

کۆمهلىك به سه رهاتى كارىگەر

له ژيانى پيغه مبهردا

پيك هاتوو له (٤٠٠) به سه رهاتى راسته قينه

ناماده كردنى

عه بدولر هزاق رهزاق نهحمه

مىندى اقرا الثقافى
www.igra.afilamontada.com

چاپى يه كهه

١٤٣٥ ك - ٢٠١٤ ز

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

كۆمەلىك بەسەرھاتى كارىگەر لە ژيانى پىغەمبەردا (ﷺ)

پىك ھاتووہ لە (٤٠٠) چىرۆك و بەسەرھاتى راستەقىنە

ئامادەکردنى
عەبدولرەزاق رەزاق ئەھمەد

چاپى يەكەم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- ناوی کتیب : کۆمەڵیک بەسەرھاتی کاریگەر لە ژبانی پێغه مێردا (ﷺ)
- ئاماده کردنی : عەبدولپەرھاق پەرھاق ئەحمەد
- نۆرە ی چاپ : یەگەم
- سالی چاپ : ٢٠١٤ ز
- شوێنی چاپ : سلیمانی - کوردستان
- چاپخانه : چاپمەنی زانا - سلیمانی شەقامی مەولەوی
- دیزاین : دیزاینی ناووە (ئومید عبدالرحمن) سلیمانی شەقامی مەولەوی
- ھەلە چن : رێنوار ھەوارە بەرزەیی
- ژمارە ی سپاردن : ١٤٩٩ ی سالی ٢٠١٤ پێدراوە
- تیراژ : ٢٠٠٠ دانە

له تايبه‌تمه‌نديیه‌کانی ئەم کتێبه

یه‌که‌م پێک هاتوووه له (٤٠٠) چیرۆک و به‌سه‌رهاتی راسته‌قینه له ژبانی پێغه‌مه‌ردا (ﷺ) .

دووهم : تێکرای ئەم چیرۆک و به‌سه‌رهاتانه راسته‌قینه له فرموده‌ سه‌حیحه‌کان و سه‌رچاوه‌ باوه‌ریی‌کراوه‌کانه‌وه‌ وه‌رگیراون .

سێ یه‌م : هه‌ر چیرۆک و به‌سه‌رهاتی‌ک که‌ له‌م کتێبه‌دا خراوه‌ته‌ پوو ئاماژه‌ به‌و سه‌رچاوه‌یه‌ کراوه‌ که‌ لیوه‌ی وه‌رگیراوه .

پېشەكى

بەناوى خاى بەخشندە و مېھرەبان

درود بۇ گيانى پاكى پېغەمبەرمان (ﷺ) وە يار و ياورمانى بەگشتى تا رۇزى دووايى ، بەراستى ماومىيەك بوو بېرم لەو دەكردهو كە كىتېبىك بنوسم تايبەت بى بە چىرۇك و بەسەرھاتەكان لە ژيانى پېغەمبەردا (ﷺ) سوپاس بۇ خاى گەورە ناواتەكەم هاتە دى توانىم كۆمەلىكى زۇر لە چىرۇك و بەسەرھاتە كاريگەرەكان نامادە بكەم و بيانخەمە بەر دىدى خوينەرەن چونكە لە ھەموو كات و سەردەمىكىدا خەلك بە گشتى ھەزى لە چىرۇك و بەسەرھاتە ، كاريگەرى زۇريان ھەيە لەسەر دى و دەروونى مرۇف ئەگەر بە ووردى سەيرى ژيانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بكەين ھەموو ھەئسوكەوتوو گوشتار و رەفتارىكى سەرنجى تىرپامانە و دەرس و پەندى تايبەتى لى وەردەگىرى چونكە ھەموو ئاكار و ھەئسوكەوتىكى پەرە لە ھىكمەت و ژىرى و خاى گەورە بە وەحى پىشتىگىرى كىردوو ، جا بۆيە زۇر پىويستە كە پرواداران شارەزاي چىرۇك و بەسەرھاتەكانى ژيانى ئەو زاتە پاىەبەرە بىن بۇ ئەوھى ژيانىان بەپىئى ئەو رېنامايانەى ئەو جوان و پازاوە بكەن و خۇشى و شادىيەكانى دنيا و دووارۇز بۇخۇيان مسۆگەر بكەن بە شتىوانى خاى گەورە و مېھرەبان .

جا خوينەرى بەرپىز ئەم كىتېبى بەر دەستت پىك ھاتوو لە كۆمەلىك چىرۇك و بەسەرھاتى كاريگەر كە لە ژيانى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) پرويانداو، وە تىكپراي ئەم چىرۇك و بەسەرھاتانەش راستەقىنەن و لەفەرموودە صەحىحەكان و سەرچاوە باوەر پىكراوەكانەو وەرگىراون جا ھىوادارم تۆى بەرپىزىش ئەم كىتېبە بە چاوى دىل بخوينىتەو و لە ئاكارى رۇزانە و شەوانە و ناخىندا رەنگ بداتەو . منىش داوا لە خاى پەروەردگار دەكەم كە ئەم كىتېبەم بۇ بىكاتە تىشوى رۇزى قىيامەت ، وەخاى گەورە وامان لى بىكات ھەرجى كە دەليلىن و دەينوسىن تەنھا مەبەستمان رەزامەندى زاتى پاكى ئەو بىت.

عەبدولرېزاق رەزاق ئەھمەد

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ (آل عمران: ١٠٢)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (النساء: ١)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا، يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا. (الاحزاب: ٧٠-٧١)

أما بعد فإن أصدق الحديث كتاب الله تعالى، وخير الهدى هدى محمد - صلى الله عليه وسلم -، وشر الأمور محدثاتها وكل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار.

۱. ﴿ ھەر پېغەمبەرىك وەك ئەودى ھېتابىت گەلەكەى ئازارىيان داوہ ﴾

زۆھرى دەئى: لە عورودوھ لە عائىشە دايكى برودادارانەوھ (خوای لى پازى بىت) دەئى: يەكەم شت كە پېغەمبەر ﷺ بينىويەتى خەونى راست بووھ ئەوجار گۆشەگىرى لەلا خۆشەويست بووھ دەچووھ ئەشكەوتى ھەراو چەندەھا شەو دەمايەوھ و عىبادەتى دەگرد زادو زەخىرەى بۇ خۆى دەست دەخست ئەوجار دەگەرپايەوھ لای خەدىجەى خىزانى تا كاتىك كە بەرنامەى ھەق و راستى بۇ ھات كە ئەو لە ئەشكەوتى ھەراو دابوو فرىشتە ھاتە لای وتى: بخوینە دەفەرمووئى: وتم خویندەوارىم نىە دەفەرمووئى: توند گوشىمى بەخۆيەوھ ئەوجار بەرىدام ديسان وتى: بخوینە دەفەرمووئى: وتم من خویندەوار نىم ديسان توند گوشىمى بە خۆيەوھ ئەم جار بەرىدام ديسان وتى: بخوینە دەفەرمووئى: وتم خویندەوار نىم ديسان بۇ سىيەم جار توند گوشىمى بە خۆيەوھ ئەوجار بەرىدام وتى: (۱) اَقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (۱) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (۲) اَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (۳) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (العلق: ۱-۵). پېغەمبەر ﷺ گەرپايەوھ لای خەدىجە فەرمووئى: دامبېۇشن ئەويش دايپۇشى تا ترسەكەى لەسەر لاچوو ھەوالەكەى دا بە خەدىجە و فەرمووئى: زۆر دەترسم لە خۆم خەدىجە وتى: نا ھىچ نىە بەلگو مژدەت لى بى سويند بەخووا خوا قەت تۆ سەر شوپ ناكات چونكە تۆ پەيەوستى بە جىبەجى كردنى پەيەوندى خزمایەتى وە راستگويىت و قەسەكانت ھەموويان راستن ئەمجار بەرئى كەوتن پېغەمبەر ﷺ و خەدىجە بۇ لای نامۇزاكەى خەدىجە و مەرقەى كورى نەوفەل كە يەكەك بوو لە شوینكەوتوانى ئايىنى نەصرانى لە نەقاميدا وە بەزمانى عەرەبى شتى دەنوسى وە ئىنجىليشى بە زمانى عەرەبى نوسىبۆوھ چەندى: توانىبىتى وە پىرىك بووھ كە كۆپر بوو بوو خەدىجە پىنى وت گوى لە كورى براى خۆت رابگرە وتى:

ئەوى كورى بىرام جىت بينىوھ؟ ئەويش ھەوالى پىدا وەرەقە وتى: ئەو فرىشتەيەكە ھاتە خواردوھ بۇ لای موسا وتى: خۆزگە بە توانا بامايە لە كاتىكدا كە قەومەكەت دەرت دەكەن يارمەتىم بدایتايە فەرمووئى: بۇجى گەلەكەم دەرم دەكەن؟ وتى: بەئى ھەر پېغەمبەرىك وەك ئەودى تۆى ھېتابىت گەلەكەى دەريان كىردووھ و ئازارىيان داوہ وتى: ئەگەر بگەمە ئەو رۆژە زۆر بەچاكى يارمەتیت دەدەم و سەرت دەخەم بەلام وەرەقە فریای ئەوھ نەكەوت مرد^۱.

^۱ أخرجه البخاري ۳/۱ و ۲۱۵ و ۲۱۶ و ۳۷/۹ و مسلم ۹۷/۱-۹۸ و غيرها وانظم طبقات ابن سعد ۱۹۴/۱ وابن هشام ۲۳۴/۱.

۲. ﴿ نه گهر نه هلی ناگر بوايه جلی غهیری سپی له بهردا ده بوو ﴾

ترمزی رپوايه تي کردوو له عائیشه وه (خوای لی رازی ببت) وتوو به تي: نهی پێغه مبهري خوا ﷺ و مرغه تۆی به راست زانی و برپای پێگدی به لام مرد پێش ده رگه و تنی پێغه مبهرايه تي تۆی هه رمووی: له خه ودا ببنیم که جلی سپی له بهردا بوو نه گهر نه هلی ناگر بوايه جلی غهیری سپی له بهردا نه بوو^۲

۳. ﴿ پێغه مبهردا ﷺ زۆر به توندی په یه و ست بوو به و وه حیهی که بۆی

ده هات ﴾

له هه ردو و سه حیه که دا هاتوو که پێغه مبهردا ﷺ نه و وه حیهی که بۆی ده هات زۆر به توندی په یه و ست بوو پێه وه تا کو له بیری نه چیته وه هه ردو وک لیوی ده بزواند و له گه ن جبریل دهی و ته وه تا خوای گه و ره نه و نایه تهی دا به زانند (لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَکَ لِتَفْجَلَ بِهٖ * اِنْ عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقُرْآنُهُ) ، هه رمووی کۆی ده که مه وه له سنگت، (فَاِذَا قَرَأْتَ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) واته: گوئی بۆ بگره، (ثُمَّ اِنْ عَلَيْنَا بَيَانُهُ) واته: کاتیک جبریل هات بۆ لات گوئی بۆ بگره که نه و رۆی بیخوینته وه وه هه روه ک خوای گه و ره عز و جل به لێنی پێداوی.^۲

۴. ﴿ جبریل له سه ر ته ختیك بوو به جه واره ﴾

جابر (خوای لی رازی ببت) باسی نه و ما و بهی ده گێرپه وه که سه رو ش به ران بوو، سه رو ش نه ده هات بۆ پێغه مبهردا ﷺ وتی: پێغه مبهردا ﷺ هه رمووی: نه و به رپۆم ده رپۆم له یه ده نگێکم به ر گوئی که ویت له ناسمانه وه، که حا و م هه لێری روانیم و نه و هه رپشته بهی که له نه شه که وتی جه واره هات بۆ لام له سه ر گورسپه ک دانیشته و وه له نیوان ناسمان و زه ویدا، لێر منبش لێی تۆه ییم و گه رپه وه بۆ ما له وه و تم دام پۆشن دام پۆشن، حا له پاشان خوای گه و ره نه م نایه تانهی

^۲ اخرجه ترمذي (۲۳۹۰).

^۳ صحيح البخاري: (۵) و صحيح مسلم: (۴۴۸).

نارده خوارهوه (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبِّكَ فَكْبَرُ * وَيَا بَنِكَ فَطَهِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ) واته: ئه‌ی نه‌و که سه‌ی که خۆت به‌ نوێنی ناوماڵ پێچاوه‌ته‌وه‌ هه‌سه‌ تێبکۆشه‌ که‌ی کاتی نوستن و پالکەوتنه‌، راپه‌ره‌ ئه‌و خه‌لکه‌ بێ ناگایه‌ بێدارکه‌ره‌وه‌ و له‌ سزا و تۆله‌ی خوا بیان ترسینه‌، ته‌نیا خۆی خۆت به‌ گه‌وره‌ بگره‌ و پێزی بگره‌ و هه‌ر نه‌و به‌ خۆی گه‌وره‌ی خۆت بزانه‌ و هه‌رگیز هاوبه‌شی بۆ په‌یدا مه‌که‌، وه‌ جل و به‌رگی خۆت پاک و ته‌میز رابگره‌، وه‌ک هه‌میشه‌ و تاسه‌ر واز له‌ بت و بتکاری بینه‌، یا ده‌ست له‌ گوناح هه‌لگره‌ نیه‌ر له‌وه‌ به‌دوا سروش به‌گه‌رمی ده‌هات و په‌یتا په‌یتا له‌ دۆای یه‌ک ده‌هاته‌ خواره‌وه‌^۴

وه‌ هه‌روه‌ها یه‌حیا (خۆی لێ رازی بێت) وتی: پرسیم له‌ ئه‌بو سه‌له‌مه‌: کام سوورمه‌تی قورئان له‌ پێشدا هاتۆته‌ خواره‌وه‌؟ وتی: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ) وتم: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ) یاخود (اقرأ)، جابیر وتی: من پیغمبه‌ر ﷺ چی فهرمووه‌ ئه‌وتان بۆ ده‌گێرمه‌وه‌، فهرمووی ماوه‌ی مانگی له‌ ئه‌شکه‌وتی حیرادا خه‌لوه‌م ده‌کێشا و خوا په‌رستیم ده‌کرد، که‌ خه‌لوه‌که‌م ته‌واو کرد له‌ چیاکه‌ دابه‌زیم تا گه‌یشتمه‌ ناو شیوه‌که‌، ئه‌وه‌نده‌م زانی یه‌کێ بانگم ده‌کات منیش سه‌یری نه‌م لا و لاو به‌رده‌م و پشت و راست و چه‌پی خۆم کرد که‌چی که‌سم نه‌دی، دیسان یه‌کێ بانگی لێ کردمه‌وه‌، که‌ که‌ ته‌ماشام کرده‌وه‌ دیسان که‌سم نه‌دی، هه‌م دیسانه‌وه‌ یه‌کێ بانگی لێ کردمه‌وه‌ ئه‌مجاره‌ سه‌رم به‌رز کرده‌وه‌ ته‌ماشام کرد وا جبریل له‌سه‌ر ته‌ختیکه‌ وا به‌ حه‌واوه‌ نیه‌ر له‌رزێکی گران دایگرتم و به‌ده‌م له‌رزوه‌ جوومه‌وه‌ بۆ لای خه‌دیجه‌ و وتم: دام پۆشن، ئه‌وانیش دایان پۆشیم و هه‌ندێ ئاویان پیاداکردم، ئنجا خۆی گه‌وره‌ و سه‌روهر ئه‌مه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: (يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبِّكَ فَكْبَرُ * وَيَا بَنِكَ فَطَهِّرْ)

^۴ رواه البخاري ومسلم والرمذي.

^۵ بخاري بدء الوحي: ۳، مسلم إيمان: ۴۰۴.

۵. ﴿بەبێ هیچ دوو دئی و گومانیک برۆای بە پێغه مبهردا ﷺ هینا﴾

بانگ کردنی ئەبوبکر بۆ لای ئیسلام بانگی کرد و هاوڕێکە ی که جێگە ی متمانە ی و پارێزەری نەینیه گانی بوو ئەویش ئەبوبه گری راستگۆ (هزای خۆای لیبیت) بێ هیچ دوو دلێهک و گومانیک برۆای بە پێغه مبهردا ﷺ کرد و یه کهم بانگه وازکار بوو له ئیسلام دا وه به هۆی بهر هه که تی ئەوه وه هاتنه ناو ئیسلام یه کهم کاروانی هاوه لانی که له ئیسلامدا گه وره ترین هه ول و تیکۆشانیناندا خۆای گه وره له هه موویان پازی بێ ئەوانه ش بریتی بوون له عوسمانی کۆری عه ففان خاوه نی دوو نوره که، وه زوبه یری کۆری عه ووام ﴿بێغه مبهردا ﷺ﴾ پێغه مبهردا ﷺ خۆای هه وه سه فیه ی کچی عه بدولوته لیب، وه عبدالرحمانی کۆری عه وف، وه سه عدی کۆری نهبوو ومقاص، خائی پێغه مبهردا ﷺ وه ته له عی کۆری عوبه یدولله وه هه موو ئەوانه ی هاتنه ناو ئیسلام له سه ر ده ستی ئەبوبه کر له ده که سه موژده پندراو مگان خۆای گه وره له هه موویان پازی بیت.^۱

۶. ﴿بەسەرھاتی یه کهم کهس قورئانی به دهنگ خویند دۆای پێغه مبهردا ﷺ﴾

ﷺ

ئیب نيسحاق ده ئی: بۆی گێرپامه وه یه حیا ی کۆری عورو دی کۆری زوبه یری له باوکیه وه که ده ئی یه کهم کهس که قورئانی به دهنگ خویند بێ دۆای پێغه مبهردا ﷺ خۆای هه که عه بدوللای کۆری مه سعود بوو (خۆای لی پازی بیت) ده ئی: رۆژیک هاوه لانی پێغه مبهردا ﷺ کۆبونه وه وتیان به خوا قورمیش گوئیان له قورئان خویندن نهبوو به دهنگی بهرز هه رگیز نه ری کام بپاو ده توانی قورئان بدا به گوئیان دا؟ عه بدوللای کۆری مه سعود وتی: من وتیان: ئیمه دمه رسین له باره ی تۆ ئیمه ده مانه وی پیاویک ئەم کاره نه نجام بدات که خاوه ن هۆز بیت که هۆزه که ی بهرگری لیبکه ن و بیپاریزن له بت په رستانی قورمیش ئەگه ر وستان نازاری بدن وتی: وازم لیبینن خۆای گه وره ده مپاریزی ده ئی به یانی ئیب نيسحاق مه سعود هات تا گه یشه

مەقام لە چێشتەنگاودا قورمیش لە شوینی کۆبونە وەیان کۆبوو بوونەووە هات تا گەشتە مەقام ئەوجار خویندی: (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) دەنگی بەرز کردووە سوورەتی: (الرَّحْمَنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ) دەلی چوونە پێشەووە لی دەوریان دا دەیان وت ئەووە چی دەلی گوری ئوم عەبد؟ ئەمجار وتیان ئەووە دەخوینێ هەندیک لەووەی کە بۆ موحەممەد هاتوووە بۆی هەستان لێیان دا لەدەم و چاوی ئەویش بەردەوام بوو لە خویندن تا ئەووەی خوا حەز بکات خویندنی لەپاشان گەراپەووە بۆ لای ھاوڕێکانی شوینەواری لێدانەکەیی بەدەم و چاویەووە بوو وتیان نێمە نا لەووە دەترساین لێت وتی: ئەگەر دەتانەوێ بەیانیش دەچم بە وینەیی ئەمڕۆ دەکەم و وتیان بەسە چونکە بەراستی ئەووەی ئەوان پێیان ناخۆش بوو بە گویت دان دان^۷

۷. بەسەرھاتی یەکەم کەس کەسەلامی کرد لە پێغه مەبر ﷺ بە

سەلامی ئیسلامەتی

لە عەبدووللای گوری سامتەووە (خوای لی رازی بێت) دەلی: ئەبو زەر (خوای لی رازی بێ) وتی: دەرچووین لەناو ھۆزەکەمان غەفار حالیان وابوو لە مانگی حەررامدا کۆچ و باریان دەکرد، من و ئونەییسی برام و دایکم ھاتین بووین بە میوانی خالێکمان، ریزی لێگرتین و چاکەیی لەگەڵ کردین قەومەکەیی حەسودیان پێ بردین وتیان: ھەرکات تۆ خیزانت جی دێلی ئونەیس دەچیتە لایان خالەکەمان هات ئەووەی پێی وترا بوو دەری بری بۆمان منیش پێم وت: ئەو چاکەییەت کە رابووورد بەراستی لێت کرد، نێر نێمە لەگەڵت دانانیشتین بڕکە و وشرەکەمان ھینایە نزیکمان و بارمان کرد خالێشمان بە جەلەکانی خوای سەری داپۆشی و دەستی کرد بە گریان و رۆشت ھەتا گەشتە نزیک مەککە ئونەیس گەرووی کرد لەگەڵ شاعیرێکدا لەیەر بڕکە وشرەکەیی نێمە ئەوەندەیی ئەووەی نێمە چوونە لای فالچی و پرساریان لێکرد ئونەیس بەچاک دانا گەروەکەیی بردووە ئونەیس بڕکەکەیی خۆشمان و ئەوەندەیی تریشی ھینایەووە دەلی: ئەی برازام من نوێژم دەکرد بەرلەووەی بگەم بە پێغه مەبر ﷺ بەسێ سال

^۷ ذکره القرطبي في تفسيره ۱/۱۴۷، عن عروة بن الزبير ذكره الطبري في تاريخه ۲/۳۳۴، ۳۳۵

وتم: بۇ كى؟ وتى: بۇ خوا وتم: روت دىكرده كوى؟ وتى: رووم دىكرده بۇ ھەر شوينىك كە خوا
 رىكى بىخستايە نويزى عىشام دىكرده ھەتا شەو درەنگ دەبوو دىكە وتم وەك پەلاسى سەرگۈنە
 ھەتا خۆر بەرز دەبوو بەسەرمدە ئونەيس وتى: گاريگەر ھەيە لە مەككە تۇ ئىشەكانى من بىكە
 ئونەيس رۆيى بۇ مەككە درەنگ ھاتەو كە ھاتەو وتم چىت كىرد؟ وتى: گەيشتم بە پياويك
 لە مەككە لەسەر دىنى تۆيە دەلى: خواى گەورە ناردويەتى وتم: خەلك چى پى دەلىن؟ وتى:
 دەلىن شاعىرە، كاهىنە، جادوگەرە ئونەيس كە خۆى يەكى بوو لە شاعىران وتى: من قسەى
 كاهىنەكانم بىستوو ھەو گوشتارە لە قسەى ئەوان ناچىت، وتەكەيم بەراورد كىردوو لەگەل
 رىبازەكانى شىعردە نە لەگەل شىعرى من و نە لەگەل زمانى ھىچ شاعىرىكدا جگە لە من
 ناگونجى كە ھەو شىعرىش بىت سويند بە خوا راست دىكات و ئەوان درۆ دىكەن ئەبوو زەر
 دەلى وتم: تۇ ئىشەكانى من بىكە تا دەچم بزانم چىە؟ ھاتە مەككە پياويك بە ھەزار و بى
 ھەى زانى پىم وت: ھەو پياوھى ناوى دىبەن سابىنى لە كويىە؟ نامازەى بۇ من كىردو بە
 خەلكەكەى وت: ھەو سابىنىە خەلكى ھەو دۆلە پەلامارىان دام بە ھەموو خشت و ئىسكىك
 لەو ناوہ ھەبوو ھەتا كەوتم كاتى ھەلسامەو ھەر لە بى سوركرەو بە خوين دەچووم ھاتە سە
 زەمزەم و خوينەكەم لە خۆم شۆرد و ئاوم لى خواردەو پانزە شەو و پانزە رۆژ مامەو ھەى
 براكانم ھىچ خۆراكىك نەبوو جگە لە ناوى زەمزەم كەجى قەلەو بووم ھەتا لۆجى سىك شۆر
 بوويەو و ھەستم بەلاوازى و بىرسىەتى نەدەكر لەكاتىكدا خەلكى مەككە لە شەوئىكى مانگە
 شەوى سايەقە و سافدا بوون گويان ناخىرا بوو بە خەوئىكى قورس و يەك كەس لە دەورى
 كەبە نە دىگەرەن دوو ئافرەتىش لەوان لە (اساف) و (نائلە) دىپارەنەو لە كاتى گەرەپانىندا
 دايان بەلەى مىندا وتم يەككىيان مارمىرەن لەوہى تىران ھەر وازيان نەھىنا و ھاتنەو
 بەسەرمدە وتم: ھىنىكى رەقى وەك دار بەلام بە [REDACTED] نەم وت رۆيشتم بەدەم وەلوہلەو
 و دىمانوت خۆزگە لىرەدا يەكى لە كۆمەلى خۆمان لاىوايە لەو كاتەدا پىغەمبەر ﷺ و
 نەبوہەكر كە لە راكردىنى نىوان صەفا و مەروا دا دىھاتنە خوار ھاتن بەرەو روويان فەرمووى:
 ھەو چىتانە؟ وتيان: صابىبەك لە نىوان كەبە و پەردەكانىدايە فەرمووى: چى پى وتن؟
 فەرموويان قسەيەكى پى وتين پى بەدەم ناوترىت پىغەمبەر ﷺ ھات كە ھەتا دەستى دا

لەبەردە ڕەشەكە و خۆی و هاوڵەكەى تەوافى بەیتیان كرد و دواى ئەو نوێزى كرد كاتى نوێزەكەى تەواو كرد ئەبو زەر دەلى: من يەكەم كەس بووم سەلام بە سەلامى نىسلام وتم: السلام عليكم يا رسول الله) فەرمووى (وعليك رحمة الله) پاشان فەرمووى تۆ كىي؟ وتم: لە غەفارى دەستى دانەواند و پەنجەكانى خستە سەر ناوچەوانى لە دلى خۆمدا وتم: پى ناخۆش بوو لە غىفارى چووم بۆ لاى دەستى بگرم هاوړپكەى گرتى ئەویش شارەزا تریو بە حالى من لەدوا سەرى بەرزكردهوه و فەرمووى: لەكەيهوه لێره دای؟ وتم سى شەو و ڕۆژه واتە پانزە شەو و پانزە ڕۆژ وتى: كى خۆراكى دايتى؟ وتم خۆراكى نەبوو جگە لە ناوى زەمزمە قەئەویش بووم هەتا لۆجى سكم شۆر بوەتەوه لەسەر جەرگیشم هەست بە لاوازی و برسێتى ناكەم فەرمووى: بەراستى زەمزمە پىروژه هەر كەس بىخواتەوه تىرى دەكات ئەبوبەكر(خوای لى رازى بىت) وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ڕىگام بدە ئەمشەو من خۆراكى بدەمى پىغەمبەر ﷺ و ئەبوبەكر ڕۆشتن منىش لەگەڵیان ڕۆشتن ئەبوبەكر دەرگاىەكى كردهوه بەمشت مێوژى تائىفى ئەداينى ئەوه يەكەم خۆراك بوو خواردم لە مەككە دا دواى ئەوه مامەوه ئەومندەى كە مامەوه چوومه خزمەتى پىغەمبەر ﷺ فەرمووى: من لە خەودا خاكىكى خاوەن دار خورمام پىشان دراوه لە يەپرىب بەولاه بە هىچ شونىكى تری نازانم نایا تۆ دەنگم دەگەيەنیت بە ھۆزەكەت؟ بەلكو خوا بە ھۆى تۆوه سوديان پىبگەيەنیت و تۆيش پاداشت دەست كەوتىبەھۆى ئەوانەوه دەلى: ھاتمەوه بۆ لاى ئونەيس وتى: چیت كرد؟ وتم ئەوێم كرد كە موسلمان بووم و باوەرم ھىنا وتى: منىش لە دىنى تۆ لا نادەم بەراستى منىش موسلمان بووم و باوەرم ھىنا ھاتىن بۆ لاى داىكمان وتى: من لە دىنى ئىوہ لانادەم ئەوا منىش موسلمان بووم و باوەرم ھىنا ماڤمان باركرد ھەتا گەشتىنە لاى ھۆزەكەمان غىفار نىوہيان موسلمان بوون نىماى كۆرى روخصەى ڕىش سپيان بوو كە پىش نوێزى بۆ دەكردن نىوہى تریان وتیان ھەركات پىغەمبەر ﷺ ھات بۆ مەدىنە موسلمان دەبين ئەمجار پىغەمبەر ﷺ ھات بۆ مەدىنە نىوہكەى تریشيان موسلمان بوون ھۆزى ئەسلەمىش ھاتن وتیان: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەوان براى ئىمەن نىمەش موسلمان دەبين لەسەرئەوہى ئەوان لەسەرى موسلمان بوون

ھەموويان مۇسلىمان بوون پىغەمبەر ﷺ ھەرمووى: (غەفار خوا لىيان بېورى، ئەسلەم خوا سەلامەتيان بىكات)^۸

وھ ھەروھە ھەر لەبارەى مۇسلىمان بوونى ئەبو زەر لە صەھىجى بوخارىشدا ئاوا ھاتوودە، لەدوای ئەوھى دەنگوباسى پىغەمبەر ﷺ گەيشتە ئەبو زەر بە براكەى وت سواربە و برۆ بۆ لای ئەو دۆلە واتە: مەككە بزائە ئەو پياوھ كىيە كە دەلەين دەنگوباسى لەئاسمانەوھ بۆ. دى گوى بگرە لە قسەكانى دوايى بگرەپۆرەوھ ھەوالم بدمرى لەبارەيەوھ براكەى دەرچوو بەرەو مەككە ھەتا گەيشتە ئەوئ وھ گوىى گرت لە ھەرمایشى پىغەمبەر ﷺ دوايى گەپرايەوھ بۆ لای ئەبو زەر وتى: بىنىم ھەرمان دەكات بە پەوشتى بەرز و پايەدار وەقسەكانى شىعر نىن ئەبو زەر وتى: ئەوھى مەن دەمەوئ بەتەواوى بۆت روون كەردمەوھ تویشوى كۆكردەوھ و ئاوى لەكۆل خۆى ھەلدا ھات تا گەيشتە مەككە چووھ مەزگەوت پىغەمبەرى ﷺ نەناسى وھ پىشى خۆش نەبوو كە پرسىار لەوبارەيەوھ بىكات تا بەشەك لەشەو رۆيى ئىمامى ەلى بىنى زانى كە غەربەيەوھ رېئوارە بەدوای خۆى داو شوینی كەوت لەگەلى چووھ مائەوھ ھىچيان لەبارەى ئەوئىريان پرسىاريان لە يەكترى نەكرد تا بەيانی داھات ئەمجار كۆلى تویشوھكەى بەكۆل خۆى دادا بەرەو مەزگەوت رۆيى مايەوھ ئەو رۆژەش پىغەمبەرى ﷺ نەبىنى تا ئىوارە داھات گەپرايەوھ شوینی پشوووانى ئىمامى ەلى بەلای دا رۆيى دىسان ھەستا و لەگەلى رۆيى دىسان ھىچ كاميان لەبارەى ئەوئىريان پرسىاريان لەيەكترى نەكرد تارۆزى سىيەم گەپرايەوھ بەرەو مەزگەوت وەك جارەكانى تر دوايى ئىمامى ەلى لىي پرسى ئەرى پىم نالىي تۆ لەبەرچى ھاتوپتە ئىرە؟ وتى: ئەگەر بەلەين و پەيمانم پېبەدى كە رېنمونىم بگەى رېنمونىم بگە دەنگ و باسى ھاتنى خۆى بۆ پاس كەرد ئىمامى ەلى وتى: بەلئ ئەو راست دەكات بەراستى پىغەمبەرى ﷺ خوايە ﷺ ئەگەر بەيانی داھات شوینم كەوھ ئەگەر شەكك بىنى لىي ترسایت ئەوا وەك ئا و برېژم ھەلەوستە دەكەم ئەگەر رۆیشتم شوینم بگەوھ ھەتا مەن لەكوى چووھ ژوورەوھ تۆيش بېيتە ژوورەوھ دوايى دوام كەوھ تا دەگەينە خەزمەتى پىغەمبەر ﷺ بەرپىكەوتن تا چوونە لای پىغەمبەر وھ گوىى گرت لە وتە پىرۆزەكانى ھەر لەویدا مۇسلىمان بوو پىغەمبەر ﷺ پىيغەرموو: بگرەپۆرەوھ بۆ لای قەومەكەت ھەوالیان بدمرى تا ھەرمانى مەنت پى دەكات وتى: سويند بەوھى گيانى مەن بەدەستە لەناو كۆر و كۆمەلى قورەيش دا تەوحید بەدەنگى بەرز ئاشكرا دەكەم ھاتە دەرەوھ و خۆى گەياندە مەزگەوت تاتوانى بەدەنگى بەرز قىراندنى: (أشهد

^۸ پوخەى صەھىجى مۇسلىم لاپەرە ۸۴۶ تا ۸۴۹.

أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ خەڵکەکە بۆی ھەستانەووە ئەو دەمیان لێدا ھەتا دایان بە زەوی دا عەبباس ھات لەژێر دەستی ئەوان دەری ھێنا و پێی وتن ھاوار بە مائتان نایە ئێوە نازانن ئەو غەفارییە و ڕێگای بازارگانیە کەتان بەرەو شام بەلای ئەوان دایە دەری ڕزگاری کەن و وازی لێبێنن دیسان بەیانی گەڕایەووە بۆ لایان و ھەمان ھەلۆیستی دووبارە کردەووە دیسان عەبباس فریای کەوت و لەدەستی ئەوان ڕزگاری کرد^١

٨. بەسەرھاتی یەكەم وتار دەر کە بانگەوازی خەڵکی کرد بۆلای خواو

پیغمبەر ﷺ

ئەبوبەکری راستگۆ داوای لە پیغمبەری خوا ﷺ کرد خۆیان و بانگەوازیەکیان ناشکرا بکەن ئەمەش لە کاتی کدا کە ژمارەیی برۆاداران گەشتبوو سی و ھەشت کەس پیغمبەری خواش ﷺ وەلامی ئەدایەووە کە ھێشتا موسڵمانەکان کەمن ئەی فەرموو: (یا أبا بکر إنا قليل) ئەبوبەکری صدیق بەردەوام ئەمەیی بۆ پیغمبەری خوا ﷺ دووبارە دمرکەرەووە ھەتا ماوەی دان دەرچن و بچنە مزگەوتی حەرام ئەو بوو موسڵمانەکان ھەریاویک لەگەڵ عەشرەتی خۆی دا لە کەعبە دا بلأویان لێ کرد و ئەبوبەکر لەناو خەڵکە کەدا ھەستایەووە و دەستی بە وتاردان کرد و پیغمبەری خواش ﷺ دانیشتبوو و ئەبوبەکر یەكەم وتاردەریک بوو کە بانگ بۆ لای خوا و پیغمبەرە کەیی ﷺ بکات موشریکەکانیش بەگزی ئەبوبەکر و موسڵمانەکان دا ھەتچوون ئەو بوو لە ھەموو لایەووە موسڵمانەکان لێدانیکی توندیان لێ دراو کافران نیشتنە مل ئەبوبەکر و زۆریان لێدا عوتبەیی کۆری ڕەبیعەش بە جوتی نەعلی ئەستورەووە دەستی بە لێدانی کرد و ئەویش کێشان بە دەم و چاوی دا ھەتا لە ھۆش خۆی چوو چەند بیاویکی نەوہی تەیم ھەلێان گرت و بردیانەووە مائەووە و وتیان: ئەگەر ئەبوبەکر بمریت ئێمە عوتبەیی کۆری ڕەبیعە ئەکوژین ئەبوو قوھافەیی باوکی و خزمەکانی خەریکی بانگ لێکردنی بوون تا ئەو بوو لە کۆتایی ئەو ڕۆژەدا ھۆشی بە خۆی داھاتەووە داخۆ ئەبوبەکر ھۆشی بە خۆی داھاتبێتەووە چی کردبێت؟ یەكەم وتەیک کە بە دەمیا ھات ئەو بوو کە وتی: پیغمبەری خوا

^١ (رواه البخاري، ١٧٣/٧) ٦٣ کتاب مناقب الانصار ٢٣٠٠ باب إسلام أبي الفغاري.

ﷺ چی کرد؟ چ باوکی چ خزمەکانی لەم ھەوڵە پرسینە بێزار بوون کاتی کە تەنیا دایکی لەلایدا مابوێوە لێی پرسی: پێغەمبەری خوا ﷺ چی کرد؟ وتی: بەخوا ناگام لە ھاوڵەکەت نیە فەرمووی: بچۆ بۆ لای ئوم جەمیل واتە: فاتیمە کچی خەتتاب و پرسیاری لێبکە ئەویش ھێشتا موسڵمان بوونی خۆی ناشرکرا نەکردبوو دایکی ئەبوبەکر چوو بۆ لای و وتی: ئەبوبەکر ھەوڵی موحەممەدی کۆری عەبدوڵلای ھاوڵەت لێ نەپرسی وتی: نە ئەبوبەکر دەناسم و نە موحەممەدی کۆری عەبدوڵلای جا ئەگەر بێت خۆشە بێم لەگەڵت دا بۆ لای کۆرەکەت ئەوا دێم وتی: بەئێ لەگەڵیا رۆیشت و ئەبیینی وا ئەبوبەکر لە جینگا کەوتوو و ھیلاکە ئوم جەمیل لێی نزیک کەوتەووە بە دەنگی بەرز ھاواری کرد: بەخوا ئەوانە ئاوەھا لێیان داوی کۆمەلەیکێکی فاسق و کافرن و ھیوادارێشم خوا تۆلەت لێیان بستێنی فەرمووی: پێغەمبەری خوا ﷺ چی کرد؟ وتی: ئەووە دایکتە گوێی لێیە و وتی: خەمی ئەوت نەبی وتی: ساغ و سەلامەتە وتی: لە کوێیە؟ وتی: وا لەمالی ئەرقەمە فەرمووی: مەرج بێت تا نەگەمە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ نەنان و نە ئاو تام نەکەم وازیان لێ ھینا تا ھات و چۆ کەم بویەووە کۆلانەکان چۆل بوون دواي ئەووە ھەردوو ئافرەتەکە چوونە ژێر ھەردوو بالی ئەبوبەکر و گەیانندیانە خزمەتی پێغەمبەری خواش ﷺ خۆی دا بەسەری دا و ماچی کرد و موسڵمانەکانیش ماچیان کرد، پێغەمبەری خوا ﷺ زۆر بەزمیی پێدا ھاتەووە و ئەبوبەکر وتی: دایکم و باوکم بە قوربانت بن جگە لەوہی کە ئەو فاسقە دای لە دەم و چاوم ھیچم نیە ئەمەش دایکمە لەگەڵم چاکە تۆیش موبارەکی بۆ لای خوا بانگی بکە و دوعاشی بۆ بکە بەشکو خوای گەورە بەھۆی تۆوە لە ناگر رزگاری بکات پێغەمبەری خوا ﷺ دوعای بۆ کرد و بۆ ئیمان ھێنان بە خواش بانگی کرد و موسڵمان بوو.^۱

۹. **﴿عەمىرى كۆرى عەبەسە بانگەشەى كە ئەو چواریەكى ئىسلامە﴾**

سەددادى كۆرى عەبدوللا وتۆيەتى: ئەبو ئومامە وتى: ئەى عەمىرى كۆرى عەبەسە چۆن بانگەشەى ئەو دەكەيت كە تۆ چواریەكى ئىسلام بیت؟ وتى: لەسەردەمى نەقامىدا خەلگم بە گومرا دەزانى و بىگەنىشم بە هیچ دا دەنان پاشان دەربارەى پیاویك دەنگ و باسم بیست كە لە مەككە دا هەندىك هەوال بلاو ئەكەتەو دە باسى هەندىك شتىش دەكات سواری ووشترەكەم بووم و هاتم هەتا گەیشتمە مەككە نەبىنم پېغەمبەرى خوا ﷺ بەبى دەنگ كار دەكات و قەومەكەشى دەستاین بەسەرىدا دەروات، منىش خۆم دەرنەخست و چوومە خزمەتى وتم تۆ چیت؟ فەرمووى: (أنا نبي الله) وتم: پېغەمبەرى خوا چیه؟ فەرمووى: (رسول الله) دەلى وتم: خوا ناردوتى؟ فەرمووى: بەلى وتم: بەجى ناردوتى؟ فەرمووى: (بأن يوحى الله ولا يشرك به شيء ركس الأوثان، وصلة الرحم) فەرمووى: ئەو كە خوا بە تاكو تەنیا بپەرسى و هیچ شتىك نەكرىتە شەرىك و بىگەن بىشكىن و سىلەى رەحمىش بە جى بھىترى وتم: لەمەدا كىت لەگەن؟ فەرمووى: ئازادىك و بەندەك نەبىنم ئەبوبەكرى كۆرى ئەبو قوحافە بىلالى بەندەى ئازادگراوى ئەبوبەكرى لەگەل داىەو وتم: دەى من شویت دەكەوم فەرمووى: (إنك لاتستطيع ذلك يومك هذا ولكن أرجع إلى أهلک فإذا سمعت بي قد ظهرت فالحق بي) واتە: فەرمووى: ئەمرو تۆ توانای ئەومت نىە بەلام بە موسلمانىەتى بگەرپۆە بۆ ناو كەس و كارت و خەرىكى نايندارى خۆت بە هەتا كاتىك بیستت من سەركەوتووم ئەوا خۆت بگەرپۆە بۆ لام دەلى: بە موسلمانىەتى گەرپامەو بە ناو كەس و كارم ئەو بوو پېغەمبەرى خوا ﷺ كۆچى بۆ مەدینە كرد و منىش ھەر ھەوالم دەپرسى تا ئەو بوو لە پەربەووە كاروانىك ھات و وتم: ئەم مەككەبىە چىە ھاتۆتە ناوتان؟ وتیان: قەومەكەى ویستویان بىكوژن كەجى نەیان توانیو دەستیان پى ئەگەیشتوو كە ئىمەش ھاتین خەلك بەپەلە دەچوون بۆ لاى عەمىرى كۆرى عەبەسە دەلىت منىش سواری ووشترەكەم بووم هەتا گەیشتمە مەدینە و بە خزمەتى گەیشتم و وتم: ئەى پېغەمبەرى خوا ﷺ ئایا دەمناسیتەو؟ فەرمووى: (نعم ألسأ أنت الذى أتيتني بمكة؟) فەرمووى: بەلى ئەو پیاو نیت كە لە مەككە ھاتیتە لام؟ دەلى: وتم بەلى وتم: ئەى پېغەمبەرى خوا ﷺ ئەو كە خواى گەورە فێرى كردویت من نازام فێرم بكە^{۱۱}



۱۰. ﴿ پیاوێ ئیراشیە کە قەرزەکی لە ئەبو جەهل وەرگرتەو 》

ئبن ئیسحاق رىوايه‌تى كردوو و ووتيه‌تى : پياوێكى هۆزى ئىراش بە‌جه‌ند سەر و‌شترێ‌كه‌وه هاته مه‌كه‌ه و ئە‌بو جە‌هل لێى كړى بە‌لام دە‌ستى دە‌ستى به‌ كا‌براه‌ى نه‌كرد و پا‌ره‌كه‌ى نه‌ه‌دايه كا‌براى ئىراش ه‌يچى بۆ نه‌مايه‌وه ئە‌وه نه‌بێ هاته لاى كۆ‌ر و كۆ‌مه‌لێ قورميش و پ‌ي‌ن‌غه‌مبە‌رى خواش (ﷺ) له‌لايه‌كى م‌زگه‌وته‌وه دان‌يشت‌بوو ووتى ئە‌ى كۆ‌مه‌لێ قورميش چ پ‌ياو‌يكتان ئامادە‌يه ئە‌و حه‌قه‌م له‌لاى ئە‌بول‌حه‌كه‌مى كورى ه‌يشام بۆ وەر‌ب‌گ‌رت‌ه‌وه ؟ م‌ن غە‌ريب و ر‌ي‌بو‌ارم و حه‌قه‌كه‌م نادا‌تێ پ‌ياوانى كۆ‌ره‌كه ووتيان ئا ئە‌وه ئە‌بىنى ؟ ئام‌ا‌زميان بۆ پ‌ي‌ن‌غه‌مبە‌رى خوا (ﷺ) كرد چون‌كه ئە‌يان‌زانى له‌ ن‌ي‌وان ئە‌و و ئە‌بوجە‌هلدا چ دو‌ژمن‌ايە‌تيە‌ك ه‌يه و‌تيان : ب‌رۆ بۆ لاى حه‌قه‌كه‌ت بۆ وەر‌ئە‌گ‌رت‌ه‌وه ئە‌يان و‌يست گ‌ا‌ل‌تە‌ى پ‌ى ب‌كه‌ن ، كا‌براى ئىراش هاته سەر سە‌رى پ‌ي‌ن‌غه‌مبەر (ﷺ) با‌سه‌كه‌ى دا به‌ گو‌نێ دا ئە‌و‌يش پ‌ياوانه ه‌ه‌ستايە‌وه و پ‌ي‌كه‌وه ر‌و‌يشتن كه پ‌ياوانى كۆ‌ره‌كه چا‌ويان لى بو ه‌ه‌ستايە‌وه و له‌گه‌ل‌يا ر‌و‌يشت به‌ پ‌ياو‌يكتان كه له‌گه‌ل‌ياندا بوو ووت : شو‌ينى ب‌كه‌وه و ب‌زانە چى ئە‌كات ؟ پ‌ي‌ن‌غه‌مبە‌رى خوا (ﷺ) ر‌و‌يشت ه‌متا گه‌يشته لاى ما‌لى ئە‌بوجە‌هل و ته‌قه‌ى له‌دەر‌گادا ووتى ئە‌وه كى يە ؟ فه‌رمو‌وى (م‌حمد ف‌خرج) واتە مو‌حه‌ممە‌دم وەرە دەر‌وه كه هاته دەر‌وه پ‌ه‌نگى زە‌رد ه‌ه‌ل‌گه‌رابوو فه‌رمو‌وى (اعط هذا الرجل حقّه) واتە : هه‌قى ئە‌م كا‌برايه ب‌ده ووتى : مه‌رۆ ه‌متا چى له‌ لامه ب‌ي‌ده‌م چو‌وه ژور‌وه و هاته‌وه و پا‌ره‌كه‌ى بۆ ه‌ينا و دا‌يه دە‌ست دو‌واى ئە‌وه پ‌ي‌ن‌غه‌مبە‌رى خوا (ﷺ) گه‌رايه‌وه به‌ كا‌براى ئىراش فه‌رمو‌و: (الحق ل‌شأنك) واتە ب‌رۆ به‌لاى كارى خۆ‌ته‌وه كا‌براى ئىراش هاته‌وه بۆ لاى كۆ‌ره‌كه و ووتى خوا پ‌ادا‌شتى به‌ چا‌كه ب‌دا‌ته‌وه هه‌قه‌كه‌م وەر‌گ‌رت‌ه‌وه كا‌تێ ئە‌و پ‌ياو‌ى كه نا‌رد‌يان تا ب‌زانێ ئە‌بو جە‌هل چى ئە‌كات گه‌رايه‌وه و پ‌ي‌يان ووت : ما‌لت كا‌ول بێ چ‌يت ب‌ينى ؟ ووتى ش‌ت‌ي‌كى يە‌ك‌جار سە‌يرم ب‌ينى به‌خوا هەر ئە‌وم‌نده بوو كه ته‌قه‌ى له‌ دەر‌گا‌كه‌ى دا هاته دەر‌وه و گ‌يانى تيا نه‌ما‌بوو ووتى : هه‌قى ئە‌و كا‌برايه ب‌ده ئە‌و‌يش پ‌يى دا ئە‌وم‌نده‌ى پ‌ى نه‌چوو ئە‌بو جە‌هل هاتوو ئە‌وان‌يش لۆ‌مه‌يان ك‌ردوو به‌ گ‌ا‌ل‌تە‌وه پ‌ي‌يان ووت د‌م‌به‌خوا ئە‌وه‌ى تۆ ك‌رد‌وته تا ئ‌ي‌ستا نه‌مان د‌يو‌وه ووتى ما‌لتا كا‌ول بێ هەر ئە‌وم‌نده بوو كه ته‌قه‌ى له‌ دەر‌گا‌كه‌م دا د‌ه‌نگ‌ي‌ك‌م ب‌يست و ترس و لە‌رز دا‌ي‌گ‌رت‌ه‌وه و ن‌ي‌ره و‌شتر‌ي‌ك‌يش به‌سەر سە‌ريە‌وه بوو كه هە‌ر‌گ‌يز ن‌ي‌ره و‌شتر‌م له‌ ش‌ي‌وه‌ى كه‌للە‌سەر و مل و كه‌ل‌پە‌ى ئە‌و و‌شترە‌دا نه‌دي‌وه د‌م‌به‌خوا ئە‌گەر به‌ گو‌ي‌م نه‌ك‌رايه د‌ه‌ي‌خواردم ن‌ي‌تر ش‌ي‌وه‌ى ئە‌و ن‌ي‌ره و‌شترە هە‌ر‌گ‌يز له‌ م‌يش‌كى ئە‌بو جە‌هل دەر نه‌ه‌چوو^{۱۲}

۱۱. هانی کۆرەکەى ئەدا تا کۆمەکی ئایینی تازە بکات ﴿

یەکی تر لەمانەى کە کەوتنە شوێن پێغەمبەرى نازیز ﷺ و بەرگریان لە خۆى و بانگەوازەکەى کرد گەنجیک بوو بە ناوی گولەبى کورى عومەیر کاتیک گولەبى موسلمان ئەبێت ئەگەر پێتەوه لای دایکى و پێى دەلێ: موسلمان بووم شوێن موحمەد ﷺ کەوتوووم پاشان ئەگەر پێتە بانگ کردنى دایکى بۆ سەر نیسلام و ئەلێت: بۆچى موسلمان نابیت و شوێنى ناکەوى خۆ حەمزەى برات (خوای لێ پازى بێت) موسلمان بووه؟ دەلێت: جاومروان دەکەم تا بزاتم خوشکەگەم چى دەکەن؟ دواى منیش وەك ئەوان دەکەم گولەبى دەلێت: لەبەر خاترى خوا داوات لێ دەکەم کە بچیتە خزەتى و سەلامى لێ بکەیت و تەصدىقى بکەیت و شاھىدى بەدیت کە جگە لە زاتى خوا خواپەى تر نە دایکى وتى: (فانى أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمداً رسول الله) ئێتر لەو پۆژە بەدواوە ئەروا کە دایکى گولەبى بوو بەرگری لە پێغەمبەرى برازای دەکرد و گولەبى هەل ئەنا تا کۆمەکی ئایینی تازە بکات و فەرمانەکانى بە جوانى جى بەجى بکات لە رىواپەتەکەى تردا لە ئەبوو سەلمەى کورى عەبدەررەحمانەوه ئەگەر پێتەوه کە وتوێت: گولەبى کورى عومەیر (خوای گەورە لێ پازى بێت) لەمالى ئەرقەم موسلمان بوو و کە ھاتە دەرەوه چوو مالدەوه لای دایکى کە ئەرواى کچى عەبدولوتەلیب بوو وتى: موسلمان بووم و چومە سەر دینی (رب العالمین) دایکیشى وتى: شایانترین کەس کە تۆ یارمەتى بەدیت و کۆمەکی بکەیت خاڵۆزاکەتە بە خوا ئەوێ کە لە پیاوان دیت لە ئێمەش بەھاتایە شوێنى دەکەوتین بەرگریشمان لێ ئەکرد دەلێ: وتم: دایە بۆچى موسلمان نابیت گولەبى کە موسلمان بوو بووه ئەندامى لێھاتووی شوێنکەوتەى قورئان و بەسەر و مال بەرگری لە پێغەمبەرى نازیز ﷺ دەکرد ئەو بوو جارێکیان ئەبو جەھل و کۆمەلەیک لە ھاوێلانێ رێیان بە پێغەمبەر ﷺ گرتو نازاریان دا کە گولەبى ئەوێ بیست خۆى گەیانە لای ئەبو جەھل و دەستی بە لێدانى کرد تاسەرى شکاندو گرتیان ئەبو لەھەبى خالى ھەستایەوه تا بەرگری لێ بکا ئەم دەنگو باسە گەشتەوه لای ئەرواى دایکى و ئەویش وتى: چاکترین رۆژانى تەمەنى تەمەنى ئەو پۆژەى کە پشتگیری لە خاڵۆزاکەى کردوو بە ئەبو لەھەبىیان وت: ئەرواى خوشکت لە دین وەرگەراوە ئەویش چوو بۆ لای و لۆمە و گلەبى لێ کرد ئەرواى وەلامى دایەوه: لە پشت سەرى برازەکەتەوه بوو سەستە جا ئەگەر سەرکەوت ئەوا بۆ تۆش چاکە ئەگەر نا لەلایەن برازەکەتەوه گلەیت نایەتە سەر ئەبو لەھەبى وتى: جا ئێمە دۆزمنایەتى ھەموو عەرەمان پێ دەکړئ؟ ئەو دینیکی تازە بابەتى داھێناوه

۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳

١٢. ﴿کە ووتەى راهیبەکەى گێڕایەووە پێغەمبەر ﷺ بەووە دڵخۆش بوو﴾

حاکم لە (المستدرک) دا (٣/٣٦٩) لە ئیبراھیمی کورێ موحەممەدی کورێ تەلحەووە هیناویەتی کە وتووێت: تەلحەى کورێ عوبەیدوللا (خوای لێ رازی بێت) پێمى وت: گەشتە بازارى بوصرا ئەبینم وا راهیبێک لە پەرستگاى داھە و ئەلێ: لە خەلکی ھاتووی ئەم وەرزە پرسیار بکەن بزانی ئایا کەسێکی خەلکی حەرەمى مەککەیان تیا داھە؟ تەلحە وتی: بەلێ من وتی: ئایا ئەحمەد دەرکەوتوو؟ ئەلێ وتم: ئەحمەد کێھە؟ وتی کورێ عەبدوللاى کورێ عەبدولموتەئیبە ئەمە ئەوکاتەھە کە تیا دا دەرەکەوئ و دوا پێغەمبەریشە لە حەرەم دا دەرەکەوئ و بۆ شوێنى دار خورما و بەردى رەش و کوناوی خۆلێ ناودار و خوێنواوی کۆچ ئەکات نەکەى بەپێلێ کەس پێشت بکەوێت بۆ لای تەلحە دەلێ ئەو قەسەھى چوووە دڵمەووە بۆھە بەپەلە کەوتە رێ ھەتا گەشتەووە مەککە وتم: ھێچ شتێکی تازە پرووی داو؟ وتیان: بەلێ موحەممەدی کورێ عەبدوللاى ئەمین داوای پێغەمبەریشەتی دەکات کورێ ئەبو قوحافەش شوێنى کەوتوو دەلێ لەمال دەرچووم خۆم گەیانە لای ئەبوبەکر (خوای لێ رازی بێت) وتم: شوێنى ئەم پیاووە کەوتوو؟ فەرمووی: بەلێ: تۆش بجۆ بۆ لای شوێنى بکەووە چونکە بۆ سەر ھەق بانگت دەکات لەوئ تەلحە ھەوالی راهیبەکەى بۆ ئەبوبەکر گێڕایەووە و ئەبوبەکر ھەستا و تەلحەى بردە خزمەتى پێغەمبەرى خوا ﷺ و تەلحە موسلمان بوو و تەھى راهیبەکەشى بۆ پێغەمبەرى خوا ﷺ گێڕایەووە و پێغەمبەرى خواش ﷺ بەووە دڵخۆش بوو جا کە ئەبوبەکر و تەلحە موسلمان بوون نەوفەلى کورێ خوێلیدی عەدوہى گرتنى و بەپەتێک ھەردووکیانى بەست بەپەکەووە و نەوہى تەمیش بەرگری لێیان نەکرد نەوفەلى کورێ خوێلید نازناوى شیرى قوریشى لێنرابوو و قوریشیش ئەبوبەکر و تەلحەى ناوان (القرینین) واتە جوتە بەپەکەووە بەستراووە لەرپاویەتەکەى بەپەقەى دا ھاتوووە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتى (اللهم اکفلنا شر بن العروية) فەرمووی: خواپە شەرى نەوفەلمان لێ لابەدى.

۱۳. ﴿بەسمە ئەگەر هیچی تریش نەبیستم باکم نیه﴾

ئیمامی ئەحمەد لە موسنەدەکی دا لە صەعصە کۆری موعاوێی مامە ی فرزدەقەووە
 رێواپەتی کردووە کە دێتە خزمەتی پێغمبەر (ﷺ) و ئەویش ئەم نایەتە دەخوێندەوێ: (فَمَنْ
 يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ (۷) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ) صەعصە وێ: بەسمە ئەگەر
 هیچی تریش نەبیستم باکم نیه واتە: ئەمەم بەسە تا لە حیکمەتی هاتنی قورئان تێبگەم
 چاکە و خراپە تەنها یەک زەرپرمشیان نافەوتی هەروەها رێواپەت کراوە کە کاتێک ئەمرابیەک
 ئەم دوو نایەتە لە دەمی پیرۆزی پێغمبەر (ﷺ) دەبیستی دەروا و دەلێت: زەرپەر، زەرپەر واتە:
 ئەوێ کە نایەتەکە باسی دەکات هەر کەسێک بەقەد مێقالە زەرپەک چاکە و خراپە بکات
 دەبینێتەو پێغمبەر (ﷺ) فەرمووی: (لقد فقه الرجل) فەرمووی کابرا لە ئیسلام تێگەشت.

۱۴. ﴿فەرمانی کرد بە کچەکە کە سینگێ دابپۆشی و ترس بە دئی دا نەیت﴾

تەبەرانی لە حارثی کۆری حاریتە وە تەخریجی کردووە: بە باوکم وت: ئەم کۆمەلە خەلکە
 جین؟ وێ: ئەمان لە دەوری پیاویکی لەدین وەرگەراوی خۆیان کۆبوونەتەو دەلێت: ئێمەش
 دابەزین و ئەبینین پێغمبەری خوا (ﷺ) خەلکەکە بۆ ناسینی خۆی گەورە بە تاک و تەنیاو
 ئیمان هێنان بانگ دەکات و ئەوانیش بەپەرچی قسەکانی ئەدەنەووە نازاری پێ نەگەیهەنن
 هەتا پۆز نیووە بوو و خەلکەکە دەوری بلاویمان لێ کردو ئافرەتێک کە سەرروی سنجی
 دەرکەوتبوو هات و دۆلکەیهک و دەسپێکی پێ بوون و پێغمبەر (ﷺ) لێی وەرگرتو ناوی
 خواردەووە دەست نوێژی گرت و پاشان سەری بەرزکردەووە بۆ لای فەرمووی: (يا بنیة
 خمری علیک نحرک ولا تخافی علی ابیک) واتە: کچەکەم سینگت دابپۆشەو بۆ باوکت ترست
 بەدل دانەیت وتمان ئەمە کییە؟ وتیان: ئەمە زینەبی کچیەتی(خۆی لێ پازی بێت)^{۱۷}

۱۵. ﴿کەسێکم نەبوو بەرگرم لیبکات تا بچم بەدەمیەوه﴾

بەزار و تەبەرائی لە عەبدوللای کۆری مەسعودەوه (خوای لێ رازی بێت) هیناویانە کە وتووێتی:
 لەگاتیکدا پێغمەبەری خوا ﷺ لە مزگەوت دابوو نەبوو جەهلی کۆری هیشام و شەیبە و عەتبە
 کۆری ڕەببە و عوقبە کۆری ابی موعیط ئومەییە کۆری خەلف و دوو پیاوی تر وەلیدی کۆری
 عوتبە و عومارە کۆری وەلید بوون کە حەوت پیاو بوون لە حەجردا و پێغمەبەری خواش ﷺ نوێزی
 دەکرد کە سوچدە برد درێژە بە سەجدەکە دا نەبوو جەهل وتی: کێتان دەچی پاشەرۆکی
 و شەرمگانی نەوهی فلان بێنی و تا هەڵی پێژن بەسەر شان و ملی موحەممەد؟ لە هەموویان بەدەختەر
 عوتبە کۆری ابی موعیگ هەستا چوو هینای و خستیه سە هەردوو شانی و پێغمەبەری خواش ﷺ
 لە سەجدە دابوو عەبدوللای کۆری مەسعود ئەلێت: منیش وەستا بووم و نەم ئەتوانی قسە بکەم
 چونکە کەسێکم نەبوو بەرگرم لێ یکا تا بچم بەدەمیەوه ئەوویو فاتیمة کچی پێغمەبەری خوا
 ﷺ بیستبووی و هات بە دەمیەوه ئەوهی خرابوێ سەرشانی دای گرت پاشان ڕووی لە قورەیش
 کردو قسە پێ وتن کەچی ئەوان وەلامیان نەدایەوه پێغمەبەری خواش ﷺ وەک هەموو جارێک کە
 لە سەجدە ئەبوویەوه سەری بەرز کردەوه کە پێغمەبەری خوا ﷺ لە نوێژمەکی بۆوه فەرمووی: (
 اللهم عليك بقريش ثلاثا عليك بعقبة وابي جهل و شيبه) فەرمووی: خوايە تۆلە لە قورەیش
 بستینی (سێ جار) وای فەرموو: خوايە تۆلە لە عوتبە و عوقبە و ئەبو جەهل و شەیبە بستینی پاشان
 لە مزگەوت دەرچوو و ئەبولبوختەری کە قامچیەکی بە دەستەوه بوو تووشی بوو کە پێغمەبەری
 ﷺ بینی لە دەم و چاپیدا هەستی بە شتێک کرد بۆیە وتی: ئەوه چیت؟ پێغمەبەر ﷺ فەرمووی وازم
 لێبێنە وتی: بەخوا بەرت نادەم هەتا هەوالم بەمیتێ چیت؟ شتێک توش بوو کاتی کە پێغمەبەر
 ﷺ زانی بەری نادات هەوای دابە و فەرمووی: (إن أبا جهل أمر فطرح علي فرث) واتە: ئەبو جەهل
 فەرمانی دا پاشەرۆکیان خستە سەرشانم و ملەم ئەبولبوختەری وتی: بابڕۆین بۆ مزگەوت ئەوویو
 پێغمەبەر و ئەبولبوختەری پێکەوه چوون بۆ مزگەوت پاشان ئەبولبوختەری ڕووی لە ئەبو جەهل
 کرد وتی: ئەبولجەکم تۆ فەرمانت داوه پاشەرۆک بخەرێتە سەر شان و ملی موحەممەد؟ وتی بەلێ
 دەلێ، قامچی بەکە بەرز کردەوه دای بە ئەوقە سەری دا پیاوێکان دەستیان بە هەلمەت دان بۆیەکتری
 کرد خێرا ئەبو جەهل قەراندی: مالتان گول بێ ئەوش بۆ ئەو موحەممەد وستی دوژمنایەتی بخاتە
 نێوانمانەوه خۆی و هاوەڵانیشی دەر باز بن لە ڕەوایەتەکە نێمام ئەحمەد دا وەها هاتوو کە
 عەبدوللای وتووێتی: هەموویان بینی لە ڕۆژی بەردا کوژرابوون.^{۱۸}

۱۶. ﴿ نەوانەى پێغمبەرى خاویان ئازار دەدا خۆى گەورە تۆلەى لى ﴾

سەندنەووە سوک و پێسوای کردن ﴿

لە عوروەى کۆرى زوبە پیرمۆ (خۆى لى پازى بێت) دەلێ: پێغمبەرى خوا ﷺ هەستا بەو کارەى کە خۆى گەورە پێى سێاردوووە ئەویش گەیاندى ئایەتەکانى ئاینە کەبەتەى بە بێ باومرانی قورەیش پێغمبەر ﷺ بەنارام بوو چاوەڕپى پاداشتی دەکرد لە خۆى گەورەو نامۆزگاریەکانى پەرورەدگارى دەگەیاندا بە خزمانى خۆى تاكو بەرەو ڕووى ھەموویان دەبوو و ئەوان ئازاریان دەدا و گائە جاریان پێ دەکردو بە درۆیان دەخستەووە عوروە دەلێ: نەوانەى گائەیان بە پێغمبەر ﷺ دەکرد پێنج پیاوی سەرکردەو ناودارو کەسانى خۆیان بوو لە کورانی بەنى ئەسەد ئەبو زەمعه کۆرى ئەسوودى کۆرى مۆتەلیب، وە لەبەنى زوھەیری موعیرە وە لەبەنى سەھم عاصی کۆرى وائلی سەھمی وە لە بەنى خوزاعە حارسى کۆرى طلائل دەلێ: کاتى ئەوانە درێژمیان بەو کارە خراپەى خۆیاندا وە گائە جاریان بە پێغمبەرى خوا ﷺ دەکرد تاكو خۆى گەورە ئەو ئایەتەکانى دابەزاندا کە دەفەرمووێت: (إِنَّا كَفَيْتَاكَ

المستهنّين * الذین یجعلن مع اللہ إلها آخر فسوف یعلمون) الحجر (۹۵-۹۶) واتە: بەراستی ئێمە گائە جیانمان لەکۆل کردیتەووە نەوانەى لەگەڵ خودا پەرستراویکی تر دادەنێن جا دواتر دەزانن چۆن سزایان دەدەین پێغمبەرى خوا ﷺ لەلایەن خۆى گەورەو بەلێنى پێ درابوو کە تۆلەى بۆ بکاتەووە ئەوانەى گائە جاریان پێ دەکردو لەناویان بەریت جاریکیان پێغمبەر ﷺ لای کەعبە بوو جبریل ھات بۆ لای و وەستا لە لایەو پێغمبەرى خوا ﷺ گائە جاریە کەى ئەوانى بۆ گیرایەووە دەفەرمووێت: ئەو پێنج کەسە کاتیک دەسورانیووە بە دەورى کەعبەدا ئەسوودى کوورى مۆتەلیب بەلایدا تێپەرى جبریل سەلامى خۆى لیبیت پەرە سەوزیکى بۆ ھەلداو کوێر بوو ئەنجا ئەسوودى کۆرى عەبدیە غوث لەلایدا جبریل سەلامى خۆى لیبیت بە پەنجەى دەستى ئیشارەتى کردو پاش ماویک توشى سک چونیکى زۆر سەخت بوو وەسکی بای کردو تا مرد پاشان وەلیدی کۆرى موعیرە بەلایدا تێپەرى وە جبریل سەلامى خۆى لیبیت ئیشارەتى کرد بۆ لای برینیک لە پاژنەى ھاجیەووە چەند سالتیک بوو توشى ببوو بەشەلى دەرویشتو عەباکەى دەخشاندا بە زەویدا وە ئەو برینە کولایەووە دیسان کێم و جەرەعەتى لێووە دەھاتە دەرەووە ھەتاكو کوشتی وە عاصی کۆرى وائیلی سەھمی بەلایدا تێپەرى و جبریل سەلامى خۆى لیبیت ئیشارەتى کرد بۆ بنى پاژنەى پێو ئەویش پاش ماویەک سواری گوى

درىزىكى خۇى بوو كه بچىت بۇ لاي باخهكانى له طائف لهوئ لاي خهرمانىك ويستى دابهزىت قاجى چوو بهدپىكدا وه نهو دپكه بوو بههوى كوشتنى نهو پياوه حارسى كورى طه لائل بهلايدا تىبهپرى و جبريل ئىشارهتى بۇ كرد بۇ لاي سهرى و پاش ماوميهك سهرى لهناوهوه تووشى كىم و جهراعهى تىكى زۆر بوو له رىوايهتىكى تردا دهفهرمووئت: ئىشارهتى كرد بۇ لاي سكى و توشى ناوى زهرد بوو تاواى لىهات پيساييهكهى لهدهم و لوتى پهوه دههاته دهر تا دوا جار كوشتى ئابهو چۆره خواى گهوره بهئىنى خۇى هينايه دى بۇ پېغەمبهرهكهى ﷺ كه دهفهرمووئت: (إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِينَ) الحجر ۹۵.

۱۷. ههتا له ژياندا بوو توشى لهرزۆكى بووبوو ﴿

له عهبدوپرهرمانى كورى نهبو بهكرهوه (خواى لى رازى بىت) دهئى: پېغەمبهرى خوا ﷺ برؤىشتايه به رىگادا هكهمى كورى عامس لاسايى رؤىشتنهكهى پېغەمبهرى دهكردهوه چۆن برؤىشتايه نهوئش نهوا دهرؤىشت له پىش چاوى خهلكىدا لاسايى دهكردهوه بۇ نهوئى لهناو خهلكدا گالتهى پى بكات كاتى پېغەمبهر ﷺ بينى بهو شىويه لاسايى دهگالتهوه فهرمووى: (فَكَذَلِكَ) واته ههتا ههتايت ههر وابيت نهوه بوو ههتا نهو كابرايه له ژيانىدا بوو توشى لهرزۆكى بووبوو.^{۱۹}

^{۱۹} أنظر سيرة ابن هشام ۲/۱، ۲۹۲ وقال محقق: إسناده صحيح إلى ابن زبير وابن جرير ۷/۵۵۱ (۲۱۶۱۷) والبيهقي في (السنن الكبرى) (۸/۹) و في الدلائل (۳۱۶/۲) وقال الذهبي في السيرة ص ۱۴۳ حديث صحيح وحسن إسناده الشيخ الألباني عن طريق البيهقي: كما في صحيح السيرة ص ۲۲۲
 ۲۰ أخرجه الحاكم (۶۲۱/۲) وصححه البيهقي في (دلائل النبوة) ۶/۲۳۹۸ وقال الحافظ العراقي في (تخريج الأحياء) (۳۸۸/۲): رواه البيهقي في الدلائل بإسناد جيد، وقال الحافظ في الإصابة (۱۷۸۱) في إسناده نظر.

۱۸. ﴿خوای زیندوت دهکاتهوه ده تخاته ناو ناگری دۆزهخ﴾

له فهرموودهی ئیبن عه ببا سدا ها تووه (خوای لی رازی بیئت) که دهلی عاصی کوری وائل ئیسیکی له (البطحاء) دهست دایه و ووردی کرد به دهستی نهوجار به پتیه مبهردی خوای ﷺ وت: ئایه خوا نه مه زیندوو دهکاتهوه له دواي نهوهی ناوا فهوتاوه نه ما پتیه مبهردی ﷺ فهرمووی: به لی خوا دمت مرینیت نهوجار زیندوت دهکاتهوه ده تخاته ناو ناگری دۆزهخ وه ئایه تهکانی کۆتایی سوهرتی پاسین له باره ی نهوموه ها ته خواره وه ئایه ته گانی ش نه مانه ن: (أَوَلَمْ يَرِ الْإِلْسَانُ أَلَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ * وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُخِی الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُخِیْهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ * الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقَدُونَ * أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ * إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ * فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ) یس (۷۶-۸۲). واته: ئایه ناده می نه یزانیوه که نهومان له نو تفهیه ک درووست کردوو که چی یه کسه ر ده بیته دوژمنیکی دیار ده مه قالی که ریکی ئاشکرایه و نه و نه مان بۆ دینیتیه وه به دیهینانی خوای له بیر چۆته وه نه و بی بروایه ده لی کی ئیسه کهان زیندوو دهکاتهوه له کاتی کها که پزیون نه ی موحه مه ده ﷺ بلی نه و زاته زیندویان دهکاتهوه که له یه کهم جار وه به دی هیناون و نهومیه به هه موو درووست کراویک زاناو ئاگایه زاتی که له درهختی سهوز ناگری بۆ درووست کردوون ئیتر ئیوه ناگری پی ده که نه وه ئایا زاتی که ئاسمانه کان و زهوی به دی هیناوه ناتوانی وینه یان دروست بکات؟ به لی دمتوانی و هه ر نه ویش دروستکاری زانایه به راستی کاری نه و (خوا) نهومیه هه ر کاتی بیهوی شتی که به دیبینی پی ده لی: ببه دهست به چی نه و شته ده بیئت جا پاک و بیگه رده نه و خوا یه ی که مو لکایه تی هه موو شتی که به دهست نه وه بۆ لای نه ویش ده که پزینیه وه^{۲۱}

۲۱ (اخرجه الحاكم ۴/۲۹۶) من طریق عمر بن عون و قال صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه و قال ابن كثير في التفسير أخرجه ابن أبي حاتم.

۱۹. ﴿ئەي خزمەكانم فرىاي خۇتان بگەون﴾

لە عائىشەو (خوای لى رازى بىت) دەلئىت: كاتىك ئايەتى (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) ھاتە خوارەو پېغەمبەرى خوا ﷺ ھەستا وى: ئەي فاتىمەى كچى موحەممەد يا صافىە كچى عەبدولموتەلىب ئەي كورانى عەبدولموتەلىب مەن ھىچم پى ناكىرئ لەلاى خوا بۇ ئىو ھەواتە فرىاي خۇتان بگەون و روو لە بەرنامە راستەكەى خوا بگەن وە لەمالەكەم ھەر شىكتان دەوئ داوام لى بگەن^{۲۲}

۲۰. ﴿وہلیدی كورى موغەيرە دان دەنى بەراستى بەرنامەى ئىسلام﴾

وہلیدی كورى موغەيرە دىتە لای پېغەمبەرى خوا ﷺ ئەویش قورپانى بۇ دەخوئى وەك ئەوہى دلى نەرم بىي ئەوا دەگاتەو بە ئەبو جەھل دىتە لای دەلئى ئەي مامە گەلەكەت دەیانەوئ مال و سامانت بۇ كۆ بگەنەو وەلید وى: بۆچى؟ ئەبو جەھل وى: تا بت دەنئ چونكە تۆ چوپتە لای موحەممەد تا يارمەتیت بدات و مال و سامانت بداتئ وەلید وى: خۇ قورپەش ئەوہچاك دەزانئ كە مەن لە ھەموويان زياتر مال و سەرەمەت و سامانم ھەيە ئەبو جەھل وى: دە قسەيەك بلئ لەبارەى موحەممەد كە بەگەلەكەت بگاتەو كە تۆ رقت لە لەوہ و ئەوت ناوئ وەلید وى: جا نازانم جى بلئىم؟ سوئند بە خوا ھىچ پياوئك لەناو ئىو دا نىە كە لە مەن شارەزا تر بىت لەبارەى شىعەرەو تىياندا نىە لەبارەى رەجەزى شىعر لە مەن شارەزا تر بىي وە لە شىعەرەكانى جىنىش سوئند بە خوا ئەوہى ئەو دەلئى لە ھىچ شىك لە مانە ناچئ سوئند بە خوا قسەكانى شىرىنىەكەيان تىدايە وە قسەكانى بەردارو خاومەن بەروبومەن بەرزىەكەيان ھەيە ئەوہى ژىر خۇيان تىك دەشكىن ئەبو جەھل وى: قەوگەكەت رازى نابن تا شىك لە بارەيەو نەلئى وى: وازم لى بىنە تا بىرىك دەكەمەو لە بارەيەو لە دوايدا وى: ئەوہ سىحرىكى كارىگەرە ئەوجار ئايەتى: (ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا * وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا * وَبَنِينَ شُهُودًا) لەبارەيەو ھاتە خوارەو.^{۲۳}

۲۲ رواه مسلم في الصحيح كتاب الإيمان باب قوله (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) رقم ۲۰۵

۲۳ البداية والنهاية الجزء الثالث: ص ۵۱.

ﷺ

ھېچ شىۋىيەك تۆ نادىمە دەست ئەوان.

﴿بُو﴾

ذِكْرَى لِلْبَشَرِ) المذكر: ٣٠-٣١.

واتە: ھەر فرىشتەمان كىردوۋە بە كارىبەدمىستى دۆزەخ ۋە ژمارى ئۇ ھەر فرىشتەمان نەگىراۋە مەگەر بۇ تاقى كىردىنەۋى ئىۋانەى بى باۋەرن تا ئىۋانەى كىتەبىيان پىدراۋە دىنيا بن ۋە بىروا دارەگان بىرواگەيان زىاد بىكات ۋە ھىچيان دوو دل نەبن ئىۋانەى كىتەبىيان پىدراۋە ئىماندارانىش ۋە تا بىلەن ئىۋانەى كە نەخۇشى ناپاكي يان لە دلایە ۋەبى بىرواگان خوا جى مەبەستە بەم ژمارەيە كە لە غەرىبىدا ۋەك مەسەل وایە نابەو جۆرە خوا ئۇ كەسەى كە بىھوئى گومراى دەكات ۋە ئىۋەى بىھوئى رى ئىۋەى دەكات ۋەكەس ژمارەى لەشكرانى پەرۋەردىگارى تۇ نازانى مەگەر ھەر خۇى ۋە ئىم نایەتەنە ھەر ئامۇزگارى ۋە پەندىن بۇ ئادەمى^{۲۴}

۲۳. ﴿شەيتانە دۇراۋەكەى قورەيش تەنھا خەجالەتى ۋە سەرشۇرى بۇ ماىەۋە﴾

نەزرى كورى خارىش ئەگىك بوو لە شەيتانانى قورەيش چوو بوو بۇ حىرە فىرى سەرگوزشتەى مەلىكەكانى فارس ۋە چىرۆكى رۇستەم ئىسپەندىار بوو كاتىك پېغەمبەرى خوا ﷺ دادەنىشت لە كۆرىك ئامۇزگارى دەكرىن بە ترسان لە خوا ۋە كىردى يادى خواۋە گەلەكەى دەترسان لەو سزاۋ نازارەى كە گەلانى پىشوو توشىان بوو بوو بە ھۇى ۋەزەپەن لە رىبازى خوا دادەنىشت لە تەنىشت كۆرۈ مەجلىسى پېغەمبەر ﷺ جا دەى وت: سۆند بەخوا ئەى كۆمەلى قورەيش لە ھەرمايشەكانى ئەو چاترم لەلەيە ۋەرن بۇ لام من بۆتان باس دەكەم چاكتر لەباسكرىنى ئەۋجار بۇى باسى چىرۆكى مەلىكەكانى فارس ۋە رۇستەم ۋە ئىسپەندىار دەكرىن ئەۋجار دەى وت بە چ شىۋمەك موحەممەد لە من چاكتران بۇ باس دەكات^{۲۵}

۲۴ أخرجه ابن جرير الطبري في التفسير ۹/۱۰۰ من حديث ابن عباس رضي الله عنه.

۲۵ السيرة النبوة لابن هشام.

٢٤. ﴿بەسەرھاتی قەرزەگەتی خەبەباب کە لەلای عاصی کۆری وائیل بوو﴾

خەبەباب (خوای لی رازی بیئت) دەلی: قەرزیکم لای عاصی کۆری وائیل بوو چووم بۆلای داوام کردووە پێی وتم: نات دەمەووە تا بێ باوەر نەبیت بە موخەممەد دەلی: منیش پێم وت: ھەرگیز بێ باوەر نابم بە موخەممەد تا دەمریت پاشان زیندوو دەبیتەووە وتی: جا من زیندوو دەمەووە پاش مردن؟ کەوابوو لەوێ دمت دەمەووە کاتی گەرامەووە لای مال و مندال و مکیع دەلی: ئەعمەشیش ھەر وای وتوو: دەلی: نیتەر ئەم نایەتە ھاتە خواوە: (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا) واتە: نایە ئەو جوۆرە کەسانەت دیووە کە باوەری بە نایەتەکانی نێمە نیو دەلیت: سویند بە خوا من سامان و نەووم پێدەدریئت نایا ئەو ئاگادار بوووە بەسەر نەینێھەکاندا یان بەئینی لە خواوە وەرگرتوووە نەخیر وانێھ ئەوێ دەلیت دەینوسین و لەسەری سزای دوورو دریزی دەدەین ئەوێ کە دەلیت بە میراتی لێی دەستینێھەووە خوێ بەتەنھا دیتەووە بەردەستمان^{٢٦}

٢٥. ﴿سویند بەخوا ئەگەر بانگی ھاوڕێکانی کردبا فریشتە زەبر

بەدەستەکانی سزا دەیانگرت﴾

لە عەبدوڵلای کۆری عەبباسەووە(خوای لی رازی بیئت) دەلی: ئەبو جەھل بەلای پێغمەرمەر ﷺ قێپەری لە کاتیکیدا نوێزی دەکرد ئەبو جەھل ووتی: نایە قەدەغەم نەکرد لیت کە نوێز ئەنجام بدە؟ تۆ خۆت دەزانی ھیچ کەسێک وەك من ھاوڕێ و ھاو دەمی نیە پێغمەرمەری خوا ﷺ تێی خوێ و لێی تووڕە بوو جبریل فەرمووی: (فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ * سَدْعُ الزَّبَانِيَةِ) العلق ١٧-١٨. واتە: ئینجا با ئەو بانگی ھاوڕێکانی خوێ بکات نێمەش بانگی فریشتە زەبر بەدەست دەکەین سویند بەخوا ئەگەر بانگی ھاوڕێکانی خوێ کردبا فریشتە زەبر بەدەستەکان سزایان دەدا^{٢٧}

٢٦. ﴿ ھاوبەش پەرستان لەگەڵ پێغەمبەردا ﷺ سوجدەیان برد ﴾

رُؤُوسُكَ لَه رُؤُوزَان پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ چوووە ناو مزگەوتی بیروزی حەرام لە مەككەدا نوێژی كردو سورەتی نەجمی خوێند كاتێك گەیشته فەرماشتی خۆای گەورە كە دمه‌رمووت: (أَرَأَيْتَ الْآزِفَةَ * لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ * أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ * وَتَضْحَكُونَ وَلَا تُبْكُونَ * وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ * فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا) النجم ٥٧-٦٢

واتە: رُؤُوزی دوايي نزيك بۆتەووە بێجگە لە خۆای گەورە كەس نیه بەرگری بكات ناشكرای بكات جا ئایا لەم ووتە كە قورئانە سەرتان سوڕ دەمێنێ؟ وە پێ دەكەنن و ناگرین وە ئێووە سەرگەرم و بێ ناگان دەی سوژدە بەرن بۆ خوا و پەرستشی بكەن پێغەمبەر ﷺ سوژدە ی برد وە ھاوڵەكانی لەدوايوە سوژدەیان برد پێغەمبەر و ھاوڵەكانی وا گومانیان بردكە بینیان قورەیش موسلمان بوون بۆیە ناردیان بۆ لای كۆچ كرده‌كانی حەبەشە موسلمانانی ناو مەككە چوونە پێشوازیان كە دەنگ‌وباسی گەڕانەووی ئەوانیان پێ گەیشته تانزیک مەككە بوونەووە پێیان راگەیانندن ئەووی دەوترێ لەبارە ی نیسلام بوونی ئەهلی مەككە راست نیه كە ئەوەیان زانی هیچ پەكێك لەوان نەچوووە ناو مەككە بە پەنھانی نەبێ^{٢٨}

٢٧. ﴿ داریك سەلامی كرد لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ﴾

لە ئەنەسەووە (خۆای لێ رازی بێت) دەلێ: جبریل سەلامی خۆای لیبیت جارێکیان ھات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ لە كاتێكدا دانیشتبوو زۆر غەمبار بوو وە زۆر شوینی خوێناوی بوو بوو لەبەرئەووی كە ھەندێك خەلكی مەككە ئازاریان داوو جبریل پێ فەرموو: ئەووە چیتە؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرموو: ئەوانە ئاویان لێ كردووم ، جبریل سەلامی خۆای لیبیت پێی فەرموو: بێت خۆشە نیشانەپەكت نیشان بەدم؟ پێغەمبەر ﷺ فەرموو: بەلێ فەرموو: تەماشای ئەو دارە بكە ئەویش تەماشای كرد لەو پەری شیوەكەووە بوو جبریل (سەلامی خۆای لیبیت) فەرموو بانگی ئەو دارە بكە با بێت بۆ لات پێغەمبەریش ﷺ بانگی كردوو دارەكە

هات بۆ لای تا هاته بهردهمی پاشان وهستاو جبریل (سهلامی خوای لیبیت) به پیغمبهیری
 فهرموو: پێی بلێ با بگهڕێتهوه خۆی ئهویش پێی ووت و دارهکه گهڕایهوه شوێنی خۆی و
 پیغمبهیر ﷺ بۆ دانهوایی خۆی فهرمووی: ئههه بهسه^{۲۹}، وه ههروهها له ریاویهتیکی ئردا
 که له عومهری گورپی خهتتا بهوه (خوای لی رازی بیئت) دهلی: پیغمبهیر ﷺ گاتی له حجون
 بوو واته: شاخهکهی پشت مهکهکه بێ باوهڕهکان بهر پهڕهچیان دایهوه و ئازاریان دا ننج دوعای
 کردوو فهرمووی خوایه گهوره ئههه پڕۆ نیشانهیهکم نیشان بده هههرکهس به درۆم بختهوه
 دوا ئهه نیشانهیه هیچ باکم نهبیئت ئینجا جبریل (سهلامی خوای لیبیت) هات بۆ لای پێی
 ووت ئهه داره دوورهی ئهه لا بانگ بکه؟ پیغمبهیریش ﷺ دارهکهی بانگ کرد بهسه زهویدا
 به خشکه خشکه هات تا گهیشه لای پیغمبهیر ﷺ وه دارهکه ووتی: (السلام علیکم یا رسول
 الله) پاشان پیغمبهیر ﷺ فهرمانی پیکرد که بجێتهوه جێگهی خۆی دارهکهش چوووه
 جێگهی و پیغمبهیر ﷺ فهرمووی ئیتر باکم نیه هههرکهس له خزمانم ئهگەر لهمهه دوا
 بهدرۆم بختهوه^{۳۰}

۲۸. ئیبن زهعبهیری نهیتوانی به پهڕچی پیغمبهیر ﷺ بداتهوه ﴿

له ئیبن عهبابسهوه (خوای لی رازی بیئت) دهلی: گاتی ئهه نایهته هاته خوارهوه: (إِلكُمْ وَمَا
 تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصْبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ) الانبیاء (۹۸)، واته: ئیوهه ئهوهی دهیپه رستن
 جگه له خوای گهوره ههردوولاتان سوتهمهنی دۆزهخن و پێی دهگهن ئیبن عهبابس دهلی: بێ
 باوهڕانی قورمیش ئهمهیان زۆر بهلاوه سهخت بوو ووتیان: موحههمهد جوینی به خواگانی
 ئیمه داوه پهکی له ناو دارهکانیان که ناوی ئیبن زهعبهیر بوو هاته لای قورمیش و پێی وتن

۲۹ أخرجه: أحمد (۱۱۳/۳) (۱۲۱۱۲) و قال محققه إسناده قوي على شرط مسلم والدارمي (۲۳) و صححه الشيخ
 الأرنؤوط على شرط مسلم في تعليقه على صحيح ابن حبان (۴۳۷/۱۴). و صححه الشيخ الألباني في صحيح ابن
 ماجه (۳۲۵۴)

۳۰ أخرجه: أبو يعلى (۲۱۵) والبخاري (۲۴۱۰)، والبيهقي في (دلائل النبوة) ۱۵۴/۲ وقال الهيثمي في (مجمع
 الزوائد) (۱۰/۹): رواه البزار و أبو يعلى و إسناده أبي يعلى حسن، و حسن إسناده السيوطي في (الجامع الكبير) كما
 في منتخب كنز العمال (۲۹۸/۴).

ئەوێ جی بوو؟ ووتیان: موحمەد جۆینی بە پەرستراوەکانی ئیمە داو، وتی: جی ووتوو؟
 ووتیان ووتویەتی هەر شتیک بپەرستیت جگە لە خوا لەگەڵ پەرستراوەکەش هەردووکیان
 سوتەمەنی دۆزەخ دەبن، وتی: خەمتان نەبێت من موحمەدتان بۆ بێ دەنگ دەکەم و خۆم
 دەمەقائە لەگەڵ دەکەم وتی: بانگی بکەن بۆم؟ ئەو بۆیان بانگ کردو ئیبن و زەعبیری
 بێی وت: ئەو موحمەد ئایا ئەمە تۆ دەبییت تاییبەتە بە بتەکانی ئیمە یان تاییبەتە بە
 هەموو شتیک کە پەرستراوە جگە لە خوای گەورە؟ ئەویش فەرمووی: بەئێ (بل لكل ما عبد
 من دون الله عزوجل)، واتە: بۆ هەموو شتیکە کە پەرستراویت جگە لەخوای گەورە ئەویش
 ووتی: سوێند بەخوا زۆر بووین بەسەریداو بردمانەو بەشە تۆ دەبییت عیسا بەندە خوایەو
 پیاو چاکەو فریشتەکان بەندە چاکن؟ پیغمبەر ﷺ فەرمووی: بەئێ ئەویش وتی: کەواتە
 گاوەکان عیسا دەپەرستن و جولهکەکان عوزەیر دەپەرستن ئەو هەتا کۆرانی بەنی تەمیم
 فریشتەکان دەپەرستن کەواتە هەر هەموویان لە دۆزەخدا (عیسا و فریشتە عوزەیریش)
 دانیشتوانی مەککە زۆر زۆر خوشحال بوون بەم ووتەیی ئیبن و زەعبیری وە ووتەکە کەوتە
 دەمی هەموو خەلکی مەککەو وێستیان بەمە بەرپەرچی پیغمبەر ﷺ بدەنەو تا خوای
 گەورە ئەو ئایەتە ناردە خواریوە: (إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ) الانبیاء
 ۱۰۱، واتە: ئەوانە پێش وەخت لەلایەن ئیمەو مژدە چاکیان پێ دراو ئەوانە دوورن لە
 دۆزەخ کەواتە ئەوان بێ ئەقڵ بوون چونکە پیغمبەر عیساو عوزیر (سەلامی خویان لیبیت)
 بە هیچ جۆرێک رازی نەبوون کە بپەرستێن وە هەروەها فریشتەو پیغمبەران (علیهم السلام)
 بەرین لە هاوبەش پەیدا کەرانەو ئەو کاری ئەو بێ باوەڕانەیه کە ئەوانیان کردوو بە جی
 تگا کردن و کردوایان بە هاوبەشی خوا بە نەزانی.

۳۱ أخرجه: الطحاوي في مشكل الآثار (۴۳۱-۴۳۲) والطبراني في المعجم الكبير (۱۵۳/۱۲) (۱۲۷۳۹) والحاكم (۳۸۴/۲) و صححه و واقفه الذهبي، وقال ابن القيم في (شفاء العليل) (ص ۶۵) إسناده صحيح وقال الشيخ مقبل في الصحيح المسند من اسباب النزول (ص ۱۵۳) حديث صحيح لغيره.

۲۹. ﴿وتیان دەنگ بەرز بکەینەوهیان نزمی بکەینەوه هەر دەبیستیت﴾

عەبدوللای کۆری مەسعود (خۆی لێ پازی بێت) دەڵێ: چارێکیان من لە ژێر پەردهی کەعبە دا بووم بپاویکی پەقەفی خەلکی گانێف لەگەڵ دوو زاواکەیی خۆی کە خەلکی مەککە و هۆرەبشی بوون لەوێدا دانیشتبووون و کەوتبوونە قسەکردن و ئەوان زۆر قەڵەو بوون لەگەڵ ئەو هەشدا بێ عەقل بوون پەکیکیان وتی، تۆ بێتی خۆی گەوره ئەم قسانەیی ئێمە ببیستیت؟ ئەوی تریان وتی، ئەگەر دەنگ بەرز کەینەوه دەبیستیت بەلام ئەگەر دەنگ بەرز نەکەینەوه نابیستیت ئەوی تریان وتی، بەخوا دەنگ بەرز کەینەوه دەبیستیت نزمیشی کەینەوه هەر دەبیستیت عەبدوللای کۆری مەسعود دەڵێ: ھاتمەوه بۆ لای پێغەمبەر ﷺ ئەم ھەوالەم بێ راکەیاندا خۆی گەورەش ئەم ناپەتەیی دابەزاند: (وَمَا كُنتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ) فصلت: ۲۲، واتە: ئێوه خۆتان نەدەشاردەوه و نەدەپاراست لە گوتاح و لە شایەتی گوێ و جاوو پێستی لەشتان لە دژتان بەلکو وا گومانتان دەبرد کە خوا نازانی بەزۆرێک لەو کارانەیی کە ددیکەن، خۆی پروونی کردەوه کە گومانی خراپیان بردوو بە خوا کەوايان زانیوه خۆی گەوره لە زۆریه ی نیشەکانیدا ناگای لێیان نپیه وە ووتەکانیان نابیستیت بەلام بەهەلە داچوون وە لەگەڵ ئەو ھەموو دەمە قالە کردنە کە بەرامبەر بە پێغەمبەر ﷺ ئەنجامیان دەدا لە ناخی دەروونیانەوه باش دەیانزانی کە درۆزن نییه وە چاکتر دەیانزانی ناینەکەیی نایینی خۆیە و ھەقە بەلام بەھۆی ھێزو خۆپەزێل زانییان پێیان خۆش نەبوو کە بچنە ریزی بیلال و سۆھەیب و ھاوھەلانی تری پێغەمبەری خوا لەگەڵ ئەو هەشدا میان زانی ئەم قورئانە لای خۆواو ھاتوو و پێیان خۆش بوو گوێی بۆ بگرن،

۳۲ أخرجه: أحمد (۲۷۶/۱) (۲۴۹۵) وقال علقمة الأرنؤوط: إسناده صحيح علي شرط الشيخين والبخاري في (خلق العمال العباد) ص: ۲۴، والرمذي (۳۲۴۵) و قال حديث حسن صحيح والطبراني في (المعجم الكبير) (۱۲۳۷۷) والحاكم (۴۱۰/۲) وصححه علي شرطهما و الفقه الذهبي و صحيح إسناده الحافظ في الفتح (۵۱/۱) و حسنه الشيخ الألباني في (صحيح الرمذي) (۲۵۵۲) و صححه علي شرطهما الشيخ مقبل من طريق أحمد في (الصحيح المسند) كما ليس في الصحيحين (۶۳۹).

۳۰. ﴿خوای گەوره ریگری لیکرد که دەریان بکات﴾

لە روانگەی خۆبەگەوره زانین و لافرتی کردنی بەکەسانی تر موشریکەکان بە پێغەمبەریان و ت ئیمە پازی نابین لە مەجلیس و کۆری تۆدا دابنیشین کە وینە ی ئائەمانە ی تیایدا بێ وەک سوهەیب و بیلال و خەبەب ئەوانە لە دەوری خۆت دەرکە پێغەمبەر ﷺ تەماعی ئەوەی کرد لەپێناو موسلمان بونی گەلەکەیی و ئەوانیش ئەم کارە بکات بەلام خوای گەوره ریگری ئەوەی لیکرد قورئانی دابەزاند و فەرمووی: (وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ) الأنعام: ۳۲ واتە ئەوانە دەرئەکەیت کە پەرورەدگاریان دەپەرستن و هاواری لێ دەکەن بە بەیانیان و نیواران دا پەزامەندی خاویان دەوی و لێپرسینەوەی هیچ شتیکیان لەسەر تۆ نیە وە لێپرسینەوەی هیچ شتیکی تۆش لەسەر ئەوان نیە جا ئەگەر دەریان کەیت دووریان خەپتەو ئەوە لەستەمکاران دەبیت.

۳۱. ﴿یاخی بوو باوەری نەهینا و ووشە یەکتاپەرستی نەووت﴾

ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم ریاوایەتیان کردوو لە موسەییەبی کۆری حەزەنەو دەلی : کاتیک ئەبو تالیب لە سەرەمەرگدا بوو پێغەمبەر ﷺ ھات بۆ لای کە ئەبو جەھلیشی لەلا بوو لەگەڵ عەبدوڵلای کۆری ئوممەییە کۆری موعەیرە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئەی مامە بلی: (لا إله إلا الله) بەو ووشە پیرۆزە من شایەدیت بۆ دەدەم لەلای خوا، ئەبو جەھل و عەبدوڵلای کۆری ئوممەییە ووتیان: ئەی ئەبو تالیب ئایە تۆ واز لە دینی لە ئاینی عەبدولوتەلیب بەردەوام پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو ووشە پیرۆزی یەکتاپەرستی بۆ دەخستە پوو داوای لێ دەکرد موسلمان بێ و بۆی دووبارە دەرکەووە کەوا بلی ھەتا لە دوایدا کۆتا قسە ی ئەو بوو کە وتی من لەسەر ئاینی عەبدولوتەلیب وە یاخی بوو نە ی ووت (لا إله إلا الله) پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی سویند بەخوا داوای لێخۆش بوونت بۆ دەکەم مادام قەدەغە نەکریم ئەوە بەلام خوای عزوجل ئەو ئایەتە ی دابەزاند: (مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْحَرَجِ) التوبة: ۱۱۳، واتە: پەواو

شاىسته نيه بۆ پيغه مبهرد و بېرواداران كه داواى لايبوردين بكه ن بۆ هاوبهش پهيداكران يا خرمى نزيكيشيان بن له پاش نهوى كه بۆيان دهر كه وتوو كه بيگومان نهو هاوبهش دانهرانه هاوئل و پيپرى دۆزهخن وه ههروهها خواى عزوجل له بارى نهبو تاليب نهو نايه تهشى دابه زانده ههرووى به پيغه مبهرد ﷺ (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَنَكِرَ اللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ) القصص: ۵۶، واته: بهراستى نهى موحه مبهرد ﷺ تۆ ناتوانى نهو كه سهى خوشت بوئ رينمونى بكهيت به لام خوا ههر كه سى بوئ هيدايهتى دهدات و نهو خوايه زانا تره بهوانه رينمونى وهرده گرن.

۳۲. ﴿خۆله كه به ههركه سيكيان كهوت به بى باوهرى كوژرا﴾

له عهبدو لاى كورى عه بياسه وه (خواى لى رازى بيت) دهلى: تاقمى سهركردايهتى قورميش له نزيك حيجرى پهنا كه عه كۆبونه وهو پهيمانيان بهست و سوينديان خوارد به لات و عوزاو مهنات و نائله و نيساف نه گهر موحه مبهرديان به رچاو كهوت ههر ههروويان به يه كجار به يه كه وه لى بدن و نازارى بدن وه به جى نه هيلن تا دهيكوژن نه ههواله بلا و بووه تا كه يشته گوئى هاتيمه كچه خو شهويسته كهى پيغه مبهرد ﷺ وه برگرينه وه گهرايه وه بۆ ماله وه ههواله كهى به باوكى راگهيانده و پى وت: كۆمه لانى سهركردهى قورميش پهيمانيان داوه دژ به تۆ وه ههريه كهيان به شى خوئ ديارى كردوه له بژاردنه وهى خوئى تۆ دواى كوژرانت پيغه مبهرد ﷺ ههرووى: (يا بنى اربى وضوء) واته: نهى كچى خو شهويستم ناويكى دمشت نويزم نيشان بدن و بۆم بهينه دهلى: ئاوى بۆ هينا و دهست نويزى شوو و چوو بۆ كه عه كاتيك بى باومره گان پيغه مبهرديان ﷺ بينى ههر له دوورده ووتيان: نه وه هات سهريان كز كردوو ملان شوو كرد له جى دانيشته گانيان دابى دنگ بوون و ههر نه شيان ويرا ته ماشاى بكه نه ههچ پياويكيان نه يده ويرا بوئ ههستى پيغه مبهرد ﷺ به ريكهوت تا كه يشته لاي سهريان وه نه نجا مشتيك خوئى هه لگرتوو ههرووى: (شامت الوجه) واته: چاوانتان كوئر بيت دهلى: خوئه كهى گرته نهو كۆمه له قورميشيهى كه لهوئ ناماده بوون به ههر كه سيكيان كهوت به بى باوهرى كوژرا له جهنگى به دردا.^{۳۴}

^{۳۴} (اخرجه احمد (۳۰۳/۱) رقم (۲۷۶۲) و قال محققه الأرنؤوط: إسناده حسن وكذلك صححه الشيخ أحمد شاكر في تحقيق المسند) (۲/۴۶۹) و اخرج أبو نعيم في (الدلائل) ص ۱۳۹ والحاكم ۱/۱۶۳ و صححه ووافقه الذهبي والبيهقي في (الدلائل) ۶/۲۴۰ وابن حبان (۲: ۶۵) قال محقق حديث صحيح وقال الهيثمي في (مجمع

۳۳. ﴿ ناره حەتترین کارى قورەيش بەرامبەر بە پێغه مەرد ﷺ ﴾

ئەبۇ ئىسحاق دەلى: يەحياى كورپى عوروه لە باوكیەوه كە عوروهى كورپى زوبەیرە بۆى گێرپامەوه كە عەبدوللای كورپى عەمىرى كورپى عاصى وتوو: ئەرى عەبدوللای چ دیمەنىكى زۆر سەختت چاۋ پێكەوتوووە لەو دوژمنكاریانەى كە بى باوەرانی قورەيش ئەنجامیان دەدا بەرامبەر بە پێغه مەرد ﷺ؟ ئەویش وتى: رۆژێك من لەناویاندا بووم سەرگەردەكانى قورەيش كۆبوونەوه لای (حجر) باسى موخەممەدیان دەكرد دەیان وت: كەسمان نەدیوه سەیرتر لەم بیاوه كە بىروبامرمان پوچ دەكاتو جویى بە بابو باپیرانمان دەداتو رەخنە لە ئایىمان دەگرتو كۆمەلگاكەى پارچەپارچە كەردووینو جویى بە پەرسراۋەكانمان دەدات بەراستى لەسەر شتىكى گەوره خۆمان ئارام گرتوووە لى دەلى: لەم قسانە دابوون پێغه مەرد ﷺ هات بەرەو كەعبە بۆ لای (حجر) و تێپەرى بەلایاندا تەوافى كرد بەدەورى كەعبەدا هەركاتى دەرگەپشتە لای ئەوان لەوێوه تێدەپەرى هەندى توانجو ووشەى ناشرینیان پى وت: زانیم پى ناخۆش بوو وەرۆى و تەوافى كەردەوو لەو سەرەوه هاتەوه بۆ جارى دووم تێپەرى بەلایاندا هەمان جویى ووتەى ناشرینیان پىووتەوه پێغه مەرد ﷺ دیاربوو بە ناۋچاۋانىەوه كە پى ناخۆشە بەم شىۋمىە سىيەم جارىش ئەم پەقتارەیان نواندەوه پێغه مەرد ﷺ وەستا بەرەو رەۋیان فەرەمۆى: (أسمعون يا معشر قريش أما والذي نفسي بيده لقد جئتكم بالذبح)، واتە: گوێتان لى بىت ئەى كۆمەلانى قورەيش سوپىندەبەوى گيانى منى بەدەستە من هاتووم بۆ ئەوى هەر هەمووتان بەسەربەرىن ببەم، دەلى: ئەم ووتەىە كارى لە خەر هەموویان كرد تاكو هەر هەموویان بى دەنگ بوون لە جى خۆیان سست بوون هەتا يەكێيان هاتو پێغه مەردى ئارام كەردەوو ووتەى نەرمى لەگەڵ بەكارهێناو هەتا دەيووت: بڕۆ ئەى ئەبو قاسم ئەوا ئىمە نەفامو بى ئەقلین خو تۆ مەرفىكى نافلى تۆ چۆن لەگەڵ ئىمەدا قسە ددەى دەلى: پێغه مەرد ﷺ رۆشتەوهو ديسان بەيانى لای (حجر) كۆبونەوهو ددلى: منیش لەناویاندا بوومو گویم لى بوو هەندىكیان بە هەندىكى تریان دەوت: ئەوه ئىۋە ئاگاتان لى نىە دوىنى چىتان دەووت: و

چیتان دکرد بە موحمەد ئەویش چی وت: بەرامبەرتان هەتا هەر شەوی لێکردن و وەستا بەرامبەرتان ئێوە لە ترسان وازتان لێ هێنا دەلی: لەم قسانە داووین پێغمبەر ﷺ هات بۆ کەعبە بینیان هەموویان لێی راست بونەووە چواردەوریان گرتو پێیان وت: تۆ دەلیی ئاواو ئاوا پێغمبەریش ﷺ بێ ترسو ناشکرا فەرمووی: بەلی منم وا دەلیم دەلی: پیاویکم بینی یەخە کراسەکە پێغمبەری ﷺ گرتبوو ئەبۆبەکر هاتو دەستی گرتو دووری خستەووە بەگریانەووە دەیفەرموو: ئایا ئێوە پیاویک دەکوژن کە دەلی پەروردگارم (الله) یە ئنجا هاوبەش پەیدا کەرەکان بڵاویان لێکرد ئەو دوزمن کارترین دیمەن بوو کەمن چاوم بێ کەوتوووە ئەنجامیان دابی بەرامبەر پێغمبەر ﷺ. ۳۰

۳۴. گیرا بوونی نزای پێغمبەر ﷺ لە قورەیش

عەبدوڵلای کوری مەسعود (خوای لێ رازی بیّت) دەلی: کاتی پێغمبەری خوا ﷺ بانگەوازی قورەیشی دکرد هەموویان بەدرۆیان خستەووە باوەریان پێ نەدەهێناو دوزمنانەووە ناھەموارانە دەوستان بەرامبەری ئنجا پێغمبەر ﷺ فەرمووی: (اللهم اعن علیهم بسبع کسب یوسف) واتە: خوای گەورە یارمەتیم بدەو توشی گرانیکیان بکە وەک گرانیەکە یوسف (سەلامی خوای لەسەر بیّت) دەلی: گرانیکیان توش بوو هیچ شتیکیان بەدەستەووە نەما تا کەوتنە ئێسک خواردن هەتاوایان لێهات پیاویکیان لێ هەلدەستە دیمەنی ئاسمانی وەک دوو کەل دەهاتە پیش چاو لەتاو هیلای و برسێتی هەتا خوای گەورە ئەو ئایەتە دابەزاند کە دافەرمووین: (فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُبِينٍ (۱۰) يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ) الدخان (۱۰-۱۱)، واتە: جا چاوەرپوان بە رۆژی ئاسمان دوو کەلێکی ناشکرای لێ پەیدا دەبی هەموو ئادەمی دادەگریو دەلێن ئەمە بەلایەکی سەختە دەلی: دوا بەدوای ئەو ئەبۆ سوفیان هات بۆ لای پێغمبەر ﷺ وتی: ئەی موحمەد خزمە کانت لەناوچوون داوا لە خوا بکە ئەو وەمان

۳۰ (آخرجه: أحمد في (المسند) ۲/۲۱۸) وفي (فضائل الصحابة) (۶۳۹) وقال محقق: إسناده حسن، وابن أبي شيبه (۴۴۱/۸) و أبو يعلى (۷۳۳۹) و أبو نعيم في (دلائل النبوة) (۱۵۹) والبغوي في شرح السنة (۳۷۴۰) والبيهقي في (دلائل النبوة) ۲/۲۷۵ وسيرة ابن هشام ۱/۳۸۸ (۲۰۶) وقال محققه: إسناده قوي وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) ۶/۱۸: رواه أحمد وقد صرح ابن إسحاق بالتحديث وبقي رجاله رجال الصحيح وقال الشيخ الألباني في (صحيح السيرة) (ص/۱۴۸): إسناده حسن.

بەسەرھووە لابەرێت وەکو خۆی گەورە دەفەرموویت: (رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ) الدخان: ۱۲، واتە: ئەو پەروەدگارمان ئەم سزایەمان لەسەر لایە بەراستی نیە باوەردارین پاشان پیغمبەر ﷺ دوای بۆ کردن و بارانیان بۆ باری و خۆی گەورە ئەو برسێتی قات و قریە لەسەر لابردن و ئەو ئایەتە دوایی بۆ دابەزاند کە دەفەرموویت: (إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُم عَائِدُونَ) الدخان: ۱۵، واتە: بێگومان بۆ ماوەیەکی کەم ئەم بەلایە لادەبەین بێگومان ئێوە دەگەڕێنەووە بۆ بێ باوەری ئنجا خۆی گەورە فەرمووی: (يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ) الدخان: ۱۶، واتە پۆژی دیت بەلاماریکی بەهێزو هەرە گەورەیان بۆ دەبەین بەراستی نیە تۆلە سینین لە کافران لە جەنگی بەدردا واتە: تۆلە هەرە سەخت و گەورەیان ئەو تۆلەیه یەکە لە شەری بەدردا چاوەڕێیان ددکات^{۳۶}

۳۵. ﴿ثُمَّ بَوَّأْنَا لِيُتَّبَعُوا مِثْلَهَا﴾ نەبو تالیب پیغمبەری خوا ﷺ ناداتە دەستی بیباوەران ﴿

قورمیش کە بێیان ئەبو تالیب چاریک بۆ برازاکی نەدۆزێووە قەدەغە نەکرد بەلاوکردنەوێ ناینی تازە بێ باک ماوەی دا کاری خۆی بکات دۆزێنەوێ پلانیک کە چۆن چارمێک بۆ ئەو کارە پیغمبەر ﷺ بدۆزێووە لە ئەنجامدا هاتنە سەر ئەو رایە کە کورپکی گەنجی پێ گەوتوو دیاری بکەن تا لەگەڵ موخەمەد دا بێگۆزێنەووە وە ببێتە کورپ ئەبو تالیب ئەبو تالیبیش برازای خۆی پادەستی ئەوان بکات تا لەسەر ئەوێ لە ناینی موشریکەکان لای داوە بیکۆژن بۆ ئەو عیمارە کورپ وەلیدی کورپ موغەیرەیان هەلبازارد لەگەڵ خۆیان بردیان بۆ لای ئەبو تالیب و پێیان وت: ئەبو تالیب ئەو عیمارە کورپ وەلیدە کە بەهێزترین و جوانترین گەنجی قورمیشە وەری بگرو ژیری و نازایەتیەکی پێشکەشت بێت و بیکە بە کورپ خۆت و ئەم برازایەشت کە لەدینی باب و باپیرت پاشگەزبۆتەووە قەومەکەتی بەرتەوازە کردون و پیاوێ ژیرەکانی بەی ئەقڵ لەقەڵەم داو پادەستمان بکە تا بیکۆژین ئەبو تالیب سەرنجی دا قورمیشەکان کاریکی منداڵانە دەکەن و بیرکردنەووەکیان زۆر ناتەواو و

۳۶ (اخرجه احمد (۴/۱)، البخاري ۴۸۲۱، ۴۸۲۴، واللفظ له مسلم ۲۷۹۸ والترمذي ۳۲۵۴ والبيهقي ۳۲۷/۲ وابن حبان ۴۷۶۴.

هه‌له‌یه بۆیه بێی وتن: به خوا رێک کهوتنیکی خراپه کۆره‌که‌تانم ئه‌ده‌نی تا به‌خێوی بکه‌م بۆتان و منیش کۆرکه‌متان بده‌می تا بیکۆژن؟ به‌خوا هه‌رگیز نه‌وه رێک ناکه‌ویت موطعیمی کۆری عه‌دی کۆری نه‌وه‌هل که نامۆزای نه‌بو تالیب بوو وتی: به‌خوا نه‌بو تالیب خزمه‌کانت نه‌وه‌په‌ری ویزدانیان له‌گه‌ڵدا به‌کاره‌یناو هه‌ولێ ته‌واویشیان دا تا له‌وهی که پێت ناخۆشه‌ رزگارت بکه‌ن به‌لام وا نابینم که تۆ هیچیان لێ وهریگریت نه‌بو تالیب به‌ موگه‌یمی وت: به‌خوا ویزدانیان له‌گه‌ڵم دا به‌کار نه‌ه‌ینا به‌لام تۆ بریارت داوه که پشتی من به‌ربده‌یت و خه‌لکم له‌ دژ هه‌لبه‌نییت جا چیت پێ خۆشه‌ درێخی مه‌که پاشان نه‌بو تالیب دژی موطعیم و نه‌و خزمه‌نه‌شی له‌نه‌وهی عه‌بدمه‌ناف که پشتیان به‌رداو هه‌روه‌ها دژی نه‌و هۆزه‌ قورمه‌شیانه‌ش که دژایه‌تیان کرد وتی:

ألا قل لعمر والولید والمطعم
ألا ليت حظي من حياطتكم بكر

واته: بێی به‌ نه‌بو جه‌هل و ولیدو مگعم خۆزگه‌ له‌ حیاتی ئێوه وشتی‌کم ببوایه‌ چونکه‌ نه‌و له‌ ئێوه به‌که‌لگه‌ره‌ بۆم که نه‌بو تالیب بۆ نه‌وه له‌گه‌ڵیان رێک نه‌که‌وت نیوانیان تیکچوو به‌و په‌ری بێ ویزدانیه‌وه‌ نازاریان ده‌دان نه‌بو تالیب سه‌رنجی دا قورمه‌یش بریاری ته‌واویان بۆ دژایه‌تی موحه‌مه‌دی برارای و موسته‌مانه‌کان داوه به‌ هیچ شیویه‌ک ده‌ستیان لێ ناپاریزن بۆ نه‌وه بانگی کرده‌ نه‌وهی هاشم و نه‌وهی موته‌لیب تا ئه‌وانیش کۆمه‌کی بکه‌ن و به‌ هه‌موویانه‌وه‌ موحه‌مه‌دی خزمیان بپاریزن ئه‌وانیش هاتن به‌ده‌میه‌وه‌ هه‌موویان بریاری به‌رگریان دا جگه‌ له‌ نه‌بو له‌هه‌ب نه‌بو تالیب له‌ ستایشی خزمه‌کانیدا قه‌صیده‌یه‌کی دانا تیایدا ده‌ست خۆشی لێ کردن هه‌وه‌ها نه‌بو تالیب که سه‌رنجی دژایه‌تی قورمه‌یشی دا ترسی نه‌وه به‌ دلایا هات که عه‌رمبه‌کان هه‌ر هه‌موویان هه‌لۆیستی قورمه‌یش بگرنه‌ به‌رو دژایه‌تیان بکه‌ن بۆیه قه‌صیده‌ ناوداره‌که‌ی وت تیایدا په‌نا به‌ حه‌رمی مه‌که‌که‌ نه‌بات وه‌ ریزو خۆشه‌ویستی بۆ پیاو ماڤولانی قه‌ومه‌که‌ی دمرده‌خات و باسی نه‌وه‌ش ده‌کات که هه‌رگیز دده‌ست به‌رداری پیغمبهری خوا ﷺ نابن و ئاماده‌یه‌ به‌خۆی و به‌نه‌وهی هاشم وه‌ هه‌ر هه‌موویان له‌ به‌رگری پیغمبهری نازیز تیاچه‌ن.^{۳۷}

۳۶. ﴿ئەبوبەکر (خوای لی رازی بیّت) پەنادانی ئیبن و دوغەنی رەت کردەوه﴾

ئەبوبەکر (خوای لی رازی بیّت) لەبەر برۆا هیئانی و لەسەر ئەوێ که لەسەر پێغه مېری خوا ﷺ دەکردەوه تووشی نازار و نارەحەتی هات بە رادەپەک که ناچار بوو بە دواي موسلمانە کۆچکەرەکان ئەویش کۆچ بکا بۆ حەبەشە که گەشتە شوینک پێی دەوترا (برک الغماد) توشی ئیبن و دوغونەنی سەرداری هۆزی قارە بوو ئەویش لیی پرسی: نیازی کویت هەیه ئەبوبەکر؟ وتی: خزمەکانم دەریان پەراندوم دەمەوئ برۆم بەولاتدا تا بتوانم پەرۆمردگەرم بپەرستم وتی: پیاوی وەک ئەبوبەکر نابئ دەرچیت و نابئ دەریش بکریت پیاوی وەک تۆ که دەست گرویی پئ ئەوا دەکەیت و سیلە ی رحم بەجی ئەهینی و یارمەتی بارگەران و دەست کورت دەدەیت و میوانداری ئەکەیت و فریای لیقەماو دەکەیت من پەنات ئەدەم و مەرە بگەرێوه لە ولاتی خۆت دا خواپەرستی خۆت بکە ئەبوبەکر لەگەڵیا گەرایەوه و دانێشتەوه ئیبن و دوغەنی لەسەر پیاو ماقولانی قورەیش داگەراو پێی وتن: پیاوی وەک ئەبوبەکر نابئ دەرچیت و نابئ دەریش بکریت نایا ئیوه پیاویکی وەها دەرئەکەن که دەست گرویی بئ ئەوا ئەکات و سیلە ی رحم بەجی ئەهینی و یارمەتی بارگەران و دەست کورت و میوانداری ئەکات و فریای لیقەوماو ئەکەویت؟ قورەیشیەکان بۆ ئەوێ پەناکە ی ئیبن و دوغەنی و مەرگەرن وتیان: بە ئەبوبەکر بلئ با لەمالی خۆی دا بۆخۆی خوا پەرستی بکا و چەندی پئ خۆشە نوێژ بکا و قورئان بخوینئ نەک بەناشکرا بەجیان بهینئ و ئیمەیان پئ نازار بدات چونکە ئیمە لەوه ئەترسین مال و مائالمان لەدین و مەرگێرئ ئیبن و دوغەنی ئەوێ بە ئەبوبەکر گەیاندا و ئەویش ماوەپەک لە مالهوه نوێژ و خواپەرستی بەجی ئەهینا لە هیچ شوینیکی تر نە نوێژی ئەکردو نە قورئانی ئەخویند دواي ماوەپەک وای بەچاک زانی لەپەنای دیواری مالهکە ی دا مەرگەوتیک دروست بکات و بۆ خۆی خواپەرستی تئ دابکات جا چونکە خاوەنی خاوەنی دل و دەرونیکی پاک و ناسک بوو هەر که قورئانی بخویندایە خۆی پئ نە ئەگرا بەخوڕ فرمیسی لەجاوی جۆگەلەیان دەبەست و ژن و مندالی بت پەرستەکانیش لەدەوری جەمیان ئەخواردو بەو پەری سەرسامییەوه سەرنجی خاواناسی راستەقینە ی رەوشت بەرزبان ئەداو ئەم واتایانە ئەکەوتنە میشگیاڵەوه: ناسینی خوا بەتاک و تەنیاو دەست بەردار بوونی بتهکانی ئەمانەش لەو بارودۆخەدا و لە غەریبی و نامۆیەدا پیاوی تەواو بەهێزبان ئەویست بتهپەرستەکانیش هاواریان بردهوه بەر ئیبن و دوغەنی تا سەریکی مەککە بدات که هات پێیان وت: ئیمە بە پەنادانی تۆ ئەبوبەکرمان پەنادا بەو مەرجه ی بچئ لەمالەکە ی خۆی دا خواپەرستی بکات کهچی وا

لەپەنای دیواری مائەکەیی دا مزگەوتیکی درووست کردوو و بەناشکرا نوێزی تیدا دەکات و قورئانی تی دا ئەخوێنی و ئیمەش ئەترسین ژنو مندالەکانمان بخەلەتینی بۆیە دەمانەوی ئەوەی لی ئەدەغە بکەیت ئەگەر پێی خۆشە با لەمالی خۆی دا خوا پەرستی بکات و ئەگەر وا ئەکات و بە ناشکرا بەجێ ئەهێنی داواي لیبکە با پەناکەت بۆ بگێرێتەووە چونکە ئیمە لامان جوان نەبوو پەیمانی تۆ بشکێنین و لەهەمان کاتیش دا ئیمە ماوەی ئەو نادەین ئەبۆبەکر بەناشکرا خواپەرستی بکات ئیبنو دوغنە هات بۆ لای ئەبۆبەکر پێی وت: خۆ ئەزانیت و لەپادە من چ بەئین و پەیمانیکم پێ دایت جا یا بەو شیودیه بکە یان پەناکەم بۆ بگێرەرەووە چونکە من پێم ناخۆشە عەرەبەکان دنگ و باسی ئەووم ببیستن کە من پەناکەم داووە کەچی شکێنراوە ئەبۆبەکر خێرا سەرنجی دا پەنای ئیبنو دوغنە واتە: زەوت کردنی سەرپەستی بپروباوەرەکەیی واتە: بێ ئیمان نەخشەیی خوا پەرستی بۆ بکێشی بێ ئیمان ماوەی بداو پەزنامەندی شوینی خواپەرستی دیاری بکات هەر کاتیکیش ویستی لەسەر نەبوو ئەو مافەیی لی وەر دەرگێتەووە بۆیە برپاری پەناکەیی بۆ ئیبنو دوغنە بگێرێتەووە تەنها داواي یارمەتی لە خوا بکات.^{٢٨}

٣٧- ﴿بەسەرھاتی مۆسڵمان بوونی حوسەینی کۆری عوبەیدەیی خوزاعی﴾

حوسەین کە باوکی عیمرانی کۆری حوسەین یەکیک لە هەرە پیاو ماقول و ناوداری ھۆزی خۆی پیاویکی گەرە و زانا ودانا بوو نارديان بۆ ئەوەی لیکۆلینەووە ئەنجام بدات لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) سەبارت بە ئەو ئاینەیی پێی ھاتوووە تا ئەو بوو ھۆی مۆسڵمان بوونی ھاوێلی پێغەمبەر (ﷺ) عیمرانی کۆری حوسەین خۆی لی رازی بێ - دەلی قورمیش ھاتنە لای حوسەین و بە گەرەیان دەزانی پێیان وت بیۆ گەتوگۆمان بۆ بکە لای ئەو پیاووە کە بە خرا پە باسی پەرستراوەکانی ئیمە دەکات

عیمران دەئیت: لە گەلیدا ھاتم تا نزیکیان کردەووە لە مالی پێغەمبەرەووە (ﷺ) پێغەمبەر (ﷺ) ھات بۆلای وفەرمووی: (أوسعوا للشيخ) واتە: جێگەیی ئەم پیاووە بەتەمەن و ناودارە بکەنەووە عیمران ھاوێلانێ تر کە مۆسڵمان بوون ھەموویان لەوی بوون حوسەین سەرما وتی

^{٢٨} ژبانی نازیمان ﷺ بەرگی یەکم لاپەرە ٣١٨-٣٢٠

: نا ئەمە چیه پێمان گەشتووە لە لایەن تۆوە کە بە خرابە باسی پەرس تراوە گانمان دەکەیت
ئەو موخەمەد؟

عەبدولموتەلیب چاکتر بوو لە تۆ بۆ خەرم و هۆزەگەوێ خۆی عەبدولموتەلیب جگەر و پێوی
دەرخوارد دەمان بەلام تۆ سەریان دەبێت ؟

پێغمەبەر (ﷺ) پێ فەرموو : (یا حسین کەم تعبد من إله) واتە ئەو حوسین چەند
پەرس تراوە دەپەرسیت ؟ وتی : حەوت شەشیان لە زەوی و یەک لە ئاسمان پێغمەبەر (ﷺ)
فەرمووی : (فإذا أصابك ال ر من تدعوا ؟) واتە ئەگەر تۆووشی زینانێک هاتیت هاوار لە
کامیان دەکەیت ؟ وتی : هاوار لە و میان دەکەم کە لە ئاسمانە پێغمەبەریش (ﷺ) فەرمووی :
(فإذا هلك المال من تدعوا ؟) واتە ئەگەر پارەت نەما هاوار لە کامیان دەکەیت ؟ وتی : هاوار
لە و میان دەکەم کە لە ئاسمانە پێغمەبەریش (ﷺ) فەرمووی : تەنها ئەوێ ئاسمان هەموو
شتێک بۆ جێ بە جێ دماکات بەلام لە گەڵ ئەوەشدا ئەوانەو زەوییش هاوبەش دەکەیت لە
گەڵیدا ئایا رازی دەبیت کە سوپاسیان بکەیت یان لەو دەترسیت کە لەو پەرس تراوانەو زەوی
زال ببن بە سەرتدا حوسەین وتی : ئەوانە هیچیان نیە حوسەین دەتێت زانیم کە ئەو پیاو
و مکو هیچ پیاویکی تر نیە من قسەم لەگەڵدا کرد بێت دواو ئەو پێی وتم : ئەو حوسەین
موسلمان بە سەلامەت دەبیت وتم : من کەس و هۆزێکم هەیە حوسەین دەتێت دواو ئەو
ویستم بپۆم وتم : جی بلیم ؟ پێغمەبەر (ﷺ) فەرمووی : (اللهم قنی شر نفسي واعزم لي على
ارشاد امری) وانە : بلی خواوە پەنام بەدی لە شەری نەفسی خۆم وە جیگیرم بکەیت لە سەر
چاکترین پەختاری خۆم حوسەین پۆشت و هێشتا موسلمان نەبوو بوو دواو ماوەیەک موسلمان
بوو پاشان گەراپەو ووتی : ئەو پێغمەبەری خودا (ﷺ) من هاتم بۆلات و بێم وتی فێرم کە
تۆیش ئەو ووتەیهی پێشوو فێرکردم نیستا موسلمان بووم جی بلیم ؟ فەرمووی : بلی : خواوە
پەنام بەدی لە شەری نەفسی خۆم وە لەو گوناھانەش خۆش بە کە پەنامەکی و بە ئاشکراو بە
هەلەو بە ئەنقەست و بەزانین و بەنەزانین کە ئەنجام داو.^{٣٩}

^{٣٩} أخرجه: أحمد ٢٤٤٤/٤ (١٩٩٢) وقال محققه اسناداً على شرطها. والنسائي في (السنن الكبرى) (١٨٣٠-
١٨٣٢) وابن أبي شيبة في (المصنف) (١٠/٢٦٧ وابن حبان (٨٩٩) وقال محققه إسناداً صحيح على شرط البخاري
وابن حليفة (١٦٨٩) الحاكم ٥١٠/١ والقضاعي في (مسند شهاب) (١٤٨٠) وقال الحافظ في الأصابة ٣٣٧/١ و
١٧٣٥ رواه أحمد والنسائي بإسناد صحيح وقال الهيثمي في المجمع (١٧٤٣) رواه أحمد؟؟؟؟؟ الصحيح ولللفظ لابن
؟؟؟؟؟ والزبادات للنسائي.

۳۸ - ﴿جبریل سەلامى خۇاى لى بى لەناو پەلەھەرەكەدا بوو﴾

لە عائىشەو - خۇاى لى رازى بى - دەلى بە پېغەمبەرم (ﷺ) وت: ئايە ھىج رۇزىك ھاتوو بەسەرت دا سەخت تر بوو بىت لە شەرى ئوحد؟ پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: ئەوئى تووشم بوو بەلام سەختىنيان لى من رۇزى عەقەبەوو كاتى چووم بۇلاى كۆرەكەى عەبد ياليل بۇ ئەوئى خۇمى بى بناسىنم بەلام ئەو ولامى ئەدامەو و منيش بەخەفەت بارىەو و گەپامەو و ئاگام لەخۇ نەبوو تاگەيشتمە لوتكەى (پىوى) يەكان كەسەرم بەرزكردەو پەلە ھەورىكم بىنى بە سەرمەو بوو سىبەرەكەى بەسەرمداھات تەماشام كرد جبرىلى تىنبايە بانگى لى كردم و فەرمووى: خۇاى گەورە قسەى خزمەكانتى بىست كە چىيان وت: بەرامبەر بەتۇ وەخۇاى گەورە فرىشتەى شاخەكانى بۇ لى تۇ ناردوو و ئەوئى كەبەوىستى خۇت چى فەرمانىكى بى دىكەيت برامبەر خزمانى خۇت تا بۇت جى بەجى بكات ئەنجا فرىشتەى شاخەكان بانگى لىكردم و سەلامى لىكردم وتى: ئەى موخەمەد ئەمە لەوىستى خۇت دايە با ھەردو شاخەكە بىنمەيەك و لەناويان بەرم پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: نەخىر ھىوادارم خۇاى گەورەو كە ساتىك دروست بكات لەنەوئى ئەوان كە خوا ببەرسن و ھىج جۇرىك شەرىكى بۇ بىرپار نەدەن.

۳۹. ﴿ھەر لەو رۇزەو نازناوى راستگوى لى نرا﴾

عائىشەخۇاى لى رازى بىت - دەلى: شەو رەوى گرا بە پېغەمبەر (ﷺ) بۇ مزكەوتى ئەقسا كە بەيانى بوەو بۇ خەلكانى گىراپەو كە چى ھەندىك لەوانەى كە باومريان بە پېغەمبەر (ﷺ) ھىتابوو وە بەراستىان زانىبوو پاشگەزبوونەو و كافىر بوون و چون بۇلاى ئەبو بەكر پىيان وت: نابىنى ھاوئەكەت وا رادەگەيەنىت كە ئەمشەو شەو رەوى پىكراو بۇ (بىت المقدس) ئەبۇبەكر وتى: واى فەرموو ؟ وتيان بەلى: وتى: وتى ئەگەر واى فەرموو بىت راستەكات وتيان: چۇن تۇ بەراستى دەخىتەو كەبەيەك شەو چووبىتە ئەوئى و گەپابىتەو و پىش ئەوئى بەيانى بەسەردا ھاتىبىت؟ وتى من لەو دويرترىش بە راستى دەخەمەو كەھەوالى ئاسمانى بۇ دىت لەبەرە بەيانىكدا يان لە ئىوارەيەكدا دەفەرمووئى: ھەر لەو رۇزەو ئەبو بەكر نازناوى (الصديق) لى لى نرا.^{۴۱}

^{۴۱} أخرجه: البخارى (۳۲۳۹) ومسلم (۱۷۹۵) وأبو نعيم في (الدلائل) (۲۰۱۳) وابن حبان (۶۵۶۱) وقال محققه إسناده صحيح على شرط مسلم.

^{۴۲} أخرجه: الحاكم (۶۲/۳) وصححه ووافقه الذهبي والبيهقي في (الدلائل) (۲/ ۳۶۰-۳۶۱) والنسائي في (الكبرى) (۱۱۲۸۳) (۱۰۳۰) وقال محققه: أخرجه الحاكم والبيهقي بإسناد صحيح وصححه الشيخ الألباني في (السلسلة الصحيحة) (۳۰۶).

٤٠ ﴿یەكەم و شتر له پیشیانەوه ئەو و شتره بوو كه پێغەمبەر (ﷺ) وەصفی كردبوو﴾

هەر لە بازەری ڕووداوی گەورەیی ئیسراو ميعراجەوه پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی بە هاوبەشی بەرستەکان نیشانی راستی و تەکانم ئەوه یە من تێپەڕیم بەلای کاروانیکی ئیودا لە فلان جێگە و شترێکیان لێ وون بوو بوو وە فلانە کەس گرتبوویەوه بۆیان وەنەوان ئیستا لە ڕێ ڕۆشتنە کەماندا گەشتونەتە فلان جێگە و لە فلان جێگە لایان داوه وە. ڕۆژی ئەومندمو ئەومندەدا دەگەرپنەوه و و شترێکی سێی کە کۆیانیکی ڕەشی بەسەر پشتهوهیە لە گەل دوو مەشکە ڕەش دا پێش کاروانەکەوه دەگەرپتەوه لاتان بۆ ناو شاری مەککە لە فلان ڕۆژ و فلان ڕۆژدا کۆری ئەوس دەلی کاتی ئەو ڕۆژە هات کە پێغەمبەر (ﷺ) دیاری کرد بوو بۆ گەڕانەوهی قافلەکە خەلکان لە سەربان و شوینە گشتیەکان تەماشایان دەکرد تا نزیکي نیوه ڕۆبوو کاروانەکە لە دوورەوه دیار بوو کە گەڕایەوه یەكەم و شتری لە پیشیانەوه ئەو و و شتره بوو کە پێغەمبەر (ﷺ) وەصفی کرد بوو.^{٤٢}

٤١. ﴿عوسمانی کۆری مە ظعون رازی نەبوو بە پەنادانی بێتەرستان﴾

هاوێلی پاپەدار عوسمانی کۆری مظعون – خۆی لێ رازی بێ- لەوهو پێش وەلیدی کۆری موغیرە پەنای دا بوو قورەیشی لەو پەنادانە ناگادار کردبوو کە هییج کەسێک دەست بۆ عوسمان نەبات ، عوسمان سەرمنجی دا موسڵمانە بێ کەس و بێ دەرمانەکان هەر لە بەیانیهوه هەتا ئێواره لە سەر لێمە سوورەوه بووه کە مەککەدا سزا دەدرێن ڕۆژێک و دوان نیه مانگ و سال تێ دەپەڕن و ئەو بەستەزمانانە لە ژێر نازاردا دەتلینەوه موسڵمانەکانی بەو حالهوه ئەبێنی و خۆشی بێ خەم و بێ ترس دەهات و دەجوو بە بۆنە پەنای سەر زلیکی قورەیشەوه کە هەتا لە سزادان و نازاردانی دلی پێغەمبەری خواش (ﷺ) درێخی نەئەکرد بۆ ئەوه بە خۆی و ت بەخوا ئەم هات و چۆیم بەیانان و ئیواران لە پەنای بیایوکی موشریک داو لەولاوه هاوێلانم و هاوێدانم سزاو و بەلایان بەسەردا ئەبارئ و من هیچم تووش نابئ ئەوپەری ناتەواوی یە بۆ من بۆ ئەمە چوو بۆلای وەلیدی کۆری موغیرە و پێی و ت ئەو ئەبو عەبد شەمس ماوهی پەناکەت تەواو بوو و امنیش پەناکەتم گێرایەوه بۆت دەلی جا بۆچی ئەو

^{٤٢} (أخرجه الطبراني في الكبير (١٧١٤٢) والبيهقي في الدلائل) ٢ / ٣٥٥ وقال: إسناده صحيح.

کۆری بڕام ؟ بۆچی هه‌یج خزمیکم نازاری داوی ؟ وتی نه‌خێر به‌لام من پێم خۆشه‌ له‌ په‌نای خوای گه‌ورمو به‌ دمه‌لات دابم ونامه‌وی بچمه‌ په‌نای غه‌یری نه‌وه‌وه‌ وه‌لید وتی : ده‌ی با بچین بۆ مزگه‌وت وله‌وی وه‌ک به‌ ناشکرا په‌نام دای به‌ ناشکرا په‌ناکه‌م بۆ بگێره‌وه‌ ده‌لی : پێکه‌وه‌ روژشتم هه‌تا گه‌یشتنه‌ مزگه‌وت و وه‌لید به‌ خه‌لکه‌که‌ی وت : ئه‌مه‌ عوسمانه‌ وه‌اتوه‌ په‌ناکه‌م بۆ نه‌گێرپه‌ته‌وه‌ نه‌ویش پێی وتن راست ده‌کا ووه‌فای نواند وبه‌ رێژه‌وه‌ په‌نای دام به‌لام من وام پێ خۆشه‌ که‌ جگه‌ له‌ خوا له‌ په‌نای هه‌یج که‌س دا نه‌بم بۆیه‌ په‌ناکه‌یم بۆ گێراپه‌وه‌ دواي ئه‌وه‌ عوسمان روژشت و له‌بیدی کۆری ره‌بیه‌ی کۆری مالیکی کۆری کیلابی قه‌یسی له‌ کۆری قورمیش دا بوو وشیعری بۆ ده‌خوینده‌وه‌ عوسمانیش چوو له‌ گه‌ڵیان دانیشته‌ له‌بید به‌ شیوه‌ی شیعر وتی :

(الا کل شی ما خلا الله باطل)

عوسمان وتی : راست ده‌که‌یت له‌بید وتی :

(وکل نعیم لا محالة زائل)

عوسمان وتی راست نه‌کرد نازو نیعمه‌تی نه‌هلی به‌هه‌شت تیا دا ناچیت له‌بیدی کۆری ره‌بیه‌ی وتی ئه‌ی کۆمه‌لی قورمیش به‌خوا هه‌ر که‌س له‌ کۆری ئیوه‌دا دابنیشته‌یه‌ نازاری نه‌ئه‌درا ئه‌وه‌ که‌ی واتان ئی هاتوه‌ ؟

هه‌یوانیکی کۆره‌که‌ وتی ئه‌وه‌ یه‌کیکه‌ له‌وه‌ سه‌فه‌یه‌یه‌ی که‌ه‌وازیان له‌ دینه‌که‌مان هه‌تاوه‌ به‌قه‌سه‌ی ئه‌وه‌ خه‌مبارو ناره‌حمت مه‌ به‌ عوسمانیش وه‌لامی دایه‌وه‌ و ده‌نگیان به‌رز بوو یه‌وه‌ ئه‌وه‌ پیاوه‌ هه‌ستایه‌ وه‌ و زیله‌یه‌کی له‌ چاوی عوسمان دا وشینی کرده‌وه‌ و وه‌لیدی کۆری موغیره‌ش له‌ نزیکه‌وه‌ چاوی ئی بوو که‌ عوسمان چی به‌سه‌ر هات وتی ده‌ به‌خوا ئه‌ی کۆری بڕام پێووستی نه‌ده‌کرد ئه‌وه‌ چاوه‌ت وه‌های به‌سه‌ر بێ چونکه‌ تۆ له‌ په‌نایه‌کی پارێزراودا بووی : عوسمان وتی : به‌ئێ به‌خوا چاوه‌ ساغه‌که‌م به‌سته‌زمانه‌ که‌ وه‌ک هاوه‌له‌که‌ی له‌ رێی خوا دا وه‌های به‌سه‌ر نه‌هاتوه‌ و من ئیستا وام له‌ په‌نای یه‌کیک دا له‌ تۆ پایه‌دارتر و به‌ توانا تره‌ ئه‌ی ئه‌بو عه‌بد شه‌مس ئیتر ئه‌وه‌ بوو عوسمان - خوای ئی رازی بێ- ده‌رباره‌ی ئی درانی ئه‌وه‌ چاوه‌ی شیعرێکی وت.^{٤٣}

٤٢. ﴿بەسەرھاتی مەیسەرە کۆری مەسروق لە گەل پێغەمبەری خودا (ﷺ)﴾

ئەبو نەعیم له (الدلائل) (١٠٢) دا له عەبدوللای کۆری وابیصە عەبەسی یەو له باوکیەو له باپیریەو هیناویەتی که وتوویەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەشریفی هینا بو شۆینی بارخستمان له مینا و نیمەش له (جمەرە) ی یەگەم که له دوای مزگەوتی (خیف) ه وه دیت بارمان خستبوو بەسواری و شترەکی تەشریفی هینا و زمیدی کۆری حاریتە شی لەگەل بوو ئەو بوو بانگی کردین دە بەخوا نەهاتین بە دەمیەو و ئەو چاکەیه مان دەست گیرنەبوو دەئیت : باسی خۆی و بانگەوازەکیمان له وەرزی حەجدا بیستبوو تا ئەو بوو هاتە لای نیمەش و بانگی کردین و گەس نەجوو بە دەمیەو ئەو گاتە مەیسەری کۆری مەسروقی عەبەسیشان لەگەل دا بوو وتی : سوێند بەخوا ئەخۆم نەگەر له گەل ئەو پیاویدا راست بکەین و بی بەینەو له گەل خۆمان داو له نیاومان دا بێنیتەو ئەو رای راستە دیسان سویندیش بەخوا ئەخۆم که کاری ئەو پیاو سەر دەگەوێ و دەگاتە هەموو شۆینیک خەلکەکه و تیان

وازمان ئی بێنە تووشی بەزمیکمان مەکه که توانامان بە سەری دا نەشکی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەمە کردە مەیسەرە بو بڕوا هینان و فەرمايشتی له گەل دا کرد مەیسەرەش وتی : نای که فەسەگانت جوان و نوورائین بەلام خزمەکانم بە گویم ناکەن و پیاویش بە خزمەکانیەو بەندە نەگەر ئەوان پشتیوانی ئی نەکەن غەریبە پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەشریفی بردو خەلکەکش گەرانەو بو ناو کەس و کاریان له رێی دا مەیسەرەیش وتی با لابد پنه ناوایی فەدەك جوولەگە ی لێنە و دەربارە ی ئەم پیاو پرسایاریان ئی دەکەین خەلکەکه لایان دایە لای جوولەگەکان و ئەوانیش بەشیک له بەشەکانی تەوراتیان دەرھینا و کردیانەو دەستیان بە دێراسە ی باسی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کرد پێغەمبەری نەخویندەواری عەرەبی که سواری ووشر دەبێت و بە پارچەبەك نان قەناعەت دەگات و نەدرێژە و نەکورت و نە قزی لولە و نە خا و له حاوانی دا سووریەك تیکەلی بە سبی بوو جا نەگەر ئەمەیه ئیو ی بانگ کردوو ئەوا بچن بە دەمیەو و شوێن دینەکی بکەون و نیمەش حەسوودی پێ ئەبەین و شوینیشی نا کەوین و لەجەندەین شوینیش دا بە دەستیەو تووشی بەلای گەورە گەورە دەبین عەرەبیش هەر هەموویان پان شوینی دەکەون پان لەگەلیدا دەجەنگن جا ئیو له مانە بن که شوینی دەکەون مەیسەرە وتی : خزمینە ئەم کارە روون و ناشکرایە خەلکەکه و تیان دمتەوێ بگەرێنەو بە

دواى خۇمان دا وبېچىنە لاي ؟ ھەممۇ جارىك دا بەرمۇ وولاتى خۇيان گەرانبەھە وپياوھ ناودارەگانىيان نەيان ھىشت بېنە خزمەتى وتاقە كەسىكىيان موسلمان نەبوو كاتىك كە پېغەمبەرى خوا(ﷺ) كۆچى بۇ مەدىنە كىردو حەجى مال ناوايى ئەنجام دا مەيسەرە تووشى بوو وناسى يەوھە وتى ئەى پېغەمبەرى خوا بەخوا لەو كاتەوھە كە تەشرىفت ھىنايە ناومان ھەتا ئىستە سوور بووم لە سەر شوپىن كەوتنت تا ئەوھى كە رووى دا خواى گەورە ويستى وھا بوو موسلمان بوونم وەك دەپپىنى ناوھا دوا بىكەوئى وزۇربەى ئەوانەش كە ئەو كاتە لە گەلم دا بوون مردن دەپى شوپىنى ئەوانە كوئى بى ئەى پېغەمبەرى خوا ؟

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموى (كل من مات على غير دين الإسلام فهو في النار) واتە ھەر كەسك لە سەر غەيرى ئاينى ئىسلام بمرئ لە ناگردايە، مەيسەرە وتى : سوپاس بۇ ئەو خوايەى كە رزگارى كىردم ئەوھە بوو موسلمان بوو بەلام موسلمان بوونىكى چاك بەرادمىيەك كە خاومنى پايەو سەنگى تايبەتى بوو لەلای ئەبو بەكر —خواى گەورەى لى رازى بى.

٤٣. ﴿بە ئافرەتەكەى وت پېغەمبەرىك نىردراوھ داوین پىسى قەدەغەكردوھ﴾

جابرى كورى عەبدوللا —خواى لى رازى بى- دەلى يەكەم ھەوائىكى ھاتنى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە مەدىنەدا بلاو بۆوھ ئەوھە بوو ئافرىتىك لە شارى مەدىنە جىنكەيەكى ھەبوو كە ھەوائى بى رادەگەيانە جارىكىيان بە شىوھى كۆترىكى سېى ھات ونىشتەوھ لەسەر دىواری مالىيان ئافرىتەكە بى وت ئەوھ دانابەزىت بۇ لامان تا قسەت لەگەل دا بىكەين وقسەمان لە گەلدا بىكەيت وھەوالمان بىدەيتى و ھەوالت بىدەيتى ئەويش بە ئافرىتەكەى وت پېغەمبەرىك نىردراوھ لە شارى مەككە داوین پىسى حەرام كىردوھ ئارامى لە بەر بىرپوین.^{٤٥}

^{٤٤} (البداية) ١٤٥ / ٣

^{٤٥} أخرجه : أبو نعيم في (الدلائل) (٢٩) وحسن إسناده الشيخ الالباني في صحيح الميرة (٨٣).

٤٤. ﴿ ئەياسى كۆرى مەغاز ئە گوئ گرتنى بۇ پېغەمبەر (ﷺ) (موسلمان

بوونى پۈۋە دياربوو﴾

وھىدى پاپە بەرزانى ئەنصار بۇ بەگەم چار گەپشتە ناو شارى مەگكە ئەم وھىدەش
كۆمەلىك بوون لە كۆرانی ئەوس كە ژمارەپان كەم بوو وە دژاھەتى يەكى سەخت ھەبوو لە
نيوان ئەوان وخەزرەجى يەكانن ژمارە زۆر وخزمانى بەنو قەينوقاق وپەنو نە ھىر و بەنو
قوربىتە بەلام ھۆزى ئەوس ھاو پەيمانپان ئەبوو ئەوانىش بە ناچارانە ڤووپان كرده مەگكە بۇ
ئەوھى داواى پەيمان بەستىن بگەن لە گەل قورەپش كە يارىدەدەرى ئەوس بېت دژ بە خەزرچ
بەلام خواى گەورە لەو ھاو پەيمانپتە چاكترى پى شكەش كردن ئەویش موسلمان بوونپان
ورپنموونپان بوو وە ناسىنى پېغەمبەرى پايمەدار(ﷺ)بوو ئەم بەسەر ھاتەش (موھەمەدى
كۆرى لەبىد) دەپگىرپتەوۋە وەئى : گاتى ئەبو لەھەسەر ئەنەسى كۆرى رافع گەپشتە مەگكە لە
گەل ھەندىك لە كۆرانی بەنى عەبدولنە شەھل كە ئەياسى كۆرى مەغازپان تپادا بوو بۇ ئەوھى
پەيمان بەستىن لە گەل قورەپشدا دژ بە ھۆزى خەزرەجى خۇپان پېغەمبەر(ﷺ) پى ي
گەپشت كە ئەو كۆمەلە لە مەدپنەوۋە گەپشتونەتە مەگكە بۆيە پېغەمبەر(ﷺ) خپرا خۇى
گەپاندە ئەو كۆمەلەو لە گەلپالدا دانىشت وپى ي وتن ئايا شتىكى چاكترتان دەوئت ئەوھى كە
بۆى ھاتوون ؟ ووتيان : بەئى جى يە ؟ پېغەمبەر(ﷺ) ھەرمووى : (أنا رسول الله بعثني إلى
العباد أن يعبدوا الله ولا يشركوا به شيئا وأنزل علي الكتاب) واتە : من پېغەمبەرى خوا
وخواى گەورە ناردوومى بۆلای سەرچەم بەندەكانى خۇى كە تەلھا ئەو بپەرستىن وشەرىگى بۇ
بپارنەمدن وكتىبى بۇ ھىناومەتە خوارموۋە پاشان دەفەر مووئت : پېغەمبەر(ﷺ) ئىسلامى بۇ

روون كىرگەنە ۋە ۋەقورئانى بە سەردا خويىندىنە ۋە نەياسى كۆرى مەعاز كە لە ھەموويان مىندال
 تر بوو وتى: ئەى خىزىمان ۋەلاھى ئەمە چاكتە لەۋەى بۆى ھاتووين نەبو لەھەسرىش چىگىك
 خۆلى ھەل گرتوو ھىزىندى بە روويدا ووتى: ۋازىمان ئى بەيىنە ئەى نەپاس بەتەمەنم ئىمە بۇ
 ئەمە نەھاتووين بەئكو ھاتووين بۇ كارىكى تر پاشان نەپاس بى دەنگ بوو پېغەمبەر(ﷺ)
 ھەستا بەجى ى ھىشت ۋەئەوان گەپانەۋە بۇ شارى مەدېنە ۋەتووشى شەرى (بەاى) ھاتن
 مەھمۇدى كۆرى لەبىد وتى: ئەۋ خىزىمانەى مەعاز لە كاتى سەردەمەرگدا گۆيىيان ئى بوو كە
 موعاز ھەر (سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله)

دەۋوت تا ۋەقائى كىرد ۋەخىزىمانىيان گومانىيان نەبوو ئە ۋەى كە بە مۇسلىمانى مردوۋە و
 ووتىيان : ئىمە ھەر لە گۆى گرتنەكەى بۇ پېغەمبەر(ﷺ) مۇسلىمان بوونمان پىۋە بىنىبەۋە.^{٤٦}

^{٤٦} أخرجه أحمد (٤٢٧) (٢٣٩١٩) وقال محقق: إسناده حسن، والطبراني الكبير (١٨٠٥)، والحاكم ١٨٠ / ٣ وصححه على شرط مسلم، والطبري ٣٥٢ / ٢ والبخاري في التاريخ الكبير ٤٢٢ / ١، والبيهقي في الدلائل ٤٢٠ / ٢ وسيرة ابن هشام ٣٧ / ٢ قال المحقق في مجمع الزوائد ٣٦ / ٣ رواية أحمد والطبراني ورجال رجال ثقات وقال الحافظ في الإصابة ٩١ / ١ صحيح وقال الارناؤوط في تحقيق (زاد المعاد) ٤٠ / ٣ سندة حسن رجاله ثقات

٤٥. ﴿پیاویکی جووله که وتی: به خوا ئیوه بهختان له دهست داوه﴾

ئەبو نەعیم ووتی: موحەممەدی کۆری عەبدوللای کۆری کەسیر لە ئیبن روومان و عەبدوللای کۆری ئەبو بەکر و غەیری ئەوانیشەو. خوالێیان رازی بێ. بۆی گیراومەتەو. کە ووتیان: پێغەمبەری خوا (ﷺ) تەشریفی هات بۆ ناو هەوارگەیی کیندە لە بازاری عوکاظ دا بەلام نەچوو بوو لای هیبج هۆزیکێ عەرەب کە ئەومندە ئهوان نەرم و نیان بێ کاتیک کە نەرم و نیانی و زمان پاراوی و روو خۆشی ئەوانی بمینی دەستی دایە فەرماشت لە گەلێندا و دەی فەرموو: (أدعوكم إلى الله وحده لا شريك له وأن تمنعوني مما تمنعون منه أنفسكم فإن أظهر فأنتم بالخيار) واتە: فەرمووی بانگتان دەکەم بۆ ئیمان هێنان بە خوای تاک و تەنیا وبێ شەریک و خوتان لە هەرچی دیمپارێزێ منیشی ئی بپارێزێ جاک ه سەرگەوتم ئیتر بەویستی خۆتانە زۆربەیان و تیان: ئەم ووتەیه چەند جوانە بەلام ئیمە خەریکی پەرستنی ئەو پەرستراوانەین کە باب و بایرمان دەیان پەرستن ئەو کەسە کە لە هەر هەموویان بچوک تر بوو هاتە زمان و وتی: خزمینە پێش هەموو کەسیک ئیمان بەو پیاو بەیئێن بەر لەوێ خەلک پێشتان بکەوئ دە بەخوا ئەهلی کیتاب باسی ئەو دەکەن کە کاتی نزیک بۆتەو لە حەرەم دا پێغەمبەرێک روانە بکری ئەو ناو خەلکەدا پیاویکی یەک چا و هەبوو وتی: تکایە بێ دنگ بن کابرا عەشیرەتەکەیی دەری کردوو ئیوه جی دەکەنەو ئیوه ئەتوانن جەنگی هەر هەموو عەرەب بگرێ ئەستۆ؟ نانا ئیتر ئەو بوو بەخەمباریەو بەجی هێشتن و خەلکەش گەرانەو بۆ ناو خزمەکانیان و هەواییان دانێ پیاویکی جووله که وتی: بەخوا ئیوه بهختان له دهست داوه دەتێت: پەلەبکەن و هەول بدم بەختی خۆتان دەست بکەوئ تا رێی راست بگرێ بەر دوایین پێغەمبەر ئەگەر پێش هەموو کەس ئیمان بەم پیاو بەیئێن ئەو دەبنە سەرداری عەرەب ئیمە لە کتێبەکانمان دا ناوونیشانەکانی دەبینن هەرچی جووله که کە سیفەتەکانی هەل ئەدات ئەوانە کە چاویان بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کەوتبوو دانیان دەنا بە راستی سیفەتەکانی پاشان جووله که کە وتی: ئەبێن کە لە مەککە دەبێتە پێغەمبەر و شوێنی گۆج گردنیشی خەلکەکە بە یەک دنگی هاتنە سەر ئەو کە سالی داهاو لە حەج دا بێنەو خزمەتی بەلام ئەو بوو سەردارێکیان لە حەجی ئەو سالی دواي خستن و یەک کەسیان حەجیان نەکرد ئەو بوو پیاو جووله که کەش مرد لە سەر مەرگی دا ئەوێ ئی بیسترا کە پێغەمبەری بە راست زانیو و باوەری پێ ئەهینا.^{٤٧}

^{٤٧} (أخرجه: أبو نعيم في (الدلائل) ١٠٣) (الصحيح: ٢٣٢/٨).

٤٦. ﴿مەفروقی کۆرى عەمر کە گوئ بیستی ووتەکەى پيغەمبەر(ﷺ) بوو ووتى بە خوا ئەمە ووتەى دانىشتوانى زەوى نيبه﴾

ئەبو نەعیم لە عەبدوللای کۆرى عەبباسەو لە عەلى کۆرى ئەبو تالیبەو—خوایان ئى رازى
بى— کە ووتوویەتى :

گەشتینە کۆرىک کە هیمنى و وىقار بالى کیشابوو بەسەریاو دەبینین پیاوی ریش سپی
خاوەن ریز تیايدا دانىشتبوون ئەبو بەکر پيش کەوت وسەلامى کرد نیمامى عەلى وتى : ئەبو
بەکر لە ھەموو کاتیکدا پيش دەکەوت ئەبو بەکر پرسىارى ئى کردن ئەم ھۆزە کین ؟ وتیان :
نیمە نەوہى شەیبانى کۆرى ئە علەبەین ئاوپى دایەوہ بو لای پيغەمبەرى خوا(ﷺ) و وتى:
دايک و باوکم بە قوربانت بن کەس نەوہندەى ئەمانە لە ناو قەومەکەیان دا دەستە لانتار نیە
نەوہ بوو مەفروقی کۆرى عەمر و ھاننى کۆرى قەبىصەو موثنناى کۆرى حارىنە ونوعمانى
کۆرى شەریکیان لە ناودا بوون ونزیک ترین کەسیشیان لە ئەبو بەکرەوہ مەفروقی کۆرى عەمر
بوو مەفروق بە رەوان بیژى وزمان پاراوى لە پيش ھەموویاندا بوو دوو پەلکەشى ھەبوون
گەشتبوونە سەر سنگى ولە دانشتنى کۆرەکەش دا لە ھەموویان نزیک تر بوو لە ئەبو بەکرەوہ
ئەبو بەکر پيى وت : ژمارەتان زۆرە ؟ وتى: لە ھەزار کەس زیاترین و ھەزاریش لە بەر کەمى
ناشکين فەرمووى : ئەى پارىزگارى لە ناوتان داچۆنە ؟ وتى: لەسەرمان پيويستە توانای خۆمان
بەخت بکەین و ھەموو کۆمەلەیکیش خۆیان وبەختیان ئەبو بەکر وتى: ئەى جەنگتان لەگەل
دوژمنتان دا چۆنە ؟ مەفروق وتى: کاتیک کە بە دوژمن دەگەین لە ھەموو کەس توو پەترین
وکاتیکیش کە توو پە دەبین لە ھەموو کەس ئازاترین ونیمە ئەسپى تیزمان لە مندا لائمان

وچهكيشمان له ووشترى گوان پر له شير خوشتى دهوین و سهركهوتنیش لای خوايه جاريك سهرمان دهخات و جاريكيش ژيرمان دهخات له وه دهجي توش كاكهى قورپيشى بيت ؟ نهبو بهكر وتى: ڤهنگه دهنكو باسى پيغمه مبهرى خواتان(ﷺ) پى گه پيشتبيت نه مه نه وه مهفروق وتى: پيمان گه پيشتووه كه نهو شتانه باس دهكات پاشان ناوړى دايه وه بۆ لای پيغمه مبهرى خوا و وتى: كاكى قورپيشى بانگه واز بوچى دهكهى ؟ پيغمه مبهرى خوا(ﷺ) هاته پيشه وه ودانيشت ونه بو به كړيش هه ستايه سه ربى و به كه راسه كهى سي بهرى بۆ دهكرد پيغمه مبهرى خوا(ﷺ) فهرمووى : (أدعركم إلى الشهادة أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأني رسول الله وأن تؤدوني وتمنعوني وتنصروني حتى أؤدي عن الله تعالى ما أمرني به، فإن قرشنا قد تظاهرت على أمر الله وكذبت رسوله واستغنت بالباطل عن الحق والله هو الغني الحميد) واته فهرمووى بانگتان بۆ نه وه دهكه كه شاهيدى بدن جگه له زاتى (الله) هيچ خوايه كى ترنيه وتاك وتهنيا وبى شهريكه و منيش پيغمه مبهرى خوام وجيم بكه نه وه ويم پاريزن وكۆمه كيم بكه نه ههتا نه وه فهرمانه جى به جى بكه مكه خوا خستوو به تيه نه ستۆم چونكه قورپيش له دژى فهرمانى خوا په گيان گرت و پيغمه مبهره كهى نه ويان به درۆ خسته وه وبه شوين كه وتنى ناره وادا وه هاپان دانا كه پيوستيان به ههق وراستى نيه خوى گه وه خۆى دهوله مه ندو سوپاس كراوه مهفروق وتى: بوچى تر بانگه واز دهكهى نهى كاكى قورپيشى ؟ پيغمه مبهرى خوا(ﷺ) نهام نايه تانهى خویند: (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرُبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ {١٥١} وَلَا تَقْرُبُوا

مَالِ التَّيْمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ {١٥٢} وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن
سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ {١٥٣} (الانعام: ١٥١-١٥٣)

واته: ئەو موحه‌ده (ﷺ) بۆ وەرن با بخوێنمه‌وه بۆتان ئەوهی په‌روه‌ردگارتان یا ساغی
کردوه له سه‌رتان فه‌رمانیداوه که وا هیچ شتێک نه‌که‌ن به‌ هاوبه‌ش بۆی وله‌گه‌ڵ باوک
ودایکه‌دا چاک و وره‌تار جوان بن و مندا له‌کانتان مه‌کوژن له‌به‌ر هه‌ژاری و نه‌بوونی نیمه‌ پۆزی
نیوه و نه‌وانیش دمه‌ین وه‌ نزیکێ گونا ه و کرده‌وه زۆربه‌ده‌کان مه‌که‌ونه‌وه ئەوهی که ناشکرا
ده‌کری له‌و خراپانه‌ نه‌وه‌ش په‌نه‌ان ده‌کری وه‌ نه‌و که‌سه مه‌کوژن که خوا حه‌رامی کردوه
مه‌گه‌ر هه‌ق بۆ بکوژریته‌وه له‌ تۆله‌دا خوا نه‌وانه‌ی به‌نیوه پاسپاردوه بۆ ئەوهی تۆ بگه‌ن
وژیری خۆتان به‌ کاربه‌ێنن و مزیکێ مالی هه‌تیوان مه‌که‌ونه‌وه مه‌گه‌ر به‌و شیوه‌ی که جوانتر و
چاکتر بێت تا بالغ ده‌بێت و ده‌گاته‌ هێزی خۆی و مپیوانه‌و کێشانه‌ بۆ زیاد و که‌م نه‌نجام ده‌ نه‌
دادگه‌ری داوای ئەه‌ک له‌ که‌س ناکه‌ین مه‌گه‌ر به‌ئه‌ندازه‌ی توانای خۆی وه‌کاتی بۆ شایه‌تی دان
وشتی تر فه‌سته‌ان کرد دادوه‌ر و پاست بن یا له‌ دژی خزمی نزیکێ خۆش‌تان بێت و به‌هێن
و به‌یمانی خوا به‌ چاکێ ببه‌نه‌ سه‌ر خوا نه‌و شتانه‌ی به‌ نیوه پاسپاردوه بۆ ئەوهی بیر
بکه‌نه‌وه فه‌رمانی داوه که بۆ گومان نه‌مه‌ پێگای پاستی منه‌ که پاست و دروسته‌ که‌واته‌ شوینی
بکه‌ون و شوینی پێچه‌که‌انی تر مه‌که‌ون چونکه‌ دوورتان ده‌خه‌نه‌وه و لاتان دمه‌ن له‌ پێگه‌ی خوا
خوا نه‌و شتانه‌ی بۆ نیوه پاسپاردوه بۆ ئەوهی پارێزگار بن مه‌فروق وتی: بۆ چی تر

بانگەواز دەکەى ئەى کاکى قورەیشى ؟ دەبەخوا ئەمە ووتەى دانىشتوانى زەوى نىە چونکە نەگەر قسەى ئەوان بووابە ئیمە دەمان زانى دیسان پێغمەبەرى خوا(ﷺ) دەستى بە قورئان خوێندن کردەو: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ { ۹۰ }) النحل

واتە : بە راستى خوا فەرمان دەدات بە دادگەرى و بە چاکەو بە بەخشین بە خزم و خۆش وە خوا بەرگەرى دەکات لە داوێن پىسى و خراپە و دەست درێزى ، نامۆژگارێتان دەکات بۆ ئەوێ پەند وەرگرن و بێر بکەنەو و مەفروق و تى: کاکى قورەیشى بەخوا بانگەوازە بۆ رەوشت بەرزى و کردەوێ چاک کردوو و هەر کۆمەڵیکیش هەولیان دابى بە درۆت بکەنەو و دژت یەکیان گرتبى ناهەقى یان کردوو جا پێى خۆش بوو کە هانینى کۆرى قەبىصەش لە باسەکەدا بەشداری بکات بۆیە و تى : ئەمەش هانینى کۆرى قەبىصەى ریش سپی و سەردارى دینمانە هانی و تى: کاکى قورەیشى و تەکانتم بىستن و تەصدیقیشم کردن بەلام من وەهاى دەبینم کە ئەگەر ئیمە واز لە دینی خۆمان بهێنین و شوێن دینەکەى تۆ بکەوین هەر تەنها بە دانىشتنیکت لە گەلماندا کە نەبێرێک لە کارەگەت بکەینەو و نەسەرنجى سەرنجامى ئەوێش بدەین کە بانگمان دەکەى بۆ ئەوێ پى سەلیقەى و کەم نەقلی و کورت بینى سەرنجامە دیارە بى هەلکەوتنیش لە پەلەکردن دایە کۆمەڵە خەلکانیکیشمان بەجى هیشتوون پێمان ناخۆشە بى ئەوان هیج پەیمانیک ببەستین بەلام وا چاکە تۆ بگەرێتەو و وورد بیتەو و ئیمەش بگەرێتەو و ووردبینەو جا پێى خۆش بوو کە موبەنناى کۆرى حاریشە ش لە باسەکەدا بەشداری بکات بۆیە و تى: ئەمەش موئە ننايە کە ریش سپی و فەرماندەى جەنگمانە موئە

نناش وتى: وتەكانتم بىست بە چاكىشم لە قەلەم دان كاكى قورمىشى ئەومى كە باست كرد پېي موعجيب بووم و وەلامىش ھەر ئەومىيە كە ھانىنى كۆرى قەبىصە دايەوہ ئىمە لە وەلاتى خۆمان دا لە نىوان دوو ئاودا بارمان خستووہ كە يەككىيان يەمامەيە وئەوى كەشيان سەمامەيە پېغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرمووى : (وما هذان الصيران ؟) فەرمووى : ئەو دوو ئاوە چىن ؟ وتى يەككىيان بەرزايى يە وشكەكان وزموى وزارى عەرەبە وئەوى ترىشيان زموى وزارى فارس ورووبارى كىسرايە ئىمەش لە لاين كىسراوہ پەيمانمان لى وەرگىراوہ كە ھىچ شتىكى تازە دانەھىنين و كۆمەكى ھىيىچ داھىنراويكىش نەكەين ولەوہش دەچى ئەو كارەى كە تۆ بانگەوازى بۆ دەكەى پادشاين رقيان لىي بى جا ھەرچى كارىك لە وولاتى عەرەبدا روو بدات ئەوا چاوپۆشى لە تاوانى خاومەكەى دەكرىت وبيانووشى لى وەردەگىرىت بەلام ھەرچى كارىك لە وولاتى فارس دا روو بدات ئەوا چاوپۆشى لە تاوانى خاومەكەى ناكىرىت وبيانووشى لى وەرنەگىرىت جا ئەگەر بتەوى لە ھەر كارىكدا كە پەيەمەندى بە وولاتى عەرەبەوہ كۆمەكىت بكەين ئەوا بە سەر چاو ، پېغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرمووى: (ما أسألتكم الرد إذا سمعتم بالصدق إنه لا يقوم بدين الله إلا من حاطه من جميع جوانبه) واتە: بەخراب وەلامتان نەدايەوہ بەومى كە راستيتان دەربرى بەلام مەگەر كەسيك بتوانى دەست بە دىنى خواوہ بگرى كەلە ھەموو لايەنەكانىوہ دەستى پېومبەرى پاشان پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ھەستاو دەستى ئەبو بەكرى گرت وگەرەنەوہ.^{۴۸}

٤٧. ﴿دوو رۆژی ترم نەدیتن کە لە و دووانە بچن﴾

نیمامی ئەحمەد لە ئەنەسی کۆری مالیکەووە رپوایەتی کردووە کە ووتوویەتی: لە گەل منداڵان دا رام ئەکردو خەلکی دەیان وت: موحەممەد هات : هەرام نەکردو هیچم نەدی دەسان دەیان وت : موحەممەد هات ومنیش هەر رام دەکردو هیچم نەئەدی تا ئەو بوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ئەبو بەگری هاوێلی هاتن ونیمەش لە یەکیک لە کەلاوەکانی مەدینەدا خۆمان حەشاردا دواى ئەو هەردووکیان پیاویکی دەشتەکی یان نارد تا یارمەتی دهران لە هاتنیان ناگادار بکات ئەو بوو نزیکەى پینچ سەد پیاوی یارمەتی دهران هاتنە پێشوازیان وگەشتنە لاما نوبە پێغەمبەر و ئەبو بەگریان وت: بە سەلامەتی وگوێراپەتێ کراوی بفرموون ئەو بوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) و هاوێلەکی لە نیوانیان دا هاتن وخەلکی مەدینەش هەموو هاتنە دەرەو هەتا گەنجەکانیش بە سەر بانەکانەووە سەیریان دەکردو دەیان وت کامیان ئەو ؟ تا نیستە دیمەنی وەهامان و ئەو رۆژەش کە کۆچی دواى کرد ناگادار بووم دوو رۆژی ترم نەبینین لەو دوو رۆژە بچن .

۴۸. ﴿ پێغەمبەر (ﷺ) لە پاشا موسلمان بوونیان ناوی دوو دزەگە ی گۆری بە

جووتە پێز لێگیراوەکە﴾

نیمامی ئەحمەد (۷/ ۷۴) لە ئیبن سەعدی ئەسەلمی یەوہ کہ ئەو سەعدیە پێنیشان دەری

کۆچ کردن بووہ هیناویەتی کہ ئیبن سەعد ووتویەتی: باوکم بۆمی گیراوەتەوہ کہ

پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ ئەبو بەکر (خوای ئی رازی بی) تەشریف دێنن و ئەبو بەکریش

کچکی شیرە خۆری لە لامان بوو پێغەمبەری خواش (ﷺ) دە ی و یست پێگای مەدینە کورت

بکاتەوہ ئیبن سەعد وتی: ئەمە پێگای غائیرە کہ لە رەگۆبەوہ بۆی ئەجیت و دوو دزی نەوہ ی

ئەسەلمی لێیە کہ پێیان نەوتریت (المہانان) واتە: جووتە سووکە کہ جا ئەکەر بفەرمووی لەلای

ئەوانەوہ دەرۆین پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: (خذ بنا علیہما) واتە لە لای ئەوانەوہ

بمان بە سەعد دەلی: کہوتینە رێ تا ئەوہ بوو لە شوێنیک بەرزەوہ روانیمان بەسەریاندا و

بەکیکیان بە ھاوێی کە ی وت: ئەوہ کابرای یەمەنی بە پێغەمبەری خواش (ﷺ) بانگی کردن

وباسی ئیسلامی بۆکردن و ئەوانیش ھەردوو کیان موسلمان بوون پاشان لێی پرسین کہ ناویان

چیە؟ وتیان: ئیمە ناومان (المہانان) ە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (بل أنتما المکرمان) واتە:

بەلکو ئێوہ جووتە پێز لێ گیراوەکەن فەرمانیشی دا لە مەدینە سەری لێ بدەن .

۴۹. ﴿ بۆرەيدەى كۆرى ھەصىب بەخۇى و ھەشتا مالّ مۇسلمان بوون لە

خزمەتى پېغەمبەردا (ﷺ) ﴾

ئىبن سەعد (۴/ ۲۴۲) لە عاصمى كۆرى ئەسلەمىيە ھىناۋىيەتى كە ووتۇپتەتى : كاتىك كە پېغەمبەر(ﷺ) لە مەككە ۋە كۆچى بۇ مەدىنە كىردى گەشتە غەمىم لەۋى بۆرەيدەى كۆرى ھەصىب لە ھەردووك سەھىجى بوخارى ومۇسلىمدا ھاتوۋە كە بۆرەيدە لە گەل پېغەمبەرى خوادا(ﷺ) بەشدارى شازدە غەزاي كىردوۋە ولەسەردەمى خەلىفە عوسماندا چوۋە بۇ غەزاي خۇراسان ولەۋىۋە روۋى لە مەپۇناۋە ولەۋى نىشتە جى بوۋە تا سالى شەست و دوو يان سى ولەۋى كۆچى دواى كىردوۋە ودوا ھاۋەلىش بوۋە كە لە خۇراسان كۆچ بىكات جا ئەو بۆرەيدە ھاتە خزمەتى وپېغەمبەرى خواش(ﷺ) بانگى دىكات بۇ سەر نىسلام و ئەۋىش بە خۇى وئەۋانەشەۋە كە لەگەلى دا بوون مۇسلمان بوون كە نىزىكەى ھەشتا مالّ دىبوون ئەۋە بوو پېغەمبەرى خوا(ﷺ) نوپۇزى عىشاي بۇ كىردن وئەۋانىش لە پىشتى سەرىيەۋە نوپۇزەكەيان بەجى ھىنا .

۵۰. ﴿پاش رېنموونى خوا چەند قىسەيەكى جوولەكەكان بۇ ھۆكارى موسلمان بوونيان﴾

لە عاصمى كورى عومەرموۋە كە ئەۋىش لە ھەندى پياۋە رېش سېيەكانى مامۇستايانى خۇيەۋە كە دەئىن : ئەۋى ھانى داين بۇ نىسلام بوونمان دواى رەھمەت و رېنموونى خوا ئەۋ قىسانە بوو كە دەمان بېست لە جوولەكەكان چۈنكە ئىمە كەسانىكى موشرىك بووين و بىتمان دەپەرست بەلام ئەۋان كەسانىكى ئەھلى كىتاب بوون وزانستيان لا بوو ئىمە ھەندى جار ئەگەر زىامان پى بگەياندىنايەۋ ياخود سەرىكە وتىنايە بەسەرياندا ئەۋان پىيان دەۋوتىن نىزىكە كاتى ھاتنى پېغەمبەرىك و ئىمە لەگەن ئەۋ پېغەمبەردا بەۋكوشتنەتان دەبەين كە خۋاى گەۋرە قەۋمى عاد و نىرەمى پى لە ناۋبەردوۋە وزۇر جار ئەۋ ھەر شەيەمان بەرگۈى دەكەوت لە لاپەن ئەۋانەۋە كاتى خۋاى گەۋرە ، پېغەمبەرى (ﷺ) نارد ئىمە دەست پىشخەرىمان كرد بۇ باۋەر ھىنان پى كە بانگى كردين بۇلاى خۋاى گەۋرە زانىمان ئەۋ پېغەمبەرىيە كە جوولەكەكان ھەر شەيان لىدەكردين پى ى پىش ئەۋى ئەۋان خۇيانى پى بگەيەنن ئىمە خۇمان گەياندە پېغەمبەر (ﷺ) و باۋەرمان پى ھىناۋ بەراستمان زانى بەلام جوولەكەكان بى باۋەر بوون بەرامبەر بە پېغەمبەر (ﷺ) و سەبارەت بە ئىمە و ئەۋان ئەۋ ئايەتە ھاتە خۋارەۋە: (وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ {۸۹}) البقرە.^{۹۱}

ۋاتە : كاتىك كە نامەيەكىان بۇ ھات كە قورئان لە لاپەن خواۋە كە پىشتىۋانى تەۋراتەكەى ئەۋانە پەسەند كەرى ئەۋ تەۋراتەى كە لاپانە و ئەۋان جوولەكەكان لەۋ پىش داۋاى زال بوونيان ئەكرد لە خوا بەسەر ئەۋانەى كە بى پروابوون كەچى كاتىك ئەۋ پېغەمبەرى دەيان ناسى بۇيان ھات بى پروابوون پى كەۋاتە نەفرىنى خوا لە بى پروايان بى .

^{۹۱} أخرجه: ابن إسحاق أنظر (سيرة ابن هشام) (۲۰۳ / ۱) وقال الشيخ الألباني في (صحيح السيرة) (ص: ۷۵) إسناده صحيح، وقال الشيخ مقييل في (صحيح المسند من أسباب النزول) (ص: ۲۶) حديث حسن

۵۱. ﴿موصعبی کۆری عومەیر لەشاری مەدینەدا ناز ناوی قورئان خوینی لی﴾

﴿نرابوو﴾

لە ڕیوایەتی ئیبن ئیسحاق دا ھاتوووە پێغەمبەر(ﷺ) ھەرمانی بە موصعب کرد کە قورئان بخوینێت بۆ خەڵکی مەدینەو ئیسلامیان پێ ڕاگەیەنێت و لە ئاینی پەرخێرو بەرەگەت و لە پەرۆزی ئیسلام شارمەزایان بکات موصعببیش -خوای گەورە لی رازی بێ- ھەر لە شاری مەدینەدا ناز ناوی قورئان خوینی لی نرا بوو ئەویش یەکەم جار چوو لە کورانی بەنی غەنەم بۆلای پیاوی پایەبەرز ئەسەد کۆری زورارە لە مائی ئەوانەو بە نەینیانە خەڵکی بانگ دەکرد بۆ ئیسلام تا بانگەوازەکی بڵاوبوو و شوێن کەوتوانی زۆربوون ئەوانیش ھەر بەنەینیی بەردەوام بوون تا ڕۆژێک ئەسەد لەگەڵ موصعبدا ھاتنە لای بیری(مەرق) نزیک بەو شوێنە لە نزیک دارخورماکاندا دانیش و ھەندێ لە خاوەن زەوی موسڵمانی ئەو شوێنەیان بانگ کرد بە نەینیی وکۆبوونەومیەکیان لەگەڵ کردن لەو کاتەدا موصعب قسەی بۆ دەکردن و بەسەر ھاتی بۆ دەگێرانەو ھەوایی ئەو کۆبوونەومیە گەشت بە سەعدی کۆری موغاز لە ڕیوایەتێکی گەیی ئیبن ئیسحاقدا دەلیت : ئەو ڕۆژ ئەسەد وئوسەید دوو گەورەیی ھۆزی خۆیان بوون لە کورانی (بنی عبد الاشهل) کە ھێشتا ھەر موشریک بوون و لە سەر ئایینی خزمانی خۆیان بوون کاتی کە گۆیان لی بوو کە یەکیک لە مەککەو ھاتوو و بانگەواز بڵاو دەکاتەو لەو شارەدا سەعد بە ئوسەیدی وت: باوکت لە دەست نەچیت بچۆ بۆلای ئەو دوو پیاو کە ھاتوونە تە ناو ئەو خانوانە بۆ ئەوێ لاوازەگامان بێ ئەقڵ بکەن بچۆلێیان توورە بیو داوايان لی بکە دەست لەوکارە ھەلگرن و نزیکمان مەکەنەو چونکە تۆ دەزانی کە ئەسەد

چەند خزمایەتچىكى نىزىكى ھەيە لەگەلماو ھەروھە دەزانى كە كۆرى پورمەو من ناتوانم
 بچم وھەل كۆتمە سەرى ئەگەر وانە بوايە خۆم دەجووم وپيويستى نە دەکرد كەتۇ بچيت
 ئوسەيدىش پمەكەى ھەلگىرت وپەرھولاي ئەوان چوو كاتى كە ئەسەد لاي موصەب دانىشتبو
 وپيىنى وا ئوسەيد بەرمە ئەوئ ھات بە موصەبى وت ئەو سەرگەردى ھۆزمەكى خۇپەتى
 كەھات بۇلات بەراستى ئىسلامى پى بگەيەنە واتە: زۆر سووربە لەسەر ئەوئى كە ئەم پياوۋە لە
 ئىسلام ھالى بېئ موصەبىش خۇاي لى رازى بى- وتى: گەر دانىشت لامان قسەى لەگەل
 دىمكەين ئوسەيد ھات ولايان ھەستاو بە تورەيىھەو پىي وتن: چى وائ لى كەردوون بىن بۇلاى
 ئىمە تا لاوازەكانمان بى ئەقۇل بىكەن وقريويان بىدەن و دوورگەنەوۋە لىمان ئەگەر خۇتاتان لا
 خۇشەويستە موصەبىش وتى ئەى بۇ دانانىشت گۆى بگىرت ئەگەر رزى بویت بە شتىك وەرى
 بگرە وھنەگەر پىت ناخۇشە لىت دوور دىخەيەنەوۋە ئەويش وتى: بەراستى قسەكەت
 دادپەرورمانەيە ئەنجا پمەكەى چەقاندو دانىشت لايان ومەصەب ئىسلامى تىگەيانندو بۇى
 پروون كەردمەو وقورئانى بەسەردا خويىندەوۋە دوايى مەصەب وئەسەد وتيان: وەلاھى پىش
 ئەوئى ئوسەيد قسە بىكات ئىمە ئىسلامەتيمان دەبىنى لە پرويدا ديار بوو پىش ئەوئى
 شايمەتەمان بىئى چۈنكە پرووى زۆرگەش بووۋە جوان ھالى ئەبوو ومەبەباشى گۆئى بۇ گرتبوو بۇ
 بانگەوازەكە كە بۇمان پروون كەردمەو لە كۇتايدا وتى: ئەم قسەيەى كە تۇ دىيلىت جوانە
 وزۆرچاگە ئەوۋەچى دىكەن كە بىتانەوئىت بچنە ناو ئەم ئايەنەوۋە ؟ ھەردوو كىبان پىيان وت;
 دىبىت خۇت بىشۇيت ھەردوو جەكەت پاك وخاوين بگەيت وپاشان شايبەتى بەھەق بىھىت
 ودوورپكات نوئىزبەكەيت ئەنجا ئەويش ھەستاو ئەوانەى جى بەجى كەردو وتى: پياويكەم بەجى
 ھىشتوۋە لە دوامەوۋەيە گەر ئەو مۇسلمان بىت ھىيىچ كەسىكى ئىرە دواناكەوئىت لە مۇسولمان

بوون ومنىش ئىستا دەجم دەپھىتمە لاتان ونەوېش سەعدى كۆرى موعازە ئەنجا رەمەكى
 ھەلگرت و چوو بەرەو لای سەعد سەعدېش لەگەل خزمانى خۆى دانىشتبوو لەجىگە دانىشتنى
 خۆيدا كە كاتى سەعد ئوسەيدى بىنى بە رەمەكەپەو گەپراپەو بۇ ئەوۋى بە ھاو دانىشتوۋەكانى
 خۆى وت: سوېند دەخۆم بەخوا ئوسەيد ھاتەوۋە لامان وپەو دەم وچاۋەى يەكەم جارى كە رۆى
 نەھاتەوۋە ئوسەيد كاتى ھاتە لايان و وستا سەعد پىنى وت: جىت كرد ؟ وتى: قسەم لەگەل دوو
 كەسەكە كرد وشتىكى واخلابىم ئى نەبىنن وداوام ئى كردن كە دەست لەو كارەپان ھەلگرن
 ئەوانىش وتيان: ئەوۋى تۆ پىت خۆشە ئەوۋە دەكەين بەلام ھەوالىم پىگەيشتوۋە كە كورانى بەنى
 حارىس ھەموو چوون بۇ لای ئەسەعدى كۆرى زورارە بۇ ئەوۋى رقى تۆى پى ھەئىسەن وپەناى
 تۆى پى بشكىنن پاشان سەعد توورە بوو ھەستا نەوۋەك كورانى بەنى حارىسە ئەسەد بكوۋن
 وپەمەكەى لە دەست ئوسەيد سەندو وتى: وەلاھى وابزانم ھىيچ سوودىكت نەبوو پاشان چوو بۇ
 لايان ونزىك بۆۋە ونەسەعدى كۆرى زورارەى كۆرە پوورى خۆى بىنى لەگەلئاندا دانىشتبوو وە
 ھىيچ ترس وپاكيان نەبوو وە ھىيچ شەپىك لە نارادا نەبوو ئىنجا بە توورەپىيەوۋە لای
 ھەردووكيان وستاو بە ئەسەعدى خرمى خۆى وت: ئەبوو ئومامە وەلاھى خۆت باش دىزانىت
 ئەو خزمەپەتىيەى كە ھەپە لە نىۋان مەن وتۇدا گەر ئەوۋە نەبوۋە تۆ وات نەدەكرد بەرامبەر بە
 مەن ئەوۋە بۆجى ئەو تاكە كەسە دەرگراۋە وپى ھاۋتا وغەرىبەت گرتوتە لای خۆت بۇ ئەوۋى
 كەم ھۆش ونەزانە كانمان تىك بدات وە دواچار ئىۋەش تىك دەدات مەن وای بە باش دىزانم كە
 ئى نىزىك نەبېنەوۋە ئەنجا بە موصەبى وت: بۆجى دىپتە ناو خانوۋەكانمان وشتى ناردەھتمان
 بەرامبەر بەكەپت ؟ پىش ئەوۋى سەعد بچىت بۆلات ئەگەر شوپىنت كەۋىت ھىيچ كەس
 لەئەۋمەكەى دواناگەۋىت لە شوپىن كەۋىن بۇ ئاپنى ئىسلام موصەبىش بە سەعدى وت: گوى

بگره ئەگەر شتېك تېيى باش بوو ئەوا وەرى بگره وئەگەر شتېك تېيى ناخۆش بوو ئەوا لېتى
 دوور دەخەينەو سەعد وتى: قسەكەت زۆر داد پەرورمانە بوو ئەنجا رەمەكەى چەقاندو
 دانىشت لە لاىان وموصەبېش ئىسلامى بېي راکەياند ئەسەد هەندېك نەرم ونيانى بېنى
 لەلەين سەعدەو وپېي وت: ئەى پورزەم گوى بگره لە قسەكەى ئەو وە ئەگەر گوشت لە
 شتېكى راست بوو ئەوا مەكەج وگوپرايەلى بېە سەعد بە ئەسەدى وت: موصەب جى دەلى؟
 موصەبېش سەرھاتى سورمى زىخرى بۇ خویندەو كە دەفەرمووت: ({ ۱ } وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ
 { ۲ } إِنْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ { ۳ }) الزخرف

هەردووکیان ووتیان: وەلاهی ئىسلامە تیمان دەبىنى لە رووی گەشى سەعدى كۆرى موعاز
 پېش ئەوەى قسەبكات دواى ئەوەى موصەب لە قسەكانى تەواو بوو سەعد بە هەردووکیانى
 ووت: جى دەكەن گەر بئانەوئیت موسلمان بېن بچنە ناو ئەو ئاینەو ؟ ووتیان: هەستەو خۆت
 بشۆ وەردوو بەرگەكەت خاوین بکە وشایەتى بەهەق بدە و دوورکات نوێز بکە ئەویش
 ئەوانەى جى بە جى کرد وپاشان رەمەكەى هەلگرت وپەلە گەراپەو بۆلای قەوم وھۆزمەكەى
 خۆى ئەسەد دەئیت : كە گەلەكەى خۆى بېنى سەعد ونوسەيد گەرانەو بۆلایان هەر لەوئ
 پېش گەشتنى ئەودووئە بۆلایان ووتیان: سویند بەخوا سەعد بە پروپەگەو گەراوتەو
 بۆلامان لە رووی جارانی جیاوازتر بوو كە لێرەو پوشت ئەنجا سەعد ھات و وەستا لە لاىان
 وپېي ووتن: كۆرانی عەبدول ئەشھەل قسەى من چۆنە لە ناو تاندا ؟ ئەوانیش ووتیان : تۆ
 گەرەمانى وبۆچونت لە بۆچوونى هەموومان چاکترە و تۆ لە هەموومان گەورەترى
 سەعد وتى: گوى بگرن قسەکردنى ئافەرتانتان وپیاوانتان لەسەرم حەرام بێت تا باومر نەھینن

بمخواو پێغەمبەرەکی (ﷺ) وە هەرکەسێک گومانێ هەبە لەم نایندەدا لە بچووک و گەورەتان وە لە پیاوان و ئافرەتانتان با شتێکی چاکترمان بۆ بەیئێت لەم نایندەدا کە پێی هاتوو وە لە هەمان و ئاینێک هاتۆتە پێشەو سەبە رۆژ ملەکانی لە سەر هەڵدەکەنرین عوروە دولێ؛ وە لە هەمان ئێوارەدا پێ نەجوو تا خانوویەک لە خانووەکانی بەنو عەبدول ئەشەل نەما چ پیاو وە چ ئافرەت تا هەموویان سەرچەم لە رێ ی سەعدەو- خۆی گەورە لێ رازی بێ- موسلمان بوون و ئەسەدو موصەب گەڕانەو بۆ شوێنی خۆیان واتە: بۆ مائی ئەسەدی کۆری زورارە پاشان بە ئاشکرا ئیسلامیان دەگەیان بە خەڵکان تا خۆی گەورە کەسانێکی زۆری لە سەر دەستی دا رێنموونی کرد تا مالانێک نەما بوو لە مالهەکانی یارمەتی دەراندە کە کەسانێکی لێ موسلمان نەبوو بێت بەسەر کردەکانیانەو وەک: عەمری کۆری جەموح وە ئەو موسلمانانەش کەوتنە شکاندن بتهکان وە کەسانێکی خاوەن دەسلەلات بوون ژمارەیان زۆر بوو لە شاری مەدینە دا.

٥٢. ﴿موصەب بۆ یە کەمین جار نوێژی هەینی کرد لە مەدینە دا﴾

لە رێوایەتێکی ئێبن عەبباس دا-خۆی لێ رازی بێ- دەلی: خۆی گەورە رێگای دا بوو بە پێغەمبەر (ﷺ) کە کۆبوونەوی هەینی جێ بە جێ بکات لە پێش ئەویدا کۆج بکات بۆ مەدینە بەلام پێغەمبەر (ﷺ) نەیتوانی جومعه بکات لە شاری مەدینەدا بۆیە هەواڵی بۆ موصەب نارد کە لە مەدینەدا بوو و پێی فەرموو ئەمەش بکە ئەو رۆژی کە جوولەگەکان بە

٥٠ (انظر سيرة ابن هشام: رواية ابن إسحاق ٢ / ٤٣ (٣١٣) وقال محققه: إسناده صحيح مرسل، والطبري في التاريخ) ٢ / ٣٥٧، والبيهقي في الدلائل ٢ / ٤٣٠ - ٤٧٣

ناشکرا زه‌بوورى تيا‌دا ده‌خوينن نافرمان وکوران‌تان له‌و رۆژهدا کۆيکه‌نمه‌وه کاتيک که گه‌پشتنه‌ نيوه رۆو خۆر لا‌پدا نا له‌و کاته‌دا دوو رکات نو‌يز بکه‌ن تا نزیک بنه‌وه له‌ خواى گه‌وره ده‌ئيت : يه‌که‌م که‌سيک که نو‌يزى هه‌ينى کرد ب‌يت بۆ خه‌لگى پ‌يش هاتنى پيغه مېهر (ﷺ) بۆ مه‌دينه‌ موضه‌ب بوو تا دوا جار پيغه مېهر (ﷺ) گۆچى کرد بۆ مه‌دينه‌و خه‌لکانى ناو شارى مه‌دينه‌ى کۆ کرده‌وه وبه‌ ناشکرا نه‌و نو‌يزه‌ى نه‌نجامدا.^{٥١}

٥٣. ﴿سەرناکه‌ومه‌ سهربانيک تۆ له‌ ژيريدا بيت﴾

له‌ نه‌بو نه‌پوبه‌وه- خواى لى رازى بى- که پيغه مېهر (ﷺ) له‌ مالى نه‌ودابه‌زى پيغه مېهر (ﷺ) له‌ قاتى خواره‌وه نه‌يشته جى بوو نه‌بو نه‌پوبيش له‌ قاتى سه‌ره‌وه شه‌ويک نه‌بو نه‌پوب به‌ ناگا هات و وتى: ئيمه‌ به‌سه‌ر سه‌رى پيغه مېهرى خوادا (ﷺ) ها توو چۆو بکه‌ين ؟ چوونه سوچه‌که‌وه وله‌وى نه‌و شه‌وه‌يان برده سه‌ر پاشان به‌ پيغه مېهرى خواى (ﷺ) ووت : خواره‌وه ناسانتره‌ وتى: سه‌رناکه‌ومه‌ سهربانيک تۆ له‌ ژيريدا بيت پيغه مېهرى خوا (ﷺ) گواسته‌يه‌وه بۆ قاتى سه‌ره‌وه و نه‌بو نه‌پوب هاته‌ خواره‌وه هه‌موو جارێک خواردنى درووست ده‌کرد بۆ پيغه مېهر (ﷺ) هه‌رکه‌ خواردنه‌که‌ى به‌ئينايه‌ بۆى پرسياى ده‌کرد له‌ شوئنى به‌نجه‌گاني پيغه مېهر (ﷺ) دواتر نه‌ويش له‌جى به‌نجه‌گاني پيغه مېهره‌وه (ﷺ) ده‌پخوارد جارێکيان خواردنىکى بۆ درووست کرد که سىرى تيدا بو وکاتى بۆى گه‌رايه‌وه پرسياى کرد له‌ جيگه‌ به‌نجه‌گاني پيغه مېهر (ﷺ) پى وترا نه‌پخوارد نه‌بو نه‌پوب ترساو شله‌ ژاو چووه‌ سه‌ره‌وه بۆ خزمه‌تى وه‌رزى کرد نايا حه‌رامه‌ ؟ پيغه مېهر (ﷺ) فه‌رمووى: نه‌خبر به‌لکو من خۆشيم لى نايه‌ نه‌ويش وتى: منيش خۆشيم نايه‌ له‌وه‌ى که تۆ خۆشت لى نايه‌ له‌و کاته‌دا پيغه مېهرى خوا (ﷺ) وه‌ى بۆ هات هه‌زيشى نه‌ده‌کرد که له‌و کاته‌دا بۆنى به‌مى ناخۆش ب‌يت.^{٥٢}

^{٥١} أخرجه: الدار القطنى بإسناد حسن كما قال الشيخ الألبانى في (إرواء الغليل ٣/ ٦٨ رقم ٦٠٨

^{٥٢} برخته‌ى صحیحى موسليم لا‌په‌ره (٦٦٣).

٥٤. ﴿خانووەکی ئەبو ئەیوب ھەرماو و نزیک مزگەوتی پێغمبەری خوایە﴾

ئەو خانووە ئەبو ئەیوب کە ئەو پێزو شەرفەکی دەست کەوت دواى کۆچى دواى خۆى کەوتە دەست (ئەفەلح) ى خزمەت گوزارى و موغیرەى کۆرى عەبدورەحمانى کۆرى حاریسەى کۆرى ھیشام لێى کرى بە ھەزار دینار واتە: ھەزار مسقال ئالتەن و دەستیکى پێادا ھێناو ریک و بیکى کردووە و پاشان بە خانەوادەیکى ھەژارى دەست کورتى بەخشی ئەو خانووە ئیستاش ھەر ماو و لە نزیک مزگەوتی پێغمبەری خوادایە (ﷺ) و میوانان بۆ بیرەوهرى میژووی پر سەرۆرى موسلمانان و خزمەت کردنیان سەری لێ دەدەن.

٥٥. ﴿جوولەگەکان پەیمانیان دا بە لام بە ئینەگەیان نەبردە سەر﴾

جوولەگەکان ھاتنە لای پێغمبەری خوا (ﷺ) و ووتیان: ئەى ئەبا قاسم ئیمە پرسیارت لێ دەکەین سەبارەت بە ھەندئ شت ئەگەر وەلامت داينەووە شویت دەکەوین و بەراست دەخەینەووە و باوەرت بێ دەھینین ؟ پێغمبەر (ﷺ) پەمانى لێ وەرگرتن بەو پەیمانەى کە ئیسرائیل لە (یەعقوب) وەری گرتبوو لە کورەکانى ئەوانیش دواى پەیمانەگە ووتیان: (اللہ علی ما نقر وکیل) واتە: خواى گەورە وەکیلە لەم پەیمانە ماندا کە ئیمە پابەند دەبین و دەپێنینە دى یەکەم پرسیاریان ووتیان: پیمان بلى نیشانەى پێغمبەر جى یە؟ پێغمبەر (ﷺ) ھەرمووی: (تنام عیناء ولا ینام قلبه) واتە: نیشانەى ئەومىی کە چاوى دەخەوێت و دلى ناخەوێت ووتیان: راست دەکەیت، پیمان بلى سکی ئافرەت ھەندیک جار کۆر

دهبیت وهه ندىك جار كچ دهبیت ؟ پێغه مبهردا ﷺ (فهرمووى : (يَلْتَقِي الْمَأْنُ فَإِنْ عَلا مَاءُ الْمَرْأَةِ مَاءَ الرَّجُلِ أَنْتَ، وَإِنْ عَلا مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ أَذْكَرْتُ) واته: ههردوو ئاومكه به يهيك دهگه نكهمر ئاوى ئافرمته كه بهرز بوو به سه ر ئاوى پياوه كه دا ئه واه كچ دهبیت و نه گه ر ئاوى پياومكه به سه ر ئاوى ئافرمته كه دا سه ركه وت و بهرز بوو ئه واه كور دهبیت و وتیان: راست دهكهیت و پیمان بلى سه بارهت به هه وره بروسكه چیه ؟ پێغه مبهردا ﷺ (فهرمووى : (مَلِكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ فِي يَدِهِ مَخْلَافٌ مِنَ النَّارِ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ) واته: ئه وه فریشه ته يه كه له فریشه ته كانى خواى گه وره كه كارى هه وره بروسكه ی پى سپاردوو و گورزى كى ئاگرى به دهسته وه يه هه وره كان هاتوو چۆ پى دهكات بۆ ئه و شوینه ی كه خواى گه وره و یستى لى به ته ی و وتیان: نه ی ئه و دهنگه چیه كه گویمان لى به ته ی؟ پێغه مبهردا ﷺ (فهرمووى : (زَجْرَةُ السَّحَابِ إِذَا زَجَرَهُ حَتَّى يَنْتَهِي بِهِ إِلَى حَيْثُ أَمَرَ) واته: ئه وه توو ره بوونى فریشه ته يه كه كه له هه وره كه توو ره دهبیت و ده یانبات تاكو ئه و شوینه ی كه خوا فه رمانى پى كردوو ئه و هه ورانه بگه یه نى ته ئه وى و وتیان: راست دهكهیت، پیمان بلى ئیسرائیل واته: (په عقوب) ئه و شتانه ی كه جه رامى كرد بووله سه ر خۆى چى بوو؟ پێغه مبهردا ﷺ (فهرمووى : (كَانَ يَسْكُنُ الْبَدُو فَاشْتَكَى عَرَقُ النِّسَاءِ فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا يَلَانِمُهُ إِلَّا لَحْمَ الْإِبِلِ وَالْبَاقِهَا فَلَذَلِكُ حَرَمُهَا) واته: ئه و نیشه جى لادى بوو تووشى نه خۆشى (عَرَقُ النِّسَاءِ) بوو كه ره گى كه له قاجدا يه و وادهكات ئه و كه سه نه توانى به رى گادا به روات وه يى چ شتى كى نه مبینى كه پى ی بكه ویت و پى ی چاك بى ته وه ته نها گوشت و شیرى و وشتر نه بى ت له بهر ئه وه جه رامى كرد له سه ر خۆى ، و وتیان: راست دهكهیت ئینجا له كۆتایى قسه كاندا و وتیان : پیمان بلى كى وه حیت بۆ ده ینى هه ر ئه م په رسیاره مان ماوه ؟ پێغه مبهردا ﷺ (فهرمووى : جبریل - سه لامى

خوای لی بێ- ووتیان: ئەو کەسە ی که شەڕو سزادێنیتە خواریوە ئەو دۆزمنی نێمەیه گەر
 بتوتایە میکانیل که پەحمەت و باران و پرواندنی زەوی بە دەستە ئەوا باوەرمان بێ دەهینایت
 وشوینت دەکەوتین خوای گەورە سەبارت بەوان ئەم نایەتە ی دابەزاند که دەفەرموویت: (قُلْ
 مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ {٩٧} البقرة).

واتە: ئە ی موخەمەد(ﷺ) پێیان بلی: هەر کەسێک دۆزمنی جویرەنیلە با بزانیت که هەر
 ئەو جویرەنیلە بە فەرمانی خوا ئەو قورئانە ی دابەزاندوێتە سەر دلت که کتیبە پێشووەکان
 بە راست دادەنیت و رێنموونی بۆ چاکە دەکات و مزەدە بە نێمانداران دەدات.^{٥٤}

٥٦. «پرووداویک پرووی دا له نیاوان ئەبو بەکر و فینحاصی جوولەکەدا»

ئەین ئیسحاق دەیکێرتەو و دەلی: رۆژیک ئەبو بەکر- خوای لی رازی بێ- جوو (بیت
 المدارس) واتە: قوتابخانە یەکی جوولەکەکانە که تەوراتی تیا دا دەخوینن که ئەبو بەکر جوو
 بینی کۆمەڵێکیان له پیاویکی زانیان کۆبوو نەتەو که ناوی فینحاص بوو جگە لەویش یەکیک
 له زانیانی تریشیان که ناوی ئوسیع بوو له گەڵ یاندا بوو ئەبو بەکر بە فینحاصی وت: له خوا
 بترسە موسلمان بە تۆ دەزانیت که موخەمەد پێغمەبری خوا یە(ﷺ) بە هەق هاتوو له
 لایەن خواو و دەهینیت له تەوراتی خۆتاندا ناوی هاتوو ؟ فینحاص بە ئەبو بەکر ی وت: ئە ی

^{٥٤} أخرجه: أحمد (١/ ٢٧٤-٢٤٨٣) وقال محققه الأرنؤوط: حديث حسن، وابن سعد في (الطبقات) (١/ ١١٥) والطائليسي (٢٧٣١) والرمذي (٣١١٧) والنسائي (٩٠٧٢) والطبري في (التفسير) (١/ ٣٤٢) والطبراني في (الكبير) (١٢٤٢٩) وأبو نعيم في (الحلية) (٤/ ٣٠٤) وقال الهيثمي في (المجمع) (٢/ ٢٤٢) رجاله ثقات، وصححه الشيخ الألباني في صحيح الرمذي (٢٤٩٢) وفي السلسلة الصحيحة (١٨٧٢)

ئهبو به کر ئیمه ههزار نین به لکو خوا ههزاره و پێویستی به ئیمهیه نهو جووله که نهقام و بێ ئیمانه وتی: ئیمه له خوا ناپارێینهوه خوا له ئیمه دهپارێتهوه وتی: ئیمه پێویستمان به خوا نیه وخوا پێویستی به ئیمهیه نهگر پێویستی به ئیمه نهبوایه داوای قهرزی لێ نهدهگر دین وهکو موحه مهدی لای ئیوه دهئیت ؟ ئهبو به کریش خۆی بۆ نهگراو کهوته لێدانی فینحاص ودوایی فینحاص خۆی گه یانده لای پێغه مبهردا ﷺ پێغه مبه ریش ﷺ) ئهبو به کری بانگ کردوو پێی وت: چی وای لێ کردیت تا وای لێ بکهیت؟ ئهبو به کر وتی: ئهی پێغه مبه ری خوا ﷺ) نهو دوژمنه ی خوا قسه ی زۆر ناشی پینی دهوت به خوای گه و ره ودمیوت: که خوا فه قیره وئیمه دهوله مه ندین وهمنیش له پیناوی خوای بهرزو بێ وینه دا توو ره بووم وله فینحاصمدا فینحاص وتی: نه خیر من قسه ی وام نه کردوو وهه رگیز شتی وام نهووتوووه سه بارهت بهم روداو خوای گه و ره ئهم ئایه ته ی دابه زاند: (لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ { ١٨١ }) سوره ال عمران. °°

واته: به راستی خوا بیستی ووته ی نهو جووله کانه ی که ووتیان بێ گومان خوا ههزاره وئیمه دهوله مه ندین چونکه داوای قهرزمان لێ دهکات نهوه ی که ووتیان دمیونسین وه دمیونسین کوشتنی ئه وانه بۆ پێغه مبه رمه کان به ناره و وه پینان ده ئین بچه ژن سزای ناگری سوتینه ر .

°° أخرجه ابن هشام ٢/ (٤٣٧١٥٤) والطبري في التفسير (٨٣٠٠) وقال الحافظ في الفتح (٢٣١/٨) رواه ابن أبي حاتم وابن منده بإسناد حسن وقال السيوطي في (لباب النقول) ص: (٦٢) إسناده حسن

٥٦. «سۆيىندى خوارىد كە لە كىتەبەكە ياندا سىفەتى پېغەمبەرى تىادا يە»

ئەبۇ سەخۇى عەقىلى لە پىاويك لە پىاوانى ئەعراب دەگىرپەتەو دەئەت جەئەبەك تەمەم ھىنا بۇ شارى مەدىنە لە كاتى ژيانى پېغەمبەر دا(ﷺ) و كاتى كرىن و فرۆشتەم تەمۆگەرد و تەم: دەبى بچەم بۆلای ئەم پىاوە ولى ى نەزىك بىمەو و گوى بگرم لىي رۆيشتەم پېغەمبەر(ﷺ) پەرەو رۆوم ھات و ئەبو بەگرو عومەرى لەگەندا بوو دواى ئەو و رۆيشتەم و مەنىش شۆيەنەن كەوتەم و چوون بۆلای پىاويكى جوولەكە تەو راتەكەى بلاوگەرد بۆو و دەپھۆتەندەو و دلخۆشى خۆى پى دەداپەو و سەبارەت بە كورپكى جوان چاكى خۆى كە لە سەر مەرگدا بوو پېغەمبەر(ﷺ) فەرمووى: بە پىاوەكە: (أنشرك بالذي أنزل التوراة هل تجد في كتابك ذا صفتي ومخرجي) واتە: سۆيىنت دەدەم بەو خوايەى كە تەو راتى ناردۆتە خوارەو ئەپە لە كىتەبەكە تاندا وەصفى مەن و جەيگەى كۆچكەردى مەن دەبىنەتەو تىادا ؟ ئەمەش بەسەر نامازەى كەرد و تى: نەخىر كورەكەشى كە لەسەر مەرگدا بوو و تى: بەئى سۆيەن بىە خوا كە تەو راتى ھىناو تە خوار لە كىتەبەكە ماندا سىفەتى تۆى تىادا پە و سىفەتى مەدىنەى تىادا پە و مەنىش شاھىيەى دەدەم كە خواى گەورە تاك و تەنھايەو تۆش پېغەمبەرى خوايت(ﷺ) .

ئەنجا كورەكە و ھەتاتى كەرد و مەرد پېغەمبەر(ﷺ) دواى ئەو و فەرمووى: (أقيموا اليهودي

عن أخيكم) واتە: ئەو جوولەكە يە لە براكەى خۆتان دوور بىخەنەو پاشان بە نەرىتى ئىسلام

شور دەراو كەن و ھەن گرا پېغەمبەر(ﷺ) نوپۆزى لە سەر كەرد ^{٥٦}

^{٥٦} أخرجه: أحمد في (المسند) (٥ / ٤١١) (٢٣٤٩٢) وابن كثير في (السيرة) (١ / ٣٢٣) وقال إسناده جيد وقال في التفسير (٢ / ٢٥١) وقال الشيخ اللبناني في الصحيحة (٣٢٦٩) إسناده صحيح

۵۸. ﴿پىلانەكەى شاشى كورپى قەيس سەرى نەگرت﴾

جوولهكەكان ھەمىشە لە گىرانی پىلاندا بوون بۆ تىكەنى پىزى موسلمانانى يارمەتیدەران بە تاپەتەى وکۆچەران بە گشتى (شاشى كورپى قەيس) كە جوولهكە بوو رۆژىكىان تىپەرى بەلای كۆمەلانىكى ئەنصارىدا كە دانىشتبوون وتەبابى وبراىەتى وخۆشەويستى لە نىوانياندا بوو ئەو خۆى ئەوانى دەناسى كە پىش ئىسلام بوونيان دوژمنى سەر سەختى يەگتر بوون وشەرى بوغات روويدا بوو لە نىوانياندا سەرکردە كانىشيان کوژرا بوون ئىستاش دەبينىت براىەتى وئاشتى وتەبابى ھەيە لە نىوانياندا لە بەر ئەو زۆرى پى ناخۆش بوو بانگى يەكەك لە جوولهكەكانى كرد كە بچىتە ناويان ودابنىشيت ولە قسەگرد ندا رۆژى بوعاپيان بەبىر بەينىتەووە ئەو شەرى كە چاكيان لە يەگتر كوشتو تايادا وبۆ ئەوئەى ئەو برىنەيان بكولىنىتەووە و ديسان ھۆزايەتيان تايادا زيندوو بگاتەووە وئاشوبەو شەرىك لە نىوان ئەوس وخەزرجدا درووست بگات ئەووە بوو ھاوار بەرز بوويەووە لە ھەردوو لايەنەكە وخۆيان نامادە كرد بۆ شەرىگردن تا پىغەمبەر(ﷺ) ئەو ئازاومىەى شاشى كورپى قەيسى كوژاندەووە وبراىەتى وتەبابى گىراپەووە ناو پىزى ئەوس وخەزرج لە لايەك ولە لايەكى ترەووە لە نىوان كۆچەران ويارمەتى دەران دا.^{۵۷}

^{۵۷} أخرجه : ابن هشام في (السيرة) (٢ / ١٥١) والطبري في التفسير (٧٥٢٤)

٥٩. ﴿پێغەمبەری خوا﴾ (ﷺ) ستایشی یارمەتی دەرمان دەکات ﴿

ئەوێ دەوێ بوون بۆتەوێ بۆ هەموو کەسێک یەکەم کەسانێک کە موسلمان بوون لە خەلکی مەدینەدا یارمەتی دەرمان بوون کە ئەوێلە بەرزە وپایەداریه یان دەست کەوت لە دونیای دواڕۆژدا هەرۆک خۆی گەورە دەفەرمووی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ } { ١٠٠ }) سوره التوبه.

واتە: پێشکەوتووێ یەکەمەکان لە کۆچەرمان و یاریدەرمان ئەوانەش زۆر بە چاکی پەیرەوی ئەوانیان کردووێ وشوێنیان کەوتوون خوالێیان پازیه ئەوانیش لە خوا پازین وێ خوا بە هەشتانیکی بۆ ئامادە کردوون کە رۆوبارەکان دێن و دەچن بە ژێریاندا تێیدا دەمێننەوێ بێ برانەوێ ئەوێه گەشتن بە ئامانجی گەورە و مەھر و مەها قورئان دەفەرمووی: (وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مِنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ } { ٩ }) سوره الحشر.

واتە: بۆ ئەو هەزارانە کە لە پێش کۆچەرماندا نیشتە جێ بوون لە مەدینە وگردیان بە بارمگای باومێ ئەوێ کۆچ بکات بۆ لایان خوێشان دەوێ وێ شک نابەن لە دلی خوێاندا هێج جۆرە حەسوودی وپەخیلیه کە بەر ئەوێ بە کۆچەرمان دراوێ باوێ ئەوان دەدەن بەسەر خوێاندا با خوێشان زۆر پێویست بن پێی وێ ئەوێکەسێ خوێ لە پێژدی دەروونی بپارێزێت بە راستی هەر ئەوانێ سەر فرازان وپێغەمبەر(ﷺ) هەرمووی: ئەگەر لە بەر کۆچکردن نەبواوە من وێ خۆم دادمانا کە یەکیەکەم لە یارمەتی دەرمان.^{٥٨}

٦٠. ﴿دادومریهکی راست وره‌وای کرد له نیوان دوو کهسه‌که‌دا﴾

هەر شەش زانی فەرمووده ده‌گیرنه‌وه له عوروێ گۆری زوبه‌یره‌وه وتی: زوبه‌یری گۆری
 عه‌وام گیرایه‌وه که له‌گه‌ڵ پیاویکی نه‌نصاری که به‌شداری غه‌زای به‌دری کرد بوو ناگۆکی
 وکێشە‌ی هه‌بوو له گه‌یدا له سەر ناوی شیویک که هه‌ردوو کیان ناوی باغیان پێ ده‌دێرا
 پێغمبەر(ﷺ) فەرمووی زوبه‌یر ناوی باغه‌که‌ت بدێره‌و پاشان به‌ره‌لای بکه‌ بۆ
 دراوسێکه‌ت پیاوه نه‌نصاریه‌که له‌م حوکه‌م رقی هه‌ستا و وتی: نه‌ی پێغمبەر(ﷺ) هەر
 له‌بەر نه‌وه‌ی که پوورزای خۆته‌؟ پێغمبهریش(ﷺ) رهنگی گۆراو فەرمووی زوبه‌یر
 ئاوکه‌ت بدێره‌ پاشان ئاوکه‌ بگره‌ تا جۆگه‌کان پێ له‌ ئاو ده‌بێت پێغمبەر(ﷺ) مافی ته‌واوی
 ئاوپێرانی به‌ زوبه‌یر به‌خشی به‌لام پێشتر رایه‌کی نیشان زوبه‌یردا که بۆ زوبه‌یر
 و نه‌نصاریه‌که‌ش باش بوو جا کاتی نه‌نصاریه‌که ده‌ستی له‌ مافی هه‌لده‌گرت
 پێغمبهریش(ﷺ) مافی ته‌واوی ئاوپێرانی دابه‌ زوبه‌یر به‌ بریارێکی روون و بێ پێیج و په‌نا
 ئینجا عوروه ده‌نی: زوبه‌یر ده‌لێت: وادمانم نه‌م ئایه‌ته له‌ سه‌رم و نه‌و نه‌نصاریه‌دا به‌زی که
 خوای گه‌وره ده‌فه‌رمووێت: (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا
 يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا {٦٥}) (النساء) واته‌: سوێن ده‌به‌
 په‌رومردگارت بپروا دارنێن تا تۆ نه‌که‌نه‌ دادومر له‌ هەر ئازموه‌ و دوو به‌ره‌کی یه‌کی نیوانیان دا
 له‌ پاشان هه‌ست نه‌که‌ن له‌ دموو نیاندا به‌ هه‌یج بێزاری یه‌ک له‌و بریاره‌ی تۆ داوته‌ و مل که‌ج
 نه‌که‌ن به‌ ملکه‌ جیه‌کی ته‌واو .

٦١ ﴿يَهْكُسِرُ بَرْوَايَان هَيْئًا بِهِ قَوْرُئَان وَجَاوِيَان پَر بَوُو لَهُ فَرْمِيَسْكَ﴾

ئێین ئەبی حاتمەم دەگێڕێتەووە لە سەعیدی کۆری موسەمب و ئەبو بەکری کۆری
عبدورەحمان و عورووی کۆری زوبەپرەووە و وتیان: پێغەمبەری خوا (ﷺ) عەمری کۆری
نومەپیەیی نارد بۆ لای ئەجاشی و نامەپیەکی دایە بۆی هەر کە گەیشتە لای ئەجاشی نامەگەیی
خوێندەووە و پاشان ناردی بەدوای جەعفەری کۆری ئەبو تالیب سورتی مەریەمی بە سەردا
خوێندەووە یەکسەر بڕوایان هێنا بە قورئان و جاپوان پَر بَوُو لَهُ فَرْمِيَسْكَ ئا ئەمانە ئەوانە
بیوان کە خۆی گەورە ئەم ئایەتەیی لە بارەیانەووە ناردە خوارەووە کە دەفەر مووی: اَلتَّحَدُّنْ اَشَدُّ
النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا
اِنَّا نَصَارَىٰ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ { ٨٢ } وَاِذَا سَمِعُوا مَا اُنْزِلَ
اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰى اَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ
الشَّاهِدِيْنَ { ٨٣ } (المائدة).

واتە : سوێند بێت دەبینیت نزیکترینیان لە خۆشەویستی بۆ بڕوا داران ئەوانەن کە دەیان
وت: ئێمە گاوورین ئەوەش لە بەر ئەوپیە بێگومان لە ناویاندا قەشە و گۆشە گیرانیک هەن کە
بە راستی ئەوانە خۆیان بە زل و گەورە دادەنێن هەر کاتی گوێیان لێ بوابێ ئەو قورئانەیی کە
نێردراوەتە خوارەووە بۆ پێغەمبەر (ﷺ) دەبینی چاوەکانیان لە فرمیسک پَر دەبی و دەڕزیت لە
بەر ئەو راستیەیی کە زانیویانە و بیوان دەرکەوتوووە دەئێن ئەی پەرەردگارمان ئەوا ئێمە
باوەرمان هێنا دە تۆش لەگەڵ شایەت دەران ناومان بنوسە .

۶۲ ﴿جامە دزرايەو ۋەرگىرايەو لىيان﴾

بوخارى دەگىرپتەو ۋە لە عەبدوللاى كورى عەبباسەو ۋە: لە تەمىمى داريەو ۋە دەرپارەى ئەم نايتە (يا ايها الذين امنوا شهادة بينكم) دەگىرپتەو دەلى ھەموو خەلك لى بى بەرى بوو جگە لە من و عەدى كورى بەرد جا ئەوان كە ھەردووگيان نەصرانى بوون ۋە ھات ۋچۇى شاميان دەگرد ۋەدەچوون بۇ مەككە وزۇر دەمانەو ۋە لەوئى ئىنجا لە پاش كۆچ كىردن بۇ مەدىنە شوئى بازىرگانپەكەيان گواستەو ۋە بۇ مەدىنە جارىكەيان لەوئى دەرچوون بۇ شام ۋەگەنجىك لە بەنى سەھم لە گەلىان ھات لە شوئىنىكدا گەنجەكە مرد كە موئىمانى تىادا نەبوو ۋەسىيەتى كىرد بۇيان كە ئەو مائەى پىيەتى بىدەنەو ۋە خاۋەنەكەى ئەوانىش دايانەو ۋە بەلام جامىكى زىوى تىابو ۋەلىان گىرتو ۋەروشتيان بۇ خۇيان لە پاش سوئند خواردن سوئند دانيان جامەكە لە مەككە دۇزرايەو ۋە ئەوانەى كرىبويان لە تەمىم ۋەدەيمان كرىو پاشان دووگەس لە مىرات گرانى مردوۋەكە ھاتن ۋەسوئنديان خوار دكە جامەكە ھىنى فلان مردوۋە ۋەشاپتەكەى نىمە راسترە لە شاپتەكەى ئەوان ۋەنىمە دەست درىزىمان نەگردوۋە دەفەرموۋى: جامەكە ۋەرگىرايەو ۋە لىيان .

٦٢ ﴿خوای گەوره ههوره بروسکهیهکی بۆناردو سوتاندی﴾

بەززار لە ئەنەسەوه —خوای لی رازی بیـ گێرایەتەوه که ووتویەتی: پێغمەمبەر(ﷺ) یەمکێک لە هاووالانی نارد بۆلای پیاویکی گەوره لە بی باوەران تا بانگی بکات بۆ سەر ئایینی نیسلام پیاوکهش وتی: ئەو خوایەتی تۆ منی بۆلا بانگ دەکەیت چیه؟ ناسنە؟ مسە؟ زیوہ؟ نالتونە؟ ئەنەسیش ھاتەوه بۆ خزمەتی پێغمەمبەر(ﷺ) وھەوالەکە ی بۆ گێرایەوه وپێغمەمبەریش جاریکی تر ناردیەوه بۆلای پیاوکه. وبانگی کرد بۆلای خوا ئەویش ووتەکە ی پێشووی دووبارەکردەوه ئەنەس گەرایەوه پێغمەمبەر(ﷺ) بۆجاری سییەم ئەنەسی ناردەوه بۆلای پیاوکه هەمان ووتە ی پێشوی دووبارە کردەوه ئەنجا ئەنەس ھاتەوه بۆ لای پێغمەمبەر وھەوالەکە ی بۆ گێرایەوه جا خوای گەوره ههوره بروسکهیهکی بۆن نارد ئەو پیاوہی سوتاند پێغمەمبەر(ﷺ) ھەرمووی: بە ئەنەس خوای گەوره ههوره بروسکهیهکی نارد بۆ هاووالەکە ت و سوتاندی ئەنجا ئەو ئایەتە ھاتە خوارەوه که دھەرمووی: (وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ {١٣}) سوره الرعد.

واتە: پەرورەدگا ههوره بروسکهکان دمنیری ودمیدات لە ھەرکەسی که بیەوی لە کاتی کدا ئەوانە. دەمە دەمی دەگەن دەربارە ی خوا وئەو خوایە ھیزو توانای زۆر بە تینە

٦٤. «ره بیهه داوای کرد بیهته هاوړی ی پێغه مبهردا (ﷺ) له به هه شتدا»

نیمامی موسلیم ریوایهتی کردووه ئه بو فیراس ره بیهه ی کوری که عبی نه سه له می- خوای لی رازی بی- که خزمهت کاری پێغه مبهردا (ﷺ) بوو ده لی شو له گه ل پێغه مبهردی خوا دا (ﷺ) ده مامه وه ئاوی ده ست نوێزو پیوستیه کانیم بو ده هی نا فه رمووی: داوام لی بکه؟ وتم: داوات لی ده کم هاوړیت بم له به هه شتدا فه رمووی: جگه له وه داوایه کی تر ت هیه وتم: هه ره نه و داوایم هیه فه رمووی: که واته توش یارمه تیم بده به نوێز کردنی زۆر بو راهی نا نی نه مفس ت له سه ر عیبادهت .

٦٥. «به سه ره هاتی عه ره به ده شته کیه که له گه ل پێغه مبهردا (ﷺ)»

بو خاری و موسلیم ده گێر نه وه له نه نه سه وه- خوای لی رازی بی- وتی: من له گه ل پێغه مبهردا (ﷺ) ده رۆشتم پێغه مبهرد عه بایه کی نه ج را نی قه راغ نه ستوری له سه ر شان بوو عه ره بیهکی ده شته کی پی ی گه یشت وزۆر به توندی بوور ده که ی را کیشا و منیش سه یری شان و ملیم گرد قه راغی بوور ده که سوری گرد بۆیه وه به هوی توند را کیشانی بوور ده که وه پا شان عه ره به ده شته کیه که وتی: نه ی موحه مه د (ﷺ) فه رمان بکه به شم بدن له و ما له ی خوا که لا ته پێغه مبه ریش (ﷺ) لای کرده وه به لا یدا و بیکه نی ئینجا فه رمانی دام ما لی پی بدن .

۶۶ ﴿خۇزگە ژيىر خەرىكى نەرمەن بۇ دا نايتايە﴾

ئىمامى ترمىزى رىۋايەتى كىردۈۋە لە عەبدوللانى كۆرى مەسعودەۋە —خوۋى لى رازى بى- دەلى: پېغەمبەرى خوا(ﷺ) لە سەر جەسىرىك خەۋتېۋو پاشان لە خەۋ ھەستاۋ شوئىنى قامىش ۋدارى جەسىرەكە بە تەنىشتىۋە دىار بوو ۋوتمان ئەى پېغەمبەرى خوا خۇزگە ژيىر خەرىكى نەرمەن بۇ دانائىتايە؟ پېغەمبەرىش(ﷺ) فەرموۋى: من جىم داۋە لە دونىا ۋمن دونىام بۇ جىيە؟ من لە دونىادا تەنھا ۋەك ۋولاخ سۈرىك ۋام لە بەر گەرما چۈۋىتتە سىبەرى درەختىك ۋپاش ماۋىيەك بىروات ۋبە جى ى بىلى .

۶۷. ﴿پېغەمبەر(ﷺ) مۆلەتى ئەدا بە مرشد كە عەناق مەرە بكات﴾

ترمىزى لە عەمرى كۆرى شوعەيبەۋە لە باۋكىيەۋە ئەۋىش لە باپىرىيەۋە دەگىرىتەۋە دەلىت: پىۋىك ھەبوۋ ناۋى(مرشد بن ابى مرشد) بوو بەندگراۋى لە مەككەۋە دەگۈيزايەۋە بۇ مەدىنە دەلىت: لە مەككەدا ئافرىتىكى زىناكار ھەبوۋ ناۋى عەناق بوو دۆستى مەرىد بوو پىش مۇسلمان بوۋنى مرشد دەلى پەيمانم دا بوو بە پىۋىكى گىراۋ لە مەككە كە رىزگارى بىكەم دەلىت: شەۋىكى مانگە شەۋ ھاتم بۇ مەككە ۋلە پال سىبەرى دىۋارىكدا خۆم شاردەۋە لەۋ كاتەدا عەناق ھات ۋتارمايى سىبەرىكەمى بىنى لە نىزىك دىۋارەكەدا كاتىك كە نىزىك كەۋتەۋە ناسىمى ۋوتى: مەرىد ۋتم: بەلى مرشد ۋوتى: سلاۋت لى بىت ۋبەخىر بىت ۋمەرە ئەمشەۋ لام بىمىنەرەۋە دەلى: منىش ۋتم ئەى عەناق خوۋى گەۋرە داۋىن پىسى جەرام كىردۈۋە ئەنجا ۋتى: ئەى خەلىكىنە ئەم پىاۋە دىيەۋىت گىراۋەكانتان ببات ۋپىزگارىان بكات مەرىد دەلىت ھەشت

کەس شوێنم کەوتن منیش رام کرد و بەرھەو گێوی خەندەمە رویشتم تاکو گەیشتمە ئەشکەوتێک و چوو مە ناویەو ئەوانیش ھاتن ھەتا کو نزیک ئەشکەوتەکە کەوتنەو بەلام خواى گەورە چاویانی لە ناستی من کوێرکرد دەلێت پاشان گەرانبەو بۆ مەککەو منیش گەرامەو بەلای ھاوێرێکەم و ھەلەم گرت کە بپاویکی زۆر قورس بوو پاشان ھاتم بە دواى یەکیکی تریاندا و دەست و بپۆمەندەکەیم کردە وە ئەویشم ھەلگرت و یارمەتی دام ھەتا کو بمباتەو بە مەدینە و چوو مە لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و تەم: ئەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دومەویت عەناق بخوازم و مارەى بکەم پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێدەنگ بوو ھییج وەلامێکی نەدامەو ھەتا کو ئایەتی: (الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ {٣}) سورە النور.

واتە: بپاوی زیناکەر مارە ناکات تەنھا ئافرەتی زیناکەر و ئافرەتی مۆشریک نەبێ وە ئافرەتی زینا کار مارەى ناکات بپاوی زینا کەر یا بپاوی مۆشریک نەبێ نەو مارە کردن و شووکردن بە زینا کەرە قەدەمغە کراو ھە سەر ئیمانداران کە ئەو ئایەتە ھاتە خوارمەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) وتی: ئەى مەرید ئەى خوازیت و مارەى نەکەیت .

٦٨. ﴿بەسەرھاتی ئەو مائەى كە پێیان دەوترێ (ئوبەیرق)﴾

ترمذی و حاکم لە قەتادەى کۆرى نوعمانەو دەگیرنەو کەوتى: مائیک هەبوو لە ناو
 ئێمەدا پێیان دەوترێ (ئوبەیرق) بیشرو بەشیر و موبەشەر و بوشەیر پیاویکی دوو ڕوو بوو
 شیعیرى دەووت و هاوێلانێ پێغەمبەرى پێ ئەکەدار دەکرد هەندئى لە عەرەبەکانیش شیعرەکانى
 ئەویان دەماو دەم پێ دەکردو دەیان وت: ھالانە کەس وای وت: مال و خێزانەکەى بوشەیر لە
 سەردەمى نەفامى و پاشان ئیسلامیش دا ھەر ڕەجال و ھەزار بوون تەنھا خۆراکیان جۆ
 و خورماوو قەتادە دەئیت ڕیفاعەى کۆرى زەید کە مامى من بوو ھەندئى خۆراکی کۆرى
 و خستى جەوێندەمەکی ئاومو کە قەلغان و شمشیر و چەکیشى تێدا بوو لەژێر خانووێکە دا
 دزرا بوو جەوێندەکە لە بنەو کون کرابوو ھەرچى چەك و خۆراکی تێیدا بوو برا بو و کاتێک
 ڕۆژ بووێو ھەم مام ھات و وتى: برازای خۆم ئەم شەو دزیمان لێ کراو و جەوێندەگەمان کون
 کراو و خۆراک و چەگمان براو ئێمە ئەو مائە گەڕاین و پرسیارمان کرد پێیان ووتین ئەم شەو
 مائى بەنى ئوبەیرق ناگریان کرد بۆو لەوانەى ھەندئى لە خۆراکە کەى ئێو بیت لێیان نابیت
 چووین پرسیارمان لە بەنى ئوبەیرق کرد ووتیان بەخوا لەوانەى لەبیدی کۆرى سەھل مائى
 ئێوێ دزی بیت کە ئەو لەبیدی پیاویکی موسلمان و چاکەکار بوو لە ناوماندا جا کاتێک کە
 لەبید ئەم قەسەى بیست شمشیرەکەى ھەلگرت و وتى: من دزی دەکەم؟ بەخوا پان ئەم
 شمشیرە تێکەڵاوی لاشەتان دەبیت یان ئەم دزراو ناڤەدا دەکەن ووتیان: وازمان لێ بیتە تۆ
 دزنیات جا پرسیارمان کرد دەربارەى ئەو مائە تا وای لێ ھات گومانمان نەما کە ئەوان دزیوانە
 مامەم وتى: برازاگەم بەلکو برۆیت بۆ خێزمتى پێغەمبەر(ﷺ) و ئەمەى بۆباس بەگەیت

دەلى منىش چووم بۇلاى پېغەمبەر و بۇم باس كرد كه بنه ماله يهكى بى خىرى ناو خو مان
 دەست درىزيان كردۆته سەر مامەم وجهومندەكەيان كوون كردووه وخۇراك وجهەكيان لى دزىوه
 با جهەكه كه بگەرپننەوه بەلام پيوستمان به خۇراكەكه نيه پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: دواتر لى
 ى دمكۆلمەوه جا كه بەنو ئوبەپرق ئەمەيان بيست هاتن بۇلاى پياويكى خرمى خويان كه ناوى
 ئوسەيدى كورى عوروو بوو لەم بارمبەوه قسەيان لەگەلدا كردو هەندى لە پياوانى
 بنەمالەكەيان كۆكردەوه وجوونه خرمەتى پېغەمبەر (ﷺ) ووتيان بەراستى قەتادەى كورى
 نوعمان ومامەكەى خانەوادەيەكى ناو ئىمە كەمالىكى موسلمان و چاكن به دزى تاوانباريان
 كردوون بەبى بەلگەو دلتىابوون قەتادە دەلىت : منىش رۆيشتەوه خرمەت پېغەمبەر (ﷺ)
 فەرمووى: مائىك تاوانبار دەكەن به دزى كه باسى چاكەيان دەكرىت وهبيج بەلگەش
 بەدەستەوه نيه بۇ تاوانەكه؟ منىش گەرپامەوه بۇلاى مامەم وههوالەكەم بۇ گىرايهوه وتى: خوا
 يارمەتى دەرە زۆرى پى نەچوو قورئان دابەزى وفەرمووى: (إِنْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
 لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا { ۱۰۵ } وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا
 رَحِيمًا { ۱۰۶ } وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَالُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا { ۱۰۷ }
 يَسْتَغْفِرُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَغْفِرُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّنُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا
 يَفْعَلُونَ مُحِيطًا { ۱۰۸ } هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلِ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ
 الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا { ۱۰۹ } وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ
 غَفُورًا رَحِيمًا { ۱۱۰ } وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبْهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا { ۱۱۱ }
 وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا { ۱۱۲ } وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ

عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهْمَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضْلُواكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَصُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا {۱۱۳}

(النساء).

واتە: بېگومان ئىمە دانبەزاندۆتە سەر تۆ ئەم قورئانە بە راستى بۆ ئەۋەى بىرپار بەدى لە نىۋان خەلگىدا بەۋ بىرپارەى كە خوا نىشانى داۋىت ۋە بۆ ناپاكان مەبە بەپارىزە روداۋاجى داۋى لى خۇشبوۋن لە خوا بىكە بەراستى خوا لىخۇشبوۋى بەبەزەبى يە بەرگرى مەكە لەۋانەى ناپاكى دىمكەن دەرپارەى خۇيان بېگومان خوا خۇشى ناۋىت ئەۋانەى كە بەردەۋام زۆر ناپاك ۋ كوناھبارن تاۋانەكانى خۇيان دىشارنەۋە لە خەلگى لە ترساندا ۋناپشارنەۋە لە خوا شەرم ناكەن لە خوا لە كاتىكدا خوا لە گەلىاندایە كاتى بە نەيىنى لە شەۋدا تەكبىردەكەن ۋقسەيەك دىمكەن خوا بى ى رازى نىيە ۋەخوا ھەمىشە زاناۋ ناگادارە بەھەر كىردەۋمىيەك كە ئەۋان دىيەكەن ئىمانداران بېدارىن ۋا ئىۋە بەرگرىتان لە ناپاكان كىرد لە زىانى دونىادا دەى ئايا كى بەرگرىان لى دىمكات لە سزى خوا لە رۆزى دوايدا پان كى كاروبارىان دىگرىتە دىست ۋەھەرگەس كىردەۋمىيەكى خراپ بىكات پان ستە م لە خۇى بىكات پاشان داۋى لى خۇشبوۋن لە خوا بىكات دىبىنىت خوا لىبوردەى مېھرىبانە ۋە ھەر كەسىك گوناھىكى گەۋرىبىكات بېگومان زىانى ئەۋ گوناھە لەسەر خۇپەتى ۋە خوا ھەمىشە زانای كار درۋوستە ۋە ھەرگەسىك گوناھىك بىكات بەھەلە پان گوناھىك بىكات بەقەستى پاشان ئەۋ تاۋانە بىخاتە سەر بى تاۋانىك ئەۋە بېگومان خستۋىيەتپە ئەستۋى خۇى سزى بۆھتانىك ۋ تاۋانىكى ئاشكرا ۋە ئەگەر بەخشش ۋبەزەبى خوا بەسەر ئەۋە نەبۋايە ئەى مۈجەمەد(ﷺ) بى گومان دىستەيەك لەۋ ناپاكانە بەنىاز بوۋن

كە گومرات بکەن بەلام ئەوانە بەس خۆيان گومرا دەكەن وە ئەوانە هييج زيانى ناگەيەنن بە
تۆ و خوا ناردوو پەتیه خوارووە بۆ سەرت قورئان و دانایی وە ئەوێ كە نەتەمزانى فێرى کردى
وە هەمیشە بەخششى خوا بەسەر تۆو زۆر گەورەیه خائینەكەش مالى بەنى ئوبەيرىق بوو جا
كاتىك قورئان لەم بارەو دابەزى پىغەمبەرى خوا(ﷺ) چەكەكانى گەراندەووە بۆ رىفاعەو
بوشەپرىش پەيوەندى كرد بە موشرىكەكانەو و جوووە مالى سەلافەى كچى سەعد ئىتر خواى
گەورە ئەو ئايەتەى ناردە خوارووە دەربارەى سەلافە كە دىفەر مووى: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ
بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ لُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَرِئَاءَ مُصِيراً
{۱۱۵} (النساء)

واتە: هەر كەسێك دژایەتى پىغەمبەر(ﷺ) بكات پاش ئەوێ كە رێبازى راستى بۆ ڕوون
بوو پەووە و شوێنى رێگایەكێ تێ بكەوێ بێجگە لە رێگەى بڕواداران ڕووى وەردەگێرێن بۆ ئەو
رێبازەى كە هەلى بژاردووە و دەپەخەینە دۆزەخ ئای چ پاشە رۆژىكى خراپە .

٦٩. ﴿بەر راستى خوشەوێستى راستە قىنە دەبى ئاوابى﴾

ئىمامى تەبەرانى دەگێرێتەووە لە عائیشەو- خواى لى رازى بى- دەئیت: پیاویك هات بۆلاى
پىغەمبەر(ﷺ) وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا(ﷺ) لە خۆم و كۆرەكەم و مان و مندالم زیاتر تۆم
خۆش دەوێ هەندى جار لە مالى خۆمدا بىرت دەكەم و ئارام ناگرم تا دىم سەپىرت دەكەم
و كاتىكىش بىر لە مردنى خۆم و تۆ دەكەمەووە دەزانم كە تۆ جووێتە بەهەشت پەلو جىگەت
بەرز دەگێرێتەووە لە گەل پىغەمبەراندا منیش ئەگەر بچمە بەهەشت دەترسم نەتەبىنم
پىغەمبەرىش(ﷺ) هييج وەلامى نەدایەووە تا جوو بمرئىل بەم ئايەتەووە دابەزى: (وَمَنْ يُطِغِ

اللَّهُ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا { ٦٩ } (النساء)

واتە: ھەرکەسنىڭ گويىراپەلى خواو پېغەمبەر بىكات جا ئەوانە لەگەن كەسانىكىن كە خوا بەھرى رىشتوو بە سەرياندا لە پېغەمبەران وراستگۇيان وشەھيدان وپياو چاگان وە ئەوانە چ ھاوپى وھاوھلىكى چاكن.

۷۰. ﴿خېزانەكانى پېغەمبەر(ﷺ) دەستيان ھەنگرت لە داواكارىيەكەيان﴾

ئىمامى موسلىم لە عەبدوللاى كورى جابىرەو دەمگىرپىتەو كە ووتتويەتى: ئەبو بەكر رۇيشت بۇلاى پېغەمبەر(ﷺ) داواى مۇلەتى كرد بچىتە ژورەو بىنى خەلك لەبەر دەرگا كەيدا دانىشتوون مۇلەت بە ھىيىچ كەسنىكىان نەدراو بۇ چوونە ژورەو وتى: مۇلەت درا بە ئەبو بەكر ورۇيشتە ژورەو پاشان عومەر ھات مۇلەتى چوونە ژورەو ھى خواست ئەوئىش مۇلەتى پى درا بىنى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) دانىشتوو خېزانەكانىشى بە خەفەتبارى وبەبى دەنگى بە دەوریدا دانىشتبوون پاشان عومەر وتى: سویند بە خوا قەسەيەك دەگم پېغەمبەر(ﷺ) پى بکەنى وتى: خۆزگە ئەى پېغەمبەرى خوا چاوت لى بوايە خېزانم داواى نەفەقى لى دەگرم منىش ھەئسامەو بۆى ودام بە گەردنىدا پېغەمبەر(ﷺ) پى كەنى وتى: ئەم ھاوسەرانەى منىش كە دەيان بىنى بە دەورى مندان داواى نەفەقىم لى دەكەن ئەبو بەكر ھەستا بۇ عائىشە مالى بە گەردنىدا ھەروھا عومەرىش مالى بە گەردنى حەفصەداو ھەردووكيان دەيان وت: پىيان داواى شتىك دەكەن لە پېغەمبەرى خوا(ﷺ) كە نىيەتى؟ ئەوانىش ووتيان سویند بەخوا ھەرگىز داواى شتىك ناكەين لە پېغەمبەر(ﷺ) كە ئەى بىت

پاشان مانگێك یان بیست و نۆ رۆژ دووركه و تهوه لیان وجیی لی جیا کردنه وه جا نه م نایه تهی
 بۆ هاته خواره وه که ده فرمووی: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِذْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
 وَرِزْقَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأَسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً {٢٨} وَإِن كُنْتُنَّ تُرِذْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْآخِرَةَ
 فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسَنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً {٢٩} الاحزاب .

واته: نهی پێغه مبهردا (ﷺ) به خیزانه کانت بلی ئه گهر ئیوه ژبانی دنیاو رازاوهی ئه وتان دهوئ
 هه مووتان وهرن موته تان هئ بدهم موته پارو شتومه کی که ده درێته نافرتهی ته لاق دراو
 و ته لا هتاتان بدهم به ته لاق دانیکی چاک و بی زیان و نه گهر ئیوه خواو پێغه مبهردا که ی و پاداشتی
 رۆژی دوا یی تان دهوئ نه وه بیگومان خوا ناماده ی کردووه بۆ چاکه کاران له ئیوه پاداشتیکی
 گه وه جابیر ده ئیت: پێغه مبهردا (ﷺ) له عایشه وه دهستی هئ کرد و هه فرمووی: نهی عایشه
 ده مه ویت کاریک ب خه مه به رده ست پیم خۆشه په له ی تیدا نه که میت هه تا پرس وړا به باوک
 و دایکت ده که میت؟ عایشه ش وتی: نه و کاره چیه نهی پێغه مبهردا (ﷺ) خوا (ﷺ) پێغه مبهردا (ﷺ)
 نایه ته که ی به سه ردا خوینده وه پرس وړا به باوک و دایکم بکه م نه خیر وانا که م به لکو خواو
 پێغه مبهردا که ی و پاداشتی دوا رۆژ هه لده بژیرم وه داوات لی ده که م نه م هسه ی من کردم به
 هیج کام له خیزانه کانت نه ئییت پێغه مبهردا (ﷺ) هه فرمووی: هه ر نافرته ی که له وان په سیارم لی
 بکات هئ ی ده ئیم که خوا منی به نارحمه ت کارو نارحمه ت هینه رنه ناردووه به لکو به فیرکار
 و ئاسانکار ناردوومی.

۷۱. ﴿ جوولەكەكان وەلامى پېغەمبەريان پى نەدرايەوہ ﴾

ئىمامى ئەحمەد گىرايەوہ لە عەوفى كورى مالىكەوہ —خوای لى رازى پى- دەلى: رۇژىك پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ھەستاو رۇشت منىش لەگەلىدا رۇشتىم رۇشتىن تا جووينە ناو كەنىسەى جوولەكەكان لە مەدىنە لەو رۇژمىدا جەزنى ئەوان بوولە بەر ئەوہ ئەو رۇشتنەى ئىمەيان پى ناخۇش بوو بۇ ناويان ئىنجا پېغەمبەرى خوا(ﷺ) پىيانى فەرموو: ئەى خىلى جوولەكە لە ناو خۇتاندە دوانزە پىاوم نىشان بەدن شايتى بەدن كە ھىيىچ پەرسراوىك نى يە جگە لە خوا وشايتى بەدن كە موخەممەدىش پېغەمبەرى خوايە خوای گەورە ئەو خەشم وغەزەبەى كە لە جوولەكەى گرتووە ھەلى دەگرى لە سەر ھەموو جوولەكەيەك كە لە ژىر چەترى ئاسماندا بىت جا جوولەكەكان بى دەنگ بوون كەسيان وەلامى پېغەمبەريان نەدايەوہ پاشان سى بارەى كەردەوہ لىيان ھىيىچ كەس وەلامى نەدايەوہ جا پېغەمبەرى خوا(ﷺ) فەرموو: ئەوہى لە ئىوہم وىست نەتان كەرد دەى سوپىند بەخوا بىگومان ھەر من كۆكەرەوہم كە ھەموو خەلك لە بەر پىم دا جەشر دەكرىت وە من كۇتا پېغەمبەرم منىشم پېغەمبەرى ھەئەزاردە لای خوا باوېرم پى بىنن يان باوېرم پى نەھىنن پاشان گەرايەوہ ومنىش لەگەلىدا بووم خەرىك بوو دەرۇشتىنە دەرەوہ لە كەنىسەكە پىاوىك كە لە دوامانەوہ بوو بانگى كەردو وتى: لە شوپنى خۇت راوەستە ئەى موخەممەد(ﷺ) ئەنجا ھاتە پىشەوہ وتى: ئەى خىلى جوولەكە من بە پىاوىكى چۇن دەناسن ئەوانىش ووتيان سوپىند بە خوا لە ناو ئىمەدا كەس نە لە ئۇ شارمەزاتر وئىگەپشتوو تربىت بە كىتەبى خوا بە ھەمان شىوہ باوكىشت پىش تۆ و باپرىشت پىش باوكت لە ھەموو مان شارمەزاتر بوون بە كىتەبى خوا وتى: دەى من شايتى

ده‌ده‌م که بێگومان نهم موحه‌مه‌ده‌ نه‌و پێغه‌مبه‌رمه‌یه‌ که له‌ ته‌ورات دا ناوی هاتووه‌ و ده‌مخوێننه‌وه‌ جووله‌که‌کان ووتیان: درۆ ده‌که‌یت وراست نی یه‌ و به‌ر په‌ر چیان دایه‌وه‌ وه‌سه‌ی ناشرین و خراپیان پێ و ت پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) هه‌رمووی: ئێوه‌ درۆ ده‌که‌ن هه‌یه‌ج قسه‌یه‌ گه‌شتان لێ و مرناگیریت چونکه‌ گه‌مێک له‌مه‌و پێش نه‌وتمان و ت دهرباره‌ی چاکی نه‌و و که‌ووتتان به‌لام که‌ باوه‌ری هه‌تاو موسلمان بوو به‌ درۆزنتان له‌ قه‌له‌م دا نه‌و قسه‌ نابە جێیانەتان پێ و ت که‌ پێتان و ت بۆیه‌ قسه‌ی ئێوه‌ دهرباره‌ی نه‌و و مرناگیرێ جا هه‌ر سێکمان پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و من و عه‌بدوللای کۆری سه‌لام چووینه‌ دهره‌وه‌ به‌و هۆیه‌وه‌ خۆی گه‌وره‌ نهم ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَتْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَأَمَّا وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ {١٠} الاحقاف

واته‌: نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) بلێ پێم بلێن نه‌گه‌ر نهم قورئانه‌ له‌ لایه‌ن خواوه‌ بێ ئێومش باومرتان پێ نه‌هه‌تانبی و مه‌که‌سێک له‌ نه‌وه‌ی نیسرائیل شایه‌تی دابی له‌سه‌ر وێنه‌ی نه‌وه‌ی وا له‌ قورئاندا جا نهمانی هه‌تا بێ که‌چی ئێوه‌ خو‌تان به‌ گه‌وره‌ زانی بێگومان خوا رێنموونی گه‌ل سته‌مکاران ناکات .

۷۲. ﴿بەسەرھاتی پیاوێ چاوشینەکە کە چاوەکانی وەك چاوی شەیتان

بوو﴾

نیامی ئەحمەد گێڕاویەتەوێ لە عەبدەللائی کۆری عەبباسەوێ. خۆی لێ پازی بێ- وێ؛
 پێغەمبەر(ﷺ) وچەند موسڵمانیکی هاوێلی لە سێبەری مائیک لە مائەگانی پێغەمبەردا
 (ﷺ) دانیشتبوون کەسێبەرکە هەر ئەوێندە بوو تیا دا جێیان بوو بوویەوێ فەرمووی؛
 تۆزێکی تر کەسێک دێتە ناوتان چاوەکانی کە پێیان دەبینی دەئێی چاوی شەیتانە جا کە هات
 کەستان قەسە لەگەڵدا نەگەن پاشان پیاویکی چاوشین هات پێغەمبەریش(ﷺ) بانگی کردو
 قەسە لەگەڵدا کرد فەرمووی؛ لە بەر چی تۆو فلان کەس وفلان کەس چەند کەسێکی ناو هێنا
 جێنۆم بێ دمدەن ئەو پیاوێش پۆشت وئەو کەسانە بانگ کرد کە پێغەمبەر(ﷺ) ناوی
 هێنان جا دەستیان کرد بە سوێند خواردن وپاگانه کردن بۆ پێغەمبەر(ﷺ) نێر خۆی
 گەورەش ئەم ئایەتە دابەزانێ کە دەرمووی؛ (يَوْمَ يَعْزُتُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَخْلِفُونَ لَهُ كَمَا
 يَخْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَّا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ { ۱۸ }) المجادلە.

واتە : لە پۆزێکدا کە خوا هەموویان زیندوو دەرکاتەوێ ئەوسا سوێندی بۆ دەرچۆنی
 سوێندیان دەرخوارد بۆ ئێوێ لە دنیا دا وێ وادەزانن شتیکیان بە دەستەوێیە با بزێن نە پاستی
 هەر ئەوانن درۆزن .

۷۳. ﴿رووخساری پیغه مبهرا (ﷺ) گه شایه وه وهک نه وهی زیږ پوښ بیت﴾

موسليم ونه سانی وجگه له وانی ش له چه ریره وه - خوی لی رازی بی - هیناویانه ده لیت؛
له نیوهی رۆژدا له خزمهت پیغه مبهردا (ﷺ) بووین وخه لکیکی بی بهرگی پی په تی هاتن
بۆلای شمشیریان له دهست یوو زۆر به پان به لکو هه موویان له موزمر بوون پیغه مبهردا (ﷺ)
رهنگی گۆرا کاتیك نهو سه ختییهی نه مانی بینی چوو به ژوره وه ودواتر هاته دهره وه وفه رمانی
کرد به بیلال تا بانگی داو نوژی کرد و دواتر ووتاری خوینده وه، دواپی فهرمووی: یا ههر
کس به دیناری به دره می به حلی به مشتی ببه خشی به مشتی خورمای تافه رمووی: به
له ته خورما به کیش ببه خشی ت به گپك له پشتیوانان مشتیك زیاتری هینا پاشان خه لکی به
دواپدا هاتن تا نه وهی دوو به شه خواردن و حلم دی تا نه وهی دهبینم پروو خساری
پیغه مبهردا (ﷺ) دهگه شایه وه وهك نه وهی زیر پۆش بیت پیغه مبهردا (ﷺ) فهرمووی: ههر کس
له ئیسلامدا سوونه تیک دابنیت پاداشتی خوی و نه وهی هه به که کاری پیده کات له دواپی خوی
به بی نه وهی له پاداشتی نه وانیش کهم بکات ههر که سیش له ئیسلامدا شتیکی خراب دابنیت
تاوانی خوی و نه وهشی له سه ره که له دواپی خوی دهیکات به بی نه وهی له تاوانی نه وانیش کهم
بکات .

۷۴. ﴿خيزانهكەى وتى فروشتنهكەت به قازانجه﴾

ئەحمەد و بىغەوى و حاکم لە ئەنەسەو ھىناويانە کابرايەك وتى: ئەى پيغمبەرى خوا
 فلان كەس دار خورمايەكى ھەيە و منيش ديوارەكەم لايەتى دەى پيى بلى تا بەشم بەت
 پيغمبەر(ﷺ) پيى فەرموو: (اعطه إياها بنخله في الجنة) واتە: بەرامبەر بە دار
 خورمايەكى بەھەشت بیدەرى بەلام كەسەكە نامادە نەبوو ئەبو دەحداح ھات ووتى: ئەو دار
 خورمايەم پيى بفرۆشە بەرامبەر ھەوشەكەم ئەويش رازى بوو ئەنجا ئەبو دەحداح ھات بۆلاى
 پيغمبەر(ﷺ) وتى: ئەى پيغمبەرى خوا دار خورماكەم لى كرى دەى بیدە پيى من داومە
 بە تۆ فەرموو: (كم من عذق راح لابي الدحاح في الجنة) واتە: چەند دار خورماى پر
 بەر لە بەھەشتدا بۆ ئەبو دەحداح دانراون چەند جاريك فەرموو پاشان ئەبو دەحداح چوو
 بۆلاى ژنەكەى ووتى: ئەى ئوم دەحداح لەو ھەوشە پرۆ دەرى فروشتووومە بە دار خورمايەكەى
 بەھەشت ئەويش وتى: فروشتنيكى بە قازانجه يان شتيكى لەو جۆرەى وت.^{۵۹}

^{۵۹} (صحيح له الإصابة ج ۴ ص ۵۹ دا وا ھاتووە ھەيسى ج ۹ ص ۳۲۴ دەليت: ئەھمەد و تەھرانى بە سەئەدى
 صحيح ھىناويانە.

٧٥. ﴿ برسپهتی به رووخساری پیغه مبهردا ﷺ ﴾ (دیار بوو)

بوخاری له ئەبو مەسعودی ئەنساریهوه هیناویهتی دهلیت یهکیک له بشتیوانان ههبوو پێی دهوترێ ئەبو شوعهیب غولامیکی قهلهی ههبوو وتی: خواردنیکم بۆ ئاماده بکه تا پیغه مبهردا ﷺ وپینچ کەس بانگ بکه یهکیک شوینیان کهوت پیغه مبهردا ﷺ (ههرووی : تۆ ئیمه ئەم پینچهت بانگکردوو ئەمەش کابرایهکه شوینمان کهوتوو ئەگەر دمهوێت مۆلەتی بده ئەگەریش دمهوێت وهری مهگره وتی مۆلەتم داوه.

ئیمامی موسلیم (ج ٢ ص ١٧٧) له ئەبو مەسعودهوه بهو جۆره هیناویهتی پیغه مبهردا ﷺ (بێنی و برسپهتی له رووخساریدا به دیکرد به غولامهکهی وت: قور بهسەر خواردنیکیان بۆ ئاماده بکه بۆ پینچ کەس .

٧٦. ﴿ پیغه مبهردا ﷺ ﴾ راویژی کرد به جبریل سهلامی خوای لی بێ

یهمقوبی کوری سوفیان له عهباباسهوه- خوای لی رازی بێ - هیناویهتی دهلیت خوای گهوره یهکیک له فریشتهکانی له گهڤ جبریل (سلامی خوای لی بێ) نارد بۆلای پیغه مبهردا ﷺ (فریشتهکه به پیغه مبهردا ﷺ) وت: خوای گهوره سهڕپشکت دهکات له نیوان ئەوهی بهندهیهکی پیغه مبهردا ﷺ یان بادشایهکی پیغه مبهردا ﷺ یان پیغه مبهردا ﷺ (لایکردهوه بهلای جبریلدا وهک ئەوهی راویژی پێ بکات ئەویش ئامازهی بۆ کرد که خاکی به پیغه مبهردا ﷺ (ههرووی بهلکو بهندهیهکی پیغه مبهردا ﷺ دوی نهو قسه به پالداوه نانیکی تهواوی نهخوارد تا ئەو کاتهی گهراپهوه لای خوای گهوره.^{٦٠}

^{٦٠} بوخاری له (التاریخ) ونهسائیش هیناویانه ههروهها له (البدایه) و (النهایه) ج ٦ ص ١٤٨ داهاوه.

٧٧. ﴿لە مائی پشتیوانان کەس هیندە مائی ئەبوسەعید دەولەمەند نەبوو﴾

نیین جەریر لە ئەبوسەعیدەو هیناویەتی رۆژێک بەیانی کردەو و لەتاو برسێەتی بەردێکی لەسەر سکی دانابوو ژنەکە یان کەنیزە کەکە ی پێی وت: برۆ بۆ لای پێغمبەر (ﷺ) و داوای ئێیکە فلان کەس جوو بۆلای و داوای لێکرد و پێیدا منیش جووم بۆلای پێغمبەر (ﷺ) و وتاری دەخویندەو بەو فەرماشتە ی گەیشتم کە دەیفەرموو: ئەو ی دەولەمەندی بوێ و داوانەکات خوا دەولەمەندی دەکات کێ خۆی بگرێت خوا دەچیت بە هانایەو و ناگای ئێیە هەر کەس داو الە ئێمە بکات یان پێی دەمین یان سۆزو بەدەمەو جوونمان بۆی دەبێت نەبو حەمزە گومانی هەبوو هەرکەس لە ئێمە داوانەکات لامان خۆشەویستەرە لەو ی داوامان لا دەکات دەتێت منیش گەرامەو و داوای هیچم لێ نەکرد وواتر خوا بەردەوام رۆزی بۆ دەناردین تا ئەو ی بروام وابوو کەس لە مائی پشتیوانان هیندە ئێمە دەولەمەند نەبوو.^{٦١}

٧٨. ﴿پا بەندبوونی سەوبان بە ووتە پیروژەکە ی پێغمبەر (ﷺ)﴾

ئەحمەد و نەسائی و ئیبن ماجە و ئەبو داود بە سەنەدی صحیح لە سەوبانەو هیناویانە دەتێت: پێغمبەر (ﷺ) فەرمووی: (من یکفل لی أن لا یسأل الناس شینا أتکفل له بالجنة) واتە: کێ زامنی ئەو ی بۆ دەکات داوای هیچ لە کەس نەکات زامنی بەهەشتی بۆ دەکەم من وتم: من ئیدی داوای هیچ لە کەس ناکەم نیین ماجە و هیناویەتی دەتێت: داوای هیچ لە خەلک مەکە سەوبان جار هەبوو قامچیەکە ی لە سەر وولاخەکە ی دەگەوت بە کەسی نەدەوت بیدەرمەو دەستم دادەبەزی و هەلێدەگرتهو.^{٦٢}

^{٦١} لە کنز العمال ج ٣ ص ٣٢٢ دا واهاترە .

^{٦٢} لە الرغب والرهیب ج ٢ ص ١٠١ دا واهاترە .

۷۹. ﴿پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی کرد راخەرکە بگێرێنەووە بۆ ئافەرەتەکە﴾

بەبێهەقی ئە عایشەووە خۆی ئی رازی بێ- هیناویەتی دەلێت: ئافەرەتییکی پشتیانان هات بۆلام سەیری راخەرکەکی پێغەمبەری (ﷺ) کرد کە قەیفەیک بوو راخەریکی بۆناردم و پێغەمبەر (ﷺ) هاتە ژۆرەووە بۆلام و فەرمووی: ئەی عایشە ئەمە چیە ؟ و تەم: ئەی پێغەمبەری خوا قانە ئافەرت هات و راخەرکەکی تۆی بینی و چوو ئەمە بۆناردم فەرمووی: بگێرەووە عایشە سویند بە خوا ئەگەر بمویستایە خۆی گەورە شاخی زیۆر زیوی پێدەدام.^{۶۳}

۸۰. ﴿ئەبو جوحەیفە تا مرد تیری سکی نانی ئەخوارد﴾

تەبەرانی ئە ئەبو جوحەیفەووە هیناویەتی دەلێت : گولێرمەگم بە گۆشتییکی چاکەووە خواردو هاتم بۆلای پێغەمبەر (ﷺ) و نزگەرەم هەبوو پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (أَكْفَ عَنَا جِشَاءُ أَبَا حَنِيفَةَ فَإِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ شَبَعَا فِي الدُّنْيَا أَطْوَلَهُمْ جَوْعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ).

واتە: ئەبو جوحەیفە نزگەرەگەتمان ئی بە دوور بگرە چونکە ئەو کەسانەکی کە لە دنیا دا زیاتر تیرن لە رۆژی دوایدا برسێهەتیان دوور و درێژترە دوا ئەو ئەبو جوحەیفە تا مرد تیری سکی نانی ئەخوارد نانی بەیانی بخواردایە نانی شەوی ئەدەخوارد یان نانی شەوی بخواردایە نانی بەیانی ئەدەخوارد.^{۶۴}

^{۶۳} (حەبش حەسەن) ئەبو شەیخ بە دوور درێژ تر لەو هیناویەتی (الترغيب والترهيب) ج ۵ ص ۱۶۲ دا واهاتووە.

^{۶۴} هەبەسە ج ۵ ص ۳۶ دەلێت: تەبەرانی لە دوو موعجەمە وسط و کبیر دا بە چەند سەنەدێک لە سەنەدەکانی (العجم الکبیر) دا موحەممەدی کۆری خالیدی کوفی هەبە کە نایاسم کە سەکانی دیکەکی جی متمانەن، نیین^۱ عەبدولبەر لە (الاستیعاب) ج ۴ ص ۳۷ بەو جۆرە هیناویەتی بەزار بە دوو سەنەد بە کورتی بەو جۆرە هیناویەتی و کە سەکانی هەردوو سەنەدەکە جی ی متمانەن .

هەبەسە ج ۱۰ ص ۳۲۲ و دەلێت: ئەبو نەعیم (الحلیه) ج ۷ ص ۲۵۶ لە ئەبو جوحەیفەووە بەو واتایە هیناویەتی و لەمۆووە کە دەلێت نانی ئەخوارد تا کۆتای فەرموودەکی ئەهیناوە .

۸۱. ﴿ھاۋەلان بە ھەرمايشته گەي پېغەمبەر(ﷺ) زۆر دلخوش بوون﴾

بوخارى وموسليم لە ئەنەسەۋە ھىناۋايانە گە ھەرسىارى كرد لە پېغەمبەر(ﷺ) پۇزى دوايى گەي دېت؟ پېغەمبەر(ﷺ) ھەرموۋى: چىت بۇ نامادە كىردوۋە ؟ وتى: ھىيچ بەلام خواو پېغەمبەرى خوام خۇشەدەۋىت ھەرموۋى : تۇ لەگەل ئەۋەدايت گە خۇشت دەۋىت ئەنەس وتى: بە ھىيچ شىتەك دلخوش نەبوۋىن ھىندەي بەۋ قەسەي پېغەمبەر(ﷺ) دلخوش بوۋىن گە ھەرموۋى: تۇ لەگەل ئەۋەدايت گە خۇشت دەۋىت ئەنەس دەلىت: مەن پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ونەبو بەگرو عومەرم خۇش دەۋىت ۋەيۋادارم بە خۇشە ويستىم بۇيان لە گەلىان بە لە گېرەنەۋەپەگى بوخارىدا گەسىكى لادى نشىن ھات بۇلاي پېغەمبەر(ﷺ) و وتى: ئەي پېغەمبەرى خوا پۇزى دواي گەي دېت؟ ھەرموۋى: ھاۋار بۇت چىت بۇ نامادە كىردوۋە؟ وتى: ھىيچەم بۇ نامادە نەكردوۋە جگە لەۋەي خواو پېغەمبەرى خوام خۇشەدەۋىت ھەرموۋى: تۇ لەگەل ئەۋە دايت گە خۇشت دەۋىت وتى: ئىمە واين؟ ھەرموۋى: بەلى ئىمەش ئەۋ پۇزە زۆر خۇشەال بوۋىن.

۸۲. ﴿بەسەر ھاتى زەمامى كورى سەعلەبە لە خىزمەت پېغەمبەرى

خودا(ﷺ)﴾

ئىبن ئىسھاق لە ئىبن عەبباسەۋەخۋاى لى رازى بى- ھىناۋىەتى دەلىت: بەنو سەئىدى كورى بەگىر زەمامى كورى سەعلەبەيان نارد بۇلاي پېغەمبەر(ﷺ) نەۋىش چوو بۇلاي و ووشرەگەي لە بەردەم دەرگەي مزگەۋتدا بە جىھىشت دوايى بەستىەۋە وچۈۋە مزگەۋتەۋە پېغەمبەر(ﷺ) لە ناۋ ھاۋەلانئىدا دانىشتىۋو زەمام گەسىكى قۇ درىزى خاۋەن پىرچ بوو گە دوو پىرچى ھەبوۋ ھات تا لە بەردەم پېغەمبەردا(ﷺ) ۋ لە بەردەم ھاۋەلانئىدا ۋىستاۋ وتى: كامتان كورى عەبدول مۇتەلىبە؟ پېغەمبەر(ﷺ) ھەرموۋى: مەن ئەۋم وتى: مۇھەمەد ھەرموۋى: بەلى و وتى: ئەي كورى عەبدول مۇتەلىب مەن لە مەسەلەيگدا پىرسىارت لى دەگەم ۋىت توۋرەم دەي

وورىاي خۆت بە ئەۋىش فەرموۋى: ھىيىچ لە خۇمدا شك ناپەم دەى پرسىيار لە سەر ئەۋە بکە
 كە ۋاى دەبىنىت ئەۋىش ۋتى: بۇ خاترى خۋاى تۆۋ خۋاى ئەۋانەى پېشۋوت ۋئەۋانەى
 دۋاترىشت ئايا خۋا تۆى بە پېغەمبەرى ناردۋوۋ بۇ نېمە؟ فەرموۋى: ئەرى بەخۋا ۋتى: دەى بۇ
 خاترى خۋاى خۆت ۋئەۋانەى پېش تۆۋ دۋاى تۆ خۋا فەرمانى پې كىردۋوت تا فەرمانمان پې
 بکەيت بە تەنھا ئەۋ بېەرستىن ۋھىيىچ ھاۋەلىكى بۇ دانەنئىن ۋۋاز لەۋ بىتانە بھىنئىن كە باب
 ۋباپىرانمان پەرەستۋيان؟ فەرموۋى: ئەرى بەخۋا ۋتى: سۋىنىت دەدەم بە خۋاى خۆت
 ۋئەۋانەى پېش خۆت ۋدۋاى خۆت خۋا فەرمانى پې كىردۋوت تا ئەۋ پېنچ نۋىژە بکەيت؟
 فەرموۋى: بەلى پاشان فەرزەكانى ئىسلامى ناۋ ھىنا فەرزى زەكات ۋرۆزۋ ھەج ۋشەرىعەتەكانى
 ئىسلام ۋلە ھەر گامياندا سۋىنىدى دەدا تا لە ھەموۋيان بوۋىيەۋە ۋتى: دەى شاىەتى دەدەم ھىيىچ
 پەرستراۋىك نىيە جگە لە خۋاۋ موحەمەدىش پېغەمبەرى خۋايەۋ ئەۋ فەرزانە بەجى
 دەگەيەنم دوور دەكەۋمەۋە لەۋەى دوورە پەرىزىت لى كىردۋون ئىتر زىادۋ كەمى تىادا ناكەم
 پاشان گەراپەۋە بەرەۋلاى ۋۋىشترەكەى پېغەمبەر(ﷺ) فەرموۋى: (إن صدق ذو العقبصتين
 دخل الجنة) ۋاتە: ئەگەر خاۋەن دوو پىرچ راست بکات دەجىتە بەھەشتەۋە ئىنجا رەشمەى
 ۋلاخەكەى كىردەۋە ۋگرتى ۋچۋۋىيەۋە بۇ ناۋ ھۆزەكەى ۋھەموۋيان لە دەۋرى كۆبۋونەۋە يەكەم
 قەسە كىردى ئەۋە بوۋ : ئاى لە خراپى ۋپىسى لات ۋعوززا ئەۋانىش ۋوتيان ۋس بە زەمام لە
 ئەخۋشى پېشت بىرسە كە توۋشت نەبىت بىرسە لە ۋەى توۋشى شىتى نەبىت ئەۋىش ۋتى:
 قورقان بەسەر بەخۋا ئەم دوۋانە سوۋد ۋزىان ناگەيەنن خۋا پېغەمبەرىكى ناردۋوۋ ۋكتىبىتىكى
 بۇ دابەزاندۋوۋ كە لەۋ بارەتان پىزگارتان بکات مەن شاىەتى دەدەم ھىيىچ پەرستراۋىك نىيە جگە
 لە خۋاۋ موحەمەدىش بەندەۋ پېغەمبەرى ئەۋە مەن لەلاى ئەۋەۋە فەرمان ۋپىگرەگانم بۇ
 ھىناۋن سۋىند بە خۋا ئىۋارە نەھات تا ھەموۋ ۋن ۋپىۋايان مۇسلمان بوۋن ئىبن عەبباس-
 خۋاى لى رازى بى- دەلىت: نەمان بىستۋوۋ ۋھەدى ھىيىچ ھۆزىك چاكتر بىت لە زەمامى كۋرى
 سەلەبە ئىمامى ئەحمەدىش لە پىگەى ئىبن ئىسحاق ۋ ئىمامى ئەبۋ داۋدىش لەۋ پىگەۋە
 ھىناۋىەتى ۋاھىدىش دەلىت: ئىۋارەى ئەۋ رۆژە نەھات تا ھەموۋ ۋن ۋپىۋايان مۇسلمان بوۋن
 ۋمىزگەۋتيان بىناىد ناۋ بانگيان دا

٨٢. ﴿ پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوو عایەکی جیای کرد بۆ ئەبوو ریحانە ﴾

ئەحمەد و نەسائی و تەبەراڵی لە ئەبوو ریحانە وە -خوای لی رازی بێ- هیناویانە دەئێت؛ لە شەڕێکدا لە گەڵ پێغەمبەر (ﷺ) بوو دەئێت: شەڕێکیان چووینە شوینێک و زۆر سەرمامان بوو تا ئەوێ کەسی وا هەبوو چاڵی هەڵدەگەندو دەچوو بە ناویە و قەتەنەگەیی دەدا بە سەر خۆیدا کاتێک پێغەمبەر (ﷺ) ئەمەیی بێنی فەرمووی کۆ ئەمشو پاسەوانێمان دەگات تا نزایەکی بۆ بکەم فەزەلەگەیی بێ بگات کەسێک لە پشتیوانان هەستا وتی: من ئەم پێغەمبەری خوا فەرمووی: تۆ کێیت ؟ وتی: ڤلان کەس فەرمووی: نزیک بەرەو نزیک بوویە و پێغەمبەر (ﷺ) هەندێک لە جەلەگەیی گرت و نزای بە سەردا خۆیەند کە بیستم و تەم منیش فەرمووی: تۆ کێیت؟ وتە: ئەبوو ریحانە نزایەکی جیا لە نزاکەیی ئەوێ بۆ خۆیەندم پاشان فەرمووی: ناگەر حرامە لە سەر چاویک کە لە پێناو خوادا پاسەوانی بکات.^{٩٥}

٨٤. ﴿ ئەگەر چووینانە ناو ناگەرە کەوێ لێی دەر نەدەچوون ﴾

بوخاری و موسلیم لە عەلی کۆری ئەبوو تالیبە وە -خوای لی رازی بێ- هیناویانە دەئێت ؛ پێغەمبەر (ﷺ) یەکیک لە پشتیوانانی لە سەر سەریەیک دانائو ناردنی و فەرمانی بێگەردن گۆنگرو گۆنرپەلێ ئەو ئەمیرەیان بێ ئەوانیش لە سەر شتێک توورپەیان کردو ئەویش وتی: دارو چێلەم بۆ کۆ بکەنەو کۆیانکردەو وتی: ناگرم بۆ بکەنەو کردیانەو وتی: مەگەر پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێنەکردن گۆنگرو گۆنرپەلێم بێ؟ ووتیان: ئێمە لە دەست ناگەر پامانکردووە بۆلای پێغەمبەر (ﷺ) کە توورپەییەکی ئەماوە ناگەرە کۆزپەو دوازی هاتنەو لای پێغەمبەر (ﷺ) پاسی ئەوێان بۆ کرد ئەویش فەرمووی (لو دخلوها ما خرجوا منها إنما الطاعة في المعروف) وایە: ئەگەر بچوونانە ناو ناگەرە کەوێ ئێ دەر نەدەچوون بەراستی گۆنرپەلێ ئەنە لە چاکەدا بە .

^{٩٥} (صحیح لیه الاصابه ج ٢ ص ٥٦ دا واهاتووە) (هەبەسمی ج ٥ ص ٢٨٧) دەئێت: کەسەگانی سەنددی لەجەد جێ ئەمانە (بەهەقی ج ٩ ص ١٤٩) بەو جەزە هیناویە پەتە ناوی ئەو هاتنە دەری گۆنرپەلێ ئەنە لە چاکە و درووستەدا بە .

٨٥. ﴿ هەردووکیان گریان لەبەر کاریگەری ووتەکەی پێغەمبەر (ﷺ) ﴾

ئێین ئەبێ شەبە و ئەبو سەعیدی نەقاش لە ئوم سەلمەووە -خوای لێ پازی بێ- هیناویانە دەئێت: دوو لە پشتیوانان ناکۆکیان هەبوو هاتنە خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) لە سەر کێشەی میرات و بەلگەیان لە سەری نەبوو پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئێو کێشەتان هیناوتە لای من و منیش پای خۆم دەلێم و لە سەری سروشم بۆ دانەبەزیووە هەر کامتان بەپێی بەلگەکەی شتیکم بۆ بڕینەووە و لە مافی براکە ی تیا دا بوو با نەبیات بۆ خۆی چونکە ئەو بەشە ناگرتکە بۆی دەبڕمەووە و لە پۆزی دواپیدا کە دێت وەک بازنە ی دەوری گەردنی لە ملی ئالینراوە هەردوو کابراکە گریان و هەراکامیان دەیان وت: ئە ی پێغەمبەر ی خوا مافەکەی من بۆ ئەو پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: دە ی ئەگەر واتان کرد بپۆن و بە دووی هەقدا بگەڕین و هەریەکە و پشکێک ببەن و هەراکامتان گەردنی ئەوی تریان نازاد بکەن.^{٦٦}

٨٦. ﴿ کامتان دەچن لە گەڵ ئەم خاوەن مافەدا ﴾

ئێین ماجە لە ئەبێ سەعیدەووە -خوای لێ پازی بێ- هیناویەتی دەئێت: دەشتەکیە ک هاتە خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) و داوای دانەوێ قەرزەکەی دەکرد لە سەری بوو زۆری بۆ هینا تا ئەوێ وتی: وازت لێ ناھێنم تا نەمدەیتەووە هاوێ لانی لێ هەستان و ووتیان: قورپ بەسەر دەزانیت لە گەڵ کێ قسە دەکەیت؟ وتی: من داوای مافی خۆم دەکەم پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: کامتان دەچن لە گەڵ ئەم خاوەن مافەدا؟ پاشان ناردی بۆلای خەولە ی کچی قەیس و پێی فەرموو: ئەگەر خورمات لایە بە قەرز بمان دەر ی تا خورمامان بۆ دێت و قەرزەکەت دەدەینەووە وتی: بەدا ی و باوکەووە بە قەربانت بێ ئە ی پێغەمبەر ی خوا بە قەرز پێی داو قەرزەکەی داوە ئەویش وتی: خوا و مفا داریت بکات و مفا ت هەبوو پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەوانە چاکترین خەلگن پەرۆزی نیە لە ئومەتێکدا کە تیا دا لاواز مافی خۆی و مرنە گرتەووە تا ماندوو نەکرێت.^{٦٧}

^{٦٦} صحیح لە کز العمال ج ٣ ص ١٨٢ دا هاتووە

^{٦٧} صحیح بەزار لە فەرموودەکەی عائشەووە -خوای لێ پازی بێ- بە گورتی هیناویەتی و نەبەرائیش لە فەرموودەکەی ئێن مەسعودەووە بەسەندی باش هیناویەتی لە (الرغیب والزہیب) (ج ٣ ص ٢٧٤١ یشدا هاتووە.

۸۷. ﴿نوسەيد كەلەكەي موبارەكى پېغەمبەرى (ﷺ) ماچ كرد﴾

حاكم له ج ۳ ص ۲۸۸ له عەبدوررەحمانى كۆرى ئەبو لەيلا له باوكىەو ھىناوئەتى دەئىت: نوسەيدى كۆرى حوزەير- خواى لى پازى بى- بېاويكى صالحى خەندەكارى گائەجى بوو پۇژىك له خزمەت پېغەمبەردا (ﷺ) بوو قسەى بۇ خەلك دەكردو دەيخستەنە پىكەنىن پېغەمبەر (ﷺ) داى بە ناو وورگىدا ونەوئىش وتى: ئازارت دام پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: تۆلە بكەرمو وئى: ئەى پېغەمبەرى خوا تۆ كراست له بەرەو منىش كراسم له بەر نەبوو پېغەمبەر (ﷺ) كراسەكەى ھەكرد ئەوئىش باوئىش پىيدا كرددو كەلەكەى ماچكرد وتى: بە دايك وباوكمەو بە قوربانت بىم ئەى پېغەمبەرى خوا ئەمەم ووئىست.^{۶۸}

۸۸. ﴿كە پىاوەكە گۆي بیستی ووتەكەي پېغەمبەر (ﷺ) بوو بەندەكان نازادكران﴾

ئەحمەد و تەرمەزى له عائىشەو خواى لى پازى بى- ھىناوئەت دەئىت: كەسىك ھات ولە بەردەم پېغەمبەردا (ﷺ) دانىشت وتى: من دووگۆيلەم ھەن درۆم لەگەن دەكەن ولەگەنم ناپاكن ولە قسەم لادەمەن ومنىش جىئۆيان پى دەدەم ولييان دەدەم ئايا تاوانم بەرامبەريان ھەيە ؟ پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: ئەگەر پۇژى دوايى ھات لەسەر ئەوئى ناپاك بوون بەرامبەرت ولە قسەت لایاندەو ودرۆيان لەگەن كرددوئىت لىپىچىنەو دەكرىن وسزای تۆش بۆيان بە پى تاوانیانە ئەو بەسە نەبو تۆ نە لە دۆى تۆ ئەگەرئىش سزادانى تۆ لە تاوانیان زياتر بووبىت ئەوا لە زىادە وچاكەى تۆ دەسنىن بۆ ئەوان وبەو تۆلەيان بۆ دەكرىتەو كاپرا سەرى دانەواند و دەگرىا،^{۶۹} پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: مەگەر فەرمانى خوات نەخوئىندۆتەو كە دەفەرمووى:

(ونضع الموازين القسط ليوم القيامة) كاپرا وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا چاكترىن شت واىە لىيان جىابەو تۆ بەشاىەت دەگرم ھەموويان ئازادن.^{۷۰}

^{۶۸} حاكم دەئىت: ئەم فەرموودە سەندەكەى صدحىد وبرخارى وموسلىم نەيانەتەو زەھەبىش لەسەرى كۆكە و دەئىت: صدحىد ئىبن عەساكەر لە ئەبو يەعلاو بەو جۆرە ھىناوئەتى لە (كنز العمال) (ج ۲ ص ۳۰۱) دا ھاتووە تەبەرائى لە نوسەيدى كۆرى حوزەيرەو بەو جۆرە ھىناوئەتى لە (كنز العمال) (ج ۴ ص ۴۳) دا ھاتووە
^{۶۹} صحيح

^{۷۰} لە (الريغب والريهب) ج ۳ ص ۴۹۹ دا ھاتووە ولە ج ۵ ص ۴۶۴ دا دەئىت: سەندەكەى ئەحمەد و ترمەزى مەتەسلىن و گىرەو ھەكەنى سەردوو كىشيان جى مەتەنەن

۸۹. ﴿بِهِ سِرِّهَاتِي نُوْبُوْرَاشِيْدُ لَهْ كَهْلُ يِيْفَهْ مَبَهْرْدَا (عَلَيْهِ السَّلَامُ)﴾

v.

۷۹

٩٠. ﴿پێغەمبەری خوا (ﷺ) جوعەیلی کۆری سوراقە ی سپارد بە نێمانەکە ی﴾

ئەبو نەعیم ج ١ ص ٢٥٢ له ئەبو زەرەوہ - خوا ی لێ رازی بێ- هیناویەتی پێغەمبەر (ﷺ) بێی فەرموو (کیف تری جعیلا) واتە: جوعەیل چۆن دەبینیت؟ وتم: هەزارێکی وەك خەلك فەرموو: ئە ی فلان کەس چۆن دەبینیت؟ وتم: گەورەیهکی خەلكە فەرموو: (جعیل خیر من مثل هذا ملء الارض) واتە: دە ی جوعەیل باشترە لە نموونە ی پری دنیا لەو جۆرە کەسە وتم: ئە ی پێغەمبەری خوا دە ی فلان کەوا یە تۆ و ا پێزی دەگریت و وای لەگەڵ دەکەیت؟ فەرموو: (انە زاس قومە فانا اتالفهم) واتە: ئەو سەر دەستە ی هۆزەکە یەتی و من رایان دەکێشم نێب نێسحاقیش لە موحەممەدی کۆری نێبراهیمی تەمییەو هیناویەتی دەئیت بە پێغەمبەر (ﷺ) وترا: سەد سەدەت دا بە عوینە ی کۆری حصن و ئەفرمعی کۆری حابس و بە جوعەیل نەدا؟ فەرموو: (والذي نفسي بيده لجعل بن سراقه خیر من طلاع الارض مثل عينة والاقرع لكني اتالفها واكل جعیلا الی ایمانە) واتە: سوێن دێ بەو ی گیانمی بە دەستە بە دنیاییمو جوعەیلی کۆری سوراقە زۆر باشترە لە پری دنیای وەك عوینە و ئەفرەع بەلام من ئەم دوانە رادەکێشم و جوعەیل دەسپێرم بە نێمانەکە ی.^{٧٢}

^{٧٢} (صحیح ئەم فەرموودە حەسەنی مۆرسەلە لە الاصابە دا هاترەو ئەبو نەعیم لە الخلیفە ج ١ ص ٣٥٣ له موحەممەدی کۆری نێبراهیمو بەو جۆرە هیناویەتی).

۹۱. ﴿فَرِيشْتَهِيَهْكَ وَهَلَامِي بُوْ دَهْدَايَهْ وَهْ لَهْ گَهْ لِيْدا بُوو﴾

ئەحمەد وتەبەرانی لە ئەبو ھورمیرەو - خۆی لى رازى بى- ھىناويانە گەسىك جنىوتكى دابە ئەبو بەگر- خۆی لى رازى بى- وپېغەمبەرى خوايش (ﷺ) دانىشتبو وپېغەمبەر (ﷺ) سەرى لىي سوورما وزەردەخەنى کرد که زۆرتر وتى: ئەبو بەگر ھەندى قسەى وەلام دايەو و پېغەمبەر (ﷺ) توورە بوو وھەستاو ئەبو بەگریش چوو بە دوايداو وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا ئەو جنىوى پېدام وتۆيش دانىشتبوويت که وەلامم دايەو توورمبوويت وھەستاپت پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: (انه كان معك ملك يرد عنك فلما رددت عليه بعض قوله وقع الشيطان فلم اكن لاقعد مع الشيطان) واتە: لە گەلتا فرىشتەيەك ھەبوو وەلامى بۇ دەدايتەو و گە تۆ وەلامى ھەندىكت دايەو و شەيتان ھات منىش لەگەل شەيتان دانانىشم پاشان فەرمووى: ئەى ئەبو بەگر سى شت ھەموويان ھەقن: ھەر بەندەيەك ستەمىكى لى بگريت وبيداتە دەست خوا ئەو خۆى گەورە بەو و سەرگەوتنى خۆى پى دەدات و عىزەتمەندى دەكات ھەر گەسىك دەرگای بەخشىك بکاتەو و مەبەستى پى پەيوەندى بىت خۆى گەورە بۆى زياد دەكات ھەر دەرگاپەكى داوا كاريش بکاتەو و مەبەستى پى زياد کردن بىت خۆى گەورە زياتر بۆى گەم دەكاتەو.^{۷۳}

^{۷۳} (صحيح ههيمى) ج ۸ ص ۱۹۰ ھىناويەتى و دەلىت: كەسەكانى سەندەكەى ئەحمەد صحىحن ئەبو داودىش ھىناويەتى بەلام نەروى تېدا لى پاشان فەرمووى ئەى ئەبو بەگر.

۹۲. ﴿بەسەرھاتى سەعدى كۆرى عوبادە لەگەل پىغەمبەرى خوادا﴾ (ﷺ)

بوخارى لە (الادب المفرد) دا (ص ۱۵۷) لە ئەبو موساۋە ھىناۋىيەتى دەلىت: سى جار داۋاي مۇلەتم لە عومەر كرد مۇلەتى نەدام منىش چووم عومەر ناردى بەشوپنمداۋ وتى: عەبدوللا نەتدەتوانى لە بەر دەرگا بوەستى بزانە خەلگى بەو جۆرە لە سەريان سەختە لە بەر دەرگات بوەستن وتم: من سى جار داۋاي مۇلەتم كردو تۆ مۇلەت نەدام ومنىش گەرامەۋە عومەر وتى: نەمەت لە كى بىستوۋە؟ وتم: لە پىغەمبەرم (ﷺ) بىست وتى: تۆ شتىك تە پىغەمبەر (ﷺ) بىستوۋە كە ئىمە نەمانبىستوۋە؟ يان بەلگەيەكم بۇ دىنىت يان دىتەكم بەپەند منىش چووم تا گەپشتمە كۆمەلەكى پىشتىوانان كە لە مزگەوت دانىشتىۋون پىرسىارم لىكردن ووتيان: مەگەر كەس گومانى لەۋەدا ھەيە؟ وتم: عومەر ۋاي وتوۋە؟ ووتيان: دەبىت بچوۋكتىنمان لەگەلت بىت ئەبو سەعيدى خودرى يان ئەبو مەسعود لە گەلەم ھات بۇلاى عومەر و وتى: لەگەل پىغەمبەر (ﷺ) چوۋين بۇلاى سەعدى كۆرى عوبادە تا گەپشتمە ئەۋى سەلامى كردو ئەۋىش مۇلەتى نەدا لە دۋاي سىيەم جار كە مۇلەتى نەدا پىغەمبەر (ﷺ) ھەرموۋى: (قضىنا ما علينا) واتە: ئەۋەى لە سەر مان بوو بە جىمان گەياند پاشان گەراپەۋە وسەعد خۇى گەياندە خزمەتى و وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا سوئىند بەۋەى تۆى بە ھەق ناردوۋە جى سەلامت كرد بېستىم و ۋەلامم دايتەۋە بەلام بە نىزى ھەزمكرد زۆر سەلام لە خۇم ومالم بىكەيت ئەبو موسا وتى: بە خوا بە جوانى ھەرموۋدى پىغەمبەر (ﷺ) پاراستوۋە وتى: بەلى بەلام ھەزم كرد ھەۋلى سەلماننى بەدم.

۹۲. ﴿ پێغەمبەر (ﷺ)) شایهتی خوزیمه‌ی به شایه‌تی دوو پیاو دانا ﴾

ئێبن سەعد له (ج ۲ ص ۳۷۸) له عەماره‌ی کۆری خوزیمه‌ی کۆری ثابت له مامیه‌وه هیناویه‌تی به گێرانه‌وه‌ی راست و سه‌حیح که له هاوه‌لانی پێغەمبەر (ﷺ) بوو پێغەمبەر (ﷺ)؟ نه‌سپییکی له کابرایه‌کی ده‌سته‌کی کۆری پێغەمبەر (ﷺ) که‌وته شوینی تا پارمه‌کی پێ بدات بۆیه خێرا چوو ده‌سته‌کیه‌که‌ش هێواشی نواند هه‌ندێ که‌س ده‌گه‌یشتن به ده‌سته‌کیه‌که‌و له‌سه‌ر نه‌سه‌په‌که‌ قسه‌یان له‌گه‌ن ده‌کرد و نه‌یان ده‌زانی پێغەمبەر (ﷺ) گرپویه‌تی تاهه‌ندیکیان له‌و نرخه‌ی پێغەمبەر (ﷺ) بۆی دا نابوو زیاتریان بۆ دانا کاتێ نه‌وه بوو ده‌سته‌کیه‌که‌ پێغەمبهری (ﷺ) بانگکردو وتی: نه‌گه‌ر نه‌و نه‌سه‌په‌ ده‌گریت نه‌وه بیکره نه‌گه‌ر نا ده‌یفروشم پێغەمبەر (ﷺ) فهرمووی: (ألس‌ت قد ابتعته منك ؟)

واته: ئایا من نه‌مه‌کری لیت؟ ده‌سته‌کیه‌که‌ وتی: نه‌ به‌خوا پێم نه‌فروشتیت پێغەمبەر (ﷺ) فهرمووی با من لیم کریت به‌لێ لیم کریت خه‌لکی ده‌یاندا به‌لای پێغەمبەر (ﷺ) و ده‌سته‌کیه‌که‌دا و نه‌وانیش قسه‌یان له‌سه‌ر ده‌کرد ده‌سته‌کیه‌که‌ ده‌یوت: ئاده‌ی شایه‌تیک بێنه‌ که پێم فروشتوویت هه‌ر موس‌لمانی ده‌هات به‌ ده‌سته‌کیه‌که‌ی ده‌وت: قورپ به‌سه‌ر پێغەمبەر (ﷺ) ته‌نها هه‌ق ده‌لێت: تا خوزیمه‌ی کۆری ثابت هات گوێ لێبوو چوو بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ) و ده‌سته‌کیه‌که‌ ده‌ی وت: شایه‌تیکم بۆ بێنه‌ که پێم فروشتوویت خوزیمه‌ وتی: من شایه‌تی ده‌دم که تۆ پێت فروشت پێغەمبەر (ﷺ) پویکرده‌ خوزیمه‌ و فهرمووی: (بم تشهد؟) واته: به‌چی شایه‌تی ده‌ده‌یت؟ وتی: به‌وه‌ی به‌راسته‌ ده‌زانم تۆ پێغەمبهریت پێغەمبەر (ﷺ) شایه‌تی خوزیمه‌ی به‌ شایه‌تی دوو پیاو دانا نه‌بو داود (ص ۵۰۸) له عەماره‌ی کۆری خوزیمه‌وه هیناویه‌تی ده‌لێت: پێغەمبەر (ﷺ) فهرمووی: نه‌ی خوزیمه‌ به‌چی شایه‌تی ده‌ده‌یت له‌ گه‌لمان نه‌بوویت؟ وتی: نه‌ی پێغەمبهری خوا من سه‌بارته‌ به‌ هه‌وال دانت له‌ ناسمان به‌ راست ده‌زانم ئێستا به‌و قسه‌ت نه‌لێم راسته‌ پێغەمبەر (ﷺ) شایه‌تی خوزیمه‌ی به‌ شایه‌تی دوو پیاو دانا له‌ گێرانه‌ومه‌یه‌کی تر دا وتی: ده‌زانم ته‌نها هه‌ق ده‌لێت له‌سه‌ر گه‌ورمه‌تر له‌وه له‌سه‌ر ئاینمان باوهرمان پێ هیناویت نه‌ویش شایه‌تیه‌که‌ی قیول کرد .

۹۴. ﴿به راستی ترسان له خوی گه وره ده بی ناوابی﴾

نیما می نه‌حمەد له عەمری گۆری شووعەیب له باوکی له باپیریوه هیناویه‌تی
 پێغه‌مبەر (ﷺ) له‌که‌ناریدا له شه‌ودا خورمایه‌کی بینی خواردی ئه‌و شه‌وه نه‌خه‌وت په‌گێک له
 ئافره‌ته‌کانی وتی: ئه‌ی پێغه‌مبهری خوا ئه‌مشه‌و بێدار بوویت فه‌رمووی: (إني وجدت في
 جنبي ثمرة فأكلتها وكان عندنا تمر من تمر الصدقة فخشيت أن تكون منه) واته‌: من
 خورمایه‌کم له لا پالەدا بینی و‌خواردم خورمای سه‌ده‌قه‌شمان لا‌بوو ترسام له‌وه‌ بێت.^{٧٤}

۹۵. ﴿پیغمبر (ﷺ) فرمانی کرد چاکه‌ی نه‌گه‌ل بنوینن هینده‌ی نه‌برد

دھولہ مہند بوو

به پیغمبری که نه نه سه وه - خدای لی پزای بی- هیئانویه تی ده لیت: که سیك هات بؤلای پیغمبر (ﷺ) وداوای شتی کرد نه ویش فهرمانی کرد خورمایه کی بدنئی نه ویش فرپی دا که سیکی تر هات وفهرمانی کرد خورمایه کی بدنئی وتی: سوبحانه للّا خورمایه که پیغمبری خوا بت داتئی پیغمبر (ﷺ) به که نیزه که که ی فهرموو: (إذهي إلى أم سلمة فمر بها فلنقطه الأربعين درهما التي عندها) واته: برؤ بؤلای نوم سه له مه و بیبه بؤلای با نه و چل دره مه ی بدائی که لایه تی ههروه ها له حه سه نه وه هیئانویه تی که سیك هات بؤلای پیغمبر (ﷺ) وداوای شتی لی کرد پیغمبر (ﷺ) خورمایه کی بی دا نه ویش وتی: سوبحانه للّا یه کی له پیغمبران خورمایه که ده به خشئ پیغمبر (ﷺ) فهرمووی: (أوما علمت أن فيها مناقيل نر كثير؟) واته: مه گهر نازانیت له ناویدا چه ندین میتقال و ووردیله هه یه که سیکی تر هات وداوای لی کرد و خورمایه کی بی به خشئ وتی: خورمایه کی پیغمبر (ﷺ) خوا تا ماوم نه م خورمایه له خؤم دوور ناخه مه وه و به رده وام هیوای به ره که تیم هه یه پیغمبر (ﷺ) فهرمانی کرد چاکه ی له گهل بنوینن وهینده ی نه بر د کابرا ده و له مه ند بوو بیو یستی نه ما.

۷۶. صحیح الحدید به تنها هتاویدی و نوسامدی کوری زهید له کهسانی سندهدی موسلمده له (البدایه والنهایه) (ج ۶ ص ۱۵۹ و ا هاتروه).

^{٧٥} (له كنز العمال ج ٤ ص ٤٢ دا وا هاتوره).

۹۶. ﴿ پێغه مبهردا ﷺ ﴾ پشتگیری قسه گانی سهلمانی کرد که ناراستهی نه بو دهردا ی کردن ﴿

بوخاری له (ج ۱ ص ۲۶۴) له نه بو حوزمه پوهه هیناویه تی ده لیت: پێغه مبهردا ﷺ) براهه تی
 خسته نیوان سهلمان و نه بو دهردا سهلمان سهردانی نه بو دهردا ی کرد نوم دهردا ی بین ی خوی زۆر
 شپۆل وهیلاک کردبوو وتی: چیه؟ وتی: نه بو دهردا ی برات له دنیا دا هیج پئو یستیه کی نه
 نه بو دهردا هات و خواردنیکی بۆ ناماده گرد وتی: یخ من به پۆژووم وتی: تا نه خویت ناخۆم
 لئی خوار دکه شهو هات نه بو دهردا ههستا سهلمان وتی: بخهوه نهویش خهوت باشان ههستا و
 نهویش دهوت بخهوه بۆ کۆتایی شهو سهلمان ههستا وتی: ئیستا ههسته پیکه وه نوێزبان کرد
 سهلمان پێ ی وت: خوا مانی ههیه به سههر ته وه دهروونت مانی ههیه به سههر ته وه مال و مندالت
 مافیان ههیه به سههر ته وه ده ی هه رگامه و مانی خۆیان پێ بده هاته لای پێغه مبهردا ﷺ) و نه وه ی
 بۆ باس کرد پێغه مبهردا ﷺ) هه رمووی: (صدق سلمان) واته : سهلمان راست ده گات.^{۷۶}

^{۷۶} (له بر له عیم له (الخلع ج ۱ ص ۱۸۸) له له بر جوحه پوهه به هیهان شیره هیناویه تی له گه ل زیاده کهیدا ، له بر
 به علا هیناویه تی وه که له کنز العمال ج ۱ ص ۱۳۷ دا هاتوه ، ترمه زی و به زار و ئین خزه یه و دارقوتی و ته به رانی
 و ئین حبان هیناویه ته وه که له فتح الباری ج ۴ ص ۱۵۱ دا هاتوه ، ئین سه عد ج ۴ ص ۱۸۵ به چنده ده لیک ی جیا
 جیا هیناویه تی .

۹۷. ﴿بەسەرھاتى ئەو پىاۋەى كە لەلاى پېغەمبەر(ﷺ) نارەزايى دەربىرى بەرامبەر دراوسىڭەى﴾

ئىبن عەساكەر لە ئەنەسەۋە —خوای لى پازى بى- ھىناۋىيەتى كەسىك دای بەلاى كۆپىكنا لە سەردەمى پېغەمبەردا وكابرا ۋەلاميان دايەۋە كە تىپەرى يەككىيان وتى: من زۆر رەقەم لەو كەسەيە ۋوتيان بەسە بەخوای پىي دەلتىن فلان برۆ پىي بلى جى وت كابرا چوو بۆلاى پېغەمبەر(ﷺ) ۋېيى وت: جى بوۋە كابرا وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا بىنېرە بە دوايدا بزانە بۆجى رەقىمەتى لىم؟ پېغەمبەر(ﷺ) پىي فەرموو(لم تبغضه؟) واتە: بۆجى رەقتە لىي وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا من دراوسىي ئەوم وناگام لىيەتى نەمىبىنويە نوپىزىك بكات جگە لەو نوپىزى چاك وخراب دەيگەن كابرا پىي وت: ئەى پېغەمبەرى خوا لىي بېرسە ئايە دەست نوپىزى خرابەم بۆگرتوۋە يان لە كاتى خۆى دوام خستوۋە؟ وتى: نا پاشان وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا من دراوسىي ئەوم وناگام لىيەتى ھەرگىز نەمىبىنويە نانى ھەزاريك بدات جگە لەو زەكاتەى چاك وخراب دەيدەن؟ وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا لىي بېرسە ئايە ھەر كەس داۋاى كەربىت لىم رېگەر بووم بىدەمى؟ پىرسىارى لىي كەرد وتى: نا وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا من دراوسىي ئەوم ناگام لىيەتى نەمىبىنويە ھەرگىز جگە لە مانگى رەمەزان كە چاك وخراب دەيگىرېت رۆزۋوى تر بگىرېت كابرا وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا لىي بېرسە ئايە بىنويۋىيەتى ھەرگىز رۆزى رۆزۋ بىشكىنەم بە بى ئەۋەى نەخۆش بىم يان لەسەفەردابىم؟ وتى: نا پېغەمبەر(ﷺ) فەرموۋى: من نازانم لە ۋانەيە لە تۆ باشتىر بىت.^{۷۷}

۹۸. ﴿خو راست دەكات و سكى براكت درؤ دەكات﴾

بوخارى وموسليم له ئەبو سەئىدى خۇدرىيەو ھىناويانە كەسنىك ھات بۆلای پېغەمبەر(ﷺ) وتى: براكەم سكى ھىچ لە خۇ ناگىت فەرمووى: (ئسقە عسلا) واتە: ھەنگوینی بدمرئ ئەویش چوو ھەنگوینی پېدا پاشان ھات وتى ئەى پېغەمبەرى خوا نەنگوینم پېدا زياتر بوو فەرمووى: بېرؤ ھەنگوینی بدمرئ چوو ھەنگوینی پېدا پاشان ھات وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا سك چوونى زياتر بوو فەرمووى: (صدق الله و كذب بطن أخيك إذهب فاسقه عسلا) واتە: خوا راست دەكات و سكى براكت درؤ دەكات بېرؤ ھەنگوینی بدمرئ چوو ھەنگوینی پېدا چاك بووئەو.^{۷۸}

۹۹. ﴿رەببىعەى كورى كەعب دواروژ ھەلدەبژىرى بەسەر دنيادا﴾

ئەحمەد له رەببىعەى كورى كەعبەو ھىناويەتى دەلئىت: من بە رۆژ خزمەتى پېغەمبەرم (ﷺ) دەکرد تا نوێژى عىشاى دەکرد لە بەر دەرگای دادەنىشتم كە دەچوویە مالمەوى دەموت بەلكو پېغەمبەر(ﷺ) پېتووستى و كارىكى ھەبىت بەردەوام گویم لىبوو دەیفەرموو(سبحان الله و بجمده) تا ھىلاك دەبووم يان چاوەكانم بەسەرمدا زال دەبوون ورا دەكشام رۆژىك كە ماڤى بۆى و خزمەتكردنى منى بەدى كرد فەرمووى: (يا ربیعة بني كعب سلني أعطك) واتە: ئەى رەببىعەى كورى كەعب داوام لىبكه تا پىت ببەخشم وتم: ئەى پېغەمبەرى خوا بىرى لىدەكەمەو ھەدواتر پىت دەلئىم بىرم كەدەو ھەدەو دنيا دەبېرئ و دەروات وچى تىدايە بەشى منى تىدايە داواى رۆژى داواى لای پېغەمبەر دەكەم چونكە لای خوا پلەو پایەى بەرزە چووم بۆلای و فەرمووى ئەى رەببىعە جىيىت كرد؟ وتم: بەلئى ئەى پېغەمبەرى خوا داوات لای پەرەردگار وشەفاعەتم بۆ بكەیت تا لە دۆزەخ بمپارێزیت فەرمووى: ئەى رەببىعە كى فەرمانى پىكردىت بەو؟ وتم: سوێند بەو ھەى تۆى بە ھەق ناردووە كەس پىنى نەوتووم بەلام كاتى فەرمووت داوام

^{۷۸} (لە تەفسىرى ئىبن كەسىر ج ۲ ص ۵۷۵ دا وا ھاترە).

ئىبكە تا پېت بېخشم تۇلاى خوا ئەو پايمت ھەيە سەيرى بارى خۆمىم كرد زانيم دنيا تەواو دەبى و دەرواۋ بەشى منىشى تىادا ھەيە وتم : داۋاى رۇزى دوايىم دەكەم پېغەمبەر(ﷺ) زۆر بېدەنگ بوو پاشان پېى فەرمووم(انى فاعل فاعلى على نفسك بكثرۃ السجود) واتە: من ئەو دەكەم دەى بەسوجدەى زۆر بىردن بۇخۆت يارمەتيم بىدە،^{۷۹} موسليم ونەبو دەردا بە كورتى ھىناۋايانە و دەقەكەى موسليم دەئيت: من لەگەل پېغەمبەر(ﷺ) شەو دەمامەۋە ناۋى دەست نوپۇز و كاروبارىم رادەپەراند پېى فەرمووم: (سەلنى) واتە: داۋام لى بكە وتم: داۋات لى دەكەم لە بەھەشتدا ھاۋدەمت بىم فەرموۋى: (أو غير ذلك) واتە: جكە لەۋە ناكرى؟ وتم: ئەۋەم دەۋىت فەرموۋى: دەى بە سوۋجە بىردنى زۆر يارمەتيم بىدە بۇخۆت.^{۸۰}

۱۰۰. ﴿پېغەمبەرى خوا(ﷺ) نامۇزگارى ۋەفدى بەنى عامر دەكات﴾

نەبو داۋد و ترمەزى لە مەرقەۋە ھىناۋىەتى دەئيت: باۋكەم وتى: لەگەل ۋەفدى بنى عامر جووم بۇلاى پېغەمبەر(ﷺ) و وتمان: تۇ گەۋرەمانىت فەرموۋى: (السيد لله) و وتمان: خاۋەن فەزلىرىنمان و پشوو درىژ ترىنمان فەرموۋى: (قولوا بقولكم أو بعض قولكم ولا يستجرنكم الشيطان) واتە: ھەستەن بلىن يان ھەندىكى ھەستەن بلىن ۋەھىتان بەسەرتان دا زال نەبى زۆر لە خۇ بگەن ئىبىن رەزىن بەو جۆرە لە نەسانىيەۋە ھىناۋىەتى ۋەۋەشى بۇ زىاد كىردوۋە فەرموۋى: من نامەۋىت بەرزىم بگەنەۋە بۇ سەرو پلەيەك كە خۋاى گەۋرە لەۋى داپناۋم من موحەمەدى كۆرى عەبەدەللا بەندە و نىردراۋى خوا.^{۸۱}

^{۷۹} (لە الہدایہ والنہایہ ج ۳ ص ۳۹۵ دا ۋا ھاتوۋە ، تەبەرانى لە گېزىانەۋى ئىبن ئىسحاق بەھەمان شىۋە ھىناۋەتى).

^{۸۰} (لە الرغب والرهيب ج ۱ ص ۲۱۳ دا ۋا ھاتوۋە).

^{۸۱} (صحيح له جمع الفوائد ج ۲ ص ۱۵۹ دا ۋا ھاتوۋە).

۱۰۱. ﴿ له بهر نهو به ئینهی که دابوو یان به شداری جهنگه که یان نه کرد ﴾

پیغمبهردا (ﷺ) ڕێگهی نه دا به حوزمیفه و باوکی به شداری له م جه نه دا یکه نه بهر نهو به ئینهی که قورمیش لهو دوانه ی و مرگتوو موسعه بی گوری سمعد - خوی لی پازی بی- ده ئی: موشرکه کان حوزمیفه و باوکیان پش بهر دست گیر کردوو و و یستوو یان بیانکوژن به لام نازادیان کرد بوون به مهرجیک به شداری له جهنگی به دردا نه که نه. ^{۸۲} وه له ڕیوایه تیکی که دا حوزمیفه ده گیریته وه ده ئی: نهو ی ڕێگهی بی نه دا م که به شداری جه نی بهر بکه م نهو بوو م و حوسه یلی باوکه م ده رجوو بوو ی له ڕێگه دا بی یا وهرانی قورمیش نیمه یان گرت و ووتیان: ئیوه بۆلای موحه مده ده چن؟ ئیمه ش ووتمان: بۆلای نهو ناچین ته نها بۆشاری مه دینه ده چن نه وانیش به ئین و په یمانیان لی وهرتین که بچین بۆ مه دینه لهو جهنگه دا له که ن موسلمانان به شداری نه که ین نیمه ش هاتینه لای پیغمبهردا (ﷺ) وه وهاله که مان بۆ گیرایه وه وهرمووی: (أنصر فأنفي لهم بعهدهم ونستعين الله عليهم) واته: ڕۆنه وه به ئینه که یان به جی ده ئینین و داوای پشتیوانی له خوا ده که ین دژ به وان. ^{۸۳}

^{۸۲} (أخرجه أحمد و الحاكم والطبراني وصححه الشيخ الالباني في الصحيحه (۲۱۹۱).

^{۸۳} (أخرجه : مسلم (۴۶۱۵)).

۱۰۲. ﴿ ھەتتا موسلمان نەبوو پېگەي پى نەدرا بەشداريان لەگەندا بکات ﴾

عائیشە -خوای لى رازى بى- دەئیت: پېغەمبەر(ﷺ) دەرچوو بەرھو بەدر کاتىك گەيشتە (حرۃ الوبرة) واتە: ناوچەى تو کەسوتاوى نزيك مەدينە پياويك کە نازايەتى و بەجەرگى و قارەمانىەتيان لى باس دەکرد بە دواى موسلمانان کەوت و خوۋى گەيانەدە پېغەمبەر(ﷺ) کاتىك بينيان دلخوش بوون پياوگە ھات و بە پېغەمبەرى(ﷺ) وت: ھاتووم تا لەگەل تاندابم و شتم دەست کەوتت ؟ پېغەمبەر(ﷺ) پى ى فەرموو(تؤمن بالله ورسوله؟) واتە: باوەرپت ھەيە بەخوئا و پېغەمبەرەكەى؟ وتى: نەخیر پى ى وت: (فارجع فلن أستعين بمشرك) واتە: بگەرپزەرەو ھەكۆمەكى موشرىكم ناويت ئەنجا کابرا روشت و کاتىك گەيشتە لای (الشجرة) پياوگە ديسان گەيشتەو ھەوان ھەك يەكەم جار وداواى بەشدارى کردنى لە پېغەمبەر(ﷺ) کرد ھەك يەكەم جار پېغەمبەر(ﷺ) وەلامى دايەو ھەو و روشت و گەرپايەو ھەك يەكەم جار وداواى بەشدارى کردنى کرد پېغەمبەرىش(ﷺ) ھەك يەكەم جار پى ى فەرموو: باوەرپت ھەيە بەخوئا و پېغەمبەرەكەى ؟ ئەنجا پياوگە لە وەلامدا وتى: بەلى و پېغەمبەر(ﷺ) پېگەي پىداو فەرمووى: وەرە لەگەلمان.^{۸۴}

^{۸۴} (أخرجه أحمد ۶-۶۷، ومسلم(۴۶۷۷)، وأبو داود(۲۷۳۲)، والرمذي(۱۵۵۸)، والدارمي(۲-۲۳۳)، وابن شبة(۱۲-۱۶۵)، وابن ماجه(۲۸۳۲)، وابن حبان(۴۷۲۶)، وقال محققه صحيح على شرط مسلم أنظر (صحيح أبي داود(۲۳۷۲)، وصحيح ابن ماجه(۲۲۸۴)، وصحيح الرمذي(۱۲۶۲))

۱۰۳. رەۋىشتى بەرزى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە رۆيشتن بەرپىگادا لەگەڭ ھاۋەلانیدا ﴿

عەبدوللای كورى مەسعود- خۆى لى رازى بى- دەلى: ئىمە لە رى ورويشتنى بەردا ھەموو سى كەسىگمان بەنۆرە سواری پىشتى يەك وشتر دەبووين ئەبو لوبابە وعەلى كورى ئەبو تالىب - خويان لى رازى بى- ھەردووگيان ھاوپى ي پېغەمبەر(ﷺ) بوون كاتىك كە سەرميان دەھات بە پېغەمبەريان دەوت فەرموو سوار بە ئىمە لە جياتى تۆ دەروين واتە: نۆرەگەى ئىمەش بۆتۆ پېغەمبەر(ﷺ) دەيفەرموو: (ما أنتما بأقوى على المشي مني ولا أنا بأغنى عن الأجر منكما) ^{۸۵}

واتە: ھەردووگتان لە من بە تواناترين لە رویشتندا وە منىش لە ئىۋە زياتر نىم وپىۋىستم بە پاداشتە ئەمە رەۋىشتى بەرزى پېغەمبەرى خوا بوو(ﷺ) لە رى رۆشتن لەگەڭ ھاۋەلانیدا بەلكو جابر-خۆى لى رازى بى- دەلىت: پېغەمبەر(ﷺ) لە رى وروشتندا خۆى دوا دەخست بى تواناى بىبىنيايە دادەبەزى ولە جىگەى خۆى سواری دەکرد ياخود لە دواى خۆيەۋە لەسەر پىشتى وەلاخەكە سواری دەکردو دووعاى بۆ دەکردن وبۆيان دەپارايەۋە . ^{۸۶}

^{۸۵} (أخرجه أحمد (۳۹۰۱) والحاكم (۹۱-۲) وصححه ووافقه الذهبي والبيهقي الكبرى (۵-۲۵۸) وفي الدلائل (۳-۳۹) والبخاري (۱۷۵۹) وأبو يعلى (۵۳۵۹) والبخاري (۲۶۸۶) وابن حبان (۴۷۳۳) وقال محققه إسناده حسن وقال الحافظ في الفتح (۳۹۶-۱۰) رواه الطبري بإسناد جيد وحسنه الشيخ الألباني في الصحيحة (۲۲۵۷) وفقه السيرة ص (۲۳۴).

^{۸۶} (أخرجه أبو داود (۴۶۳۹) وصححه الشيخ الألباني في صحيح أبي داود (۲۲۹۸) والصحيحة (۲۱۲۰).

۱۰۴. ﴿ هەر که میقدادی کۆری عەمر قسەکانی کردن پێغەمبەر (ﷺ) به باشی وەلامی دایەو و دووعای بۆ کرد ﴾

پێغەمبەر (ﷺ) لە گاتی رۆیشتن بەرەو بەدر پێغەمبەری خوا (ﷺ) گۆی بیستی راویزو راو بۆجوونی موسلمانان بوو ئەبو بەگری راستگۆ هەستاو ووتەیهکی زۆر چاکی وت: پاشان عومەری کۆری خەتتاب هەستاو ووتەیهکی زۆر چاکی ووت: پاشان میقدادی کۆری عەمر هەستاو وتی: ئەو پێغەمبەری خوا برۆ بۆ جی به جی کردنی ئەو فەرمانەکی که خوا داوای لێ کردوویت ئیئمت لەگەڵداین سویند به خوا ئیمە ئەو ووتەیم پێ نالین که بەنی ئیسرائیل به موسایان وت: برۆ خۆت وخواکەت بجهنگن ئیمە نا لیژدا دانیشتووین بەلام ئیمە دەلین: برۆ خۆت وخواکەت بجهنگن ئیمە لەگەڵتاندا جهنگاوهرین سویند بهوێ تۆی ناردوو بهو راستیه گەر بهرۆیشتن بمان بهیت بۆ(برک الغماد) که جیگهیهکه له یه مهن به جهنگ دین لەگەڵتا دژ به هەموو کەس تا دەگەیتە ئەو جیگەیه پێغەمبەریش (ﷺ) به باشی وەلامی دایەو و دووعای بۆ کرد. ^{۸۷}

۱۰۵. ﴿ پێغەمبەری خوا (ﷺ) بهووتەکهی سه عدی کۆری موعاز دڤخوش بوو ﴾

پیش دەست پێ کردنی جهنگی بەدر سه عدی کۆری موعاز-خوای لێ پازی بێ- وتی: سویند بهخوا وادهزانم که ئیمەت به مەبەست بێ ئەو پێغەمبەری خوا؟ هەرمووی: بەلێ سه عدیش وتی: پێ دەچیت ئەو پێغەمبەری خوا لەو بترسی که یارمەتیدەران نایانەوویت کۆمەکیت بکەن و به پێویستی نهزانن له سه ر خۆیان پارێزگاریت لێ بکەن تەنها دژ بهو دوژمنه کی دهیبیننهو له ناو خانوو منداڵ وئا فرمتیاندا وەمن له جیاتی یارمەتیدران وەلامت ده دهمهوه و به نوێنه رایهتی ئەوانهوه هسه دهکەم و دەلیم: سویند بهوێ که پێزی گرتوویت وکتیبی بهسەردا دابه زاندوویت تا ئیسته به رێگه ی(برک الغماد)ی یه مهن دا نه رۆیشتوو وشارمه زایم له

بارەپەوه نیه بەلام بە ڕۆیشتن بمان بەیت تا ئەو جێگەیه لەگەڵتدا دێین وەك ئەوانەش نابین
 كە بە موسا- سەلامی خۆی لێ بێ- یان وت: «قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا
 فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ { ٢٤ }»، (المائدة) بڕۆ تۆو خۆایەكەت
 بچەنگن ئێمە ئالێردەدا دانیشتووین بەلام ئێمە دەلێین: بڕۆ خۆت و خۆایەكەت بچەنگن ئێمەش
 جەنگامەرین لەگەڵتاندا وە تۆ بۆ کارێك هاتیتە دەر بەلام خۆای گەورە بۆی گۆریت بە کارێکی
 تر بڕۆ بۆ جێی بە جێ کردنی ئەو کارە کە خوا پێی سپاردووێت بڕۆ پەییوندی لەگەڵ ئەو
 کەسە ببەستە کە خۆت دمتەوێت وە پەییوندی لەگەڵ ئەو کەسە ببچەرە کە خۆت دمتەوێت وە
 بڕۆ بۆ ئەو جێگەیهی کە خۆت دمتەوێت و دوژمنایەتی لەگەڵ ئەو کەسە بکە کە خۆت
 دمتەوێت وە ناشتی لەگەڵ ئەو کەسە بکە کە خۆت دمتەوێت وە ببە لە سامانەکانمان ئەوەی
 دمتەوێت،^{۸۸} وە ئەو سامانەمان بدمرێ کە خۆت دمتەوێت وە ئەوەی لە سامانەکانمانت بردووە
 لامان خۆشەویست ترە لەوەی کە بۆت بەجێ هێشتووین،^{۸۹} ئێمە تۆمان بە راست زانیوووە
 ویاوەرمان پێی هێناوێت وشایەتیمان داوە ئەوەی کە تۆ پێی هاتووێت راست وەرەواپە لەسەر
 ئەمەش ئێمە گفت و بەلێنمان داویتی کە گویت بۆ بگرین وگۆی رایەلت بین بڕۆ بۆ جێ بەجێ
 کردنی ئەو کارە کە خۆت دمتەوێت ئێمەت لەگەڵتداین ئەو پیغمبەری خوا سویند بەوەی کە
 تۆی ناردوووە بەو راستیە گەر پێشمان بکەویت بۆ ناو ئەو دەریایە هەر هەموومان شوینت
 دەکەوین وێك پیاومان لێ دواناکەوێت وەهیچ پێمان ناخۆش نیه سبەینی بمان گەپەنیتە
 دوژمنەکەمان ورووبە وروویان بوەستین ئێمە بە ئارامین لە جەنگدا وراستین لە جەنگ ورووبە
 ڕوو بوونەوودا وە بەلکو خوا نیشانت بدات لە ئێمەدا ئەوەی کە دەبیته مایە دڵخۆشیت
 پێشمان بکەووە و بمان بە لەسەر بەرەکەتی خوا پیغمبەریش(ﷺ) بە ووتەکە ی سەعد
 دڵخۆش و حەلالک بوو ئەنجا پیغمبەر(ﷺ) هاوێلانێ هاندا بۆدەرچوون بەرەو بەدر.^{۹۰}

^{۸۸} (من رواية موسى بن عقبة كما في (تاريخ الاسلام) للذهبي (١-١٠٧).

^{۸۹} (من رواية ابن مردويه كما في (البدایة) (٣-٢٦٤)).

^{۹۰} (أخرجه ابن حبان(٤٧٢٢) وقال محققه إسناده صحيح على شرطهما)

۱۰۶. ﴿عومەیری کۆری ئەلحمام تاهەزرۆ بوو بۆ دەست کەوتنی بەهەشت﴾

ئەنەسی کۆری مالیک - خۆی لێ پازی بێ- دەلێت: لە جەنگی بەدردا موشریکەکان نزیک بوونەوه و پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: (قُمُوا إِلَى الْجَنَّةِ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ) واتە: هەستەن بۆ ئەو بەهەشتەى کە پانتاییەکەى زەوى و ئاسمانەکانە عومەیری کۆری ئەلحمامی ئەنصاری وتی: ئەى پێغەمبەرى خوا بەهەشتیکە پانتاییەکەى زەوى و ئاسمانەکانە؟ پێغەمبەرىش(ﷺ) فەرمووی: بەلێ ئەویش وتی: بەخ بەخ پێغەمبەرىش(ﷺ) فەرمووی: جی وات لێ دەکات تا بئێت بەخ بەخ ئەویش وتی: نا سۆیند بەخوا ئەى پێغەمبەرى خوا ئەمەم وت: بە هیوای ئەوەى کە من یەکێک بم لە خاوەنەکانى پێغەمبەرىش(ﷺ) فەرمووی: (فَإِنَّكَ مِنْ أَهْلِهَا) واتە: تۆ یەکێکى لە خاوەنەکانى ئەو بەهەشتە عومەیری کەمێک خورمای پێ بوو دەرى کردو کەوتە خواردنى وتی: بەراستى ژيانیکى دوورو درێژە من بومستم تا ئەم خورمایانە دەخۆم ئەنجا ئەوەى پێ ماوو فری داو کەوتە شەرەوه لەگەڵ موشریکەکان تا شەهید کرا.^{۹۱}

^{۹۱} (أخرجہ أحمد (۳-۱۳۶) برقم (۱۲۳۹۸) وقال محققه إسناده صحيح على (۳- شرط مسلم (۱۹۰۱) والحاكم

(۴۲۶) وصححه الذهبي والبيهقي الكبرى (۹-۴۳)

١٠٧. ﴿بەسەرھاتی مەعازی کۆری عەمری کۆری ئەلجەمەوح ومعوەزی کۆری عەفرا لە جەنگی بەدردا﴾

عەبدوڕەحمانی کۆری عەووف خۆی لێ ڕازی بێ- دەئێت: لە گەرمەیی جەنگەکەدا و لە ڕیزی موسڵماناندا لە شەپکەکە دەجەنگام تەماشای لای ڕاست و چەپی خۆم کرد دەبینم لە نیوان دوو کۆری گەم تەمەنی ئەنصاریدام یەکیکیان ھاتە لامەو و دەستیکی لێ دام و بە چەپ بێ ی و تەم: مامە ئەبو جەھل دەناسیت منیش و تەم: بەئێ برازا کەم ج کارێکت پێی ھەیە وتی: بۆیان گیراومەتەووە کە ئەو جوێن و قسەیی ناشرینی بە پێغمبەری خوا (ﷺ) ووتووە سوێند بەووی کە گیانی منی بە دەستە ئەگەر بەس ببینم نایەتەم ڕووم لە ڕووی بێرازێت تا کامان بە پەلە بێت ئەوی تریان بکوژێت عەبدوڕەحمان دەئێت: زۆر سەرم سوپما لە ووتەگەیی کۆرەگەیی تریشیان ھاتە لامەو و ھەمان ووتەیی پێ و تەم: منیش تەماشام کرد ئەبو جەھل بە ناو خەلکەکەدا دێت و دەمپرا ئەوجا بە ھەردووکیانم ووت: تەماشاکەن ئەووە ئەو کەسەییە کە بە دوایدا دەگەڕێن و پەرسبیری لە بارەووە دەکەن یەکسەر ھەردووکیان پەلاماریان داو بە شمشیرەکانیان کوشتیان.^{٩٢}

و ئەو دوو کۆرەش ناویان معاز و معوز بوو لە ڕیوایەتیکی کەدا ھاتوووە کە بە ووردی باسی لە چۆنیەتی کوشتنی ئەبو جەھل دەکات معازی کۆری ئەلجەمەوح دەئێت: لە شەری بەدردا گویم لێبوو دەیان وت: ئەبو جەھل ھاوڵەکانی لە ھەموو لایەکەووە وەک درەختێکی زۆر پەلدار پارێزگاری لێ دەکەن و دەیان وت: کەس ناتوانێت بگاتە ئەبو جەھل کاتێک من ئەمەم گوێ لێ بوو ووتەم دەبێت خۆمی پێ بگەیمەنم خوراگرانە بەرەو ڕووی ڕۆیشتەم تا لێی نزیک بوومەووە و پەلاماریم داو شمشیرەگەم لە ڕانیداو پەڕاندەم و مەکریمەیی کۆریشی لەویدا شمشیرێکی لەسەر قوڵ مەدا دەستی ھەتاندەم و تەنھا پێستەگەیی پێوەمایەووە و دەستم پێوەی ھەل و اسرا بوو ئەمەشەم بوو ھۆی دوور کەوتنەووەم لە ئەبو جەھل منیش قاچەم خستە سەر دەستەگەم و شانم ڕاکیشا

^{٩٢} (آخرجه أحد) (١٦٧٣)، والبخاری (٣٩٨٨)، ومسلم (١٧٥٢)، والحاكم (٤٢٥-٣)، وابن حبان (٤٨٤٠)، والبيهقي الدلائل (٨٣-٣).

تاليم كىردمۇ ۋە فرى مەدا ئىبن ھىشام دەلىت: پاشان معوزى بىراى معاز بەلاى ئەبو جەھلدا رۇپشت ولئى دا تا لە جوولەى خست وپاشان بەجئى ى ھىيلا ۋەھىشتا گيانى تيا مابوو،^{۹۳} موساى كوپى عوقبە دەلىت: پىغەمبەر (ﷺ) ھات ولای كوزراۋەكان ومستاو بەدواى ئەبو جەھلدا گەراۋ كەمىك نارەھەتى بە پوخسارىەو ە ديار بوو ۋەھرمووى: خوايە لە دەستم دەرئەجىت فرىعەونى ئەم ئومەتە ھاۋەلانى بە ھەموو لايەكدا بلاۋ بوونەو ە بۇ دۆزىنەۋەى تا عەبدوللاى كوپى مەسعود دۆزىنەۋە تۆزىك لە ناۋجەىيەكى ئەولاي شەرگەكەۋە بوو وبىنى گلاۋە وزرى پۇشەكەى لە سەردايە وشمشىرەكەى لەسەر رانەكانىەتى وبرىنى پىۋە ديار نيەو تواناى جوولە كىردنى تىدا نەماۋە وسەرى بەلادا شۆر بوومتەۋە وتەماشاي زەۋىەكە دەكات كاتىك عەبدەللاى كوپى مەسعود بىنى بە چوار دەۋرەيدا دەسورايەۋە بۇ ئەۋەى بىكوۋىت ودمترسا لەۋەى ھەئسىتەۋە بۆى ۋەپەلامارى بىلات وزياتر لئى نزيك بوەۋە و واى زانى كە بىرىندارەو تواناى جوولەى تىدا نەماۋە ويستى بە شمشىرەكەى لئى بىلات ترسا لەۋەى كە سوودى نەبىت بۆيە لە دواى ئەبو جەھلەۋە ھات وشمشىرەكەى ئەۋەى دەرھىنا ولە مىلى داو كوشتى وپاشان عەبدەللاى كوپى مەسعود گەرايەۋە وتەم ھەۋالانى گەيانە پىغەمبەر (ﷺ) ۋەئەۋىش ھەرمووى: ئەۋە لىدانى فرىشتەكانە خوايە بەئىنەكەت بۇ جئى بە جئى كىردم.^{۹۴}

^{۹۳} (أخرج ابن هشام في السيرة برقم (٥١٩) وأبو نعيم الدلائل برقم (٤١١)، والطبري في التاريخ (٢-٤٥٤)، والبيهقي في الدلائل (٣-٨٤)، والاصمعي في سير السلف الصالحين (٢-٦٥٦)، وقال محققه إسناده حسن

^{۹۴} (أخرج موسى بن عقبه كما في (الدلائل) للبيهقي (٣-١١٦) و(تاريخ الإسلام) للذهبي ص (١١١) وأنظر (المغازي)

لعروة بن الزبير ص (١٤٢-١٤٣)

۱۰۸. ﴿ هه‌واڵ دانەکه‌ی پيڤەمبەر (ﷺ) 》 له باره‌ی عوقبه‌ی کورێ ئه‌بی

موعه‌یت ده‌قاو ده‌ق هاته‌ی دی ﴿

ئيبن عه‌بباس -خوای لی رازی بی- ووتویه‌تی: عوقبه‌ی کورێ ئه‌بی موعه‌یت له هه‌ر سه‌مه‌ریك كه ده‌گه‌رپایه‌وه خواردنیکی درووست ده‌کرد و درواستی‌كان وه‌مندیك كه‌سانی ناو شاری مه‌ككه بۆ بانگ ده‌کردو زۆر جار ده‌چوو له‌گه‌ڵ پيڤەمبەردا (ﷺ) دادەنیش‌ت و فه‌رموو ده‌مكاني ئه‌وی به‌ لاوه‌ باش بوو به‌لام له هه‌مان كاتدا خۆی زۆر پیاویکی خراپ بوو جارێکیان له گه‌شتی گه‌رپایه‌وه خواردنیکی درووست کردو پيڤەمبەری (ﷺ) بۆ ئه‌و خواردنه بانگ کردو پيڤەمبەر (ﷺ) فه‌رمووی: (ما أنا بالذي أكل طعامك حتى تشهد أن لا إله إلا الله وإني رسول الله) واته: من ئه‌و كه‌سه‌نیم خواردنه‌كه‌ت بخۆم تا شایه‌تی نه‌دمیت كه‌ خوا تاك و ته‌نهايه و منیش پيڤەمبەری خوام عوقبه داواكاریه‌که‌ی دووباره کرده‌وه و پيڤەمبەریش (ﷺ) هه‌مان وه‌لامی دایه‌وه پاشان عوقبه شایه‌تمانی هیناو پيڤەمبەریش (ﷺ) خواردنه‌که‌ی خوارد ئه‌م باسه‌ گه‌یشه‌وه به‌ ئوبه‌ی کورێ خه‌له‌ف ئه‌ویش هات بۆلای عوقبه‌ی هاوړی ی وپی ی وت: بی دین بوویت عوقبه؟ عوقبه‌ش وتی: نا من بی دین نه‌بووم به‌لام پیاویکم بانگ کرد بۆ ماله‌که‌م و رازی نه‌بوو نانه‌که‌م بخوات تا شایه‌ته‌تی بۆ نه‌ده‌م منیش شه‌رمم کرد كه‌ له ماله‌که‌م بپرواته دهره‌وه و نانه‌که‌م نه‌خوات بۆیه شایه‌تیم بۆدا ئوبه‌ی پی وت: من به‌مه‌ لیت رازی نابم هه‌رگیز هه‌تا نه‌چیته‌ لای تفی لی نه‌که‌یت ئه‌وه بوو ئه‌و سه‌مه‌کاره ومله‌وره ئه‌و کاره‌ ناپه‌سه‌نده‌ی نه‌نجامدا وه‌ پۆژیکی تریش له‌ سه‌ر داوای ئه‌بو جه‌هل شیاوگ و ناوسکی خووشتری هه‌لگرت و كه‌ پيڤەمبەر (ﷺ) چوووه سووچه‌ کردیه‌ سه‌ر مل و ناو شانی پيڤەمبەر (ﷺ) كه‌ ته‌نها ئه‌و توانیویه‌تی وړیگه‌ی به‌خۆی داوه‌ له‌ ناو هه‌موو قورەیشدا ئه‌م کاره‌ ناپه‌سه‌نده‌ نه‌نجام بدات.^{۹۰} پيڤەمبەریش (ﷺ) پی ی فه‌رموو: (لا أَلْقَاكَ خَارِجًا مِنْ مَكَّةَ إِلَّا عَلَوْتَ رَأْسُكَ بِالسَّيْفِ) واته: ئه‌گه‌ر پیت بگه‌ مله‌ دهره‌وه‌ی مه‌ككه‌ دا به‌

^{۹۰} (إخبرجه احمد (۱/ ۴۱۷) والبخاري (۳۱۸۵-۳۹۶) ومسلم (۴۶۲۵) والنسائي (۱/ ۱۶۱) وابن

شمشیر لە سمەرت دەدەم ئەوە بوو ئەو تاوانبارە لە شەری بەدردا بەدیل گیرا و لە ناو ھەموویاندا تەنھا ئەو لە ملی دراو کوژرا.^{۹۶} و ئەو تاوانبارە ھەر ئەو کەسە بوو کە کاتیکی پێغەمبەر (ﷺ) بووردەمەکی بە شانەووە بوو نوێزی دەکرد لای کەعبە ئەم تاوانبارە ھات لە پشتمووە بووردەمەکی پێغەمبەر (ﷺ) گرت و گرتی دا لە ملی بە توندی جەپاندی ھەتا وەخت بوو بیخەنکێنیت تا ئەبو بەکر لە دوورەووە ھات و عوقبەیی دوور خستەووە و پێغەمبەریش (ﷺ) ھیشتا ھەر لە نوێرە کەیدا بوو.^{۹۷}

^{۹۶} (أخرجہ أبو نعیم (الدلائل) (۴۰۱) وقال السیوطی (الخصائص الكبرى) (۵۱۵ / ۱) أخرجه أبو نعیم بسند صحيح.
^{۹۷} (أخرجہ البخاری (۳۶۷۸-۳۸۵۶) وأبو نعیم (الدلائل) (۱۵۹) وابن أبي شيبة (۲۹۷ / ۱۴) وأبو يعلى (۳۴۳ / ۱) وابن حبان (۶۵۶۹).

۱۰۹. ﴿سەودەى کچی زەمە ووتەیه کی له دەم دەرچوو پێغەمبەر (ﷺ) پێی

ناخۆش بوو﴾

کاتیک پێغەمبەر (ﷺ) له بەدر گهرایهوه وهاتهوه ناو شاری مەدینه به دیلهکان ودمستکهوتەکانهوه دوای ئەوهی که خوای گهوره سەرکردهکانی موشریکهکانی له ناو بردووه موسولمانهکانی مەدینه تا ناوچهی (الروحاء) رۆیشتن لهویدا پێغەمبەر (ﷺ) وهاوهلائی گهشتن وپەرۆز بایی ودمستخۆشیان لێ دهکردن وپرسیاری کوژراوهکانی موشریکهکانیان لێ دهکردن،^{۹۸} ئەوه بوو دیلهکانیان هیناو بردیانەوه ناو خانووکهکانی شاری مەدینه عەبدورەحمانی کۆری ئەسەدی کەری زوراره دهئیت: سەودەى کچی زەمەى خێزانی پێغەمبەر (ﷺ) چوو بووه سەردانی بنەمالی (عقراء) ئەوهش پێش ئەوه بوو که (حجاب) فەرز بکريت سەوده دهئیت: سویند بهخوا من لهوئى بووم وهاتن بۆلامان ووتیان: ئەوه دیلهکانه وا هینایان منیش گهراپهوه مالى خۆم وتهماشام کرد پێغەمبەر (ﷺ) لهوئى یه له سوچیکى ژوورمهکش سوههیلی کۆری عەمرى لێیهو هەردوو دەستی بهپشتی ملیهوه به پەتیک گری دراوه دهئیت: سویند به خوا که ئەوم بینی خۆم پێ نهگیرا وتم: باوکی یەزید ئاواتان له خۆتان کرد وخۆتان دا بهدمستهوه دا ئەى بۆ بهرپژهوه نەمردن سویند بهخوا بهووریا نههاتمهوه هەتا گویم له پێغەمبەر (ﷺ) بوو له سووچی ژوورمهکوه فەرمووی : سەوده نایه بهرامبەر خواو پێغەمبەرەکهی هانیاں دەدمیت؟ منیش وتم: سویند بهو خوایهی که تۆی ناردوو به پاستی خۆمم پێ نهگیرا که ئەوم ئاوهها بینی تا ئەو ووتەیهم له دەم دەرچوو.^{۹۹}

^{۹۸} أخرجه ابن هشام السيرة ۲ / ۲۳۶ والبيهقي الدلائل ۱۴۷/۳ والحاكم ۴۱۸/۲ وقال صحيح مرسل ووافقه الذهبي .

^{۹۹} أخرجه ابن ابى شيبه ۳۶۶۷۸ ، وابن هشام السيرة ۳/۲۳۸ والحاكم ۳/۲۲ وصححه على شرط المسلم ووافقه الذهبي والطبرانی الكبير ۲۸/۲۴ وقال ابراهيم العلى فى (الصحيح السيرة ۲۸۶ سنده صحيح

۱۱۰. ﴿جوبهیری کوری مطعم هەر که گوی بیستی چەند ئایەتیک بوو نیسلام چوو قولاوی دئیەوه﴾

کاتیک که موشریکەکانی مەککە دەهاتن بۆ نازادکردنی دیلەکانیان پێزیان لێ دەگراو وە
پێغەمبەرش (ﷺ) لە مزگەوتدا داڵدەنان وشەویک لە مزگەوت دەمانەوه تا لە نزیکەوه راستی
پێغەمبەر (ﷺ) وە هاوێڵەکانی وە ئاینی پیرۆزی نیسلام بناسن جوبهیری کوری مطعم کوری
عەدی دەئیت: کاتیک که گەشتە ناو شاری مەدینە بە مەبەستی نازاد کردنی هەندیک لە
دیلەکانی بەدر ئەو پڕۆگارە من هێشتا موسلمان نەبووم من گەشتە ئەوی زۆر ماندوو بووم
خەوتم لە مزگەوتدا بە دەنگی قورئان خوێندنی پێغەمبەر (ﷺ) که پێش نوێزی بۆ دەکردن
لە نوێزی مەغریبدا وە سوورەتی (الطور) ی بۆ دەخوێندن من بە ئاگا هاتم و ترسام کاتیک لە
خوێندنەکەیدا بەردەوام گەشتە ئەم ئایەتە (أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ
بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ {۳۸}) (الطور) دەئێ: که گویم لەم ئایەتە بوو نزیک بوو دڵم بفرپیت
وباشەو پاش لە مزگەوت هاتمە دەرەوه و نەمە یەکەم جار بوو نیسلام چوو قولاوی دئیەوه لە
پەوابەتییکی تردا دەئیت: هێشتا لە دەرەوهی مزگەوت بووم گوی ملە دەنگی پێغەمبەری خوا
(ﷺ) بووکه ئەم ئایەتە دەخوێند (إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ {۷}) (الطور) که ئەم ئایەتەم
بەرگویی کەوت نزیک بوو دڵم دووگەرت بێت.^{۱۰۰}

^{۱۰۰} (أخرجه أحمد (۴/ ۸۳) عبد الرزاق (۱۶۳۱)، والطبراني الكبير (۱۴۹۸-۱۴۹۹) والطبراني (۹۴۳) وأبو
يعلى (۱/ ۳۴۹) والطحاوي مشكل (۱/ ۱۳۴) والبيهقي الكبير (۳/ ۴۴۴) وقال الشيخ الألباني في (الفتح
المستطاب) (۳/ ۷۷۱-۷۷۴) اسناده صحيح .

۱۱۱. ﴿ هەر که پێغه مبهردا (ﷺ) هه واله کهی دا به عه بیاس به ته وای دنیایا

﴿ بوو ﴾

ئێبن ئیسحاق- رهحمهتی خوی لێ بێ- ده ئیت: عه بیاسی کۆری عه بدولوته لیب که له ناو دیله گاندا بوو پارهی نازاد گردنه کهی له هه موو دیله گانی تر زیاتر بوو چونکه نهو پیاوێکی ده و له مه مند بوو سه د ئوقیه ئالتونهی بۆ نازاد گردنی خۆی و عه بیاس پارهی نازاد گردنی خۆی دا له گه ن هه ردوو برازاکه ی عه قیل و نه وه فل و له گه ن عوتبه ی کۆری جه حدمی هاو په یمانیدا هه ندیک له پیاوانی یارمه تی ده ران دا وایان له پێغه مبهردا (ﷺ) کرد که عه بیاس نازاد بکات به یی بهرام بهر وه ک نه نه سی کۆری مالیک - خوی لێ رازی بێ- ده ئیت: پیاوانیکی یارمه تی ده ران به پێغه مبهریان (ﷺ) وت: نه ی پێغه مبهری خوا رێگه مان بده با پارهی فیه که ی عه بیاسی خوشکه زامان بۆی بگێر نه وه؟ پێغه مبه ریش (ﷺ) فه رمووی: نا سویند به خوایه ک دره می بۆ نا گێر نه وه.^{۱۰۱}

عه بیاسی کۆری عه بدولوته لیب مامی پێغه مبهردا (ﷺ) دا وای له پێغه مبهری خوا کرد که نهو بیست ئوقیه ئالتونهی که له گه لیدا گه راوه له سه ر پارهی فیه که ی دای بنیت عه بدوللای کۆری عه بیاس - خوی لێ رازی بێ- ده ئیت: پێغه مبهردا (ﷺ) به عه بیاسی فه رمووی: نه ی عه بیاس فیه یی خۆت و هه ردوو برازاکه ت عه قیلی کۆری نه بو تالیب و نه وه فل کۆری نه ل حاریس و هاو په یمانت عوتبه ی کۆری جو حده م بهر ی نه بی الحاریسی کۆری فه هد چونکه تۆ پیاوێکی بهر دهاری ؟ عه بیاسیش وتی: نه ی پێغه مبهری خوا من پێشتر موسو لمان بووم به لام نه وان به زۆر راپه یجیان کردم له گه ن خۆیان ئیت بۆ ده بیت فیه یه مان لێ و مر بگێریت ؟

پێغه مبهردا (ﷺ) فه رمووی: (الله أعلم باسلامك أن يكون ما تقول حقاً فأنه يجزيك به وأما ظاهر أمرک فقد کان علينا فالد نفسک وابن أخویک) واته: خوا با شتر ده زانی به ئیسلام بوونت نه گه ر نه وه ی ده ئیتیت راست بێت نه وه خوا پاداشتی نه و مت ده داته وه به لام رو که شی هه تسو که و ته که مت دژ به ئیمه بوو له بهر نه وه فیه یی خۆت و هه ردوو برازاکه ت بده و عه بیاس که دیل کرا بوو بیست ئوقیه ئالتونی بۆ بوو لێ ی و مر گه را بوو وه ک ده سکه وت دابه ش کرا بوو

^{۱۰۱} (أخرجه البخاري (۳۵۳۷-۴۰۱۸).

لەویدا عەباس وتى: ئەى پېغەمبەرى خوا ئەو ئالتۇنە شەم بۇ بىخەرە پىزى فېدىيەكەمەو
پېغەمبەر(ﷺ) فەرمووى: (لا أفعل ذلك شيء أعطانا الله منك).

واتە: نا كارى وا ناگەم ئەو شەتتىكى تۆبە كە خوا داووبەتى بە ئىمە عەباسىش وتى: پارە
ئەو فېدىيەم لانیە ئەى پېغەمبەرى خوا ئایە ئەمەت بۇ خىزمەتە بى کردم؟ سویند بەو
كە عەباس سویندى بى دەخوات وات لى کردم كە هەزارترین كەسى قورمىش بىم هەتا لە ژياندا
ماوم پېغەمبەرىش (ﷺ) پى فەرموو: ئەى كوا ئەو پارمەي كە پىش دەرچوونت تۆ ودايىكى
ئەلفەزل شاردتانهو لە مەككەو كاتىك كە هەردووكتان بوون وكەستان لەگەلدانە بوو لە
پىوايەتتىكى تردا هاتوو كە پېغەمبەر(ﷺ) بە عەباسى فەرموو تۆچۆن هەزار تىرىن كەسى
قورمىش دەبىت ئەى پارچە ئالتۇنەكانت نوم ولفەزل وئەنجا بەرەو لای من هاتىت واتە: بەرەو
جەنگى بەدروبه ئومومولفەزلت وت: ئەگەر كۆزرام ئەوا تۆم بەجى هېشتوو بەدەولەمەندى
هەتا لە ژياندا بىت وە ئەگەر گەپامەو خەمى هېيچ شەتتە نەبىت وە ئەگەر لەم سەفەرەشدا
كۆزرام ئەوا ئەومەندە بۇ فەزل وئەومەندەش بۇ قوسم وئەومەندەش بۇ عەبدوللا؟ عەباسىش وتى:
سویند بەو كە تۆى بەم راستىيە ناردوو كەس بەو نەزانیو تەنھا من وئەو نەبىت وەمن
دەزانم كە تۆ پېغەمبەرى خوات وە سویند بە خوا ئەى پېغەمبەرى خوا من شایەتى دەدەم كە
تۆ پېغەمبەرى خوات ئەنجا عەباس فېدىيەى خۆى وىرازاكەى وهاوېمەمانەكەيدا وخوای
گەرەش ئەم ئایەتەى دابەزاندا كە دەفەرمووى: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَمْوَالِ إِن
يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ {۷۰} (الانفال)
واتە: ئەى پېغەمبەرى خوا بەو دىلانەى كە لە ژىر دەستاندايە راگەيەنە گەر ئىمان وېاومر لە
دلتاندا هەبىت ئەوا خوای گەرە باشتان دەداتى لەو كە لىتان سەنراو ولىتان خۆش
دەبىت وخوای گەرەش بە بەزەى وليخۆشبوو،^{۱۰۲} خوای گەرە بەلئىنەى خۆى هېنايە دى بۇ
ئەو دىلانەى كە موستمان بوون وە قەرمبووى ئەو پارانەى بۇ كەردنەو كە لىيان وەرگىرايو .

^{۱۰۲} (اخرجه احمد (۳۳۱۰) وقال محققه الارناؤوط: حسن والطري (التاريخ) (۳/ ۴۶۳) وأبي نعيم (الدلائل) (۴۰۹)
والبيهقي (الدلائل) (۳/ ۱۱۹ ، ۱۴۳) والحاكم (۳/ ۳۳۴) وصححه على شرط مسلم و وافقه الذهبي وحسن
الارناؤوط إسناده الحاكم في (المستد) (۵/ ۳۳۶)

۱۱۲. ﴿ ئاۋاتە خۋاز بوو بە قاچە شەلەكەيەۋە بە ناو بەھەشتدا بگەرى ﴾

ئىبن ئىسحاق — رەھمەتى خۋاى لى بى — دەلىت: عەمرى كۆرى ئەلجەمۇح بىۋىكى شەلى قاچ خۋاز بوو ۋەخاۋەنى چۋار شىرە كۆپ بوو كە لەگەن پىغەمبەردا (ﷺ) لە ھەموو جەنگەكاندا بەشدار دەبوون كاتىك جەنگى ئۈچۈد ھاتە پىش ۋوېستىيان رىگە لە باۋكىيان بگرن ۋەپىيان وت: تۆ پاساۋى بەشدار نەبوونت ھەيە ۋخۋاى گەۋرە داۋاى بەشدار بوونت لى ناكات ئەۋىش ھات بۆلە پىغەمبەر (ﷺ) پى ى وت: كۆرەكانم دىيانەۋىت رىگەم لى بگرن نەيەم بۆ ئەم جەنگە لەگەتدا سوپىند بە خۋا من بە ھىۋام بەم قاچە شەلەمەۋە بە ناو بەھەشتدا بېرۆم پىغەمبەرىش (ﷺ) پى ى فەرموو: بەلام تۆ غەزات لە سەر نىەۋە خاۋەن عوزرىت ۋە بە كۆرەكانىشى فەرموو: پىۋىستە نىۋەش رىگىر نەكەن بەلكو خۋا شەھىدى پى بىبەخشىت ئەۋە بوو بەشدار بوو ۋە لە جەنگى ئۈچۈشدا شەھىد بوو ۋە لە رىۋايەتتىكى تر لە جابىرەۋە — خۋاى لى رازى بى — ھاتۋە كە دەلىت: عەمرى كۆرى ئەلجەمۇح قاچى شەل بوو ھات بۆلە پىغەمبەر (ﷺ) لە رۆزى ئۈچۈددا وتى: ئەي پىغەمبەرى خۋا (ﷺ) نەگەر من نەمرو بىجەنگىم لە پىناۋى خۋادا ھەتا دىكۆزرىم دەچمە بەھەشت ۋەنەم قاچەم ساغ دەپىتەۋە پى ى بېرۆ ملە ناو بەھەشتدا ؟ پىغەمبەر (ﷺ) فەرموو: بەلى عەمىرىش وتى: سوپىند بەۋەى كە گىيانى منى بە دەستە نا گەپىمەۋە بۆلە خىزانەكەم تا نەچمە ناو بەھەشتەۋە عومەرى كۆرى خەتتاب — خۋاى لى رازى بى — وتى: سوپىندەكەت مەكە بەمەرج بەسەر خۋاۋە پىغەمبەر (ﷺ) فەرموو: (مەلا يا عمر فان منهم من لو أقسم على الله لأبره منهم عمرو بن الجموح) ۋاتە: لە سەر خۆ ئەي عومەر تىاياندا ھەيە نەگەر سوپىند دانىت لەسەر خۋا خۋاى گەۋرە سوپىندەكەى ناشكىنىت بۆى دەھىنىتە دى لەۋانەش عەمرى كۆرى ئەلجەمۇح.^{۱۰۳}

^{۱۰۳} (آخرجه احمد ۳۳۵۵۳) وقال محققه اسناده حسن ، وابن حبان (۷۰۳۴) وقال محققه اسناده جيد وحسنه الخالط

لي (الفتح) (۳/ ۳۱۶) وقال الشيخ الالباني في تحقيق (فقه السيرة) ص (۳۸۳) اسناده صحيح

۱۱۳. ﴿حەرام سکاڵای کرد لە مەعاز لای پیغمبەری خوا (ﷺ)﴾

جابر- خۆی لێ پازی بێ- دەلیت: مەعاز نوێزی عیشای لەگەڵ پیغمبەردا (ﷺ) دەرکرد و لە دواییدا دەرگەراپەوه و پێش نوێزی بۆ هاوڵەکانی دەرکرد واتە: لە مزگەوتەکە ی گەرەمکی بەنی (خیطم) شەویکیان دواکەوت و نوێزی لەگەڵ پیغمبەر (ﷺ) کرد و پاشان گەرەپەوه بۆلای خزمەکانی و پێش نوێزی بۆکردن و سوورمتی (البقرة) ی بۆ خویندن و حەرام هات بۆ مزگەوت تا نوێزەکە ی بکات و پاشان بچیت دار خورماکانی ناو بدات کاتیکی بینی مەعاز- خۆی لێ پازی بێ- نوێزەکە ی درێژ کردەوه هاتە دواوه و بە تەنھا خۆی نوێزەکە ی کرد و بە پەلە تەواوی کرد و پاشان چوو دەرەوه و هەوساری و وشرەمکی گرتوو و چوو بۆ ئاودانی دار خورماکانی مەعاز نوێزەکە ی تەواو کرد و بایسی حەرامیان بۆکرد و مەعاز وتی: ئەوه دوورپووه کە نوێزەکە ی بەپەلە دەکات لە پیناوی ئاودانی دار خورماکانی دەبیست ئەوه بۆ پیغمبەر (ﷺ) بگێرەوه مەعاز هات و بۆ پیغمبەر (ﷺ) گێرەوه و دواتریش حەرام هات بۆلای پیغمبەر (ﷺ) وتی: ئەه ی پیغمبەری خوا (ﷺ) مەعاز دیت بۆلای تۆ نوێز دەکات و زۆر خۆی لای تۆ دواوەخات و دەمینیتەوه پاشان دەرگەپیتەوه بۆلای ئێمە لە کاتی خەوتندا و ئێمە بە رۆ ژلە کارەکانماندا ماندووین و دیت و بانگمان دەکات بۆ نوێزو ئێمەش لە ماله کانمان دەرەچین بۆلای ئەویش نوێزەکە مان بەسەرەوه درێژ دەکاتەوه تۆ ئەه ی پیغمبەری خوا (ﷺ) شەوی رابردوو نوێزەمکت دوا خست و مەعاز نوێزی لەگەڵ کردیت پاشان گەرەپەوه و پێش نوێزی بۆ کردین وە من ئەه ی پیغمبەری خوا (ﷺ) لەو کاتەدا دەمویست زوو بچم تا دار خورماکانم ناو بدەم و هاتمە مزگەوتەوه تا لەگەڵ ئەوان دا نوێز بکەم و مەعاز دەستی کرد بە خویندنی سوورمتی (البقرة) و نوێزەکە ی درێژ کردەوه و منیش هاتمە دواوه و نوێزەمکت کرد بەپەلە چووم بەلای ئاودانی دار خورماکانمەوه وە ئێمەش خاومنی و وشرە ئاوکیشە کانین و بە دەستەکانمان کارەمکەین لەگەڵ ئەومش دا مەعازبە من دەلیت: دوورپو بەلام مەعاز بۆی دەرەمکە ویت بەیانی کە دوژمن هاتە پێش و هەموو دەبینن کە پێیان گەشتین چۆن دەبیست ئەگەر خوا بیەویت جابر- خۆی لێ پازی بێ- دەلیت: لەو کاتەدا هەوالی نزیک بوونەوه ی دوژمنانیا پێ گەشتبوو و موسلمانان هەموو خۆیان ئامادە دەرکرد بۆ ئوحوود و حەرامیش لە جەنگی ئوحوودا شەهید بوو دواتر پیغمبەر (ﷺ) بە مەعازی فەرموو: چی کرد ئەوه ی ناگۆکی و گلهیی لە هەردوو گمان هەبوو؟ وتی: ئەه ی پیغمبەر (ﷺ) سویند بەخوا ئەو راستی کرد و من درۆم کرد و شەهید بوو .^{۱۰۴}

^{۱۰۴} (اخرجه البخاري ۶۱۰۶) ومسلم (۱۷۸-۴۶۵) واحمد (۳۳۴۷-۱۴۳۰۷) وقال علقه اسناده صحيح على شرطهما .

١١٤. ﴿ سماکی کوری خه رشه شمشیره که ی پیغه مبهردی (ع.ه.ه.) به ههقی خوی وهرگرت ﴾

زوبهیری کوری عهوام - خوای لی رازی بی- دهلیت: پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) له رۆژی جهنگی نو خوددا شمشیرکی نمایش کرد و پیشانی موسولمانانی دا و هه رمووی: کی ئەم شمشیره وهرده گرت و ههقی خوی دهداتی؟ عومەر هه ستاو وتی: من و مری دهگرم نهی پیغه مبهردی خوا؟ پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) رپوی لی وهرگرتا و پاشان هه رمایسته که ی په کهم جاری دووباره کرده و و منیش وتم: من و مری دهگرم نهی پیغه مبهردی خوا ؟ به لام رپوی له منیش وهرگرتا پاشان هه رمایسته که ی سی باره کرده و نه بو دوجانه واته: سماکی کوری خه رشه هه ستاو وتی: من به ههقی خوی و مری دهگرم به لام ههقی خوی چیه نهی پیغه مبهردی خوا (ع.ه.ه.) پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) هه رمووی: ههقی نه و میه موسولمانانی بی نه کوژی وله رپوی کافریشدا رانه کهیت وله دوژمن بدیهیت تا ده چه میتوه پاشان پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) شمشیره که ی دایه دمست نه بو دوجانه نه ویش بیاویکی نازا بو و فیزی دنواند له کاتی جهنگدا و نه گهر وستی شه رکردنی بوایه خوی نیشانه دمکرد و پارچه قوماشیکی سووری له ناو چه وانه وه ده به ست و خه لکی نه و میان بهر چاو بکه و تایه دهیانزانی که به راستی شه ر دهکات نیبن نیسحاق دهلیت: نه بو دوجانه شمشیره که ی وهرگرت له دمستی پیرۆزی پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) ئنجا پارچه په رۆیه که ی هینایه دهره وه و به ناو چاوانیه وه به ست پاشان به فیزه وه ده رۆیشته له بهردهم ریزی پێشه وه ی موسولمانان دا وله پیش چاوی هاوبهش په رستان پیغه مبهرد (ع.ه.ه.) نه بو دوجانه ی بینی که به فیزه وه دهروات هه رمووی: نه و جوژه رۆیشتنیکه خوای گه و ره خا و نه که ی ده بو غزینی مه گهر له جینگه په کی وادا نه بیت.^{١٠٥}

۱۱۵. ﴿بەسەرھاتى پابىتى كۆرى وەقش ويەمانى كۆرى جابر لە جەنگى ئوچوددا﴾

مەحمۇدى كۆرى لوبەيد -خوای لى رازى بى- دەئىت: كاتىك پېغەمبەر(ﷺ) دەرچوو لەگەل موسولمانان بۆ جەنگى ئوچود ئابىتى كۆرى وەقش ويەمانى كۆرى جابر لەگەل ژن و مندا لەكانيان لە قەلاكاندا دانرا بوون وە ھەردووكان زۆر بەتەمەن بوون يەككىيان بەوى ترىانى وت: باشە ئىمە چاومرئى جى دەكەين سویند بەخوا ھەر يەكە لە ئىمە تەمەنىكى زۆر كەمى ماوہ لەم رۆو سەپىنداين ئەوہ بۆ شمشىرەكانمان ھەلنەگرين وپاشان خۇمان بگەيەننە خزمەتى پېغەمبەر(ﷺ) بەلكو خوای گەورە شەھىيىمان بە قىسمەت بىكات ئەوہ بوو ھەردووكان شمشىرەكانيان ھەلگرت پاشان چوون تا خۇيان گەيانە پىزى موسولمانان بى ئەوہى سوپاى موسولمانان پىيان بزانن.^{۱۰۶}

۱۱۶. ﴿ئوصەيرمى كۆرى پابىت لە رۆژى ئوچوددا ئىسلام چووە دلىەوہ﴾

لە رۆژى ئوچوددا (الاصيرم)ى كۆرى ئابىتى كۆرى وەقش كە ئەو باومەرە بەگورپو تىنەى لە باوكە پەرەكەيدا بىنى ئىسلام بوو وە خۆى گەيانە پىزى سوپاى بىرواداران ئەبو ھورمىرە -خوای لى رازى بى- دەئىت: ئوصەيرم كە ناوى عەمرى كۆرى ئابىتى كۆرى وەقش بوو پىشتر پەخنەى لە موسلمان بوونى خزمەكانى دىگرت وھەندىك پارەى رىپاى لە جەھالىەت دا ھەبوو ئەوہ ببووہ رىگىرە لە موسلمان بوون دىبوىست پارەكانى وەرگىریتەوہ پاشان موسولمان بىبىت بەلام كە ئەو رۆژە ھاتە پىش پېغەمبەر(ﷺ) چوو بۆ غەزای ئوچود لەو رۆژەدا ئىسلام چووە دلىەوہ و موسلمان بوو وە چوو پىرسىارى كرد ئامۇزاكانم لە كوین ؟ ووتيان: لە ئوچودن وتى: ئەى سەعدى كۆرى موغاز لە كوئىيە ؟ ووتيان: لە ئوچودە ئەویش قەلغانى سىنگى لەبەر كرد

^{۱۰۶} (أخرج ابن هشام برقم (۶۳۵) والحاكم (۳/ ۲۰۲) وقال صحيح على شرط مسلم وقال محقق (المستدرک) (۴۹۶۱) إسناده صحيح.

وشمشیره که ی ورمه که ی هه لگرت و سواری پشتی نه سپه که ی بوو پاشان چوو بۆ ئوحوو و به خپراپی خۆی گه یانده ناو ریزه کانی موسلمانانه وه و کاتی که موسولمانان بێیان پێیان وت: عه مر دووربکه وه لێمان ؟ نه ویش وتی: من موسلمان بوومه.^{١٠٧}

١١٧. ﴿مُوخه ی رِیق وه سیه تی کرد که مالّ و سامانه که ی بد رِیت ه پِیغه مبه ری

خو ا﴾ (ﷺ)

موخه ی رِیق جووله که یه مکی راست بوو له و به لێنه ی که له گه ل موسولمانان دا بووی که پارێزگاری له شاری مه دینه بکات ئیبن ئیسحاق ده لێت: موخه ی رِیق یه کێک بوو له جووله که کانی به نی ئه له به کاتی که جهنگی ئوحوو ها ته پێش به جووله که کانی خزمی وت: نه ی کۆمه لی جووله که سوێند به خوای گه وره ده زانن که بپوێسته له سه رتان نه مرۆ موحه ممه د سه ربخه ن؟ نه وانیش وتیان: نه مرۆ رۆژی شه ممه یه نه ویش وتی: هه رگیز شه ممه و پشووتان نه بێت پاشان شمشیر و که ل و په له که ی هه لگرت وتی: نه گه ر کو زرام مالّ و سامانه که م هی موحه ممه ده چی لی دمکات نارمه زووی خۆیه تی نه و به ره به یانه خۆی گه یانده سوپای موسه لمانان و پِیغه مبه ر (ﷺ) و پشتیوانی لی کرد تا شه هید کرا.^{١٠٨}

^{١٠٧} (آخرجه احمد) (٢٣٦٣٤) وقال محققه الأرنأؤوط: إسناده حسن، والطبراني (الكبير) (١٧ / ٣٧)، وأبو داود (٢٥٣٧) والحاكم (٢ / ١١٣) وصححه على شرط مسلم ووافقه الذهبي والبيهقي (الكبرى) (٩ / ١٦٧) والدينوري (المجالسة) (٢٤٢٤) وقال محققه: سنده حسن الشيخ الألباني في (صحيح أبي داود) (٢٢١٢) والشيخ المقبل في (صحيح المسند) (١٤٠٧)

^{١٠٨} (آخرجه ابن هشام (السيرة) (٣ / ٤٤) والطبري (التاريخ) (٣ / ٥٣١) وابن سعد (الطبقات) (١ / ٣٨٩) وأبو نعيم (الدلائل) (١ / ٦٧)

١١٨. مەریبەعی کۆری قەییزی موناڤیق رق وکینهی خۆی ناشکرا کرد

بەرامبەر پێغەمبەری خوا (ﷺ)

لە کاتی دەرچوونی سوپای مۆسڵمانان بەردو ئوحوود پێغەمبەر (ﷺ) بە ھاوێلانی فەرموو: کێ دمتوانیێت لە رێگەیه‌که‌وه بمانبات بە‌لای ئەواندا نەروات؟ ئەبو خەیسەمە نامادی دەرپری وتی: من ئەم پێغەمبەری خوا نیتر توانی لە چەردی بنی حاریسە ولە نیۆ مائەکانیانە‌وه تێپەرێت لە نیۆ باخێکی مەریبەعی کۆری قەیزیه‌وه بردنی که پیاویکی موناڤیقی کوێر بوو جا کاتێک هەستی کرد بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) و مۆسڵمانان هەلسا و دەستی کردە خۆل بەسەر پرژانندیان داو دەپووت: ئەگەر پێغەمبەری خۆی من رازی نابم بە ناو باخەکه‌مدا تێپەریت دەشگیرنە‌وه مشتێ خۆلی هەلگرتوو و وتووێهتی: سوێند بە خوا ئەگەر بمزاننیا فری بدهم تهن‌ها له تۆ نه‌بی‌ت له که‌سی تر نادات وامه کرد نیتر مۆسڵمانان هاتن بیکوژن بە‌لام پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: مەیکوژن ئەمە کوێرە و دلێشی کوێرە بە‌لام سەعدی کۆری زه‌ید به‌نی عەبدولنه شه‌لی پیش ئەوهی ئەم قسه‌یه‌ی پێغەمبەری (ﷺ) پی بگات بە که‌وانه‌که‌ی له سه‌ری ئەو کابرایه‌ی داو شکاندی.^{١٠٩}

^{١٠٩} (السيرة النبوية لابن هشام (٧٣ / ٣))

١١٩. ﴿بە سەرھاتی رافیی کۆری خودەییج و سومرە ی کۆری جوندەب لە جەنگی

ئوھوددا﴾

پێغمبەر(ﷺ) لە سەر بازگە ی خۆ ی لە(الشیخین) ھەئسا بەگێرانی ھەندیک لە ھاوھەلان چونکە تەمەنیان منداڵ بوو چوار دە سال و کەمتر بوون وەک عەبدوللای کۆری عومەر وزمیدی کۆری سابیت وئوسامە ی کۆری زمید وزمیدی کۆری نەرقەم و بێرانی کۆری عازیب وئەبو سەعیدی خودری ژمارە ی ئەوانە گەشتە چوار دە منداڵ جێگیریش بوو کە عەبدوللای کۆری عومەر لە وانە بوو پێغمبەر(ﷺ) ڕێگای دا بە رافیی کۆری خودەییج کاتیک پێیان وت رافیع تیر ھاوژە کاتیک ئەم ھەواڵە گەشتە سومرە ی کۆری جوندەب چوو لە مورپرە ی کۆری سینانی کۆری سەعلەبە کە مێردی دایکی ومامی ئەبو سەعیدی خودری بوو ھەر خۆشی سومرە ی بەخیو کردبوو لەلای خۆ ی پێی وت: ئە ی باوکە پێغمبەر(ﷺ) ڕێگای بە رافیع داوە و منی گێراوەتەو من لە زۆرانبازی دا رافیع دێبەزێنم ئیتەر ئەم پیاو چوو لە پێغمبەر(ﷺ) پرووی کردە لە رافیع و سومرە ی پێی فەرموون: زۆرانبازی بکەن ئیتەر سومرە رافیی بەزاند و پێغمبەر(ﷺ) ڕێگای ئەویشی دا لەگەڵیان دەرچیت وکردنی بەسەربازی سوپاکە ی کە ھەر یەکە وتایبەتمەندی خۆ ی ھەبوو .^{١١٠}

١٢٠. ﴿بەسەرھاتی وەھبى کورې قابووسى موزەنى وھارىسى کورې قابووسى

برازای لە جەنگى ئوھوددا﴾

وەھبى کورې قابووسى موزەنى وھارىسى کورې قابووسى برازای لە کۆى موزەینەو بە مەرکەکانیانەو هاتن بۆ مەدینە بىنەیان شار چۆلە پرسىاریان کرد خەلکى لە کۆین؟ وتیان لە ئوھودن پىغمبەر(ﷺ) دەر چووو شەر لەگەل بىتەرستان بکات ئیتەر دەرچوون تاکو هاتنە خزمەتى پىغمبەر(ﷺ) لە ئوھود سەیریان کرد شەر گەرمە وپىغمبەر وھاوولانى سەرکەوتوونە ئیتەر ئەوانیش لەگەل موسولمانان بەشدار بوون لە دەستکەوتەکاندا ئىنجا ئەسپ سوارمکان لە دواو هاتن خالیدی کورې وەلید وەیکرىمەى کورې ئەبو جەهل ئیتەر هەردووکیان شەرپکى سەختیان کرد بەشیک لە سوپای بىتەرستان جیا بوویەو پىغمبەر(ﷺ) فەرمووی: کى دەرەقەتى ئەو کۆمەلە دیت؟ وەھبى کورې قابووس وتى: من ئەى پىغمبەرى خوا ئىنجا دەستى کرد بە تىر باران کردنیان تاکو گەراندىنەو کۆمەلێکى تریان لى جیاوو بوووەو پىغمبەر(ﷺ) فەرمووی: کى دەرەقەتى ئەو کۆمەلە سەربازە دیت؟ موزەنى وتى: من ئەى پىغمبەرى خوا ئىنجا هەلسا بە شمشیر گەراندىنەو وگەراپەو کۆمەلە چەکدارێکى تر هاتن وپىغمبەر(ﷺ) فەرمووی: کى هەلەدەستیت بۆ ئەوانە؟ دیسان وتى: من ئەى پىغمبەرى خوا پىغمبەر(ﷺ) پى فەرموو: هەلسە و مژدەى بەهەشت لى بىت موزەنى بە خۆشحالیەو هەلسا ووتى: سویند بە خوا نە پەشیمان دەبەو و نەواز دەهینم ئنجا بە شمشیرکەپەو دەستى کرد بە لىدانیان وپىغمبەر(ﷺ) ئەماشای دەکرد تاکو لەو سەریانەو دەرچوو پىغمبەر(ﷺ) دەیفەرموو: خواپە سۆزو بەزمى خۆت بپژە سەرى بەردەوام بە شمشیر وپمەکانیان کوشتیان و دواتر بىنرا بیست لىدانى کوشندەى پىومىو ئەتکیش کراو ئنجا برازاگەى شەرى کرد تا شەهید کرا عومەرى کورې خەتتاب دەیوت خۆشترین مردن بەلامەو مردنى موزەنییە. ^{١١١} سەعد دەلێت: شایەتى دەدەم پىغمبەر(ﷺ) بىنى لەسەرى پاوستابوو کاتیک گە شەهیدکرا بوو دەیفەرموو: خواى گەورە لیت پازى بىت من لەتۆ پازیم ئنجا بىنیم

پێغەمبەر (ﷺ) بەو ھەموو برینەشیەو لەسەری راوستابوو تاكو خراپە گۆرەكەى بە پۆشاکیكى سەوز كفن كرابوو پێغەمبەر (ﷺ) دەستی درێژ كرد بەو پۆشاكە پرووخسارى داپۆشى ودریژی كردهووە سەرگیانی تاكو گەیشتە نیوەى قاچى و فەرمانى پێ كردین گوزالكمان ھیناو ھەردوو قاجیمان داپۆشى لە گۆرەكەیدا ئەنجا روشت ، دەلى: منیش ئاواتە خواز بووم بەو شیوەیە بمردمايە .

۱۲۱. ﴿بەسەرھاتی ھەنرەلەى كورى ئەبو عامیر — ئەو كەسەى كە شەھید

كرا فریشتەكان شۆردیان﴾

ھەنرەلە كورى ئەبو عامیری فاسق بوو ھەنرەلە پێچەوانەى باوكی بوو گەنجیكى خوا ناس و سەر راست بوو باوكی ھەنرەلە پیاویكى نا پاك بوو مەدینەى بەجى ھىشت و پالى بە كافرانى قورمیشەو داو دژی مۆسلمانەكان چەكى ھەلگرت بەلام ھەنرەلەى كورى ئەو پەرى بەردایەتى و وفادای نواند ھەنرەلە لە ھەلۆیستى نا مروفانەى باوكی شەرمەزار بوو بۆیە داواى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كرد تا مۆلت بدات باوكی بكۆژێت بەلام پێغەمبەرى بە سۆز و رحەم پێگە ھەدا و قەدەغەى كرد لە شەوى جەنگى ئوھوددا ھەنرەلە یەكەم شەوى زاواپەتى بوو ھەر ئەو شەو جەمیلەى كچی ئوبەى كورى سەلولى گواستبۆو كە خوشكى عەبدوللاى كورى ئوبەى سەرۆكى نیفاق بوو ھەنرەلە پیاوانى بەشداری جەنگى ئوھودى كرد ھەنرەلە ئەو پیاوێیە كە ناوئراو بە (غسيل الملائكة) چونكە كە شەھید كرا لەشى گران بوو بەفەرمانى خوا مەلائىكە شۆردیان كە بەیانى زوو جار درا بۆ جیھاد بوكى بە جى ھىشتوو دەستى داپە كەرەستەى جەنگ و بى ئەوێ ماوێ ھەبى خۆى بشوات بەپەلە خۆى گەياندە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كە جەنگ دەستى پێكرد ھەنرەلەش خۆى كرد بەناو ریزەكاندا و ناوجەرگەى مەیدانى جەنگ و گەیشتەى لاى ئەبو سەفیانى فەرماندەى گشتى سوپای مەككە و ھەلمەتێكى داپە و چوار پەلێ ئەسپەكەى قرتاندوو ئەبوو سەفیان لەسەرى كەوتە خوارووە كە ئەبوو سەفیان كەوتە زەوى ھەنرەلە ھەلمەتى داو پەریە سەرسەرى و وویستى سەرى بپێ

بەلام بەفەرمانی خوا رۆژی ئەبوو سوфиان ئەواو ئەبووبوو ئەبوا ئەمری هەتا ئیمان بهێنێ و پەلە هاوێتتی دەست بکەوێ ئەو بوو پەکی لە پیاوێکانی دەورووبەری ئەبوو سوфиان کە ناوی شەددادی کۆری ئەسود بوو بە نازناوی (ابن شعوب) ناسرا بوو بەپەلە هەلەمەتی دا تا ئەبو سوфиان رزگار بکات بە شمشیر حەزەلە داگرتهوه و شەهیدی کرد دواي شەهید بوونی حەزەلە پالەوان پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی (ان صاحبکم لتغسله ملائکة فسألوا أهل ما شأنه ؟) واتە : فەرمووی : مەلانیکیە حەزەلە ئەشۆن لە هاوسەرەکی پرسیار بکەن بزانن هۆی ئەمە چی یە ؟ کە پرسیار لە هاوسەرەکی کرا ووتی : کاتی کەدەنگی جار چی جیهادی بیست بەلەشی گرانهوه کەوتە پێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی (لذلک غسلته الملائکة) فەرمووی : لەبەر ئەو مەلانیکیەت شۆردویانە .^{۱۱۲}

۱۲۲. ﴿بەسەرھاتی عەبدوللای کۆری عەمری کۆری حەرام—خوای لی رازی بی—

لە غەزای ئوحوودا﴾

عەبدوللا سوور بوو لە سەر بەشداری کردن لە غەزای ئوحوودا بە جابیری کۆری وت: ئەو جابیر هیبەت لەسەر نیه ئەگەر لە مەدینە بمینیتەوه تاکو دەرەکەوێت مەسەلە ئیمە بەچی دماگات سوێند بەخوا لە بەر ئەو نەبێت کچ لە دواي خۆم بەجی دەهێلم حەزم دماکرد لە پیش دەستما بکوژیت.^{۱۱۳} هەروەها بە کۆرەکی وت: وادەزانم لە سەرمتای ئەوانەو لە هاوێلانی پێغەمبەر(ﷺ) شەهید دماکړن من دەبم ئینجا من لە پاشی خۆم کەسم نیه لە تۆ خۆشەویست تربیت پێغەمبەر(ﷺ) نەبیت فەرزمەکانم بدمەوه وچاکە لەگەڵ خوشکەکانت بکە.^{۱۱۴}

^{۱۱۲} ژبانی ئازیزمان (ﷺ) بەرگی یەکەم لاپەرە (۷۵۰ – ۷۵۱).

^{۱۱۳} (البخاری) (۴۰۹۷).

^{۱۱۴} (البخاری) (۱۳۵۱).

عهبدوڵا له گهڵ موسوڵمانان دهرچوو پلهی شههیدی به دهست هێنا جابیر دهگیرێتهوه دهلی: کاتیک باوکم شههید کرا له ئوحد روویم خسته دهر دهریام هاوهلانی پێغه مبهردا (ﷺ) داوایان لێ دهکردم نهگیرم و پێغه مبهردا (ﷺ) هیچی نهدهوتن بجا پوورمه کهشم ههر له سه ره باوکم دهگیرا پێغه مبهردا (ﷺ) فهرمووی: (تَبْكِيْنَ اَوْ لَا تَبْكِيْنَ مَا زَالَتِ الْمَلَائِكَةُ تَظْلَهُ بِأَجْنَحَتِهَا حَتَّى رَفَعْتُمُوهُ)^{۱۱۰}.

واته: بگریه یان نهگریه فریشته گان به بالیان سینه ریان بۆ دهکرد تا کو به رزتان کردهوه پێغه مبهردا (ﷺ) جارێک به جابیری فهرموو: نهی جابیر بۆچی داماو؟ وتی: نهی پێغه مبهردا (ﷺ) خوا (ﷺ) باوکم شههید بوو هه ندێ منداڵ و قهرزی به سه ره مه وه جی هێشتوو پێغه مبهردا (ﷺ) فهرمووی: نایه مژدمت پێ نه دم خوای گه وه ره باوکتی چۆن پێشوازی کرد وتم: به ئێ نهی پێغه مبهردا (ﷺ) خوا فهرمووی: خوای گه وه ره له گه ل که سدا قسه ی نه کرده له پێشت په رده وه نه بیته به لام له گه ل باوکت راسته و خۆ قسه ی کردو فهرمووی: به نده که م ئاوات بخوازه پێت ده به خشم نه ویش وتی: خوا به زین دووم بکه ره وه بۆ نه وه ی جارێکی تر بکوژیمه وه خوای گه وه ره فهرمووی: پێشتر بریومه ته وه له ناگه رپنه وه بۆ دونیا وتی: خوا به نه مانه ی دوا ی نێمه ئاگادار بکه ره وه،^{۱۱۱} ئیتر خوای گه وه ره نه م نایه تانه ی دا به زاند (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ { ۱۶۹ } فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ { ۱۷۰ }) سووره تی (ال عمران) نایه تی (۱۶۹-۱۷۰).

^{۱۱۰} (البخاری) (۱۲۴۴).

^{۱۱۱} (صحیح ابن ماجه الابانی رقم الحدیث (۱۵۸-۱۸۹).

۱۳۳. ﴿ئەنەسی کۆری نەضر بە راستی بەئینەکە ی خۆی بە جوانی بە جی گەیاندا﴾

ئەنەسی کۆری مالیک دەلێت : - ئەنەسی کۆری نضری مامم دواکەوتبوو لە جەنگی بەدر وتی:-

ئە ی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە یەکەم جەنگت لەگەڵ بێبەرستان دواکەوتم بەلام ئەگەر خۆی گەورە ئەم جارە نامادە ی جەنگی هاوبەشپەرستەکانم بکات دەبینیت چی دەکەم و ترسا هیچی تر بێت کاتێک کە جەنگی ئوحود بەرپا بوو موسوڵمانان رایان کرد وتی: - خۆایە من داوی ئی بووردنت ئی دەکەم لەو کارە ی کە موسوڵمانان کردیان وە لە پێناوی تۆدا بەریم لەوە ی کە موشریکەکان پێی هاتوون و ئەنجامیان داوە پاشان بە شمشیرەکیەووە چوووە پێش و سەعدی کۆری موعاز بەرەو ڕووی هات و پێی وت: - باوکی عومەر بۆ کۆی دەچیت ؟ ئەویش وتی: - دەچم بۆ بەهەشت ئای بۆنی بەهەشت کە خۆشە لە ناو هەمووتان دا من بۆنی دەکەم سەعد پێی وت : - ئە ی بڕام چی دەکەیت منت لەگەڵدام سەعد لە دوایدا بە پێغەمبەری وت: - ئە ی پێغەمبەری خوا ئەوە ی ئەو ئەنجامی دا من نەمتوانی ئەنجامی بدهم ئەنەسی کۆری نەضر ڕۆشت جەنگا لەگەڵ موشریکەکان تا شەهید کرا ئەنەس - خۆی ئی رازی بی - دەلێت دواتر لاشەکە ی ئەنەسی کۆری نەضرمان دۆزیەووە و سەیرمان کرد لە هەشتا و سی لاوە پێکرا بوو بە شمشیر و ڕم و تیر دواتریش موشریکەکان لاشەکەیان شیواند بوو کەس نە ی دەناسیەووە تەنها خوشکەکە ی نەبێت کە پووری من بوو ناوی ڕوبەیعە ی کچی نەضر بوو وتی: بڕاکەم نە دەناسیوە تەنها بەسەر پەنجەکەیدا نەبێت.^{۱۱۷}

^{۱۱۷} أخرجه: البخاري (۲۸۰۵) ومسلم (۱۹۰۳) والترمذي (۳۲۰۰ - ۳۲۰۱) والنسائي (الكبرى) (۱۱۴۰۳)

١٣٤. ﴿بەسەرھاتی ئەبەلغەیدا قزمان لە جەنگی ئوھوددا﴾

یەكێك لەوانەمی لەگەڵ موسلمانان شەپیان کرد لە ئوھود بپاویك بوو قزمانی بێ دەوترا بە ئازایی دەناسرا بەلام كە باسیان دەکرد بۆ پێغه مەردا ﷺ (دەیفەر موو: (إنه من اهل النار) واتە ئەو لە خەلگی دۆزەخە لە پۆزی ئوھوددا دوا كەوت بۆیە ژنانی بەنی زەفەر تانەو تەشەریان لێیدا ئینجا ھاتە لای پێغه مەردا ﷺ كە خەریکی پێكخستی پیزەكان بوو تاكو خۆی گەیانده پیزی یەكەم ئەو یەكەم كەس بوو كە تیر بھاوێت دواي ئەوە شەپێکی زۆر نەبەردانەیی کرد بە تیر و شمشیر ئینجا پێكراو كەوتە زەوی قەتادەیی كۆری نوعمان بانگی کرد : ئەمی ئەبەلغەیدا ق پیرۆزت بێت شەھیدی موسلمانانیش پێیان وت :- بە راستی شەپێکی چاكت کرد مژدەت لی بێت ئەمی قزمان وتی:- مژدەیی چی ؟ سوێند بەخوایە بەر خەمەكانم شەرم دەکرد لە بەر ئەوێش نەبوايە شەرم نەدەکرد ئەوھیان بۆ پێغه مەردا ﷺ (باس کرد وفەر مووی :- (إنه من اهل النار إن الله تعالى يؤيد هذا الدين بالرجل الفاجر) واتە:- ئەو دەچێتە دۆزەخەو خوای گەورە پشٹیوانی ئەم ئایینە دەكات بە پیاوی خراپەكار.^{١١٨}

١٣٥. ﴿كە ھەلێان گرتەووە وەك گای دەییۆراند﴾

عورووی كۆری زوبەیر - خوای لی پازی بێ - دەلێت :- ئوبەیی كۆری خەلەف لە مەككە سوێندی خوارد بوو كە دەبێت پێغه مەردا ﷺ خوا بكۆژێت وئەم ھەواڵەش گەشتبۆو پێغه مەردا ﷺ (وفەر موو بووی بەلكو من ئەو دەكۆژم (ان شاء الله) لە پۆزی جەنگی ئوھوددا ئوبەیی كۆری خەلەف ھەموو لاشەیی بە ئاسن داپۆشی بوو وە سەرو كلاوی ئاسنێنی پۆشی بوو تەنھا چاوی دیار بوو ھێرشی ھێناو وتی:- پزگار نەبم ئەگەر موھەممەد پزگاری بێت ھێرشی ھێنا بۆ پێغه مەردا ﷺ (موصەبەیی كۆری عومەیر لە پێشی پێغه مەردا ﷺ) وئەستا بوو بۆ پارێزگاری کردنی و مەصەب شەھید کرا و پێغه مەردا ﷺ (چاوی بە ئەلقەمەیی

^{١١٨} (السيرة لابن هشام (٣ / ٩٩) غزوة احد دراسة دعوية (١١٣)

كراوهى نيوان كلاو درعهكهى له سەر قور قوراگهى ئوبهى كهوت پرمىكى بۇ ھەلدا ولەو جىگەيهى داو لەسەر ئەسپەكهى خستىه خواروھە وبەلام خوڤن لە جى برىنەكهى نەھاتە دەر وھاوھەلانى ھەئيان گرتەوھە وەك گا دەمبۇراند وپپيان وتبۇ وا بى غىرەتى ئەوھ تەنھا پووشاويەگە ؟ ئەويش بەلئىنەكهى پېغەمبەرى(ﷺ) بۇ گىرەنەوھە كە پېغەمبەر(ﷺ) ھەرمووى بووى :- من ئوبهى دەكوژم پاشان وتى:- سوڤند بە خوا ئەو ئازارەى ئىستا بە منەوھە ئەگەر بە خەلكى ھەموو (ذې الحجاز)وھ بىت ھەموويان دەمرن ئەوھ بوو ئوبهى پاشان مرد.^{۱۱۹}

۱۲۶. ﴿بەسەرھاتى رافعى كورپى خەديج و نووكە ئاسنەكهى ناو سنگى﴾

لە رىوايەتلىكدا خىزانەكهى رافعى كورپى خەديج دەلتىت :- رافع لەگەل پېغەمبەردا(ﷺ) بوولە جەنگى ئوچوددا وتىرىكى تى گىراو بەسەر سنگى گۆى مەمكى كهوت وھات بۇلاى پېغەمبەر(ﷺ) وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا ئەو تىرەم لى دەرەكە پېغەمبەر(ﷺ) ھەرمووى :- (يا رافع إن شئت نزع السهم والقطبة جميعا ، وإن شئت نزع السهم وترك القطبة وشهدت لك يوم القيامة أنك شهيد) واتە:- ئەى رافع كەر ويستت لىبوو ئەوا تىرەكە ونووكەكهى ھەردووکیان دەرەكەم وھ ئەگەر ويستت لى بوو تىرەكە دەرەكەم ونووكە ئاسنەكهى دەر ناکەم وشايەتت بوو دەدەم لە قىامە تدا كەتۇ شەھىدى رافىعەش وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) تەنھا تىرەكە دەرینە ونووكەكهى واز لى بىنە وشايەتیم بۇ بدە لە قىامت دا كە من شەھىد ئەنجا پېغەمبەر(ﷺ) تەنھا تىرەكهى دەرکردوو نووكەكهى دەر نەكرد رافىع لە دواى ئەوھ ئەو نووكە تىرەى ھەر لە جەستەدا بوو زیا تا زەمانى خىلافەتى معاويە ولە پېدا خوڤنى بەر بوو لە جىگە نووكەكهەدا ولە دواى نۆیژى عەسر مرد.^{۱۲۰}

^{۱۱۹} أخرجه البيهقي (الدلائل) (۳/ ۳۵۸) وأبو نعيم (الدلائل) (۴۱۵)

^{۱۲۰} أخرجه: أحمد (۲۷/۲۸) وقال محققه الأناؤوط: اسناده حسن، وأخرجه أيضاً، الطبراني (الكبير) ۲۳۹/۴ برقم (۴۲۴۷) وقال البوصيرى في (مختصر الأنحاف) ۴۷۷/۶ برقم (۵۰۶۰) رواه أبو داود والطيالسي بإسناد حسن.

﴿ ھەر ھەموویان ڕازی بوونی پێغەمبەریان (ﷺ) پێی خوش بوو ﴾ ۱۲۷

موسای کۆری عوقبە و عورووی کۆری ئەلزووبەر - خویان لێ ڕازی بێ - دەئێن: کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) گەڕایەووە ناو مەدینە و تیپەری بە کۆڵانەکانیدا گۆی ی لە گریانیکێ زۆر بوو و فەرمووی ئەمە چیە ؟ ووتیان: ئافرەتانی ئەنصارن بۆ شەھیدەکانیان دەگڕین پێغەمبەریش(ﷺ) لە گریانێ ئەوان ھەمزە ی مامی بە بیرھاتەو و داوای لێخوشبوونی بۆ کردو و فەرمووی: بەلام ھەمزە کەس نیە ئەمڕۆ بۆی بگرتی لە مەدینەدا پیاوانیکێ یارمەتیدەران وەک سەعدی کۆری موعاز و سەعدی کۆری عوبادە و موعازی کۆری جەبەل و عەبدوللێ کۆری رەواحە گۆیان لەم ووتەیە پێغەمبەر(ﷺ) بوو گەڕانەووە بۆ خانووەکانیان و ھەموو ئەو ئافرەتانەیان کۆکردووە کە بۆ شەھیدەکانیان دەگڕان و پێیان ووتن: سۆتند بە خوا نابێت بگڕین بۆ شەھیدەکانتان تا بۆ ھەمزە ی مامی پێغەمبەر(ﷺ) نەگڕین چونکە باسی ئەووی کردووە کە ھەمزە ھیچ کەسیکی نیە بۆی بگرتی لە مەدینەدا و ھەمووان ڕازی بوونی پێغەمبەریان پێی خوش بوو ئنجا عەبدوللێ کۆری رەواحە ھەموویانی ھێنا بۆلای مالی پێغەمبەر(ﷺ) کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) گۆی لە گریانە بوو فەرمووی: ئەمە چیە ؟ ئەوانیش بۆیان گێڕایەووە کە یارمەتیدەران ھەموو ئافرەتەکانیان کۆکردۆتەووە بۆ ئەووی بۆ ھەمزە بگڕین پێغەمبەر(ﷺ) داوای لێ خوش بوونی بۆ کردن و بەچاکە باسی کردن ڕازی بوو لەوانە ی کە فەرمانیان داوە بە ڕازی بوونی پێغەمبەر(ﷺ) و فەرمووی: (ما هذا أردت وما أحب البكاء) واتە: من ئەمەم نەویستوو و گریانم پێی خوش نیە پاشان داوای لێ کردن کە دەست لە گریان ھەلگرن.^{۱۲۱}

۱۲۸. ﴿عەبدوللەي كۆپى ئوبەي دوو پوو رازى نەبوو پېغەمبەر(ﷺ) داواي لى خوشبوونى بۆ بکات﴾

عەبدوللەي كۆپى ئوبەي سەرگەردەي دوورپووەكان لە يەكەم جومعهي دواي جەنگي نوحود وويستی نياز پاكي ولايمەنگيري خۆي وەك جاران دووپات بکاتەووە بۆ پېغەمبەر(ﷺ) و موسلمانان دواي ئەوەي كە سېيەكي سوپاكەي لە گۆرەپاني جەنگدا گېراپەووە ئيبن نيسحاق — رەحمەتي خواي لى بېت- دەلەيت :- عەبدوللەي كۆپى ئوبەي يەكەك بوو لە پياو ماقولاني تيرەو ھۆزەكەي خۆي لە ھەموو كۆپوونەوەي جومعهيەك دا لە ناو ھەموواندا ھەلەدەستاو لايمەنگيري وسەرخستنى خۆي بۆ پېغەمبەر(ﷺ) دووپات دەكرەدەو تا ئەوە بوو ئەو كارە نەبەجىيەي نەجامدا لە نوحوددا وسېيەكي سوپاكەي گەرانەدەو لە دواي ئەوە وەك جاران ديسان وويستی لە پۆزى جومعهدا ھەستەيت لە ناو خەلكەكەدا و لايمەنگيري خۆي دووپات بکاتەووە ھەر كە وويستی ھەستەيت موسلمانان لە ھەموو لايمەكەووە جل وبەرگەكەيان گرت وپييان وت:- دانيشە ئەي دوژمنى خوا تۆ ئەو پياووە نيت دواي ئەوەي ئەو گارەت نەجامدا ؟ عەبدوللەش بەسەر خەلكاندا ھەنگاوي دەنا بۆ چوونە دەرەووە لە مزگەوت و دەي وت:- ھەستاوم لايمەنگيري دەكەم دەلەي قسەي ناشيرينم كردووە پياويكي يارمەتي دەرمان لە دەرگاي مزگەوت دا گەيشتە ئەو مونافيقە وپيى وت:- كۆرە بگەرپرەووە تا پېغەمبەر(ﷺ) داواي لىخوش بوونت بۆ بکات ؟ وتى:- وەللا نامەوېت داواي لى خوشبوونم بۆ بکات.^{۱۲۲}

خواي گەورەش وەصفى ئەم مونافيقانەي كردووە كە دەفەرمووي :-

(وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّاْ رُؤُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ
{ه} المنافقون .

^{۱۲۲} أخرجه ابن هشام (السيرة) (٦٦ / ٣) برقم(٦٦١) باسناد مرسل من الزهري وأوردته البيهقي (الدلائل) (٣١٨/٣) وابن كثير (البداية) (٩٥ / ٤)

واتە :- كاتىك پېيان بووترى وەرن بۇلاى پېغەمبەرى خوا تا داواى لىبوردنتان بۇ بىكات سەرپىچى دەكەن سەريان بادەمەن وە دەيان بىنيت پرو وەردەگىرن لە كاتىكدا كە ئەوان خۇيان بە گەورە دەزانن .

ھاوەلانى پېغەمبەر(ﷺ) ھەلۋىستان جۇراو جۇر بوو لە بارەى ئەو موناڧىقانى كە گەراپوونەو لە جەنگى ئوحدو زىمىدى كورپى ثابت -خوای لى پازى بى- دەئىت:- كاتىك پېغەمبەر(ﷺ) بەرەو ئوحدو رۆشت كەسانىك لەوانەى كە لەگەلى دا بوون گەزانەو ھاوەلانى پېغەمبەرىش(ﷺ) لە بارەى ئەوان دوو كۆمەل بوون كۆمەلىكىان ووتيان:- دەيان كۆزىن وەكۆمەلەكەى كەيان ووتيان:- نايان كۆزىن خوای گەورە ئەم ئايەتەى ناردە خوارەو (فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرَكْسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا { ۸۸ } النساء

واتە:- ئەو ھىتانە دەربارەى دوو پرومگان بوونەتە دوو دەستە لە كاتىكدا خوا ئەوانەى گەراندىۋتەو بۇ بى باومرى بەھۋى كەردەو كانىانەو ئايا دەتانەوئىت پىنمەنى كەسىك بىكەن كە خوا گومراى كەردو وە ھەركەسى خوا گومراى بىكات ئەو ھەرگىز ناتوانى پىنگاى راست بدۆزىتەو ، دوا جار پېغەمبەر(ﷺ) ھەرموۋى:- (إنها طيبة وإنها تنفي الخبث كما تنفي النار خبث الفضة) واتە:- ئەو شارى مەدىنەى كە پىسى فېرى دەدات وەك چۆن ئاگر ۋەنگ وپىسى زىوو فېرى دەدات.^{۱۲۳}

^{۱۲۳} أخرجه أحمد (۲۱۶۳۶ و ۲۱۵۹۹) وابن أبي شيبة (۴۰۶ / ۱۴) والبخاري (۴۰۵۰) ومسلم (۲۷۷۶) والبيهقي (الدلائل) (۲۲۲/۳) واللفظ لأحمد

۱۲۹. ﴿پێغەمبەری خوا (ﷺ) دڵنەواییی بێشیری کۆری عەقربە دەکات﴾

پێغەمبەر(ﷺ) خیزانی شەهیدەکانی ئوحوودی بەسەر دەگەردوووە بێشیری کۆری عەقربە - خۆی ئی پازی بێ - دەئێت. گەشتە بە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە پۆزی ئوحوودا و پێم وت: باوکم جی ئی هات ؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: (أستشهد رحمة الله عليه) واتە: شەهید بوو پەرحمەتی خۆی لەسەر بێت ئێتر منیش گریام پێغەمبەر(ﷺ) منی گرت و دەستی هێنا بەسەرمدا و لەگەڵ خۆی سواری کردم و پێی فەرمووم: (اسکت ما یبکک أما ترضی أن أکون أنا أبوک وعائشة أمک ؟) واتە: بێ دەنگ بە جی دەتگرێت ئەم پازی ناییت گە من باوکت بێم و عائیشەش دایکت بێت. ^{۱۲۴}

۱۳۰. ﴿نزا کردنی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بۆ حەمنە کچی جەحش گیرابوو﴾

کاتێک پێغەمبەر(ﷺ) لە بەخاک سپاردنی هاوێلانی بوو، پەڕاوە سواری ئەسپەکی بوو لەگەڵ موسلماناندا گەڕانەوە بۆ مەدینە ئێتر تووشی حەمنە کچی جەحش بوو پێغەمبەر(ﷺ) پێی فەرموو: ئەم حەمنە داوای پاداشتی خوا بکە وتی: کۆ کوژراوە ئەم پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: خاوت حەمزە کۆری عەبدو لموتەلیب وتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون) خۆی گەورە ئێی خۆش بێت و شەهیدیش پەرۆز بێت ئنجا پێی فەرموو: چاوەڕوانی پاداشتی خوا بکە وتی: کۆ کوژراوە ئەم پێغەمبەری خوا ؟ فەرمووی: موصەبە کۆری عومەیری مێرت وتی: ئای لەو خەفەتە ئنجا هاواری کرد و قیزاندی پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مێر دله لای ژن پەلە و پاهەکی گەورە هەبە ئەوەی فەرموو کاتێک بێنی حەمنە خۆراگر بوو بەرامبەر کوژرانی خاڵۆی و براکە بەلام بۆ کوژرانی مێردەکی هاواری کرد دواوە پێغەمبەر(ﷺ) پەرسواری لێکرد بۆ وات کرد ؟ وتی: ئەم پێغەمبەری خوا بێم لە هەتیوی منداڵەکانی گەردوو و ناپەرحمت بووم ئێتر پێغەمبەر(ﷺ) دوووعای بۆ خۆی و منداڵەکانی کرد

^{۱۲۴} أخرجه البخاري (التاريخ الكبير) (۱/ ۲/ ۷۸) وابن عساكر (التاريخ) (۳/ ۳۷۷) والبخاري (۲/ ۳۸۵) (۱۹۱۰) وحسنه الشيخ الالباني في الصحيحة (۳۲۴۹).

کە خوای گەورە چاکەیان لەگەڵ دا بکات و ئەو کەلێیەیان بۆ پەر بکاتەو،^{١٢٥} دواتر شووی کرد بە تەلحە کۆری عوبەیدەللا و دوو کۆری لێ بوو بە ناوی موحەمەد و عیمران،^{١٢٦} جا موحەمەدی کۆری تەلحە بەسۆزترین کەس بوو بۆ منداڵەکانی.^{١٢٧}

١٣١. ﴿ نافرەتەکە ی هۆزی دینارو خوشەویستی بی سنووری بۆ پیغمبەری

خوا (ﷺ) ﴉ

سەعدی کۆری ئەبی وەققاس - خوای لێ پازی بی- دەلێت: پیغمبەر(ﷺ) بەلای نافرەتیکدا لە بەنی دینار تێپەری پیاوێکە و باوکی و براکە ی کۆژرا بوون لە ئوحد کاتیک هەوالی کۆژرانی ئەو کەسانە یی درا وتی: ئە ی پیغمبەری خوا (ﷺ) چی بەسەر هات ؟ وتیان: ساغ و سەلامەتە ئە ی دایکی فلان ئەو لە سایە ی خوای گەورە بەو شیوەیە کە تۆ پیت خوشە وتی: بێم نیشان بدە نیا تەماشای بکەم ئاماژەیان بۆ پیغمبەر (ﷺ) کرد تاکو بینی ووتی: هەموو کارساتیک لە پاش تۆ ئە ی پیغمبەری خوا ئاسانە.^{١٢٨}

^{١٢٥} (البداية والنهاية) (٤ / ٧٤) غزوة أحد دراسة دعوية (٣٣٦)

^{١٢٦} (الإصابة) (٨ / ٨٨) رقم (١١٠٦٠)

^{١٢٧} (غزوة أحد لأبي فارس ص (١٠٩).

^{١٢٨} (البداية والنهاية) (٤ / ٤٨).

۱۳۲ ﴿عەبدوللانى كۆرى ئونەيس فەرمانەكەى پېغەمبەرى خاى (ﷺ)﴾

جى بە جى كرد ﴿﴾

موساى كۆرى عوقبە - پەحمەتى خاى لى بى - دەئىت: پېغەمبەرى خاى (ﷺ)
 عەبدوللانى كۆرى ئونەيسى سولامى نارد بۇ لە ناو بىردىنى سوفىيانى كۆرى عەبدوللانى نەبىيى
 ھەزەلى كە لە دۆلى عورنەى بەردەم دەشتى عەرفەى پەشت مەككەوہ بوو لەویدا خەلگانىكى لى
 كۆبۈنەوہ بەمەبەستى خۇسازاندن بۇ ھىرش كىردنە سەر موسلمانان عەبدوللا رۇپشت ولە
 پىگەدا لەگەل خەلگانى ئەو ناوچەپەدا بە پىكەوت خۇى بە يەكەك لە ھۆزى خوزاعە دەناساند
 وبە ھەرگەسىك بگەپشتايە پى ى رادەگەياندا كە ئەو دەپەوئەت خۇى بگەيەنئە سوفىيانى
 ھوزەلى عەبدوللا بە پىكەوت خۇى گەياندا سوفىيانى ھوزەلى كە لەو كاتەدا لە دۆلى عورنە بە
 پىكەوتبوو ھەموو ئەحابىشەكانى ھاوپەيمانانى چوار دەورى كەعبەى بە دوواوہ بوو عەبدوللا
 دەئىت: كاتىك كە سوفىيانم بىنى زۆر زۆرى لى ترسام وتم: خاى پېغەمبەرەكەى راستيان
 ھەرمووہ پاشان خۇم بۇ مەلاس داو لە كەمىندا بووم بۆى خەلگان ئارام بوون وھەوانەوہ
 پاشان فرسەتم لى ھىئاو لە ناوم بىرد.^{۱۳۹}

ئىمامى ئەحمەد لە عەبدوللانى كۆرى ئونەيسەوہ - خاى لى رازى بى - دەمگىرپەتەوہ
 دەئىت: پېغەمبەرى خاى (ﷺ) بانگى كردم پى ى ھەرمووم -: ھەواىم پى ى گەپشتوہ كە
 خالىدى كۆرى سوفىيانى نەبىيى ھوزەلى خەلگان كۆدەكاتەوہ بۇ جەنگ لەگەل مندا لە ناوچەى
 عورنە لە رەواپەتەكى كەدا لە نەخلە تۇش بگەرە ئەو كەسمو بېكۆزە دەلى: منىش وتم: ئەى
 پېغەمبەرى خاى (ﷺ) شىوئەم پى بلى تا بىناسەوہ ؟ پېغەمبەر (ﷺ) ھەرمووى: نىشانەى
 ناسىنەوہى نىوان تۆو ئەو ئەومبە كە دەپىنەيت شەيتانت بىر دەمگەپتەوہ وھەست دەمەيت
 لەرزۇكە عەبدوللا دەئىت: منىش شەشەركەم لەگەل خۇم بىرد تا گەپشتە لای لە ناوچەى
 عورنە ئەو لەگەل يەكەك لە ژنە كانىدا جىگەيەكەيان چاك دەكرد ئەوئىش لە كاتى نوئۆزى
 ھەسردا بو وكاتىك بىنىم بەو شىوازە لەرزۇكەى ناسىمەوہ كە پېغەمبەر (ﷺ) بۆى باس

کرد بووم لەویدا ترسا مکه هەولەئام بۆ لە ناو بردنى بېیتە ھۆى لەبىر چوونەھوى نوێزمکەم
ولە دلى خۆمدا وتم:- دەترسم ھەول وپەلامارەکەم بۆ لە ناوبردنى بېیتە ھۆى دواخستنى
نوێزمکەم بۆیە ھەر بە رۆشتنەوہ رووبە ئەو نوێزم کرد ونامازەم بە بەرزکردنەوہ ونزم
کردنەھوى سەرم دەکرد لە رکوع وسجود دا تا گېشتە لای ونەو پى ى وتم:- پیاوھکە کى ى ؟
منیش وتم :- پیاوێكى عەرەبم باسى تۆ ونامادەکردنى سوپاکەتم دژ بەو پیاوہ پىگەشتووە و
ھاتووم تاکۆمەکیت بکەم لەو کارمدا وتى:- بەلى من سەرقالى ئەو کارەم منیش تۆزىک
لەگەلیدا رۆیشتم تا فرستەم لى ھىناو بە شمشىرەکەم لىمدا تا کوشتم وھەلھاتم ئنجا ژنەکانى
گەشتنە سەرى ونەوناوہم بە جى ھىشت وگەرپامەوہ خزمەتى پىغەمبەر (ﷺ) وکاتىک منى
بىنى فەرمووى:- (أفلح الرجل) واتە:- رووخسارت ئازاد وپرزگار بىت وسەرکەوتنت پىوہ دارە
دەلى:- منیش وتم:- من ئەوم گوشت ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىغەمبەرىش (ﷺ)
فەرمووى راست کرد پاشان ھەستاو منى لەگەل خۆیدا برد بۆ ناو مالەکەى خۆى وگوچانىکى
کولى دایە دەستم وفەرمووى:- (امسك هذه عندك يا عبدالله في رواية تخصر بهذه حتى
تلقانى). واتە:- ئەمە بە دەستەوہ بگرە تاكو بەمن دەگەیت منیش لە مالى پىغەمبەر (ﷺ)
چوومە دەرەوہ ونەو گوچانەم بە دەستەوہ بوو ھاوہلەنم پىيان وتم:- ئەم گوچانە چىە بە
دەستەوہ ؟ وتم:- ئەم گوچانە پىغەمبەر (ﷺ) پى ى بەخشیم وداوى لى کردم کە لای خۆم
بىھێلمەوہ ووتیان:- بۆچى ناگەرپىتەوہ پرسىارى ئەو گوچانە لە پىغەمبەر (ﷺ) بکەیت ؟
منیش گەرپامەوہ خزمەتى پىغەمبەر (ﷺ) وتم :- ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم گوچانەت
بۆ پى بەخشیم ؟ پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووى:-

(آية بني وبينك يوم القيامة إن أقل الناس المتخصرون يومئذ) واتە:- ئەو گوچانەم
پى بەخشیت تا نیشانەيەك بىت لە نىوان من وتۆدا لە رۆژى قىامەت لەو رۆژدا کە زۆر کەم
لە خەلکان نیشانەى وایان بە دەستەوہ دەبىت عەبدوللا دەلەيت:- عەبدوللاى باوکم لەو رۆژەوہ
لەگەل شمشىرەکەیدا بوو وھەردەم لەگەلى بوو تا مرد ودواچار کرايە ناو کفنەکەى
وبەيەکەوہ نىزان.^{۱۳۰}

^{۱۳۰} أخرجه: أحمد (١٦٠٤٨ ١٦٠٤٧) وأبو داود (١٣٤٩) وأبو يعلى (٩٠٥) وابن حبان (٧١٦٠) واليهقي (الدلائل) (٤/ ٤٣) ولي (الكبرى) (٣/ ٣٥٦) وإسناد رجاله ثقات كما قال محققه (مسند أبي يعلى) (٣/ ٣٠٣) وقال ابن كثير في التفسير (١/ ٣٩٥) إسناد جيد وحسن إسناد أبي داود (الحافظ) في الفتح (٤٣٧) .

١٣٣. ﴿بەسەرھاتی کارەساتەکەی بیری مەعونە﴾

عامیری گوپی توفەیل یەکیك بوو لە سەرگەردەکانی بەنی عامیرکە پیاویکی لە سنوور دەرچووی ستمکار بوو پێشی وابوو پێغمەبەر (ﷺ) زال دەبێت بەسەر دوورگی عەرەبیدا بۆیە ئەو بێتەرستە ھاتە لای پێغمەبەر (ﷺ) وە نیوان سۆ شتدا سەرپشکی کرد ھەلبژێرت یان دەسلالت دا بەشیکرت لە نیوان پێغمەبەر (ﷺ) و خۆی دا یان بێتە جیگیری پێغمەبەر (ﷺ) یان ھێرش بکاتە سەر مەدینە بە ھەزاران ئەسپ سوارەو،^{١٣١} بێگومان پێغمەبەر (ﷺ) ئەو پێگە چارە نەفامانەیی ھەمووی ڕەت کردەو ئینجا عامیر کە (ملاعب الأسنة) ی ھێ دەوترا و سەرگەورەیی بەنی عامیر بوو خۆی ھات بۆ مەدینە و دیاری پێش کەش کرد بە پێغمەبەر (ﷺ) پێغمەبەر (ﷺ) داوای لێکرد موسلمان بێت و ئەویش ڕازی نەبوو پێغمەبەر (ﷺ) ھێی ھەرموو: (فأني لا أقبل هدية من مشرك) واتە: من دیاری لە بێتەرست و مەزناگرم ئەویش وتی: خەڵکانیک بنێرە بۆ نەجد من دالەمیان دەدم پێغمەبەر (ﷺ) ھەلسا بە ناردنی کەسانیک وەك لە ھەرموودەیی ئەنەسدا -خوای لێ ڕازی بێ- ھاتوو کە ووتوو یەتی: کەسانیک ھاتنە لای پێغمەبەر (ﷺ) و وتیان: چەند پیاویکمان لەگەڵ بنێرە بەلکو قورئان و سووننەتمان فێربکەن پێغمەبەر (ﷺ) ھەلسا بە ناردنی چەفتا پیاو لە یارمەتیدەران (القراء) یان ھێ دەوترا ھەرامی خالۆی ئەنەسییان لەگەڵدا بوو ئەوانە قورئان خوێن بوون شەوان پێکەو دەیانخوێند و فێردەبوون بە روژیش ناویان دەھێنا بۆ مزگەوتەکەو داریان دەبەری و دەیانفرۆشت و خواردەمەنیان ھێ دەکەری بۆ خەلکی صوففە و ھەزارەکان نێر پێغمەبەر (ﷺ) ناردنی و ئەوانیش بۆیان دانیشتن و شەھیدیان کردن پێش ئەوێ بگە نە جیگای خۆیان ئەوانیش ووتیان: خواپە پێغمەبەر کەت ناگادار بکەرەو لێمان کە ئێمە چاومان پێکەوت و ڕازیت کردین و لێمان ڕازی بوو دەلیت: پیاویك ھاتە لای ھەرامی خالۆی ئەنەس وە پشتمو بەرمەکەیی لێ ی داو لە سینگیھو دەرچوو ھەرام وتی: (فزت ورب الکعبه) واتە: سوێن دێ بە ھەروردگاری کەعبە سەرگەوتم نێر پێغمەبەر (ﷺ) بە ھاوولانی ھەرموو: (إن إخوانكم قد قتلوا) واتە: براکانتان کوژران و ووتیان: خواپە پێغمەبەر کەت لە حالمان ناگادار بکە.^{١٣٢}

^{١٣١} البخاري رقم (٤٠٩١).

^{١٣٢} (مسلم في الإمارة) باب (ثبوت اللجنة للشهيد) (٦٧٧).

۱۳۴ ﴿وہفاداری پیغەمبەری خوا﴾ (ﷺ) بەرامبەر بەئین وپەیمانەکانی ئە ئەو پەڕی پلەدا بوو ﴿

(عمرو بن أمية الضمري) ئە ڕۆژی گارەساتی بیری مەعونەدا بەدیل گێرا کاتێک عامیری کۆری توفەیل زانی ئە ھۆزی موزەرە بەرھەدا ھۆزی تەوێلی بپری ونازادی کرد بەرامبەر ئازاد کردنی گەردنیێک کە لەسەر داھکی بو وکاتێک عەمر بەرھە مەدینە دەرچوو ئە ڕینگە ئە سێبەرێکدا لاھدا و دوو بھاوی ئە بەنی عامیر بینی کە گریبەستیان ھەبوو لەگەڵ پېغەمبەر(ﷺ) عەمری کۆری ئومەیبە بەھەمی ئەدەزانی کە پېغەمبەر(ﷺ) ئەوانی بئ ترس کردوو ئەسەر گپانی خۆیان عەمر پرسیاری لئ کردن :- ئیو ئە چی ھۆزێکن ؟ ووتیان :- ئە بەنی عامیرین ئێر جاوەرپوانی کرد تاگو خەویان لئ کەوت وەک تۆلە ھەردووکیانی کوشت کاتێک گەراپەو مەدینەو ئەھەمی ھاس کرد پېغەمبەر(ﷺ) فەرمووی :- (لقد قتلتم قتلین لا دینھما).^{۱۳۳} واتە- دوو گەست گوشتوو پېوێستە خۆینباپەیکەیان بدم ئەمەش ھەئوێستیکی زۆر بەرزە چونکە ئەو دوو بھاو گریبەستیکیان ھەبوو لەگەڵ پېغەمبەر(ﷺ) بۆیە ھیچ ئەژماری نەکرد بۆ ئەو ستمەھە ھۆزەگەیی بەنی عامیر ئە ھاوئەلانی پېغەمبەر(ﷺ) کردووایانە ئەمەش ئەوپەڕی وە ھادارە بەرامبەر بەئین وپەیمان خۆ دەرکرا پېغەمبەر(ﷺ) ئەو کارە عەمری کۆری ئومەیبە بە بەشتیک ئە تۆلە کردنەو بژمارداپە ئە دژی ئەو ستمکارانە بەلام گوناهی کەسانێکی بێتاوان چی پە تاگو بە تاوانی ستمکارانی قەومەکیان بکوژرێت ؟ ئاراستە ئیسلامیەکان پېغەمبەر(ﷺ) وموسلمانانپان ھان دەدا ڕەوشتیان بەرز بێتە وە بە شێوھەم کە ھاو وێنەئە نەبێت ئە جیھاندا.^{۱۳۴}

^{۱۳۳} (السيرة النبوية) لابن هشام (۳ / ۳۰۶) .

^{۱۳۴} (التاريخ الإسلامي) للحميدي (۶ / ۵۰)

١٣٥. ﴿عامیری کۆری فوھەیرە لە دواى شەھیدبوونی بەرزکرایەوھ بۆ ئاسمان و دواى دووبارە دانرایەوھ﴾

لە پاش شەھید کرانی ئەوانەى لە بیری مەعۆنەدا شەھید کران و عەمرى کۆرى ئومەییە بە دیلى کەوتە دەستیان عامیری کۆرى توفەیل وتی: ئەوھ کى یە ؟ نامازەى بۆ یەككە لە کۆژراوەکان کرد عەمرى کۆرى ئومەییە وتی: ئەوھ عامیرە کۆرى فوھەیرمىە وتی: من ئەوھ بینى لە پاش کۆژرانى بەرز کرایەوھ بۆ ئاسمان تەنانت سەیری ئاسمانم دەکرد لە نیوان ئەو وزموى دا دواى ئەوھ دووبارە دانرایەوھ.

١٣٥

١٣٦. ﴿رۆژى لەچکەكە رۆژیکى سەر سۆرھینەرى خۆای پەرورەدگار بوو﴾

عائیشە - خۆای لى رازى بى - دەئیت: كچىكى رەش پىستى خىلىكى عەرەب كە ناوى وەلیدە بوو ئازادىان کرد بوو لە گەئاندا دەژیا كچۆلەيەك لە مالى دەرچوو لەچكىكى بەسەرەوھ بوو فرىدا يان لى كەوت لەو كاتەدا دالىك بەویدا تىبەرى و وایزانى پارچە كۆشتە پەلامارى داو فراندی كاتى كەس و كاری گەران بۆى واگومانىان برد كە وەلیدە شاردوو یەتیەوھ ھەموو گيانى كچەكە گەران نەیان دۆزیەوھ وەلیدە دەئیت: بەخوا لەگەئاندا وەستابووم دالەكە ھات و فرى دایە بەردەمیان دەئیت: منیش وتم: ئەوھ ئەوھىە كە منتان تاوانبار دەکرد لە سەرى منیش دوورم لەو كارەوھ دایكە عائیشە - خۆای لى رازى بى - دەئیت: پاش ئەوھ وەلیدە ھات بۆ خزمەتى پێغمبەر(ﷺ) موسلمان بوو لە مزگەوتەكەدا ژوورىكى بچووكى ھەبوو يان چادریك عائیشە - خۆای لى رازى بى - دەئیت: ھەموو جارێك دپتەلام و قسەم لەگەل دىكەت بەلام پىش ئەوھى دابنىشیت دەئیت: رۆژى لەچكەكە رۆژىكى سەر سۆرھینەرى پەرورەدگارم بوو بەلام لە ناوچەى كوفر رزگارى كردم عائیشە - خۆای لى رازى بى - دەئیت: پىم وت: ئەوھ چىە دانانىشى ھەتا ئەوھ نەئیت؟ ئەویش بەسەر ھاتەكەى بۆ گىرامەوھ.

١٣٦

١٣٥ (البخاري في المغازي) رقم (٤٠٩٣)

١٣٦ (پوخەندى صەحىحى بوخارى لا پەرە ١٣٦)

١٣٧. ﴿ به سه رهاتی ژنه یارمه تیده ره که که پاکانه ی کرد بۆ عوثمانی کۆری مه ظعون — خوای لی رازی بیّت ﴾

(أم علاء الحضرمي) — خوای لی رازی بی- که ژنیک بووه له یاریده دهران (الأنصار) به یه عهتی داوه به پێغه مبهردی خوا (ﷺ) ده لیت: گۆچه رییه کان به قورعه به شکران له نیوا نماندا عوثمانی کۆری مه ظعون- خوای لی رازی بی- بهر نیمه کهوت نیمه ش له ماله کانی خو ماندا وهک په کیك له خومان میوانداریمان کرد که چی دوا یی نه خوش کهوت ههر بهو نه خوشیه گۆچی دوا یی کرد کاتی گۆچی دوا یی کرد وشۆردرا وبه جله کانی خۆی کفن کرا پێغه مبهردی خوا (ﷺ) ته شریفی هات منیش وتم: ئه ی رهمه تی خوات لی بیّت ئه ی (أبا السائب) من شایه تیت بۆ ئه دهم که به راستی خوا ریژی لی نای پێغه مبهرد (ﷺ) فهرمووی: جا تۆ چوزانیت که خوا ریژی لی ناوه؟ منیش وتم: باوکم به قوربانیت بیّت ئه ی پێغه مبهردی خوا ئه ی نیتر خوا ریژ له کی ده نیّت؟ فهرمووی: ئه م پیاوه دلنیا یی ویه قینی بۆ هات واته تازه وهفاتی کردوو چوو به ریژی خۆیه وه به خوا من ههر ئومیدی خیرم هیه بۆی به خوا من خوشم که پێغه مبهردی خوا م نازانم خوا چیم به سه ر دین وچیم پی نه کات ده لیت: منیش وتم: سوین دبه خوا نیتر له مه ولا پاش نهو پاکانه بۆ هیج کهس ناکه م واته شایه تی پاکی و به رانه ت بۆ کهس ناده م.^{١٣٧}

١٣٨. ﴿بەسەرھاتی ئەو ئافەرەتەى کە خێرەکانى دەبەخشیە هاوسەرەکەى﴾

زەینەب خێزانى عەبدوللای گۆڕى مەسعود -خوای لى رازی بى- دەئێت: -لە مەزگەوتدا بووم پێغه‌مبەرم (ﷺ) بێنى بە ئافەرەتانى فەرموو: -بەخشن ئەگەر لە خشلەکانیشتان بوو زەینەبیش خێرەکانى دەدا بە عەبدوللای مێردى وچەند هەتیویک کەلای خوای بوون بە عەبدوللای وت: -لە پێغه‌مبەر(ﷺ) بپرسە نایە درووستە من خێرەکانم بەخشم بە تۆ و بەو هەتیوانە ؟ عەبدوللای وتى: -خۆت بپرسە زەینەب -خوای لى رازی بى- دەئێت: -چووم بۆ خزمەتى پێغه‌مبەر(ﷺ) ببنیم ئافەرەتیکی ئەنصاری لەبەر دەرگا و مستاو و هەمان ئیشى منى هەیه بێلا لەبەر لاماندا تێپەرى پێمان وت: -بپرسە لە پێغه‌مبەر(ﷺ) نایە درووستە ئێمە دەبەخشین بە مێردەکانمان و ئەو هەتیوانەى بە خێویان دەکەین ؟ بەلام ناومان مەهینە بێلال چوو و ژوورەو و پەرسىارى کرد پێغه‌مبەر(ﷺ) فەرموو: -کێن ؟ وتى: -زەینەب فەرموو: -بەلى دوو پاداشتى هەیه پاداشتى خزمایەتى و پاداشتى بەخشینەکەش.

١٣٨

۱۳۹. ﴿دواى ساتىك پياوھكە لە بەستنهوۋە دەرپازى بوو﴾

ئەبو سەئىد - خواى لى رازى بى - دەگىرپتەوۋە ھەندىك لە ھاوۋەلانى پېغمبەر(ﷺ) لە سەفەردا بوون پرويان كرده خىلىك لە خىلە عەرەبەكان داواى ميوانداریان لى كردن كەچى ميوانداریان لى نەكردن جا سەرۆكى ئەو خىلە شتىك پېوھيدا زۆر ھەولياندا ئەملاو لايان كرد ھىچ سوودى نەبوو ھەندىكيان ووتيان:- بۇ نەچىن بۆلای ئەو چەند كەسەى كە ھاتن بەلكو ھەندىكيان چارەسەرپىكيان لابت ئەوسا ھاتن بۇ لايان و ووتيان:- سەرۆكەكەمان شت پېوھى داوۋە ھەولتى زۆرىشمان داوۋە سوودى نەبووۋە ئايە ئېوۋە چارە سەرىك شك نابەن ؟ ھەندى لە ھاوۋەلەن ووتيان:- با بەخوا من دووعاى بۇ دەخوینم بەلام خوا ناگادارە كە ئىمە داواى ميوانداریمان لى كردن كەچى ميوانداریتان لى نەكردىن لەبەر ئەوۋە من دووعاكە ناخوینم ھەتا شتىكما نېۋ بىرپار نەدەن ئەوسا لە سەر چەند سەمەرپىك رىكەوتن ئىنجا قورئانى دەخویند و تەراپى دەمى دەدا لە شوینى پېوھدانەكە (الحمد لله رب العالمين) ى بەردەوام دەخویند دواى ساتىك كابرە دمتوت لە بەستنهوۋە دەرپازى بووۋە ئىتر ھەستاو دەرپۇشت ھىيچ ئىش و ئازارىكى نەما ئەوانىش ئەوۋەى كە رىكە و تېوون لەسەرى ھىنايان ھەندىكيان ووتيان با بەشيان بگەين بەلام ئەوۋەى كە قورئانەكەى دەخویند وتى:- وا مەكەن ھەتا دەگەينە خزمەت پېغمبەر(ﷺ) و ھەمموو شتىكى بۇ دەگىرپتەوۋە با بزانين فەرمانى بەچىە ئىتر ھەممويان ھاتن بۇ خزمەت پېغمبەر(ﷺ) بەسەر ھاتەكەيان بۇ گىرپاھەوۋە ئەویش پەرسى:- باشە تۆ چۆن زانیت ئەوۋە دووعاھەكى كاريگەرە ؟ پاشان پېغمبەر(ﷺ) بە پىكەننەوۋە فەرموۋى:- لە راستىدا پىكاو تانەدا بەشى بگەون وبەشىكىش بۇ من دابننن.^{۱۳۹}

١٤٠. ﴿بەسەرھاتی عومەری کۆری خەتتاب وھیشامی کۆری حەکیم لە بارەى

خوێندنى قورئان﴾

عومەری کۆری خەتتاب -خوای لى پازى بى- دەلێت گۆیم لى بوو ھیشامی کۆری حەکیم لە زانی پێغه مېردى خوادا (ﷺ) سوورەتى (الفرقان) ى دەخوێند گۆیم بۆ خوێندنەوھەکەى گرت لەسەر شىوازىكى زۆر جیا دەپخوێندەوھ پێغه مېردى خوا (ﷺ) بەو شىوھە بۆ منى نەخوێند بۆوھ خەرىک بوو لە نوێژەکەدا پەلامارى بدەم خۆم گرت تا سەلامى داپەوھ پەخەى گراسەکەیم گرت وپێیم وت ئەم سوورەتى کەلێم بىستىت کى پێى خوێندوویت ؟ وتى:- پێغه مېردى خوا (ﷺ) پێى خوێندووم پێم وت:- درۆ دەکەیت پێغه مېردى خوا (ﷺ) بە شىوازىكى تر بە منى خوێندەوھ لەگەڵ خۆم بردم بۆلای پێغه مېردى خوا (ﷺ) وتم:- من گۆیم لە مەبوو سوورەتى (الفرقان) ى دەخوێند بە شىوازىک تۆ وھا بۆ منت نەخوێندوھ پێغه مېرد (ﷺ) وازى لى بێنە ئەى ھیشام بخوێنە خوێندى بەو شىوھەى لێم بىستبوو پێغه مېرد (ﷺ) فەرمووى:- بەو شىوھە ھاتۆتە خواروھ پاشان بە منى فەرموو:- (اقرأ يا عمر) منیش خوێندم بەو شىوھى بۆى خوێندبووم پێغه مېرد (ﷺ) فەرمووى:- بەو شىوھە ھاتوووتە خواروھ ئەم قورئانە بە ھەوت شىواز ھاتۆتە خواروھ کامیان ئاسان بوو بەوھیان بپخوینن.^{١٤٠}

۱۴۱. ﴿ نَافِرَتَكَهَى لِيْ مَّارَهْ كَرَا بَهْوَ نَهْنَدَازَه قُورْنَانَهى كَه لَهْ بَهْرِ بُوو ﴾

سەھلى كۆپى سەعدى ساعدى -خوای لى رازى بى - دەلى ژنىك ھاتە خزمەتى پېغەمبەر(ﷺ) وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا ھاتووم خۆمت پېشكەش بىكەم پېغەمبەرى خوا(ﷺ) سەپرى كىردو باش وورد بۆۋە پاشان سەرى داخست كە ژنەكە بىنى پېغەمبەر(ﷺ) شىكىكى لە بارمىھوۋە نەفەرموو دانىشت يەككىك لە ھاۋەلەكانى ھەستاۋ وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا ئەگەر تۆ داخۋازى نىت بۆ مىنى ماره بىكە فەرموۋى:- بىرۆ مائەۋە بزانە ھىچت دەست دىكەۋىت ؟ رۆيشت ۋەھاتەۋە وتى:- نەبەخوا ھىچم دەست نەكەۋت پېغەمبەر(ﷺ) فەرموۋى :- ھەول بىدە با ئەلقەيەكى ئاسنىش بىت كابرا چوو ھاتەۋە وتى:- نەبەخوا ئەى پېغەمبەرى خوا ئەلقەيەكى ئاسنىش دەست نەكەۋت بەلام ئەۋە پۇشاكەكەمە ھەر باشە نىۋەى بۆ ئەۋ سەھل وتى:- ئەۋ بىاۋە پۇشاكى تىرى نىيە پېغەمبەر(ﷺ) فەرموۋى:- چى دەكەى لەۋ تەنھا پۇشاكەت ؟

تۆلە بەرى بىكەيت ھىچ بۆ ئەۋ نابىت ئەۋىش لە بەرى بىكات ھىچى بۆت ۋ نابىت كابرا دانىشتەكەى دىژەى كىشا نىجا ھەستا پېغەمبەرى خوا بىنى كابرا رۆيشت فەرمانى دا بانگكرايەۋە كە ھاتەۋە بېى فەرموو :- چەندە قورنانت ئەبەرە وتى:- فلائە سوورمت ۋفلائە سوورمت ژمارەى كىردن فەرموۋى:- لەبەر دەيانخوئىت ؟ وتى:- بەلى فەرموۋى:- بىرۆ ئەۋە لىم ماره كىردىت بەۋ نەندازە قورنانهى لەبەرتە.^{۱۴۱}

۱۴۲. ﴿مهعقله كورى يه سار كه گوڤيىستى ئايه ته كه بوو خوشكه كهى ماره كرده وه له پياوه كه﴾

مهعقله كورى يه سار- خوى لى رازى بى- ده لىت:- خوشكى خوم ماره كرد له پياوىك ته لافى دا كه ماوهى عيدهى به سهر چوو هات خوازبىنى كرده وه پىم وت:- كرده هاوسهرت وريزم گرتيت تو ته لافى دا پاشان هاتوويت خوازبىنى دمهك يته وه نابخوا ههركيز ناگه پىته وه بولات پياوىكى خراب نه بوو ژنهكيش دهيوست بگه پىته وه بولاي خوى گه وه نه م ئايه تهى ناره خواره وه (فلا تعضلوهن) واته:- ريگايان لى مهگرن بچنه وه لاي ميژده گانيان منيش وتم:- هه ر نىستا دمىكم نهى پىغهمبهرى خوا نىتر لى ماره كرده وه.^{۱۴۲}

۱۴۳. ﴿پىغهمبهر (ﷺ) دادوهرى كرد له نيوان دوو ژنه كهى تيرهى هوزهيل﴾

نه بو هورميره -خوى لى رازى بى- ده لىت:- پىغهمبهر (ﷺ) قهزاوت و دادوهرى كرد له نيوان دوو ژنى تيرهى هوزهيل كه شهريان كرده بوو يه كىكيان بهردى هاويشتبوو بو ژنى دووهم دابووى له سكى له كاتىكدا كه باردار بوو مندا له كهى كوشتبوو بو نهو كيشيه چوو بوونه خزمهتى پىغهمبهر (ﷺ) نهو يش بهو جوژه دادوهرى كرد بوو له نيوانياندا خوڤنى نهو مندا له كوژراوهى سكى ژنه كه كۆيلهيه كه به ندميه كى پياويان كه نيزمكىك لهو كاته دا خاومنى نهو ژنهى تۆلهى كهو تيووه سهر وتى:- چۆن خوڤن بدم نهى پىغهمبهرى خوا بهرامبهر مندا لىك له سكدان خوارنه وهى خواردووه ونه خواردن نه زمانى بووه نه دونياى روشنى بينيوه شتى وا هه دمه وخوڤنى بهفرو چوووه پىغهمبهر (ﷺ) ديار بوو بهم قسانه نارحمهت بوو بۆيه هه رمووى:- به راستى نه م پياوه له دهسته براى كاهين و نه وان هيه كه لافى غهيب وزانين لىدمه دن،^{۱۴۳} كاهين به كه سىك دهوترى كه لافى غهيب لىدمه دات يابه يومندى به جنۆكه وه ههيه وهه والى دمه دنى يا له گوژروه نوڤلان هى شت لى دمه دات نه وان هى كه زياتر (سج) به كار دىنن وله خويانه وه هونراوه دهه ونه وه پىغهمبهر (ﷺ) لهو روودا ودا له قسه هونينه وهى نهو پياوه نارحمهت بوو.

^{۱۴۲} پرخهى صدحى بوخارى لاپه ره (۸۱۶).

^{۱۴۳} پرخهى صدحى بوخارى لاپه ره (۸۶۳).

۱۴۴. ﴿ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) داواكارى ھەردووك خزمەكەى رەت كردهوہ ﴾

عەبدولوتەلىب كۆرى رەبىئەى كۆرى خارث دەلى. رەبىئەى كۆرى خارث وعەبباسى كۆرى عەبدولوتەلىب كۆبۈنەوہ ووتيان. بەخوا گەر ئىمەش ئەو دوو كۆرە بنىرىن من وفەزلى كۆرى عەبباس بۇ خزمەتى پىغەمبەر(ﷺ) قەسى لەگەل بگەن بەلكو بيانكات بە كارمەندى زەكات وخەلگى جى دەكات ئەوانىش بىگەن وخەلك جى دەست دەكەوئت ئەوانىش دەستيان بگەوئت لەو كاتەدا ئەوان لەو گفتو گۆيەدا بوون عەلى كۆرى ئەبو تالىب -خوای لى رازى بى - ھاتە لايان وەستا ئەوانىش ئەو رازو نىازمىيان بۇ باسكرد وتى. كارى وا مەكەن بەخوا شتى وا ناكات رەبىئەى كۆرى خارث لە پروندا وستا وتى. تۆ بۆيە وا دەكەيت حەسوودى بە ئىمە دەبەيت سوئن دېە خوا تۆ بويت بە زاواى پىغەمبەر(ﷺ) ئىمە حەسوودىمان بە تۆ نەبرد عەلى وتى. بيانىرن ئەوان رۆيشتن وعەلىش - خوای لى رازى بى - پاكشا عەبدولوتەلىب دەلى. كاتى پىغەمبەر(ﷺ) نويزى نيوەرۆى كرد پىشى كەوتىن ولاى حوجرەكەى وەستيان ھەتا ھات گوئى گرتىن وفەرمووى. جى لە دلتاندايە دەرى بېرن ئەو چووە ژوورەوہ وئىمەش بە دوايدا لەو ژۆرەدا لای زمينەبى كچى جەحش بوو ئىمەش ھەريەكەمان بەتەما بوو ئەوى تريان قەسە بكات دوا جار يەككىمان ھاتە گۆو وتى. ئەى پىغەمبەرى خوا(ﷺ) تۆ چاكترىن كەس وخزم دۆست ترين كەسى ئىمەش گەورە بووين وكاتى ژن ھىنانمان ھاتووە ھاتووين بمانكەيت بە كارمەندى ھەندى لەو خىرو زەكاتە خەلك چىت بۇ دەكات ئىمەش دەيكەين وخەلك جى دەست دەكەوئت ئىمەش دەستمان بگەوئت پىغەمبەر(ﷺ) ماومىيەكى زۆر بى دەنگ بوو ھەتا ويستمەن قەسى لەگەلدا بگەينەوہ زمينەبىش لە پشتى پەردەكەوہ نامازەى بۇ دەكردين قەسى لەگەل مەكەن لە دوايدا فەرمووى. زەكات ناگونجى بۇ بنەمالەى موخەمەد چونكە چلكى سامانى خەلگىيە محمىيە ونوفلى كۆرى خارثى كۆرى موتەلىبىم بۇ بانگ بگەن كە لەو رۆژەدا محمىيە كارمەندى پىنج يەككى دەستكەوتەكانى جەنگ بووہ دەلى. ھەردووكيان ھاتن بۇ خزمەتى بە محمىيە فەرمووى. كچەكەت مارە بگە لەم كۆرە واتە. لە فەزلى كۆرى عەبباس بە نەوفەلى كۆرى خارثىشى فەرمووى. كچەكەت مارە بگە لەم كۆرە واتە. لە من لى ى مارە كردم ئىنجا بە محمىيە فەرمووى. لە پىنج يەك ئەومەندە و ئەومەندە مارمىيى بدە لە برى ھەردووكيان زەرى راوى دەلى. ئەندازەكەى بۇ باس نەكردم.^{۱۴۴}

۱۴۵. ﴿بەسەرھاتى مۇسلمان بوونى ئە مامە ى كورى ئاتال﴾

ئەبۇ ھورەيرە - خۇلىي رازى بى - دەلى: پىغەمبەرى خۇا(ﷺ) چەند سوارمىھكى نارد رۇوبە نەجد پىاوتكىيان لە تىرەى بەنى ھەنىفە بە دىل ھىنا پىي دەوترا ئە مامە ى كورى ئاتال گەورەى خەلگى يەمامە بوو بەستىانەوۋە بە كۆلەكەيەك لە كۆلەكەكانى مزكەوتەكەوۋە پىغەمبەرى خۇا(ﷺ). چوو بۇلاى پىي فەرموو: ئەى ئە مامە چىت لايە ؟ وتى: ئەى موحەمەد خىرم لايە ئەگەر بىمكوزى بەھەق دەمكوزى وە ئەگەر لىم خۇش بىي ئەوا لە كەسىكى سوپاسگوزار خۇش دەبى ئەگەر مال وسامانىشت دەوى ئەوا داوا بىكە چەنلىت دەوى پىت دەدرى پىغەمبەرى خۇا(ﷺ) بە جىي ھىشت تا رۇزى دوايى دووبارە فەرمووى: ئەى ئە مامە چىت لا ھەيە ؟ وتى: ھەر ئەومىيە كە عەرزىم كىرەووت ئەگەر لىم خۇش بىي ئەوا لە كەسىكى سوپاسگوزار خۇش دەبى وە ئەگەر بىمكوزى بەھەق دەمكوزى ئەگەر مال وسامانىشت دەوى ئەوا داوا بىكە چەنلىت دەوى پىت دەدرى پىغەمبەرى خۇا(ﷺ) ئەو رۇزەش بەجىي ھىشت تا رۇزى سى يەم دووبارە فەرمووى: ئەى ئە مامە چىت لا ھەيە ؟ وتى: ھەر ئەومە ھەيە كە عەرزىم كىرەووت ئەگەر لىم خۇش بىي لە كەسىكى سوپاسگوزار خۇش دەبى وە ئەگەر بىمكوزى بەھەق دەمكوزى وە ئەگەر مال وسامانىشت دەوى ئەوا داوا بىكە چەنلىت دەوى پىت دەدرى پىغەمبەرى خۇا(ﷺ) فەرمووى: ئە مامە بەردىن بەپىر تاو چوو بۇ ناو باخە خورمايەكى نىزىك بە مزگەوتەكەوۋە خۇي شۇرد پاشان ھاتە ناو مزگەوتەكەوۋە وتى: (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمد عبده ورسوله) وتى: ئەى موحەمەد سۆيىن دىبە خۇا لەم سەر زەمىيەدا پۇخسارى ئەبوو لەلام بە رادەى پۇوخسارى تۇ رەقەم لى بى وا ئىستا پۇوخسارى تۇ خۇشەوئىستىنى ھەموو پۇخسارەكانە لەلام سۆيىن بە خۇا ھىچ ئاينىك ئەبوو لەلام كە بە رادەى ئاينەكەى تۇ رەقەم لى بىت وا ئىستا ئاينەكەى تۇ لە ھەموو ئاينىكى تر خۇشەوئىستە لەلام سۆيىن بەخۇا ھىچ شارى ئەبوو لەلام كە بە رادەى شارەكەى تۇ رەقەم لى بى وا ئىستا شارەكەى تۇ بووئە خۇشەوئىستىن شار لەلام سوارەكانى تۇ منىيان گىرت لە كاتىكدا كەمن دەموئىست بىچىم بۇ عەمرە فەرمانت بە چىيە ؟ پىغەمبەرى خۇا(ﷺ) مۇزدەى پى دا

وفەرمانیشی پێ کرد که عەمرە بکات کاتی که گەشتەووە مەککە یەکیەک پێی وت :- ئایە لە دینەگەت هەلگەرایتەووە ؟ وتی :- نەخێر بەلام لە خەزەمتی پیغمبەری خوا (ﷺ) موسڵمان بووم سویند بەخوا جارێکی تر لە یەمامەووە دهنکه گەنمیکتان بۆ نایەت تا پیغمبەری خوا (ﷺ) مۆلەتی پێنەدات.^{۱۴۵}

۱۴۶. ئافەرەتەکان که گۆییان لە عومەر بوو عەباکانیان پێچا لە خۆیانەووە

سەعدی گۆری ئەبو وهفاس -خوای لی پازی بێ- دەلی:- عومەر داوی مۆلەتی کرد لە پیغمبەر (ﷺ) لە کاتیکیدا که کۆمەلێ ئافرمتی لابوو قەسیان لەگەڵ دەکردو نامۆزگاری زیاتریان دەکرد دهنکیان هەلپربوو کاتی عومەر پێگای خواست هەستان وخیرا عەباکانیان پێچا بە خۆیانەووە پیغمبەر (ﷺ) بەدەم پێکەنینەووە پێگای عومەری دا عومەر وتی :- خوا دانەکانت بخاتە خەنین ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی:- سەرم لەم ئافرەتانه سورما کەلای من دانیشتبووون لە کاتیکیدا دهنکی تۆیان بیست خیرا عەباکانیان پێچا بە خۆیانەووە عومەر وتی هەقیان وایە لە تۆ زیاتر بترسن لە پاشدا عومە ربه ئافەرەتەکانی وت :- ئەی ئافرەتانیک که دۆژمنی خۆتانن لەمن دهنرسن وله پیغمبەر (ﷺ) ناترسن ؟ ووتیان:- بەلێ تۆ پەق تری و ووشک تری لە پیغمبەر (ﷺ) پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی :- سویند بەو کەسە ی گیانی منی بە دەستە هیج کات شەیتان بەتۆ نەگەشتوووە لەسەر پێگایەکی مەگەر ئەو پێگایەکی تری گرتوووە واتە پێگای خوێ گۆرپوووە.^{۱۴۶}

^{۱۴۵} البخاري (المغازي) (۴۱۱۴)

^{۱۴۶} البخاري (بدء الخلق) (۳۱۳۰) .

١٤٧. ﴿كُفَّ هَٰذَا بَعْضُهُمْ أَمْرًا ظَاهِرًا﴾ ١٤٧. ﴿كُفَّ هَٰذَا بَعْضُهُمْ أَمْرًا ظَاهِرًا﴾ ١٤٧

نەنەسی کۆری مالیک - خۆی لێ رازی بێ- دەلی :- کچیکی هەتیوو لای ئومو سولەیم -
 خۆی لێ رازی بێ- بوو پێغەمبەر(ﷺ) چاوی بەم کچە هەتیوه کەوت فەرمووی :- ئەوه تۆیت
 ؟ بەراستی گەوره بوویت پێ نەگەیت کچە هەتیوه کە بە گریانەوه گەراپەوه بۆلای ئوم سولەیم
 ، ئوم سولەیم وتی:- کچم چیتە ؟ کچە کە وتی:- پێغەمبەر(ﷺ) دووعای لێ کردم کە گەوره
 نەبم ئیتر قەت گەورەنابم یان وتی:- تەمەنم گەوره نابێت ئوم سولەیم بەپەله چوووە دەرەوه
 ولەچکە کە دا بە سەریدا هەتا گەشت بە پێغەمبەر(ﷺ) پاشان پێغەمبەر(ﷺ) پێی
 فەرموو :- ئوم سولەیم چیتە ؟ ئەویش وتی:- ئەی پێغەمبەری خوا نایە دووعات لەو کچە
 هەتیوه کردووە ؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:- دووعای چی ؟ ئوم سولەیم وتی:- وادەزانێ کەتۆ
 دووعات لێ کردووە گەورەنەبێت یان تەمەنی گەوره نەبێت پێغەمبەر(ﷺ) زەرەدە خەنە
 گرتی پاشان فەرمووی:- ئوم سولەیم ئەی تۆ مەرجە کە من لەسەر خوا نازانیت ؟ من بە
 راستی مەرجم کردووە لەگەڵ خۆی خۆمداو ووتوومە :- بەراستی من مەرجم پازی دەبم وەك
 خەلکی پازی دەبم و تۆ وەرە دەبم وەك ئەوان تۆ وەرە دەبم ھەر کەسێك من دووعام لێ کرد لە
 ئومەمەتی من بە دووعایەك کە شایەنی نەبێت ئەوه بۆی بکە بە پاککردنەوهی گوناھی ولێی
 خوش بەو بیکە بە ھۆی نزیک خستنەوهی ئەو لە خۆتەوه لە دوا رۆژدا.^{١٤٧}

١٤٨. ﴿بەسەر ھاتی ئەبو بەکری صدیق و ھەنظە لە ئە خزمەتی پێغەمبەردا (ﷺ)﴾

ابو عثمان الهندي -خوای لی رازی بێ- ئەویش لە (حنظلة الأسدي) یەو -خوای لی رازی بێ- ئەو پیاو لە نووسەرانی سرووشت بوو دەلی :- ابو بەکری صدیقم بێ گەشت وتی:- ھەنظە لە چۆنی ؟ وتم:- ھەنظە لە بوو بە دوو پوو وتی:- پاکێ ھەر بۆ خواپە ئەو چێ دەلیت ؟ دەلی وتم:- کاتیک لە خزمەتی پێغەمبەردا (ﷺ) دەبین دۆزەخ و بەھەشتمان دەخاتەوێ یاد وەك ئەوێ بەچاوی خۆمان بینیبیتمان کاتیک لای پێغەمبەر(ﷺ) دەر چووین ژن و منداڵ و نیش و کار سەر قالمەن دەکەن و ھەموو شتیکیان لە بیر دەچیتەوێ ئەبو بەکریش وتی:- سویند بەخوا ئێمەش ھەر بەو شیوین ھەمان ھالەتمان ھەپە ھەنزلە دەلی :- من و ئەبو بەکر چووین بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ) وتم : ھەنزلە لە دوو رووی کردوو پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:- ئەو چێ یە ؟ ئەو دوو رووی ؟ وتم :- ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) کاتیک لای تۆ بین بەھەشت و دۆزەخمان دەخیتەوێ یاد وەك ئەوێ بە چاوی خۆمان بینیبیتمان کاتیکیش لای تۆ دەرچووین ئەوا ژن و مالا و منداڵ سەرقالمان دەکات پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:- سویند بەو کەسێ نەفسی منی بە دەستە ئەگەر بەردەوام بن لە سەر ئەو ھالەتە کەلای منن یان لە یادکردنەوێ دان ئەوا فریشتەکان لەگەڵتاندا دەبوون و تەوھەیان لەگەڵ دەکردن لە جێگەکان ناندان و لە رێگا و بانەکاندا بەلام ھەنزلە کات کاتە سێ جار دووبارە کردوو.^{١٤٨}

١٤٩. ﴿ جوهرییه ی کچی حارث نافرەتیکی بە خێرو بەرهکەت بوو بۆ

هۆزەکە ی ﴾

ئێبێن ئیسحاق – رەحمەتی خۆی لێ بێ- دەئێت: پێغه مبهردی خوا(ﷺ) لە غەزای بەنی مصطلق ژمارەیهکی زۆر بیاو نافرەتی بەدیل گرت و هه موویانی دابهش کرد بەسەر موستمانەکاندا لە ناویاندا جوهرییه ی کچی حارثی کۆری ضراری سەرکردە ی بەنی مصطلق تێدا بوو موحەمەدی کۆری جەعفەری کۆری زوبەیر لە عورودووە ئه ویش لە عائیشە و- خۆی لێ رازی بێ- دەئێت :- کاتێک پێغه مبهردی خوا(ﷺ) گێراوەکانی دابهش کرد جوهرییه ی کچی حارث بەر ئابتی کۆری قەیس کەوت یان بەر کۆرە مامەکە ی ئابت کەوت کە ناوی صفوانی کۆری مالیک بوو جوهرییه کتابةکە ی کە بۆ کۆیلایهتی دهنوسرا لەسەر خۆی نۆ ئۆقیه ی نووسی کە بیداته خاوەنەکە ی کاتێک بیهوێت خۆی نازاد بکات جوهرییه ش نافرەتیکی جوان و بەرچاوی خۆین شیرین بوو هەر کەسێک چاوی پێ بکە و تبا یە دەچوو دێه و هاته خزمەتی پێغه مبهردی خوا(ﷺ) و داوای لێ کرد هاوکاری بکات لە نازاد کردنە کەیدا عائیشە دەئێت وەللاهی بەکەم جار کە بیینی مله دەرگای ژوورەکەم وەستا خۆشەم نەویست زانییم ئەگەر پێغه مبهرد چاوی پێ بکەوێ دەکەوێتە بەر دلی دیارە سەیرکردن بۆ مەبەستی هاوسەرگیری بوو چونکە پێغه مبهردی خوا (ﷺ) زۆر لەو هه گەورەتر بوو و سەیری نافرەتی نامەحرەمی نەکردوو هه چوو ژوورە و تێ- ئە ی پێغه مبهردی خوا(ﷺ) من جوهرییه ی کچی حارثم گەورە ی هۆزەکە ی لەو بەلایه ی من تووشی هاتووم خۆت ناگاداری کە من بووم بە کەنیزە ک و ئه ویش لە بەرپێرت شاراوە نیه لە دابهش کردنە کەدا بەر ئابتی کۆری قەیس یان کۆرە مامەکە ی کەوتم لەسەر نۆ ئۆقیه کتابةکەم نوسیوه بۆ نازاد کردنم منیش هاتوومەتە خزمەت تاکو یارمەتیم بدەیت نازادم بکەن پێغه مبهردی خوا (ﷺ) پێی فەرموو :- (فهل لك في خير من ذلك) ؟ واتە:- پارە ی نازاد کردنە گەت لەسەر من و خوازیبێت دەکەم بۆ هاوسەرگیری ؟ و تێ- ئە ی پێغه مبهردی خوا(ﷺ) رازییم فەرموو:- بەلێ منیش بەلێنی خۆم جێ بەجێ دەکەم عائیشە -خۆی لێ رازی بێ - دەئێت:- هه وائە کە گەیشته خەلکی کە پێغه مبهردی

خوا(ﷺ) جوهرییهی کچی حارثی هیناوه خه‌لکی ووتیان: ئه‌وان هه‌موو بوون به‌ خزمی پێغه‌مبهری خوا(ﷺ) ئیتر ئه‌وانیش گه‌راوه‌کانیان ئازاد کرد و ناردیاننوه به‌هۆی هاوسه‌رگه‌ری یه‌که‌ی سه‌د که‌س له‌ خزم و که‌سی خۆی ئازاد کرد له‌ به‌می مصطلق نه‌مزانیه‌وه هه‌یج ئافره‌تێک له‌ جوهرییه به‌ خێرو به‌ره‌گه‌ت تر بوو بێت بۆ هۆزمکه‌ی.^{١٤٩}

١٥٠. ﴿بەسەرھاتی ئەبی یەسر ئەو کەسە ی کە ژنیکی ماچ کرد﴾

بوخاری و موسلیم له‌ ابن مسعوده‌وه ده‌گێرنه‌وه ده‌ئیت :- پیاویک ئافره‌تێکی ماچ کرد هات بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) و پڕووداوه‌که‌ی بۆ گه‌پرايه‌وه خۆی گه‌ورمه‌ش نایه‌تی (واقم الصلاة طرفي النهار وزلفا من الليل أن الحسنات يذهبن السيئات) دابه‌زانو پیاوه‌که‌ش وتی:- ئه‌و نایه‌ته بۆ منه ؟ پێغه‌مبهریش (ﷺ) فه‌رمووی:- بۆ سه‌رجه‌م خه‌لکی یه‌ ترمذی و فه‌رمووده گه‌په‌وه‌کانی تر ده‌گێرنه‌وه له‌ ئەبی یه‌سه‌روه ده‌ئیت:- ژنیکی هات بۆلام خورما‌م لێ بکریت منیش وتم:- له‌ ماله‌وه خورما‌ی جوانترمان هه‌یه ئافره‌ته‌که له‌گه‌ڵها هات بۆ ماله‌وه و په‌لامارم داو ماچیکم کرد ئنجا هاتم بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبهری خوا(ﷺ) و پڕووداوه‌که‌م بۆ گه‌پرايه‌وه فه‌رمووی:- تۆ چاکه‌ی تیکوشه‌ریکی رێگه‌ی خوات به‌وه دایه‌وه ئاوا به‌رامبه‌ر ژنه‌که‌ی بکه‌یت ؟ ئینجا ماوه‌یه‌ک که‌وته ده‌ریای بیرکردنه‌وه هه‌تا په‌رومردگار نیگای بۆ ناردو نایه‌ته‌که دایه‌زی.

^{١٤٩} أخرجه أحمد (٣٦٣٦٥) وقال محققه :- منده حسن والطبراني (الكبير) (٤٩ / ٣٤) أبو داود (٣٩٣١) ابن حبان (٤٠٥٤ - ٤٠٥٥) وقال محققه إسناده قوي الحاكم (٣٦ / ٤) البيهقي (الكبرى) (٧٤ / ٩) والدلائل (٤٩ / ٤) أبو يعلى (٤٩٦٣٩) وقال محققه إسناده صحيح ابن هشام (السيرة) (٣ / ٣٥٠) رقم (٨٠٣) وقال محققه إسناده حسن وحسن إسناده الشيخ الألباني في (صحيح أبي داود) (٣٣٣٧) وفي (الأرواء) (١٣١) وقال الأرنؤاؤ في (تخریج زاد المعاد) (٣ / ١٦٣) إسناده صحيح وقال الشيخ مقل في (الصحيح المسند) (١٦٤٥)

۱۵۱. ﴿جۈۈلەكەيەك داۋای گرهنتی كرد له پێغەمبەر (ﷺ)﴾

له ئەبو رافیعەو دەگیرنەو دەئێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) میوانیکی راگرت ئەوجا منی ناردە لای پیاویکی جوولەكە تا ئاردی لا بهێنم بە سەلەم ئەو كاتەش سەرمتای مانگی رەجەب بوو جوولەكەكە وتی: -نەخێر نایدەم تا گرهنتیم نەدات دەئێت: -هاتمەووە خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) و وەلامی جوولەكەكەم بێ راگەیاندا ئەویش فەرمووی: -سوێند بێ بەخوا من ئەمینو متمانە بێكراوم لە ئاسمان و زەویدا ئینجا هاوڵەكە دەئێت: -هێشتا لە خزمەتی پێغەمبەردا (ﷺ) نەڕۆشتبووم نایەتی (ولا تمدن عينك إلى ما متعنا به أزواجا منهم) دابەزی .

۱۵۲. ﴿بەراستی پیاوێكە قسەكەى راست و تەواو بوو﴾

(ابن المنذر) و (ابن أبي حاتم) له (ابن رزین) وە دەگیرنەو دەئێت: -دوو پیاو شەریك بوون یەكێکیان بەرمو شام رۆشت و ئەوی تریشیان مایەووە كاتێك پێغەمبەری خوا (ﷺ) رەوانەكرا نامەیهكى بۆ شەریكەكەى نووسى و دەربارەى پێغەمبەر (ﷺ) پرسیاری كرد گوايه جی كردووە ؟ ئەویش وەلامی نووسى كەوا لە قورمیش دا تەنها لاواز و -هەزارەكان شوێنى كەو توون كابرەش بازرگانهكەى بەجێ هێشت و گەراپەووە بۆلای شەریكەكەى و بێى وت جیگەى پێغەمبەرم نیشان بەدە جا ئەم پیاوێكە چەند كتیبيكى خوێند بوویەووە هاتە لای پێغەمبەر و وتی: -بۆجی بانگ دەكەیت ؟ ئەویش فەرمووی: -بۆ فلان شت و فیسارە شت وتی: -دەى شاهیدی دەدەم كە تۆ پێغەمبەرى خوايت ئەویش فەرمووی: -تۆ چۆن دەزانیت من پێغەمبەرى خوا وتی: -هیچ كات پێغەمبەرێك رەوانە نەكراوە تەنها لاواز و هەزارەكان شوێنى كەو توون لێر ئەم ناپەتە هاتە خوارووە (وما أرسلناك في قرية من نذير إلا قال مترفوها إنا بما أرسلتم به كافرون) واتە: -دواتر پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ناردى بە شوێن كابراداو بێى فەرموو: -بەراستی خۆى گەورە ئەم ناپەتەى ناردە خوارووە دەربارەى راستیەتى ئەو قسەیه كە وتت .

۱۵۳. ﴿پىاۋەكە مل كەچ بوو بۇ ھەق﴾

پىاۋىك ھەرزى لاي پىاۋىكى تر بوو ھات بۇ داۋا كىرگەن ھەرزەكەى كاپرا ھەرزدار داۋاي لە خاۋەن ھەرز كىرگەن ھەرزى و نىيان بىت و ھەندىك لە ھەرزەكەى خۇش بىت چونكە ناتوانىت ھەرزەكەى ھەمىۋى بىداتەۋە كاپرا رازى نەبوو ئىتر دەنگىيان بەسەر يەكتىدا بەرز كىرگەن خاۋەن ھەرز سۈيىندى خاۋەن سۈيىندى بە خاۋا ۋا ناكەم پىغەمبەر (ﷺ) نەم سۈيىندى گۈي لى بوو ھەمىۋى. ئەۋە كىيە زىيادە رەۋى دىكەت لە سۈيىندى داس وىند بەخاۋا دىخاۋات كە كارى چاكە نەكەت كاپرا وتى. مەن بووم ئەي پىغەمبەرى خاۋا كاپرا ھەستى بەھەلەي خۇي كىرگەن ئومىدەۋار بوو كە پىغەمبەر (ﷺ) لىي توۋرە نەبىت رەۋى كىرگەن كاپرا وتى. كامىانت پى خۇشە ھەلەزىرە يان چەندە دىتوانى ھەرزەكەى بىدەتەۋە مەيدەرەۋە يان بەۋىستى خۇت نەندازمەك لە ھەرزەكەى بىرە بۇيە نەم كارەي كىرگەن تا مەكەچى ھەق بىت و دلى بىراكەى رازى بىكەت و گۈيرايەلى خاۋا پىغەمبەر (ﷺ) بىكەت.^{۱۵۰}

۱۵۴. ﴿پاريزگارى كىرگەن لە ئاشكرا كىرگەن نەبىي پىغەمبەر (ﷺ)﴾

رەۋىكىيان پىغەمبەر (ﷺ) نەنەسى كۈرى مالىكى نارد بۇ كارىك بەۋەۋىيەۋە نەنەس كەمىك دىرەنگ گەپايەۋە بۇ مالىۋەۋە بۇيە دايكى پىرسىارى لى كىرگەن لە ھۇي دىرەنگ گەپايەۋە ؟ نەۋىش وتى. خەرىكى كارىكى پىغەمبەر (ﷺ) بووم وتى. چ كارىك ؟ نەنەسىش وتى. نەبىيە لەۋ كاتەدا ئوم سولەيم دايكى زۆر دىلخۇش بوو ئەۋسا وتى. ئەي نەنەس نەكەى كەس لە نەبىي پىغەمبەر (ﷺ) ئاگادار بىكەت.^{۱۵۱}

^{۱۵۰} (مۇتقى ئىلى).

^{۱۵۱} (رەۋا ئىلى).

١٥٥. ﴿ عومەری کۆری ئەبی سەلەمە پابەند بوو بە کارە جوانەکانی

پيغمبەر(ﷺ) ﴾

عومەری کۆری ئەبی سەلەمە -خوای لی پازی بی - منداڵیکی بچووک بووله مالی پيغمبەری خوا(ﷺ) دەژیا ئەو ھەر کات دەیویست نان بخوات دەستی دەگیرا بەناو قاپەکەدا لە لایەکەووە نەیدەخوارد نەمەش لە ئاکاری خواردن نیە پيغمبەریش (ﷺ) ھیچ ھەلیکی ھەرامۆش نەدەکرد کاتی لەگەڵ ھاوێلان کۆ دەبوووە فیری شتانیکی دەکردن کە بەرژمومندی دنیاو دوا پۆژی ھەبێت پۆژیک عومەری کۆری ئەبی سەلەمە -خوای لی پازی بی - لە خزمەت پيغمبەردا(ﷺ) نانی دەخوارد کاتی بینی منداڵەکە وا نان دەخوات پێی ھەرموو- کۆرم نزیك ببەرھوو پاشان پيغمبەر(ﷺ) فیری ئاکاری خواردنی کرد پێی ھەرموو- (بسم الله) بکەو بەناوی خوا دەست بە خواردن بکە بە دەستی راست بخۆ ئنجا لەلای خۆتەووە بخۆ دەست مەگیرە نیتەر ھەمیشە عومەری کۆری ئەبی سەلەمە پابەند بوو بەو ئاکارە جوانانە پيغمبەر(ﷺ) فیری کرد.

١٥٢

۱۵۶. دەستى شەيتان لەگەل دەستى ھەردووکیان دا بوو ﴿

ھاوھالان - ڕەزای خاویان لى بى- کاتى لە خزمەت پېغەمبەردا (ﷺ) دادەنیشتن بۆ نان خواردن ھەرگیز پېش ئەو دەستیان بە خواردن نەدەکرد جارێک لە خزمەت پېغەمبەر (ﷺ) و لە دەورى خواردنێک دانیشتبوون کچىکى بچووک ھات دەستى بۆ خواردنەكە درێژ کرد پېغەمبەر (ﷺ) دەستى گرت ونەپھىشت پاشان دەشتەکیەك ھات و دەستى بۆ خواردنەكە درێژ کرد پېش ئەو پېغەمبەر (ﷺ) دەستى بۆ ببات ئەم جارەش پېغەمبەر دەستى کابرای گرت پاشان ھەرمووی- ھەر خواردنێک ناوی خۆی لەسەر نەھێنرێت شەیتان بۆ خۆى ھەلال دەکات منیش دەستیم گرت ونەمھىشت ئینجا ئەو کابرایەى ھینا تا خواردنەكەى پى ھەلال بکات دەستیم گرت سویند بەخوا بەو زاتەى گیانى منى بە دەستە دەستى شەیتان لەگەل دەستى ھەردووکیان دا لە دەستى مندا بوو پاشان پېغەمبەر (ﷺ) (بسم الله) ی کرد و دەستى بە خواردن کرد. ^{۱۵۳}

۱۵۷. پیاوھ ئەنصارىيەكە پابەند بوو بە نوێژى بە كۆمەل ﴿

پیاویكى ئەنصارى مالىان زۆر لە مژگەوتەو دەور بوو ولەگەل ئەوھشدا زۆر ھەولى دەدا نوێژەکانى بە جەماعەت لە دواى پېغەمبەرەوھ (ﷺ) بکات بۆیە ھىيچ کات لە جەماعەت دوا نەدەکەوت و ھاوھالان زۆر بۆ- بە پەرۆش بوون نوبەى گورپى گەعب -خۆى لى ڕازى بى- پېشنیاری بۆ کرد کە دەمەوێت گوێ درێژیکت بۆ بکرم تا ھات وچووی پى بکەیت ؟ چونکە بە ناو ئەو لە گەرمەدا ھات وچۆ دەکەیت زۆر ماندوو دەبیت پیاوھكە وتى- نا براکەم من زۆر دئخۆش نیەم لە نزیك مژگەوتەوھ بەم ئومیدم وایە خۆى گەورە بەھاتنم بۆ مژگەوت وگەرانیوھم بۆ مال ئەجرو پاداشتى تەواوم دەست بکەوێت کاتێک ئەم ھەوالەیان دا بە پېغەمبەر (ﷺ) ھەرمووی- داوا کارم خۆى گەورە پاداشتى ئەوھات وچۆیەى بۆ کۆ بکاتەوھ و پاداشتى بداتەوھ. ^{۱۵۴}

^{۱۵۳} (رواه مسلم .)

^{۱۵۴} (رواه مسلم .)

۱۵۸. ﴿بەسرھاتى پىياوھ خاوەن تەوھرەكە﴾

رۆژىكىيان پىاويك داواى لە پىغمبەر (ﷺ) كرد تا خىرىكى پى بكات پىغمبەرى خوا (ﷺ) ھىچى نەدايە وفەرمووى :- چىت ھەيە لە مائەوھ ؟ كابرأ وتى:- پارچە بەرھەك و بەرداخىك پىغمبەر (ﷺ) فەرمووى:- بچۆ بىھىنە ئەوجا پىغمبەر (ﷺ) بۆى فرۆشت بە دوو دەرھەم دايە دەستى سالكەرەكە فەرمووى:- بە دەرھەمىكيان خواردن بکړه بۆ مندالەكانت بە دەرھەمەكەى تر تەورىك بکړه كابرأ رۆيشت ئەوھى پىغمبەر (ﷺ) پىي فەرموو بوو چى بەجى كرد وگەرايەوھ تەورىكى بە دەستەوھ بوو پىغمبەرى خوا (ﷺ) بە دەستى پىرۆزى تەوھرەكەى بۆ ساز كړدو فەرمووى:- بړۆ دار بھىنە لەو شاخە تا پازدە رۆژ نەت بىنم كابرأ رۆيشت دەستى كرد بە دارھىنان و فرۆشتنى لەو ماومىيەدا دە دەرھەمى دەست كەوتبوو داواى پازدە رۆژەكە ھاتەوھ پىغمبەر (ﷺ) فەرمووى:- بړۆ بە ھەنلىكى خواردن بکړه بەوھى تىرىش پۇشاك وپراخەر بکړه وھ پاشان بۆى روون كړدەوھ كە كار كردن باشتر و پىرۆزە تا ئەوھى سوال بکەيت و دەست لە خەلك پان بکەيتەوھ فەرمووى:- ئەمە باشتر و چاکترە لەوھى كە سوال بکەى چونكە سوال كردن وا دەكا خالىكى رەش لە دەم وچاودا دەرکەوئ لە رۆزى داواى دا.^{۱۵۰}

۱۵۹. ﴿بەنو سەلەمە شۆينەكەى خۆى نەگۆرى لەویدا مايەوھ﴾

بەنو سەلەمە مالىيان زۆر دوور بوو لە مزگەوتەوھ بەردەوام باسى دەكردەوھ بە كىشەيەكى گەورە تەماشای دەكرد و منارەحمت دەبوو بە ھاتن وگەرانەوھ رۆژىكيان بەنو سەلەمە وويستى خانووەكەى بفرۆشپىت وەخۆى نزيك بكاتەوھ لە مزگەوت و بىتتە دراوسىيى مزگەوت پىغمبەر (ﷺ) بەم باسەى زانى ونازدى بە شۆينىدا فەرمووى:- بىستوومە ئەتەوئ باركەيت و خۆت نزيكى مزگەوت بڅەيتەوھ ؟ بەنو سەلەمە وتى:- بەئى ئەى پىغمبەرى خوا نيازىكى ناوام ھەيە پىغمبەر (ﷺ) فەرمووى:- ئەى بەنى سەلەمە ئاسەوارى رۆيشتن وچوونت لاى

خوا تۆمار دەکریت و دەبیته شاھید بۆت بۆمێنەرەو لە شوینی خۆت با بەردەوام خیری هاتن و پڕۆیشتنت بۆ بنوسرێ پێغمبەری خوا (ﷺ) دوو سی جار ئەم ووتەییە فەرموو پاشان فەرمووی: تۆ بەهەموو هەنگاوێک کە دەینیت بەرەو مزگەوت خوا پلەیک بەرزت دەکاتەو بەنۆ سەلەمە پازی بوو وە خۆی هێشتەو لەم دووریە بەو هیوایی بەردەوام ئەو پاداشتی بۆ بنوسرێ دمیەفەرموو :- مادام ئاواپە قەت ئەم شوینە ناگۆرم.^{۱۵۶}

۱۶۰. ﴿ پێغمبەر (ﷺ) ئەو ووشانەی فیری هەردووکیان کرد کە جبریل فیری کردبوو ﴾

عەلی کۆری ئەبو تالیب -خوای لی پازی بی- خاتوو فاتیمە کچی پێغمبەری خواست لە مائەوە نیش و کاریان زۆر بوو وە زۆر ماندوو دمیون بەهۆی هارینی گەنم بە دەستار نیمامی عەلی داوای لە فاتیمە کرد کە بجیت بۆلای باوکی کە پێغمبەر (ﷺ) وە داوای لی بکات کە خزمەتکاریکی بدات تا یارمەتی بدات بۆ کارووبارەکانی مائەوە خاتوو فاتیمە -خوای لی پازی بی- پڕۆیشت بۆ خزمەت باوکی بەلام شەرمی کرد ئەو داوایە لە باوکی بکات و بە دەستی خالی گەراپەووە ئەم جەرە لەگەڵ عەلی هاوسەری چوون بۆ خزمەت پێغمبەری خوا (ﷺ) وە باسی ماندوویی و ناپەرەتی خۆیان کرد بە دەست نیش و کاری گرانبەو داوایان کرد لە پێغمبەر (ﷺ) کە خزمەتکاریکیان بدات پێغمبەر (ﷺ) پڕوی نیکردن و فەرمووی: هەواتان بەدەمی بە شتی کە لەو بەشەرە کە ئێوە داوای دەگەن ؟ ووتیان:- بەلی پێغمبەر (ﷺ) فەرمووی:- چەند ووشەیه کتان پێ دەلێم کە جوهرئەل منی فیر کردووە فەرمووی:- لە داوی هەموو نوێزیک دە جار (سبحان الله) بکەن وە دە جار (الحمد لله) بکەن وە دە جار (الله اکبر) بکەن وە ئەگەر چوونە سەر جیگای نووستن سی و سی جار (سبحان الله) بکەن و سی و سی جار (الحمد لله) بکەن و سی و چوار جار (الله اکبر) بکەن.^{۱۵۷}

^{۱۵۶} (رواه مسلم).

^{۱۵۷} (رواه الإمام أحمد).

۱۶۱. ﴿قوبەيىصەى كورى المخارق وشەيدايى بۆۋەرگرتنى زانست﴾

قوبەيىصەى كورى المخارق - خاۋى لى رازى بى - بياۋىكى پىر بوو بەلام بە سالما چۈنەكەى
 ۋى نەكرد واز لەۋەرگرتنى زانست بىنئىت چوۋە خزمەتى پىغەمبەرى (ﷺ) فەرموۋى:-
 خۇجى ھاتوۋى ؟ قوبەيىصە ۋى:- تەمەنم زۆر بوۋە ئىسكەكانم لاواز بوۋە ھاتوۋم شتىكم فىر
 كى سوۋوم پىبگەيەننى لاي خاۋى گەۋرە پىغەمبەرى (ﷺ) دىخۇش بوو كە بە پىرى ھاتوۋە
 رىست ۋەربىگىرى پىرى فەرموۋى:- بەلاى ھىچ دارىك ۋەبەردىكدا ۋىدىۋارىك دا نەپۇشتوۋى
 ھەموۋىيان داۋاى لى خۇشبوۋىيان بۆ كىردوۋى داۋىي پىغەمبەرى (ﷺ) دەستى كىرد بە
 فىركىردى ئەۋەى سوۋدى پى دەگەيەننى فەرموۋى:- ئەى قوبەيىصە كاتىك نوۋىزى بەيانىت كىرد
 سى جار بلى پاك ۋىبىگەردى بۆ خاۋى گەۋرە ۋە ستايشى ئەۋ دەگەم كە پاراستوۋمى لە نابىناى
 ۋىگولى ۋىنپىلىجى ئەى قوبەيىصە بلى خوايە داۋاى ئەۋە دەگەم كە لەلاى تۆيەۋە بىرپىزە
 بىسەرما فەزلى خۇت ۋە بەر سۆزى خۇتم بىخە ۋە بەر خەرە بەر بەرەكەتى خۇت.^{۱۵۸}

۱۶۲. ﴿پىرە ژنەكە كە شادوۋمان بوو بە موزدەكەى پىغەمبەرى (ﷺ)﴾

رۇۋىك ئافرىتىكى بەسالما چوۋ ھاتە لاي پىغەمبەرى (ﷺ) پىرى ۋى:- ئەى پىغەمبەرى
 خوا داۋاى دوۋعام بۆ بىكە بىچمە بەھەشت ؟ پىغەمبەرى (ﷺ) بە گالتەۋە پىرى فەرموۋى:- بىگومان
 بەھەشت كەسى پىرى ناچىتە ناۋ ئافرىتەكە زۆر خەمبارو بىتاقەت بوو ۋە زۆر ترسا ئىنجا
 پىغەمبەرى (ﷺ) فەرموۋى:- تۆ دەگەپىتەۋە سەر شىۋازى گەنجى ۋىلاۋى لە بەھەشتدا.^{۱۵۹}

^{۱۵۸} (رواه الإمام أحمد).

^{۱۵۹} (أخرجه البيهقي).

۱۶۲. ﴿پىاۋە دەشتەكەيەكە پابەندى فەرمانەكەي پىغمبەر﴾ (ﷺ) بوو

رۆژىك پىغمبەرى خوا (ﷺ) ۋەك رېزگرتنى لە ھاۋەلانى وويستى بانگيان بكات بۇ ميوانداریەك بۇ ئەم مەبەستە فەرمانى بەسەلانى خزمەتكارى كرد گە خواردن نامادە بكات و پىغمبەرىش (ﷺ) رۆيشت بۇ ئەۋەى ھاۋەلانى بانگ بكات بۇ سفرە و خوانەكە پىغمبەر(ﷺ) ۋھاۋەلانى نانپان خوارد وتیر بوون وکەمىك خواردن مایەۋە لەو کاتەدا کابرايەكى دەشتەكى بانگى كرد بۇ نان خواردن کابرا ھات و خواردنەكەى ھەموو بە دەستەۋە گرت و ناۋى خواى نەھینا و دەستى بە خواردن كرد پىغمبەر(ﷺ) نامۆزگارى كرد فەرموۋى:-
خواردنەكە دابنى وپاشان ناۋە خوا(بسم الله) بکەو لەو جىگەۋە دەست بە خواردن بکە گە لىت نزيكە واتە:- لە بەردەمى خۆتەۋە کابراش گوۋى بۇ فەرمانەكانى پىغمبەر(ﷺ) گرت وتیری خوارد وھىشتا خواردن ھەر مایەۋە.

۱۶۴. ﴿تەلجەى كۆرى بەرپا و خوشەويستى بى سنوورى بۇ پىغمبەر﴾ (ﷺ)

تەلجەى كۆرى بەرپا پىغمبەرى خواى (ﷺ) زۆر خوش دەويست وزۆر لىتى دھترسا كە خرابەيەكى بەسەر بەھىنن رۆژىك لە رۆژمەكانى زستان تەلجە نەخۇش كەوتبوو پىغمبەر(ﷺ) چوو بۇ سەردانى كاتىك كە ھاتە دەرەۋە بە نزيكەكانى فەرموۋ:- وا نابىنم تەلجە زىندوو بمىنىت و دەمرىت بۆيە ئەگەر مرد ئاگادارم بکەنەۋە تا ئامادەى بم و نوۋىزى لەسەر بکەم ئىۋەش خىراى لىبکەن كاتى كە شەۋ داھات تەلجە ھەستى بە ئەجەلەكەى كرد بۆيە دەورو بەرمەكى كۆكردەۋە وپىي وتن:- ئەگەر مردم بمخەنە ناو گۆرەۋە وىمگەيەننە بەرۋەردگارم نەكەن پىغمبەر(ﷺ) ئازار بدەن ۋەھۋالى كۆچى مى پىيىدن چۈنكە لەبەر جولەكەكان زۆرى لىدەترسم شتىكى بەسەر بەھىنن تەلجە لە نيۋەى شەۋدا خەمى ئەۋمەيتى جولەكەكان بەلەپەك بەسەر پىغمبەر دا (ﷺ) بەھىنن بەلى ئەۋە بوو تەلجە مرد وکەس وکارەكەى بە نەھىنيەۋە

ئەسپەردەى خاكىيان كىرد لە بەرمەبەيانىدا كە ھەوالەكە گەيشت بە پىغەمبەر (ﷺ) كەوتە رى بەرەو لای گۆرەكەى لەگەن خەلكىدا راوەستاو دەستەكانى بەرز كىردەو ەفەرەموى: - بەرەمەردگارا تەلەكە بگەيەنە بەخۆت بە شىۋەكە بۆى پىبەكەنىت وئەويش بۆ تۆ پىبەكەنىت.^{۱۶۱}

۱۶۵. ﴿كۆپىك كە شانازى پى دەكرىت بە سەر فرىشتەكاندا﴾

عەبدوللانى كۆرى رەواكە -خوای لى رازى بى - يەككىك بوو لە ھاوئە بەرپىزەكان كە زۆر عاشقى زىكر بوو سور بوو لەسەر بەستنى كۆرى زىكر ئەو ھەر جارىك لە مال دەر دەچوو ھەوالى كۆرى زىكرى دەپرسى خەلكى بۆ بانگ دەكرد كە ئەگەر بگەشتايە بە پىاويك لە ھاوئەلانى پىغەمبەر (ﷺ) دەيوت: - وەرە با چەند ساتىك ئيمان بە خوا نوئ بگەينەو ەبۆيە رۆژىكيان لە مال دەرچوو گەيشت بە پىاويك لە ھاوئەلان پىي وت: - وەرە با ساتىك ئيمان بەپىين كابران توورە بوو لەو قەسەيەو چوو بۆلای پىغەمبەر (ﷺ) وتى: - ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەبىنى لای عەبدوللانى كۆرى رەواكە ئارەزووى لە ئيمانەت نىە وباس لە ئيمانى ساتىك دەكات پىغەمبەر (ﷺ) ەفەرەموى: - خوای گەورە رەحم بكات بە عەبدەوللانى كۆرى رەواكە ئەو كۆپىكى خۆش دەيوت كە تىايدا شانازى پى بكرىت بەسەر فرىشتەكاندا.^{۱۶۲}

^{۱۶۱} (رواه الطبراني).

^{۱۶۲} (رواه الإمام أحمد).

۱۶۶. ﴿بەسەرھانى لەقىتى كۆرى سەبەرە لە خزمەتى پېغەمبەردا (ﷺ)﴾

لە (لَقِيط) ى كۆرى (صَبْرَة)وھ دەگىرنەوھ كە ووتوويەتى مەن نوپنەرى ھۆزى مونتەفيق بووم يان يەككى بووم لە نوپنەرانى ھۆزى مونتەفيق بۆ لاى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) وتى :-كاتى كە گەيشتىنە ئەوئ تەشريفى لە ماڤ نەبوو نەمان دى بەلام عائىشەى داىكى باومەردارنەمان - رەزاي خواى لى بى - بىنى لە قِيط وتى:- عائىشە - رەزاي خواى لى بى- فەرمانى كرد خواردنى خەزىرەمان بۆ درووست بکەن كە برىتيە لە پارچە گوشتى بچووك بچووك لەناو خوى ئاودا دمىكوئىنن كاتىك كە كولا ئاردى پىوھ دمكەن وتى:- بۆمان درووستكرا ولە سەر تەبەق سىنيەك دا بۆيان ھىناين قوتەيبە راوى فەرموودەكە نەپوت تەبەق تەبەق شتىكە خورماى تىدايە پاشان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھات وفەرمووى:- ئايە شتىكتان دەست كەوتووھ بىخۆن يان عائىشە فەرمانى كردووھ كە شتىكتان بۆ درووست بکەن ؟ ووتمان بەلى :- ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وتى:- لە كاتىكدا كە ئىمە لەگەڤ پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) دانىشتبووين وتوويزمان دەكرد شوانەكە مەپەكانى ھىنايەوھ ودمىكرنە بەجەوھ بەرخۆلەيەكى پى بوو قارە قارى بوو پېغەمبەر(ﷺ) بە شوانەكەى فەرموو:- ئەى فلاڤ كەس جى بووھ وتى:- بەرخىكى بووھ فەرمووى:- لەجىياتىدا مەپەكان بۆ سەربەن پاشان فەرمووى:- وا مەزانن لە بەر ئىوھ سەرى دەمبەرىن سەد سەر مەپەمان ھەيە نامانەوئىت زىاد بکەن ھەر كاتىك بەرخىك لە داىك بوولە شوئىندا مەپەك سەردەمبەرىن وتى:- وتم:- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) مەن ئىنىكى دەم درىژ زمان پىسەم ھەيە فەرمووى :- دەى مادام وھ ھايە تەلاقى بدە وتم:- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ھاوئلى ژيانمە ومندالم لىي ھەيە فەرمووى:- دەى ناموژگارى بکە ئەگەر خىرى تىدا بىت وەرى دەگريت و بەگوئىت دەكات بەلام لە ژنەكەت مەدە وەك چۆن دەدى لەخزمەتكارمەكەت وتم:- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) دەستتويزم فير بکە ؟ فەرمووى:- بەباشى دەست نويز بگرە وپەنجە بخە نىوان پەنجەكانتەوھ وزۆر چاك ئاۋ بدە بەلوتداۋ چاك ھەلىمژە مەگەر بەرۆزوۋ بىت واتە:- ئەگەر بە رۆزوۋ بوويت زۆر ھەلى مەمژە نەوھك بزىتە قورگتەوھ ورۆزوۋەكەت بىتال بىتەوھ.

۱۶۳

۱۶۷. ﴿ حارثى كۆرى خوزاعى پابەند بوو بەو بەلپىنەى كە دابووى بە

پېغەمبەر(ﷺ) ﴾

ئەحمەد وئەوانى دىكەش لە حارثى كۆرى خوزاعى يەوۋە دەگىرنەوۋە دەلپت چوومە خزمەت پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ئەوئىش بانگى كردم بۇلاى ئىسلام منىش دائىم پىادا ھىناو مۇسلمان بووم پاشان بانگى كردم بۇ زەكاتدان ودانىشم بەوۋدا ناو وتم :- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ئەگەرپەمەوۋە بۇ ناو ھۆزەكەم و بانگيان دەكەم بۇ مۇسلمان بوون وزەكاتدان ئەوۋى وەلامم بىدانەوۋە زەكاتى لى وەردەگرم و كۆى دەكەمەوۋە تۇش نوپنەرىك بىنپىرە لە ھەمانكاتدا ھەتا ئەوۋى من كۆى دەكەمەوۋە بۆتى بىنپىرە دواى ئەوۋى حارث رۆيشتەوۋە وزەكاتەكەى كۆكردەوۋە لە وانەى وەلامى بانگەوازەكەيان دا بوويەوۋە پاشان وادەى ديارى كراوى ھاتنى نوپنەرەگانى پېغەمبەرى خوا ھات بەلام نوپنەرەگان دواكەوتن حارث گومانى بۇ پەيدا بوو واى زانى خوا وپېغەمبەرەكەى لى زوپر بووين بۆيە پىاو ماقولانى ھۆزەكەى بانگ كردو پېى وتن پېغەمبەرى خوا(ﷺ) كاتىكى ديارىكردوۋە كە تىايدا نوپنەرەگانى بىنپىرە ھەتا ئەو زەكاتەى كۆمان كىرەتەوۋە بىبەن كەچى تا ئىستا نوپنەرى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ديار نىيە نەھاتنى نوپنەرىش بەزوپر بوونى پېغەمبەر(ﷺ) لىك دەدەمەوۋە با بچىن وخۇمان بگەپەنىنە خزمەتى لە ھەمان كاتدا پېغەمبەرى خوا(ﷺ) وەلىدى كۆرى عوقبەى نارد تا ئەو زەكاتەى كۆكراۋەتەوۋە وەرى بگىرەت وپېنپىت كاتىك وەلىد دەرچوۋ ھەندىك لە رىگەى بېرى دواتر دوو دل بوو بە شوپن پېى دا ھاتەوۋە دواۋە تا گەراپەوۋە خزمەت پېغەمبەرى خوا(ﷺ) ئەو جا وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا(ﷺ) حارث زەكاتەكەى نەدامى و وويستى بمكوۋىت پېغەمبەرى خواش (ﷺ) كۆمەلپكى ترو چەند نوپنەرىكى نارد بۇلاى حارث لەو لاپشەوۋە حارث لەگەل ھاۋەلەگانىدا ھاتن و لە دەرەۋى شارى مەدىنە بەيەك گەپشتن وتىكەل بەيەك بوون و حارث وتى:- ئىۋە بۇ كۆى رەۋانە كراون ؟ ئەوانىش ووتيان بۇلاى تۇ ؟ وتى:- بۆچى ؟ ووتيان:- پېغەمبەرى خوا(ﷺ) وەلىدى كۆرى عوقبەى بۇلاى تۇ ناردوۋە و تۇ زەكاتت نەداۋەتلى ۋەھۋلى گوشتنت داۋە حارث وتى نەخىر سوپند بەو زاتەى كە موحەممەدى بە ھەق

رهبانه کردوو به هیچ شیوهیهک چاوم پی نه که وتوو وهه رگیز نه هاتوته لام کاتیک حارث چوو خزمهت پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیی فهرموو: نهی حارث زهکاته نه داوه و ویستوته نوینه ره که شم بکوژی؟ نهویش وتی: نه خیر سویند بیت بهو زاتهی که بهههق توی رهبانه کردوو به هیچ شیوهیهک شتی وهه رووی نه داوو نه چاوم پیی که وتوو ونه هه ولێ گوشتنیم داوه منیش بۆیه هاتوو ههتا زهکاته که بدهم چونکه نوینهری تۆل ه وادی خوێ دوا کهوت وله گاتی خویدا نه هات منیش لهوه دهرسام نهو دوا کهوته دهرخستنی توو پهبوونی خواو پیغه مبه ره که ی بوو بیت پاشان له سوورمتی (الحجرات) دا نه م نایه ته هاته خواره وه (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحِرُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ {٦} وَأَعْلَمُوا أَن فَيْكُم رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ {٧}) (الحجرات : واته: نهی نه وانه ی باو مرتان هیتاوه نه گهر که سیکی متمانه پینه گراو هه والیک ی بۆهیتان خیرا برۆای پی مه کهن به لکو سه رنج بدهن لی بکوئنه وه تا بۆتان پروون ده بیته وه ته و مکو نازار و ناخۆشی و گیر و گرفت بۆ خه لکی دروست بکه نبه نه زانی جا دوا ی په شیمان ببه وه لهو کاره ی که پیی هه ستاون نیوه دنیا بن و بزانه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) له ناو تانوایه پرس و رای پی بکهن زۆر شت ههیه نه گهر نهو به رای نیوه ی بکر دایه تووشی گیر و گرفت و ناخۆشی دهبوون به لام خوا نیمان و باوهری له لا خۆشه ویست کردوون وله دل و دهر و نناندا رازانوویه تیوه لهو لایشه وه کوفرو بیباوهری و گونا هوو یاخیبوون له فهرمانی خوا ی له لا تال و نا شیرین کردوون نا نه وانه هه ر خۆیان ریگای ژیر و سه ر هرازیان گرتوته بهر .

١٦٨. ﴿ هەردوو لا پاشگەز بوونەوه و خۆیان سپارد بە فەرمانی پەروەردگار ﴾

(ابن جریر) و (ابن أبي حاتم) لە (سدى) ه وه دمگیرنهوه دهلت پیاویك له پشتیوانهكان ناوی عیمران بوو خیزانیکی ههبوو پێیان دهوت (ام زید) ئەم ئافرەتە نیازی ههبوو سەردانی خزمەکانی بکات بەلام میردەکەى پێى لیگرتبوو له جینگەیهکی بەرزدا داینابوو ئافرەتەکەش وهلامی نارد بوو بۆ خزمەکانی وهاتبوون بەدەمییهوه ودایان گرتبوو تا ببهینهوه لهو کاتهشدا میردەکەى لهمال جوو بووه دەرەوه خزمانى خۆى بانگ کردبوو پاشان نامۆزاکانى پیاوهکه لهو نێوانهدا ههولێ نهوهمیان دابوو نهیهلن خزمانى ئافرەتەکه خیزانى نامۆزاکهیان ببهینهوه دەرمنجامى ئەم بارو دۆخەش به دهنگه دهنگ ودهستهويهخه بوونی یهکدى ونهههه گێشا نهه یهکتردا دواى هاتبوو نهوجا ئەم نایهته سهبارت بهو رووداوه هاته خوارم وه (وان طائفان من المؤمنین اقتتلوا) دواتر پێغەمبەرى خوا(ﷺ) ناردى به دواياندا و دادومرێکرد له نێوانیان هەردوولاش پاشگەز بوونەوه و خۆیان سپارد بە فەرمانی پەروەردگار .

١٦٩. ﴿ پێغەمبەری خوا کە گۆی بیستی قسەى جوولەکەکان بوو توورە بوو

لێیان ﴿

(حاکم) له (ابن عباس) وه دمیگزیتەوه دەلێت : - جوولەکەکان هاتنە لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) وپرسیاریان لیکرد دەربارەى درووست کردنى ئاسمانەکان وزەوى فەرمووی :- خواى گەورە لە رۆژى يەك شەممە و دووشەممە دا زەوى درووست کردووہ لە رۆژى سێ شەممە شدا شاخەکان وئەو سوودەشى بەوانەوہیە درووستى کردووہ لە رۆژى پێنج شەممەدا ئاسمانى درووست وئاو وتەختایى ئاوەدان و وێرانى درووست کردووہ لە رۆژى پێنج شەممەدا ئاسمانى درووست کردو لە رۆژى هەمینیش دا ئەستیرە وخۆرو مانگ فريشتەى درووست کردووہ تا سێ کاتزمیر لەو رۆژەدا ماوتەوہ جا لە یەكەمى ئەو سێ کاتزمیرەدا ئەجەل دیاریکرد تا ئەوہى کاتى مردنى بێت بمرئ تا لە کاتزمیری دووہەدا بەلاو نەهامەتى درووست کرد بۆ ئەو شتانەى مرقۇف سوودیان لى وەردەگرت لە کات ژمیری سێیەدا نادەمى درووست کرد وجیگى کرد لە بەهەشت داو فەرمانى کرد بە ئیبلیس کړنووښ بەریت بۆ ئادەم لە کۆتایى کاتزمیرەکەشدا لە بەهەشتى وە دەرنا جوولەکەکان ووتیان باشە دواى ئەمە چى پوویدا ئەى موحەممەد پێغەمبەرى خواش (ﷺ) فەرمووی :- دەسلاتی خوێ راگرت بەسەر عەرشد (استوى على العرش) ووتیان :- ئەگەر قسەکەت تەواو کردبا راستت دەکرد نینجا ووتیان :- خوا پشووێ کردووہ لەو نیوەندە دا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) زۆر توورەبوو پاشان ئەم نایەتە هاتە خوارەوہ (ولقد خلقنا السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام) .

١٧٠. ﴿خوای گەوره پێغەمبەری ئاگادار کرد سەبارەت بە قسەو باسی

جوولەکەکان﴾

شەعبی لە عومەرەوه —خوای ئی رازی بێ— دەگێڕێتەوه عومەر دەهاته لای جوولەکەکان و گۆیی لە تەورات دەگرت لە تەورات سەری سووردەما چۆن ووتەکانی قورئان پراوپر بە راست و درووستی هاتوو تا رۆژێک پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە لایندا تێپەری و عومەر وتی :- تووخوا دەزانن موحەمەد (ﷺ) نێردراوی پەرۆردگارە ؟ یەکیەک لە زاناکانیان لە وەلامدا وتی :- بەلێ :- دەزانین پێغەمبەری خواپە عومەریش وتی ئەو بۆچی شوێنی ناگەون ؟ ووتیان :- پرسیارمان لێکرد :- کێ سروشت نیگات بۆ دەهێنێ وتی :- جووبەرئیلی دوژمنمان ئەو جووبەرئیلی شەپۆ ئازاوه و وێرانکاری دەبارێنی عومەریش لێی پرسى :- ئەو لای ئێوه کام فریشتە بەرپرسی نیگایە ؟ ووتیان :- میکائیل باران و سۆزو بەزمیی دەهێنێتە خوارەوه ئنجا عومەر پرسى لێ ی :- ئەو باشە ئەم دوو فریشتەپە لای خوا پلەو پایەیان چۆنە ؟ ووتیان :- یەکیکیان لای راست و ئەوی دیکەش لای چەپی عومەریش —خوای ئی رازی بێ— وتی :- لایەتی نێه هیچ کام لە جووبەرئیل و میکائیل دژایەتی یەکتەری بکەن خۆ ئەگەر جووبەرئیل دوژمنی میکائیل بێت ئەوا ناگونجێت میکائیل دۆستایەتی ببەستێت لەگەڵ یەکیکدا کە دژایەتی بکات منیش بەش بە حالی خۆم شاھیدی دەدم ئەو دوو فریشتەپە و پەرۆردگار ناشتی خوازن بۆ ئەوانەى ناشتی و پارێزراوی هەڵدە بژێرن و جەنگیش بەرپا دەکەن لەگەڵ ئەوانەدا دژایەتپان دەکەن ئنجا عومەر هاتە خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) و ویستی ئەو گفتو گۆپەى بێ رابگەپەنێت ئەوه بوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) بێ ی وت :- ئایا ئەو ئایەتەنەت بێ رابگەپەنم کە هاتوونەتە خوارەوه ؟ عومەریش وتی :- بەلێ ئەو پێغەمبەری خوا ئەوسا پێغەمبەر (ﷺ) ئەم ئایەتەى خوێندەوه (من کان عدوا لجبریل) تا گەیشتە (الکافرین) ئەوجا عومەر وتی :- سوێند بێت بەخوا ئەو پێغەمبەری خوا لە لای جوولەکەکانەوه هاتم تا ئەوت بێ رابگەپەنم چى لە نێوان من و ئەواندا گوزمرا بەلام پەرۆردگار پێش من کەوت .

١٧١. ﴿ وابضه ی کوری معبد پرسپاری کرد له پێغه‌مبەر (ﷺ) دهرباره‌ی

چاکه‌

وابضه ی کوری معبد -خوای لی رازی بی - ده‌ئیت :- هاتم بۆ خزمەت پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) وه‌یی وتم هاتوویت پرسپار بکه‌یت سه‌بارت به‌ چاکه‌ ؟ وتم :- به‌ئێ فەرمووی :- دئی خۆت سه‌ر پشک بکه‌و چاکه‌ ئه‌ومیه‌ نه‌فست دئیا بی‌ت پئی و خرابه‌ش ئه‌ومیه‌ له‌ نه‌فسدا دمبیت به‌گرئ و سینه‌ ده‌گرئت گهرچی خه‌لکی فتوات بۆ بده‌ن.^{١٦٤}

١٧٢. ﴿ هه‌ماهه‌نگ بوونی بۆچوونی عومەر له‌ سێ شویندا له‌گه‌ڵ بریاری

خوای په‌روه‌ردگار ﴿

بوخاری وفه‌رمووده‌ گیره‌وه‌کانی تریش له‌ عومه‌رموه‌ ده‌گیرنه‌وه‌ ده‌ئیت :- له‌ سێ شویندا هه‌ماهه‌نگ بووم له‌گه‌ڵ خوای خۆم په‌که‌میان وتم ئه‌ی پێغه‌مبەری خوا بریا مه‌قامی ئیبراهیمت بکردایه‌ به‌ شوینی کۆبوونه‌وه‌ی خه‌لکی بۆ نوێژ ئه‌وه‌ بوو ئایه‌تی (واتخذوا من مقام إبراهيم مصلی) دابه‌زی : دووه‌میان :- وتم ئه‌ی پێغه‌مبەری خوا خیزانه‌کانت مرو‌فی هاك وپیس چاك وخراب روویان تی ده‌کات ئه‌گەر فەرمانی بالا پۆشیت ب‌دایه‌ به‌سه‌ریاندا ئه‌وا باش بوو ئه‌وه‌ بوو ئایه‌تی حیجا به‌اته‌ خواره‌وه‌ سیه‌میان :- خیزانه‌کانی پێغه‌مبەری خوا له‌ نیۆ خۆیاندا غیره‌یان کرد له‌ په‌ک و منیش پیم وتن :- به‌لکو ئیوه‌ ته‌لاق بدات خوای گه‌وره‌ ژنی باشتی به‌نسیب بکات ئه‌وه‌ بوو ئایه‌تی (عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَنَّ أَنْ يُدْلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكَ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا {٥}) ناردە خواره‌وه‌ - - -

۱۷۲. **بہادر ہاتھی عوقبہدی کوہی عامیر نہ کوہی پیٹھہمبہری خوادا**

(一)

له عوفبهی کۆری هه‌م‌په‌وه ده‌گێڕ نه‌وه که ووتوو‌یه‌تی ١- له‌گه‌ڵ بێ‌غه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) بووین شوانی خۆمان بووین خه‌مه‌تکاری که‌س نه‌بووین سه‌ربه‌رشتی ووشته‌کانی خۆمان ده‌کرد هه‌ر نه‌و رۆژه وپه‌کی‌کمان ووشته‌گه‌مان ده‌برد بۆ له‌وه‌رگا جارێک نۆ‌ری من بوو ووشته‌گه‌مان برد بۆ له‌وه‌رگا ئه‌واره که هه‌نانه‌وه بۆ شوێنی جه‌وانه‌وه‌یان دای نه‌وه‌ی که ئه‌يش وگه‌ره‌گه‌م پابه‌راند جووم بۆ گۆ‌ری بێ‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ووتاری ده‌دا بۆ خه‌لک گوێم ئی بوو ده‌یفه‌رموو :- هه‌ر که‌سێک له‌ ئه‌وه به‌ جوانی وپه‌ ته‌واوی ده‌ست‌نویژێک بگه‌یت پاشان هه‌ستی به‌گه‌رد نکه‌چی وپه‌ خه‌شوعه‌وه پووبگاته‌ خواو دوو رکات نوێژ بکات ئه‌لا نه‌وه به‌هه‌شتی بۆ مسۆگه‌ر ده‌بێت وتم :- به‌خ به‌خ نه‌مه چ به‌خه‌نده‌یه‌گی گه‌وره‌یه‌ بیاوی که بێ‌شتر له‌ کۆ‌ره‌گه‌دا بوو وتی ١- ئه‌ی عوفبه له‌وه‌ش چاگه‌ر سه‌رنجه‌دا سه‌ر ده‌گه‌م عومه‌ری کۆ‌ری خه‌تتا به‌ وتم :- نه‌و شته‌ جیه ئه‌ی نه‌با جه‌فص ؟ وتی ١- بێ‌ش نه‌وه‌ی که تۆ بێت بێ‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌رمووی ١- هه‌ر که‌سێک ده‌ست‌نویژێکی جوان بگه‌یت پاشان بێ (أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله)

وایه = من شایهتی دودم که هیچ پهرسراوئگی راسته نینه نه بیچکه له خوا که تهنپیه و
 هاوئلی نهو ، وه شایهتی دودم که موحه مد پهندهی خوابه و پیغه مبه ریتهی نهو هر ههشت
 دهرگاگهی به ههشتی بۆ دهرگرتنه وه له هر گامپانه وه به ویت بچینه ژووره وه ناره ژووی
 خۆیه تی. ۱۱۵

۱۷۴. ﴿ پیغمبەر (ﷺ) 》 که گوئ بیستی عائیشە بوو پیکەنی

خاتوو عائیشە - خوای لی پازی بی- پارێهکی هەبوو که دوو بوکەلە بوو یاری پێدەکردن کاتیک پیغمبەر (ﷺ) خواستی ئەو دوو بوکەلە ی لەگەڵ خۆیدا برد پیغمبەر (ﷺ) لای عائیشە بێنینی پرسیاری لیکرد عائیشە ئەوانە چین ؟ عائیشە - خوای لی پازی بی- وتی- کچەکانم بوکەلەکانم هەروەها پیغمبەر (ﷺ) لە نیوان ئەو دوو بوکەدا نەسپێکی بینی که دوو بانی هەبوو فەرمووی :- ئەو ئەو شتە چیه لە نیوان دوو بوکەلەکاندا ؟

عائیشە وتی- ئەو نەسپە پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی- ئەو ئەو چیه لەسەر پەشتی وتی- ئەو ئەو دوو بانی کە پەتی پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی- نەسپ و بانی هەیه ؟ عائیشە - خوای لی پازی بی- وتی- ئەو نەتبیس تووه که سولەیمان - سەلامی خوای لی بی- نەسپێکی هەبوو که بانی هەبووه ؟ پیغمبەر (ﷺ) پیکەنی.^{۱۶۶}

۱۷۵. ﴿ پیغمبەر (ﷺ) 》 لە هەلسوکه وتی کابرا دەشته کیه که تووره بوو

کابرا بهکی دەشتهکی ووشترێکی گرێبوو پۆژێکیان لی ی ون دەبی ئەو پۆژە زۆر دەگەرئ هەتا تاریکایی شەو دادئ بەلام نایە دۆژێتەو لە نوێژی بهیانیدا کابرای دەشتهکی پۆشت بەرەو مزگەوت جووه ناو مزگەوت لە دوا ی ئەو ی پیغمبەر (ﷺ) نوێژی بۆ خەلکە که کرد کابرای دەشتهکی کەوتە پرسیار کردن لە خەلکی ناخۆ ووشترەکی ئەویان نەدبوه پاشان به دەنگێکی بەرز هاواری کرد هەر گەسیک ووشترێکی سووری ئەو شپۆ ی دۆژێتەو که لێم وون بووه با ناگادارم بکاتەو ؟ پیغمبەر (ﷺ) که کابرای دی بەو شپۆیه هاوار دەکات تووره بوو فەرمووی :- دەک ئەو دۆژێتەو مزگەوتمان درووست کردووه بۆ خوا پەرستی ئەک بۆ بانگەواز کردن بۆ شتی ونبوو لە ناو مزگەوتدا فەرمووی :- ئەو ی گوئی لی بوو بپاویک بانگەواز بۆ شتی ونبوو دەکات با بلیت خوا بۆت نەگێڕتەو چونکه مزگەوتەکان بۆ ئەو درووست نەکراون.^{۱۶۷}

^{۱۶۶} (رواه أبو داود).

^{۱۶۷} (رواه مسلم).

١٧٦. ﴿ هەوالدانەکە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارە ی جگمی کۆری ھندی

بکری دەقاو دەق ھاتە دی ﴾

لە عەکریمەووە دەگێڕنەووە دەئێت :- حطمی کۆری ھندی بکری ھات بۆ مەدینە لەگەڵ جەلەوی ووشتری خۆی داکی باریک لە خواردەمەنی یان ھەلگرتبوو و فرۆشتی پاشان چوو بۆ خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) و موسلمان بو و کاتێک پشتی ھەلکرد پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی:-

بە پروویەکی پیاو خراپەووە ھاتە لام و بەسەر و سیمایەکی غەدر باریشەووە پشتی ھەلکرد کاتێک حطم گەشتە یەمامە پاشگەز بوویەووە کە ئیسلام و ئنجا باری خواردنی نا لە ووشترەکانی و روویکردە مەککە لە مانگی (ذی القعدة) دا کاتێک ھاوولانی پێغەمبەر (ﷺ) نەم ھەوالەیان بیست چەند ھاوولێک خۆیان ئامادە کرد رێگە بە کاروانەکە ی بگرن خۆی گەورەش ئایەتی (یا ایها الذین آمنوا لا تحلوا شعائر الله) ناردە خوارەووە ئنجا ھاوولان دانیشتن و دەست بەرداری ئەووە بوون .

١٧٧. ﴿ مەعازی کۆری جەبەل وسەعدی کۆری عوبادە ئامۆژگاری

جوولەکەکانیان کرد ﴾

لە ئیبن عەبباسەووە دەگێڕنەووە دەئێت :- پێغەمبەری خوا (ﷺ) جوولەکەکانی بانگ کرد بۆ موسلمان بوون و تەمەزرۆی گردن ئەوانیش بەرپەرچیان دایەووە رازی نەبوون مەعازی کۆری جەبەل وسەعدی کۆری عوبادەش بە جوولەکەکانیان وت :- ئە ی گرۆھی جوولەکە لە خوا بترسن سوێند بێ بە خوا ئێوە باش دەزانن کە پێغەمبەری خوا یە پێش ئەووەی رەوانە بکری ئێوە بۆ ئێمە تان باس دەکردو سیفەتەکانیان بۆ والو دەست نیشان دەکردین رافعی کۆری حریملەو وەھبی کۆری یەھوزاش ووتیان شتی وامان پێ نەوتوون ولە دوا ی موسا شەو ھیچ کتیبێکی دیکە نازلنە بوو و دوا ی موسا نەترسینەرو نەمژدە دەریکی دی نەنیر دراو ھەر وەردگاریش ئایەتی (یا اهل الكتاب قد جاءکم رسولنا بینات) ی دایەزاند .

۱۷۸. ﴿کہ نیزہ کہ کہ نازاد کرا چونکہ نیماندار بوو﴾

17A

١٧٩. ﴿پیاوێکە هەردوو دەستی خۆی پێکرد لە خێرو چاکە﴾

لە عەبدوللای کۆری ئەبێ ئەوفاوە هاتوووە کە ووتووێتی پیاویک هاتە لای پیغمبەری خوا (ﷺ) وتی: ئیستا بەم دەست و بێردە ناتوانم هیچ لە قورئان لەبەر بکەم کەواتە شتیکم فێر بکە لە حباتی قورئان بێخوینم فەرمووی: بلی: (سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر ولا حول ولا قوة إلا بالله) پیاوێکە وتی: ئەی پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەمە زیکرو یادێ خواپە بۆ ئەوە ئەی چی بۆم؟ فەرمووی: بلی (اللهم ارحمني وارزقني وعافني واهدني) واتە: خواپە لێم خۆش ببەو بەزمیبت هەبێ بۆم ورۆزیم بدەو لەش ساغم بکەو پێنمایم بکە بۆ رێی راست جا پیاوێکە کە هەستا بڕوا ووشە بە ووشە بە پەنجەکانی هەردوو دەستی دەپێژاردن هەرووشەپەکی دەوت و پەنجەپەکی دەنوێاند و دەبیوت ئەمە پەک ئەمە دوو تا دواپی پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: بەلێ ئەم پیاوێ هەردوو دەستی خۆی پێکرد لە خێرو چاکە.^{١٦٩}

١٨٠. ﴿بەسەرھاتی (العدراء) تەشتە گۆرەکە پیغمبەر (ﷺ)﴾

پیغمبەر (ﷺ) تەشتیک لە گەنی گەورە هەبوو پێیان دەوت (العدراء) زۆر گەورەبوو حواری کەس کەمتر نەیان دەتوانی هەلیبگرێت پێشکە پیغمبەر (ﷺ) هاوێلانێ بانگ کرد بۆ خواردن لە دواى نوێژی چێشتەنگاوی پیغمبەر (ﷺ) ئەو تەشتە هێنا کە پێ بوو لە تریت پاشان بە هاوێلانێ فەرموو کرد بۆ خواردنی نەهە کە هەموویان هاتن لە دەوری دانێشتن تا جێگەیان تەسک بۆوە پیغمبەر (ﷺ) لەسەر ئەزەزێ دانێشت کابرایەکی دەشتەکی وتی: ئەم دانێشتنە چیه؟ پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی: خۆی گەورە منی کردووە بە بەندەپەکی پێژدار و بێ پێژ نەیکردووم بە کەسیکی سەر کەش و توند پاشان بە هاوێلانێ فەرموو: لە لاتەنێشتەکانی بخۆن فەراغەکانی ناوێراستەکە واز لێ بهێنن خۆی گەورە بەرەکەت و فەردەپێژێتە ناوی.^{١٧٠}

^{١٦٩} سنن ابو داود رقم ٨٣٢ و حسنه الشيخ الالباني.

^{١٧٠} (رواه أبو داود).

۱۸۱. ﴿بہ سہرہاتی کہ غہری کوری یہ ساری موزہنی ونہ بو بہ کری صدیق﴾

هاوئێك هه‌بوو ناوی كه‌غهرری كورپی یه‌ساری موزنی بوو رۆژێك پێغه‌مه‌بر (ﷺ) به‌ پیاویکی نه‌نصاری فه‌رموو كه‌ بڕێك خورما كه‌ لای بوو بییات بۆ ئه‌غه‌ر به‌لام كابرای نه‌نصاری پێدانی خورماكه‌ی دوا ده‌خست و نه‌یدایه‌ ئه‌ویش شكاتی لای پێغه‌مه‌بر (ﷺ) كرد پێغه‌مه‌بر (ﷺ) فه‌رمووی: ئه‌بو به‌كر بڕوات خورماكه‌ی بۆ ئی وهرگرێت ئه‌بو به‌كری صدیق -خوای ئی پازی بێ- له‌گه‌ڵ ئه‌غه‌ر پێكه‌وتن كه‌ له‌ وایی نوێژی به‌یانی یه‌كتر ببینن و پێكه‌وه‌ ده‌رجن له‌ پێگه‌دا ئه‌بو به‌كر - خوای ئی پازی بێ- هه‌ر كه‌سیکی ببینیایه‌ له‌ دووره‌وه‌ سلاوی ئی ده‌كرد پاشان ئه‌بو به‌كر - خوای ئی پازی بێ- به‌ ئه‌غه‌ری وت: نابینی خه‌لك چه‌ند چاكه‌یان له‌سه‌ر تۆ هه‌یه‌ ؟ كه‌س له‌ سلاودا پێشت ناكه‌وێت له‌ دواي ئه‌وه‌ ئه‌غه‌ر په‌له‌ی ده‌كرد و ده‌ست پێشخه‌ری ده‌كرد له‌ سلاودا دیوت :- نیتر هه‌ر پیاویكمان له‌ دووره‌وه‌ ببینیایه‌ سلاومان ئی ده‌كرد پێش ئه‌وه‌ی ئه‌و سلاو بكات.

۱۸۲. ﴿یہ نَجہ تہ قانڈن کاری شہیتانہ﴾

پښه مېر (ﷺ) بهر د عوام له هه وټې نه ومداږو، که هاو له وټې بهر ومرده بکات له سمر شتی پاک و جوان و باش و ده ناموزگاری ده کړدن که خوږان دور بگرن له هه ټسوکه وټې شه پتانی له ووتو کار یاندا و بهر د عوام ناموزگاری موسلمانانې ده کړد که زور پړزی مزگهوت بگرن فیږی ده کړدن که چوڼ نه مزگهوت دا دانیښن رږزیکیان بیڼی وا پیاوړیک له ناوهر پراستی مزگهوت دا دانیشتوو و قاپه کانی توند لکاندوو به سکیه وه وه په نجه کانی کړدوو به ناو په کتریدا خه ریکی په نجه ته قانندنه پښه مېری خوا (ﷺ) که نه م پیاوړی بیڼی بهم شیو په ناماژوی کړد بوږی که دمست لهو کاره هه لگری به لام کابرا حالی نه بو له پښه مېری خوا (ﷺ) و بهر د عوام او له په نجه ته قانندن پښه مېر (ﷺ) هه رموی: نه گهر هاتنه ناو مزگهوت وه په نجه مه ته قیتن چونکه په نجه ته قانندن گاری شه پتانه نیوه له مزگهوت بهر د عوام وان له نو پړدا هه تا نهو کاته ی له مزگهوت د مرد د چن.

١٧١ (أخرجه الطبراني).

١٧٢ (رواه الإمام أحمد).

١٨٣. ﴿ ئامۆزگاریەکی پێغەمبەر (ﷺ) بۆ جوبەیری کۆری مطعه م بوو بە مایەیی خێرو بەرەکەت ﴾

پێغەمبەر (ﷺ) جوبەیری کۆری مطعه می بینی پێی فەرموو ئایا بێت خۆشە ئەو جوبەیر ئەگەر دەرچووی بۆ سەفەر کە لە باشترین هاوێڵەکانی بێت لە ڕووی شیوازەوه وە لە هەموویان زیاتر تۆشوووت پێبیت ؟ جوبەیر وتی: بەلێ باوک و دایکم بە قوربانت بێت پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەم پێنجە سوورمەتە بخوێنە (الکافرون , النصر , الإخلاص , انفلق , الناس) هەموو سوورمەتێک بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەست پێ بکە چەند ڕۆژ و مانگ تێپەری جوبەیر چەند جارێک بەسەفەر ڕۆشت دواى ئەو هەموو گەشت و گەڕانە وتی: من کەم مال بووم کە دەرپیشتم بۆ سەفەر وە شیوازم لە هەموویان ناشرین تر بوو لە هەموویان تۆشوووم کەمتر بوو بەلام ئەو کاتەوه کە پێغەمبەر (ﷺ) ئەم سوورمەتانە فێر کردووم و مەدەیان خوێنم من لە هەموویان شیوازم جوانترە وە لە هەموویان تۆشیم زیاترە تا لە سەفەر دەگەرێنەوه.^{١٧٣}

١٨٤. ﴿کە شیرەکی بە دیاری بۆن ناردن دُنیا بوون کە لییان توورەنەبوو﴾

لە ئەنەسی کورشی مالیکەوه دەگێرێنەوه کە چوولەکە هەرکاتێ نافرمتیکیان بکەوتایمە بێ نوێزیهوه لەمال دەرمان دەکرد نە خواردن و خواردنەومیان لەگەڵ دەخوارد نە لە مالیشەوه لەگەڵی دادەنیشتن بەلکو پارێزیان لێ دەکردو جێیان بۆ جیا دەکردەوه بۆیە یارانی پێغەمبەرش (ﷺ) لەو بارەیهوه لییان پرسى ؟ خۆی گەورەش ئەم ئایەتەى بۆ ڕەوانەکرد (ويسألونك عن المحيض قل هو أذى فاعتزلوا النساء في المحيض) واتە :- وە پرسیارت لێ دەگەن دەربارەى حەیز بلێ حەیز نازارە گەواتە دوور بکەونەوه لە هاوسەرەگانتان لە کاتى حەیزدا , ئینجا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی: لە مالهکاندا لە گەلیان کۆبنەوه و هەموو

شتىكىيان لەگەل ئەنجام بىدن جگە لە كارى جوتبوون جولەكە ووتيان :- ئەم پياوھ دىھەوئەت لە ھەموو ياسايەكى ئىمەدا دزى ئىمە بوەستى جا ئوسەيدى كۆرى حوزمىر وعەببەدى كۆرى بەشىر چوونە خزمەت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم باسەيان بۆ گىرايەوھ و ووتيان :- ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جوولەكە ئاوا و ئاوا دەلئىن ئەى بۆجى رىگامان بى نادەى ھەتا لە گاتى بى نوئىزىدا بچىنە لايان ودرووست بىين لەگەلئاندا ؟ جا پىغەمبەر (ﷺ) پرووى گرژ کردوو پەنگى گۆرا ھەتا وامان دەزانى كەلئيان توورە بووھ بۆيە ھەردووكيان ھەستان چوونە دەرەوھ وروئىشتن لە پاشدا ھەندى شىريا نىبە ديارى ھىنا بۆ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوئىش ھەندى لەو شىرەى نارد بۆيان وخوارديانەوھ وئىگەشتن كە دلى لئيان نەيەشاوھ.^{۱۷۴}

۱۸۵. ﴿دەشتەكەيەكە نەگەيشتە سبەى ئىوارە مرد﴾

ھەر كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) بىبىستايە كەستىك نەخۆشە سەردانى دەکرد سەردانى پىاوان وژنانى دەکرد سەردانى مىندال وپىرى دەکرد سەردانى مۇسلمان ونا مۇسلمانى دەکرد ھەبوو لەوانە سوودى دەبىنى لەو بەسەرگەردنەوھى پىغەمبەر (ﷺ) ھەشبوو وەك جوولەكە سوودى نەدەبىنى رۆژىكىيان پىغەمبەر(ﷺ) سەردانى دوو پياوى دەشتەكى كەرد پىغەمبەر (ﷺ) كە سەردانى نەخۆشى دەکرد دەيفەرەموو:- ھىچ نىبە خوا بىھوئەت مايەى پاك بوونەوھىە كەبرىا دەشتەكى وتى پاككە رەموھى ؟ نا بەلكو تايەكى لە ناو بەرە لەسەر شىخى پىرو دەيكاتە ميوانى گۆر پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىئى ناخۆش بوو ووتەكەى كەبرىا پىر بوو لە بى ھىوايى وە سوودى نەبىنى لە نامۆزگارى و دووگاھى پىغەمبەر (ﷺ) بۆيە فەرەموو:- تۆ ئەگەر دووعات پەت كەردەوھ ئىتر ئەوھ قسە قسەى خۆتە بىريارى خوا دپتە دى كەبرىا نەگەيشتە سبەى ئىوارە مرد.^{۱۷۵}

^{۱۷۴} صحيح سنن ابو داود رقم ۲۵۸ و صححه الشيخ الالباني.

^{۱۷۵} (رواه البخاري).

١٨٦. ﴿پێغەمبەر ﷺ﴾ بەھەمان نێهتی خۆیان وەلامی جوولەکەکانی دایەوہ ﴿

رۆژێک کۆمەلێکی جوولەکە ھاتنە لای پێغەمبەر ﷺ لەو کاتەدا خاتوو عانیشە خوای لێ پازێ بێ- خێزانی پێغەمبەر روداوێکی باوەرداران لە خزمەتی پێغەمبەردا جوولەگەکان ووتیان (السام علیکم) لە حیاتی (السلام علیکم) واتە مردن وتیچوون بۆ ئێوہ پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی- (وعلیکم) لەسەر خۆتان بێت ئێر هیچی زیادەى نەفەرموو بەلام عانیشە- خوای لێ پازێ بێ- تۆرە بوو وتی- (بل علیکم أنتم السام واللعة) واتە- بەئکو لەسەر ئێوہ بێت تیاچوون و مەرگ ونوفرین پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی- ئەى عانیشە بێگومان خوای گەرە نەرم و نیانی خۆش دەوێت لە ھەموو کارو بارێکدا وە داوای لێکرد ئارام بێتەوہ عانیشە وتی- گوێت لێ نەبوو حیان وت ؟ پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی- منیش وتم (وعلیکم) واتە- بە ھەمان نێهتی خۆیان وەلامم دانەوہ.^{١٧٦}

١٨٧. ﴿فەرمانی بە کۆرەکەى کرد لە دواى پێغەمبەر ﷺ﴾ بڕوات ﴿

پێغەمبەر ﷺ) لە سەفەرێکدا لەگەڵ ھەندێ لە ھاوھەڵکانیدا بوو عومەرى کورێ خەمتاب و عەبدوللای کورێ لەگەڵدا بوو عەبدوللای کورێ عومەر حۆشترێکی بەھیزی چالاکى تیز ڕەوى پێ بوو کە ھى باوکی بوو لە میانەى ڕێگەدا عەبدوللای کورێ عومەر پەلەى بە حۆشترەکەى کرد پێشى ئەو حۆشترە کەوت کە پێغەمبەرى لەسەر بوو کە عومەر ئەمەى بینی عەبدوللای بانگ کرد ڕەخنەى لێگر تکە پێشى پێغەمبەر ﷺ) کەوتووہ قەدەمغەى کرد لەسەر ئەمە و فەرمانی کرد بە سەریا کە لە دواى پێغەمبەرەوہ بڕوات کە پێغەمبەر ﷺ) ئیشەکەى عومەرى بینی چى کرد داوای لە عومەر کرد کە حۆشترەکەى لێبکری عومەر- خوای لێ پازێ بێ- وتی- بۆ تۆ ئەى پێغەمبەر ﷺ) بەلام پێغەمبەر ﷺ) لێى کړى ھاşان فەرمووی- بە عەبدوللای :- ئەو حۆشترە بۆ تۆ ئەى عەبدوللای چى پێ دەگەى بیکە.^{١٧٧}

^{١٧٦} (رواه مسلم).

^{١٧٧} (رواه البخاري).

١٨٨. ﴿ دەقائیک بووی دا له نیوان ئەبو بەکر و عومەردا ﴾

بوخاری و ئەوانی دیکەش لە عەبدوللای کۆری زوبەیرمۆه دمیگێرنەمۆه دەئیت: کاروانییەک لە لایەن (بنوأمیة) وە هاتە لای پیغمبەری خوا (ﷺ) ئەبو بەکر وتی: فەرمان بە فەقاعی کۆری مەعبەد بکە عومەریش وتی: بەلکو فەرمان بە ئەفرەعی کۆری حابسی بکە ئەبو بەکر وتی: بەعومەر تەنیا مەبەستت پیچەوانەى من بوو عومەر وتی: بەلکو مەبەستم پیچەوانەى تۆ ئەبوو دەمەقالەیهکیان بەر پا کرد تا دەنگیان بەرز بوویەوێه ئنجا دەربارەى ئەم پووداوە ئایەتى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ﴾ {١} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ {٢} إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ فَلَتُقْتَلُوا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ {٣} إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الرُّحَابِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ {٤} وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ {٥} (الحجرات.

واتە :- ئەى ئەو کەسانەى باوەرپتان هیناوە پێشی خواو پیغمبەری خوا مەکەون لە بێبار و بێشنیارداد لە خوا بترسن و پارێزکار بن چونکە لە راستی خوا بیسەرە بە گوشتارتان زانیە بە نیاز و نەهێنیەکانتان , ئەى ئەوانەى باوەرپتان هیناوە دەنگتان بەسەر دەنگی پیغمبەردا (ﷺ) بەرز مەکەنەو لە کاتى گەفتو گۆدا فەسە بێ بەردە مەکەن لە خەزەتیدا وەکۆ بۆ پەکترى دەکەن نەو وەکۆ کردموەکانتان پووج بێتەو وەستیشی پێ نەکەن بەراستی ئەوانەى کە دەنگیان هیناوش دەکەنەو لە خەزەت پیغمبەری خوادا ئەوانە ئەو کەسانەن کە خۆى گەورە دڵەکانیانى زاخاو داووە بۆ تەقواو خوا ناسین ئەوانە لێخۆش بوون و یادداشتی گەورەو گرانبەها بۆیان ئامادەى بەراستی ئەوانەى لە دەرەوى ژوورەکان بانگت لێ دەکەن ئەوانە زۆربەیان نەقامن و زێرى و مرناگرن چونکە رەوشتی کۆمەلایەتى درووستیان لەو بوارەدا رەجاو نەکردووە خۆ ئەگەر ئەوانە خۆگەر بوونایە تا چوویتە دەرەو بۆلایان ئەو چاگتر و رەوانەتر بوو بۆیان خوالێخۆشبوو مێهرەبانە ----

١٨٩. ﴿بەسەر ھاتی ووتە بێژەکەى تیرەى بەنى سەعد وگفتوگۆ کردنى لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ)﴾

ئێبن سەعد لە موحەممەدى كۆرى كەعبى قورىضیە رە دەگێرێتەو دەلێت :- لە سالى نۆى كوجیدا دە كەس لە تیرەى بەنى ئەسەد ھاتنە لای پێغەمبەرى خوا (ﷺ) یەكێك لەوان تەلەحەى كۆرى خویلد بوو لەو كاتەدا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە مزگەوتدا بوو لەگەڵ ھاوێلەكانیدا ئەوان سەلامیان كردوو ووتە بێژمەكیان وتى:- ئەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئێمە شایمتیمان داوێ خواى گەورە تاك و تەنیاو بێ ھاوێلە وگەواھیمانداوێ تۆش بەندەو پێغەمبەرى خوات خۆمان ھاتووین بۆلات بێ ئەوێ بنێرى بە دوا ماندا ئێمەش ھاوچەشنی پەيزمەك واین بۆ دواى خۆمان خەلكى چاومان لێ دەكەن ئنجا ئایەتى (يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَذَا كُمُ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ {١٧}) الحجرات.

واتە :- ئەوانە منەت دەكەن بەسەر تۆدا كە گوايە موسلمان بوون پێیان بلێ منەت مەكەن بەسەرمدا لەسەر موسلمان بوونەكەتان بەلكو خوا منەت دەكات بەسەر ئێوەدا كە ھیدایەتیداوون بۆ ئیمان و باوێ ئەگەر ئێو راستگۆن

١٩٠. ﴿سەرە بزنیك ھەوت مال گەراو ئەوجا گەیشتەو دەست كەسى یەكەم﴾

واحدى لە ئێبن عەبباسەو دەگێرێتەو دەلێت :- سەرى بزنیك درا بە یەكێك لە ھاوێلانێ پێغەمبەر (ﷺ) ئەویش وتى:- بەراستى فلانە كەسى بڕام و منداڵەكانى زیاتر پێویستى پێیەتى ھەتا ئێمە بۆیە سەرە بزەكەى نارد بۆ ئەوان بەم شیوازە ھەر لە مائەو ئەو سەرە بزەیان بە دیارى دھنارد بۆ ئەوى تر ھەتا ھەوت مال گەراو ئەوجا گەیشتەو دەست كەسى یەكەم ئیتر ئەم ئایەتە نازل بووێ خواوە: (وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْنُ نَفْسِهِ قُلُوبَهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ {٩}) الحشر.

واتە :- ھەز بە بەخشینى دەسكەوتەكان بەوان دەكەن فەزلى ئەوان ددەن بەسەر خۆیاندا ھەر چەندە ھەزارو نەداریشن جا ئەوێ خۆى لە نەفسى رمزیلى بپارێزێت و زال بێت بەسەریدا نا ئەوانە ھەر سەر فرازن .

١٩١. ﴿بیلال چاوەڕوانی نەکرد و پەلە ی کرد﴾

لە موغیرە ی کور ی شوعبەووە هاتوووە کە وتووێهەتی :- شەوێکیان میوانداری پێغەمبەرم کرد (ﷺ) فەرمانی کرد لایەکیان پارچەیهکی گەورە گوشتی مەری بۆ بهێن بۆ ئەوێ بیڕژێن چەقۆیهکی گەورە ی هەلگرت وگوشتەکی بێ دەبیری موغیرە وتی :- بیلال هات هەوایی دایە بەوێ کە کاتی نوێژە موغیرە وتی:- چەقۆیهکی فرێدا و فەرمووی :- بۆچی بیلال پەلە ی کرد چاوەڕوویی نەکرد خواردنەکەم بخۆم دەستی بدرێت بە خۆلەووە هەستا نوێژی کرد.^{١٧٨}

١٩٢. ﴿هەر کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) گۆی بیستی ووتە کە ی عەمری کور ی عاص بوو پیکەنی﴾

لە عەمری کور ی عاصەووە هاتوووە کە وتووێهەتی :- لە غەزای (ذات السلاسل) لە شەوێکی زۆر ساردا لەشەم گران بوو جا ترسام لەوێ کە ئەگەر خۆم بشۆم تیا بچم بۆیە تەیه موم کرد پاشان بەر نوێژی نوێژی بەیانیم بۆ هاوڵەکانم کرد کاتیک کە لە غەزا کە گەڕاینەووە بەسەر هاتەکەیان بۆ پێغەمبەر (ﷺ) گێڕایەووە جا ئەویش فەرمووی:- ئە ی عەمر بەلەش گرانیهووە نوێژت بە هاوڵەکانت کرد ؟ منیش پێم پراگەیاندا کەچی رێگری لێکردم لەوێ کە خۆم نەشۆم و تەیه موم کرد وتم:- ئەم فەرموودەیهی خوای گەورەم یاد کەوتەووە کە دەفەرموێت:- (ولا تقتلوا أنفسکم إن الله کان بکم رحیما) واتە :- خۆتان مەکوژن بەپراستی خوای گەورە زۆر بە بەزەییە بەرامبەر بە ئێوە پێغەمبەری خوا (ﷺ) پیکەنی و هیچی نەفەرموو.^{١٧٩}

^{١٧٨} (رواه أبو داود رقم (١٨٨) وصححه الألبانی.

^{١٧٩} (رواه أبو داود رقم (٣٣٤) وصححه الألبانی.

۱۹۳. ﴿گەرماي توند ھەناسەي دۆزەخە﴾

لە ئەبو زەررە ھاتوو :- كە وتووئەتى :- لە سەفەرىڭدا لە خزمەتى پېغەمبەردا (ﷺ) بووين بانگبۆز وويستى بانگى نېوھ پۇڭدات پېغەمبەر (ﷺ) ھەرمووى :- ساردى كەرھوھ ديسان وويستى بانگ بىدات پېي ھەرموو :- ساردى كەرھوھ دوو جار تا سى جار بەو شېوھە ھەتا سېبەرى تەپۆلكەكانمان بىيى پاشان ھەرمووى :- بە راستى گەرماي توند ھەناسەي دۆزەخە ھەر كاتى گەرما زۆر تووند بوو بە نوپزەكانتان ساردى بىكەنەوھ واتە :- نوپزەكانتان دوا بخەن ھەتا گەرما نامىنى.^{۱۸۰}

۱۹۴. ﴿پياوھكە لە پۇشاكەكەي پېغەمبەردا (ﷺ) كفن كرا﴾

پۇژىڭيان يەككە لە ئافرەتە سەحابىيەكان بىريارىدا پۇشاكى جوان درووست بىكات ماوميەكى زۆر خەرىكى بوو تا تەواويكرد زۆر جوان درووستى كرد كاتى تەواو بوو ھەلى كرت وبە ديارى بردى بۇ پېغەمبەر (ﷺ) وپېي بەخشى وەكو ديارى وە پېغەمبەرىش (ﷺ) ديارىيەكەي قىبول كرد وسوپاسى كرد پاشان پېغەمبەر (ﷺ) (صلى الله عليه وسلم) پۇشاكەكەي لە بەر كرد يەككە لە ھاوئەكان بە لايەوھ جوان وسەير بوو داواي لە پېغەمبەر كە ئەو پۇشاكەي بىي بېەخشى پېغەمبەر (ﷺ) عادەتى وابووھ داواي چى لى كرابى بەخشىوويەتى وپەدى نەكردتەوھ چونكە زۆر بەخشىندە وسەخى بوو لە بەخشىن وسەخاومتدا وەكو شە باي فېنك بووھ بەخشىوويەتى ولەھەزارى نەترساوھ پېغەمبەر (ﷺ) پۇشاكەكەي دانائو بەخشى بە پياوھكە ولە خۆي بورد ھەندى لە خەلكى ووتيان :- بۇ لىت وەرگرت پېغەمبەر خۆي پېويستى پېيەمى كابر بۆي پوونكرەنەوھ بۇ ئەوھ ناوى لەبەرى بىكەم بەلكو دەمەوى بىكە نەبە كفنم كاتى مردم تا بەر بەرەكەتى پېغەمبەر بىكەم بەلى ئەم ھاوئە لە كاتى مرد لە پۇشاكەكەي پېغەمبەردا كفن كرا لەو كفنە پاكە جوانە.^{۱۸۱}

^{۱۸۰} (رواه أبو داود رقم الحديث (۴۰۱) وصححه الألباني).

^{۱۸۱} (البخاري فتح / ۶۰۳۶ (نظرة النعيم) / ج ۳ / ۶۳۸).

۱۹۵. ﴿خاۋەنى وويستەكان تەنھا خاۋى گەۋرەيە﴾

جارىك پياۋيكت ھاتە لاي پېغەمبەر (ﷺ) ۋەدەبارەى ھەندئ شت قەسەى لەگەندا كرد پاشان پياۋەكە دەربارەى كارىك بە پېغەمبەرى (ﷺ) ۋوت: ئەگەر خواۋ تۆ بيانەۋىت پېغەمبەر (ﷺ) بە قەسەمەى توورە بوو پاشان بۆى روون كەردەۋە كە خاۋەنى وويستەكان تەنھا خواپە وبەس كە ھەر كاتىك وويستى لە سەر شتئ ھەبوو ھەر دەبىت ۋەگەر وويستىشى لەسەر شتئ نەبوو ئەۋە ھەرگىز نابىت ئەۋسا پېغەمبەر (ﷺ) پېى فەرموو: ئايا تۆ دمتەۋىت من بگەيتە ھاۋەلى خواۋ ۋەك ئەۋ دامبىت ؟ ۋا مەلى بەلكو ھەموو كات بلئ ئەگەر خوا خۆى وويستى لەسەر بئ. ^{۱۸۲}

۱۹۶. ﴿نامۇزگارىەكانى پېغەمبەر (ﷺ) بۆ عەبدوللاى كورى فضالە﴾

لە عەبدوللاى كورى (فضالە) ۋە لە باۋكىمەۋە ھاتوۋە كە وتوۋىتەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كارەكانى نىسلام ۋەھكامەكانى فېر دەكردم بېگومان يەكئ لەمانەى كە فېرى دەكردم بىرىتى بوو لەۋەى كە فەرمانى پئ كردم پارىزگارى لە پېنج فەرزەى نوپز بگە واتە: بەردەۋام بە لەسەريان ۋەلە يەكەم كاتى خۆياندا بە كۆمەل بيانكە (فضالە) ۋتى: ۋتم لەم كاتانەدا زۆر سەرھالەم بە نىش ۋ كارى دنياۋە بۆيە شتىكەم فېر بگە كە خىرو پاداشتەگەى ئەۋەندە زۆر بىت بىكەم وبەسم بىت فەرموو: پارىزگارى لە دوو عەسرەكە بگە ئەمەش لە زمانى ئىمە نەبوو بۆيە ۋتم ئەم دوو عەسرە كامانەن ؟ فەرموو: نوپز كردن لە پېش خۆر كەۋتن ۋەپېش خۆر ئاۋا بوون دا واتە: نوپزى بەيانى ونوپزى عەسر. ^{۱۸۳}

^{۱۸۲} (رواه البيهقي).

^{۱۸۳} (رواه أبو داود رقم الحديث (۴۲۷) وصححه الشيخ الألباني.

۱۹۷. ﴿عەمرى كۆرى عاص بىدەنگ بوو نەبادا پېغەمبەر (ﷺ) لە رىزبەندى خۆشەويستەكانىدا بىخاتە كۆتايى﴾

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاۋەلانى خۇى زۇر خۆشەويست ھەر يەككە لەوان واپاندەزانى كە پېغەمبەر (ﷺ) ئەۋى لە ھەموۋان خۆشتر دەۋىت رۇژىك پېغەمبەر (ﷺ) سوپايەكى بۇ پروو بە پرووۋونەۋەى دوزمن ئامادە كرىبوو عەمرى كۆرى عاصى ھەئىزارد بۇ سەرگردايەتى سوپاكە ئەۋ سوپايە ئەبو بەكر وعومەرىشى تيا بوو —خو لىيان پازى بىت — عەمر لە دلى خۇيدا واپزانى ئەم ھەئىزاردنەى پېغەمبەر لەبەر پلە وپايەو خۆشەويستى عەمرە لە دلى پېغەمبەردا (ﷺ) بەئى رۇشتن ولە غەزاي (ذات السلاسل)دا بەسەر بى باۋەراندا سەرگەۋتن كاتىك گەرپانەۋە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) زۇر بە گەرمى پىشۋازى لى كردن عەمر ھەستى كرد كە نىستا ئەۋ خۆشەويستىن كەسە لەلەى پېغەمبەر (ﷺ) بۇيە وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا خۆشە ويستىن كەس لى تۇ كىيە ؟ پېغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى:- عائىشە —خوای لى پازى بى — عەمر وتى:- مەبەستم لە ناو پياۋاندا ؟ فەرموۋى:- باۋكى عائىشە واتە:- ئەبو بەكرى صديق —خوای لى پازى بى — عەمر وتى:- پاش ئەۋ كى ؟ فەرموۋى:- پاشان عومەرى كۆرى خەتتاب پاشان چەند پياۋى تر ژمارد عەمر بىدەنگ بوو لە ترسى ئەۋەى نەبادا پېغەمبەر (ﷺ) لە رىز بەندى خۆشەويستەكانىدا ئەۋ بخاتە كۆتايى.

۱۸۴

۱۹۸. ﴿ ھاۋەلە ئەنسارىيەگە بە خىرايى لە راگردندا ناسرا بوو ﴾

ھاۋەلىكى ئەنسارى ھەبوو بە خىرايى لە راگردندا ناسرا بوو لە كاتى گەرانەۋەى موسلمانان لە يەككە لە غەزاكاندا ھاۋارى كردو وتى: - كەس ھەيە راگردن وپىشېركىم لەگەلدا بىكات تا مەدىنە ؟ بەم شىۋىيە بانگەۋازەكەى دووبارە و دووبارە دەكرىمە كاتىك سەلەمەى كورى ئەكەۋە بىستى پىي وتى: - ئەۋە پىز لە بەرپىز ناگرىت لە شەرىف خانەدان ناترسى ؟ پىاۋەكە وتى: - نەخىر ناترسم مەگەر پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت سەلەمە داۋى لە پىغەمبەر (ﷺ) كرد تا مۆلەتى بدات پىشېركىي لەگەلدا بىكات پىغەمبەر (ﷺ) مۆلەتيدا ۋەفرموى: - ئەگەر خۆت بتموى سەلەمە ۋازى لە كابرە ھىنا تا ماۋەيەك رابىكات پىش ئەۋ پاش كەمىك سەلەمە شوىنى كەوت تا گەشتەۋە بە كابرە دواتر بە تەۋاۋى پىشى كەوت.^{۱۸۵}

۱۹۹. ﴿ ئوم وەرەقەى كچى نەۋفل بە شەھىدە ناۋى دەبرا ﴾

لە ئوم وەرەقەى كچى نەۋفەلەۋە ھاتوۋە كاتى كە پىغەمبەر (ﷺ) ۋوېستى بچىت بۇ جەنگى بەدر پىم وتى: - ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مۆلەتم بەدرى با لەگەلت بىم بۇ جەنگ چارەسەرى ۋخزمەتى نەخۆش ۋبىرىندارمەكان بىكەم بەلگو خۋاى گەۋرە پەلى بەرزى شەھىدىم پى بىبەخشىت ؟ ۋفرموى: - لە مالى خۆت بىمىنەرەۋە خۋاى گەۋرە پەلى بەرزى شەھىدىت پى دىبەخشىت ۋمكىع راۋى ۋفرمودەكە وتى: - نىتر لە دۋاى ئەۋە بە شەھىدە ناۋى دەبرا ۋمكىع وتى: - ئوم وەرەقە قورئانى لەبەر بوو بۇيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مۆلەتى پىندا لە مائەكەيدا بانگىزى دابى بانگى بۇ بدات ۋبەر نوپىزى بىكات بۇ ئافرىتان راۋى وتى: - غولامىك ۋكەنىزەكىكى ھەبوو پىي وتى: - لە دۋاى مردنم ئىۋەش ئازاد بن ئەۋانىش شەۋ چوۋنە سەرى ۋپۇشاكىيان دا بە سەر لوت ۋدەم ۋچاۋىدا بەستىان ھەتا مرد جا ھەستان ۋرۋىشتن كاتى كە رۇز بوۋىيەۋە ھەۋالەكە گەپشە پىشەۋا عومەر - خۋاى لى رازى بى - ھەستا ۋوتارىكى بۇ خەلك خۋىندەۋە ۋوتى: - كى ھەۋالى ئەۋ دوۋانە دەزانىت پان كى بىنىۋونى بىانھىنىت بۇ لامان كاتى ھىتانيان ۋفرمانى كرد ھەلىان بواسن ئەۋەش يەكەم ھەلۋاسىن بوو لە شارى مەدىنەدا.^{۱۸۶}

^{۱۸۵} (رواه مسلم).

^{۱۸۶} (سنن أبو داود رقم الحديث (۵۹۱) وحسنه الشيخ الألباني).

۲۰۰. ﴿بەسەرھاتى پىاۋە ئەنصارىيەگە كە پابەند بوو بە غوڭغۇندى

سوورەتى ئىخلاص﴾

بىاۋىكى ئەنصارى لە مزگەۋى (ھىاء) بېش نوپۇزى بۇ خەلەك دەكرە ۱- سوورەتى (قل
هو الله احد) ھەتا كۆتايى سوورەتكە دەخوڭغۇند تا تەۋاۋ دەبوو پاشان سوورەتتىكى تىرى
دەخوڭغۇند لە ھەموو رىكائىتىدا ئەمەى دووبارە دەكرەدە ھاۋەلانى مزگەۋەگەى بېيان وت - تۇ
ھەمىشە ئەم سوورەتە دەخوڭغۇنى پاشان ۋەك ئەۋەى ۋابزانى نوپۇزەگەت تەۋاۋ نپە دەجىت
سوورەتتىكى تىرىش دەخوڭغۇنى يان تەنھا سوورەتى (الاخلاص) بىغۇنە پان ئەۋە مەخوڭغۇنە
ۋسوورەتتىكى تىر بىغۇنە ئەۋىش وتى:- من ھەرگىز ئەۋ گارە ۋاز لى ناهېنم جا ئەگەر بېتان
خۆشە بېش نوپۇزىتان بۇ دەكەم ئەۋە نامادەم ئەگەر بېتان نا خۆشە ۋاز دەھېنم ئەۋانېش
لەبەر ئەۋەى بىاۋىكى بەرپىزى ناۋيان بوو بېيان خۇش ئەبوو بىگۇرۋن ۋولپان :- پازىن بەۋ
شېۋەپە بېش نوپۇزىمان بۇ پەكە جا كاتىك ھاتنە خىزمەت پىغەمبەر (ﷺ) ھەۋالى ئەۋ
پوۋداۋمىيان پىگەپاند ھەرموۋى:- ئەى ھالان كەس جى ۋاپلىگىردى بە گۇپى ھاۋەلەگانت ئەكەپت
؟ ۋە بۇجى ئەۋەندە پابەندى بەۋ سوورەتەۋە لە ھەموو رىكائىتىدا دوو بارەى دەكەپتەۋە ؟
وتى:- ئەۋ سوورەتەم زۇر خۇش دەۋىت پىغەمبەر (ﷺ) ھەرموۋى:- خۆشەۋىستىت بۇ ئەۋ
سوورەتە دەتباتە بەھەشتەۋە يان خۋاش تۇي خۇش دەۋىت.^{۱۸۷}

۲۰۱. ﴿بەسەر ھاتی خەواتی کۆری جوبەیری ئەنساری لە خزمەتی

پێغەمبەردا (ﷺ)﴾

نیین ھەجر لە کتیی (الإصابة) دا ئەم بەسەر ھاتی ھیناوە کە خەوات شاعیریکی جاھیلی بوو لە مەدینە ھۆنراوی دەوت بەسەر ئافرەتاندا و نوکتەو دەنگو باسی لە ناو ھەردا بلاو بوو خۆی دەگیرێتەووە و دەلیت تازە موسلمان بووم لەگەڵ پێغەمبەردا (ﷺ) ھەر چووین لە دۆلێکی مەککە بە ناوی (ظہران) خیمەمان ھەڵدا بوو شەویەک کە مانگە شوو بوو ھاتمە ھەروە چەند ئافرەتیکی ناو چەگەم بینی دانیشتبوون و قەسیان دەکرد منیش گەرامەووە خیمەگەم خۆم گۆزی و ھاتمە لایان قەسیان لەگەڵ بکەم و ھۆنراویان بۆ بخوینمەووە لەو کاتەدا پێغەمبەر (ﷺ) ھاتە ھەروە بۆ ئیشی خۆی و منی بینی لەگەڵ ئافرەتەکاندا و فەرمووی: - باوکی عەبدوڵلا چی دەکەیت بەم شەو ؟ زۆر تەریق بوومەووە بۆ پینەنی ھالی خۆم و تەم: - ھوشترەگەم بەرەلا بوو ھەوای ئەو پێغەمبەر (ﷺ) لە مەدینە بینی مەدینەووە فەرمووی: - مەسەلە ھوشترەگەت بو بەچی ؟ منیش لە شەرم و تەریقیدا نەدەچووم بۆ مرگەوت تا پێغەمبەر (ﷺ) نەبینم تا پۆزێک ھەستم کرد کە پێغەمبەر (ﷺ) لە مرگەوتدا نیە چووم نوێژ بکەم ھەستم کرد پێغەمبەر (ﷺ) لە ماڵی خۆیان ھاتە ھەروە و دوو پکات نوێژی کردو دانیشت منیش نوێژەگەم درێژ کردووە بەلکو ھەستی و بپروات نەویش فەرمووی: - وا من دانیشتووم چەند نوێژەگەت درێژ دەکەیتەووە بیکە ناچار نوێژەگەم تەواو کرد و چوومە خزمەتی و تەم: - ئەو پێغەمبەری خوا لەو کاتەدا لاواز بووم و گوناھێکی وام کرد نەویش بە زەردە خەنەووە فەرمووی: - خوا پەحمت پێ بکات , خوا پەحمت پێ بکات .

۲۰۲. ﴿بہ سہر ہاتی عہ مری کوری سہ لہ مہ ویش نویری کردنی بو﴾

له عەمرى كۆپى سەلەمەو ھاتوو ھە كە ووتوووتى:- ئىمە لە (ھازىر) لە سەر پىڭاى خەلك بووين (ھازىر) بە شوپىنى دەووترىت كە ناوى لى بى ھۆزى لى دادەبەزىن وبەجىي ناھىلان بۆيە كاتى كە خەلك دەجوون بۆلاى پىغەمبەر (ﷺ) بەلاماندا تىدەپەرىن ھە كاتىكىش كە دەگەرەنەو بەھەمان شىو ھە كە دەھاتنەو ھە پىيان رادەگەياندىن و دەيانووت كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاواو ئاواى ھەرموو ھە منىش لەو كاتەدا غولامىك بووم تواناى لەبەر كردن بە ھىز بوو زوو شتم لەبەر دەگرد بۆيە ھەرجيان دەوت لە بەرم دەگرد لەبەر ئەو ھە قورئانىكى زۆرم لە بەر كرد ھە باوكم لەگەل چەند كەسىكى ھۆزەكەمان بە نوپنەرى جوون بۆلاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوئىش فەيزى نوپىزى كردن ھەرموو:- كى قورئانى زۆرتەر لەبەر بوو با ئەو ھە پىش نوپىزان بۆ بكات منىش لە ھەموويان زياتر قورئانم لەبەر بوو بۆيە كردمىان بە پىش نوپىزى خۆيان وبەر نوپىزم بۆ دەگردن كراسىكى زەردى كورتم لەبەر دا بو وكاتى كە دەجوومە سەجەدە ھە بەدەنم دەردەكەوت بۆيە ئافەرتىك لەو تىرمە وتى:- ئەو ھە بۆ پاشى شەرمگەرى دواى قورئان خوينەكەتان ئاشارەو ھە لە ئىمە ئەوانىش كراسىكى عومانيان بۆ كرەم وپۆشىم ئەوئىشە پىي كەيف خۆش بووم لە دواى ئىسلام بە ھىچ شتى ئەوئىشە كەيف خۆش نەبووم مەن ھەوت ھەشت سالان بووم بەر نوپىزم بۆ دەگردن.

۲۰۳. ﴿ كاتىك گە نجه كان پىغەمبەريان بىنى بلاوھيان كرد ﴾

رۇزۇك كۆمەلىك گەنجى مەككە پۇشاكەكانى بەريان داكەند بوو وەك حەبل لوليان كرد بوو بە يەكترياندا دەكىشا لەو كاتەدا ئەوان ئەو كارمیان دەكرد دوو ھاوھلى پىغەمبەر (ﷺ) بە لاياندا رۇشتن گەنجهكان گالتەيان پىكردن وباكيان نەبوو ھىچ رىزيان بۇ ئەو گەسانە دانەدەنا گە بە لاياندا دەرۇشت پاشان پىغەمبەر (ﷺ) بە لاياندا رۇشت كاتىك پىغەمبەريان بىنى بلاوھيان لىكرد پىغەمبەر (ﷺ) بە تورەيى گەرايەوہ بۇ مال دەربارەى ئەو گەنجانە دەيفەرموو: (سبحان الله) شەرم لە خوا ناكەن ولە بەردەم پىغەمبەرى خواشدا خۇيان دا نابۇشن ئوم ئەيمەن - خواى لى رازى بى - پىي فەرموو: ئەى پىغەمبەرى خوا داواى لىخۇشبوئيان بۇ بکە وە زۇر جەختى لى کردەوہ تا داوايان بۇ بکات بەلام پىغەمبەر (ﷺ) داواى لىخۇشبوونى بۇ نەکردن.^{۱۸۹}

۲۰۴. ﴿ كەچاوى بە حالى كورەكەى كەوت چاوه پىرۇزەكانى پىغەمبەر ﴾

(ﷺ) فرمىسكيان باراند

كاتىك پىغەمبەر (ﷺ) لەگەن ھەندى لە ھاوھلان چوون بۇلاى ئىبراھىمى كورى لەو كاتەدا لە كاتى گيانكىشاندا بوو پىغەمبەر (ﷺ) دەستى كرد بە گريان ھەتا لە چاوه پىرۇزەكانى فرمىسك دەھاتە خوارى ھەندى لە ھاوھلە بەرپزەكان گومانيان وابرد كە گريان وغەمبارى نىشانەى خۇرپانەگرتنە عەبدورەحمانى كورى عەوف وتى: تۇش ئەى پىغەمبەرى خوا ؟ پىغەمبەر فەرموو: ئەى كورى عەوف ئەمە بە راستى سۆزە چاوه فرمىسك دەرپزى دل غەمبار دەبى ئەمە واتاى ئەوہ نىە رازى نەبين بە وويستى خواى گەورە بەلام لە جيا بوونەووت ئەى ئىبراھىم ھەموومان خەفەت بارىن وە رۇزىكىان كچىكى پىغەمبەر (ﷺ) ناردى بۇ خزمەت پىغەمبەر (ﷺ) مندا لىكمان وھفاتى کردوہ پىغەمبەر (ﷺ) نىردراوہكەى ناردەوہ بۇلاى پىي فەرموو سەلامت لى دەكات وە پىي بللى ھەمووى ھى خوايە ئەوہى دەيبەخشى ئەوہى دەيباتەوہ وە ھەموو شتىك لای خواى گەورە ماوہى بۇ ديارى كراوہ بۇيە خۇرپاگر بە وچاوہرپى پاداشتى خواى گەورە بکە.^{۱۹۰}

^{۱۸۹} (رواه أحمد والطبراني).

^{۱۹۰} (رواه البخاري ومسلم).

۲۰۵. ﴿ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەشتەكەكى فېرى نوپۇزى كىرد ﴾

رۇزىكىيان پياۋىكى دەشتەكى خۇي كىرد بە مزگەوتدا نوپۇزى بە خىرايى كىرد ھىچ پىگۈع وىسجۈۋدى تەۋاۋ نەبۈۋ واتە:- ھەقى خۇي پى نەدەدان پېغەمبەر (ﷺ) تەماشاي كىرد پاشان فەرمۇۋى:- بىرۇ نوپۇزەكەت بىكە ئەۋە نوپۇز نەبۈۋ تۇ گىرت كاپرا رۇپىشت نوپۇزەكەى دووبارە كىردەۋۋە وئىنجا چوۋە خىزمەت پېغەمبەرەۋە (ﷺ) دووبارە فەرمۇۋى:- بىرۇ نوپۇزەكەت بىكە ئەۋە نوپۇز نەبۈۋ تۇ كىرت كاپرا رۇپىشت سى يەم جارى نوپۇزەكەى كىردەۋە بەلام پېغەمبەر (ﷺ) ھەر فەرمۇۋى:- بىرۇ نوپۇزەكەت بىكەرمەۋە كاپرا وتى:- ئەى پېغەمبەرى خوا سۇند بە خۇي گەۋرە لەۋە باشىر نازانم فېرم بىكە ؟ ئەۋجا پېغەمبەر (ﷺ) كاپراى دانىشانىدو فېرى نوپۇزى كىرد وفەرمۇۋى:- ئەگەر چۈپتە پىگۈع ئەۋىندە بىمىنەۋە تا جەستەت ئىسراحتە بىكات و باقى نوپۇزەكە بە ھەمان شىۋە.^{۱۹۱}

۲۰۶. ﴿ پېغەمبەر (ﷺ) كارى ئافرىتەكەى بە گەۋرە سەير كىرد ﴾

لە سەر دەمى پېغەمبەردا (ﷺ) ئافرىتىك ھەلدەستا بە پاك كىردنەۋەى مزگەوتى پېغەمبەر (ﷺ) ۋە چاۋ دېرى تەۋاۋى دەكىرد پېغەمبەرى خوا سۇزى ھەبۈۋ بۇى وپرسىياري دەكىرد لە حال وگوزەرانى كارەكەى بە گەۋرە سەير دەكىرد وزۇر سوپاسى دەكىرد لە سەر كارەكەى رۇزىكىيان پېغەمبەر (ﷺ) چوۋە مزگەوتەۋە ئافرىتەكەى نەبىنى پرسىياري كىرد ئەۋ ئافرىتە لە كۈپتە ؟ ووتىيان :- قوربان مردوۋە ۋە ھەۋالىيان داىە كە شۇراۋە ونۇپۇزىيان لەسەر كىردوۋە ۋەسەپەردەى خاكىيان كىردوۋە پېغەمبەر (ﷺ) فەرمۇۋى:- بۇ پېش ناستىنى ئاگادارتان نەكىردم ؟ پاشان فەرمۇۋى:- ئەم گۇرپانە تارىكە بۇ خاۋىنەكەى بەلام خۇي گەۋرە رپوۋناكى دەكاتەۋە بە ھۇى ئەۋەى كە نوپۇزىيان لەسەر دەكەم.^{۱۹۲}

^{۱۹۱} (متفق عليه).

^{۱۹۲} (رواه مسلم).

٢٠٧. ﴿ پێغەمبەری خوا بە شیوەیەکی زۆر تووند سەرزەنشتی ئەقرەعی کۆری

حابسی کرد﴾

ئەقرەعی کۆری حابس -خوای لی پازی بێ- سەردانی مالی پێغەمبەری کرد کاتیک دانیشتبوون پێغەمبەری بینی حەسەنی کۆری نیمامی عەلی کە کچەزای بوو ماچ کرد ئەقرەع سەری سوڕما لەو کارە پێغەمبەر (ﷺ) وتی:- من دە منداڵم هەیه تا نیستا هیچیانم ماچ نەکردوو؟ ئایە ئێوە منداڵەکانتان ماچ دەکەن؟ من تا نیستا ماچم نەکردوو کە دە منداڵم هەیه؟ پێغەمبەری خوا (ﷺ) زۆر بە لایەوه سەیر بوو کە ئەم پیاوه واتە:- ئەقرەع بۆ ئەوەندە ووشکە و دل داخراوه بەرامبەر بە منداڵەکانی پووی تیکردوو سەرزەنشتی کرد بە شیوەیەکی زۆر توند فەرمووی:- چی بکەم لە دلیک کە خوای گەورە سۆزو بەزمیی و میهرمبانی تیا هەلگرتوو واتە:- هیچ ناکرێ و ناوترێ لگەل کەسێ کە دلی بەزمیی تیا نەبێ وە پێغەمبەر (ﷺ) ئەقرەعی ناگادار کردەوه لەو دل رەقی و ووشکی و بێ بەزمییە فەرمووی:- ئەوەی بە بەزمیی نەبێ خواش بە بەزمیی نابێ بەرامبەر بەو کەسە.

١٩٣

٢٠٨. هەر که گوى بیستی ووتەکهی پىغمەبەر بوو ئەبو بەکر له خوشیدا

سوپاسى خواى کرد ﴿

له سههلى كورى سهعهوه هاتوو كه ووتويهتى :- رۆژنىك پىغمەبەرى خوا (ﷺ) چوو بۆ ناو هۆزى بهنى عەمرى كورى عەوف بۆ ناوبژى هەتا ئاشتيان بکاتهوه کاتى نوێژ بوو بانگدەر كه بىلال بوو هات بۆلاى پىشەوا ئەبو بەکر -خوای ئى رازى بى- وتى:- ئەگەر بانگ بدم بەر نوێزى دەكهى بۆ خەلك ؟ وتى:- بەئى جا كه پىشەوا ئەبو بەکر نوێزى دابهست باش كه مێك پىغمەبەرى خوا (ﷺ) هاتهوه هېشتا نوێزهكهيان تهواو نهکردبوو پىغمەبەرى خوا (ﷺ) يەكه يەكه درى بهرپزه كاندا هەتا خۆى گەيانده ريزى يەكەم لهوئى وستا خەلكەكه به بهرى دەستيان دايان له پششى دەستيان ئەبو بەكریش عادەتى نهبوو لاىبکاتهوه بهلام كه بىنى خەلكەكه ئەومنده بهبهرى دەستيان دەدن له پششى دەستيان ئەويش ناوړى دايهوه پىغمەبەرى خوا (ﷺ) ئاماژەى بۆ کرد كه له شوێنى خۆت بمىنەرەوه ونوێژەكهمان بۆ تهواو كه پىشەوا ئەبو بەکر له خوشیدا دەستى بهرز كردهوه وسوپاسى وستایشى خوای کرد له سەر فەرمانەكهى پىغمەبەرى خوا (ﷺ) پاشان ئەبو بەکر هاته دواوه بۆ ناو ریزهكهو پىغمەبەرى خوا (ﷺ) چوووه پىشەوه کاتى له نوێژ بوويهوه فەرمووى:- ئەى ئەبو بەکر چى رىگى ئى كردى له له جىنى خۆت بمىنیتەوه کاتى كه فەرمانم پى كردى ؟ ئەبو بەکر وتى:- بۆ كورى ئەبو فوحافه ناگونجیت له پيش پىغمەبەرى خواوه (ﷺ) نوێژ بکات جا پىغمەبەرى خوا (ﷺ) به خەلكەكهى فەرموو:- ئەوه چى بوو ئەومنده به بهرى دەستان داتان له پششى دەستان ؟ هەر كەسى له ناو نوێزهكهيدا شتىكى ئى روويدا با (سبحان الله) بکات کاتى كه (سبحان الله)ى کرد پيش نوێژ ناوړى ئى دەداتهوه چونكه به بهرى دەست دان له پششى دەست له ناو نوێژدا بۆ ناھرماتانه. ١٩٤

۲۰۹. ﴿خوای پەروردگار پزق ورۆزى ديارى دەكات له بىنى فەجرو رۆژھەلاتدا﴾

رۆژيكيان پىغەمبەر (ﷺ) نوێزى بەيانی بۆ ھاوولان کرد له دواى نوێزمەكەى پووهو مالى خاتوو فاتىمەى كچى رۆشت بىنى هېشتا ئەوان نووستوون وبه خەبەر نەھاتوون له كاتيكدا تەواو دنيا رووناك بۆتەوه خەبەرى كردنەوه وئاگادارى كردنەوه له فەزل وبەرەكەتى سەعاتى دواى نوێزى بەيانی كه لەو كاتەدا خەيرو بەرەكەتتىكى زۆر ھەيه فەرمووێ: ئەى كچەكەم ھەستە شاھىد وبە ئاگابە لەسەر پزقى پەروردگار نەكەى له بى ئاگايان بێت چونكە خوای پەروردگار پزق ورۆزى خەلكى ديارى دەكات له بەينى فەجرو رۆژھەلاتدا.^{۱۹۵}

۲۱۰. ﴿سەلمانى فارسى بە بىنىنى چەند نىشانەيەك له پىغەمبەرى خوا يەكسەر موسلمان بوو﴾

له نىبن عەبباسەوه دەلتىت :- سەلمانى فارسى قسەى بۆ كردم وتى:- من كەسكەى فارسى بووم له ئەھلى ئەصفەھان خەلكى گونىك بووم بە ناوى (جى) كه شارۆچكەيەك بوو له ئەصفەھانى كۆن كه باوكم كوێخاكەى بوو وه من خۆشەويستىن كەسى باوكم بووم ئەوەندە خۆشى دەووېستم زۆر جار ھەروەك كەنیزەك له مائەوە دىيەستەمەوه له ناينى ناگر پەرستىدا تەقەلام دا تا بوومە ھاوئىشىنى ئەو ناگرەى كه باوكم ھەلئىدە گىرساند ونەيدە ھېشت بۆ كاتزمىرێك بكۆزىتەوه وه باوكم زەوى زارىكى گەورەى ھەبوو رۆژيكيان بەھۆى درووست كردنى خانووئەكەو سەرقال بو وپى ى وتم:- كۆرم ئەوێ من ئەمەق بە ھۆى سەرقالئەو بە بىنا كردنەوێ له زەوى يەكەم دابراوم تۆ برفۆ چاويكت لىي بيت وچەند فەرمانىكى تىرى دا بەسەرمدا منىش چووومە دەرەوێ پاشان باوكم پىي وتم:- خۆتم لى وون نەكەى چونكە تۆ زۆر له زەوى يەكە بۆمن گرنگترىت ئەگەر خۆت وون كەيت ئەوا بە خۆتەوێ سەرقالم دەكەيت

وھەموو شىئىگىم بىر دەجىت منىش چوومە دەرەوھ بە نىيازى رۆيشتن بۇ سەر زەھى يەكەى لە
 رىگا بەلای يەكئى لە كەنىسەكانى گاۋرەكاندا تىپەر بووم گوى ملە دەنگيان بوو دووعايران دوكرد
 منىش نەمدەزانى كارى ئەمانە چ پەيۋەند يەككى بە يەند كىردنى منەو ھەيە لە لايمان
 باۋكەمەوھ لە مائەوھ ئەوھ بوو كە تىپەرەيم بە لايندا گويم لە دەنگيان بوو چوومە ژوورەوھ بۇ
 لايران تا بزائىم خەرىكى چىن كە بىنىم سەرم سوپما لە نويزەكەيان وموعجىبى بووم وھەزم
 لە گارەكەيان كىرد وتم:- سويند بە خوا ئەمە باشترە لەو ئاينەى وا ئىمە لە سەرى دەپۇين
 سويند بە خوا بەجىم نەھىشت تا خۇر ئاۋا بوو وازم لە زەھى باۋكەم ھىناۋ نەچوومە سەرى
 بەوانەى ناۋ كلىسەكەم وت:- بىنجىنەى ئەم ئاينە لە كويىيە ؟ ووتيان لە شامە دەئىت :- ئەو جا
 گەرمامەوھ بۇلای باۋكەم كە ناردبوۋى بە دوامدا وبە بۇنەى گەران بە دۋاى مندا ھەموو كارەكانى
 خۇى واز لى ھىنا بوو بەمنەوھ سەرقال بو وكاتى ھاتم بۇلای پىي وتم:- دەى كورم لە كوى
 بويت ؟ باشە من پىم نەوتى واۋ وا بكە ؟ وتم :- بابە گيان راستىەكەى ئەوھ بوو بەلای
 خەلكانىكدا رەت بووم لە كلىسا نويزو دووعايران دەخويند منىش موعجىبى كارو ئاينەكەيان
 بووم وسويند بە خوا لە لايران مامەوھ تا خۇر ئاۋا بوون باۋكەم وتى:- كورم ئەو ئاينەى ئەوان
 خىرى تيا نىيە بەلكو ئاينى خۇت وباو باپىرانت باشترە لەوھ وتم:- نا بەخوا بەلكو ئەوھ لە
 ئاينەكەى ئىمە باشترە دەئىت:- ئەو جا باۋكەم ترساۋ بە قەيدىك قاجى بەستمەوھ ولە مائەوھ
 بەندى كردم دەئىت:- پەيامىگم نارد بۇ گاۋرەكان و وتم:- ئەگەر قافلەيەكى بازىرگانى لە شامەوھ
 ھات بۇلاتان لە بازىرگانانى گاۋر ھەۋائىم پى بدن ئەوھ بوو قافلەيەك لە شامەوھ ھاتە لايران
 ونەوانىش ھەۋائىان پى دام وتم:- ئەگەر كارەكانىان تەۋا و بوو وويستيان بگەرپنەوھ پىم بلىن
 دەئىت:- ئەوانىش وايران كىرد منىش قەيدە ئاسنەكەم ھەر چۇنىك بوو لە قاجم كىردەوھ
 ولەگەئيان چووم تا گەيشتمە شام كە گەيشتمە شام وتم:- كى باشترىن كەسە لە ناۋ ئەم ئاينەدا
 ؟ ووتيان واعيزو ئەسقىنى ناۋ كلىسا باشترىن پىۋاى ئەم ئاينەيە منىش ھاتم بۇلای پىم وت:-
 من رەغبەت و وويستى ئەم ئاينەم كىردو ھەزم كىرد لەگەل تۇدبىم ولە ناۋ كلىسادا خىزمەت
 بكەم وشىشت لى فېرىم ونويزت لەگەل بكەم دەئىت:- ھاتە ژوورەوھ ومنىش لەگەلدا ھاتمە
 ژوورەوھ ومامەوھ بۇم دەرگەوت پىۋاۋ خراپىكە فەرمان بە خەلگى دەكات كە مال وسامان

بىبەخىن وھانىيان دەدات بە سەدەققە وھەركە خەلگەكە پارمىيان كۆكرەدوۋە بۇ بەخشىنى ئەم
 لاى خۇي گلى دەداپەوۋە ھىچى لى ئەدەدا بە ھەزاران تاۋاي لى ھات ھەوت قالا (قالال) جۆرە
 جامىكى غەربىي يە زىرو پارمىيەكى زۆرى كۆكرەدوۋە منىش لە بەر ئەوۋە زۆر زۆر رەقەم لى
 ھەئسا پاشان مرد گاۋرەكان كۆبۈنەوۋە كە بە خاگى بىسپىرن پىم وتىن:- ئەم پياۋە كەسىكى
 خراپە فەرمىانى بە ئىۋە ئەكرە كە بىبەخىن وھانى ئەدان كە بۇتان ئەھىنا ھەلى ئەگرت بۇ
 خۇي ھىچى لى ئە ئەدا بە ھەزاران وئەوجا شوپنى گەنجىنەكەيم نىشاندان كە ھەوت گۆزەي
 پىرى تىبابوۋ ئەۋانىش كە دىتيان ووتيان:- سوپىند بە خوا نابى ھەرگىز بىسپىرن ئەوۋە بوۋ لە
 خاچيان داۋ بەرد بارانىيان كەرد ئەوجا پىاۋىكىيان لە جىي دانا پىاۋى وا باشم نەدىبوۋ كەسىكى
 زاھىد بوۋ لە دنيا رپوۋى لە قىيامەت بوۋ ھەر زۆر بەرپىز بوۋ شەۋ رپۆز خەرىكى خوا پەرسىتى
 بوۋ شتانىكى فېر كەردم كە تا ئەۋ كاتە باشترىن وخۆشەۋىستىرن شت بوۋ لە دىلا لەلاى مامەۋە
 تا ۋەفاتى كەرد لەسەرە مەرگدا پىم وتى:- ئەي فلان كەس وا دىبىنى كە خوا خافىزى ئەكەيت
 ۋەدەزنى كە سوپىند بەخوا كەسم ھىندەي تۆ خۆشەۋىستوۋە پىم بلى چى بىكەم ۋىۋلاي كى
 بىرۆم دۋاي خۆت ؟ پىي وتى:- كورم سوپىند بەخوا ئەۋەندە دەزانم پىاۋىك لە موصل ھەيە بىرۆ
 بۇلاى دىبىنىت ھەر ۋەك من بىت دۋاي مردنى رپۇشتەم بۇ موصل وچوۋمە لاى ھاۋەلەكەي
 دىبىنەم ھەر ۋەك ئەۋە لە كۆشش وزوھدا پىم وتى:- فلان كەس منى بە تۆ سپاردوۋە كە بىمە
 لات ۋەلەگەلت بىم پىي وتى:- دىمەئسە كورم ۋەلام بىمىنەرەۋە منىش لەلاى مامەۋە تا ئەۋىش
 مەرگى ھاتە پىشەۋە پىم وتى:- فلان منى بە تۆ سپارد تۆش وا خەرىكى كۆچ دەكەيت بە كىم
 دىسپىرى ؟ ۋچى فەرمىانىكەم پى دەكەيت؟ وتى:- سوپىند بە خوا ھەر ئەۋەندە ئەزانم پىاۋىك لە
 فلان جى ھەيە بىرۆ بۇلاى ئەۋە بوۋ دۋاي سپاردنى چوۋم بۇلاى ئەۋە پىاۋە ۋەلاى مامەۋە كە
 ھەر ۋەك ئەۋان بوۋ تا ئەۋىش كەۋتە سەرە مەرگى و ۋەسىيەتى بۇ كەردم بىچم بۇلاى پىاۋىك لە
 ئەھلى (عمورىيە) لە رپۆم منىش ھاتەم بۇلاى ئەۋىش ھەر ۋەك ئەۋان بوۋ لەۋ نىۋانەدا من بوۋم
 بە خاۋەنى چەند سەر مانگاۋ مالات بە كاسىي كەردن ئەۋىش كەۋتە سەرەمەرگ ۋەقسەم لەگەل
 كەرد دىربارەي ئەۋەي دۋاي ئەۋە بۇ كۆي بىرۆم ۋىرو لە كى بىكەم؟ وتى:- كورم سوپىند بە خوا
 ئەۋەندەي من دەزانم كەس نەماۋە لە سەر ئەۋە رى يە بىروات كە نىمەي لەسەر رپۇشتىن تا

قەرمانت پى بىكەم بىچىتە لاي بەلام رۇۋانىك نىزىكن كە پېغەمبەرىك دىت لە جەرەمەھو دەر بىدەر دىكرى بۇ زەوى يەكى شۆرەكاتى پىر لە دار خورما وچەند نىشانەيەكى پېۋىيە كە نىشاردىتەھو لە نىۋان ھەردوۋ شانىشىدا مۇرى پېغەمبەرايەتى ھەيە دىارى ۋەردەگرىت ۋىبەخشى سەدەقە رەت دىكاتەھو ۋەمىرى ناگرىت نەگەر تۋانىت خۆت بگەيەنىتە نەو ۋولاتانە نەو نەو كەرە بىكە چۈنكە زەمانى ھاتنى ۋا سىبەرى بۆت كىردوۋ ۋاتە:- تۆ ئىستا لەو زەمانە دىت نەو نەو بوو باش نەۋى ئەمىشيان سىپاردەكرد مامەھو تا پىۋانىك لە بازىرگانە عەرمەكان لە (كەب) بەلامدا تىپەرىن پىم ۋتن :- لەگەل خۆتان ھەلمگىر بۇ ۋولاتى عەرمى بىرەمىر نەو مولىك ۋچەند سەر مانگايە كە ھەمە ۋوتىان:- باشە مال ۋمانگانم پىدان نەۋانىش لەگەل خۆيان ھەلىانگىرتم ھەتا گەياندىمانە (ۋادى القرى) لە ۋىدا ستەمىيان لى كىردم ۋ ۋەك كۆيلەيەك فرۇشتىمان بە پىۋاۋىكى جوۋلەكە كە لە (ۋادى القرى) بوو سوپىند بە خوا چاۋم بەدار خورما كەۋت ۋتەمەم نەۋە بوو كە ئىرە نەۋ جىگايە بىت كە ھاۋەلەكەم بۆى ۋەسەف كىرد بووم سوپىند بەخوا بۆم يەكلا نەبوۋىيەھو ھەتا پىۋاۋىك لە (بنى قريظة) ھات بۇ (ۋادى القرى) ۋكابرلى جوۋلەكە مەنى پى فرۇشت نەۋىش مەنى لەگەل خۆى بىرد تا ھاتىنە مەدىنە سوپىند بە گەۋرىمى خوا ھەركە دىتم ۋ چاۋم بە مەدىنە كەۋت زانىم كە نەۋ جىگايەيە مەنى بۆى دىگەرپىم ئىتر بە كۆيلەيەتى مامەھو لەو نىۋانەدا خۋاى گەۋرە پەھامى خۆى نار دىبە پېغەمبەرەكەيدا (ﷺ) لە مەككە ۋبە ھۆى نەۋ ھال ۋكۆيلەيەتى يەى مەنى تىا بوو كەس ھىجى پى نەۋتبووم لەو بارىيەھو ھەتا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاتە (قبا) كاتى مەن خەرىك بووم لە باخىكى دار خۆرمادا كارم دىكرد بۇ خاۋنەكەم ۋەللاھى مەن خەرىكى كارى خۆم بووم تا كۆرە مامىكى ھات ۋتى:- ئەى فلان كەس خوا (بنى قيلة) ۋاتە:- ھەردوۋ ھۆزى نەۋس ۋخەزەرە بە كۆشت دات سوپىند بەخوا نەۋان ئىستا لە (قبا) كۆبۈنەتەھو لەگەل پىۋاۋىك لە مەككە كە ئەلپىن گۋايە پېغەمبەرە سەلمان ۋتى:- سوپىند بەخوا ھەر نەۋەندەى گۆيم لەو قسانە بوو ھەموو گىانم كەۋتە لەرزىن بە جۆرىك ۋتم:- ئىستا نەكەۋم بەسەر خاۋنەكەمدا خىرا دابەزىم ۋ ۋتم:- ئەم ھەۋالە جى بوو؟ سەلمان دىتلى گەۋرەكەشىم دىستى بەرز كىردەۋ زىللەيەكى تۈندى لى دام ۋ ۋتى:- تۆ چىتە بەم قسانەھو بىرۇ خەرىكى كارى خۆت بە سەلمان دىتلى:- مەنىش

وتم:- هېچ تەنھا ھەمۆلىكىم بېست وھەزم کرد بزاتم چى يە كاتى شەو داھات بېرىك خۇراكم پى بوو ھەلمگرت ورپۇشتم بۇلاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۇ (قباۋ) پىم وت:- پىيان وتووم كە تۇ پىاوپىكى چاكسازىت وچەند ھاوۋەلىكى غەرىبىت لەگەلدایە وھەمنىش بېرىك بەخشش وھەدەقەم پى بوو بە خۇم وت كە ئىوۋ لە ھەموو كەسىك لەم وولاتەدا زىاتر لەسەر ھەقن وھە شایستەن بەم سەدەقەيە فەرموۋى:- لىي بخۇ دەلىت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پارىزى کردو لىي نەخوارد وبە ھاوۋەلەكانى فەرموو بىخۇن منىش بە خۇم وت:- ئەمە يەككىكە لەو سىفاتانەى كە ھاوۋەلەكەم پىي وتم پاشان گەرامەوۋە پىغەمبەرى خواش (ﷺ) ھاتبوو بۇ مەدینە بېرىك كەل وپەلم كۆكردمەو لەلاى خۇمەوۋە وھىنام بۇى و وتم:- دەبىنم لە سەدەقە ناخۇیت بەلام ئەمە دىارى يە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) وەرى گرت ولىي خوارد وھاوۋەلانىش لىيان خوارد وتم:- ئەمەش سىفاتىكى ترە كە بۇم باسكرا پاشان ھاتمەوۋە بۇلاى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە بە شوپن جەنازىمەكەوۋە بوو لە ناو ھاوۋەلانىدا گەرامە دواوۋە وچوومە پشتمەوۋە سەپرى بكەم بزاتم ئەو مۆرەى كە بۇم وھسەف كرا بوو بە پشتمەوۋە ھەيە يان نا ئەوۋە بو وكاتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) منى بىنى وا چوومەتە دوايەوۋە زانى كە ئەمەوۋى لەشتىك دلىيا بم كە پىشتر بۇم وھسەف كراوۋە بۇيە عەباكەى لادا لەسەر پشتمى كە مۆرەكەم بىنى وناسىمەوۋە خىرا باوھشم پىادا كەل وبە دەم گریانەوۋە ماچم دەكرد پىغەمبەرى خواش (ﷺ) پىي وتم:- وەرە بەو لاوۋە منىش ھاتمە ئەملاوۋە وچىرۆكەكەى خۇم بۇ باس كەل ھەر وەك ئىستا بۇ تۇى باس دەكەم ئەى (ئىبن عەباس) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەزى كەل ھاوۋەلانىشى گويان لە چىرۆكەكەم بىت پاشان سەلمان بە كۆپلەيەتى مايەوۋە تا بەو ھۆيەوۋە نەيتوانى لە بەدرو ئوحد نامادە بىت لەگەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) پاشان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى:- (كاتب يا سەلمان) واتە:- خۇت بكەرەوۋە ئەى سەلمان، سەلمان دەلى:- منىش لەگەل خاومەكەم رىك كەوتىن كە سى سەد بن دار خورماى بۇ برپۇنم بە نەمام لەگەل چل ئوقىيەدا ئەویش من نازاد بكات پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە ھاوۋەلانى فەرموو:- ھاوگارى براكەتان بكەن ئەوانىش بە دار خورما ھاوگارىيان كەردم ھەبوو بە سى نەمام وھەبوو بېست وھەبوو بە پازدە ھەتا سى سەد نەمام كۆكردەوۋە ئەوجا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى:- (أذهب يا سەلمان ففقر لها , فإذا

فرغت فانتنى اكون انا اضعها بيدي) برؤ زهويه كەيان بؤ هەلگەنە وچاكى بكة كه لىنى
 بوويتهوه وەرە پېم بلى من به دەستى خۆم نەمامەگانى تى دەخەم منىش چىگای نەمامەگانم
 هەلگەند بە ھاوگارى ھاوەلانم وگە لىبوومەو ھاتم بۆلای پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وپېم وت كە
 تەواو بووين ئەویش لەگەنم ھات نىمەش شەتلى و نەمامەگانمان بؤ نزيك دەكرەو و ئەویش
 دەخستە ناو چالەكەو سوپند بەو زاتەى نەفسى سەلمانى بە دەستە يەك دانە لەو شەتلانە
 نەمردو ووشك نەبوو بەو جۆرە دار خورماكەم لە كۆل بوويەو نەدام كرد مايعەو پارەكە ئەدا
 بىكەم ئەو بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بە قەبارەى ھىلكەى مريشكىك زىرى ھىنا كەلە چەند
 غەزايەكدا دەستى موسلمانان كەو تىبوو فەرمووى: (ما فعل لفارسي المكاتب ؟) واتە: برا
 فارسىيە مكاتبەكەمان چى كرد ؟ منيان بانگ كرده لای فەرمووى: (خذا فاد بها ما عليك)
 واتە: ئەمە بەرە و بپدە بە گەورەكەت و ئەوەى لەسەرتە بپدە و تەم: ئەى پېغەمبەرى خوا
 (ﷺ) ئەمە بەش دەكات ؟ فەرمووى: (خذا فان الله سيؤدي بها عنك) واتە: بپبە بىگومان
 خواى گەورە بۆت جى بە جى دەكات منىش بىردم و كيشى چل ئوقىم بؤ كيشانە كردن و ھەقى
 خۇيانم دا پىيان و نازاد بووم ئەوجا بە نازادى لەگەل پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) دا
 لە جەنگى خەندەق بەشدارىم كرد و پاش ئەویش لە ھىچ غەزايەكى تر دوانەكەوتم.^{۱۹۶}

۲۱۱. سەرکەوتتى ئىمامى عەلى بەسەر عەمرى كۆرى عەبدوددا لە جەنگى

خەندەقدا ﴿

ئىبن نىسحاق - رەحمەتى خەلىق - دەلىت: پىتەمبەرى خوا (ﷺ) و موسلمانەكان وەستابوون بەرامبەر بە ئەحزاب وە دوژمنەكانىشان گەمارۆيان دابوون بەلام ھىچ رەووبە رەووبە بوونەوھىكى سەربازى بە شىۋە تىك پەرزان رەووبە ئەدا لە نىۋانىندا تەنھا ئەو نەبىت چەند سوارىكى قورەيش لە ناۋياندا عەمرى كۆرى عەبدود وەكىرىمەى كۆرى ئەبو جەھل وھوبەيرەى كۆرى ئەبو وھەبى مخزومى ضىرارى كۆرى خەتتاب خۇيان ئامادە كردو بەرگى جەنگيان پۇشى پاشان دەرچوون بە ئەسپەكانيان وە ئىنجا شوئىتىكى بەر تەسكيان رەچاۋ كرد لە خەندەقكەو لە ئەسپەكانيان خورى ولە وئەو پەرىنەو وەكەوتنە ناو قوراپوئىك چەقەن لە نىۋان خەندەق وكىۋى (سەلەع) دا عەلى كۆرى ئەبو تالىب - خەلىق - رەزىق - لەگەل دەستەيەك لە موسلمانان بۇيان چوون ھەتاكە گەشتەن سەريان لەو دەرۋازەى لىۋە پەرى بوونەو بە ئەسپەكانيانەو وھەوليانەدا بە خىرايى بەرەو رەووبە بۇيان بۇيان عەمرى كۆرى عەبدود لە پائەوانە ناسراۋەكانى قورەيش بوو بەزدارى غەزەى بەدرى كرد بوو لەۋندا بىرىندار بوو بوو بەزدارى غەزەى ئوچودى نەكرد بو وكاتىك غەزەى خەندەق ھات بەزدارى كردو پەرىۋەكى بۇ ناسىنەۋەى لە نىۋان چاۋانى بەستىبو بۇ ئەۋەى پاىەى خۇى دەرۋازەى و بىرىنىت كاتىك خۇى لەسەر ئەسپەكەى بوو وتى: كى بووم دىتە مەيدان بۇ شمشىر بازى ؟ عەلى كۆرى ئەبو تالىب بۇى چوۋە مەيدان وپىى فەرموو: عەمر تۆ شەرت وپەيمانەت لەگەل خوادا بەستوو كە ھەر كەسىكى قورەيشى داۋاى دوو شتت لى بكات يەكىكىانى بۇ جى بە جى بىكەيت پىى وت: بەلى ئىمامى عەلى وتى: من بانگت دەكەم كە باۋەر بە خواو پىتەمبەرەكەى وناينى پەرۋزى ئىسلام بىنى وتى: پىۋىستەم بەۋە نىە ئىمامى عەلى وتى: كەۋاتا داۋاى دابەزىنت لى دەكەم بۇ شەرە شمشىر بە عەلى وت: بۇچى ئەى كۆرى بىرام وەللاھى من پىم خۇش نىە تۆ بىكۆزم عەلى پىى وت : بەلام وەللاھى من پىم خۇشە بىكۆزم عەمر پەقى ھەستا كە ئەو قەسى كۆى لى بوو لە ئەسپەكەى خۇى ھەلدايە خوارەو وە دەم وچاۋى ئەسپەكەى دا وکوشتى

باشان بەرھەرووی عەلی رۆیشت کەوتە شەپەرە شمشێر لە گەڵداو یەکتریان دھێناو دھبرد ئەوھ بوو عەلی - خۆای لێ پازی بێ - دواجار عەمری گوشت و نەسپ سوارەکانی تر لە ترسان بە شکست خواردوو بە پەلە لە خەندەفەکەوھ رایان کردەوھ عیكریمە ی کۆری ئەبو جەھل لە پەلەیان و لە ترسان پەمەکی لە بیر چوو لەو رۆژەدا لەبەر ئەووی کە بەسەر عەمرەدا ھات و پرای کرد.

۱۹۷

۲۱۲. ﴿بەسەرھاتی ئەبو لوبابە ی کۆری عەبدولمۆنزیر لە غەزای ئەحزاب دا﴾

لە غەزای ئەحزابدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) رێکەوتنیکی لەگەڵ (بنی قوریطە) دا گریدا بوو یەکیک لە بێندەکانی ئەو رێکەوتننامەیە ئەوھ بوو کە ھەردوو لا بە ھاوبەشی پارێزگاری لە مەدینە بکەن ئەگەر تووشی دوژمنکاری یەکی دەرەکی ھات و کاتی ئەحزاب کۆبوونەوھ بەمەبەستی رێشەکێش کردنی پەچەڵەکی موسلمانان ولە دەورووبەری مەدینە قەرە وێان دانا ھەوایی پەیمانشکینی جوولەکەکانی (بنی قریظە) گەشت ووتیان:- کە ھیچ گریبەست و پەیمانیک لە نیوان ئێمە و موحمەددا نیە و خەریک بوو ئەم پلانی ستمکارانە یە ھەموو موسلمانان لە ناو بەریت ئەگەر بەزەیی ولوتفی خۆای بالاً دەست نەبوا یە لە ئەبو سەعیدی خورەسەندە - خۆای لێ پازی بێ - دەئیت:- رۆژی خەندەق پرسیمان :- ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە راستیدا دلەکان گەشتوونەتە گەروو لە تۆقیندا جیمان پێ دەئیت کە ئەنجامی بەدین یان بیلین ؟ ئەویش ھەرمووی:- (اللهم أستر عوراتنا وأمن روعاتنا) واتە:- بڵێن :- ئەی پەرورەدگار عەورەت و دامینمان بپۆشە ولە ترس و تۆقین دلنیا و ئەمینمان کە دەئیت:- ئەوھ بوو پەرورەدگار بە رەشەبا دای لە دەم و چاوی دوژمنان و بە رەشەبا شکستی پێ ھێنان خۆای گەورە دھەرمووی:- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا { ۹ } (الاحزاب.

۱۹۷ (أخرجه : ابن هشام (السيرة) ۳ / ۱۸۰ , والحاكم ۳ / ۳۲ , رقم (۴۳۸۵) وقال علقمة : سنده الى ابن اسحاق

صحيح وهو معضل , والبيهقي (الدلائل) ۳ / ۴۳۷

واته:-- ئه‌و جا که پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ جه‌نگی ئه‌حزابه‌کان بوویه‌وه به‌ره‌و(بنی قریظه) موس‌لمانه‌کانی برد تا ئاب‌لوقه‌یان بده‌ن پاش ئه‌وه‌ی له‌ کاتی نه‌هات وناپه‌حه‌تیدا ئه‌و به‌یما‌نه‌ی دا بوویان شکاندیان و نه‌یان‌برده سه‌ر ئیبن ئیسه‌حاق ده‌لێت:-- پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) عه‌ل کۆری ئه‌بو تالیبی به‌ خۆی وئالا که‌یه‌وه پێش‌خست بۆلای (بنی قریظه) و هه‌ر که نزیک قه‌لاکانیان بوویه‌وه گوێی له‌ قسه‌یه‌کی ناشیرین و نه‌شیاو بوو که به‌ پێغه‌مبه‌ری خویان (ﷺ) ده‌وت ئه‌وه بوو که پراپه‌وه تا له‌ رێگا به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) که‌یشت پێی فهرموو:-- ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌گه‌ر نزیک نه‌بیته‌وه له‌و پیس و ده‌غلانه‌ باش‌تره‌ فهرمووی:-- (لم ؟ اظنک سمعت منهم لی اذی) واته:-- له‌به‌ر چی ؟ وا دیاره شتێکی ئازار ده‌رت لێیان بیستوه ده‌رباره‌ی من ؟ وتی:-- به‌ئێ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌یش (ﷺ) فهرمووی:-- (لو راؤنی لم یقولوا من ذلک شیئا) ئه‌گه‌ر منیان ب‌دیایه شتی وا له‌ زاریان ده‌رنه‌ده چوو ئه‌و جاک ه پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ قه‌لاکانیان نزیک بوویه‌وه فهرمووی:-- (یا اِخوان القردة هل اُخراکم الله وأنزل بکم نقمته ؟) واته :-- ئه‌ی براو خوشکی مه‌یموونه‌کان ده‌لێی خوا رپس‌وای کردوون و غه‌زه‌بی خۆی به‌ سه‌رتاندا دا به‌زاندووه ؟ ووتیان :-- ئه‌ی ئه‌با قاسم هه‌رگیز نه‌زان نه‌بوویت،^{۱۹۸} ئه‌وجا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که‌مارۆی دان بۆ ماوه‌ی بیست و پێنج شه‌و هه‌تا ئه‌و که‌مارۆدانه ج‌ووله‌که‌کانی شه‌که‌ت کردو ترس و تۆقینی هاو‌پشته‌ ده‌لاکانیان و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بانگی کردن که بین به‌ دهم فهرمان و ب‌پ‌ریاری یه‌وه و ملکه‌چی بن ئه‌وجا (بنی قریظه) که‌سیکیان نارد له‌ لای پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که ئه‌با لوبابه‌ی کۆری منزی برای عه‌مری کۆری عه‌وفیان بۆ بنی‌رێت ئه‌وان هاو‌به‌یما‌نی ئه‌وس بوون تاوه‌کو راوێژی پێ بکه‌ن ده‌رباره‌ی حاڵی خۆیان پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) ناردی بۆیان هه‌ر که بینیان پیاو ئافه‌رم‌تیا‌ن ده‌سته‌و دامینی بوون و ده‌ستیان به‌ گریان کرد ئه‌وه‌یش به‌زه‌یی پیاواندا هاته‌وه ئه‌بو لوبابه‌ ده‌یزانی ب‌پ‌ریاری

^{۱۹۸} حاکم له‌ (المستدرک) (۳ / ۳۴ ، ۳۵) له‌ عاتیشه‌وه سخ‌رای لێ پ‌ازی بێ-- ه‌تا ووه‌تی به‌ له‌فرێکی هاو شیوه ده‌لێت:-- له‌سه‌ر مه‌رجی هه‌ردوو شه‌یخ سه‌حیحه و نه‌وان ده‌ره‌تیا‌ن بۆ نه‌کردووه زه‌هه‌یش هاو‌پراپه‌ و ئیبن که‌سه‌ر له‌ (التاریخ) (۴ / ۱۱۸) ده‌لێت:-- ئهم فهرمووده‌یه‌ چه‌ند رێگه‌یه‌کی باشی ه‌یه له‌ عاتیشه‌وه غه‌یری نه‌ویشه‌وه

پێغه مبهری خوا (ﷺ) چیه بۆیان وه مۆلهتی ئهوهشی نهبوو كه ئهو نهتییه بدرگینی پێیان وت: ئهی ئهبا لوبابه بهزای تۆ بهدهم فهرمانی موحه مدهوه بچین ؟

وتی: به ئی به دهستی ئامازهی بۆ گهرووی كرد مه مه بهستی كوشتن بوو ئهبو لوبابه دهئیت: سوین دبه خوا هیتا له جیی خۆم نهجولا بووم زانی مكه ناپاكیم لهگهڵ خوا وپێغه مبهری خوا (ﷺ) كردوو پاشان ئهبو لوبابه بۆی دهرجوو نههاته لای پێغه مبهری خوا (ﷺ) وله مزگهوت خۆی بهستهوه به یهكێك له پایهكانهوه و وتی: لهم جییهی خۆم ناجولیم تاخوا لیم خۆش دهبی لهسهر ئهوهی كه كردم وپهیمان به پهرومردگار ددهم كه ههرگیز بی نهخهمه لای (بنی قریظه) وه وئهو جیگایه نهبینم كه تیایدا ناپاكیم له خواو پێغه مبهر كرد ونهتییه كه دركاند ئهین هیشام دهئیت: سفیانی كۆری عوبینه له ئیسماعیلی كۆری ئهبی خالیدهوه له عهبدووللای كۆری ئهبی قهتادهوه دهئیت: خوای گهوره دهربارهی ئهبو لهبابه ئهم ئایهتهی نارد خوارهوه (لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ { ۳۷ }) (الانفال).

واته: ئهی ئهوانهی باومرتان هیناوه خیانته مهكهن له ئهمانته و سپاردهكانتان كه پێیان دهسپێر دریت له كاتیكدا ئیوه دمرانن كه ئهوه خیانته ئهین ئیسحاق دهئیت: كاتی ههوالی ئهبو لوبابه به پێغه مبهری خوا (ﷺ) گهیشته ئهوه بوو ههر دیار نهماوو كه بێتهوه لای پێغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمووی: (اما انه لو كان جاءني لأستغفرت له فأما اذ قد فعل فافعل فما أنا بالذي أطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه).^{۱۹۹}

واته: ئهگەر بهاتابیه بۆلای من ئهوا داوای لی خۆشبوونم بۆ دهكرد بهلام مادهم ئهوهی كردوو كه كردوو بهتی له مزگهوت ماوتهوه ئهوه منی شله جیی خۆی به پهلائی ناگهه تا خوا لی خۆش دهبی ئهین ئیسحاق دهئیت: یهزیدی كۆری عهبدووللای كۆری قسبط بۆی باس كردم كه قبوول كردنی تهوبهكهی ئهبو لوبابه له كاتی سهر له بهپانیدا دابهزبووه بۆ پێغه مبهری خوا (ﷺ) كه له مالی ئوم سهلهمه دا بوو ئهم سهلهمه -خوای لی رازی بی - وتی: گوی مله

^{۱۹۹} (ابن جریری تهبری له تهفسیره كهیدا (۹۷ / ۲۱) والواحیدی له (اسباب النزول) (۱۹۳).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بوو بەيانى زوو پىكەنى پرسىم بەچى پى دىكەنى ئەى پىغەمبەرى
 خوا ؟ ياخوا ھەمىشە خۇش حال بىت ؟ ھەرمووى:- خوا لە ئەبو لوبابە خۇش بوو
 وتەوبەكەى وەرگرتوو وىم:- نەچم مژدەى پى بىدەم ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى:-
 بەلى بىرۇ ئەگەر بىتەوى دىلىت:- ئوم سەلەمە - خوى لى رازى بى - لە دىرگى ژوورەكەىو
 لەو كاتەدا ھىشتا ئايەتەكانى بالاپۇشى نەھاتبوو خوارو وى:- ئەى ئەبو لوبابە مژدە بى
 خوا تۆبەكەى قىوول كرديويت ئوم سەلەمە دىلىت:- خەلك ھەموو بەرەو روى رۇشتن تا
 بىكەنەو وى:- نا بەخوا ھەروا دەمىنم تا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خوى دەست وبەندەكانم
 بىكەنەو بە دەستى موبارەكى ئەوجا كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۇ نوژە بەيانى چوو بۇ
 مژگەوت دەست وبەندەكەى كرەمو،^{۲۰۰} ئىبن ھىشام دىلىت:- ئەبو لوبابە بە بەستراومى
 بۇماو شەش رۇز خوى ھىشتەو وە كاتى نوژەكاندا خىزانەكەى دەھات دەستى دەرەو
 تا نوژەكەى بىكات وپاشان خوى دەبەستەو بە پاىەكەو ھەروەك ھەندى لە زاستخوازان بۇيان
 باس كرەووم ئەو ئايەتەش كە لە تەوبەكەيدا دابەزى ئەمە بوو كە پەرومردگار دەھەرمووى:
 سورەتى (التوبە) ئايەتى (۱۰۲).

واتە:- بىجگە لەوانە كەسانىكى تىرىش ھەن كە دان بە گوناھو ھەلەكانياندا دەنن و
 كىردارى چاك و كىردارى خراپىشان تىكەل كرەوو ئەمانە نىزىكە خوا تەوبەيان لى وەرگىرت
 چۈنكە بە راستى خوا لىخۇشبوو مېھرىبانە ئەبو لوبابە پاش دابەزىنى ئەم ئايەتە بە
 وەرگرتنى تەوبەكەى بەومادارى بۇ ئايەكەى مايەو وبەخوا پەرسىتى يەو خەرىك بوو تا
 ئەو كاتەى وەفاتى بۇ ھاتە پىش وگەشت بە ھافلەى سەرھازان - خوى لى رازى بى - .

^{۲۰۰} (دالە پالگەى (مرسلە) بەيھەقى لە (الدلائل) (۱۷ / ۴) دەرى ھىناو.

۲۱۲. ﴿ دوعاکانی پێغه مبهردا ﷺ) و موعجیزهی سهرکهوتن له غهزای

خه نده قدا ﴿

پێغه مبهردا ﷺ زۆر هاواری کردو دماپایه وه له خوای گهوره به تایبهتی له کاتی غمزاکاندا کاتیکیش موسلمانان کهوتنه حالهتیکی ناپهههته وه بهو شیوهی خوای گهوره باسی کردووه موسلمانان چارهیان نهما نهوه نه بیته روویانکرده پێغه مبهردا ﷺ و ووتیان ئایه هیچ شتیک ههیه بیلێن ؟ چونکه دلهکان گهیشتونته بینه قافا پێغه مبهردا ﷺ فهرمووی :- به ئی بلێن (اللهم اسر عورتانا وامن روعاتنا).^{۲۰۱}

واته :- خوايه عهیب و کهم و کورپییهکانمان دا ببۆشه وترسیشمان لهسهر لایه ههردوو پێشهوا بوخاری وموسلم له عهبدو لای کورپی نهبی نهوفا دهگیرنه وه که ووتوو یهتی پێغه مبهردا ﷺ پاراوهته وه له دژی نه حزابهکان وفهرموویهتی :- خوايه ئهی نهو کهسهی قورئانت دابه زاندوو و به پهله لیپرسینه وه ده کهیت شکست بهینه بهو نه حزابانه خوايه بیان به زینه وه و بیان له زینه خوای گهورهش دوعای پێغه مبهردا ﷺ قیول کردو تهفرو تونای کردن ورهش به یهکی ساردی نارده سهریان وترسه و بیمی خسته دلهکانیان وه وه وهکو فهرموویهتی :- (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا { ۹ }) (الاحزاب)

واته :- ئهی نهوانه ی ئیمان و باوه پرتان هیناوه یادی نیعمهتی خوا بکه نه وه له سهرتان , مه بهست جهنگی خه ندهقه که خوای گهوره فریای ئیمان داران کهوت کاتیک سهربازانی کوهر هاتنه سهرتان ئیمهش رهش به یهکی به هیرو سهربازانی کمان نارده سهریان که نه تان ده بینین خوای گهوره بینابوو به ههول و کوششتان چون پاسه وانیتان ده کرد چون نهو چاله قول ودریژه تان هه لکه مند قورتوبی - پهحمهتی خوای لی بیت - ده ئیت :- نهو رهش به یه موعجیزهیه ک بوو بۆ پێغه مبهردا ﷺ چونکه نیوان ههردوو لا تهنها بانایی که ندرکه بوو

^{۲۰۱} (مسند الامام احمد عن أبي سعيد الخدري - ۳ / ۲) .

ئىتر خۇاى گەورە فرىشتەكانى ناردو مىخى چادرەكانى ھەلگەندو ئاگرەكانى كوژاندەو
ومەنجهلەكانى رشتن ئەسپەكانىشان بەيەكدا دەچوون و(الله اكبر)ى فرىشتەكانىش زىيادى كرد
لە دەووروو بەرى سەربازگەكەو بە يەكتريان دەوت با خۇمان رزگار بكەين ئەومندە تۇقىبوون
ئىنجا پىغەمبەر (ﷺ) سوور بوو لە جەخت كردن لەسەر ئەوەى ئەو ئەحزابانە لەلايەن
جەنگاومرە موسلمانەكانەو نەبەزىنران سەرەراى فېداكارى زۇريان بەلكو خۇاى گەورە خۇى
بەزاندنى وەكو لە سورەتى ئەحزاب ئايەتى (۹)دا ھاتوو ، لە ئەبو ھورەيرەو ھاتوو كە
پىغەمبەر (ﷺ) دەيفەرموو:-- ھىچ خاويەك نىە (الله) نەبىت سەربازەكانى خۇى سەربەرز
كردو بەندەى خۇى سەرخست وتەنھا خۇيشى ئەحزابەكانى شكاندو ھىچ شتىكىش نىە لە پاش
ئەو .

٢١٤. ﴿خوای گەوره رێنمایی تاقە پیاویکی کردوو سووپای کافرەکانی پەرته‌وازە کرد ئە غەزای خەندەقدا﴾

شەوێک پێش دوا شەوی ئەحزاب خوا هیدایەتی نوعیمیی کۆری مەسعوودی دا دڵەکەیی بە ئیمان ناشنا بوو و لەو کاتە ناسکەدا نووری ئیمان گەشەیی کرد ئەم گەش بوونەوه ئیمانیەیی لای هیچ کەس باسی نەکرد پیاویکی پیاوانە بوو خاوەن سەلیقە بوو بەبێ دەنگی لەسەربازگەیی ئەحزاب خۆی دزیه‌وه و لە بەردەم خەندەقەوه لە تاریکیی شەودا بەرەو سەربازگەیی پێغمبەری خوا (ﷺ) کەوتە رێ کە ئەوه بوو پێغمبەرو هاوەڵانی لەوئ پاسەوانی خەندەق بوون ئەوێش ئەو پەڕی ئازایەتی یە لەو تاریکە شەودا بپەریتەوه دیارە فریشتەکانی خوا چاو دێریان کردووه موسڵمانەکان دەیکەیه‌ننە خزمەتی پێغمبەری خوا (ﷺ) لەوئ بەنھێنی رایی دەیکەینێ کە خوا هیدایەتی داوه ودلی چۆتە سەر ئیمان هێنان ئامادەییە بپێتە سەربازیکیی گۆی راپەڵی بە کەلک بۆ ئەم هەلویستە ناھەموارە رایی گەیاندا موسڵمان بووه و دەیه‌وئ پێغمبەری فەرماندە فەرمانی بەسەردا بدات نوعیم و تی: ئەی پێغمبەری خوا من موسڵمان بووم و خزمەکانیشم بەم موسڵمان بوونەمیان نەزانیه‌وه چیت پێ خۆشە فەرمانم بەسەردا بدە پێغمبەر (ﷺ) فەرمووی: تۆ تاقە پیاویکی چیت پێ دەرکێ ئەگەر توانیت دوژمنمان لێ دوور بخەرەوه چونکە جەنگ خەلەتاندن و فرۆ فێلە لە راپوایەتیکیی تردا داوا دەکات کە پێغمبەری خوا (ﷺ) ماوه‌ی بدات ئەگەر پێویست بوو شتانیک بێ کەوا نەبێ ئەویش ماوه‌ی دا بەوه ماوه‌ی دا کە بەھەر جۆرێک بۆی رێک دەکەوئ با سوپای ئەحزاب تێک بدات و پەرته‌وازەیان بکات نوعیم بەپەلە هەستا بەرەو ناوچەیی ئەوه‌ی قورەیزە کەوتە رێ کە بە بۆنەیی هەل گەرانەوه‌ی ئەوانەوه بارو دۆخەکە ئالۆزتر بوو نوعیم لەلای جەولەکەیی ئەوه‌ی قورەیزە کەسیکی ناسراو بوو و جەولەکە ھۆگری بوو بوون و لەسەردەمی نەقامی دا دۆستایەتی و تێکەلی لەگەڵدا کرد بوون کاتێک کە نوعیمیی کۆری مەسعوود گەیشتە قەلاکانی ئەوه‌ی قورەیزە بەلام موسڵمان بوونی ناشرکرا نەکردبوو دەستی کرد بە هەل بەستنی ئەو فێلەیی کە بە تەمابوو سوپای ئەحزاب و جەولەکەیی پێ تێک بدات ئەو فێلەیی کە بە راستی بووه

ھۆى تېك شكاندى ئەھزاب وسەر فراز بوونى سوپا بچۆكەكەى ئىسلام نوعەيم پېى وتن ئەى نەھەى قورمىزە دۆستايەتى من بۇ جولەكە بە تايبەتى بۇ ئېۋە ھەمووتان چاك دەيزانن بەبى ئىنكارى ھەموويان پشتىگىرى قسەكەيان كردوو وتيان:- راست دمەكەى بەلای ئىمەۋە ھىچ تاوانبارىەكت نىە نوعەيم دەستى بە كارەكەى خۆى گرد كە برىتى بوو لە درووست گردنى گومان ودوو دلى لە نىوان جوولەكەو سوپاكانى ئەھزابدا تا بتوانى رىك كەوتنەكەيان تىك بدات سەرۆكەكانى نەھەى قورمىزە كۆبوونەۋە چونكە ھەموويان دەيان ناسى متمانەيان پى دەگرد ئەۋىش وھا خۆى لەقەلەم ئەدا كە يەككىكە لەۋان وبە چاكى خەميان دەخوات بۆيە پېى وتن:- قورمىش وغە طە فان ۋەك ئېۋە نىن ئېۋە وولات وولاتى خۇتانە مال سامان وژن ومنالئانى تىدايە ناتوانن بەجىيى بھىلن وىچن بۇ شوئىتىكى تر قورمىش وغە طە فان ھاتوون لەگەل موحەممەد ۋاۋەلانى دا بچەنگن ئېۋە لە دژى موحەممەد پشتى ئەۋانتان گرتوۋە ونەۋان وولات وھاو خىزان وسامانيان لە شوئىتىكى ترە ئەۋان ۋەك ئېۋە نىن جا ئەۋان ئەگەر ھەليان دەست كەوت ئەۋا دەستى خۇيان دەۋەشنىن وگەر وایش نەبوو دەگەرئەۋە بۇ وولاتى خۇيان ونېۋە وكابرا لەم وولاتەى خۇتاندا بەجى ئەھىلن ھەروا لەسەر ترساندىيان بەردەۋام بوو تاۋتى:- ديارە ئېۋەش بەتەنيا چارى ئەۋ ناكەن واتە بەرگەى موسلمانەكان ناگرن كە زانى ترسيان لەلا درووست بوۋە وراستىشە بەرگەى سوپاي ئىسلام ناگرن نوعەيم دوا گورزى كارىگەرى ۋەشاندى رىي بۇ دانان ووتى:- جا ئېۋە لەگەل ئەھزاب بەبى كۆل دان لەگەل موحەممەد ئەجەنگن ھەتا بى دەن بە زەۋى دا قسەكەى نوعەيم بەراستى لەجىيى خۆى دا بوو جوولەكە نەزان كارىوون خۇيان خستە ئەۋ گىزاۋە ۋە خۇ ھەتا نەيان توانى ۋەك پىاو بچەن سەر قەلای ژن ومنالەكان چ جاي بچەن سەر سەنگەرى پىاۋەكان خۇيان خستە جەنگەۋە بەبى مانا ئەھزابىش سوپايەكى دېندەى بى سەرۋو بەرە ۋەھر سەعاتىك وويستيان ئەدەن لە ئاۋزەنگى وبەرەۋە مائەۋە ئەكىشىن تەنھا جوولەكەى قور بەسەر ماۋەى ھەلاتىيان نىە لەبەر ئەۋە بە چاكى بېرويا نە قسەكانى نوعەيم ھەبوو ۋەھستيان گرد كە پىۋىستيان بە يارمەتى وزامن بوون ھەيە تا لە ناپاكي پارىزاۋ بن بەۋە جوولەكە سوپاسىكى بى پايانى نوعەيميان كرد لەسەر ئەم ئامۇزگارىە دۆستانەيە وپىيان وت:- بەراستى راي چاكت دەست نىشان كرد نىتر

ھېريارىيان داك ە لىي لانەدەن نوعەيم كە ھەستى كرد وا قۇناغى يەكەمى نەخشەكەى كە بۇ
ماندىنى ھاوگارى بىتپەرستى وجوولەكە دای پېژابوو سەرى گرت ولە وش بى خەم بوو كە
نەوى قورمىزە برۋايا نە قسەكانى كردوو وگومانىيان لە دۇستايەتى ئەو نىە بۇيان بەپەلە
خۇى گەيانە بىكەى ھەرماندەيەتى گشتى سوپاي ئەحزاب تا بەشەكەى ترى نەخشەكەى كە
بۇ تىك دانى ئەحزاب دای پېژا بوو ئەنجام بەدات كە گەشت لە پېشەو داواى كرد لەگەل
ھەرماندەى گشتى ئەحزاب ئەبو سوفيانى كورپى ھەرب ودمستەى ئەركانى جەنگى قورمىشى دا
كۆبىيەتەو كە دانىشتن ديارە نەيان دەزانی مۇسلمان بوو ھەوائى دانى كەبۇ كارىكى گىرگ
ھاتوو بۇلايان كە پەيوەندى بەسەلامەتى خۇيان وسوپاگانىانەو ھەيە ولەبەر ئەوۋى كە بى
وۋى بن وئابرووى سوپاگانىيان نەچى خۇى ناچار زانىو ەك دۇستىك بىت ولە كارىكى گىرگ
كە پەيوەندى بە نەوۋى قورمىزەى ھاو پەيمانىانەو ھەيە ناگادارىيان بىكات بە ئەبو سوفيان وە
دمستەى ئەركانى جەنگى قورمىشى وت:- خۇشتان ناگادارن كە من دۇستى ئىو ەدوۋمىنى
موھەممەد ئەوانىش ئىنكارى ئەو قسانەيان نەكرد چونكە دىيانزانی ەك خۇيان بت پەرستە
وېكەكە لە پىاو ە ناودارەكانى ئەحزاب كە لە ئابلووقەى مەدىنە ودمست وەشاندىن لە
مۇسلمانەكان دەورىكى گىرگى ھەبوو كە نوعەيم زانى قورمىش مەمانەى پى ئەكەن ەك
نامۇزگارىكى دىسوز لىيان ھاتە پېش وکەوتە باسى ئەو پىلانەى كە جوولەكە بە دەستيانەومىە
لە دۇى قورمىش وغە طە ھان كە ئەمىرن بۇلايان وداواى ھەفتا پىاو لە قورمىش وغە طە ھان
دەكەن تا بە وىنەى بارمە لە لاىان بن ودىيان مەمانە بىكات ە سوپاي ئەحزاب دەورى مەدىنە
چول ناكەن ھەتا بە تەواوى مۇسلمانەكان لە ناو بەرن جا لەلايەن خۇيەو شتىكى ترى بۇ زىاد
كرد تا ھەردوولا چ جوولەكە وچ ئەحزاب مەمانەيان بەيەك نەمىنى نوعەيم بە ھەرماندەكانى
قورمىشى وت:- دىنگ وباسىكم بىستوو كە بە پىويستم زانى ەك نامۇزگارەك بۇتان پى تانى
پاگەيەنم بەلام بلاوى مەكەنەو ووتيان :- باشە پىى وتن :- ئەزانن كە جوولەكە پەشىمانى
ئەو ەن كە نىوان خۇى و موھەمەدپان تىك داو ە واتە:- پەيمانەكەيان شكاندوو جا ناردوويانە
بۇلاى كە ئىمە پەشىمانى ئەو كارە مانىن پاشان پىيان راگەياندوو كە نامادەن سەر لە نوئ
دەست بىخەنە ناو دەستىو ە ونامادەش لە گەلپا بن دۇى سوپاي ئەحزاب جا بۇ ئەوۋى بى

سەلىنن كە راست دەكەن لەگەلئا پېيان ووتوو: ئايە بەو ەرازى دەبىت كە ئىمە لە ەمردوو ھۆزەكە لە قورمىش ولە غە طە فان چەند پياويكى ماقووليان و مېرگىرەن و بىيان دەينە دەست و بەدى لە مليان پاشان ئىمە لەگەلئا بىن دۇى ئەوانەيان كە ماون ەتا رىشە كەنيان بگەين ئەويش واتە: پېغەمبەرى خوا (ﷺ) رەزامەندى بۇ ئەو ە نواندوو ە پاشان بە شىو ە نامۇزگارى نواعىم بە ەرمەندەكانى قورمىش و: ئەگەر جوولەكە ناردىيان بۇ لاتان وداوى چەند پياويكىيان بە بارمە لىتان كەرد تاقە پياويكىيان نەدەنى دواى ئەو ە نواعىم دل و مېشكى سەردارە قورمىشەكانى لە گومان و دوو دلە دەر ەق بە جوولەكە پەر كەرد خىرا ەستاو خۇى گەياندە لای غە طە فانى خزم و كەسى لە ناو سەربازگەى گەورەى غە طە فان دا داواى كۆبۈنە و مەيەكى نەينى لەگەل سەردارو ەرمەندەكانيانا عويەينەى كورى حيصن و طرلەيچەى كورى خوەيلىدى ئەسەدى و حارىشى كورى عەوفى مورپىي كەرد كە لەلای كۆبۈنەو ە پىي و تن: ئەى كۆمەلئى غە طە فان ئىو ە بنەرەت و عەشیرەت و خۆشەويست ترين كەسمەن و بېرواناکەم بە تاوان بارمە بزانن ووتيان: راست دەكەيت و بە لامانەو ە ەيچ تاوان بارىەكت نى ەويش ناگادارى كەردن كە ەوائىكى گەنگى بە لاومە و پەيۈمەندىشى بە سەلامەتى ئەمانەو ە ەمە جا پىي و تن: ئەم ەوائەم بپارىزن و بلاوى مەكەنەو ە ووتيان: باشە جى بە قورمىش و ت وچۇن ناگادارى كەردن كە وورپا بىن و بە جوولەكە نەخەلەتەن بەوانىشى گەياندو ناگادارى كەردن كە نەكەن بارمە بەدەنە دەست جوولەكەى ناپاك زۆر سوپاسى نواعىمەيان كەرد لەسەر ئەو كارەى و جەختىشان لەسەر ئەو كەردەو ە كەمى نەبى تاقە پياويكىيان بە بارمە نادەنە دەست نەو ەى قورمىزە بەم شىو ە نواعىم لە يەكەم رۆزى مۇسلمان بوونىدا بە ژىرى و سەلىقەى خۇى توانى داوئك بۇ ئەو سوپا مل ەورە بنىتەو ە كە بېيتە مایەى تىك چوونيان و سەرنجام پاشە كەشەيان لە دەورى مەدينە لە راستىدا ەرمەندەمەتى قورمىش و غە طە فان بايەخى تەواويان بەو دەنگ و باسەى نواعىمى كورى مەسعوددا چۈنكە لەو ە بى گومان بوون كە دۆستيانە و بۇ بەرژەومەندى ئەوان ئەم قەسەى كەردو ە لە ەمان كاتدا يەكجار پىي بى تاقەت بوون ئەو شەو ە ەردوولا بە داخ و خەفەتتىكى زۆرە و ە سەريان نایەو ە و رقى و قىنىكى زۆرىشان لە نەو ەى قورمىزە ەلگەرت دواى ئەو ەى كە سەركەردايەتى قورمىش و غە طە فان بە

تەواۋىتى قەناعەتلىك بىلەن پىلانە كىردى ھەر ئىككى ئىلدا بىر ئۆزى جۈمھۇر بولۇپ بىر يارمان دا كە
 كۆمەلە پىلانىكىان لە سەرۋك ۋەقەرىماندىكىيان بە ئۆيىنىرى بىنەرنە لاي نەۋى قورمىزە تا لەۋى
 جەخت لەسەر راستى ئىكەن ھەۋالەى نەۋەىم بىكەنەۋە جا بۇ نەۋەى بە شىۋىيەكى ناپاستەۋ خۇ
 لە راستى ھەۋالەكە ئاڭدار بىن بەۋ ئۆيىنىرىمانەىان وت كە داۋ الە جۈۋلەكە بىكەن تا خۇيان ئامادە
 يىكەن تا رۇزى شەمەۋە واتە: سەبەئى بە ھەۋىۋىيەۋە ھىرىش بىكەنە سەر مۇسلىمانەكان ئەۋە
 بولۇ ھەر ئىكەن شەۋە بە نەبىنى ولە تارىكى دا ئۆيىنىرىمەكان گەيشتنە مەنزلەكى نەۋەى قورمىزە كە
 كەۋتەۋىۋە ئەۋىۋى سۈپاى مەسلىمانەكانەۋە كە گەيشتن ھەستىيان بە ساردو سېرى سەرۋكە
 جۈۋلەكەكان كىرد بەلام ھەر چۇن بولۇ ئۆيىنىرىمەكان بە نەۋەى قورمىزە يان گەيانە كە
 ھەرىمانەىەتى ھاۋىيەشى سۈپاى ئەھزەب ئەيەۋى ھىرىشكى ناخۇۋى بىكەنە سەر مۇسلىمانەكان
 ۋەك لە بىناغەدا لەسەرى رېك كەۋتەۋىۋە ۋەۋا لەۋانىش دىمىرى كە ئامادەىن ئەۋە بولۇ ۋەتىان:-
 ئەى نەۋەى قورمىزە ئىمە نىن لە شۆيىنى خۇمان دا ئەۋە تا چ ۋەشترە چ ئىسپەمان ھەۋىۋىيان
 تىا چۈۋن ئۆۋەش خۇتان ئامادە بىكەن ھەتا بىچىن بەگۇ موحەمەددا ۋەكۇكى ئىۋامان بىرپەنەۋە
 سەرۋكە جۈۋلەكەكان نەىان ۋەست راستەۋ خۇ بە رۈۋى ئۆيىنىرىمەكانى ئەھزەبدا ھەلچەن بەۋەى
 كە دىرى بىر ئەۋان ئامادەىن جەنگ بىكەن ھەتا بارمەتىان لەلا دانەنەىن بەلكو ھەنگاۋ بە
 ھەنگاۋ بۇى چۈۋن كە ئەھزەب داۋاى بەشدارى جەنگىيان كىرد جۈۋلەكە ئەۋمىيان كىردە بىيانو
 ۋەك سەبەئى شەمەۋە ۋەۋەنىش بە بېى ئامۇزگارى دىنەكەىان لە شەمەۋە ھىچ شىتەك
 بايەخى ھەبىى يا نەبىى ئەنجام نادەن بۇيە ناتوانن لەۋ رۇزەدا جەنگ بىكەن داۋى ئەۋە بەرە
 بەرە ھاتنە سەر باسە سەرەكىەكە كە ئەۋان ترسىان لە دىلەيە سۈپاى ئەھزەب تا سەر لە ھەر
 جەنگ بەردەۋام نەبىن ۋەبەىى ئەۋەى مۇسلىمانەكان رېشەكەن بىكەن بىگەپنەۋە بۇ ۋولاتى خۇيان
 ۋەۋەى قورمىزە بە تەنىا لەبەردەم سۈپاى مۇسلىمانەكان دا بەجى بېتەن ئەۋە بولۇ راستەۋ خۇ
 بە ئۆيىنىرىمەكانى ئەھزەبىيان وت:- لەگەل ئەۋەشدا ئىمە جەنگتەن لەگەل ناكەپەن دۇى
 موحەمەد ھەتا چەند پىلانىكتەن بە بارمەتە لە لامان دانەنەىن تا دىلمان مەمانە بىكات بۇ ئەۋەى
 موحەمەد بىدەىن بە زەۋى دا چۈنكە ئىمە دىمىرسىن كە ئەگەر جەنگ ناپەھەتى كىردەن
 ۋەكۇشتار نارەھەت بولۇ بۇتان پىشتەمان تى بىكەن ۋەگەپنەۋە بۇ ۋولاتى خۇتان ۋەنمە ۋەگابرا لەم

وولاته ماندا به جی بهیلین و نهو کاته ئیمهش چاری نهو ناکهین کاتیک که نوینه رانی نه حزب نه مهیان له دهم سه رۆکه جووله که کان بیست به بی وه لام دانه وه گه رانه وه بۆ بنکه ی فه رماندیه تی گشتی و وه لامی قورمیزه یان بۆ باس کردن به مه هه یج گومانیک له دلی قورمیش و غه طه هان دا دهر هه ق به نوعیم ی کور ی مه سهوود نه ماو بر وایان کرد که نهو جووله گانه نیازی خراپیان کردووه و پرسته نهو بارمته نه یان بۆ نهووه نهوین که بیان دمنه دهست پێغه مبه ری خوا (ﷺ) تا نهویش تۆله ی خۆی به کوشتنی نهوانه بکاته وه تا بهم کاره له جووله کهش خۆش بیی دهر هه ق به په یمان شکاندن یان فه رمانده گانی نه حزب هه موو به یه ک دمنگ به یه کتر یان وت:- به خوا نهووه ی که نوعیم ی کور ی مه سهوود بۆی باس کردن راست بوو به مه هه موویان هاتنه سه ر نهو رایه که جووله که ناپاکیان کردووه و بی گومان نه گه ر بارمته یان بدنه ی ته سلیم یان ده کهن هه ر هه موو خۆیان نه خواردووه بۆ ناپاک ی جووله که بۆیه به په له له کۆمه لێکی تر پیاویان زهوانه ی لای جووله که کرد تا پێیان رابگه یه نن که بارمته له لایان دانانی ن و داوای نهو ههش نه کهن که به پێی رێک کهوتنی هه ردوولا پێکه وه هیرش بکه نه سه ر موسلمان هه کان بۆ جاری دووه م نوینه ری نه حزب خۆیان گه یانده مه نزل ی قورمیزه وه ناوی فه رماندایه تی پێیان راگه یانندن که تافه پیاوێکیان به شیوه ی بارمته به دهسته وه نادهن چونکه نه مه بی متمانه یی یه به فه رماندایه تی نه حزب جا نه گه ر جهنگیان دهو ی با دهر چن و به شداری جهنگ بکهن که گه و ره جووله که کان نه م وه لامه یان له فه رمانده ی نه حزابه وه و مرگرت هه یج گومان یکیان به لاوه نه ما که نوعیم ی کور ی مه سهوود راست ی کردووه دهر باره ی قورمیش و غه طه هان نهووه بوو به یه کتر یان نهوت:- نهووه ی که نوعیم ی کور ی مه سهوود بۆی باس کردن راست بوو نهو خه لکه نه یانه و ی ئیوه جهنگ بکه نجا نه گه ر هه لیان دهست کهوت نهوا نه ی قۆزنه وه و نه گه ر وایش نه بوو نهوا پشت هه ل نه کهن و نه گه ر پێنه وه بۆ وولات ی خۆیان و دهست به ردار ی ئیوه نه بن له به رده م کابرا دا دوا ی نه م بۆ چوونه قورمیزهش نێرد راویان نارد بۆ لای سه رگر دایه تی نه حزب و پێیان راگه یانندن که جووله که به هه یج شیویه ک به شداری جهنگی دزی موسلمان هه کان ناکهن هه تا بارمته یان له له لا دانه نر یت بۆ نهووه دلیان به ر له متمانه بی که به ته نیا به جێیان ناهیلن دیاره فه رماندایه تی نه حزب بۆ جاریکی تر داواکاری

جوولەكەيان دايە دواوہ كە بارتە دانانين سەرۆكى جوولەكەى نەوہى نە ضير حويەيى كورى نە ختە ب كە لە بنەرمتدا ناگرەكە نەو ھەلى گىرساند ئەم عەرمابەنى بۆ ئەوہ كۆكردەوہ موسلمانان ريشەكەن بكەن كە سەرنجى بارو دۆخەكەى دا ئەبىنى وا خەرىكە ريسەكەى نەبىتەوہ بە خورى بۆيە ھەولى دا نەھىلى بەنيان لەگەل نەوہى قورمىزدا تىك بچى ئەوہ بوو چوو بۆلای نەوہى قورمىزو ھەولى لەگەل دان ھەتا ھەناعەتيان پى بكا بۆ ھىرش كردنە سەر موسلمانەكان بەلام بى سوود بوو چونكە جوولەكە لەسەر بيانووى خۆيان سوور بوون كە ئەبى ھەفتا پياوى بارتە بدرىتە دەستيان تا لە خۆيان بى خەم بن بەم شىوہى نەخشەكەى نوعەيمى كورى مەسعود سەرى گرت وناكۆكى كەوتە نيوان جوولەكەى قورەيزە ونەحزابەوہ ونەمەش ئاسوودمىەك بوو بۆ موسلمانەكان نىمامى بەيھەقى لە كتيبي (الدلائل) دا نەوہى گىراوہتەوہ كە كاتى نيوانى جوولەكەو نەحزاب تىك چوو وبارمتەيان نەدايە دەست جوولەكەى نەوہى قورەيزە پەيوەنديان بە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كرد تا لەگەليان دا رېك بكەون بەو مەرجەى ئەويش رىگابدا جوولەكەكانى نەوہى نەضىريان بگەرپنەوہ بۆ مەدينە كەچى ئەم داواكارى يە لەلایەن پېغەمبەرى خواوہ درايە دواوہ.

۲۰۲

۲۱۵. جوولەكەى بەنو قورە يظلە پابەند نەبوون بە نامۆزگارىيەكەى ئىبن

ھەيبان ﴿﴾

لە كاتى گەمارۆدانى جوولەكەكانى بەنو قورەيظلە سى كەس مەسلمان بوون لە جوولەكەكانى بەنى (ھەدل) ۋھاتنە خوارمەو بۆ خزمەتى پىتەمبەرى خوا (ﷺ) ۋموسلمان بوونى خۆيان راگەياند ۋبەھوش خويىن ۋمال ۋمولك ۋكەسو كارى خۆيان ۋخيزان ۋمندالەكانيان پاراست لە تياچوون ئىبن ئىسحاق دەلىت:- لەو كاتەدا ئە غلبە ۋئوسەيدى كۆرى سەعيەو ۋئەسەدى كۆرى عوبەيد لە كەسانىك بوون لەمبەنى (ھەدل) ۋلە بەنى قورەيظلە نەبوون ۋە نەدەچوونەو سەر بەنى نەضيرىش رشتەى باوكيان لە سەرۋوى ئەوانەو بوو ئەوان لە كورانى ماميان بوون ھەر لەو شەوھدا موسلمان بوون چىرۆكى موسلمان بوونيان بە درىژى لە گىرپانەوھىيەكى تردا لە عاصمى كۆرى عەمرەو ئەويش لە پياۋىكى پىرى بەنى قورەيظلە ۋە دەگىرپىتەو دەلىت :- لەو كاتەدا ئە غلبە ۋئوسەيدى كۆرى سەعيد ۋئەسەدى كۆرى عوبەيد لە كەسانىك بوون لە بەنى (ھەدل) ۋلە بەنى قورەيظلە نەبوون ۋە نەدەچوونەو سەر بەنى نە ضيرىش رشتەى باوكيان لە سەرۋوى ئەوانەو بوو ئەوان لە كورانى ماميان بوون ھەر لەو شەوھدا موسلمان بوون چىرۆكى موسلمان بوونيان بە درىژى لە گىرپانەوھىيەكى تردا لە عاصمى كۆرى عەمرەو ئەويش لە پياۋىكى پىرى بەنى قورەيظلە ۋە دەگىرپىتەو دەلىت:- پياۋىك لە جوولەكەكانى خەلكى شام كە پىيان دەوت (ئىبن ھەيبان) ھاتە لامان بېش ھاتنى ئىسلام بە چەند سالى كە لە ناوماندا مايەو ۋەللاھى ھىچ كەسىكمان نەدەمبوو پىنج فەرەزى نويز لە ئەو رېك ۋ بىكتەر ئەنجام بدات دواى ئەو ۋ جىگىر بوو لە لامان ئىمە دوو چارى بى بارانى ۋ ۋوشكە سالى بووين ۋوتمان پى ئىبن ھەيبان ھەستە نويزى باران بارىنمان بۆ بكة ئەويش لەو ۋلامدا وتى:- ۋەللاھى كارى ۋا ناكەم ھەتا زمكات لە مالەكانتان دەرئەكەن ۋە لەبەر دەستى مندا داينەنن ۋوتيان:- چەندە وتى:- بۆ ھەموو كەسىك يەك پىۋانە خورما ۋمشتىك جۆ پىرە مېردەكە دەلى:- ئىمە زەكاتەكەمان لى دەرگىر ئەويش ئىمەى بىردە دەرەو بۆ گەرمەسىرىكى خۇمان لەو دىشتە نويزە بارانەى بۆ كردين ۋەللاھى ئەو ھىشتا لە گۆرۋ دانىشتەكەمان ھەلئەستا بوو كە بۆ نويز خوينىنمان ۋمستابوون لەو كاتەدا پەلە ھەورى پەرتەوازە كۆبوونەو بوو بە باران ۋبە ھۆى ئەو ۋە بارانمان بۆ بارى ۋتير ئاۋ بووين ئەو ۋ چەندىن جار دووپات دەرەو ۋە جارىك ۋنە دوان ۋنە سىان ھەتاكو گەيشتە سەرە

مەرگ کاتیک زانی دەمریت وتی: ئەو کۆمەلەیی جوولەکەکان بە بۆچوونی ئێوە ج شتیک منی لە خاکیکێ پر دارو درەخت وشینایی وەدەرناوە بۆ خاکیکێ پر لە برسیەتی ونەهامەتی ؟ دەلێت: ووتمان: خوا زاناترە وتی: من هاتووم بۆ ئەو وولاتە لە چاومروانی هاتنی پێغمبەریکدا بووم کە سەردەمی هاتنی نزیك بۆتەووە ئەو وولاتە ئێومیه کە کۆچی بۆ دمکات من تکام وا بوو پەوانە بکریت وشوینی بکەوم بەلام کاتی هاتنی لە ئێوە نزیكە ئەو کۆمەلەیی جوولەکەکان با هیچ کەسێک پێش ئێوە نەکەوێت لە شوێن کەوتن وچوون بەدەم بەنگەوازەکەیهووە ئەو دەنێردریت کوشتار و دەستکەوتی جەنگی بۆ حەلال دەبیت تەنانەت ژن و مندالیش بۆ هەر کەسێک کە دزایەتی بکات و بپنچەوانەیی ئەو بچوولێتەووە با ئەو شتانە نەبەنەرێگر لەبەردەمتان لەوێ کە بگە نەبە خەزەمی کاتیک پێغمبەری خوا (ﷺ) پەوانە کراو هات بۆ گەمارۆی بەنی قورەیطە ئەوانە گەنج بوون وە تازە پێدەگەشتن لە گێرپانەومیەکی تردا کاتیک ئەو شەو هات کە بۆ بەیانیهکی بەنی قورەیطە فەتخ کرا وخۆیان دا بە دەستەووە ئەو سێ کەسە ئەعلەبەیی کۆری سوعنە وئوسەیدی برای وئەسەدی کۆری عوبەید بە جوولەکەکانیان وت: ئەو کۆمەلەیی جوولەکە ئەو بەنی قورەیطە وەللاهی ئەووە ئەو پێغمبەرمیه (ﷺ) کە ئێین هەیبان ئێومێ لی ناگادار کرد بوووە و پرایسپارد بوون کە شوینی بکەون ئێومش لە خوا بترسن شوینی بکەون بەلام جوولەکەکان گۆیان پێنەدان و سەرپنچیان کردن و ووتیان: ئەووە ئەو کەسە نیە ووتیان: وەللاهی ئەووە خۆیەتی بە نیشانەکانی دیارە کە ئەووە ئەوان دابەزین و موسلمان بوونی خۆیان راگەیاندا و سەرو مال و موک و خیزان و مندالی خۆیان پاراست دەلێت: مال و سامانیان لە ناو قەلاکەدا مابوو لەگەڵ جوولەکەکان کاتیک فەتخ کرا هەموویان بۆ گەڕانەووە و دایانەووە پێیان.^{۲۰۳}

^{۲۰۳} أخرجه أبو نعيم (الدلائل) (۴۲) و ابن سعد (الطبقات) (۱/۱۶۰) و ابن هشام (۱/۲۱۳) و البيهقي (الكبرى) (۱۱۳/۹) و في الدلائل (۳۱/۴، ۳۲) و ابن عبد البر (الدرر) ص ۲۰۴ / ۲۰۵ وقال حافظ في (الاصابة) (۱/۳۳) أخرجه: ابن السكن باسناد قوي و قال الشيخ الالباني في صحيح (لسيرة) ص: ۶۱ اسناده صحيح

۲۱۶. ﴿ پێغمەبەری خوا (ﷺ) ھوكمیكى توندی دەرکرد لە بارەى

ھەلگەراوەکانى ھوكل و عورەینە ﴾

لە مانگی شەھوولی سالی شەشەمی کۆچی دا ھەشت پیاوی ھوكل و عورەینە (عورەینە) شوپنیکە لە وولاتی ھەزارە لە نەجد ھاتنە مەدینە و موسلمان بوونی خۆیان راگەیاند بە ماومەیکى کەم ئاو ھەوای مەدینەیان پێ نەگەوت و نەخۆش کەوتن بۆ ئەمە پێغمەبەری خوا (ﷺ) فرمانی دا بێرێن بۆ ناوچەى (جدر) لەلای (قبا) وە کە نزیکى چپای عیرە وشەش میل لە مەدینەو دوورە تا لەوێ شیری ئەو ووشترانەیان دەرخوارد بدرێ کە لەوێ بەخێو دەرکان و ناوچەیکى سازگارىش بوو کە لەو شوپنە دا بە فرمانی پێغمەبەری خوا (ﷺ) کۆمەڵیک ووشتر لەو شوپنەدا بۆ شیردان راگیرا بوون تا دەرخواردی میوان و نوپنەرەن بدرێ دەستی یارمەتیش بۆ ھەزاران و لاوازن درێژ بکریت ئەو میوانانە ماومەیک لەوێ مانەو لە لایەگەو ھەوای سازگارو لە لایەگیشەو ھەوای شیر ووشترەکان بوونە ھۆی چاک بوونەو و ھەلگەو بوونیان ئەوانە لە بەرامبەر ئەم خزمەتەدا نامەردیان لێ و ھەشایەو ھەستان ئەو ووشترانەى کە بەشیرەکیان ھەلگەو بوو بوون دایاننە بەرو و ویستیان بیان دزن و بیان بەنەو بۆ وولاتی خۆیان کە یەسارى بەندەى پێغمەبەری خوا (ﷺ) لەمە ئاگادار بوو یەسارى نەویبى بەندەى ئازاد کراوى پێغمەبەری خوا بوو (ﷺ) کە پێغمەبەری خوا (ﷺ) سەرنجى یەسار نەگەریت بە جوانى نوێژ بەجێ دەھێنێ ئازادى دەکات و ئەى نێرێ بۆ سەرۆکارى ئەو ووشترانەى کە بۆ شیردان راگیرا بوون جا یەسار لەگەڵ چەند کەسێکى کەمدا کەوتنە دواى ئەو ھەلگەراوانە لە ئاین ھەتا ووشترەکانیان لێ سپننەو کە گەشتنە لایان دەستیان دایە کوشتار و یەساریان شەھید کرد و دەست و پێیان بێ و دێکیان چەقاند بە زمان و ھەردوو چاوى دا کە ئەم دنگ و باسە گەشتە لای پێغمەبەری خوا (ﷺ) بیست ئەسپ سواری لە ھاوہلائی ھەلبازارد و ھەرماندایەتى دانە دەست گەرزى کورێ جابیری ھەھری و ھەرمانى دا بکەونە دواى ھەرمینیەکان و بیان گرن دواى ناردنیان دوو ھەشای ئەو نامەردانە کردو ھەرمووی: (اللھم اعم علیھم الطریق واجعلھا علیھم اضیق من مسک)

واتە: خواپە رێیان لێ وون بکەیت ھەرواش بوو خوا رێی لێ وون کردن و سەرپە
موسڵمانەکە بەپەلە رویشتن و ھەریان کەوتن و دەورەیان لێ دان و دەست و پەلیان بەستن
و ھینا پاننەو ھە بۆ مەدینە ئەو تەمە کەبە ھەرامانەیان بردنە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) تا
بەریارەیان بۆ دەریکات دواى لێ کۆلینەو ھە دەریکەوت کە تاوان بارن بۆیە پێغەمبەری خوا (ﷺ)
ھوگمیکى توندی بۆ دەریکردن تا ببینە پەندو ئامۆژگاری بۆ ھەموو ئەمەک بە ھەرامیکى نامەرد
ھەرمانی دا دەست و پێیان بپرێت و چاویان دەر بھێندرێت یان چاویان بە بزمەر بھێندرێت
چونکە ئەوان بە دەرک چاوی پەساری شوانیان تەقاند بوو پاشان ھەری درانە سەر ناوچە
بەرداویەکە و داواى ئاویان ئەکرد ھێچ کەس پێی نەئەدان ھەتا مردن ئەم دەست و پێی بپرین
و چاوی بپرێن بە (تەئیل) ئامۆژگاری بە چونکە ئەوانە:۔

پەکەم: ۱- دزی

دووھم: ۱- گوشتن

سێھەم: ۱- (تەئیل) کردن بە پەسار

چوارھەم: ۱- دواى موسڵمان بوون کافر بوونەو

پێنجەھەم: ۱- دزایەتی کردنی خواو پێغەمبەریان ئەنجام داو ھەست و پێیان لەسەر دزی و جەردەمی
بپارون و گوشتن و چاوی دەرھێنانیشیان لە تۆلەى گوشتن و چاوی دەرھێنان دا ئێین سەعد دەئیت:۔
بۆ ئەمە خواى گەورە ئەم نایەتەى ناردە خوارەو ھە (إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ
وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا
مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ { ۳۳ }) (المائدە).

واتە: ۱- بێگومان پاداشتی ئەوانەى کە دەجەنگێن و دوزمانیەتی خواو پێغەمبەرەکەى دەکەن
و بە گەرمی ھەول دەدەن بۆ بلاو کردنەو ھە قەسادو بەدەرەوشتی لە زەویدا ھەر ئەو ھە
ئەوانەیان کە خەلکیان کوشتوو ھە دەبێت بکوژرێن ئەوانەش کە خەلکیان کوشتوو
و جەردەشیان کردوو ھە دەبێت لە خاچ بدرێن ئەوانەیان تەنھا جەردەمی دەکەن دەست
و ھاھێکیان بە پێچەوانەو ھە بپرێت ئەوانەیان کە مەترسیان لێدەگرێت ئەو ھە بخرێنەو
لە وولات ئەو سزایە خەجالتی و سەر شوێنە بۆیان لە دونیادا لە قیامەتیشدا سزای سەخت
و گەورەیان بۆ ھەبە ۲۰۴ .۔۔۔۔

۲۱۷. نەخشەكەى عەبدوللانى كورى عەتىك وھاوئەكانى دژى ئەبورا فيع

سەرى گرت

سەلامى كورى ئەبو لىھوقەيق لە جوولەكەى نەوئى نە ضىر بوو دواى ئەو پىلانەى كە جوولەكە وويستيان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بكوژن لە مەدىنە دەركران وخۇيان گەياندە خەيبەر ئەم جوولەكەى يەكك بوو لە پىلان گىران لە خەيبەرىش بۇ خۇيان دانەنىشتن خەرىكى ئازاوە نەوئە بوون چەند سەر زلىكيان كەوتنە پىلان گىران بۇ لە ناو بردنى موسلمانەكان نەوئە بوو قورمىش و غە طە فائىيان ھەل نان تا دەھەزار جەنگاوەرى قورمىش و غە طە فان بھىننە سەر مەدىنە بۇ جەنگى ئەحزاب وسەرەنجام خواى گەورە موسلمانانى لە دەستيان دەرپاز كرد سەلام خوى گەياندەو خەيبەر وپەيوەندى لەگەل سەرۆكى ھۆزە بت پەرستەكان بەست بەو نیازەى لە دژى موسلمانەكان ھەليان بنى تا جەنگىكى ترى وەك جەنگى ئەحزاب بەرپا بکەنەوئە بۇ ئەمە پىويست بوو موسلمانان لە كۆلى خۇيانى بکەنەوئە پىنج پياو لە خەزرجەبەكان خۇيان ئامادەكردبۇ ئەوئى پادشاى خەيبەر بكوژن پياوئەكانىش برىتى بوون لە :-

۱ - عەبدوللانى كورى عەتىك.

۲ - مەسوودى كورى سىنانى ئەسلەمى.

۳ - عەبدوللانى كورى ئونەيسى جوهەينى.

۴ - حارىثى كورى رەبىعى ئەبو قەتادەى ئەنصارى.

۵ - خوزاعى كورى ئەسوود.

ئەم پىنجىنە دواى راوئزكردن لەگەل پىغەمبەردا (ﷺ) بەرەو خەيبەر كەوتنە رى و عەبدوللانى كورى عەتىك ئەمىريان بوو تا كارىيان لى تىك نەجى پىش دەرچوونيان لەلایەن پىغەمبەرى غوئە (ﷺ) ئاموژگارى کران كە نە مندال و نە ئافرەت نەكوژن و دەست درئىزان

نەكەنە سەر ئەۋەش لە مانگى رەمەزانى سالى شەشەمى كۆچى دا بوو دواى چەند رۇژنىك ھەر
 پېنجىيان گەشتنە خەبەر (خەبەر) بازارىكى گەۋرە بوو بۇ كرىن وفرۇشتىنى كەل ۋەلى
 پېۋىست بە تايىبەت خۇراك ۋەك خورماۋ گەنم ۋجۇ ۋگەنمە شامى بۇيە غەرمبەكانى ئەو
 دەۋرۋوبەرە بە ئاسانى ھات ۋچۇيان نەكرد بەلام پېنج پالەۋانە خەزرجىيەكە ئەۋمىيان پى
 نەنەكرا چۈنكە ئەۋەى نە ضىر چەند مانگىك بوو لە مەدىنە دەرگرا بوون ۋيەك بە يەكى
 ئەۋس ۋخەزرجىيان ئەناسى ھەتا دەرگىيان ئەناسىن لە بەر ئەۋەى ھەر بە مندالى پىكەۋە ژيا
 بوون ۋنەگەر بيان دىيانايە ئەيان گرتن ۋئەيان كۈشتن چۈنكە مۇسلمانانى مەدىنە لەگەل
 خەبەرۇدا ناكۆك بوون بەلام شتىك كارى بۇ ئاسان كردن كە ئەۋىش ئەۋە بوو غەبدوللاى
 كورى غەتىكى ئەمىريان شارەزايى لە زمانى جوولەكەدا ھەبوو بۇيە ھاۋەلەكانى ھەشار دان
 ۋخۇى تىكەلى ھەندى جوولەكە بوو ۋتوانى بە زمانى خۇيان بيان دۈيىنى بۇ ئەۋەى زانىارى
 پېۋىست دەربارەى ئەبو را فىع سەلامى كورى ئەبو لحوقەىق ۋمر بگىرئ ئەمەش بۇ ئاسان
 كردنى كۈشتىنى دواى ئەۋەى نەخشەيان بۇ خۇيان دانا چۈنىەتى كۈشتىنى ئەبو را فىع لە
 رىۋايەتەكەى بوخارىدا ئاۋا باس كراۋە:- كاتىك كە مۇسلمانەكان ئەگەنە خەبەر غەبدوللاى
 كورى غەتىكى ئەمىريان فەرمانىيان بەسەردا ئەدا ئەۋان لەجىيى خۇيان دا بىمىننەۋە تا خۇى
 بچى ھەۋال بزانى كە ۋتى:- لە شوپنى خۇتان دا دابنىش تا سەير بىكەم غەبدوللاى كورى
 غەتىك دەلىت:- ھەۋلەم دا بچمە ناۋ قەلەكەۋە ئەۋە بوو گۈى درىژىكىيان ۋون بوو ۋبە
 شۇلەيەكەۋە لە قەلە دەرچوۋ بوون ۋبە دواى دا ئەگەرەن منىش ترسام بىم ناسن بۇيە سەرو
 قاچم داپۇشىن ھەرۋەك دەست بە ناۋ بگەيەنم پاشان دەرگاۋانەكە بانگى كرد بەر لەۋەى
 دەرگاگە داخەم كى دىتە ژۋورەۋە با بىت لە رىۋايەتىك دا بانگ لە غەبدوللاى كورى غەتىك
 ئەكات ئەى بەندەى خوا نەگەر ئەتەۋى بىتە ژۋورەۋە ۋەرە ئەمەۋى دەرگاگە داخەم ئەلىت:-
 چوۋمە ناۋ قەلەكەۋە كە خەلگەكە چوۋنە ژۋورەۋە دەرگاگە داخراۋ كىلەگانىيان بە كۆلە
 كەپەكەۋە ھەل ۋاسىن منىش لە شوپنى بەستەۋەى گۈى درىژىك دا لە نىزىك دەرگاى قەلەكەدا
 خۇم ھەشاردا ئەبو رافىعىش لە بالا خانەيەكى دا مېۋانى ھەبوون لە لاي ئەۋ نانى ئىۋارىيان
 خوارد ۋبە ھەسەردنەۋە بەشىكى شەۋ رۈيشت پاشان گەرەنەۋە مالى خۇيان كە دىنگە دىنگ

نەماو جەم و جۆلەم نەئەببەست هەستام بۆ کلیلەکان و دام گرتن و دەرگای قەلەکم کردەمو و وتم:-
 ئەگەر پێیان زانییم لەسەر خۆ بۆی دەر ئەجم دەئێت:- دواى ئەوە چووم دەرگای ژوورەکانیانە
 لە دەرەو لەسەریان داخست و هەرچی دەرگایەکم ئەکردەو لە ناوێوە لەسەر خۆم
 دانەخستەو وتم:- ئەگەر پێشم بزانی ئەوان ناگەنە لام من ئەو ئەکوژم گەیشتمە لای ئەبو را
 فەع ئەبینم وا لە ژوورێکی تاریک دا لە ناو خاوە خێزانى دا و نەم ئەزانى لە ج شۆنێکی
 ژوورەکەدايە وتم:- ئەبو رافەع وتی:- ئەوە کییە ؟ دەئێت:- بەرەو دەرگەکە خۆم هەنداو بە
 شمشیر دام گرتەو و سەریشم سوڕنەما لێدانى شمشیرەکم هیچی پێ نەکرد هاوارى لێ بەرز
 بوویەو و منیش لە ژوورەکە چوومە دەرەو بەلام دوور نەکەوتمەو کاتێک کە خاوەنى (
 السيرة الحلبية) راپۆیەتەکەى بوخارى نەقل دەکات دەئێت:- ژنەکەى ئەبو رافەع بە میردەکەى
 ئەئێت:- ئەوە دەرگەى عەبدوڵلای کورێ عەتیکە میردەکەى پێی ئەئێت:- دایکت رۆلە رۆت بۆ
 بکات عەبدوڵلای کورێ عەتیک لە کوێ یە ؟ لەبەر ئەوەى ئەوەى نە ضییر و هۆزى خەزەرەج
 دۆست و هاوێهەمان بوون تیکەلێان هەبوو و یەکتریان ناسیو بەشان وەک فریای بکەوم هاتە
 لای و دەرگەى خۆم گۆزى و بە عیبرى پێم وت:- ئەوە چیتە ؟ وتی:- دایکت تیا چیت پیاوێک
 هاتە ژوورەو بە شمشیر لێی دام ئەئێت:- جارێکی تر بۆی چوومەو و بە شمشیر لێم دایەو
 بەلام هیچی پێ نەکرد هاوارى لێ بەرز بوویەو و کەس و کاری بەخەبەر هاتن بەشیوەى فریا
 گوزار هاتە بە دەمیەو و دەرگەى خۆم گۆزى ئەبینم کەوتوو بە پشت دەئێت:- منیش
 شمشیرەکم خستە سەر و ورگی و خۆم دا بەسەرى دا هەتا قەرچەى نێسقانەکانم ببەست دواى
 ئەوەى کە شمشیرەکە لە پشتیەو دەر ئەجێ نێر زانییم کۆشتوو ئەئێت:- هاتم یەک بە یەک
 دەرگاکانم کردنەو و بەسەر سامیەو هاتە دەرەو هەتا گەیشتمە لای پەیزەکە و ئەم ویست
 بێمە خوارەو بەسەریەو کەوتمە خوارەو پێم دەرچوو خیرا بەستم و بە شەلە شەل هاتەو
 لای هاوێهەکانم وتم :- دەرچن مژدە بدن بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) من لێرە ناجوێم هەتا
 دەرگەى ئافەرتى شیوەن کەر ببیستم کە کەئەشیری بەر بەیان خوێندى شیوەن کەر لەسەر
 شووراکە وەستاو هەوالی مردنى ئەبو رافەعی گەورە بازەرگانی ئەهلى حەجازى دا بە خەلگەکە
 دەئێت:- نێر منیش فریای هاوێهەکانم کەوتم و بەر لەوەى کە بچنە خزمەتى پێغەمبەرى خوا

(ﷺ) مژدەم دایە ویۆم باس کرد فەرمووی: ئادەمی قاچت درێژ بکە کە درێژم کرد دەستی پیا هینا هەر وەک هەرگیز نازاری نەبووبی .

بوخاری ئەئیت: زوھەوی ووتووێھتی ھاتنەوێ خزمەتی پێغمبەری خوا (ﷺ) کە لەسەر مینبەر بوو و فەرمووی: (أفلحت الرجوة) عەبدوللای کۆری عەتیکیش وتی: دەم وچاوی خۆت گەشاوە بێ ئەوی پێغمبەری خوا فەرمووی: (أفکتموه ؟) نایە دەستان لێ وماند ؟ ووتیان :- بەئێ فەرمووی: (ناولني السيف) کە شمشیرەکەمی لە کێلان دەرھینا فەرمووی: (أجل هذا طعامه في زباب السيف) واتە: بەئێ ئەوێ خواردنەگەپەتی بە دەمی شمشیرەکەپەوێ دوای ئەوێ کە پێنج مۆسڵمانەکە ئەبوو پرا فەعیان کوشت و جۆولەکە ھەواڵەکەیان زانی کە مۆسڵمانان لە مەدینەوێ ھاتوون و کوشتووێانە بە تەبەت ھاوسەرەکەمی ھاواری کرد ئەو پیاوێ عەبدوللای کۆری عەتیک بوو و دەنگی ناسیوتمەوێ جۆولەکە ھەوێان دا ئەوانە بگرن یان بیان کوژن ئەوێ بوو بەسەرکردایەتی حاریث ئەبو زەیتەب پێش بەرەبەیان سێ ھەزار جۆولەکە بلایەیان لێ کردو بەدوای بکوژانی ئەبو پرا فەعی دا گەران بەلام بێ ھوو دەرھوو نەیان دۆزینەوێ چونکە بە چاکی خۆیان شارد بۆوێ ھەتا ئەئیت دوو روژ خۆیان حەشار داوێ ئەوسا بەرمو مەدینە کەوتوونەتەرێ. ٢٠٥

۲۱۸. ﴿لە حودەیبییەدا موعجیزەیکە گەورە پێغەمبەری خوا (ﷺ)﴾

دەرکەوت ﴿﴾

لە کاتی بار خستنی موسلمانان دا لە حودەیبیە موسلمانان ھەر ھەموویان موعجیزەیکە روون و ئاشکرایان بە پێغەمبەری خواوە (ﷺ) بینی ئەو بوو لەسەر بیرێک خستیان کە ئاوێکی زۆر کەمی تێدا بوو ھاوولان کەوتنە پێش برکێ کە ھەرکەسە ئەویست خۆی ئاو بخواتەو وولاغەکەشی ئاوبدات سەیریان کرد ئاوەکە یەگجار کەمە کە بەشی چەند کەسیکی کەمیش ناکات چ جایی ئەوان کە ھەزارو چوار سەد کەس بوون و زۆر بەشییان ولایان پێ بوو ئەبوا موسلمانەکان ماومێک لە حودەیبیە بمانەووە بۆیە سەرنجیان دا حال و گوزەرانی خۆیان وولاغەکانیان یەگجار سەخت ئەبێت و بە بێ ئاو ناژین و لەو نزیکانەش دا ئاویان دەست ناکەوێ چونکە لە ھەر شوێنیکیش ئاوەبێ قورەیش دەستی بەسەردا گرتوو و ناھێلن کەلکی لێ و مریگرن کە ھاوولان ھیچ چارەیان بۆ پەیدا کردنی ئاو لەبەردەمدا نەمایەو ھاتنە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) و دادی بێ ئاویان کرد ئەویش پەنای بردە بەر بارمگای خۆی کەوڕە و پاشان فەرمانی بەسەر یەکی لە ھاوولانی دا تا بجێتە ئاو بیرە کەم ئاوەکەو و ئەو تیرە پێیدا بجەقیانی کە بە دەستی موبارەکی خۆی پێی دا ئەو ھاوولە ئاوی ناحیەکی کۆری ئەعجەم بوو جا ناحیەکی کۆری ئەعجەم ئەو و تـ: کە دادی کەم ئاوی بڕایە خزمەتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بانگی کردم و لەتیر دانەکە دا تیرێکی دەر ھێناو دای پێم و داوای دۆلکەیکە لە ئاوی بیرەکە دا کرد کە بۆم ھێنا دەست نوێزی پێ گرت و ئاوی لە دەمی پادا کردیو ئەو ئاو دۆلکەکە و خەلکەکەش گەرما زۆری بوو ھێنا بوون و تەنھا یەک بیریش ھەبوو و بێت پەرستەکان زوو گەشتبوونە بەلەح و دە ستیان بەسەر ئاوەکانی دا گرتبوو فەرمووی: (إنزل بالماء فصبه في البئر وأثر ماءها بالسهم) فەرمووی: دابەزە ئاو بیرەکەو و ئەم ئاوە بکەرەو ئەو بیرەکەو تیرەکەش بە بیرەکەدا بجەقیانە ئەتێت: منیش چووم و ھام کرد دەی بەو خواوەی کە ئەو بەھەق پەوانە کردوو نەھاتبوو مە دەرەو ھەتا ئاو خەریک بوو دام پۆشی بە وێنە قابەلەمە ھەل چوو ھەتا پێ لە ئاو بوو ئاوەکە یشتە لێوی بیرەکە و لەھەراغیا بە دەست

ئاويان دەر نەھىئا ھەتا دوايەگيان تېر ئاو بوون كاتىك كە ئەم موعجىزەيە رووى دا ھەموو سوپاي ئىسلام بەچاوى خۇيان بىنيان وبە ھىچ كەس ئىنكارى نەئەكرا ھەتا مونافىقەكان وەك كورپى ئوبەى وجەددى كورپى قەيس بە چاوى خۇيان ئەمەيان بىنى وھەندى لە خزم ونزىكانيان كەوتنە گلەيى ولۆمەى عەبدوللاى كورپى ئوبەى كە واز لە پى چەوت وچەوتلى نىفاق ناھىنى يەكئ لەوانەى كە لۆمەى كورپى ئوبەى كرد ئەوسى كورپى خەولى خەزرەجى بوو كە لە ھۆزەكەى عەبدوللاى كورپى ئوبەى بوو كە تاكەى قەناعەت بە راست گۆيى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ناكات؟ بەلام عەبدوللا خۇى ناسا بە بى ئيمانانە وەلامى دايمەو وئەوس لىى توورە بوو ئەلئىت:- شتى وەھام دپوہ ئەوسىش ئەلئىت:- خوا خۆت وراو بۇ جونى ناسىرىن كات ئەم ملە جەرەى عەبدوللا گەيشتەوہ لای پېغەمبەرى خوا (ﷺ) جا كە عەبدوللا ھات بۇ دانىشتن لە خزمەتى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) پىى قەرموو:- (أي أبا الحباب أين رأيت مثل ما رأيت اليوم ؟) قەرموو:- عەبدوللا ئەوہى ئەمپۇ دىت لە چ شوئىكى تر دپوتە ؟ وتى:- ھەرگىز وەك ئەمەم نەدپوہ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوہى ومبىر ھىنايەوہ كە بە ئەوسى كورپى خەولى وتبوو عەبدوللاش چارى نەما ونىكارى ئەو ووتە ناسىرىنەى نەكرد جا بۇ ئەوہى نەكەوتتە بەر خەشمى موسلمانان وتى:- (استغفر الله) عەبدوللاى كورپى ئەو مونافىقەش كە گەنجىكى چاك وخوا ناس بوو وتى:- داواى لى خۆش بوونى بۇ بكە ئەى پېغەمبەرى خوا ئەویش داواى لى خۆش بوونى بۇ كرد ھەروەھا جەددى كورپى قەيسىش بەش بە حالى خۇى لەناو خزمەكانى دا سەردار بوو بەلام ئەمىش لە نىفاقدا ھاوتاي كورپى ئوبەى كردو وەك ئەویش رقى لە پېغەمبەرى خوا بوو بەلام بۇ ئاۋاوە لەگەل سوپاي ئىسلامدا ھاتبوو واقىدى لە ئەبو قەتادە باسى كردوہ كە ووتوويەتى :- كاتىك كە لە حودەيبىە خستمان وناو كەم بوو گوئى ملە جەددى كورپى قەيس بوو ئەى وت:- دەرچوونمان بۇ ناو ئەو خەلگە ھىچى بەسەر نەبوو ھەر ھەموومان لە تىنوانا ئەمىرىن ئەبو قەتادە ئەلئى:- وتم:- باوكى عەبدوللا ئەوہ مەلئ جا بۇچى بەرئ كەوتوويت؟ وتى:- لەگەل خزمەكانم دا ھاتووم وتم:- ئەى بۇ عەمرە نەھا تووويت؟ وتى:- نەخىر بەخوا ئىحرامم نەبەستووہ ئەبو قەتادە وتى:- نىەتى عەمرەشت نەھىئاوہ ؟ وتى:- كاتىك كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پياوہكەى بانگ كرد وبە تىرەكەوہ دابەزى بە ناو بىرەكەو

پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە دۆلەکەدا دەست نوێژی گرت و ناوەکەى ناو دەمیشى تفى یەوہ ناوی وپاشان ناوەکەى گەڕاندەوہ بۆ ناو بیرەکە و ناوی بیرەکە ھەڵ چوو ئەبێنم جەدد ھەردوو پێی لە قەراغى بیرەکەوہ بۆ ناو ناوەکە شۆڕ کردوونەتەوہ دەلی. منیش وتم: باوکی عەبدوللا ئەوہی تۆ وت کوا؟ وتی: گالتم لەگەڵ کردی ئەوہی کە وتم: ھىچى بۆ موحمەد نەگێریتەوہ ئەبو قەتادە دەلی. منیش ئەوہم زووتر بۆ پێغەمبەر (ﷺ) باس کرد بوو جەدد تووڕە بوو وتی: لەگەڵ چەند منداڵێکی خزمان ھەلس وکەوت دەکەین کە گوێ بە پایەو تەمەنمان نادەن بە راستى نەمڕۆ ناوسکی زەوی چاک ترە لەسەر زەوی ئەبو قەتادە ئەلی. ئەوہ بوو قسەکەیم بۆ پێغەمبەر (ﷺ) باس کردبوو ئەویش قەرمووی: (إبنہ خیر منہ) واتە: کورەکەى لە خۆی چاکترە ئەلی. چەند کەسیک لە خزمانم تووشم بوون و دەستیان دا یە سەرزەنش کردنم لەسەر ئەوہی کە قسەیکەم گەیاندا بوو بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) منیش پێم وت: بە راستى خزم گەلێکی خراپن تیاچن لە جەددی کوڕی قەیس بەرگری ئەکەن؟ ووتیان: بەلی گەورەو سەردارمانە وتم: بەخوا پێغەمبەری خوا (ﷺ) سەرداری ئەوہی لەسەر ئەوہی سەلیمە لا بردووە و بێشری کوڕی بەرائی کوڕی مەعووری گردۆتە سەردارمان و ھەر پایەو پلەیک لە دەرگای جەددا بوو و پووخاندوومانە و لە دەرگای بێشری کوڕی بەررا دا بنیاتمان ناوەتەوہ و ھەتا رۆژی قیامت ھەر ئەو سەردارمانە جەددی موناھیق ھەروا بە ترسنۆکی ژیاى بەسەر بردو لە کاتی بەیعت دانى شدا لە ترساندا خۆی ئەشاردەوہ.^{۲۰۶}

٢١٩. ﴿لە کاتی ووتوو ویژی پێغەمبەری خواو عورووی کۆری مەسعوود لە

خودەیبیەدا ڕووداویکی سەیر ڕووی دا﴾

دوای ئەوەی کە بت پەرستانی مەککە عورووی کۆری مەسعوودی سەقەفیان ناردە لای پێغەمبەر (ﷺ) لە خودەیبیەدا عوروو مەککی جێنێشت وچوووە خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) وە لە نزیک پێغەمبەر (ﷺ) دانێشت پاشان کەوتە قسەکردن و وتی: ئەی موحەممەد ئەووە چیه کۆمەڵە خەڵکیکی هەرچی وپەرچی وناکەس بەجەت هێناوتمە سەر خزم وکەس وھۆزەکەت دمتەوێت بن بڕیان بکەیت وپەوان لە ناویان بەمریت ووریابە ئەووە فۆرەپەشە بەھەرچی گەورەو بچوووک وژن ومنداڵیانەووە ھەموویان بۆت ھاتوونە دەری وچل وپەرگی پلنگیان پۆشیووە وپەیمانیان داوە بەخوا ھەرگیز بە تۆبزی ووزۆرە ملی ڕینگە تەبێ نەدەن بجیتە ناو مەککەووە پێغەمبەری خواش چ فەرماشتیکی بە بودەیلی کۆری وەرقاء فەرموو بوو بە ئەویشی ڕاگەیاندا لە گیرانەووی تردا پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەویش فەرمووی: (إنا لم نأت لقتال ولكننا أردنا أن نقضي عمرتنا وننحر هدينا فهل لك أن تأتي قومك فأنهم أهل قتب وأن الحرب قد أخافتهم وأنه لا خير لهم أن تأكل الحرب منهم إلا ما قد أكلت فيخلون بيني وبين البيت فنقضي عمرتنا وننحر هدينا ويجعلون بيني وبينهم مدة تزل أي تهدأ فيها نساؤهم ويأمن فيها سربهم ويخلون بيني وبين الناس فإني والله لأقاتلن على هذا الأمر الأحمر والأسود حتى يظهرني الله أو تنفرد سالفتي , فإن أصابني الناس فذاك الذي يريدون وإن أظهرني الله عليهم أختاروا, أما قاتلوا معدين وأما دخلوا في السلم وافرین).^{٢٠٧}

واتە: ئێمە نەھاتووین بۆ شەڕ وکوشتار بەلام ئێمە دەمانەوێت عەمرەکەمان بەجێ بگەینین وھۆربانیەکانمان سەربرین با ئەوەت پێ بلێم کە چووێوە لای خزم وکەسانت ئەوان تا کەی مائیان لە سەر پەشتی ئەسپ و ووشت بێت وەک کۆچ وباری کۆچەرێەکان وە جەنگ وھەرا دوو چاری ترس وەڵە ڕاوکی ی کڕبوون وھیچ خێرو بیری تێدا نیە بۆیان لە کاتیکیدا شەڕ وکوشتار لەبنی ھێناون ئینجا ھەتاگو بە تەواوی نەی بڕاندوونەتەووە با لە پەيوەندی

^{٢٠٧} (أخرجه ابن أبي شيبة - المصنف - (٣٧٩٩٤).

نیوان من وخەلکەکه بگەرێن وخۆم یەکلایی بکەمەوه وەللاهی من شهر دمکەم لەسەر ئەو
 پەيامە خواپیه لەگەڵ تیکرای ئەو خەلکە بەبێ حیاوازی ڕەگەزو ڕەنگ وزمان هەتاگو خوا
 سەرم دمخات یان لەو پێناویدا سەری خۆم دا دەنییم ئەگەر خەلکی توانیان لە ناومان بەرن ئەوا
 ئاواتیان ھاتۆتە دی وئەوانیش ئەو میان دەوێت وئەگەر خواش سەری خستم بەسەریاندا ئەو
 ئەوان سەرپشکن یا خۆیان بۆ شەڕو کوشتار ئامادە دەکەن یاخود بەوویستی خۆیان بچنە
 پەیمانێ ھەرکەسیکەوه عورپەوی کۆری مەسعوود لەو کاتەدا وتی: ئایە کەسێک بەر لە تۆ لە ناو
 عەرەب وویستووێتەتی بنەچەو خزم وکەسی خۆی لەبن بێنی بە راستی ئەو کەریکی نەشیاو
 ونەگونجاو وەللاهی من وا دەبینم ئەو خەلکە ھەرچی وپەرچی و دەم ڕووتە لە دەم وچاواندا
 ئەو دەخوێنمەوه کەسبە ی ھەر شتێک ڕووبدات ئەوان ڕادەکەن وپشتت بەردەمدن لەو کاتەدا
 ئەبو بەگری صدیق - خۆی لێ زازی بێ - کە لە پشت پێغەمبەری خواوہ (ﷺ) دانیشتبوو
 فەرمووی: ئەی دەستت بە لاقیتە ی لات نییم ڕادەکەین وپێغەمبەر (ﷺ) جێ دەھێلین
 وپشتی تێ دەکەین نییم دووچاری شکستی دەکەین وبە دەست دوژمنیەوہی دە دەین عورپە
 وتی: ئەو کێیە ئەی موحەمەد ؟ فەرمووی: ئەبو بەگری کۆری ئەبو قوحافە یە وتی:
 وەللاهی لە بەر ئەو نەبوا یە کە چاکە یەکت بەسەرمەوہ یە هیشتا قەرمبووم نەکردۆتەو بۆت
 دەنا وەلامم دەدا ی تەوہ بەلام با ئەو لە بری ئەو بێت واتە: - عورپە ھەستا بوو بە لە ئەستۆ
 گرتنی خۆینی کوژراویکی خزمی ئەبو بەگری یارمەتی وھاوکاری باشی کرد بوو بۆ
 ئاشتەوا ییە کە عورپە پێغەمبەری خۆی دەواند ھەر کاتی ک قسە یەکی دەکرد دەستی دەبرد بۆ
 یشی پێغەمبەر (ﷺ) ئەو ھەش نەری تیکی باوی ناو خێلە عەرەبەکان بوو لە کاتی گەفتو گۆدا بە
 تاییبەتی لە کاتی ڕازی کردنی بەرامبەر و نەرمی نواندن بە مەبەستی لێک نزیک بوونەوہ لەو
 کاتەدا موغیرە ی کۆری شوعبە وەک پاسەوان بە دیار سەری پێغەمبەری خواوہ (ﷺ)
 وەستابوو خۆی دەمامەک دا بوو بە خودە ی ئاسنین وشمشیرە کەشی بە دەستەوہ بوو ھەر
 کاتی ک عورپە دەویست دەستی ببات بۆ یشی پیرۆزی پێغەمبەر (ﷺ) بە دەسکی
 شمشیرە کە ی دە ی گێشا بە دەستیدا و دەیفەرموو: دەستت بکێشەوہ لە یشی پێغەمبەر بەر

لەۋەى نەگەرپېتەۋە بۇلات لە گېرپانەۋمىيەكى تردا دۇنيايە يا ئەۋمىيە دەستت دەكېشەۋە يا دەستت ناگەرپېتەۋە بۇلات.^{۲۰۸}

عورپە سەرى بەرز كەردەۋە وتى:- ئەى بى بەلا بى چەند توندو تىزو زېرىت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بزمىيەكى كەرد عورپە بېى وت:- ئەۋە كى يە موحەمەد ؟ (ﷺ) فەرموۋى:- ئەۋە برازاگەتە موغېرەى كورپى شوغەبەيە وتى:- ئەى چەند سېلەى ئەى ئەى ستەمكارى پىاو كوز تۆ هېشتا لە تاۋانەكەى دويىنەت پاك نەبوۋىتەۋە كە لە بازارى (عكاظ) ئەنجامت داۋە ھەۋل وگۆشى مەن نەبوۋايە تاۋانەكەت نەدەبىرايەۋە وسولحت بۆ نەدەگرا ئىبن ھىشام - رەھمەتى خۋاى لى بى - دەلىت:- مەبەستى عورپە لەۋ قەسەيە ئەۋە بوۋ كە موغېرەى كورپى شوغەبە - خۋاى لى رازى بى - بەر لە موسلمان بوۋنى سىانزە كەسى لە بەنى مالىكى ھۆزى (تقىف) كوشتبوۋ ئەۋەش ئاشوبى بەر پا كەردبوۋ ھەر دوو بەرە بابى ھۆزى (ئە قىف) كەرد بە گزىيەكدا بەنى مالىكى خېلى كوزراۋەكان ۋە ئەخلاف خېلى موغەپەرە عورپە خويىنى ھەر سىانزە كوزراۋەكەى خستە ئەستۆى خۇبى وخويىنەكەى پېدان بەۋەش كېشەكەى چارە سەر كەرد وئاشتەۋاىى خستەۋە نىۋانىان .

ئىبن ھەجەرى عەسقەلانى - رەھمەتى خۋاى لى بى - دەلىت:- بوختەى پروۋادەكەى موغەپەرە بەم شىۋمىيە بوۋ موغەپەرە لەگەل كۆمەلىك بۆ گەشت دەرچوۋن بە مەبەستى سەردانى كەردنى موقەۋقىسى مىسر ئەۋىش مىۋاندارىيەكى باشى كەردن وپزىكى شايستەى لى كەرتن ۋەبەخشىكى باشى ۋەك ديارى پېدان ئەۋانىش بەشى موغەپەرەيان كەم دانائو پەشت كويىان خست ئەۋىش ئەمەى لە دلى خۇى كەرت ولييان بە رق دا چوۋ كاتىك لە رېگادا گەرپانەۋە ئارەھيان خواردەۋە كاتىك سەرخۇش بوۋن وخەۋيان لىكەۋت موغەپەرەش ئەم ھەلەى قۇستەۋە ۋەئلى كوتايە سەريان ۋەھەموۋيانى كۈشت.^{۲۰۹}

^{۲۰۸} (أخرجه ابن أبي شيبة - المصنف - (۹ / ۲۰۰) وصحح إسناده كل من الحفاظ في - المطالب العالمة - (۲۸۹) والبرصري في - تحاف الخيرة المهرة - (۶۲۸۰) .

^{۲۰۹} (فتح الباري) (۵ / ۳۴۰) .

هه موو مال و که لو په ل و سامانه که شی هینان وله دوایدا هاته خزمهت پیغمبهری خودا
(ﷺ) و موسلمان بوو پیغمبهر (ﷺ) فهرمووی: پیی :- (أما الإسلام فأمتك وأما المال
فلسـت منه في شيء فإنه مال غدر لا حاجة لنا فيه).

واته: - موسلمان بوونه کهتمان له دلهوه پیی رازین به لام مال و سامانه کهت په یوهندی به
نیمه وه نیه و هیچ شتیکی لی وهر ناگرین نه وه مالی به ستهم زهوت گراوه نیمه هیچ پیویستی
په گمان پی نیه به و جوړه پیغمبهری خوا رازی نه بوو وهری بگریت.^{۲۱۰}

^{۲۱۰} (أخرجه - أحمد (۱۸۱۵۳) وقال محققه إسناده صحيح على شرطهما والطبراني (الكبير) (۲۰ / ۳۶۵) وقال
محققه حديث صحيح النسائي (الكبرى) (۸۷۳۳) وقال الشيخ مقبل في صحيح المسند (۱۱۵۰) حديث
صحيح)

۲۲۰. ﴿بەسەرھاتی ئەبو جەندەلی کۆری سۆھەیل لە کاتی مۆرکردنی رێکەوتنامەی حودەیبیەدا﴾

لە حودەیبیەدا ھەرکە ئەبو جەندەلی کۆری سۆھەیلی کۆری عەمر گەشتە خزمەت پێغمەبەری خوا (ﷺ) کاتیکی بینی بەرەو پرووی دێت فەرمووی: ئەو سۆھەیلە خۆی گەورە ئەم دۆخەتان بە ئاسانی بۆ چارەسەر دەکات دیارە قورەیشی یەکان رێکەوتن وناشتە وایان دەوێت کاتیکی ئەو پیاومیان ناردووە ھەرکە سۆھەیلی کۆری عەمر گەشتە خزمەت پێغمەبەری خوا (ﷺ) گفتو گۆی دەست پێ کردو قسە کردن لە بارەی دانوستانەکەووە درێژی کیشا پێدا چوونەووەی تەواویان کردو دەستیان پێ دموکردووە ھەتاگو بە رێکەوتن وناشتەوایی لە نیوانیاندا کوتایی پێ ھات کاتیکی بە تەواوی کارەکە بپارێووە وھیج شتیک لە گۆر ئەما عومەری کۆری خەتتاب - خۆی لێ پازی بێ - بەھەلە داوان خۆی گەیاندا ئەبو بەکر - خۆی لێ پازی بێ - وتی: ئەی ئەبو بەکر ئایە ئەو پێغمەبەری خوا (ﷺ) نییە ؟ وە ئیمەش موسلمان نین ؟ ئەوانیش موشریک و بێ باوەڕن ؟ وتی: بەئێ ، وتی: باشە لەسەر چی ئیمە بە زەلیلی لەسەر ئاینەکەمان پازی بین ؟ ئەبو بەکر وتی: ئەی عومەر پابەند و دلنایە پێغمەبەر (ﷺ) بێ مەبەست ئەم کارە نەکردووە من شایەتی دەدەم کە ئەو نێردراوی خواپە عومەریش وتی: وەمنیش شایەتی دەدەم کە ئەو پێغمەبەری خواپە ئنجا سۆھەیل وتی: نوسراویکم بۆ بنووسە و لە نیوان ئیمەو خۆتاندا با نوسراویکی فەرمانی ھەبێت لە نیوا ئەماندا پێغمەبەری خوا (ﷺ) فەرمووی بە عەل - خۆی لێ پازی بێ - (أكتب الشرط بیننا أكتب:- بسم الله الرحمن الرحيم).^{۲۱۱}

واتە :- بنووسە ئەو خال و مەرجانە لە سەریان رێکەوتن سەرەتا بنووسە (بسم الله الرحمن الرحيم) سۆھەیل وتی: وەللاھی من (الرحمن الرحيم) ناسم و نازانم کێ یە بەئێگو

^{۲۱۱} (أخرجه البخاري (۱۳۱۸۴) ومسلم (۱۷۸۳))

ئەو بنووسە کە ناسراوە لەلامان (باسمک اللھم) کە پيشتەر دھت نووسی مۇسلمانەکان ووتیان:-
وہللاہی ئیمہ هیچ شتیک نانوو سین تەنھا (بسم اللہ الرحمن الرحیم) دونوو سین.^{۲۱۲}

پيغه مبهري خوا (ﷺ) فەرمووی:- (اكتب باسمک اللھم ما صالح علیہ محمد رسول اللہ
سہیل بن عمرو) واتە:- بنووسە (باسمک اللھم) ئەو ئەو پيکەوتنە یە کە موحمەد
پيغه مبهري خوا (ﷺ) وسەھەیلی کورپی عەمر لە سەری پيکەوتن سۆھەیلی کورپی عەمر
وتی:- وہللاہی ئیمہ دان نانیین بەویدا سویند بەخوا ئەگەر بەمانزانیایە تۆ نیردرای خوای
پيگريمان لئى نەدەکردیت لەوہی سەردانی کەعبە بکەیت وشەرمان لەگەڵ نەدەکردیت
وباوەرمان پي دەکردیت وبەیعەتمان پي دەدايت لەسەر ئەو پەيامە بەلکو ناوی خۆت ویاوکت
بنووسە یە کە ئەو پيکەوتنە یە کە موحمەد کورپی عەبدەللا وسۆھەیلی کورپی عەمر
لەسەری پيک هاتوون پيغه مبهري (ﷺ) فەرمووی:- وہللاہی من نیردراو فرستادی خوام ئەگەر
نیوہش بە درۆم بکەنەوہ عەلى :- بیسەرہوہ خوايە تۆ دەرانی کە من پيغه مبهري تۆم ئەوہ پەش
بکەوہ ئەى عەلى وبنووسە:- ئەمە ئەو پيکەوتنە یە کە موحمەد کورپی عەبدوللا مۆری
کردووە.^{۲۱۳}

عەلى - خوای لئى پازى بئى - وتی:- وہللاہی نایسەرہوہ پيغه مبهري خوا (ﷺ)
نووسراوەکەى وەرگرت کە خۆى نەخویندەوار بوو سەرپەوہ وا بریار درا لەسەر ئەوہی دەست
نەھیننە پيگەیان تا بتوانن تەواف بکەن سۆھەیل وتی:-

وہللاہی نابیت خیلە عەرەبەکان بلین بە زۆرە ملئى چوونە مەککەوہ بەلام ئەگەر سالى
ئایندە هاتن ئیمە شارەکەتان بۆ چۆل دەکەین خۆت وھاوہلانت وەرنە ناو مەککەوہ سئ پۆژ
تایدا بمیننەوہ وتەنھا چەکی پيوارتان پي بیت دەبیت بینە ناو شارەوہ تەنھا شمشیرتان پي
بیت لە کيلاندا وە پيکەوتن کە بۆ ماوہی دەسال شەرو کوشتار لە نيوانیاندا بوہستیت
وخەلکی بە تەواوی بکەونە ئاسایش و دلنایایەوہ ھەردوو لایان دەست لە خوین پشتنی یەگەر

^{۲۱۲} (أخرجه البخاري (۲۷۳۱) .

^{۲۱۳} (أخرجه أحمد (۱۱۸۷) وقال محققه إسناده حسن) .

ھەلگىرن ولە كاتى بە يەك گەشتىندا دەست لەيەك نەكەنەو ۋە ھەرومھا لەسەر ئەو ۋە پىك ھاتن كە ھەر كەسىك لە قورمىشەكان ھاتە خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) تا مۇسلمان بىت بېويستە پىكە پېدان وپۇخەستى خاۋەن ۋەكەس ۋەكارى لەسەر بىت گەر ۋا نەبىت بېويستە بىنيرنەو ۋە بۇ مەككە لە دواى ئەو پىكەۋتەنە مۇسلمانەكان ۋوتيان:- (سبحان الله) چۇن بىنيردېتەو ۋە بۇلاى مۇشركەكان لە كاتىكدا ھاتوۋە مۇسلمان بوۋە ؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋ:- (اكتب فكتب :- من ياتي منكم رددناه عليكم ومن اتي منا تركناه عليكم) ۋاتە:- بىنۋسە:- ھەر كەسىك لە لاى ئىۋەو ھات دەينيرنەو ۋە بۇ لاتان ۋە ھەر كەسىك لە لاى ئىمەو ھاتە ناۋتا نېۋ مەككە ئەو دەست بەردارى دەين بۇتان ۋوتيان:- ئەى پېغەمبەرى خوا بىنۋوسىن ۋە ھەمىيان پى بىمىن ؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋ:- (نعم إنه من ذهب منا إليهم فأبعده الله , من جاءنا منهم فرددناه سيجعل الله له فرجا ومخرجا) ۋاتە:- بەئى ھەر كەسىك لە ناۋ ئىمەو ۋە پىۋاتەو ۋە ناۋيان ئەو ۋە خوا پىزگارى كىرۋىن لە دەستى لە كۆلمان بوۋتەو ۋە ھەر كەسىكىش لە لاى ئەۋانەو ۋە بىتە لامان كە دەيگىرېنەو ۋە بۇ لايان خۋاى گەرە ۋە زوۋترىن كات دەرۋى خىرى لى دەكاتەو ۋە پىزگارى دەكات. ۲۱۴

ۋە يەككىكى تر لە بەندەكانى پىكەۋتەنەكە كاتىك كە نوۋسراۋەكەيان نوۋسى ئەو ۋە بوۋ كە دۇنيا بىن ۋەھىچ پەيمان شكىنى ۋە فرسەت قۇستەو ۋە ھەلۋەشاندىنەو لە نىۋانماندا نەمىنەت ۋە خەلگىش پىشت راست ۋە دۇنيا بىن لەۋى ھەر كەسىك پى خۇشە پەيمان لە گەل مۇجەمەددا بىبەستەت ۋە ھاپەيمانى بى گرفت دەۋانەت ئەو كارە بكات لەۋىدا ھۇزى خوزاعە راست بوۋنەو ۋە ۋوتيان:- ئىمە گىرېبەستى ۋە ھاپەيمانى لەگەل پېغەمبەرى خوا (ﷺ) مۇر دەكەين ۋە ۋەچىنە پەيمانى ئەۋمە ۋە بى بەگىش ھەستان ۋوتيان :- كەۋاتە ئىمەش گىرى بەستى ھاپەيمانىيە تېمان لەگەل قورمىشەو دەچىنە ھاپەيمانىيەتى ئەۋانەو ھىشتا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەردەۋام بوۋ لە نوۋسىنى بەندەكانى پىكەۋتەنەمەكە ئەۋ جەندەل كورى سۈھەلى كورى

عەمىر ھاتە خىزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كە بە ئاسن بەستراپۇۋە وگۆت وزنچىر كرا بوۋە راپكرد بوۋ لە خواروۋى مەككەۋە ھاتبوۋ ھەتاكو خۇى كرد بە ناۋ رېزى مۇسلىمانەكاندا.^{۲۱۵}

وہ خۇى گەياندە خىزمەت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاۋەلانى پېغەمبەر (ﷺ) كاتىك دەرچوون بەرەو مەككە ھىچ گومان و دوو دلىەكيان لە فەتھ و رزگار كردنى مەككە دا نەبوۋ لەبەر ئەو خەو بىنىنەى كە پېغەمبەر (ﷺ) لە خەودا بىنىبوۋى كاتىك چاۋيان كەوت بە ھەوى كە دەھاتە پېش لە رېكەۋتن و ئاشتەۋايى وە قورەيش بەندو بارىان لەسەر دانان بۇ گەرانەۋميان ونەچوونە ناۋ شارى مەككە و كاتىك رازى بوون و چوونە ژېر بارى ئەو مەرجە قورسانەى دانوستان ئەمانەيان بىنى لە لايمەن پېغەمبەرەۋە (ﷺ) مقۇ مقۇيەك كەۋتە ناۋ خەلگەكەۋە ئەمەيان بە كارىكى گەورە و قورس بۇ سەر خۇيان دا دەنا ھەتاكو نزيك بوۋ دوو چارى لە ناۋ چوون و بى فەرمانى خواۋ پېغەمبەريان (ﷺ) بكات ھەر كە سۈھەيل چاۋى كەوت بە ئەبو جەندەلى كورې ھەستا بۇيى و كەۋتە پېدا كېشانى بە زللەو بە عەباكەى راي دەكېشاۋ ئىنجا وتى:- ئەى موحەممەد ئەمە يەكەم كەسە كە دەكەۋىتە گەردنت لە رېكەۋتنەكە كە بىگېرپىتەۋە بۇمەن پېغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى:- (إنا لم نقض الكتاب بعد) واتە:- ئىمە ھېشتا نوسراۋمەكەمان تەۋاۋ نەكردوۋە و مۇر نەكراۋە وتى:- وەللاھى ئەگەر وايت بە ھىچ جۇرىك لەسەر ھىچ شتىك رېكەۋتنن لەگەل ناكەين پېغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى:- ئەۋە بە من ببەخشە وتى:- نايبەخشەم بەتۇ فەرموۋى:- بەلگو ئەۋ كارە بكەيت وتى:- من ناتوانم ئەۋ كارە بكەم موكرىز وتى:- ئەۋە بەخشيمان بەتۇ سۈھەيل وتى:- موحەممەد كۇتايمان بە ھەموو شتىك ھىناۋ ھەموۋى بىراپەۋە لە نىۋان من وتۇدا بەر لە ھاتنى ئەمە فەرموۋى:- راست دەكەيت ئەبو جەندەل پروۋى كرده مۇسلىمانەكان ووتى:- ئەى گرۇھى مۇسلىمانان رادەستى موشرىكەكانم دەكەنەۋە لە كاتىكدا بە مۇسلىمانى ھاتوۋمە ناۋتان ئايە نازانن كە دوۋچارى چى دېمەۋە ؟ دوۋچارى سزاۋ ئازارىكى سەخت دېمەۋە لە پېناۋى خاۋادا عومەر - خۋاى لى رازى بى - وتى:- وەللاھى لەۋ رۇزەۋە كە مۇسلىمان بوۋم دوۋچارى ھىچ گومان و دوو دلىەك نەبوۋم تەنھا

^{۲۱۵} (أخرجه البخاري (۲۷۳۲) (۳۱۸۲) و مسلم (۲۷۸۴) .

ئەو پۆژە نەبیت چوومە خزمەت پیغمبەر (ﷺ) وەتم: تۆ پیغمبەری خوا نیت ؟
 فەرمووی: بەئێ: دەلێت: وەتم: گەواتە با بە زەلیلی رازی بین لەسەر ناینەکەمان و با
 نەگەرپینەو هەتاگو خوا نیوانی ئیمە و ئەوان یەکلایی دەکاتەو فەرمووی: (إني رسول الله
 ولست اعصيه وهو ناصري ولن أخالف امره ولن يضيعني) واتە: من پیغمبەری خوا من
 سەرپێچی ناکەم لە کاتیکدا ئەو پشتیوان و فریادرسە و پێچەوانەی فەرمانەکانی ناجوئیمەو
 ئەویش هەرگیز پشتم تێ ناکات و دەست بەردارم نابێت وەتم: ئەی تۆ نەت فەرموو پێمان کە
 ئیمە دەچینە کەعبەو و تەوافی بەدەوردا دەکەین ؟ فەرمووی: بەئێ من پێم وتی کە تۆ ئەم
 سال دەچیت ؟ وەتم: نەخێر فەرمووی: تۆ دەچیتە مەککەو تەوافی مائی خواش دەکەیت
 دەلێت: دوا ئەو چوومە خزمەت ئەبو بەکر پێم وە: ئەبو بەکر ئایە هەر بەراستی ئەو
 پیغمبەری خوا نیە ؟ فەرمووی: بەئێ وەتم: وە ئیمە لەسەر هەق نین و دوژمنەکانمان لەسەر
 ناھەق و پوچ نین ؟ وتی: بەئێ وەتم: ئایە کوژراوەکانی ئیمە لە بەھەشتدا نین و کوژراوەکانی
 ئەوانیش لە ناگەردا نین ؟ وتی: بەئێ وەتم: ئەی بۆچی رازی بین بە زەلیلی لەسەر ناینەکەمان
 و بەجوورە بگەرپینەو کە هیشتا خۆی گەورە نیوانی ئیمەو ئەوانی یەکلایی نەکردۆتەو ئەبو
 بەکر وتی: واز ببێتە عومەر لە بۆچوون و بیرو پای ئەو پیاو کە ئەو پیغمبەری خوا
 هەرگیز سەرپێچی پەروردگاری خاوەن دەسلەلاتی خۆی ناکات و خواش پشتیوان و سەر
 خەریەتی هەرگیز خوا دەست بەرداری نابێت پابەندی پێ و شوینی بە هەتاگو دەمرێ وەللاھی
 ئەو لەسەر هەق و راستی یە وەتم: ئەی نەیفەرموو پێمان کە دەچینە کەعبەو تەوافی دەکەین ؟
 وتی: بەئێ بەس فەرمووی کە ئەم سال دەچین ؟ وەتم: نەخێر وتی: گەواتە دەچیت و تەوا
 فیش دەکەیت عومەر دەلێت: بەردەوام خێرو سەدەفە و پۆژوو و نوویزی زیاتر ئەنجام دەدا
 و بەندەم ئازاد دەکرد لە ترسی ئەو ئەو پۆژوو کرد وەلە بەر ئەو فسانەی کردم هەتاگو
 ئەو خێرو چاگانە فەرمووی بکاتەو وە سۆھمیل بە توندو تیژی بەرامبەر ئەبو جەندەل
 وەستایەو وە عەباکە گرت و بە دواي خۆیدا پای دەکێشا بۆ ئەو بیباتەو بۆلای قورەیش ئەبو
 جەندەلەیش بە دەنگی بەرز هاواری دەکرد: ئەی گرۆھی موسلمانان ئایە دەمگیرنەو بۆ ناو
 موشریکەکان کە لەسەر ناینەکەم پاشگەزم بکەنەو بۆ شەریک و ھاوبەشی دانان دەلێت:

خەڵکەکە زیاتر ڕقیان ھەڵدە سا لەوێ کە بەسەریان دە ھات بەھۆی سۆلحەوہ پێغەمبەر (ﷺ) ھەرمووی: - (یا ابا جندل اصبر واحتسب فإن الله عز وجل جاعل لك ولین معك من المستضعفين فرجا ومخرجا , إنا قد عقدنا بيننا وبين القوم صلحا وأعطيناهم على ذلك وأعطونا عليه عهدا وإنا لن نغدر بهم) واتە: - ئەبو جەندەل خۆ ڕاگر بە وێشت بە خوا ببەستە دڵنیابە خۆی گەورە بە دەسلەت بۆ تۆ و ئەوانە ی لەگەڵ تۆدان لە جەوساوەکانی مەککە دەرۆی خێر و خۆشی و ڕزگاریان لێ دەکاتەوہ ئەوێش پەیمانمان بە یەکتەر داووە وە ئێمەش ھەرگیز ستەمکارو پەیمان شکێن نابین لەگەڵیاندا دەلیت: - عومەر بە ھەڵەداوان خۆی گەیانە لای ئەبو جەندەل ولە تەکیەوہ دەرۆشت و دە ی وت: - دان بە خۆدا بگرە ئەبو جەندەل ئەوانە موشریکن خۆینی ھەر کەسیکیان وەك خۆینی سەگ وایە عومەر خۆی لێ نزیک کردبوو و باوکیشی دەستی گرت بوو پەل کێشی دەکرد بە دوا ی خۆیدا عومەریش دەبووت: - ئەوہ تەنھا کەسیکە شمشیر لە خزمەتت دایە ئەبو جەندەل ئەوہ شمشیرمە بیگرە یەك بە یەك دەوستانەوہ سوھەیل وتی: - ئە ی عومەر ئەو یارمەتی دەدەیت لە دژی من دەلیت: - عومەر - خۆ ی لێ ڕازی بێ - دەسکی شمشیرەکی لێ نزیک دەخستەوہ بۆی دەبردە پێش عومەر - خۆ ی لێ ڕازی بێ - دەبووت: - دەمویت شمشیرەکە وەرگریت و باوکی بکوژیت ئەویش ھەر لە پال باوکیدا مایەوہ و بەوێش ڕیارەکە جێ بە جێ کرا و نەسراوەکەش تەواو بڕایەوہ کاتیك نوسراوەکە کۆتایی پێ ھات و مۆر کرا بە نامادەبوونی کەسانیك لە مۆسڵمانەکان و موشریکەکان لەوانە ی نامادەیی ڕیکەوتنەکە بوون لە مۆسڵمانەکان ئەبو بەگری صدیق و عەمەری کۆری خەتتاب و عەبدورەحمانی کۆری عەوف و عەبدەللا ی کۆری سوھەیلی کۆری عەمر و سەعدی کۆری ئەبو وەھاب و مەحمودی کۆری مەسلەمە و موکریزی کۆری حەفص کە ئەو کاتە موشریک بوو وە عەل کۆری ئەبو تالیبیش کە نووسەری ڕیکەوتننامەکە بوو.^{۲۱۶}

و دەربارە ی ئەبو جەندەل و ئەوانە ی تریش وەك پێغەمبەر (ﷺ) ھەواڵی داووە دقا و دەق ھاتە دی دەرۆی خێر و خۆشی و ڕزگاریان لێ کرایەوہ .

^{۲۱۶} (أخرجه البخاري (۲۷۴۶) (۲۷۳۲) (مسلم (۱۷۸۴) (وأحد (۱۸۹۱۰) وقال حقه إسناده صحيح .

۲۳۱. ﴿بەسەرھاتی سەلەمەدی کۆری ئەکوەع پائەوانە ناودارەکەى غەزای (ذی قرد)﴾

عیمرانی کۆری حوصەین - خۆای لى پازى بى - دەلێت: ھۆزى ئە ھیف کە لە طائف نیشتە جى بوون ھاوپەیمانی خێلى عوقەیل بوون دوو کەس لە ھاوولانی پێغەمبەریان (ﷺ) بە دیل کرتبوو ھاوولانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە تۆلەى ئەوودا کەسیکیان لە خێلى عوقەیل بەووشتومگەمەو دەستگیر کرد بە ناوی (عضبائ) کە پێشپەروى ئەو ووشترانەى دەکرد کە بۆ کاتى حەج دیاری دەکران وەک ھەدیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاتە لای ئەو دەست بەسەرە لە کاتى بەندکرانەکەى دا وتى: ئەى موحەممەد ؟ پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لى نزیك بوووە و ھەرمووی: چیت دەوێت ؟ وتى: لەبەر جى منتان گرتووە؟ ئەوە منیش لىگەپێن ئەى لەبەر جى ئەو ووشترەى پێشپەروى ووشترەکانى ھەدیەى حەجتان دەست گیر کردووە واتە: تاوانىكى گەورە بوو ئەوسا عیمران دەلێت: ئەو ووشترە پێشپەروى ووشترەکانى دیاری کراوى حەجى دەکرد لە سەردەمى نەقامى دا ھەر ووشترىكى لەو جۆرەش لەو سەردەمەدا رێگرى لى نەدەکرا لە ھەر حەوزو ئەستیلێک ئاوى بخواردایەتەو لە ھەر پاوان ولەمەپگایەکیش بلەمەپایە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووی: تۆ لە بەر ھاوپەیمانە ئە قەفەیکانت دەست بەسەر کراویت ئىنجا تەشرىفى رۆیشت لەلای و بانگى کردووە بپاوەکە ئىنجا وتى: ئەى موحەممەد ئەى موحەممەد پێغەمبەرى خواش (ﷺ) کەسایەتیهكى نەرم و نیا و بەبەزمى بوو لای کردووە بەلای دا و ھەرمووی : ئىنجا چیت دەوێت ؟ وتى: من موسلمانم پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پێى ھەرموو: (لو قلتها وانت تملك امرک اقلحت کل الفلاح) واتە: ئەگەر بەر لە دەست بەسەرێکەت ئەمەت بووتایە کارى خۆت دەکەوتەو دەست سەرفرازی تەواوت بۆ خۆت بە دەست دەھێنا واتە: ئازاد بوونت ئىسلامت دەبێدەو پاشان تەشرىفى رۆشت لەلای ئەووە دەپسان بانگى کردووە و وتى: ئەى موحەممەد ئەى موحەممەد پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاتەو لە لای و ھەرمووی: چیت دەوێت ؟ وتى: من برسیمە پێخۆرم بەدەنى بێخۆم وە زۆرم تینووە ئاوم بەدەنى ھەرمووی: ئەو پێداویستى رۆژانەتە ئامادىە دواتر ئالوگۆریان پێکرا بە

دوو کەسە موسلمانە کە کە ھۆزى ئەقىف بە دىل گرتبوونى پێغه مېرى خوا (ﷺ) (عضباء) ى
 لاى خۆى گلدایەووە بۆ گەشت و سەفەرى خۆى ئەووە بوو (عضباء) لەگەڵ مێگەلە و وسترەگەى تر
 نێردرا بۆ لەومرگا کە ھى پێغه مېرى خوا (ﷺ) بوو تا لە لەومەرگاگانى مەدینە بەلەومرین
 پاشان موشرىکەکان دايان بەسەر مێگەل و مالانى شارى مەدینەدا بە تالان بردنيان (عضباء)
 یش لە ناو ئەو مالانەدا بوو سەلەمەى کورپى عەمرى کورپى ئەکووع – خۆى لى رازى بى –
 لەو بارەو دەلێت: – لە خودمىبە گەراينەووە پاشان گەيشتینەووە شارى مەدینە ئەووە بوو
 پێغه مېرى خوا (ﷺ) مێگەلێک و وسترى خۆى لەگەڵ خزمەتکارىكى خۆى ناردە دەرەووە کە
 ناوى (رەباح) بوو بۆ لەومرگا منیش لە گەلێ دا بووم رۆشتم ئەسپى طە لەحى کورپى
 عوبەیدللام پێوو ئاوم داو پاشان مێگەلە کەمان نار دبە و وسترەگەى پێغه مېرى خواشەووە
 (ﷺ) بۆ لەومرگا کاتێک رۆشستين بانگى يەکەمى بەيانى داوو رانە و وسترەگەى پێغه مېرى
 خوا (ﷺ) لە ناوچەى (ذى قرد) دەلەومرگان کە کۆيێكى رەش بوو لە دوورى (٢٥ کم) لە
 باکورى رۆژھەلاتى شارى مەدینەووە بەلای ناوچەى غابەووە دواتر خزمەتکارىكى عەبدورەحمانى
 کورپى عەو فەم پێگەشت پێم وت: – بى قەزا بیت ئەووە چى بوووە ؟ وتى: مێگەلە و وسترەگەى
 پێغه مېرى خوا (ﷺ) وتم: – کى بەتالانى بردوونى ؟ وتى: – تاقمێک لە ھۆزى غە طە فان
 و فوزارە.^{٢١٧} سەلەمەى پالەوانى ئەم داستانە دەلێت: – کاتێک بەيانيمان کردووە دەبين
 عەبدورەحمانى کورپى عەبينەى کورپى حوصەينى فوزارى داوینەتى بە سەرمالانى پێغه مېرى
 خوا (ﷺ) کە ژمارمیان بیست و سترى مێینە بوو ھەموویانى داوختە پێش خۆى و شوانە کەشى
 کوشتووە کە زەپى کورپى ئەبو زەپى غەفارى بوو ئەووە بوو بەمەلە و ھەلە داوان خۆى
 و ئەوانەى لە گەلێ دا بوون لە ئەسپ سوارەکان بە راو دوونان مێگەلە کەیان لە شار دوور
 خستبوووە لەو بارەو ئەبن ھیشام دەلێت: – ئەو مالانە پیاویكى ھۆزى غەفار شوانى دەکرد
 لەگەڵ ھاوسەرەگەى پیاووە کەیان کوشت کە زەپى کورپى ئەبو زەپى بوو ژنە کەشیان برد لەگەڵ
 مێگەلە کە ژنە کە ناوى لەیلا بوو سەلەمە – خۆى لى رازى بى – دەلێت: – وتم رەباح وەرە
 سواری ئەم ئەسپە بەو بیگەمەنەو دەستى طەلحەى کورپى عوبەیدللام – خۆى لى رازى بى –

^{٢١٧} (أخرجه البخاري (٤١٩٤) ومسلم (١٨٠٦) .

وھ بە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) رابگەيەنە كە موشرىكەكان داويانە بەسر مەرو مالاتەكەيدا پاشان خۆشم بە شوپىندا رۆيشتەم بۆ سەر تەپۆلكەيەك وەسرگەوتەم ھەتا گەيشتەم قەدپالى غابەو لە ناوچەى (ثنية الوداع) سەيرم كردن ئەوان مېگەلەكەيان راواناوە وبە شىرزمى داويانەتە پېش خۆيان تا بۆى دەرچن منيش سەرگەوتەم سەر كۆي سەلە ورووم كرده شارى مەدينە وسى چار بە دەنگى بەرز ھاوارم كرد (يا صباحاه - يا صباحاه - يا صباحاه) ئەمە بانگ كردنىك بوو بۆ ھەر رۆوداويك پېش بەئاتايە لەو سەردەمەدا بە جۆرىك ھەموو دانىشتوانى مەدينە گوپيان لى بوو ئەووە بوو رۆووە لای من ھاتن منيش بە گورجى شوپىيان كەوتەم چونكە من پېشتەر دەرچوو بووم بۆ راوشكار بە شمشىرو تىرو كەوانەووە خۆم پەر چەك كرد بوو دەنگى ھاوارو بانگە وازەكەم گەيشتبوووە خزمەت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) خەلكى مەدينەش ھاوارو بانگى دەرچوونيان لىدابوو فەرموويان :- قەوماوہ - قەوماوہ سەرمەنچام ھەشت سوار چاك لە دەورى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆبوونەووە كە ئەمانە بوون (مىقدادى كۆرى ئەسومدى كىندى - عوبادەى كۆرى بەشىرى ئەنصارى - ئوسەيدى كۆرى ظرھەپىرى ئەنصارى - عوكاشەى كۆرى مىحصەنى ئەسەدى - موھرەيزى كۆرى نەضلەى ئەسەدى كە بە نەخرەم ناسرابوو - وقەتادە حارثى كۆرى روبەى - ئەبو عەيەش عەبىدەى كۆرى زەيد) كاتىك لە خزمەتيا كۆبوونەووە - سەعدى كۆرى زەيدى ئەنصارى - خواى لى رازى بى - كرده نەمىريان وپىي فەرموون:- (اخرج في طلب القوم حتى الحقك في الناس) واتە:- بە گورجى بېرۆن بە شوپن ئەو چەتەو رېگراڻە ھەتا لەگەل خەلكەكە پىتان دەگەين ئىبن ئىسحاق - رەحمەتى خواى لى بىت - دەلىت:- لەولاشەووە سەلەمە بە گورجى كەوتبوووە دوايان كە ژمارەيان چل كەس بوون وەك شىر ھەلەمەتى دەبرد ھەتا گەيشت پىيان ئىنجا كەوتە تىر باران كردنيان كاتىك بە ئەسپەكانيانەووە بۆى دەگەرپانەووە بە پەلە راى دەكرد پاشان بەرەنگاريان بۆووە وە نەگەر دەر فەتىشى بۆ دەرپەخسا تىريان تى بگريت دەكەوتە تىر ھاويشتن سەلەمە - خواى لى رازى بى - خۆى لەو بارمەو دەلىت:- ئەووە بوو لە بەر چاوم ون بوون ھەتا گەيشتەووە پىيان لەسەر ئاويك لايان دا بوو ئاويان دەخواردەووە وەلىيان دەھىنجا من تىر ھاويژىكى لىھاتوو بووم كەوتە تىر باران كردنيان وكوشتنى ئەسپەكانيان لەو كاتەدا بە شىوازى ھۆنراوہ دەم وت:- (انا ابن

الأكوع اليوم يوم ترضع) واتە:- من كۆرى ئەكۆمەم ئەمپۇرۇرۇزى لە ناوچوونى ناكەس بەجەو نا پياوانە ئەو لەو كاتەدا بوو كە درەخت و دەوون زۆر سەوز بوون لە ناويان خۆم گەياندە كەسىكىيان لەسەر و شترەكەى بوو تىرىكەم تىگرت ئەو بەر قاجى كەوت وخزى سەرى تىرەكە لە شانى چەقى وپېم وت:- بگرە من ئەوئى ئەكۆمەم ئەمپۇرۇزى رۇزى پيسوا بوونى سووك وچروكانە سوپىند بەخوا بەو جۆرە تىرم تى دەگرتن و دەمىكىيان بە بەردەوامى وىي وچان ھەر كاتىك ئەسپ سوارەكانيان بۇ دەگەرپانەوە من دەپۇشتمە ژىر درەختىكەوە ناو تەنگە بەرانى شاخەكەوە بەناو ھەلات و دوئەكەدا رۇپىشتن چوونە شوپنى سەخت وتەنگەوە منىش سەرگەوتە سەربەرزايى شاخەكەوە بەردم بەسەردا گلدانە خوارەوە بەوشىوە كۆلم نەدا و بەردەوام بووم ئەو ھالى من وئەوان بوو بەردەوام بووم لە شوپن كەوتنىيان ولە دوايان نەبوومەوە ھەتا ھەرچى خوا درووستى كردبوو لە و شترەكانى پېغەمبەر مالاتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لېم دەسەندەوە و دەمخستە دواى خۆمەوە رزگارم دەكرد لە دەستيان وجېم دەھىشتن و دواى ئەوان دەكەوتەم و تىرم تى دەگرتن ھەتا زياتر لە سى عەباى خەت خەت ورميان كەوتە دەستم منىش دەمشاردنەوە و كۆمەلە بەردىكەم كەلەكە دەكرد لەسەرى و ھەر ناوا فرېم نەئەدا ولە سەر رېگا كە دام دەنا بۇ ئەوئى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) و ھاوئەلانى بېناسنەوە ھەتا گەرما تىنى سەند ئىنجا عويىنەى كۆپى حوصەينى كۆپى بەدرى فوزارى ھات بە ھاواريانەوە و بۇ ئەوئى پىشتىوانيان بىكات ئەوانىش لەقەد پالئىكى تەنگەبەردا بوون دانىشتبوون بۇ ئەوئى نانى بەيانى بخۆن منىش سەر كەوتەم بۇ قەد پالئى شاخەكەو چوومە سەر لوتكەى شاخەكە دانىشتەم بە سەرياندا دەمپروانى وئەوان كەوتبوونە لای خوارەوە عويىنە وتى:- ئەو كى پە ؟ من دەمپېنم ؟ ووتيان :- ئەو دوو چارى ناپەھەتەكى سەختى كردووين وەللاھى لە تارىكى بەرە بەيانەوە ھەتا ئىستا بە دوامانەوئە لە كۆلمان نابىتەوە و تىرمان تى دەگرتى ھەرچى بەر دەستمان كەوتبوو لېي وەرگرتىنەوە ولە دواى خۆى دايناوە بەجېي ھىشتووە عويىنە وتى:- ئەگەر ئەو دۇنيا نەبوایە لەوئى كە پىشتىوانى ھەيەو بە دوايدا دېن گەروا نەبووايە دەستى لى ھەلدەگرتن ئادەى با چوار كەستان بۆى ھەستەن و سەرگەونە سەر شاخەكە بۆى سەلەمە دەئىت:- كاتىك گۆنم لە دەنگيان بوو ئەوئەندە نزيك بووين دەمان توانى لەيەك تى بگەين پېم

وتى:- دىزانن كە من كىم ؟ ووتيان:- نەخىر تۆ كىي ؟ وتم:- من سەلەمەي كۆرى عەمرى كۆرى نەكۆمم سۆيىد بەۋەي رېزى لە موحەممەد (ﷺ) گرتوۋە بمەۋىت بەھەر كەسىكتان بگەم بىزگارى نابىت لە دەستەم ۋە ھىچ كەسىكىش لە ئىۋە ناتوانىت دەست بگەيەنىتە من ۋەلەبەينەم بىبات يەكىكىيان وتى:- ۋا گومان دەبەم راست دەكات سەلەمە بەۋە ترساندىنى ئەۋانىش گەرەنەۋە بى ئەۋەي ھىچ بگەن منىش شوپنى خۆم چۆل نەكردو نەپۇشىتم ھەتا ھەشت سوار چاگەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىنى لە ناۋدردەختەكانەۋە دەھاتن يەكەمىن كەسىان ئەخرەمى ئەسەدى بوو كە ناۋى موحەپىزەي كۆرى نەضلىيە بە دۋاي ئەۋەدا سوار چاگى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەبو قەتادەي كىندى - خۋاي لى رازى بى - موشرىكەكان كە ئەمىيان بىنى پشتيان ھەلگىردو كەۋتنە راكردن منىش لە شاخە ھاتمە خۋارەۋە چاۋم كەۋت بە ئەخرەم پىم وت:- نەخرەم يەكەمىن ۋورىاي خۆت بە دەۋرت نەگىرن لەسەر خۆ بە ھەتا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋ ھاۋەلانى پىمان دەگەن قەرمۋى:- ئەي سەلەمە ئەگەر تۆ ياۋەرت بە خۋاۋ رۇزى دۋايى ھەيە دىزانى كە بەھەشت ۋدۇزەخ راستەقىنەيە تۆ مەبە رىگەر لە نىۋان من ۋدەست خستى شەھادەتدا سەلەمە - خۋاي لى رازى بى - دەلىت :- نىنجا ۋازم لى ھىئا ئەۋە بوو بەرھىنگارى عەبدۈرەھمانى كۆرى عۆيىنە بوۋەۋە ۋە كەۋتنە ۋەشاندىنى شمشىر لەيەكتر ئەۋە بوو ئەخرەم ئەسپەكەي عەبدۈرەھمانى سەپىرى ۋنەۋىش شمشىرىكى ۋەشانىدە ئەخرەم ۋە شەھىدى كرد ۋە سواری ئەسپەكەي بوو ئەبو قەتادەي سوار چاگى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) گەيشتە سەرى ۋ كەۋتنە شمشىر ۋەشاندىن لەيەكترى عەبدۈرەھمان ئەسپەكەي ئەبو قەتادەي پىكاۋ كۈشتى ئەبو قەتادەش تۋانى شمشىرىكى پىيدا بكىشيت ۋبىكۈزىت پاشان سواری ئەسپەكەي بىت كە ئەسپەكەي ئەخرەم بوو پىشتەر ئەۋانى تىرىش بەھەلەداۋان رايان كرد ئەبو قەتادە عەباگەي سەر شانى دانا ۋپىي داپۇشى ۋاتە :- لاشەي عەبدۈرەھمانى پى داپۇشى سەلەمە - خۋاي لى رازى بى - دەلىت - بەۋەي رېزى لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ناۋە لەسەر پىيەكانى خۆم دەپۇشىتم ۋشۋىنيان كەۋتم لە كاتىكدا ھىچ كەس لە ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە دۋاي خۆمەۋە نەدە دى ۋتۋوز خۆلىشيان ديار نەبوو ھەتا بەر لە خۆر ناۋا بوون شۇرپوۋنەۋە بۇ ناۋ دۆلىك كە ناۋى تىدا بوو پىيان دەۋت (ذى قرد) زۇريان تىنوۋ بوو بۇ ئەۋەي ناۋى لى

بخۆنەو سەیری منیان دەکرد کە شوینیان کەوتبووم منیش لای سەرەووم لى گرتبوون وپىگەم نەدان يەك دلۆپ ئاو بخۆنەو ئەو بوو ھەستان ئاوەكەيان بەجێهشت خۆيان دوو چارى ناپەھەتى کرد لە قەدپالتيكى سەخت و دژواردا لەویدا خۆرئاوا بوو منیش دوايان کەوتبووم گەيشتم بە كەسيكيان تيريكەم تىگرت ولە ناوەراستی شانيم دا و پيم وت :- من ئەوئى ئەكوئەم ئەمە مەپۆ پۆزى ريسوا بوونى سوک وناكەس بەچانە وتى:- دايكەم پۆلە پۆم بۆ بگات ئەمە ئەكوئەكەى بەرمەيانە ؟ وتم :- ئەى دوژمنى ئەفسى خۆت ئەكوئەكەى بەرە بەيانە ؟ ئەو بپاوەش ئەو كەسە بوو كە لە سەرھاتى بەيانيدا تيريكەم تى گرت بوو پىكا بووم ئىستا تيريكى تريشم تىگرت وپىكام دوو تيرى پيۆ بوو لەویشدا دوو ئەسپم پى بە جى هيشتن لە سەر قەد پالە كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە پىنج سەد كەس لە مۇسلمانەكانەو تەشرىفى ھىناو عەبدوللاى كورپى نوم مەكتومى بەسەر كارى مەدينە دانا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە كاتى تىپەر بوونى بە ناوچەكەدا خەلكەكەى بىنى شلە ژابوون ودميان وت :- ئەبو قەتادە كۆزراو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى :- (ليس بأبي قتادة ولكن قتيل أبي قتادة وضع عليه برده لتعرفوا انه صاحبه خلو عنه وعن سلبه ثم قال امعنوا في اثر القوم فامعنوا واستنقذوا بعض اللقاح) واتە :- ئەو ابو قەتادە نى بەلكو كۆزراوى دە ستى ئەبو قەتادىيە بە عەباكەى خۆى دايپۆشيوو بۆ ئەوئى بزەنن كە خۆى كوشتوويەتى دەست لە كۆلو پەلى سەربازى يەكەى نەدەن ولىي گەپن پاشان ھەرمووى:- بەردەوام بن بابروين بە شوين پىيان دا تا دەگەينەو پىيان ھاوئان بەردەوام بوون لە پۆيشتن ئەو بوو ھەندىك لە مالاكەكانيان پزگار کرد لە دەستان ، سەلەمە دەليت :- بە دوو ئەسپەكەى دەستم كەوتبوو پيش خۆم دابوون وبەرەو خزمەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەھاتم ماميشم عامر پيشم كەوتبوو دواى ئەوئى كەشەو تاريك بوو دوو قاپى پىبوو يەككيان تۆزى شىرى تىدا بوو ئەوئى تريشيان ئاوى تىدا بوو ھەندىكەم لى خواردەو وە ئەوئى مایەو دەست نويزم پى شۆرد نويزم کرد پاشان چوومە خزمەت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو تەشرىفى ھىنا بوو سەر ئەو ئاوەى كە موشرىكەكانم لى دوور خستەو وئەمەپشت دەميانى لى تەر بگەن كە پىيان دەوت (ذي قرد) كاتيك گەيشتم پى دەبينم ئەو ووشرانە وھەموو ئەو شانەى لە دەستى موشرىكەكانم پزگار کرد بوو لەگەل

ھەممۇ پرمەكان وە ھەممۇ ەمباكانىشىيان بىي ۈھو دەستيان كەو تووھ لە رېگاندا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كەوتە دابەش كىردنى بەسەر ھاوۋەلاندە بۇ ھەر سەد كەسكىيان ووشترىكى بۇ سەرپرېن وداپەش كرا بەسەرياندا وە لەوۋاۋە بېلال - خۋاى لى پازى بىي - ووشترىكى مېيەى سەر بېرى كە من لە دەستى چەتەو رېگەرەكان رېزگارم كىرد بوو ئەوۋە بوو كۆپال وچەرگەكەى بۇ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەبرزاندا ەرزىم كىرد وىم :- ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) رېگەم بدە تا لە ناو ھاوۋەلانت سەد كەس دەست نىشان بىكەم وھەئىيان بىژىرم پاشان بىيان بەم بۇ ئەوۋەى لە كاتى عىشادا بدەن بەسەر ئەو ھاوۋەش پەيداكارەندا وھەموويان بىكوزن وىەك كەسىيان نەمىنپىتەوۋە كە ھەوالى دۋاى خۇيان بىباتەوۋە ؟ ھەرموۋى :- (يا سلمة اترك كفت فاعلا ذلك) ؟ واتە :- سەلەمە تۆۋا دەزانى دەتۋانى بەو كارە ھەستى وئەنجامى بدەى ؟ وىم :- بەئى سۈيىند بەوۋەى كە رېزى لە تۆ ناوۋە بە پېغەمبەرايەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوۋىندە پىكەنى ھەتا لەبەر پۈوناكى ناگرەكە خرىكانم بىنى وىم :- بە دايك وىاۋەكەوۋە بە قورىانت بىم من رېگەم نەدا ئەو بىي باۋەرپانە لە ئاۋەكە بىخۈنەوۋە لە كاتىكىدا زۆريان تىنو بوو با بۇ ساتىك بىگەرپىمەوۋە سەريان ؟ ھەرموۋى :- (يا ابن الأكوخ ملكك فأسجد أي قدرت فاعفوا أنهم الآن بغطفان يقرون أي : يضافون في قومهم) واتە :- ئەى كۈرى ئەكۈە تۋانا دار بوۋىت بەسەرياندا بەلام دەست ھەلگرە ئىستا ئەوان لە ناو ھۆزى غەتەفان مىوان داريان بۇ دەكرىت سەلەمە - خۋاى لى پازى بىي - دەئىت :- كەسكىك ھات لە ھۆزى غەتەفان وىي :- مىوانى فالانە كەسى غەتەفانى بوون ئەوۋىش چەندىن جەيۋانى بۇ سەرپرېن كاتىك كەۋئىيان كىردن تەپو تۆزىيان لە دوورەوۋە بەدى دەكرىد ووتىيان :- مۇسلمانەكان ھاتن بەپەلە بۆى دەرچوون ورايان كىرد كاتىك بەيانىمان كىردەوۋە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋى (خير فرساننا اليوم أبو قتادة وخير رجالنا سلمة) واتە :- ئەمىرۆ باشتىرىن سۋار چاكامان ئەبو قەتادە بوو وىاشتىرىن پىادەشمان سەلەمە بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دوو بەشى لە دەست كەوت پىدام بەشى ئەسپ سۋار وىبەشى پىادەش ھەردوۋىكانى بۇ كۆ كىردەمەوۋە وىبىي بەخشىم پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دۋاتىر شەو وپۆزىك لەسەر ئاۋى (ذي القرد) ماىەوۋە مۇساي كۈرى تەلەھى كۈرى عوبەيدەللا - خۋاى لى پازى بىي - لەو رۆژەدا چەندىن ووشترى سەرپرې واتە :- لە غەزاي (ذي قرد) داخ وارىن

و خواردنەوهی بۆ هاوێلان نامادە دەکرد و دەرخواردی دەدان پیغمبەری خوا (ﷺ) لەبەر ئەو
هەلۆیستە پێر لە جوامیریەیی پێی فەرموو (یا طلحة الفیاض) واتە ئەو تەلحەیی زۆر
بەخشندە و سەخاوت هەر لە بەر ئەو ناوێر بە تەلحەیی فەیز. ^{٢١٨}

٢٢٢. ﴿پیغمبەر (ﷺ) رینگاکانی چاکەیی پیشانی مەعازی کۆری جەبەل دا﴾

پیغمبەر (ﷺ) لە گەشتیکدا بوو لەگەڵ هاوێلانێ مەعازی کۆری جەبەل - خوای لی
پازی بۆ - هاوێلی پیغمبەر (ﷺ) وتی :- ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) کردەوێهەکم پێ بۆ
کە بمخاتە ناو بەهەشت و دوورم بخاتەوێهە لە دۆزەخ ؟ پیغمبەر (ﷺ) هەوایی پێدا بە
رینگاکانی چاکە فەرمووی :- خوا بپەرستەو شەریکی بۆ بپار نەدەوێهە و نوێز ئەنجام بدەیت
و زەکات بدەیت و روژووی پەمەزان بگریت و سەردانی مائی خوا بکەیت واتە :- حەج بکەیت و
پێنمایی کرد بۆ خێر کردن و پێنمایی کرد بۆ شەو نوێز کردن و زۆر دووپاتی کردەوێهە
سەر نوێز و جیها دلە پێی خوادا ئەنجا فەرمووی :- ئەو مەعاز : پێت بۆی کۆی هەموو ئەمانە
لە جیدایە ؟ مەعاز وتی بەلێ ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) پیغمبەر (ﷺ) زبانی خوای
گرت و فەرمووی :- ئەمە لەسەر خۆت بگرە مەعاز وتی :- ئێمە موخاسەبە دەکڕین لەسەر ئەو
شتانەیی دەبێت ؟ پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی :- دایک پۆلە پۆت بۆ بکات ئەو مەعاز نایە
شتیک هەیە کە خەلکی رابکێشی لە سەر پوی بۆ دۆزەخ یان لە سەر لوتیان جگە لە بەرھەمی
دروێنەیی زمان نەبێت. ^{٢١٩}

^{٢١٨} أخرجه الحاكم (٣/ ٣٧٤) وصححه ووافقه الذهبي والحديث من أوله إلى هنا من رواية مسلم (١٨٠٦)
١٨٧٢ (١٦٤١) وأحمد (١٦٥٣٩) و(١٦٤٩٥) وبعضه عند البخاري (٤١٩٤) وأبي داود (٢٣٩١) و(٣٢٩٢)
والترمذي (١٦١٥) والطبراني الكبير (٦٢٧٨) وابن حبان (٧١٧٣) والبيهقي الدلائل (٤/ ١٩٠) واللفظ لمسلم
والزيادة لأحمد والبخاري وابن حبان والطبراني وابن هشام السيرة (٣/ ٢٣٥).

^{٢١٩} رواه الترمذي

٢٢٢. ﴿لە مائی پێغەمبەردا (ﷺ) تەنھا یەک پەرداخ شیر ھەبوو﴾

لە رۆژی گواستەنەوی عائیشە - خوای لی رازی بێ - بۆ پێغەمبەر (ﷺ) لە مائی پێغەمبەردا خواردن نەبوو تەنھا پەرداخێک شیر تێدا بوو پێغەمبەر (ﷺ) ھەلیگرت و لێی خواردووە پاشان دای بە دەستی عائیشەووە بەس ئەو شەرمی کردو تەریق دەبووێوە کە وەریبگرێ بەلام ئەو ئاڤەتانی لای نامادە بوون ووتیان بە عائیشە دەستی پێغەمبەر (ﷺ) مەگیرێوە وە لێی وەرگرە عائیشە وەری گرت و بە سەرمیکەووە لێی خواردووە ئەنجا پێغەمبەر (ﷺ) ڤەرمووی بە عائیشە بیدە بەو ئاڤەتانی لە دەورتن ئاڤەتەکانیش ووتیان ئاڤەزوومان لێی نیە پێغەمبەر (ﷺ) بێی ڤەرموون :- بڕسەتی و درۆ کۆمەکەنەووە ئەسمائی کچی عومەیس - خوای لی رازی بێ - وتی :- ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەگەر یەکیەک لە نیمە ھەزی لە شتێک بیت بۆت ھەزم لێی نیە بە درۆ حساب دەکری ؟ پێغەمبەر (ﷺ) ڤەرمووی :- درۆ بە درۆ دەنوسرێن بەلکو درۆی بچووک دەنوسریت بە درۆی بچووک.^{٢٢٠}

٢٢٤. ﴿منداڵەکە بەرگە تازەکە ی پۆشی و دلخۆش بوو﴾

جابری کوری عەبدوللا - خوای لی رازی بێ - لە جەنگێکدا لە خەزمت پێغەمبەردا (ﷺ) بوو لە ڕێگەی گەڕانەووەدا جابر پشویدا لە ژێر سێبەری دارێکدا وە داوای لە پێغەمبەر (ﷺ) کرد کە لە گەلی لە ژێر ئەو سێبەرەدا بیت پێغەمبەر (ﷺ) وەلامی داواکە ی جابری داڤەووە داوای تۆزێک منداڵێک ھات کە شوانی ئازەلەکانی جابر بوو منداڵەکە کە دوو پۆشاکی کۆنی لەبەردا بوو پێغەمبەر (ﷺ) سەیری کردو وتی بە جابر : ئەو جگە لەم دوو بەرگە ی ھێجی تری نیە ؟ جابر - خوای لی رازی بێ - وتی بەلێ ھەمەتی دوو پۆشاکی تری ھەمە کە لە جەژندا بۆم کردووە پێغەمبەر (ﷺ) ڤەرمووی : بانگی بکەووە پێی بلێ بیان پۆشیت نیت جابر منداڵەکە ی بانگ کردووە ڤەرمانی پێدا کە پۆشاکی تازەکان لەبەر بکات جا منداڵەکە بەرگە تازەکانی پۆشی و دلخۆش بوو کاتیەک پێغەمبەر (ﷺ) بیانی ڤەرمووی : ئەو جیە ؟ ئایە ئەمە چاکتر نیە ؟^{٢٢١} -----

^{٢٢٠} (رواه ابن ماجه وأحمد).

^{٢٢١} (رواه البزار).

٢٢٥. ﴿بەسەرھاتی خودەیر ئەو کەسەى کە خۆى گەورە جبریلی ناردە لای

پێغمەبەر (ﷺ) لە پیناوی ئەودا﴾

لە نافعەووە لە ئیبن عومەرەووە : پێغمەبەرى خوا (ﷺ) سوپایەکی بەرپۆ کرد پیاویکیان لە ناودا بوو بە ناوی خودەیر وە ئەو سائە سائی گرانى بوو زۆر خۆراك بەکەمى دەست دەکەوت وە پێغمەبەرى خوا (ﷺ) خۆراکی بەشى ھەموویان داو و خودەیری لە یاد چوو بەلام خودەیر بە ئارامى و ئومیدی پاداشتى خودا لەگەڵ سوپاکەدا بەرپۆ کەوت وە لە دواى ھەموویانەووە بوو دەپووت : (لا إله إلا الله , والله أكبر , والحمد لله , سبحان الله , ولا حول ولا قوة إلا بالله) دەپووت : ئا ئەمانە باشترین تۆیشوووە پەرورەدگار و بەردەوام ئەو ووشانەى دەوتەووە و لە دواى کۆمەلەووەکەووە بوو دەئیت جبریل ھاوێ لای پێغمەبەرى خوا (ﷺ) پێی فەرموو : (إن ربى أرسلنى إلیک یخبرک إنک زودت أصحابک ونسیت أن تزود حدیرا وهو فى آخر الرکب یقول (لا إله إلا الله , والله أكبر , والحمد لله , وسبحان الله , ولا حول ولا قوة إلا بالله) ویقول : (نعم الزاد هو یا رب) دەئیت پەرورەدگارم ناردوومى بۆ لات تا بێت بلیم کە تۆیشووت بۆ ھاوێلانت رێکخستوووە و خودەیرت لە بیر چوووە کە ئەو لە دواى قافلەکەیانەووە یەو بەردەوام دەئیت (ھێچ خودایەک نیه جگە لە (الله) , (الله) لە ھوموو شت گەورەترە پاک و بێگەردى بۆ خوا , سوپاس و ستایش بۆ خوا , وە ھێچ گۆران و ھێچ ھیزو توانایەک نیه مەگەر بە وویستی خوا دەئیت : ئا ئەمە باشترین تۆیشوووە پەرورەدگار جبریل (سەلامى خۆى لەسەر بێت) دەئیت : ئەو ووشانەى کە دەئیتەووە لە رۆژى قیامەتدا بۆى دەبێتە رووناکی یەک کە نێوان زەوى و ئاسمان داگیر دەکات ئەى پێغمەبەرى خوا (ﷺ) بەشى خۆى تۆیشووى بۆ بنێرە پێغمەبەرى خوا (ﷺ) پیاویکی بانگ کردو بڕێک خۆراك و تۆیشووى داپە کە بەشى خودەیر بوو و فەرمانى پێ کرد کە گەپشتە لای خودەیر و کەل و پەلەکەى داپە گوێى بۆ راگرێ بزانى دەئیت چى و لەبەرى بکات و ئەو جا پێى بلیت (إن رسوا الله (صلی الله علیه وسلم) یقرا علیک السلام ورحمة الله , ویخبرک إنه کان نسی ان یزودک , إن ربى تبارک وتعالى أرسل الی جبریل یدکرنى بک , فذکره جبریل واعلمه مکانک) فەرموو : بلی : پێغمەبەرى خوا (ﷺ) سەلام و رەحمەتى

خوات بۇ دەنئىرىت وھەوالىت پى دىدات كە ئەو لە يادى چوو بوو توپشوت پى بىدات وھ خواى گەورمو پەرومردگار جبرىلى ناردە لام تا تۆم وھ بىرخاتەوھ جبرىلىش (سەلامى خواى لەسەر بى) تۆى خستە وھ بىرم وجىگا كەتى نىشان دام پىاومكە گەشتە لای خودمىر دەبىنى ھەر ئەمانە دەلئىتەوھ (لا إله إلا الله , والله أكبر , والحمد لله , وسبحان الله , ولا حول ولا قوة إلا بالله) وھ دەلئىت : ئا ئەمە باشترىن توپشووھ ئەى پەرومردگار دەلئىت : ئەو جا پىاومكە لئى نرىك بووئەوھ وپى وى : پېغەمبەرى خوا (ﷺ) سەلام وپەحمەتى خوات بۇ دەنئىرىت ومنى لەگەل برىك توپشودا ناردووھ پىت دەلئىت : لە راستىدا تۆم لە بىر چوو بەلام خوا جبرىلى لە ئاسمانەوھ بۇ ناردم تا تۆم وەبىر بختەوھ پىاومكە دەلئىت : خودمىرىش سوپاس وستانىشى خواى كردو خواى كردو دروودو سەلاواتى دا لەسەر پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وپاشان وتى : سوپاس بۇ خواى جىھانىيان كە منى لەبىرە لەسەر ھەوت ئاسمانەوھ لەسەر ەرشى موبارەكى و بەزمى بە برسىەتى ولاوازىمدا ھاتۆتەوھ ئەى خواى پەرومردگار ھەر وەك چۆن تۆ خودمىرىت بىر نەچووھ وا بىكە لە خودمىرىش تۆ لە بىر نەكات پىاومكەش ئەمانەى لە بەر كردو گەپرايەوھ بۆلای پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وھەموو شتەكانى بۇ گىپرايەوھ لەو كاتەوھى كە بە خودمىر گەشت تا ئەو كاتەى خوا حافىزى لى كرد پېغەمبەرى خواش (ﷺ) فەرمووى : (اما إنك لو رفعت رأسك إلى السماء لرأيت لكلامه ذلك نورا ساطعا ما بين السماء والأرض) دەفەرموویت : ئەگەر سەرت بۇ ئاسمان بەرز كەربايەتەوھ پىروناكىەكى پىرشتىگدارت لە ووتەكانىدا بەدى ئەكرد لە نىوان

زەوى وئاسمان - - - - - ۲۲۲

۲۲۲ (ابن الجوزي له (صفة الصفوة) (۱ / ۳۵۶ , ۳۷۸) باسى كردووھ ھە روھ ھا (أبو نعیم) یش لە (الخلیف) دا باسى كردووھ

۲۲۶. ﴿بەسەرھاتی ئەو پیاوێکی کە فریشتەکان شەرمیان لێ دەکرد﴾

لە عانیشەیی دایکی ئیماندارانەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دانیشتبوو پانی بەدەرەو بوو ، ئەبو بەکر مۆلەتی ھاتنە ژوورەوێ وەرگرت ئەویش ھەر بەو شیوێ مۆلەتی دا ، ئەوجا عومەر مۆلەتی ھاتنە ژوورەوێ وەرگرت بۆ ئەویش بە ھەمان شیوێ مۆلەتی دا بەلام کاتی عوسمان مۆلەتی ھاتنە ژوورەوێ وەرگرت پێغەمبەری خوا (ﷺ) جلەکانی دا بەسەر پانیدا وداپۆشی دوای ئەوێ ھەتسان پرسیم ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەبو بەکر عومەر مۆلەتیان وەرگرت تۆش فەرمووت لێکردن لە کاتی کدا ھەر بەو ھالە بوویت کە بوویت پانەکان بەدەرەو بوون کەچی کاتی عوسمان مۆلەتی وەرگرت جلەکان بەدەرەو پانیدا فەرمووی (یا عائشە ألا أستحي من رجل والله وإن الملائكة تستحي منه) واتە : ئەو عانیشە ئایە شەرم لە پیاویک نەکەم کە سوێند بەخوا فریشتەکان شەرمی لێ دەکەن.^{۲۲۳}

۲۲۷. ﴿پێغەمبەری خوا (ﷺ) سالم مولای ئەبو حوزەیفە بە چاکە کار

وہسف کرد﴾

دایکی ئیمانداران عانیشە - خوای لێ رازی بێ - دەلێت پێغەمبەری خوا (ﷺ) شەویکیان پێی فەرموو (ماحسبک) ؟ واتە : بۆچی وا دوا کەوتی ودرنگ گەشتی ؟ وتم : لە مزگەوت دەنگێک ھات خۆشترین دەنگ بوو بیستبێتم لە قورئان خوێندندا واتە : گوێم بۆی راگرتبوو پێغەمبەری خواش (ﷺ) پۆبەکەیی ھەلگرت وچوو دەرەو وگوێی بۆ راگرت دەبینی سالم مەولای ئەبی حوزەیفە فەرمووی : (الحمد لله الذي جعل في امتي مثلك) .^{۲۲۴} واتە : سوپاس بۆ ئەو خواوەی وێنەی کەسێکی وەک تۆی لە ناو ئوممەتی ئیسلامدا بەدی ھێناوە .

^{۲۲۳} (أخرجه : مسلم) .

^{۲۲۴} (صحيح أخرجه أحمد وحاكم (۲۲۶ / ۳))

۲۲۸. ﴿ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋەسفى عەبدوللاى كورپى عومەرى كرد بە

پىياو چاك ﴾

سالم لە باوكىەو دەگىرپەتەو دەئىت ھەر پىاويك لە ژيانى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ)
خەونىكى بدىبايە بۆى دەگىرپەيەو ۋەمن كورپىكى سەلت ۋلاو بووم ۋەلە مزگەوت دەخەوتەم
جاريك لە خەوندا دوو فريشته ھاتنە لام ۋېردميان بۆلاى دۆزەخ دەبينم ئاگرى دۆزەخ ھەر
ۋەك بىر لولى خواردوو پىچراۋەيە وشاخى ھەيەو خەلگىكى تىدا بوو ئەمناسينەو ۋەھەر لەبەر
خۆمەو دەمووت (اعوذ بالله من النار) پەنا دەگرم بەخوا لە ئاگر ئەوجا فريشتهيەك ھاتە
لامان ۋەھرمووى ئەو چارەنووسى تۆنيە منيش خەونەكەم گىرپەيەو بۆ حەفصەى كچى
عومەر - خاى لى پازى بى - وخوشكى عەبدوللا ۋدايىكى ئيمانداران ئەويش گىرپەيەو بۆ
پېغەرى خوا (ﷺ) ۋەرمووى : (نعم الرجل عبد الله لو كان يصلي من الليل) واتە : باشترين
پىياو عەبدوللايە ئەگەر شەو نوپز بكات ئەو بوو عەبدوللا دواى ئەو زۆر بەكەمى شەو
دەنووست وزۆربەى كاتەكانى شەوى زىندو دەگەردەو. ^{۲۲۵} ھەروەھا نا فع ھاو شېۋەى ئەمەى
گىرپەيەو وتيايدا ھاتوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋەرموويەتى : (ان عبد الله رجل صالح) بە
راستى عەبدوللا پىياوى چاكە .

٢٢٩. ﴿ پيغەمبەرى خوا (ﷺ) كە گوێ بىستى قورئان خوێندنەكەى زەيدى كۆرى ثابت بوو سەرسام بوو پيى ﴾

زەيد يەكێ بوو لە زيرەك و بليمتەكان كاتى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى كرد بۆ مەدينە موسلمان بوو و تەمەنى ئەو كاتە تەنھا يازدە سال بوو پيغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى پيى كرد كە فيرى زمانى نووسىنى جولەكە بىت تا پەيام و نووسراوەكانيان بۆ بخوێنیتەو و ديفەرموو (فاني لا ائمنهم) چونكە من باوەريان پيى ناكەم واتە : باوەر بە جولەكە ناكەم بۆم بخوێننەو لە خارجهو لە باوكيەو دەئيت پيغەمبەرى خوا (ﷺ) هينامى بۆ داخلى مەدينە ووتيان ئەى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەمە غولاميكە لە (بني النجار) و لەو قورئانەى بۆ تۆ دابەزىووە حەفدە سوورەتى خوێندۆتەو منيش بۆم خوێندەو پيغەمبەرى خوا (ﷺ) پيى سەرسام بوو فەرموو : ئەى زەيد خۆت فيرى نووسىنى جولەكە بكە بۆم چونكە لە راستيدا من لايان بە گومانم پەيامەكانم بنووسن دەئيت منيش خۆم فيرى كردو و پانزە رۆژى نەبرد تيايدا كارامە بووم ئەوجا دواى ئەو ئەگەر پيغەمبەرى خوا (ﷺ) پەيامى بۆيان بناردايە من بۆم دمنوو. ^{٢٢٦}

٢٣٠. ﴿ حارثە ي كۆرى نوعمان دووجار جبريلى بينى لە ژيانى خوى دا ﴾

حارثە هاوئەيكي بەرپزى ئەنصارى خەزرجى بوو لە بەدر و ئەوانى تريشدا بەشدار بوو دینداريكي باش و كەسيكي زۆر چاكە كار بوو بۆ دايكى وە ئەم هاوئە - خواى لى رازى بى - هەتا جينشينايەتى معاويه ژياو پيغەمبەرى خوا (ﷺ) گوێ لى بوو كە لە بەهشتدا دەورى قورئانى كردۆتەو و بە دەنگى زولال خوێند و ويەتى لە عانيشەو - خواى لى رازى بى - دەئيت : پيغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموو : (ودخلت الجنة سمعت فيها قراءة , قلت : من هذا ؟ قالوا : حارثة بن النعمان كذاكم البر كذاكم البر) واتە : چوو مە بەهەشت لەوى گويم

لە خوێندنی قورئان بوو پرسیم : ئەمە کێ یە ؟ ووتیان : حاریسە کۆری نوعمانە نا ئەوە چاکەم نا ئەوە چاکەم و ئەوە لەگەڵ دایکی چاکە کار بوو حاریسە دەگێڕێتەو دەتێت : جبریل لە تەمەندا دووجار بینیوە جاری یەکەم لە پۆزی (الصورین) جیگایەکە دەکەوێتە بەقیع لە شاری مەدینە کاتێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) چووە دەرەوە بۆ غەزای (بنی قریظە) جبریل - سەلامی خۆی لە سەر بێ - لە سەر وێنەی دەحییە کلبی کە هاوێشکێ بە رێزو جوان چاک بوو جبریل لە شیوەی ئەودا خۆی دەر دەخست بە لاماندا رۆشت و فەرمانی پێ کردین خۆمان ببەستینەو و چەك هەلگیرین جاری دووەم پۆزی دانان و شوینی جەنازەکان کە لە حونەین گەراپنەووە من تێپەریم دەبینم لەگەڵ پێغەمبەری خودا (ﷺ) قسە دەکات من سەلام نەکرد جبریل - (سەلامی خۆی لە سەر بێت) فەرمووی : ئەمە کێ یە ئەو موحەمەد ؟ فەرمووی : حاریسە کۆری نوعمانە فەرمووی : (أما أنه من المائة الصبارة يوم حنين الذين تكفل الله بأرزاقهم في الجنة , ولو سلم لرددنا عليهم) واتە : بێ گومان ئەو یەکیەکە ئەو سەد کەسە لە پۆزی حونەین دا خۆگریان کردو لە گەشتدا مانەووە ئەمانە لە خۆی پەرورەدگار بوو کەفیلی پۆزی دانیان لە بەهەشتدا خۆ ئەگەر سەلامی بکردایە وەلامان دەدایەووە هەروەها بە نێساندێکی پچر پچر گێراویەتەووە کە حاریسە جاوی بینایی لە دەست داووە بۆیە گوریستێکی لە نێوان جیگای نوێژەکە و ژوورەکەیدا داناووە بۆ ئەوەی دەستی پێوە بگرێت لەو نێوانەدا و هەروەها بڕێک خورما وشتی تری لە ژوورەکەیدا داناووە هەر کە هەژاریک سەلامی بکردایە بەشی دەدا و دەستی بە بەنەکەووە دەگرت هەتا دەگەیشتە لای دەرگای ژوورەکە و دەمدا بە دەستی هەژارەکە مال و خێزانەکە پێیان دەوت کە ئەو کارە بۆ ئەوان دانێت بەلام ئەو دەموت : گوێم لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بوو فەرموویەتی : (مناولۃ المسکین تقي ميتة السوء) واتە : بەخشین بە نەداران بە دەستی خۆت دەتپاریزی لە مردنی خراپ و عاقبەتی خراپ.

٢٣١. ﴿پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕێگای ئەدا ئافەرتەکە نەزرەکی

بەریتەسەر﴾

عیمرانی گۆری حوصەین - خۆای لی ڕازی بی - دەلێت موشریکەکان ووشرە ناسراوەکی پێغەمبەری خۆایان (ﷺ) برد کە ناوی (عضباء) بوو وەژنی شوانەکەو مالاتەکەیان دەستگیر کرد بەردیان لەگەڵ خۆیان دەلێت : ئافەرتەکەیان بەستبۆو دەستەکانیان شەکەت کردبوو خۆشیان سەر قالی لەوەراندنی مالاتەکانیان بوون لە بەردەم مالاگانیاندا شەویکیان ژنە خۆی کردەووە لە کاتیکیدا ئەوان نووستبوون و خۆی گەیانە لای ووشرەکان کاتیک نزیك دەبۆووە لە هەر کامیکیان بۆ ئەووی سواری بیت چۆکی دانەدەدا سەرکەشی دەکردو دمی کردە گرمە گرم ئەویش دەستی لی هەڵدەگرت هەتاکو گەیشتە لای ووشرەکی پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە بە (عضباء) ناسرابوو و شترێکی پام کردوو ملکەچ بوو هیچ سەرکەشی لای نیشان ئەداو دەنگی لیووە نەهات تاکو سەر گەوتە سەر پشتی ئنجا تی خۆری و بۆی دەرچوو بەپاکردن بەر لەووی بگاتەووە مەدینە پێیان زانی و گەوتە دواي بەلام دەستەو سان بوون و نەیان توانی دەستگیری بکەنەووە ئافەرتەکەش نەزری کرد ئەگەر خوا ڕزگاری بکات بە هۆی ئەو ووشرەووە ئەووە بیکاتە قوربانی سەری بپرێت ئەووە بوو ڕزگاری بوو کاتیک گەیشتەووە شاری مەدینەو خەلکی بینیان ووتیان ئەووە (عضباء) و شترەکی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئافەرتەکەش وتی من نەزرم کردوووە لە سەر خۆم ئەگەر خوا ڕزگارم بکات لەسەری بیکەمە قوربانی و سەری بپریم ئافەرتەکە بەردی بۆ سەر برینی خەلکەکەش نەیان هێشت و ڕزگریان لی کرد و چوونە خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەنگو باسەکەیان بۆ باس کرد زەردە خەنەیهکی کردو فەرمووی : (سبحانه الله بنسما جزتها ونذرت ان نجاها الله عليها لتنحرنها لا وفاء لنذر في معصية الله ولا وفاء لنذر فيما لا يملك العبد) واتە پاک و بی گەردی بۆ خوا خراپترین پاداشتی دەداتەووە نەزری کردوووە ئەگەر خوا ڕزگاری کرد بە هۆیەووە بیکاتە قوربانی نەزریک بەجی ناهێنریت سەر پێچی خۆای تێدا بیت وە ئەو نەزرمش بەجی نا هێنریت لە شتیکیدا کە مۆلکی خۆی نەبیت ئافەرتەکە هاتە خزمەتی و ئەو میان پی ڕاگەیاندا پێغەمبەریش (صلی الله

عليه وسلم) فەرمووی : (إنما هي ناقة من إبلي فأرجعي إلى أهلك على بركة الله) واتە : نمو وشرە لە وشترەکانی منە وتۆش لە ژێر فەرۆ بەرەکەتی خوادا بگەرێتووە بۆ ناو کەس وکارت

٢٢٨

٢٢٢. ﴿ پێغەمبەری خوا (ﷺ) گەنجینه یەکی بەهەشتی پیشانی ئەبو

موسا دا ﴾

لە ئەبو عەسمانی نەهەدیەووە ھاتوووە کە ئەبو موسای ئەشعەری ووتویەتی : لە سەفەرێکدا لە خزمەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بووم کاتێ کە نزیک بوووەوە لە مەدینە خەڵکە کە بەدەنگی بەرز (الله اکبر) یان کرد پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ئەی خەڵکینە ئێوە بانگی کەسێ ناکەن کە نەبیستی یان غائبی بیت بانگی خواپە دەکەن کە دەنگتان دەبیستی و دەتانیستی لە پاشدا فەرمووی ئەی ئەبو موسا ھۆشیار بە با ووشەپەکت نیشان بدەم کە یەکیەکە لە گەنجینەکانی بەهەشت وەم : ئەو ووشە کامەییە ؟ فەرمووی : (لا حول ولا قوہ إلا باللہ) یە واتە : ھیچ گۆران و ھێزێک نیە مەگەر بە خوا ی گەورەووە.^{٢٢٦}

^{٢٢٨} أخرجه أحمد (٤٣٠/٣) ومسلم (١٦٤١) وأبو داود (٣٢٩٢ ، ٣٣١٦) والترمذی (١٥٦٢) وابن ماجه (٢١٢٤) والنسائي (١٩/٧) وابن حبان (٤٣٩٢) وقال محققه : اسناده صحيح وابن هشام (٢٤٠/٣) واللفظ لمسلم والزيادات لأحمد وابن حبان وابن هشام .

^{٢٢٩} (صحيح سنن أبي داود رقم (١٥٢٦) وصححه الشيخ الألباني .

۲۳۲. ﴿پىاۋە ئەسەدىيەكە كە گۆي بىستى ووتەكەي پىغەمبەر بوو داۋاي ھىچ شتىكى نەكرد﴾

لە عطائى كورى يەسارەۋە لە پىاۋىكى ھۆزى ئەسەدەۋە دەگىرنەۋە كە وتوۋپەتى من
 وخىزانەكەم ھاتىن بۇ مەدىنە لە دەۋرۋبەرى (بقيع الغرقد) دابەزىن (بقيع) گۆرستانى
 خەلكى مەدىنەيە (غرقد) پىش ناۋى درەختىكە لەو گۆرستانە ھەيە خىزانەكەم بېيى وتم :
 بېرۇ بۇ لاي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) داۋاي شتىكى لى بىكە با بىخۆين منىش چووم بۇلاي
 پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىاۋىكىم بىنى داۋاي لى دەكرد كە شتىكى بداتى فەرموۋى : ھىچم نىە
 ھەتا بىتدەمى پىاۋەكە پىشتى ھەلگىردو تۈرە بوو دىۋوت سۆيىند بى ئەۋەدى بىتەۋى پېيى
 دىمەخىشى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : لىم توۋرەي كە ھىچم نىە ھەتا بىتدەمى ئەۋەدى
 ئۆقىيەيە كە چل درەھمى زىۋە يان ھىندەي ھەبىت وسوال بىكات ئەۋە بە زۇر سوال دىسېنى لە
 خەلك وئىلحاحى كىردوۋە پىاۋە ئەسەدىيەكە وتى : وتم : وشترەكەم كە شىر دىمات گەلى چاكترە
 لە ئۆقىيە يە ئۆقىيە يە دەكاتە چل درەھمى زىۋ پىاۋە ئەسەدىيەكە وتى گەپامەۋە بۇ
 شۆيىنەكەي خۇم وداۋاي ھىچ شتىكىم لى نەكرد پاش ماۋىيەك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جۇ
 ومىۋوزى بۇ ھات لەۋە بەشىداين يان وتى : ھەتا خۋاي گەۋرە دەۋلە مەندى كردين.^{۲۳۰}

^{۲۳۰} (صحیح سنن أبی داود رقم (۱۶۲۷) و صححه الشیخ الالبانی .

۲۲۴. ﴿ پىاۋە جۈلەكەكە ھەر كە زانى زاۋاي پېغەمبەرى خوايە ﴾ (ﷺ)

دىنارەكە و ئاردەكەي بەخشىيە ئىمامى عەلى ﴿

لە سەھلى كۆرى سەعدەۋە دەگىرپنەۋە كە پېشەۋا عەلى - رەزاي خۋاي لى بى - چوو
بۇلاي فاتىمەي خىزانى بىنى ھەسەن و ھوسەين دەگىرپنەۋە : ئەۋە بۇچى دەگىرپنەۋە ؟ فاتىمە
ۋتى لە بىرسانا دەگىرپنەۋە عەلى لە مال دەر چوو لە بازار دىنارىكى دۈزىيەۋە ھىنايەۋە بۇ
فاتىمەي خىزانى ۋپىي پاكەياندا كە لە بازار دۈزىيەۋە ۋتى : بىرۇ لاي ڧالانە جۈۋلەكە كە
ئاردمان بۇ بېنە ئەۋىش چوو بۇلاي كابرى جۈۋلەكە ۋبابى دىنارەكە ئاردى لى كرى
جۈۋلەكەكە ۋتى : تۇ زاۋاي ئەۋ كەسەي كە پىي ۋايە پېغەمبەرى خوايە ؟ ۋتى بەلى ۋتى :
ئەۋە دىنارەكەت و ئاردەكەش بۇ خۆت عەلى ھاتەۋە بۇلاي فاتىمە ۋھەۋالەكەي بۇ گېرپايەۋە
ۋتى بىرۇ بۇلاي ڧالانە قەساب بايى درھەمى گۆشتان بۇ بىرە چوو بۇلاي قەسابەكە
ۋدىنارەكەي بە رەھن دانا لە جىياتى بايى درھەمىك گۆشتى ھىنايەۋە بۇ فاتىمە ۋئەۋىش
شىلاي ۋخستىيە سەر ئاگر ئاردى بەدۋاي باۋكىدا ئەۋىش ھات بۇلايان ۋتى : ئەي پېغەمبەرى
خۋا (ﷺ) بەسەر ھاتەكەت بۇ دەگىرپنەۋە جا ئەگەر پىت ۋا بوو كە ھەلالە بۇمان ئەۋە لىي
دەخۋىن ۋتۇش لەگەلمان بىخۇ لىي ڧەرموۋى : بە ناۋى خواۋە لىي بىخۇن ئەۋانىش لىيان خۋارد
لە جىگەي خۋياندا نەجۈلابوون غولامىك ھات بە ناۋى خۋاۋ ئىسلامەۋە بانگەۋازى بۇ دىنارە
ۋنىۋەۋەكەي دەكرد پېغەمبەرى خۋا (ﷺ) ڧەرمانى كرد كە بۇي بانگ بىكەن لىي پىرسى ۋتى :
لە بازار لىم كەۋتۋەۋە پېغەمبەرى خۋا (ﷺ) ڧەرموۋى : ئەي عەلى بىرۇ بۇلاي قەسابەكە ۋپىي
بلى پېغەمبەرى خۋا (ﷺ) پىت دىڧەرموۋىت : دىنارىكم بۇ بىنرە دەرھەمەكەت لەسەر مەن
قەسابەكە دىنارەكەي بۇ ئارد ئەۋىش دىنارەكەي دا بە غولامەكە. ^{۲۳۱}

۲۳۵. ﴿كە گۆيىستى ئايەتەكە بوو ھۇن ھۇن فرمىسك بە چاود پىرۈزەكانىدا ھاتە خوارەوہ﴾

رۇۋىكىان پىغەمبەر (ﷺ) بە عەبدوللانى كۆرى مەسعودى فەرموو قورئانم بەسەرن بخوئىنە عەبدوللاش وتى : ئەي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) من قورئانم بۇ تۆ بخوئىنم لە كاتىكا قورئان بۇ تۆ دابەزىوہ ؟ پىغەمبەرىش (ﷺ) فەرمووى : بېم خۇشە لە كەسىكى ترموہ گۆنى لى بگرم عەبدوللانى كۆرى مەسعودىش دەستى كرد بە خوئىندى سورمتى (النساء) ھەتا گەشتە ئەو فەرممايشتەي كە دەفەرموئىت (فكيف إذا جننا من كل أمة بشهيد وجننا بك على هؤلاء شهيدا) (النساء / الآية ۴۱)

واتە : ئىنجا دەبىت ھالى ئەو خەلكە چۇن بىت كاتىك لە ھەر مىلەتىك شاھەتەكىمان ھىناو تۆشمان ھىنا ئەي موحەمەد (ﷺ) بە شاھىت بەسەر ئەو خەلكەوہ كە پەيامى خوات بىپراگەياندون پاشان پىغەمبەر (ﷺ) بىتى دەفەرموئىت بەسە لىردا بوہ ستە عەبدوللا سەيرى پىغەمبەر (ﷺ) دەمكات و دەبىنىت كە دەگرى وھۇن ھۇن فرمىسك بە چاودەكانىدا دېتە خوارەوہ. ۲۳۲

۲۳۶. ﴿عومەرى كۆرى خەتتاب زۆر دلخۇش بوو بە ووتە پىرۈزەكەي پىغەمبەرى خوا (ﷺ)﴾

عومەرى كۆرى خەتتاب - خۇاى لى رازى بى - دەلئىت : داواى مۆلەتم كرد لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) تا بچم بۇ عەمرە ئەوئىش مۆلەتى پىدام وە فەرمووى : لە بىرمان نەكەپت براكەم لە دووكانتدا عومەر دەلئىت ووتەيەك كە زۆر دلخۇشى كردم لە دونيا ئەو فەرممايشتەي پىغەمبەر (ﷺ) بوو كە بە ئەندازەي ھەموو دونيا لام خۇش بوو. ۲۳۳

۲۳۲ (متفق عليه) .

۲۳۳ (رواه أبو داود) .

۲۳۷. ﴿عەبدوللاى كوپى عومەر پابەند بوو بە رېنەمايىيەكەى پىغەمبەر

(ﷺ)﴾

كاتىك كە عەبدوللاى كوپى عومەر تىپەرى بە بەردەمى پىغەمبەرداۋ جل وبەرگى دېژ بوون پىغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى جەلەكانت بەرز بىكەرەۋە چونكە نىشانەى سادىمىي وھاكى بوونى تىايە درىژى جل وبەرگ نىشانەىە بۇ خۇ بە گەرە گرتن نىتر عەبدوللا جەلەكەى بەرز كردهۋە بەلام ھەر درىژ بوو پىغەمبەر (ﷺ) فەرموۋى زۆر تر بەرزى بىكەرەۋە نىتر عەبدوللا ۋاى كرد بەردەۋام گرنكى دەدا بە شۆر نەبوونى جل وبەرگى تا خۇى لە خۇيە گەرە گرتن دوور بگرى يەكك لە ھاۋەلەكانى پىى وت عەبدوللا بۇ كوى بەرزى دەكەيتەۋە ؟ عەبدوللا وتى : بۇ پەقايى قاچم. ۲۳۴

۲۳۸. ﴿پىاۋەكە گوى لە فەرمايشتەكەى پىغەمبەر (ﷺ) بوو پىش ئەۋەى

خزمەتكارەكە بگاتە لای﴾

پىغەمبەر (ﷺ) سەردانى يەكك لە ھاۋەلانى كرد لە مالاۋە پىاۋىك لە ھۆزى (بەنى عامر) بەمەى زانى وويستى بىرواتە ژوور كاتىك پىاۋەكە كە لەبەر دەم مالى ھاۋەلەكەيدا ۋەستا وتى: ئايە مۇلەت ھەيە بىمە ژوور پىغەمبەر (ﷺ) بە خزمەت كارەكەى فەرموۋ بچۇ دەرەۋە بۇلاى ئەۋ پىاۋە ھىرى مۇلەت خواستنى بىكە وبلى با بلىت سلاۋى خواتان لى بىت ئايە بىمە ژوورەۋە ؟ كابر گوى لە فەرمايشتەكەى پىغەمبەر (ﷺ) بوو پىش ئەۋەى خزمەت كارەكە بگاتە لای وتى : سلاۋى خواتان لى بىت ئايە بىمە ژوورەۋە ؟ جا پىغەمبەر (ﷺ) بىنى ۋا مۇلەت خواستەكەى تەۋاۋ بوو ۋەقسەكانى بە سلاۋ دەست پى كرد مۇلەتى داۋ پىاۋەكەش ھاتە ژوورو بە بىنىنى پىغەمبەر (ﷺ) شادمان بوو. ۲۳۵

۲۳۴ رواه المسلم .

۲۳۵ رواه ابو داود .

۲۳۹. ﴿فریشتەکان سەردانی عمرانی کۆری حوسەینیان دەکرد﴾

مطرفی کۆری عەبدوللا دەئیت : عمرانی کۆری حوسەین وتی : شتیکت بۆ باس دەکەم بەلکو خوا بیکاتە مایەمی سوودو قازانج بۆت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) حەج و عەمرەمی پێکەووە گری دەدا و پێگریشی لێ نەکردوووە هەتا وەفاتی کردوووە وە قورئانیشی لەو بارەمیوە بۆ دانەبەزیووە کە حەرامی بکات هەروەها دەمەوێ پێت بڵێم کەمن هەتا داخ کرام فریشتەکان دەهاتن و سەلامیان لێ دەکردم بەلام دواى ئەوەی داخ کرام نەهاتنەووە هەتا وازم لە داخ کردن هێنایەووە دووبارە گەرانەووە سەلامیان لێ دەکردم.^{۲۳۶}

۲۴۰. ﴿بەسەرھاتی موسلمان بوونی جەریری کۆری عەبدوللا لە خزمەتی

پێغەمبەردا (ﷺ)﴾

جەریری کۆری عەبدوللاى بجلی پێشەوای خانەدان و جوانچاک و لە (محطان) هەکانەووە لە ھاوێڵە هەلکەو تۆووەکانە بەیەعتی دا بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە دلسۆز و ئامۆژگاریکەر بێت بۆ هەموو موسلمانێک زەهبی دەئیت : لە رادە بەدەر جوان بوووە لە جوانیدا کەمڵ بوووە جەریر دەئیت کاتی لە مەدینە نزیک بوومەووە چۆکەم بە و لاخەکەم داو تورمەکەم کردمووە و جل و بەرگی پاک و پێک و پێک لێ دەرھێناو لەبەرم کرد پاشان چوووە مزگەوت دەبینم پێغەمبەری خوا (ﷺ) ووتار دەدات خەلکەکە هەموو بەجاری لە منیان پروانی لەوەی لە تەنیشتمدا دانیشتبوو پەرسیم : باشە پێغەمبەری خوا (ﷺ) باسی منی کردوووە وا سەیرم ئەکەن ؟ وتی : بەئێ بە باشترین شیوە باسی تۆی کرد لە کاتیکیدا ووتاری دەدا لە نیووی ووتارەکییدا فەرمووی : (إنه سيدخل عليكم من هذا الفج من خير ذي يمن , الا وان على وجه مسحة ملك).^{۲۳۷}

^{۲۳۶} رواه المسلم (۶۲۲۶ ، ۱۶۷) له باسی حە ج دا

^{۲۳۷} أخرجه احمد في (المسند) (۳۶۴ / ۴) ارناتوط سیر (۵۳۱ / ۲) .

واته له م پێهوه كهسێك دیته لاتان كه له باشترینی خهلكی په مهنهوه ولهسر دهم وچاوی (مسحة) پهکی فریشتهمی ههیه واته : دهلی ی فریشتهیه (مسحة) شوینه واریکی کهم بهلام بهر چاوو دیاره نهوجا سوپایی خوام کرد کاتێ جهریر هاته ژووردهو بۆلای پێغه مبهری خوا (ﷺ) راخه رگهی بۆ دانا تا لهسهری دانیشیت بهلام جهریر لهسر زهوی په که دانیشت پێغه مبهری خوا (ﷺ) پێی فهرموو (أشهد أنك لا تبغي علوا في الأرض ولا فسادا) واته : شایهتی ددهم بۆت که تۆ ناتهووی لهسر زهوی خراپه کاری بلاو بکه یتهوه وله خۆت بایی ببیت نهویش موسلمان بوو پاشان پێغه مبهری خوا (ﷺ) به هاوه لانی فهرموو (إذا أتاكم كريم القوم فأكرموه) واته : نه گهر بپاوێکی بهرپز هاته لاتان رپزی بگرن له جهریرهوه دهلی : پێغه مبهری خوا (ﷺ) پێی وتم (الا تريحنني من ذي الخلفة بيت خضعم) واته : ناتهووی راحمتان کهیت لهو بته که ناوی (بيت خضعم) ه ؟ به که عبهی په مهنی ناسرا بوو دهلیت : نيمهش رووخاندمان یان سوتاندمان و وهك حوشتی کهر وازمان لی هیناو هاتین تا مژده به پێغه مبهری خوا (ﷺ) بدھین پینج جار بهسر نه سپه که مهوه دابهزیم دهلیت نهوجا وتم : نهی پێغه مبهری خوا (ﷺ) ناتوانم بهسر نه سپهوه خۆم راگرم نهویش دهستی موبارهکی لهسر دهم وچاوم دانا له رپوايه تیکی تردا لهسر سنگم داناو فهرمووی : (اللهم اجعله هاديا مهديا)^{٢٣٨} واته نهی بهرور دگار بیکه ره که سیکي هیدایه تدار ورپنمونیکار ههروه ها له جهریرهوه دهلیت:

لهو کاتهوه موسلمان بووم هه رگیز پێغه مبهری خوا (ﷺ) خوی لیم لانه داوه وهه ر کات منی بینیبیت له رومدا پیکه نیوه.^{٢٣٩}

^{٢٣٨} صحیح رواه البخاري و مسلم و احمد.

^{٢٣٩} صحیح رواه البخاری (٣٨٢٢).

۲۶۱. ﴿بەسەرھاتی ئەسمائی کچی یەزید و شانیدیکی ئافرەتان لە خزمەتی

پێغەمبەردا (ﷺ)﴾

ئەسمائی کچی یەزیدی کۆری سەگەنە دایکی عامرو دایکی سەلەمە ئەنصاری ئەشەهلیە پورزای مەعازی کۆری جەبەلە و یەکیکە لەوانە یەبەعتیان داو یەکیکە لە تیکۆشەران ئەسم – خۆی لی رازی بی – هات بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) کە لەگەڵ ھاوێلانیدا بوو پێی وت : دایک و باوکم بە قوربانت بن ئە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) من نێردراوی کۆمەلەیک لە موسلمانانم کە هەموویان هەمان قەسە من دەکەن و لەسەر رای منن بێگومانین کە خوا بۆ پیاوان و ئافرەتانێ ناردوویت و ئێمەش باوهرمان پێ هینایت و شوینت کەوتین ئێمە ئافرەتانیش کە پەيوەست و پەردە نشینین و لە ماله کاتماندا ماوینەتەووە جیگای ئارمژووی پیاوانین و منداڵەکانیان بۆ هەلەدەگرین و پیاوان بە جومعه و نوێژە جەماعەتەکان و ئامادەبوون لە کۆری جەنازمو خەباتی رێ ی خوادا چاکەیان بەسەرماندا دراو و کاتی ئەوان بۆ جیهاد ئەپۆن ئێمە ئافرەتان مال و ناموسیانیان پاراستوو و منداڵەکانیانمان بۆ پەروەردە کردوون داخو ئێمەش بەشداری پاداشتی ئەوانین ئە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) ؟

پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕووی کردە ھاوێلانێ و فەرمووی : (هل سمعتم مقالة امرأة احسن سؤالا عن دينها من هذه ؟) واتە تا ئیستا ووتە ی هیچ ئافرەتێکتان گوێ لی بوو کە بەم باشی یە پرسیار لەسەر دینەکە ی بکات ؟ ووتیان : بە راستی وایە ئە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) گومانمان نەدەبرد کە ئافرەتێک بەم شیوە دەربڕینە داوی مافی خۆی بکات پێغەمبەری خوا (ﷺ) ڕووی کردە ئەسماء و فەرمووی : بڕۆ ئە ی ئەسماء و بەوانش رابگەیمەنە کە تۆیان ناردوو پێیان بلێ کە باشە یان بۆ ھاوسەرەکانیان و هەولەدانیان بۆ رازی کردنی و شوین کەوتنی و بەست و فەرمەمانەکانی ھاوسەرەکە ی ھاوتای هەموو ئەوانمە کە بۆ پیاوان باست گرد ئەسمائیش بە دەم و تنی (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) ه و بەخۆشی ئەو موژدەمە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێی دان ڕۆشت لە ئەسمائی کچی یەزیدەووە و دەلێت : - لەگەڵ چەند کەنیزەکیکی ھاوتەمەندا بووم پێغەمبەری خوا (ﷺ) دای بە لاماندا و فەرمووی : (إياكن وكفر المتعمين) واتە : نەکەن

بەخششەکان و نعیمة تەکان ناسو پاس گوزارین و بەکەم سەیری کەن من لە هەموویان نازاتر بووم
بۆ پرسیار کردن لێی وتم : ئەم پێغەمبەری خوا (ﷺ) مەبەستت نازاری بوون و نا شوکری لە
بەخششەکان چی یە ؟

فەرمووی : لەوانە یە پەکیکیان ماوێهەکی زۆر بە ڕەبەنی لە مالی باوکیدا بمینیتەووە پاشتر
خوا هاوسەرێکی پێ بێهەشی و لەو هاوسەرە مندالی پێ بێهەشی کەچی توورە بیت و کوفر
بکات و بلی : هەرگیز خێرو چاکەم لێ نەدیویت.^{٢٤٠}

٢٤٢. ﴿عکاشە کوری محصن شکۆمەندی دۆنیاو قیامەتی بە دەست هینا﴾

ئەم پیاووە بەختەووە عکاشە کوری محصن شکۆمەندی دۆنیاو قیامەتی بە دەست هینا
پێغەمبەری خوا (ﷺ) مژدە ی پێ داووە کە یەکیکە لەو حەفتا هەزار کەسە بەبێ لێ
پرسینەووە دەچنە بەهەشت لە ئێین عەبباسەووە - خۆی لێ پازی بێ - دەلێت : پێغەمبەری
خوا (ﷺ) فەرمووی : نەتەو مەکانم پێشان درا تێپەر دەبوون دەمبێنی پێغەمبەری وا هەبوو
چەند کەسیکی لەگەڵ بوو هەبوو هیچ کەسێ لەگەڵدا نەبوو تاو مەکو رە شایێ یەکی گەورەم
بەسەردا هەڵدراوە واتە : کەسانێکی زۆرم بەر چاو کەوت بەهۆی زۆریانەووە وەک پارچە یەک
رە شێ دەر دەرکەوتن وتم : ئەمانە کێن ؟ ئومەتە کە ی منن ؟ پێم و ترا نەخێر بە لکو موسا و
ئومەتە کە ی ئەون پێم و ترا سەیری ئەولا بکە دیم ڕەشایی یەک هەموو ئاسۆی داگیر کردو
پێم و ترا سەیری ئەمەلا و ئەولا بکە لە پانتایی ئاسماندا دەمبێنی لەبەر زۆری خەلکە کە ئاسمان
رەش بوو پێم و ترا ئەمە ئومەتە تۆیە و لەوانە حەفتا هەزاریان بەبێ لێ پرسینەووە دەچنە
بەهەشت پاشان چوووە زوورەووە هیچی بۆ بەیان نەکرین خەلکە کەش دۆی ئەوێ بڵاویان لێ
کرد و وتیان : ئێمە لەوانە یین چونکە باوەرمان بە خوا هیناوە و شوێن پێغەمبەرە کە ی وەتوین
یان منداڵە کاکمان لەوانە ی کە لەناو ئیسلامدا هاتوونەتە دنیاوە ئێمە لە جاهیلیە تدا

^{٢٤٠} صحیح رواه البخاری فی الادب (المفرد) (١٠٤٧) و احمد فی المسند (٣٥٧/٤).

۲۴۴. ﴿ ئافرىتەكەي تىرەي بەنى ئەسەد پابەند بوو بە يادى خوا ﴾

ئافرىتىكى تىرەي بەنى ئەسەد دىھاتە لاي دايكى مۇسلمانان خاتوو عائىشەى دايكى نىعمانداران - خواي لى پازى بى - بۇ بىنىنى جارىكان لەلاي عائىشە بوو پېغەمبەر (ﷺ) جووہ لاي عائىشە كە ئەو ئافرىتەى بىنى فەرمووى : عائىشە ئەوہ كى يە ؟ عائىشە وتى ئەمە فلان كەسە كە بە شەو ناخەوئ پاشان ئافرىتەكە رۇئىشت وعائىشە باسى نوئزو ئارامگرى كرد لەسەر خوا پەرسى پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى لەسەر ئىوہ يە ئەوہى لە تواناتان دايە سوئند بەخوا خواي گەورە ماندوو نابىت بەلگو ئىوہ ماندوو دىبن عائىشە - خواي لى پازى بى - ھەوالىدا كە خۇشەويست ترين دىندارى بە لاي پېغەمبەرەوہ (ﷺ) ئەومىيە كە خاومەكەي بەردمواى بىت. ^{۲۴۳}

۲۴۵. ﴿ خورىمى ئەسەدى پابەند بوو بە رېنمايىيەكانى پېغەمبەر (ﷺ) ﴾

رۇؤزىك پېغەمبەر (ﷺ) بە ھاوہلانى فەرموو : خورە يىمى ئەسەدى چەند پىاويكى چاكە ئەگەر قزى زۇر درىژ نەبوايە وجل وبەرگى درىژ نەبوايە خورىم لەوئ نەبوو ھاوہلان ئەم ووتە جوانەى پېغەمبەريان گەيانەدە خورىم دواى زەمەنىك خورىم گەرايەوہ وبە قسەكەى پېغەمبەرى زانى بە پەلە بى رىكى نامادە كردو قزى سەرى پى كورت كردوہ بۇلاى گوئى وە قزى پاك وخاوين كردو داي ھىنا وە جلەكانى كورت كردوہ تا رەقاپى قاجى لەبەر گوئرايەلى پېغەمبەر (ﷺ) بەم ھەلۇستە خورىم بوو بەو شىوہى كە پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى چەند پىاوى چاكە. ^{۲۴۴}

^{۲۴۳} (متفق عليه).

^{۲۴۴} (رواه أبو داود).

۲۴۶. ﴿پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئامۇڭگارى ئەبو بەكر وعومەرى كرد لە بارى شەو نوپۇرەكانيان﴾

ئەبو قەتادە دەئىت : پىغەمبەرى خوا (ﷺ) شەوڭك لە مال دەرچوو بە لای ئەبو بەكردا
تېپەرى خەرىكى شەو نوپۇر بوو بە دەنگى نزم قورئانى دەخوئند ئەبو قەتادە وتى : بەلای
عومەردا تېپەرى خەرىكى شەو نوپۇر بوو بەدەنگى بەرز قورئانى دەخوئند ئەبو قەتادە وتى :
كاتى كە ھەردووكيان لە خزمەت پىغەمبەردا (ﷺ) كۆبۈنەو پىغەمبەر (ﷺ) ھەرمووى :
ئەى ئەبو بەكر بەلاتدا تېپەرىم شەو نوپۇر دەكرد بە دەنگى نزم قورئانت دەخوئند وتى
ئەو كەسەى كە من گەفتو گۆم لەگەلى دەكردو ولىى دىپارامەو گۆلى لىم بوو ئەى پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) بۆيە پىويست ناكات دەنگم بەرز كەمەو بە عومەرىشى ھەرموو ئەى عومەر
بەلاتدا تېپەرىم شەو نوپۇر دەكرد بە دەنگى بەرز قورئانت دەخوئند راوى وتى : عومەر وتى
ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خەو لە چاوى خەوالوكان دىتۇرىنم وخەبەريان دەكەمەو
شەيتانىش راودەنىم ودوورى دەخەمەو ھەسەن لە ھەرموودە كەيدا ئەمەى بۆ زیاد كرد
پىغەمبەر (ﷺ) بە ئەبو بەكرى ھەرموو ئەى ئەبو بەكر كەمى دەنگت بەرز كەمەو بە
عومەرىشى ھەرموو : ئەى عومەر تۆش كەمى دەنگت نزم كەمەو.^{۲۴۵}

٢٤٧. ﴿ که فەرمايشته کە ی پیغمبەری خوا هاتەووە یادی ئەبو بەکر زۆر بە

سەختی گریا

لە زەمیدی کۆری نەرقەمەووە جارێک ئەبو بەکر تینووی بوو جامێکیان بۆ هینا کە ئاو
هەنگوینی تێدا بوو کاتێ نزیکي کردووە لە دەمی دەستی کرد بە گریان و ئەوانە ی دەوورو
بەریشی خستە گریان ئەو بێ دەنگ بوو کەچی ئەوان هەر ئەگریان پاشان دەستی کردووە بە
گریان بە رادەپەک خەڵکە کە وایان دەزانی ناتوانن پرسباری لێ بکەن لە هۆی گریانە کە ی پاشان
دەم و جاوی سڤی و هاتەووە سەر خۆ پێیان وت : چی یە وەها ئەو گریانە ؟ فەرمووی : جارێک
لە گەڵ پیغمبەری خوادا (ﷺ) بووم دەمبێنی بەردەوام شتێکی لە خۆی دوور دەخستەووە
و دەیفەرموو : (وازم لێ بێنە , وازم لێ بێنە) وەمن هیچم نەئەدی وتم : ئە ی پیغمبەری خوا
دەمبێنم شتێک لە خۆت لا ئەدەیت و هیچیشت لە گەڵدا نابینم ؟ فەرمووی : (هذە الدنیا مثلت
لي بما فيها فقلت لها إلیك عني , فتحت و قالت أما والله لئن أنفلت مني لا ینفلت مني
من بعدك) واتە : فەرمووی : ئەووە دۆنیا یەو خۆیم بەهەموو شتێکەووە نیشان ئەدات , منیش
پێم وت : وازم لێ بێنە ئەویش خۆی لاداو وتی : سویند بەخوا ئەگەر تۆ لە دەستم دەرچووی
ئەوانە ی دوا ی تۆ لە دەستم دەر ناچن ئەبو بەکر وتی منیش ترسام ئەووە دۆنیا بیت
گەشتبێتە من ئەووە گریاندمی.^{٢٤٦}

٢٤٨. ﴿ هه‌واڵ دانەکه‌ی پێغه‌مبەر (ﷺ) له باره‌ی عه‌بدوڵلای کوری عه‌بباس ده‌قاو ده‌ق هاته‌ دی ﴾

له ئێبن عه‌باسه‌وه - خ‌وا‌ی لێ‌ را‌زی بێ - ده‌لێت : ئوم فه‌ ضلی گچی حارث بۆی گێ‌رامه‌وه‌ وتی : کاتێ‌ تێ‌په‌ر بووم و پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) له به‌رده‌م ده‌رگا‌دا بوو فه‌رمووی : ئه‌ی ئوم فه‌ ضل وتم : به‌ئێ‌ : ئه‌ی پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) فه‌رمووی : (إنک حامل بغلام) واته‌ : کورێک له سکت دا‌یه وتم : چۆن ؟ له کاتێک‌دا قورمیش په‌یمانیان به‌یه‌ک‌داوه ژنه‌کانیان مندا‌لی نه‌بێ‌ فه‌رمووی (هو ما أقول لك , فإذا وضعته فأتيني به) فه‌رمووی هه‌ر ئه‌وه‌ی پێم وتی : وایه‌ جا ئه‌گه‌ر لێ‌ت بووه‌وو له دا‌یک بوو بۆم بێنه‌ منیش کاتێ‌ له دا‌یک بوو هێ‌نام بۆ پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) ئه‌ویش نا‌وی نا عه‌بدو‌للا و لیک‌ی مو‌بارکه‌ی هێ‌نا به‌ مه‌لا شوویدا و فه‌رمووی (اذهبى به فلتجنه کيسا) واته‌ : بیه‌ به‌ را‌ستی ئه‌و که‌سیکی زانا‌و به‌هرمه‌ندو لێ‌ ها‌تووی لێ‌ ده‌رده‌چێ‌ , ده‌لێ‌ : ها‌تم بۆ‌لای عه‌باس وه‌ه‌واله‌که‌م بێ‌ دا ئه‌ویش زه‌رده‌ خه‌نه‌یه‌کی کردو هه‌‌سا‌و چوو بۆ‌لای پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) عه‌باس - خ‌وا‌ی لێ‌ را‌زی بێ - که‌ پیا‌ویکی جوان و چاک و بالا به‌رز بووه‌ کاتێ‌ پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) چا‌وی پێی که‌وت هه‌‌سا‌یه‌وه‌ نێ‌و چه‌وانی ما‌چ کردو له‌‌لای را‌ستی خ‌وی دا‌ینیشاندو پا‌شان فه‌رمووی : ئه‌مه‌ مامی منه‌ گێ‌ش چه‌ز ئه‌کات با‌به‌ مامیه‌وه‌ بنا‌زێ‌ عه‌باس هه‌ندێ‌ شتی وت وه‌ک ئه‌وه‌ی ته‌ریق بێ‌ته‌وه‌ پێغه‌مبهری خوا (ﷺ) فه‌رمووی : (ولم لا أقول وأنت عمي وبقية أبائي , والعم والد) واته‌ : جا بۆ‌چی ئه‌مه‌ نه‌‌لێ‌م که‌ تۆ مامی منی و با‌وانی منی چونکه‌ مام له‌ جێی با‌وکه‌ یاخود وه‌ک با‌وکه‌.

٢٤٧

٢٤٧ نێ‌سانده‌که‌ی چه‌سه‌نه‌ ته‌به‌رانی گێ‌را‌ویه‌ته‌وه‌ , هه‌یسه‌می ده‌لێت دانه‌ پا‌له‌که‌ی چه‌سه‌نه‌ , انجم ژماره

٢٤٩. ﴿ پیغمبەر (ﷺ) نژای تەمەن درێژی کرد بۆ دایکی خالید ﴾

جلیکی ئاوریشمی زەردی قۆچە داریان هێنا بۆ پیغمبەر (ﷺ) ئەویش هەلیگرت و سەیری کرد پاشان فەرمووی بەوانەی دەوورو بەری کۆ دەبینن شیاو بیت ئەم پۆشاکە ی دەبینی؟ بێدەنگ بوون و گەسیان قەسیان نەکرد ئەنجا فەرمووی دایکی خالیدم بۆ بەینن کەس و کارەکە ی پۆشتن هێنایان و منداڵێکی بچووکیان لەگەڵ هێنا کە لە خاکی حەبەشە منداڵێکی بوو کاتی کۆچیان کرد لەگەڵ دایک و باوکی لە ترسی پێرۆزی خۆی پۆشاکەکی پێدا بە گائەو و پێی فەرموو ئەو دایکی خالید ئەمە چاکە و جوانە ئێتر منداڵەکی بوو بە هاو دەمی پیغمبەر (ﷺ) بە دەوری پیغمبەردا دەهات و دەجوو دەستی دەخستە سەر شانی پیغمبەر (ﷺ) باوکی سەرزەنشتی کرد پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی: وازی لێ بێنە وە فەرمووی بە دایکی خالید تەمەنت درێژ بیت و جەلەگانت بەرپێنی ئەمە پارانەو وە بۆ تەمەن درێژی چونکە هەرکەس تەمەنی درێژ بیت جەلەگانی دەدرپێنی.^{٢٤٨}

٢٥٠. ﴿ ئەبوبەکر هەرکە گۆی بیستی گۆرانی دوو کچەکە بوو توورەبوو ﴾

لە یەکیەک لە جەژنەکان دا دوو کچ لای خاتوو عائیشە - خوای لێ رازی بێ - گۆرانیان دەوت و بە هۆنراوی جەنگی (بەعث) ئەمەش یەکیەک بوو لەو جەنگانەی عەرمب لە ئەفامیدا پیغمبەری خوا (ﷺ) هاتە ژوورەو لە جیگاکی دانیش و سەیری دوو کچەکی کرد دواتر ئەبو بەکری صدیق - خوای لێ رازی بێ - گۆی لە گۆرانی ئەو دوو کچە گرتوو بە توورەیی قەسە لەگەڵدا کرد نۆژی لەووە کرد ئەیان و ت فەرمووی حوزەلە ی شەیتان لای پیغمبەرخوا؟ پیغمبەر (ﷺ) هەستا و فەرمووی: وازیان لێ بێنە ئنجا ئەبو بەکر - خوای لێ رازی بێ - هێواش بوو و عائیشە ئامازە ی کرد بۆ دوو کچەکە هەردووکیان چوونە دەرەو لەم جەژنەدا خەلگی حەبەشە یاریان بە لقات و خەنجەر دەکرد کاتی پیغمبەر (ﷺ) زانی عائیشە حەز دەکات پارێگەیان ببینی لە دوا ی خۆیەو وەستانی بۆ ئەووە بیان ببینی تا تەواو ماندوو بوو سەیری کردن ئنجا چوونە مالهووە^{٢٤٩}

^{٢٤٨} (أخرجه : البخاري).

^{٢٤٩} (رواه مسلم).

۲۵۱. ﴿رېنھايى يەكەى پېغەمبەر (ﷺ) بۇ ئەسمائى كچى ئەبو بەكر﴾

ئەسمائى كچى ئەبو بەكر رۇيشت بۇلاى خوشكەكەى كە عانىشەيە - خوائ لى رازى بى -
 ھاسەرى پېغەمبەر (ﷺ) قەسيان دەكرد لەگەل يەكتردا دواى ماومىەك پېغەمبەر (ﷺ)
 گەراپەوہ ئەسمائى بىنى پۇشاكيكى تەنكى پۇشى بوو ھەندى لاشەى دەرکەو تبوو پېغەمبەر
 (ﷺ) ئەمەى قەدەغە كرد چونكە ئەسمائى كچى ئەبو بەكر گەورە بوو سوڤى مانگانەى
 بىنى بوو پېغەمبەر (ﷺ) ويستى ئەسماء ئاگادار بىكات لەو ھەئىيە كە تىى كەوتووہ
 ھەرمووى: ئەى ئەسماء ئافرەت كە سوڤى مانگانەى بىنى ئىتر ناگونجى ھىچ شوئىكى بىبىرى
 جگە لە دەستەكانى و دەم وچاوى نەبىت كە خۇى ئامازەى كرد بۇ دەست و دەم و چاوى.^{۲۵۰}

۲۵۲. ﴿خۇ بەگەورە گرتن رەت كەردنەوہى راستىہ﴾

پېغەمبەر (ﷺ) دانىشتبوو لە نىو ھاوہلاندە فىرى رەوشتىك لە رەوشتەكانى ئىسلامى
 دەكردن تا بەختەوہر بن پىى لە دونىاو قىامەتدا نەویش رەوشتى خۇ بە كەم گرتن بوو
 پېغەمبەر (ﷺ) پىى ھەرموون : ناچىتە بەھەشت ئەو كەسەى تۆزىك لەخۇ بە گەورە گرتن
 لە دلەيدا ھەبىت يەكك لە ھاوہلان ترسا كە ئەو رەوشتە جووبىتە دلەوہ كە گرنگى بە جل
 وبەرگ دەدات يان نەعلەكانى پرسىارى كرد پىاو پىى خۇشە كە جل وبەرگى جوان بىت يان
 نەعلەكانى جوان بن ئايە ئەمە خۇ بە گەورە گرتنە ؟ پېغەمبەر (ﷺ) رەوونى كەردموہ كە
 گرنگى دان بە جل وبەرگ شتىكى جوانە وخوا پىى خۇشە چونكە خوا جوانە وجوانى خۇش
 دەوئەت ھەز دەكات مروؤفە كان لەسەر شىوہىەكى جوان بن پېغەمبەر (ﷺ) ھەرمووى : (خوا
 جوانە وجوانى پىى خۇشە) پاشان تىگەيشتنى درووستى بۇ نەخۇشى خۇ بە گەورە گرتن كرد
 ھەرمووى : (خۇ بە گەورە گرتن و پەدكەردنەوہ وەل كەچ نەكەردنە بۇ راستى وە خەلك بەكەم
 سەير كەردنە^{۲۵۱}

^{۲۵۰} (رواہ أبو داود).

^{۲۵۱} (رواہ مسلم).

۲۵۳. ﴿عەبدوللای کۆری رەواحە بەرتیلی جوولەگەکانی رەت کردووە﴾

لە سلێمانی کۆری یەسارەو دەتێت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) عەبدوللای کۆری رەواحە نارد بۆ خەبەر لەوێ لەگەڵ جوولەگەکاندا مامەڵەیکەکی بۆ دەخەملاند ن هەتسان ھەتیک خشتی ئافرەتەکانیان بۆ کۆ کردووە و ووتیان ئەمە بۆ تۆ وکارەمان لەسەر سووک کە ھەرمووی : ئەو جوولەگە پەنە سوێند بە خوا لە ناو درووست کراوانی خوادا کەس نێە ھێندە ئێوە رەقە لێیان بێت بەلام ئەمەش وام لێ ناکات نادادی لەگەڵ تاندا بکەم ھەروەھا بەرتیلیش ھەرام و ناپەرەوایە ووتیان : نا بەمە ئاسمان وزەوی راگیراون.^{۲۵۲}

۲۵۴. ﴿حەکیمی کۆری حزام جل و بەرگی ژێ یەزنی بە دیاری برد بۆ پێغەمبەر (ﷺ)﴾

لە عێراقی کۆری مالیکەووە حەکیمی کۆری حزام وتی موحەمەد (ﷺ) لە پێش ھاتنی ئیسلامدا خۆشە و یسترین کەسم بوو بەلام لە پاش ئەوەی پەھامی ئیسلامی بۆ ھات وکوچی کرد بۆ مەدینە حەکیم ئەو وەرژە بە بێ باومرێ مایەووە پاشان دەبینی جل و بەرگیکی ذی پەزن کە یەکیکە لە پاشاگانی یەمەن دەفرۆشن چوو کۆری بە پەنجا دینار تا بە دیاری بیداتە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەووە بوو ھێنای بۆ مەدینە دای بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) بە دیاری بەلام وەری نەگرت عەبدوللای دەتێت : وەك ئەوەی گوێم لێ بوو ھەرمووی : (إنا لا نقبل من المشركين شيئاً , ولكن إن شئت بالثمن) واتە : ئێمە ھیچ شتێک لە موشریکەکان قبوڵ ناکەین بەلام ئەگەر رازیت ئەووە بەنرخەگە ی لێت وەردەگرم دەتێت : منیش کە زانییم بە دیاری وەری ناکرێ بەنرخەگە ی پێم دا،^{۲۵۳} ھەروەھا (طەبەرائی) لە رێواپەتیکدا ئەمە ی زیاد کردووە ئەوچا لە بەری کردوو لەسەر بڵند گۆ پێغەمبەری خوا (ﷺ) م بینی لەبەری کرد

^{۲۵۲} (سیر اعلام النبلاء) (۱ - ۲۳۷) .

^{۲۵۳} (رواه احمد (۴۰۲/۳ , ۴۰۳) الحاكم (۴۸۳ , ۴۸۵/۳) وقال صحيح الاسناد (۲۶۸) .

بوون ھىچ شتىكى لەو جوانتر نەبوو ئەو رۆژە پاشان داى بە ئوسامە وھەكىم بە ئوسامەوہ
 بىنى وتى : ئەى ئوسامە ئەلئى كراسەكەى (ذى يزن) ن لەبەر كىدووه ۹ وتى : بەلئى سوئند
 بە خوا من لەو باشترم واتە : مەبەستى ئەوہ بوو كە ئەو لە پاشا (ذى يزن) باشترە وە وتى :
 باوكىشم لە باوكى ئەو باشترە ھەكىم دەلئيت : منىش چووم بۆ مەككەو بە ھەسەكانى ئوسامە
 سەرسامم كىردن . .

۲۵۵. ﴿عومەر پۇشاكەكەى دا بە برا بېياومرەكەى لەبەر جى بە جى كىردنى فەرمانەكەى پېغەمبەر (ﷺ)﴾

عومەرى كۆپى خەتاب - خواى لى رازى بى - دەرۆىشت لە بازاردا لای فرۆشپارىك
 پۇشاكىكى جوانى بىنى زۆر پىي جوان بوو كرى وەكو ديارىك بەخشى بە پېغەمبەر (ﷺ)
 كە لە بەرى بىكات كاتىك كە مىوانى دىت يان لە رۆژى جومعه لەبەرى بىكات كە پېغەمبەر
 (ﷺ) بىنى زانى كە ئاورىشمە وخوا ھەرامى كىدووه لەسەر پىاوان فەرمووى : ئەوانەى ئەمە
 دىپۇشن بەشيان لە قىامت دا نىيە وە ئەو پۇشاكەى دا بە عومەر , عومەر سەرى سورما وتى :
 ئەمە چۆن ئەو جلە وەرگرم كە تۆ فەرمووت : كە ئاورىشم ھەرامە لەسەر پىاوان پېغەمبەر
 (ﷺ) فەرمووى بىگومان بۇيە ناردم بۇلاى تۆ تا بىفرۆشى يان بىپۇشى عومەر رۆىشت
 وپۇشاكەكەى دا بە برا بى باومرەكەى لەبەر جى بە جى كىردنى فەرمانى پېغەمبەر (ﷺ). ۲۵۴

٢٥٦. ﴿ ئیمانەکی (أبو ئەلە بە ی خوشنی) لیوان لیو بوو لە دنیایی

ومتمانە ﴿

(دار قطنی) وغەیری ئەویش دەلێت أبو ئەلە بە ی خوشنی - خۆی لی پازی بی - یەکیکە لەوانە لە بەیعتی (رضوان) دا بەشدار بوون و پڕۆژی خەبەر پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە غەنیمە بەشی ئەویشی جیا کردووە هەروەها ناردوویەتی بۆلای ھۆزەکی وە عەمری کوری جەرھەمی برای ھەر لە سەردەمی پێغەمبەری خوا (ﷺ) موسلمان بوو،^{٢٥٥} کاتی لە راستی ئەم ئاینە گەشتبوو موسلمان بوو دنیای بوو لەوێ ئەم ئاینە بۆ ھەمیشەیی بە نەمری دەمێنیتەو و خۆی پەرورەدگار ئەھلەکی بالادەست دەکات و منەت و چاکەیی خۆی بەسەر چەوساوەکانی سەر زەویدا دەبارێنێ و دەیانکاتە پێشەواو میراتگر لەسەر زەویدا أبو ئەلە بە دەلێت : ھاتم بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) پێم وت : ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) بمانێرە بۆ فلان جێگا لە شام تا ئەم ئاینەیان پێ راگەینین ئەو کاتە ھێشتا پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەستی نەگەشتبوو ئەو جێگایانە فەرمووی (ألا تسمعون ما يقول هذا ؟) واتە : گوێتان لی یە ئەم بیاوێ چو دەلێت ؟ ئەبو ئەلە بە وتی : سوێند بەو کەسە گیانی منی بەدەستە دنیام کە دەگەینە ئەو و تیایدا بالادەست دەبین پێغەمبەری خوا (ﷺ) پەيامی خۆی نووسی و پیایدا ناردی.^{٢٥٦}

^{٢٥٥} (الاصابة (٢٧٦/٧) ژبانی عەمری کوری ئەلە بە ی خوشنی.

^{٢٥٦} (صحیح: رواة الامام احمد لي {المسند} ٤/١٩٤، ١٩٣).

۲۵۷. ﴿بەسەرھاتی عوینە کۆری حیصن وئەقرەعی کۆری حابیس لە خزمەتی پیغمبەردا (ﷺ)﴾

لە سەھلی کۆری (حنظلة) وە دەگیرنەووە کە ووتووینەتی عوینە کۆری حیصن وئەقرەعی کۆری حابیس هاتن بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) وداوایان لێ کرد کە شتیکیان بداتن فەرمانی دا کە بیاندەنن موعاویە فەرمانی دا نامە ی نووسی بۆیان ئەووی کە داوایان کردوووە بیاندەنن ئەقرەع نامەکی وەرگرت وپیچایەووە بە عەمامەکە یەووە وروپشت عوینەش نامەکی وەرگرت وھات بۆلای پیغمبەری خوا (ﷺ) وتی ئەو موحەمەد من نازانم ئەم نامەیە چە تێدا یە وەك نامەکی (متلمس) ؟

(متلمس) ی شاعیر بەسەر هاتیکی بە ناو بانگە لەلای عەرمبەکان چوووەتە لای یەکیك لە فەرمانرەواگان وھەجۆی کردوووە واتە بە ھۆنراوە سەرزەشتی کردوووە ئەویش نامەییکی بۆ نووسیوووە کە بیبات بۆلای یەکیك لە سەرکارەکانی گومانی وا بوووە کە خەلات دەکریت لە رینگادا نامەکە دەکاتەووە دەبینن نوسراوە ھەرکە گەیشتە لات بیکۆژە ئەویش نامەکە دەدرێنن و بۆی دەردەچیت نیتەر لەو کاتەووە عەرمبەکان ئەو نامەیان کردوووە بە پەندو دەلینەووە جا موعاویە فەرموودەکی پیغمبەری خوا ی بۆ گیرایەووە پیغمبەری خوا (ﷺ) دەفەرمووی (ئەووی بەشی خۆی ھەبێ و سوال بکات ئەووە داوای ناگری زیاتر دەکات بۆ خۆی) نوڤەیلی لە جیگایەکی تردا دەلیت فەرمووی (داوای پشکۆی ناگری دۆزەخ زیاتر دەکات بۆ خۆی) ووتیان ئەو پیغمبەری خوا (ﷺ) مروڤ چەندی ھەبێ بەشی دەکات ؟ نوڤەیلی لە جیگایەکی تردا دەلیت (مروڤ چەندی ھەبێ بەشی دەکات وئیتەر نابێ سوال بکات ؟) فەرمووی : ئەوئەندە ی ھەبێ کە بەشی شەو رۆژی تیری لێ بخوات.

۲۵۷

۲۵۸. ﴿ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ماناى ھاۋەلئەتى فېرى پىاۋە ئەنصارىيە كە

کرد ﴾

رۆژىك لە رۆژان پېغەمبەر (ﷺ) بە سەفەر چوو كابرايەكى ئەنصارى بوو بە ھاۋەلئى رېڭاى بە رېڭەى خۆياندا دەپۇشتن ھەركەس بە سواری وولاخى خۇى لە ميانەى رېڭا پېغەمبەر (ﷺ) بە شوپىڭكا رۇشت ھەندى دارى تىادا بوو رۇشتە ناو دارەكان دواى ماومىيەك دەرچوو دوو لقى لە دارەكان ھىنا يەككىيان پاست بوو يەككىيان لار بوو ، راستەكەيانى دايە ھاۋەلئەكەى خۇى ئەۋى تىرەنى ھەلگرت ھاۋەلئەكەى وتى ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) تۆ شايان تىرى بەم پەلە راستەيان پېغەمبەر (ﷺ) ھەۋالى دايەۋ فەرموۋى دەبىت ھاۋەل ئە نامادە باشى وچى بە جى كىردنى پىۋىستىياتى ھاۋەلئەكەيدا بىت ئەنجا فەرموۋى ۋا نى يە فلان كەس ؟ ھەموو ھاۋەلئى كە ھاۋەلئى يەككىكى تر دەكات ئەۋە بەر پىرسە لە ھاۋەلئەكەى ئەگەر ھاۋەلئەتىەكەيان سەعاتە رۆژىكىش بىت. ^{۲۵۸}

۲۵۹. ﴿ رېزو ئەدەبى عەبدوللانى كۆرى عەباس بەرامبەر پېغەمبەرى خوا بى

ئەندازە بوو ﴾

عەبدوللانى كۆرى عەباس - خۋاى لى رازى بى - دەئىت : لە كۆتايى شەۋىڭدا ھاتم بۆلەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە پىشتىۋە نويزم كىرد ئەۋىش دەستى گىرم وراپكىشام تا گەياندىمە لای قاجى واتە : تەنىشت خۇى وكتاى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پروۋى كىردە پروگە چوۋمە دواۋە وپېغەمبەرى خوا (ﷺ) نويزەكەى كىردو كە لى بوۋىۋە فەرموۋى : چىتە بۆچى دىتخەمە تەنىشت خۆمەۋە بەلام تۆ ئەچىتەۋە دواۋە ؟ وتم : ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) مەگەر ئەكرى كەسەك لە تەنىشت تۆۋە نويز بكات كە پېغەمبەرى خۋايت وخۋا ئەۋ رېزەى بە تۆ بەخشىۋە ؟ دەئىت : پېغەمبەرى خوا (ﷺ) سەرسام بوو بە قىسەكانم دودوۋعاى بۆ كىردم كە خۋا زىاتىر زانست وتىگەشىتم بى بىبە خشىت. ^{۲۵۹}

^{۲۵۸} (رواه الطبرانی).

^{۲۵۹} ھە پە مى دەئىت تەجەد گىراۋىدەتەۋە پىاۋانى صەحىحن (الجمع) (۱۵۵۲۶).

۲۶۰. به سه رهاتی نه زری ژنه ره شه دهف لیڤه ره که له خزمهتی پیغه مبهردا

(عائیه)

بورهیده - خوای لی رازی بی - وتی : پیغه مبهردا (عائیه) دهرچوو رۆشت بۆ غهزایه که هاتهوه و گه راپهوه بۆ مالهوه که نه زه کیکی رهش هات وتی : ئەه پیغه مبهردی خوا نه زرم کردووه نه گهر خوا به خیر و خوشی تۆی هینایهوه له م غهزایه له خزمهتتدا دهف لی بدهم و گۆرانی بلیم ؟ پیی فهرموو نه گهر نه زرت کردووه لیی بده نه گینا مهیکه جا که نه زه که که دهستی کرد به دهف لیڤان جا نه بو به کر هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا له پاشان عهلی هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا له پاشان عوسمان هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا له پاشان عومه هات نیتر ژنه که دمه کهی دانا له ژیر خۆی دا وله سهری دانیشته جا پیغه مبهردا (عائیه) فهرمووی : ئەه عومه به راستی شهیتان له تۆ دمه ترسیت من خۆم دانیشتبووم نهو ژنه ههر دهفی خۆی لی دمه دا نه بو به کر هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا عهلی هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا عوسمانیش هات نهو ههر دهفی خۆی لی دمه دا به لام که تۆ هاتیت ئەه عومه نیتر دمه کهی فری دا.

۲۶۰

٢٦١. ﴿ پێغەمبەری خوا (ﷺ) نژای کرد بو حوزەیفە ودایکی ﴾

حوزەیفە - خۆای لی پازی بی - وتی دایکم لی پرسیم له کهیهوه به خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) نهگه یشتووی ؟ وتم له فیسار وهختهوه به خزمەتی نهگه یشتووم دایکم فسهی بی وتم پیم وت لیم گه پ دهجم بو خزمەتی ونویزی شیوان له گه ئیدا دهکم وداوای لی دهکم که ههم بۆمن وههم بو تو بیاریتهوه وداوای لی خوشبوونمان بو بکات جا جووم ونویزی شیوانم له پشتیهوه کرد ئیتر پێغەمبەر (ﷺ) ههر نویزی تری دهکرد ههتا نویزی خهوتنانی کرد له پاشان گه پرایهوه منیش شوینی که وتم که گوئی لی دهنکم بوو فهرمووی : نهوه کی په ؟ حوزمیفهیه ؟ وتم : به لی فهرمووی : چیت دهوئ وداخوازیت چیه ؟ خوا له خۆت وله دایکت خوش بیئت له پاشان فهرمووی : نا نهمه فریشتهیهکه یه کهم جاره که دی بو سهرزهوی رووخستهی خواستوه له خوا که بی بۆلای من وسلاوم لی بکات وه مزگینیم بداتی که فاتیمه گهرهوه سهرومری نافرمانی بهههشته وه حهسهن وحوسهینیش گهرهوه سهرومری ههموو لاوانی بهههشتن.^{٢٦١}

٢٦٢. ﴿ پێغەمبەر (ﷺ) پڕوی وه پگێرا له خاوهنی باله خانه بهرزهکه ﴾

نههس - خۆای لی پازی بی - دهئیت : پێغەمبەر (ﷺ) جارێک چاوی به باله خانهیهکی بهرز کهوت فهرمووی : نهوه چیه ؟ ووتیان : هی فلانه پیاوی نه نصاریه پێغەمبەر (ﷺ) نهو کاته دهنکی نهکرد بهلام گرتیه دل ههتا پۆژی خاوهنی نهو باله خانهیه هاته خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) کاتی سلاوی لی کرد پێغەمبەر (ﷺ) پشتی تیکردوو پڕوی لی وه پگێرا بپاوهکه چهند جاری وای کرد ههموو جارێک پێغەمبەر (ﷺ) پڕوی نه دهدای لی جا تیگه یشت که پێغەمبەر (ﷺ) له بهر شتیکی لی دلگیره دهچی سکالای حالی خۆی له لای ههندی له یاران دهکات نهوانیش باسی باله خانهکهی بو دهگێرنهوه نهویش دهچی دهپروخینی وتهختی دهکا

لەگەڵ زەویدا هەتا رۆژی پیغمبەر (ﷺ) تەشریفی لەوتوو دەروا سەیر دەکات بەلە خانەکە نەماوە کە هۆی ئەوە دەپرسێ دەتێت خاوەنەکە ی کە زانی تۆ لەبەر ئەم بەلە خانە یە رۆوی پێ نادە ی ئەویش چوو رۆوخاندی پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی دە ی باش باش بزانن کە هەموو خانووێک ئەگەر بۆ رەزای خوا نەبێ لە رۆژی ژیا نەودا دەبێ بەبارگرانی بۆ خاوەنەکە ی بەلام ئەو ی کە ناچار دەبێ بۆ رەزاهەندی خوا بێ ئەو قەینا کات واتە ئەو ی کە بە پێی کات وشوێن بوونی پێویست بێ ئەو قەیدی نیە. ۲۶۲

۲۶۲ ﴿بەسەرھاتی ئەو ھاوئە ی کە سکالای کرد لە براهەکە ی لە خزمەتی

پیغمبەردا (ﷺ)﴾

ئەنەس - خوای لی رازی بێ - وتی لە سەردەمی پیغمبەردا (ﷺ) دوو برا هەبوون یەکیکیان دەهات بۆ خزمەتی پیغمبەر (ﷺ) لە خزمەتیدا فیری زانست وزانیاری ئاین دەبوو ئەو ی تریشیان کارو کەسابەتی دەکردو خویشی وبرا کەیشی بەخێو دەکرد ئیشکەرەکەیان لەلای پیغمبەر (ﷺ) سکالای لە دەست براهە ی کرد کە گوا یە ئیش وکاری بۆ گوزمرانی خو ی ناکات فەرمووی : رێ ی تی دەچێ کە خوا لەبەر خاتری ئەو رزق ورۆزی تۆیش بدا کەواتە گلەیی لی مەکە. ۲۶۳

۲۶۲ (رواه ابو داود بسند صالح).

۲۶۳ (رواه الترمذي بسند صحيح).

٢٦٤. ﴿بەسەرھاتی شووشە زێرەکەى مائى پێغەمبەر (ﷺ)﴾

عوقبە - پەزای خۆى لى بى - وتى : لە مەدینە جارىك پێغەمبەر (ﷺ) نوێزى عە
سرى بۆ گردين كە سلاوى دايمووە بە پەلە ھەستاو چوو بۆ مائى يەكێك لە ھاوسەرەكانى لە
پاشان گەراپەووە و كە ھاتەووە تەماشای پرووى خەلكەكەى كرد پوانى خەلكەكە سەیريان دى ئەم
پەلە كردنەى فەرمووى : ئەو بۆيە وام كرد چونكە لە ناو نوێزەكەدا بىرم كەوتەووە كە
شووشەيەك زێرمان لەلا ھەيە جا ھەزم نەكرد لە مائى مندا ئىوارەى بەسەردا بى يان فەرمووى
شەوى بەسەردا بى وە لە مائەووە پيەم وتن كە دا بەشى بکەن بەسەر ھەزاران دا لە
گێرپانەومپەكە تری بوخارىدا لە مائەووە شووشەيەك زێر كە ھى زەكات بوو ما بوو ھەزم نەكرد
كە ئەم شەو لە مائى مندا بيمى. ^{٢٦٤}

٢٦٥. ﴿بەسەرھاتی نەزەرەكەى ئەبو ئيسرائيل﴾

ئەبن عەبباس - خۆى لى رازى بى - وتى : جارىك پێغەمبەر (ﷺ) ووتارى دەدا پياوێكى
بىنى لەبەر ھەتاووەكە راوہ ستا بوو پرسى بۆچى ئەو پياوہ وا رەق راوہستاوہ ؟ عەرزىان كرد
ئەو ئەبو ئيسرائيل نەزرى كردووە بە پيۆە لەبەر خۆر رەق راوہستى و دانەنیشى و نەچيە
بەر سيبەر و قسە نەكاو لە ھەمان كاتدا بە رۆزويش بى فەرمووى : فەرمانى پى بکە و لە زمانى
منەووە پيى بلى : كە قسە بکا و بچيەتە بەر سيبەر و دانیشى بەلام رۆزوەكەى تەواو بکات. ^{٢٦٥}

^{٢٦٤} (آخرجه: البخاري {٨٥١}).

^{٢٦٥} (آخرجه: البخاري {٦٧٠٤}).

۲۶۶. ﴿عەبدوڵلای کوری موغەففەل پەییوەندی پچراند لەگەڵ خزمەکەى﴾

ئەبو سەعید عەبدوڵلای کوری موغەففەل - رەزای خۆی لى بى - وتى پیغمبەر (ﷺ) رێگەى پەلە پیتکە هاویشتنى نەدەدا دمیفرموو : ئەمە نە نیجیری پى دەکوژری ونە دوژمنی پى کۆلەوار دەرکری وەلى پى دمیکوئى دەدا لە چاوی بى تاوانیک کویری دیمکات یا دەدا لە ددانى دۆستیک وە ناهەق دیشکینى دیارە شتیکیش کە هەر زیانى پووت بى زۆر ناپەسەندە. ۲۶۶

لە گیرانەو پەیکى تردا خزمیکى ئیبنو موغەففەل پەلە پیتکەى دەهاویشت ئەویش قەدەمەى لى کردو وتى: پیغمبەر (ﷺ) رێگەى پەلە پیتکەى هاویشتنى نەدەدا دمیفرموو : شتى وا راوى پى ناکرئ بەلام خزمەکەى دوو بارە تى هەلچوووە و دەستى کردووە بە پەلە پیتکە وەشاندن عەبدوڵلایش توورە بوو وتى من پیت دەلیم کە پیغمبەر (ﷺ) رێگەى شتى وا نادا کەجى دوو بارە پەلە پیتکە فرئ دەدەى کەوا بوو بپرای بپى قسمت لەگەڵ ناکەم .

۲۶۷. ﴿کە فەرمانەکەى پیغمبەرى پیگەیش پیاو نەخۆشەکە هەموو

تفاقەکەى خۆى دایە ئەسەمیه کە﴾

ئەنەس - خۆى لى رازی بى - وتى: لاویکی ئەسەمى وتى : ئەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) من دەمەوئ بچم بۆ غەزا وەلى هیچ کەرستەیهکم نیە کە خۆى بى رێک بخەم فەرمووی : برۆ بۆلای فلانە پیاو ئەو خۆى نامادە کرد بوو تفاقی رێک خستبوو بەلام نەخۆش کەوتوو و ناجى لاوەکە چوو بۆلای ووتى پیغمبەر (ﷺ) سلاوت لى دیمکات و دمیفرمووی : تفاقەکەى خۆت بەدەى بەمن پیاوگەش بەژنەکەى خۆى وت کچى ئەو تفاقی کە بۆ خۆم نامادە کردبوو گشتى بێنەو بیدە بەمە وە هیچى لى گل مەدەرەو سا بەو خواپە هەرچى لەو تفاقی گل بەدیتەووە بۆ خۆمان خیری لى نابینن. ۲۶۷

۲۶۶ (آخرجه: البخاري { ۶۲۲۰ } ومسلم { ۱۹۵۴ } .

۲۶۷ (رواه مسلم { ۱۸۹۴ } .

۲۶۸. ﴿ئوبەي كۆرى كەعب دەستى كرد بە گریان لە خوشى ئوبەي كە خۆي گەوره پىزى لى ناوه﴾

ئەنەس - خۆي لى رازى بى - وتى : پىغەمبەر (ﷺ) بە ئوبەي كۆرى كەعبى فەرموو خۆي گەوره وسەرورم فەرمانى پى كەردووم كە سوورمتى (لم يكن الذين كفروا) ت لەلا بخوینم ئوبەي وتى خوا بۆ خۆي ناوى منى هینا بۆت ؟ فەرمووى بەئى ئىتر ئوبەي لە خوشى ئوبەي كە خوا ئەو دەستى قەدرو ریزەي لىناوه دەستى كرد بە گریان. ^{۲۶۸}

۲۶۹. ﴿عەبدوللای كۆرى عەمر ئاواتە خواز بوو مۆلەتەكەي پىغەمبەرى خۆي قىبوولبكردايه﴾

لە عەبدوللای كۆرى عەمرەو دەئىت : باوكم ئافرمەتتىكى قورمىشى بۆ ماره كردم ئەو بوو كاتى ھاتە ژوورمەو بۆلام دەبىنم تاقەتم نىە بىچم بە دەورىدا بەھۆي كۆشش و ووزەي زۆر كە لە پەرسەشى ھەك نوێژ و پۆژو وبە كارى دىنم پاشان عەمرى كۆرى عاصى باوكى ھات بۆلای بووكەكەي و پەرسى : ھاوسەرەكەم چۆن دەبىنى ؟ وتى : باشترین پىاوه يان باشترین ھاوسەرە لە ناو ئەو پىاوانەدا كە بە ھىچ جۆرى نەھاتوون بە دەورى ئافرمەتانیان دا ولپیان نزىك نەبوونەتەو دەئىت : باوكىشم ھات بۆم ولیم توورەبوو وتى ئافرمەتتىكى خاوەن پلەو پاھەي قورمىشم بۆمارە كەردووى تا پەشتى تى بكەيت و سارد و سەپى لەگەلیدا ؟ دەئىت : پاشان بەرەو لای پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەرچوو بۆ سكالاً كەردن لىم پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ناردى بە دوامداو فەرمووى : (أتصوم النهار ؟) واتە : بە پۆژوو دەبىت ؟ وتم : بەئى فەرمووى : شەو نوێژ دەكەي ؟ وتم : بەئى فەرمووى : (ولكن أصوم وأفطر , وأصلي وأنام , وأمس النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني) واتە بەلام من ھەندى جار بە زۆژوو دەبم ھەندى جار بە پۆژوو نابم ھە شەو نوێژىش دەكەم و دەشخەوم وەماق خىزانەكانىشم دەدەم بەوھى

خۇميان لى دوور نەخەمەو ھەر كەسپىش لە سوننەتى من لابلادت ئەو لەمن نىيە فەرمووى : (أقرأ القرآن من كل شهر) واتە قورئان لە ھەموو مانگىدا خەتم بکە وتم : توانای لەو زياترم ھەيە فەرمووى : (فأقرأ في كل عشرة أيام) دەى لە دە پۇژ جاريىدا خەتمى کە وتم توانای زياتر لەو ھەم ھەيە فەرمووى (فأقرأه في كل ثلاث) واتە دەى لە ماوئى سى پۇژدا خەتمى کە وپاشان فەرمووى : (صم في كل شهر ثلاثة أيام) واتە : لە ھەر مانگىدا سى پۇژ بە پۇژو بە وتم : لەو زياترىش ئەتوانم دەللىت : بەردەوام پېغەمبەرى خوا (صلى الله عليه وسلم) لە گەلما ھات تا فەرمووى : (صم يوما وأفطر يوما أفضل الصيام وهو صيام أخي داود) واتە : پۇژى نا پۇژى بە پۇژو بە وئەو باشتىن بە پۇژو بوونە وداودى برايش ھەر بەو جۆرە بە پۇژو دەبوو پاشان فەرمووى : (فإن لكل عابد شرة , ولكل شرة فترة , فأما الى سنة وإما الى بدعة فمن كانت فترته الى سنة فقد اهتدى , ومن كانت فترته الى غير ذلك فقد هلك)^{۲۶۹}.

واتە ھەر عابىدىك گۆرچو گۆلى وسەرگەرمى يەكى تىايەو ھەر سەرگەرمىەكىش يان خواستىك كاتىكى تىايە مەوۆ لەشى خواو ئەو ماومىە يان بەرمو سووننەتى دەبات يان بەرمو بىدعە لەبەر ئەو ھەر كەسى ماوئى ووجان وسستى يەكەى بەرمو سووننەتى بەرىت ئەو پېنموونى كراو وئەو ھەشى بەرمو بىدعەى بەرىت ئەو تىاجوو و ئەم پىاو گەورەو عابىدە بەرپەزە عىبدوللاى كورى عەمر- خواى لى پازى بى - كاتى چوو بە سالىدا دەيفەرموو: خۆزگە ئەو دەرھەمەت ومۆلەتەنەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پېئى دابووم وبۆى خستەم روو قەبەلم بکردايە. . .^{۲۷۰}

^{۲۶۹} (صحیح: ابی عاصم گىراوتىتەر، وە ابن حبان لە صحیحە کەیدا).

^{۲۷۰} (صحیح بخارى ۱/۱۹۱، ۱۸۹) وە پروانە سىر اعلام النبلاء ۳/۸۴).

۲۷۰. ﴿ ئوم شورەيك لہ ناسمانہوہ سەتلىك ناوى بۆھات ﴾

ئوم شورەيك خاتوو غوزمىيەى گچى جابرى كۆرى حەكىمى دۆسى يە زۆربەى زانايان دەلّين : ئەو ئافرىتە بوو كە خۆى پېشكەشى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كرد بەلام ئەو قىبوولى نەكرد وئوم شورەيك شووى نەكرد ھەتا وفاتى كرد ئىبن عەباس دەلّيت : ئىسلام كەوتە دلى ئوم شورەيك ۋەھر لە مەككە موسلمان بوو لەو كاتەدا ھاوسەرى (أبى العسكرى دوسى) بوو پاشان بە نەپنى دەچووہ لای ئافرىتانى قورمىش ۋھانى ئەدان بۆ لای ئىسلام تاۋمكو لای ئەھلى مەككە ئاشكرا بوو بىردىيان وپپيان وت : ئەگەر لەبەر خاترى ھۆزەمكەت نەبوايە ۋمھاو ۋمھا مان لى ئەكردى بەلام ئەتگىرپىنەوہ بۆلای ھۆزەمكەت دەلّيت : پاشان خستىمانە سەر پىشتى وشتىك بەبى ئەوہى ھىچ شتىك لەسەر پىشتى وشتەمكەوہ ھەبىت پاشان سى رۆژ بەو جۆرە بەجىيان ھىشتەم بەبى ئەوہى نان و نە ئاوم پى بدن ۋە كاتى لە جى يەك دابەزىن منيان لەبەر خۇردا ئەبەستەوہ وخۇشيان ئەچوونە سىبەرىك و نان و ئاويان لى بىرپىووم ئەوہ بوو لە كاتىكدا كە لە جىيەك دابەزىوون ومنيان لەبەر خۇرەكە دابەستىووہ ۋەھەستەم بە ساردى يەك كرد كەوتە سەر سنگەم دەبىنەم سەتلىك ناوہ گرتەم و بىرىكەم لى خواردەوہ پاشان لە دەستەم ۋەمرگىرايەوہ ۋەبەرز كرايەوہ پاشان گەرايەوہ ۋ گرتەم ودىسان لىم خواردەوہ ۋەبەرز كرايەوہ ۋچەند جارىك ئەمە دوو پات بوويەوہ تا تىر ئاۋ بووم ۋئەوہى تىايدا مايەوہ كردم بە سەر لەش ۋجلەكانمدا ئەوہ بوو كە بە خەبەر ھاتن و شوپنەۋارى ئاويان پىۋە بىنىم ھالەم باش بوو پىيان وتەم : خۇت بەرداۋە ۋ لە ئاۋەكەى ئىمەت خواردۆتەوہ ؟ وتەم نە بەخۋا شتەكە بەو جۆرە بوو كە بۆتان باس دەكەم ۋوتيان ئەگەر راست بلىتت ئەوا ئاپنەكەى تۆ باشترە لە ئاپنەكەى ئىمە ئەوہ بوو كە سەيرى ئاۋەكەى خۇيانيان كرد ھىچى لى كەم نەبوو بوو ھەر لەۋىدا موسلمان بوون.

۲۷۱

۲۷۱. ﴿پرسىيارەكەي ئوم سەلەمە لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە بارەى دريژى پۇشاكى ئافرەتان﴾

رۆژنىك پېغەمبەر (ﷺ) فەرمانى كرد بە ھاوئەكانى كە جل و بەرگ كورت بكەنەو تا ھۆكارى خۇ بەكەم گرتنى پىوھ ديار بىت و ترساندننى لە دريژى جل و بەرگ فەرمووى : ھەر كەس جل و بەرگى دريژ لەبەر بكات بۇ خۇ بە گەورە گرتن و فيزو خۇ نواندن خوا لە رۆژى دواييدا سەيرى ناكات ئوم سەلەمە وويستى پرسىيار لە ھوكمى دريژى پۇشاكى ئافرەتان بكات وتى : ئەي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەي ئافرەتان چى بكەن لە دريژى پۇشاكيان ؟ پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى با بستىك بۇ پۇشاكيان تەواوھ ئوم سەلەمە وتى كەواتە قاجيان دەرەكەوئ پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووى : دەي با پۇشاكەكە دريژ بكەنەو بەلىك كە نزيكەى شەست سانتيمەتر با زياتر نەبىت.^{۲۷۲}

۲۷۲. ﴿ئافرەتيك بەسەر وولاخيگەوھ راجەلەكى لە خزمەتى پېغەمبەردا (ﷺ)﴾

ئيبن عەباس - رمزى خواى لى بى - دەلىت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە رەھوچا كە شوئنىكە لە نىوان مەككەو مەدينەدا گەيشت بە كۆمەلە سوارىك سەلامى لى كردن و فەرمووى : ئىوھ لە كام ھۆزن ؟ ووتيان : لە ھۆزى مۇسلمانانين ووتيان ئەي ئىوھ كين ؟ ئەوانەي كە لە خزمەتيدا بوون ووتيان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئافرەتيك بەسەر وولاخيگەوھ راجەلەكى لەو شوئنەدا كە ھەك كەزاوھ وایە بەلام سەققى نىيە پەلى منداىكى گرت وھىنايە دەرەوھ وتى : ئەي پى غەمبەرى خوا (ﷺ) ئايە ئەم منداالە ھەجى بوو دەبى ؟ فەرمووى : بەلى بۇ تۆش پاداشتى ھەيە . . .^{۲۷۳}

^{۲۷۲} (رواه الرمذي).

^{۲۷۳} (سنن ابر داود رقم (۱۷۳۹) وصححه الشيخ الالبانى).

۲۷۳. ﴿ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە ئىينەكەى بەجى گەياند بۇ عەبدوللاى كورى ئەبو لىجەمسائە ﴾

صەحابەيەك مە ناوى عەبدوللاى كورى ئەبو لىجەمسائە يە بۇمان دەگىرپىتەوۈدە ئىت :
 لە پىش ئەوۋدا كە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىكرى بە پىغەمبەرى شىتىكم لى كرى ھەندى لە
 بەھاكەى لە سەرم مابوو نەمدابوۋىيە وە عدو بە ئىينەكەى كە لە فلان شوپىندا لە فلان رۇزدا
 لەو كاتەدا ئەوۋى كە لەلام ماوۋ تەسلىمى بىكەم بەلام بەھۋى مەشغەلى بەشتى ترەوۋە
 ومعدەكەى خۇم لە بىر چۆۋە پاش سى شەو ئىمجا بىرەم كەوتەوۋە كەمن ومعدەم داوۋە كە بىچەم
 ئەو پلەرمىيە بۇ موخەمەد (ﷺ) بىيەم خۇ ئەو لەوئى چاومرپىم دەكات بۆيە بە پەلە رۇيشتەم بۇ
 شوپىنە دىيارى كراوۋەكە تەماشە دەكەم وا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەوئى يە ھىشتا ھەر چاومرپى
 من دەكات بە تەرىقىيەوۋە چوومە خىزمەتى وەرزەم كرد : ئەوۋە خۇمەن ومعدەكەى خۇم لەبىر
 چوۋ بۆۋە ئەى جەنابت لە كەيەوۋە لىرە وە ستاۋى ؟ وامزانى ئەو رۇزە كە ھاتوۋوۋە من
 نەھاتوۋوم رۇيشتۆتەوۋە وئىستا سەرى لىرە داوۋتەوۋە بزائى نامبىننى بەلام پىغەمبەرى خوا
 ھەرموۋى : { يا فتى لقد شقت علي أنا هنا منذ ثلاث أنتظر ك } .^{۲۷۴}

واتە : - ھەرموۋى : ئەى كورى لاۋ بە راستى توۋشى سەغلەتى زەھمەتتە كىردەم ئەمە سى
 شەوۋە من لىرە چاومروۋانت دەكەم .

۲۷۴. ﴿بەسەرھاتى كىلىلى دەرگاي كەعبە وىنەمالەي {بەنى عبد الدار}﴾

لە زەمانى پېش نىسلامدا كىلىلى دەرگاي كەعبەي پېرۇز بە دەست تايەفەي {بەنى عبد الدار} ۋە بوو كاتىكىش خىواي گەورە موخەمەدى (ﷺ) كىرد بە پىغەمبەر لەو كاتەدا كىلىلى كەعبە بە دەست كابرايەكەوۋە بوو ناوي (عوسمانى كورپى تەلخە) بوو كە لە ھۆزى (بەنى عبد دار) بوو رۇزىكىيان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە تەنىشت كەعبە دانىشتىبوو چاوى لى بوو وا چەند كەسىك لەگەورە پىاوان وناودارانى قورەيش وا چوونە لاي (عوسمانى كورپى تەلخە) و ئەويش دەرگاگەي كەعبەي بۇ كىردنەوۋە چوونە ژوورەوۋە پىغەمبەرى خواش بە خىرايى چوو بۇلاي عوسمان ۋەرموۋى : - ئەي عوسمان ئايە پىگام دەدەي منىش بچمە ژوورەوۋەي كەعبەي پېرۇز ؟ عوسمان بە زمانىكى رەق وزىر ۋەلامى دايمەوۋە وتى : نەخىر پىگا بۇ ھەموو كەس ھەيە تەنھا بۇ تۆ نەبى پىغەمبەرى خوا ھىچ خۇي توورە نەكرد بەلگو بە نەرميەكەوۋە ۋەرموۋى : (يا عثمان لعل يوما يأتي يكون المفتاح معي ولا أعطيه لك)

واتە : ئەي عوسمان دونيا ھەر وانابى رەنگە رۇزىك بىتە پىشەوۋە من دەسەلات پەيدا بىكەم وتۇ بىدە سەلات بىكەوى وكىلىلى ئەم كەعبەيە لاي من بىت وتۇ داواي بىكەي ومنىش نەت دەمى . عوسمانى كورپى تەلخە بە لە خۇبايى بوون وگاڭتە جارىيەوۋە وتى : - { إن جاء ذلك اليوم فبطن الأرض خير لي من ظهرها }

واتە : - دە ھەركاتى ئەو رۇزە ھات ئەي موخەمەد كە تۇ كىلىلى كەعبەت بىكەۋىتە دەست و من چاۋەپى دەستى تۇبم ئەوۋە ئەو كاتە ناوسكى زەوى ۋەقەبر بۇمن باشترە تا ئەۋەي لەسەر زەوى بىزىم بەللى ئەو ووتۇۋىزە لە نىۋانىاندا پرويدا و لە يەكترى دوور كەوتنەوۋە رۇزگار ھات و چوو رۇزان رۇزىيان لە دوايە نىسلام ھىزو دەسەلاتى پەيدا كىردو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) شارى مەككەي ھەتەك كىردو لە بت وبتەپرستان پاكي كىردەوۋە خەلگى مەككە چەند كەسىكى كەمى نەبى ھەموۋىيان مۇسلمان بوون يەكلى لەوانە عوسمانى كورپى تەلخە پىغەمبەرى خوا چوۋە لاي كەعبەوۋە و چاۋى بە عوسمان كەوت و ۋەرموۋى : ئەي عوسمان كوا كىلەكەي كەعبە ؟

عوسمان وتی : ئەو پیغمبەری خوا کلێلەکی کەعبە لەمالەووە دامناووە لای دایکم بچم بیهێنمە خزمەت ؟ فەرمووی : بپرۆ بیهێنە عوسمان چوووە مالهووە بە دایکی وت دایە گیان کلێلەکی کانی کەعبەم بەدیە پیغمبەری خوا داوای دەکات دایکی وتی : ھا پرۆلە گیان ئەووە ئەو پرۆزێی کە پیغمبەری خوا پێی وتی پرۆژیک دێ کلێلی کەعبە دەست من دەکەوێ وتۆ چاومرپی دەستی من دەکەوێ عوسمان وتی دایە واز لەو قسانە بێنە خێرا کلێلەکەم بەدیە پیغمبەری خوا چاومرپمە وموشتافە بۆ چوونە ناو کەعبەووە تا لە بت پاکێ بکاتەووە دایکی وتی : دە پرۆ وا کلێلەکان لە ناو جلو بەرگە دانراووەکەمدا یە بەئێ تا عەسمان کلێلەکی دۆزیەووە ماومێکی پێچوو وکەمێ دوا کەوت پیغمبەری خوا فەرمووی عوسمان دوا کەوت ونەهاتەووە ئەو عومەری کۆری خەتتاب بچۆ بۆ مائی عوسمان کلێلەکی لێ وەرگیرە وپەلە بۆم بێنە ئیمامی عومەر جوو بۆمائی عوسمانی کۆری تەلحە ولە دەرگای دا وفەرمووی ئەو عوسمان کوا کلێلەکە ؟ لەو کاتەدا دایکی عوسمان هەستاو خێرا کلێلەکی هێناو دایە دەست ئیمامی عومەر چونکە دەیزانی عومەر نەرم ونیانی نیە بەرامبەر کەسێک کە سەر پێچی لە فەرمانی پیغمبەری خوا بکات ئیمامی عومەر کلێلەکی وەرگرت وعوسمانی کۆری تەلحەش بە شوێنیدا هاتەووە بۆ خزمەت پیغمبەری خوا (ﷺ) پیغمبەر (ﷺ) کلێلەکانی لێ وەرگرت وپرووی کردە عوسمان وفەرمووی : { یا عثمان أتذكر يوم قلت لك : لعلی أخذہ منك فلا أعطیہ لك } دەستدا بێ وتۆش چاومرپی ئەووە بکەو بیدەمەووە دەستت بەلام نەتەدەمەووە ئایە لە بیرتە ؟ عوسمانی کۆری تەلحە بێدەنگ بوو تەریق بۆوە لە شەرمان سەری دانەواند لەو کاتەدا عەباسی مامی پیغمبەر هات وفەرمووی : ئەو پیغمبەری خوا دەرگای کەعبە بکەووە وکلێلەکان بە دەست من با لەمەودوا بە دەست بنەمالە (عەبدولوتەلیبەووە) بێ کلێلەکان مەدەووە دەست عوسمانی کۆری تەلحە بەلام ئەووە پیغمبەری خواپە زۆر لەووە گەورەترە کە تۆلە لە کەس بکاتەووە ونەمانەت تەسلیمی خاوەنەکی نەکاتەووە پیغمبەری خوا (ﷺ) کە داوای کلێلەکی لە عوسمان کردو پاشان ئیمامی عومەری نارد مەبەستی ئەووە بوو کە دوا کردنەووەی دەرگای کەعبە تەسلیمی بکاتەووە بۆیە ئەو بەئێنەکی کە لە ناو دلی خۆیدا داووی کە کلێلەکە بداتەووە بە عوسمانی کۆری تەلحە ھەر چەندە بە زووبانیش نەپوتبوو ھەر لە بیر بوو فەرمووی : }

لا يا عباس انه يوم بر ووفاء يوم بر ووفاء { . دوو جار لەسەر يەك فەرمووی :- نا نا ئەى
 عباس نابى دەست بە سەر کلیلەکانى کەعبەدا بگرم ولە عوسمانى بستیتم وبيدهم بە تۆ
 چونکە ئەمپۆ پۆزى چاکە کردن و وه فادارى يە بەرامبەر بە بەلّين وپەيمان .ئيمە ومعدو
 بەلّينمان دا بە خەلگى مەككە كە ژيان وبيرو باوەرو مال و سامانيان پاريزراوه وکەس دەستيان
 بۆ دريژ ناکات يەكئ لەوانەى بەر ئەو پەيمان وبەلّينە دەکەوئ عوسمانە کە کلیلەکان ھەر لای
 خۆى وبنە مائەكەى بئ ئيتەر چۆن بەلّين بشکێتم وکلیلەكەى نەدەمەوھ پاشان بانگى عوسمانى
 کورپ تەلجەى کرد ولە بەر جاوى ھەموو صەحابەکان فەرمووی :- { خذھا يا بني عبد الدار
 خالدة معکم لا ياخذھا منکم إلا ظالم }^{۲۷۰} واتە : - وەرن ئەى بەنى (عبد الدار) کلیلەکانى
 کەعبە وەربگرن وھەتا ھەتايە لای ئیوھ دەبئ وھيچ کەس دەست دريژيتان ناکاتە سەر
 وکلیلەکانتان لئ ناسەنئ ئەو کەسە نەبئ کە زالم وستمەکارە وخراپەکارە بەم شێوھ
 کلیلەکانى کەعبەى داھەوھ دەست عوسمانى کورپ تەلجە وھەتا پۆزى ئەمپۆش کلیلە کەعبەى
 پیرۆز ھەر لای بنەمائەى (عبد الدار) ە وھيچ مەلىك وسەرگەردمىەك بۆى نىە بچیتە ناو
 کەعبەوھ بە ئيزن ورمزامەندى ئەو بنەمائەى نەبئ وەكو وەفایەك بۆ ئەو عەھدو بەلّينەى کە
 کاتى خۆى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پيى دان .

٢٧٥. ﴿وہفاداری پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر خیزانەکە ی خەدیجە -

خوای لی پازی بی﴾

پێغەمبەری خوا (ﷺ) شاری مەککە ی پەرۆزی فەتەح کردو و ناواتی لە میژینە ی ھاتە دی و نیسلام ڕەگی دا کوتا و ھە بت و بتخانەکان لە ناو یران و خەلکی پۆل پۆل دینە ناو ناینی خوای گەورە و بە راستی ڕۆژیکی بیۆنە بوو لە میژووی نیسلامدا پێغەمبەری خوا زۆر سەرقال و مەشغولە ھەموو کەس دەبوو ئەسە ی لەگەڵدا بکات داوا کاری خۆی پیش کەش بکات نا لەم جەوہ ناسکە دا لەم ھەموو کاروبارە گرنگە دا چاوی بە پیرە ژنیکی پشت جەماوە ی دەست بە گۆچان کەوت پێغەمبەری خوا وازی لە ھەموو خەلکەکە ھینا بەرەو ڕووی پیرە ژنەکە ڕۆشت و دەستی گرت و ھینای لای خۆیەوہ دانیشان و عەبای موبارەکی خۆی بۆ ڕاخیست ماوە ی یەک سەعات زیاتر گوئی لە قەسە ی پیرە ژنەکە گرت لەو کاتەدا یەکی لەو ھەموو کەسانە ی کە ئەم ڕەفتارە ی پێغەمبەری خوا سەرنجی ڕاکیشا کە لەم وەختە ناسکەدا و پێغەمبەری خوا ئەو ھەموو کاتە ی خۆی لەگەڵ ئەو پیرە ژنەدا بەسەر بردو عەبای خۆی بۆ ڕاخیست عانیشە ی خیزانی فەرمووی :- ئە ی پێغەمبەری خوا ئەو پیرە ژنە کی بوو و ڕیزت گرت و ئەو ھەندە لەگەڵیدا دوا ی ؟ پێغەمبەر (ﷺ) کە چاوەکانی پڕ ببوو لە فرمیسک فەرمووی - { إنها صاحبة خديجة كانت تأتينا أيام خديجة } . واتە :- فەرمووی ئە ی عانیشە ئەوہ یەکی بوو لە دۆستەکانی خەد یجە خاتوونی خیزانم ئەم پیرە ژنە خەد یجە ی زۆر خۆشە و ویست و بەر دەوام سەردانی دەکردین عانیشە وتی :- ئە ی پێغەمبەری خوا زیاتر لە سەعاتیک لەگەڵ ئەو پیرە ژنەدا دانیشتبووی ئەوہ باسی چیتان دەکرد ؟

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی :- { كنا نتذكر الأيام الخوالي } واتە :- ئە ی عانیشە باسی ئەو ڕۆژگارە شیرین و پڕ خۆشەمان دەکرد کە کاتی خۆی خەد یجە لە ژياندا بوو زۆر بەخۆشی ژيانم لەگەڵدا گوزمراند بە راستی باشتە ی و ھەفادارترین ھاوسەر بوو عانیشە - ڕەزای خوای لی بی - غیرە گرتی و بە تووڕەییەکەوہ بە پێغەمبەری خوای فەرموو :- ئەوہ جیە دیسان باسی ئەو پیرە ژنەت کردەوہ کە خەد یجە یە کە گۆل ڕزاندوو یەتی لە گۆرەکەیدا لە

کاتێک دا خواى گەوره لهو باشتري پى بهخشیوی مەبەستی له خۆى بوو که ئەم کچەو ئەو بیوه‌زن بوو ئەم گەنجە و ئەو کاتى خۆى له پێغەمبەر به تەمەنتر بوو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) وهك وهفادارتري هوسەر بۆ خيزانى خۆى فهرمووى :- { لا والله ما ابدلني الله من هي خير منها وستني حين منعي الناس امنت بي حين كذبني الناس }

واته نهخیر ئەى عایشە نەبە خوا خواى گەوره کەسى له خەد یجە باشت پى نەبەخشیووم چونکه خەدی جە ئەو کەسە وهفاداره بوو که کاتى خەلکی مال و سامانى خویان لى قەدەغە کردم ئەو هەموو مال و سەرۆمتەکەى خۆى به قوربانى من و دینه‌کەم کرد وه لهو کاتەدا خەلکی برۆیان پى نه دههینام وبه درۆیان دمخستمهوه که دهموت پێغەمبەرو پەوانه‌گراوى خوام لهو کاتەدا یەکەم کەس که نیمانى پى هینام خەد یجە بوو به راستى ئەوه وهفاداریه ئەوه به‌ئین و پەیمان بردنه سەر که هوسەر به هوسەرى خۆى بدات دەرزانن کەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاوا وهسفى خەدیجەى کرد ؟ له کاتێکدا بوو که چوارده سال بوو خەدیجە وهفاتى کرد بوو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) چوارده سال بوو له خەدیجە دابرابوو چەند زنى ترى هینابوو عایشەى کچی ئەبوو به‌کرى صلیقى هوسەرى بوو که‌جى وهفادار بوو به‌رامبەر خەدیجە وهەرگیز له بیرى نه‌ده‌چۆوه.^{٢٧٦}

^{٢٧٦} (دین و ژین له ژێر رۆشنایى راسپاردەکانى (رب العالمین) لاپەرە ٦١٦ - ٦١٧).

۲۷۶. ﴿بەھەشتى لى حەرام كرا چونكە خۇي كوشت﴾

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى كەسىك دەگىرپىتەۋە كە لە نەتەۋەكانى پېشۋودا بوۋە لە شەرىكدا بىرىندار دەبى ئازارى بىرىنەكە زۆرى بۇ دىنى بۆيە جەقۇيەك دىنى ۋەدەمارىكى قۇلى خۇي دەبىر ئا ۋەكو ئەۋەندەى خۇيىن لى دىت دەمرى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى خۇي گەۋرە دەربارەى ئەۋ كەسە كە ناۋا خۇي كوشت فەرموۋى :- عەبدەكەم پەلەى كرد ۋئارامى نەگرت بە مردنى خۇي بمرى خۇي كوشت منىش بەھەشتىم لى حەرام كرد.^{۲۷۷}

۲۷۷. ﴿پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نزاى كرد بۇ پياۋەكە كە دەستەكانى جوان

بىتەۋە﴾

موسلىم - رەحمەتى خۇي لى بىت - لە جابىرەۋە - رەزاي خۇي لى بى - دەگىرپىتەۋە ۋەدەئىت :- پياۋىكى بە ناۋ بانگ ۋناۋدار ۋزمان رەۋان كە ناۋى (طفيل ابن عمر الدوسي) بوۋ ھاتە خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) عەرزى كرد ئەى پېغەمبەرى خوا ئەگەر لوتف بكەى ۋ رەزامەندى بفرموۋى خۇت ۋيارانت لە زولم ۋستەمى خزمە نادان ۋنەقامەكانت رەزگار بكەيت ۋمەككە بەجى بېلى ۋكۆچ بكەى بۇ ۋولاتى ئىمە ئەۋا بۇت دەبىن بە قەلاى پۇلاپىن ۋشۋوراي ئاسنىن ۋھەموۋمان خۇمان بە قوربانى خۇت ۋدىنەكەت دەكەين بەلام پېغەمبەرى خوا قىۋوللى نەكرد كە كۆچ بكا بۇ ئەۋى چونكە خۇي گەۋرە ئەۋ سەر بەرزى ۋشانازى ۋدەستى خىر لىئانەى ھەلگرتبۋو بۇ يارىدەدەرەكانى مەدىنەۋە كردى بە خەلاتى ئەۋان جا كاتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى كرد بۇ مەدىنەى مونەۋەرە توفەيل ۋپياۋىك لە ھۆزەكەى ھەردوۋىكان نىشتىمان ۋ ۋولاتى خۇيان بەجى ھىشت ۋكۆچيان كرد بۇ خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بۇ شارى مەدىنەى پىرۋز ۋەلەۋى پياۋەكە نەخۇش كەۋت ۋئوقرەى لى بىروا لە تاۋى ئازارى لەشى بە دەمە تىرىكى پانكۆلە جەمسەرى پەنجەكانى دەستى خۇي بىرىپەۋە ئىتر ھەردوۋ دەستى

بريندار بوون وخۇينيان بەربوو وە خوینەكەيان نەو مستايەو ھەتا ھەرد پاش ماومەك توفەيل ئەم خزمە مردووى خۇى لە خەودا دەبينى تەماشە دەکا شپووى دەم وچاوى زۇر جوانە ورووى وەكو مانگى چواردە دەمروشيئەو بەلام ھەردوو دەستى خۇى داپۇشيە وەكو ئەووى كە ناشرين بن ونەيەوى كەس چاوى پېيان بکەوى توفەيل لە خەو مەگەيدا بە خزمەكەى دەلى فلان كەس خۇ دەزانم تۆ مردووى و دوونيات بەجى ھىشتووە باشە پېم بلى خواى گەورە چۆن بوو لەگەنت دا ؟

كابرش دەلى : بە بەرمەكەتى كۆچ كردنم بۆ خزمەتى پېغەمبەرى خوا كەلە خۇشەويستى ئەو زاتە مال و حال و نىشتيمان وقەومم بەجى ھىشت لە پاداشتى ئەو دەدا خواى گەورە لېم خۇش بوو توفەيل دەلى ئەى باشە دەبينم ھەردوو دەستى خۇتت داپۇشيە ئەو بەجى دەريان ناخەى ؟

ئەويش لە وەلامدا دەلى : ئەى توفەيل خۇت ئاگادارى كە وەختى ئازارى زۇرى بۆ ھىنام لە تاوى لەشم بەو دەمە تيرە سەرى پەنجەكانى خۇم بريندار كرد ھەر چەندە من بۆيەم وانە كرد كە پېى بمرم بەلام ئەو بوو تووشى خوین بەربوون بووم و مردم جا لە لايەن خواوہ پېم ووترا بە ھوى خۇشەويستيت بۆ پېغەمبەرى خوا كۆچ كردنت بۆ خزمەتى لە ھەموو گوناھىكت خۇش بووم بەلام ئەووى كە بە دەستى خۇت خراپت كردووە لە لەشى خۇت كە دەستەكانى خۇتن چاكى ناكەينەوہ بۆت بەلى بۆ بەيانى توفەيل دېتە خزمەت پېغەمبەرى خوا وخەو مەكەى بۆ دەگيرپتەوہ پېغەمبەر(ﷺ) دەفەرمووى ئەم خەوہ راستە وپاشان فەرمووى (اللهم وليديه فاغفر) واتە: ئەى خواى گەورە مان لە دەستەكانىشى خۇش بە ئەوانىشى بۆ جوان بکە .

۲۸۷. ﴿نامۆزگارىيە ناودارو گرنگەكەي پېغەمبەر (ﷺ) بۇ پياويكى دىل

رەق﴾

صەحابى بەرپىز ئەبى دەرداء (پەزاي خۇاى لى بىت) دەلىت جارىيەك گابرايەك ھاتە خزمەتى پېغەمبەر شەكۋاى ھالى خۇى كرد كە دلى رەقە ھەر چەند قورئانى بۇ بخوئندىرئەو ۋىر لە مردن ۋەقەبر ۋەقىامەت بىكەتەو ۋە نەرم نابى ۋەدلى رەقە ەرزى پېغەمبەرى كرد ئايە چى بىكات ؟پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋەرموۋى : ئەگەر ھەز دەكەيت دلت نەرم بىت و بەپىۋىستى ۋئاۋاتى دلى خۇت بگەيت ئەوا (إرحم الينيم, وإمسح رأسه, وأطعمه من طعامك, يلين قلبك, وتذكر حاجتك).^{۲۷۸} ۋاتە : بەزمىيت بە ھەتىودا بىتەو ۋەدەست بە سەرىدا بەئىنە ۋە خواردىنى خۇتى دەر خوارد بىدە بەو ۋە دلت نەرم دەبىت ۋە ئاۋاتى دلى خۇت دەگەي .

۲۷۹. ﴿ئافرەتىك بەھەشتى بۇ مسۆگەر بوو لەبەر خاترى دوو كچەكانى﴾

دايىكى ئىمانداران عانىشە – پەزاي خۇاى لىبىت – بۆمان دەگىرئەو ۋەدەلىت : رۆژىيەك لە ژوورەكەي خۇمدا لە مالى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) دانىشتىۋوم لەو كاتەدا ژنىكى ھەزار لە دەرگاي ژوورەكەمى داو كە دەرگام لى كەدەو ۋە تەماشام كرد دوو كچۆلەي لەگەل دا بوو نىشانەي برسىەتى بە دەم ۋچاۋيانەو ۋە خوئندرايەو ۋە بۆيە دايكەكەيان داۋاى لىكردم كە شتىيەك پى بەدەم بىخۇن منىش ھەموو ژوورو مالگەم گەرام تەنھا سى دەنكە خورمام دۆزىەو ۋە سى دەنكە خۇرماكەم دايە دەست ژنەكە ۋە ۋەيش يەكى دەنكى خورماي دايە كچەكانى ۋە ھەر خىرا خواردىان ۋەقووتيان داو ئەم دايكە كە ئاگرى برسىەتى تىنى بۇ ھىنا بوو دەنكە خورماكەي كە بەر خۇى كەوتىۋو بردى بۇ دەمى بۇ ئەۋەي كەمىك لەو برسىەتىيە بىتە خوارەو ۋە بەلام ھەردو كچەكەي داۋايان لى كرد كە دەنكە خورماكەي خۇى بدات بەۋان ئافرەتەكەش دەنكە

^{۲۷۸} (رواه الطبراني وصححه الالباني).

خورماكەى خۆشى كە خەرىك بوو بىخوات كەردى بە دوو كەرئەوۋە وداى بەوان وبۇ خۆى ھىچى نەخوارد عانىشە - خواى لى رازى بى - دەلتىت : ئەم كارەى ئەو ئافەرتە بىئومۇنەم بۇ ئەو دوو كچۆلە ھەتياۋنەى زۆر سەرنجى پاكىشام وكارەكەى زۆر لام پەسەند بوو زۆر بە دلم بوو لەبەر ئەوۋە كاتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاتەوۋە بۇ مائەوۋە بۆم گىراپەوۋە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى (إن الله قد أوجب لها بها الجنة , أو اعتقها بها من النار).^{۲۷۹} واتە خواى گەورە لەبەر خاترى ئەو دوو كچە بەھەشتى بۇ داپكەكەيان مسۆگەر كەردوۋە يان فەرموۋى خواى گەورە بە ھۆى چاكە كەردن و خەزەمت كەردنى ئەو دوو كچۆلە يەوۋە ئەو داپكەيان لە ناگىرى دۆزەخ نازاد دەكات .

۲۸۰. نىيەتى دل ئە كارو كەسابە تدايە ﴿﴾

كەعبى كورى عومرە - پەزى خواى لى بى - بۆمان دەگىرپىتەوۋە و دەلتىت : رۇزىكىان كە كۆمەلى ھاوۋەل لە خەزەمت پېغەمبەرى خوادا دانىشتىبوون نا لەو لەو كاتەدا گەنجىكى زۆر جوان ورنىك وپىك بە بەردەمياندا ھات و سەلامى كەرد زۆر لەش سووكانە دەھات و دەچوۋ شتى دەگىرى و دەفەرۇشت و كەل وپەلى باردەمكەردو دادەگەرت سەھابەكان رەويان كەردە پېغەمبەرى خۆشەويست و ووتيان : (لو كان هذا في سبيل الله) واتە : خۆزگايە مانىوۋ بوونى ئەو كۆرە گەنجە كە ئاوا بۇ كارو كاسپى لەشى سووكە بە ھەلمەتە و دانىشتن نازانى خۆزگە بۇ خوا بوايە ولە رىگەى خوادا ئاوا تىكۆشەر بوايە چۈنكە سەھابەكان وا ھالى بوو بوون كارو كاسپى كەردن با ھەللىش بى ھەر پەيۋەندى بە دونياۋ زىانى دونياۋە ھەيە وھىيچ پاداشىك بۇ كاسپ كار لى خۆى دانانى جا بۇ راستكەندەوۋى ئەم بۆچوۋنە ھەلەيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وەلامى دانەوۋە و فەرموۋى ئەى سەھابەكان ئەى ھەموو مۇسلمانان دەى بزانن نا ئەم گەنجە رۇح سووكە لەش سووكە كاسبە (إن كان خرج يسعى على ولده صغارا فهو في سبيل الله) .

واته : ئەم کۆرە کاسبە ئەگەر بۆیە ئاوا هەڵبە دەکا و ئەملاو ئەولا دەکا و نازانی دانیشی مەبەستی لەم کاسبی کردنەى ئەوە بێ کە ئەگەر منداڵی بچووکی هەبێ منداڵە بچووکیەکانی کە چاومرپی دەستی ئەم باوکەیانن ئیوارە شتێکیان بۆ بەریتەو و تێریان بکا و پێداویستیهکانیان بۆ دابین بکا و مال و منداڵی چا و لە دەست و دەمی دەرو دراوسێ و خەڵک نەبن ئەگەر بەم نیتەو کاسبی بکات ئەوا هەموو هەنگاوێکی بە چاکەیهک بۆ دەنووسرێ و پاداشتی وەکو ئەو کەسانەیه کە لە پێناوی خوادا تێدە کۆشن، (وإن کان خرج یسعی علی أبوين شیخین کبیرین فهو فی سبیل الله).

واته : هەر وەها ئەگەر ئەم کۆرە گەنجە لەم کاسبی و هاتوو چۆیهیدا مەبەستی ئەوە بێ کە باوک و دایکی پێرو پەککەوتەى کەلای ئەمەن و بەخێویان دەکا و ناهێلێ موحتاج بن و پرووت و ڕەجالی و نەداری پێریان پێو دیار بێ ئەگەر بەم نیتەو کاسبی بکا ئەوە ئەو کارو کەسابەتەى بە تێکۆشان لە ڕێی خوادا بۆ حیساب دەکری دواى ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : (وإن کان خرج یسعی علی نفسه یعفاها فهو فی سبیل الله).

واته : ئەگەر ئەم کۆرە گەنجە بەیانی کە لە مال دێتە دەر وە بەو نیتەو بێتە ئەم بازار وە و ئاوا خۆی هیلاک دەکا بۆ ئەوەى کە پێویستیهکانی ژیاى خۆی دابین بکا و تووشی دەست پانکردنەو لەم و لەو نەبێ و خەڵکی نەتێن بەرەلایە و بە خۆراپی دەسووریتەو بۆ ئا ئەم مەبەستە کاسبی بکات ئەوە هەر بە جیهاد بۆی حیسابە و خوا پاداشتی گەورەى دەداتەو بەلام (وإن کان خرج یسعی رياء و مفاخرة فهو فی سبیل الشیطان).^{٢٨٠}

واته : ئەگەر ئەم کۆرە کاسبە مەبەستی لەم کاسبی کردن و پاره پەیدا کردنەیدا هەر ئەو بێ کە خۆی دەوڵەمەند بکا و پاشان بە مال و سامانەکەى فیزو دەعیە بکا بەسەر خەڵکیدا ئەوە بۆ ڕێگای شەیتانە و خوا لێی رازی نابێ کە واته : پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە جوار نیتەى دڵ لە کار و کاسبیدا بۆ سیانیان فەرمووی ئەو کاسبیە بەخوا پەرستی حسابە بە مەرجێک و اجبە دینییهکانی لەسەر نەفەوتێنی ئەمجا بەشی چوارەمی بە بەشی شەپتان دانا .

^{٢٨٠} (رواه الطبرانی و رجاله رجال الصحیح).

۲۸۱. ﴿ نىمامى عەلى ئىشى بۇ پىرە ژنىك كرد بە شازدە دەنگ خورما ﴾

رۆژىكىيان نىمامى عەلى (پەرزاي خواى لى بىت) چوو ئىشى بۇ پىرە ژنىك كرد ئىشەكەش ئەو بوو ئاوى بۇ لە بىر دەردەھىنا بەلام دۆلچەكە كە زۆر گەورە بوو زۆرى ئاۋ دەگرت وقورس بوو پەتەكەش زۆر زېرو ناخۇش بوو بۆيە دەستى نىمامى عەلى سوور بېۋوھ وقلش قلىش بوو كاتى لە ئاۋ ھەلگىشانەكە بۆۋە ۋە پىرە ژنەكە شازدە دەنگە خورماى دايە نىمامى عەلى لە رېنگاي مالىھوھ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) تووشى نىمامى عەلى بوو كە تەۋقەى لەگەلدا كردو سەيرى دەستى كرد وا سوور بۆتەوھ وئاوساۋە فەرموۋى ئەى عەلى ئەوھ بەجى وات لى ھاتوھ ؟ نىمامى عەلى فەرموۋى : ئەى پىغەمبەرى خوا ئاۋم ھەلگىشاۋ شازدە دەنگە خورمام ۋەرگرت پىغەمبەرى خوا فەرموۋى : دەبىنە با منىش لەو خورما پاك وحەللەى بە دەستت ھىناۋە بخۆم جا نىمامى عەلى لەو بارەوھ دەفەرموۋى :

لحمل الصخر على قمم الجبال أحب إلي من منن الرجال
يقول الناس لي في الكسب عار فقلت العار في ذل السؤال

ۋاتە ھەلگرتنى بەردى گەورە ۋەھىنانە خوارەۋى بە پىشت لەسەر شاخى بەرزەوھ بە لامەوھ خۇشترە لەۋەى كەمتەت بارى خەلگى بىم وچاۋ لە دەستيان بىم خەلگى پېم دەلېن كە لە ھەندى كارو كاسپىدا عەيب وعار ھەپە وخەلگى بە چاۋى سووك سەيرى دەكەن بەلام من دەلېم : عەپبە ۋكەم ۋكورى ئەۋمىيە كە نىنسان دەست لە خەلگى پان بىكاتەوھ ۋدوور كەۋىتەوھ لە كارو كاسپى ھەللاڭ ۋبە ھۆى سوال كردن ۋپارنەوھ لە خەلگىيەوھ تووشى زەلىلى بېى. ^{۲۸۱}

۲۸۲. ﴿ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئامۇڭگارى ميوە فرۇشېك دىھكات ﴾

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) زۆر گرنگى دەدا بەۋدى كە لە كاتى فرۇشتىنى ميوە ۋەھەر كەلو بەلىكدا دىۋى دەرەۋەو ناۋەۋى ۋەكو يەك بىت ۋەكو جارىكىيان پىغەمبەرى خوا بەلاى كابرايەكدا رۇيشت كە خواردەمەنى وميوە دىفرۇشت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى (صاحب الطعام أسفل هذا مثل أعلاء ؟ فقال نعم يا رسول الله) فەرموۋى : ئەى خاۋمنى ئەو خۇراگە وفرۇشيارى ئەو ميوە ئايە ژىرەۋى ئەو خۇراگە وميوەيەش ۋەكو سەرەۋەگەى وايە ؟ كابرا وتى : بەئى ئەى پىغەمبەرى خوا پاشان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى دەى بزانن وئاگادار بن (من غش المسلمين فليس منهم) واتە ھەر كەسېك فېل ۋغەش لە موسلمانان بىكات ولە كاتى كرپن وفرۇشتندا دەستيان بېرى وخرابيان بە چاك پى بفرۇشى ئەۋە لە كۆمەلى موسلمانان حساب نىە. ^{۲۸۲}

۲۸۳. ﴿ دادپەرۋەرى پىغەمبەر (ﷺ) لە دانەۋى قەرزدا ﴾

خەۋلە كىچى قەيس خىزانى سەركرەدى شەھيدانى ئىسلام حەمزەى كورى عەبدولمولىب - رەزاي خۋاى لى بىت - بۆمان دەگىرپتەۋە ۋدەئىت كابرايەك لە بەنى ساعىدە ھەندى خورماى بە قەرز بە پىغەمبەرى خۋادا بوۋ دۋاى تەۋاۋ بوۋنى ماۋەى قەرزەكە ھاتە خزمەت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) داۋاى قەرزەكەى كىردەۋە پىغەمبەرى خواش فەرمانى كىرد بە پىاۋىك لە يارىدەدەرانى مەدىنەى كە بىچى خورماكە بداتەۋە بە خاۋمنى خورماكە بەئى كابرا لەگەل خاۋەن قەرزەكەدا رۇيشت ۋبىردىە ئەو شۈينەى كە خورماى لىبوۋ خورماكەى بۇ كىشاۋ داپەۋە بە كابراى خاۋەن خورما تەماشاي كىرد ئەم خورمايە ۋەكو خورماكەى خۋى باش نىە ۋبە دلى نەبوۋ بۇيە وتى : من ئەم خورما خراپە لە جىياتى خورما چاكەكەى خۆم كە كاتى خۋى بە قەرز داۋمە بە پىغەمبەرى خوا ۋەرى ناگرمەۋە ۋخورماى باشم دەۋى كابراى مەدىنەى وتى :

(أترد علی رسول الله ؟) نهوه تو شت به سه ره پیغمبهری خوا داده یهوه ؟ کابرا وتی : (نعد ومن أحق بالعدل من رسول الله) به ئی شتی خراب له حیاتی شتی باش وهرناگرمهوه ونامهوی باشه چ که سیک لایه ق تره بهوهی که به دادپهروهری ههقی خاوهن ماف بداتهوه نه پیغمبهری خوا (ﷺ)؟ بهم شیویه هاتنهوه بۆ خزمهت پیغمبهری خوا (ﷺ) ههموو به سه ره هاته که یان بۆ گێڕایهوه پیغمبهری خوا (ﷺ) ههردوو چاوی پیرۆزی پڕ بوو له فرمیسکی خووشی وههرووی (صدق ومن أحق بالعدل مني لا قدس الله أمة لا يأخذ ضعيفها حقه من شديدها ولا ينعته) واته : نهه کابرا خاوهن ههقه راست دهکات نایه چ که سیک له من لایه ق تره بۆ نهوهی که مافی خه لکی به داد پهروهری بداتهوه ؟ خوای گهوره نهو گهل ومیلله ته به رزناگاتهوه وخووشی ناوین له کاتی کهدا که ههزار و بی دهسهلات و بی کهسیان نه توانی داوای مافی خوای له دهسهلاتا بکات وههقی خوای به تهواوی لی وهرگرتهوه نه مهجا فهرووی: نهی خهولهی گچی قهیس که نامۆزنی بپۆ خورمایهکی زۆر باشی بدهوه نهو خورمایهی بدهوه که دلی پیتی رازی دهبی چونکه (فاتنه لیس من غريم یخرج من عند غريمه راضيا إلا صلت عليه دواب الأرض ونون البحار، وليس من عبد یلوي غريمه وهو یجد إلا كتب الله عليه في كل يوم وليلة إثمًا) واته : ههر کاتی خاوهن قهرز له کاتی دیاریکراوی قهرز وهرگرتهوه دا چوو بۆ لای قهرزاره که و نهویش بو پرووی گهش ودلی فراوانهوه ههر وهکو یه کهم جار که قهرزه کهی وهرگرتهوو ناوا به پروو خووشیهوه قهرزه کهی دایهوهو دلی خاوهن قهرزه کهی رازی کرد نهوه زینده وهرانی سه ره زهوی وماسی دهریاکان دووعای خیری بۆ ده کهن وههر قهرزدارئ له کاتی دیاریکراوی دانهوهی قهرزه که دا توانای هه بوو پاروو ماله کهی له بهر دمستدا بوو به لاجم ناماده نه بوو قهرزه که بداتهوه تا وهکو خاوهن قهرزه که بی نومید بوو له وهرگرتهوهی چونکه ههر نه مپۆ سبهی پئی کرد بوو نهوا به هه موو شهوو پۆژژیک که نهه قهرزداره به نارهوا دمست به سه ره نهو ماله دا ده گری خوا تاوانیکی له سه ره دهنوسی.^{۲۸۲}

۲۸۴. راست کۆیی لە قسەدا دروشمی مروۆفی بڕوادارە ﴿

عەبدوللای کۆری عامیر (پەزای خۆی لێ بیّت) دەئێت : پۆژیکیان پیغمبەری خوا (ﷺ) مالى نيمەدا دانیشت بوو لەو کاتەدا من منداڵ بووم لە دەرەوێ مالى یاریم دەکرد دایکم بانگی کردم وە فەرمووی (هيا تعال أعطيك) پۆلە گیان وەرەو شتیکت دەدەم ؟ پیغمبەری خوا فەرمووی (ما أردت أن تعطيه ؟) نیازت وایە چی بدەیت ؟ دایکم وتی خورمای دەدەم خۆشەویست (ﷺ) فەرمووی (أما إنك لو لم تعطه شيئاً كتبت عليك كذبة) ئەگەر هیچت نەدابایە بە درۆیەکت لەسەر دەنووسرا.^{۲۸۴}

۲۸۵. پێنمایى یەگەى پیغمبەر (ﷺ) بۆ پیاویکی ئەنصارى بوو بەمایەى خێرو بەرەگەت ﴿

نیمام ئەبو حەنیفە - پەحمەتی خۆی لێ بیّت - لە موسنەدەکیدە لە جابری کۆری عەبدوللأوه - پەزای خۆی لێ بیّت - دەگێرێتەووە کە پیاویک لە ئەنصارىەکان ھاتە خزمەت پیغمبەری خوا (ﷺ) عەرزی کرد : ئەو پیغمبەری خوا چەند سالتیکە ژنم ھەیە تا ئێستا خوا منداڵی پێ نەبەخشوی و هیچ منداڵمان نیە ئەو پیغمبەری خوا بەھۆی ئەووە دلی خۆم و خیزانم زۆر تەنگە باشە چی بکەم ؟

پیغمبەر (ﷺ) فەرمووی : (فأین أنت من كثرة الإستغفار وكثرة الصدقة ترزق بها) واتە : باشە تۆ فلان کەس لەگەڵ زۆر داوای لێبوردن کردن لە خوا (استغفر الله) و وتنی ئەو زیکرە ھەروەھا خیرات کردن و بەخشینی مالدا چۆنی تا بەھۆی ئەووە خوا منداڵت پێ ببەخشی ؟ واتە : پیغمبەری خوا (ﷺ) کابرای پێنموونی کرد بۆ دوو شت : یەگەم : زۆر زیکری (استغفر الله) بکات

دووهم : بە پێی تواناو دەسلالتی مادیی خۆی لە خێرو خیرات کردن درێفی نەکات . بەلێ کابرا داوای ئەووە زۆر خێری دەکرد و یارمەتی ھەزارو نەدارانی دەدا و بەردەوام زیکری پێرۆزی (استغفر الله) دەکرد ، جابر - خۆی لێ پازی بیّت - دەئێت : داوای ئەووە ئەو کابرایەم بینی یەووە خۆی گەورە نۆ کۆری پێ ببەخشی .

۲۸۶. ﴿ نافرەتيكى تەلاق دراو له خزمەتى پيغه مبهردا (ﷺ) سكالاي كرد له درى ميړده كەى ﴾

عهبدوڤلاى كورپى عومەر (پەزاي خواى لى بىت) ئەم بەسەر هاتەمان بۆ دەگيرتەوود
وده ئيت :

(إن امرأة قالت يا رسول الله، إن ابني هذا كان بطني له وعاء، ونطني له سقاء، وحجري له
حواء، وإن أباه طلقني، وأراد أن ينزعه مني، فقال رسول الله (ﷺ) أنت أحق به مالم
تنكحي).^{۲۸۵}

واته ژنيكى تەلاق دراو هاته خزمەتى پيغه مبهردا وعەرزى كرد ئەى پيغه مبهردى خوا ئەم
كورپە بچكۆلەى كە لە باوشمدايە پيش ئەوەى كە لە دايك بيبى سكم بۆى كيسە بوووە نۆ مانگ
بە چەرمى سكم هەلمگرتوووە دواى لە دايك بوونيشى مەمكەم كۆندە ئاوى ئەو بوووە وە باوشم
ياتاغ وراخەرى ئەو بوووە وتياخەوتوووە ونيسراحتەى كردوووە نىستا باوكى منى تەلاق داووە
ودەيهوى لە منى وەرگيرتەووە بەخوا نازانم لە تاوى ئەم جگەر گۆشەيەم چى بكەم نايا
دەتوانى لىم بستينيتەووە و بيباتەووە بۆلاى خوى ؟

پيغه مبهردى خوا (ﷺ) فەرمووى تۆ مافت زياترە كە مندا لكەت لايى و بۆ خۆت
بەخيوى بكەى تا ئەو كاتەى شوو بە پياويكى تر دەكەى .

۲۸۷. ﴿كە گۆي بېستى بەسەر ھاتى پياۋەكە بوو پېغەمبەر (ﷺ) زۆر

گريا﴾

سەر دەمى بەختەۋەرىيەو رۆزى زېرىنى ئىسلام بەسەر زەۋىدا بلاۋبۆتەۋە صەحابەكان لە مزگەۋتى پېغەمبەردا (ﷺ) لە خزمەت (رسول الله) دانىشتبۇون ۋەھموو لاشەيان بۆتە گۆچكە بۇ ئەۋەى فەرمايشتيك لەو دەمە پىرۆزە بېتە دەرەۋە ۋەئەۋانىش ۋەرى بگرن ۋەدۇنياۋ قىامەتى خۇيانى پى ئاۋەدان بگەنەۋە جارو بارەش قسەى خۇش ۋەرسىارو ۋەلامىك دەگەۋىتە نىۋان (رسول الله) ۋەصەحابە دئسۆزو ۋەفادارەكانىيەۋە ۋخۇشەۋىستى خوا زەردەخەنە دەگىرى ۋەدەنى پىرۆزى ۋەك گەۋەھەر ۋەروارى بەلكو زۆر جۋانتر دەدرەۋىشتەۋە صەحابەكانىش زەردەخەنە ۋەپىگەنەن دېتە سەر لىۋيان ۋەنيۋچەۋانىان دەدرەۋىشتەۋە (الله اكبر) لەو دىمەنە، (الله اكبر) لەو مەجلىسە پىر بەختەۋەرىيە داۋا دەكەم لە خوا منىش ۋەنيۋەش ۋەھموو نىمانداران لە بەھەشتى بەرىندا بە خزمەت مەجلىسى پېغەمبەر ۋەاۋەلانى بگەيەنى (الله امين) بەلى پېغەمبەرى خوا يەك بە يەك سەرنجى صەحابەكانى دەدات ۋەلىيان ۋەرد دەبىتەۋە لە ناو ھەموۋياندا ۋا كابرايەك دانىشتۋە بەلام غەمبارە دلى خۇش نىيە بەلكو زۆربەى كات چاۋەكانى پىر لە فرمىسكى قەتەس ماۋ باشە دەبى چى لى قەۋمايى ؟ خەم خۇرى ھەموو ئوممەتى ئىسلام موحەممەد (ﷺ) ۋەرو لەو كەسە دەكەت ۋەدەفرەموۋى ئەرئى دەكرئ پىم بلىئى ھۆى چىيە ۋا غەمبارىت ؟ ھۆى چىيە زەردەخەنە لەسەر لىۋت تۆراۋە ؟ ئەۋىش ۋەلام دەداتەۋە ۋەباسى خۇى دەگىرپتەۋە بەلى كابرا دەست بە گىرپانەۋەى ھۆى غەمگىنى يەگەى دەكاۋ دەلى : ئەى پېغەمبەرى خوا من لە زەمانى جاھىلىمدا پىش مۇسلمان بوۋنم ھەرچەندە مۇسلمانىش بوۋم بەلام خوا لەو گوناھە گەۋرەم خۇش نەبىت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋى بۆم باس بگە ئەو گوناھە گەۋرىيە چىيە كە تۆ كەردۆتە كابرا ۋتى قوربان من يەكىك بوۋم لەو كەسانەى كە زۆر ۋەقەم لە بوۋنى كچ بوۋ بەلام ئەۋە بوۋ كاتى كە ئىم ھىنا ۋەمندا ئان بوۋ كچمان بوۋ ۋەيستم ھەر بە مەلۇتكەيى بىخەمە ژىر گلەۋە ۋەبىكوژم بەلام ئنەكەم زۆر لىم پاراپەۋە كە ۋازى لى بىنم ۋەنەيكوژم چۈنكە نۆبەرىيەتى ۋەلى پىي دەكرپتەۋە

و ئاو دەنگی یەكە لە مالهوه لە گەلیدا منیش لەبەر خاتری خێزانهكەم دڵم نەرم بوو و واژد
لئ هینا بەلێ سال بە سال ئەم كچه گەوره بوو تا بالغ بوو ئەوەندە جوان بوو لە جوانترین
كچی ئەو دەوروو بەره دەژمێردرا ئەو بوو خەلکی هاتن بۆ خوازیبێتی منیش بەمە نارەحەت
بووم دەمارگیری جاهییلیم جوولاً و بێرم کردەوه ئەگەر بیدەم بە شوو ھەر عەیبە و کەم و کۆریە
بۆم وچۆن خەلکی ببن بە زاوام خۆ ئەگەر بە شووشی نەدەم ولە مالهوه ببەیتلەوه خەلکی
باشم باس ناکەن و پێی عەیبدار دەبم بۆیە لە دلی خۆم دا بریارمدا کە بیکۆژم بۆ ئەم
مەبەستەش خێزانهكەم بانگ کردو وتم كچهكەمان حازر بكە دەمەوی سەردانی خزانمان
بکەم و ئەویش لەگەڵ خۆمدا دەیبەم خێزانهكەم وتی نەخیر چۆن شتی وا دەکەم ژنەكەم
وتی دە سویندەم بۆ یخۆ و پەیمانم بدەری کە بە سەلامەتی دەیهێنیتەوه بۆم منیش وەعدو
بەلێنم پێدا ولەگەڵ كچهكەم بە رێ کەوتین تا گەشتینە چۆلەوانیەك دەستی كچهكەم گرت
و بردم بۆ لای بیرێکی قوول سەیری ناو بیرەكەم کرد زۆر قوول بوو لە دلی خۆمدا وتم : زۆر
باشە لەم بیرەدا دەیخنکینم و ھەرگیز ناتوانی لەم بیرە قوولە بیتە دەرەوه جا کاتی سەیری ناو
بیرەكەم دەکرد و سەیری كچهكەم دەکرد كچهكەم حالی بوو کە نیازی لە ناو بردنیم ھەیە
چونکە ئەویش دەیزانی کە بوونی كچ مایە عەیب و عارە لەو کۆمەلگایەدا بۆیە زۆر بە
توندی باوەشی پێدا کردم و ماچی کردم و دەستی کرد بە گریان و زۆر پارایەوه کە نەیکۆژم
منیش سۆژم جوولاً و بێرپارم دا کە لە ناوی نەبەم بەلام دیسان دەمار گیری نەفامی و نەزانیم
جوولایەوه پێی وتم چۆن قبوول دەکەي كچت ھەبێ و خەلکی بێنە خوازیبێتی و كچهكەت بێیتە
ژنی خەلک بۆیە ئەمجارمیان زۆر بە توندی پەلاماری كچهكەم داو لەسەر سەر فرێم دایە ناو
بیرەكەوه و ئەویش قیژاندی و ھاواری کرد بابە گیان لەسەر چی منت کوشت ؟ ئیتەر ھەر ھاواری
دەکرد و دەپارایەوه تا ئەو بوو دەنگی نەماو بە تەواوی خنکا ئیستاش ئەي پێغەمبەری خوا
ئەو دەنگەي کە وتی: بابە گیان لەسەر چی منت کوشت ھەر لە مێشکەدایە ولە بیرم ناچیتەوه
جا لەو دەترسم و چەندە موسلمان بووم و زۆر لەو کردەومێم پەشیمانم بەلام تاوانەكەم
ئەوەندە گەورمێ دەترسم خوا لێم خۆش نەبێ کاتی کابرا قسەکانی تەواو کرد پێغەمبەری
خوا فرمێسک بە چاوه پێرۆزەکانیدا ھاتە خوارەوه و زۆر گریا ھەموو صەحابەکانیش دەستیان

کرد بە گریان ئەمجا پېغەمبەر (ﷺ) بەو كابرايەى فەرموو : (لو أمرت أن أعاقب أحداً بما فعل في الجاهلية لعاقبتك)

واتە ئەگەر فەرمانم پێ بەدرايە سزای كەسێك بەدەم لەسەر ئەو كردهوانەى كە لە سەردەمى نەفامیدا پێش مەسلمان بوونى كردهوونى ئەوا من سزای تۆم دەدا لەسەر كوشتنى ئەو كچە بەستەزمانە بێتاوانەت.^{۲۸۶}

۲۸۸ - ﴿پازى كردنى دلى منداڵ دەبێتە هوێ پازى كردنى خواى گەوره﴾

جارێكىيان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) چوو بۆلاى عوسمانى كورپى مەزەون لەو كاتەدا عوسمان منداڵێكى بچكۆلەى خۆى لایوو لە باوەشى گرتبوو ماچى دەكرد و بە دەمىووە پێدەكەنى وپارى وگالتەى لەگەڵدا دەكرد پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووئى ئەى عوسمان ئەمە كۆرتە ؟ عوسمان وتى : بەئى فەرمووئى ئەى عوسمان ئەم كۆرپى خۆت زۆر خۆش دەوئى ؟ عوسمان وتى : ئەرى وەللاھى ئەى پېغەمبەرى خوا بە قەدەر ھەردوو چاوم خۆشم دەوئى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووئى : دە گوئى بگرە با منیش شتێك پێ بێم كە خۆشەويستى ئەو منداڵە بە لەلا زياتر بكات عوسمان فەرمووئى بە خۆم ودايكم وپاوكمەووە بە قوربانى ببن ئەى پېغەمبەرى خوا بفرموو وا گويم لێتە پېغەمبەر (ﷺ) فەرمووئى : (إنه من ترضى صبيا من نسله حتى يرضى ترضاه الله يوم القيامة حتى يرضى) واتە ھەر كەسێك منداڵێكى بچكۆلانەى وەچەى خۆى پازى بكات تا دلى پازى دەبێت خواى گەورەش لە پۆزى قىامەتدا دلى ئەو كەسە پازى دەكات ھەتا دلى پازى دەبێت ---^{۲۸۷}

^{۲۸۶} (دین وژین لە ژێر رۆشناى راسپاردەكانى (رب العالمین) لاپەرە ۲۲۰ - ۲۲۲)

^{۲۸۷} (دین وژین لە ژێر رۆشناى راسپاردەكانى (رب العالمین) لاپەرە ۲۶۰).

۲۸۹. ﴿خۇشەويىستى پېغەمبەر (ﷺ) بۇ ھەسەن وھوسەين بى سنوور بوو﴾

تەبەرانى لە سەلمانەوھ (پەزاي خۇاي لى بى) گىپراوئەتەوھ كە دەئىت : لە دەمورى پېغەمبەرى خۇادا بووين ئوم ئەيمەن - پەزاي خۇاي لى بى - ھات و وتى : ئەي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەسەن وھوسەين بىز بوون لە مال چوونە دەرەوھ وئەھاتوونەتەوھ دەفەرمووى : كاتەكەي كاتى نيوەرۇ بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : (قوموا فأطلبوا ابني) واتە : ھەست بە دواي كورەكاندا بگەرپن صەحابەكان ھەر كەسەي بە لايەكدا رۆيشتن و دەستيان كرد بە گەرەن سەلمان دەفەرمووى منيش بە دواي پېغەمبەرى خۇادا رۆيشتە ئەومندەي پى نەچوو گەيشتىنە بنارى شاخەكە سەير دەكەين وا ھەسەن وھوسەين لە ترسان خۇيان لەپەك ئالاندووھ و باومشيان بەيەكدا كردووھ لە بەرامبەرياندا ماريك لە سەر كلك و مستاوھ وزمانى دەردىنن و بلىسەي ئاگر وژمەر لە دەمىوھ دەر دەچى پېغەمبەرى خوا بەپەلە بەرەو مارەكە رۆيشت مارەكەش سەرمەنجى پېغەمبەرى خۇاي داو پاشان رۆيشت و خۇي كرد بە كونىكدا ئىنجا پېغەمبەرى خوا (ر) چوو بەلەي ھەسەن وھوسەين وليكى گردنەوھو دەستى بە پروياندا ھىناو فەرمووى : (بأبي وأمي انتما ما أكرمكما على الله) واتە : دايك وياوكم بە قوربانتان بىت چەند بەرپزن لاي خوا پاشان يەككىيانى خستە سەر شانى راستى وئەوى ترىشيانى خستە سەر شانى چەپى وھىنانىوھ بۇ مائەوھ .

۲۹۰. ﴿ پېغەمبەر ﷺ) پياۋەكەي راسپارد كە دادگەرىيٰ لە نيوان

مندالەكانيدا ﴿

ئىمامى بەيھەقى گىراۋىمەتەۋە لە ئەنەسەۋە كە پياۋىك لە خزمەت پېغەمبەرى خوا (ﷺ)
دانىشتىبو كورپكى ھات ماجى كرد ولە سەر باۋەشى خۆى داينا پاشان كچىكى ھات و وويستى
لەسەر باۋەشى باۋكى دانىشى بەلام باۋكى دەستى گرت ولەسەر باۋەشى لايرد لە تەنەشت
خۆيەۋەداينىشاند پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەم دىمەنە نازمەت بوو فەرموۋى (فما عدلت
بينهما) ئايە بۆچى دادگەر نەبوۋىت لە نيوانىندا ؟ ئايە ئەۋ مندالە تاۋانى چىنە كە نەتەيشت
لە باۋەشتا دابنىشى ؟ تەنھا تاۋانى ئەۋمىيە كە كچە ؟ ئايا نازانى ئەۋ مندالە كچە چەند دلى
شكا ؟ چۆن بەزمىي بە خۆيدا ھاتەۋە ؟ چۆن ھەستىكرد براكەى لاي باۋكى خۆشەويست ترە ؟
كە ئەمەش وا دەكات ئەۋ كچە لە كاتى گەورمىشدا ئەۋ ھەلۋىستەى باۋكى لە ياد نەچى ۋرەقى
لە باۋك وبراكەى بى.

۲۹۱. ﴿ پېغەمبەرى خوا چەند ووشەيەكى پرشنگدارى فيرى عەبدوللاى كورى

مەسعود كرد ﴿

ئىبن عەساكىر ۋەدىلەمى لە ئىبن مەسعودەۋە - رەزاي خۋاي لى بى - گىراۋىانەتەۋە كە
فەرموۋىتەى : عەرزى پېغەمبەرى خوام كرد كە چەند ووشەيەكم فير بكة سوۋدى زۆرى تىدا
كۆيىبىتەۋە . واتە : ووشەكان كەم بن بەلام لە مانادا زۆر سوۋدمەند بن خۆشەويست (ﷺ)
فەرموۋى: (اعبد الله ولا تشرك به شيئاً) خوا بەھەق بېرستە و ھىچ شتىك مەكە بە شەرىك
ۋاۋبەشى (وزل مع القرآن اينما زال) لەگەل قورئاندا بە لە ھەر كۆيەك دا بوو ھەرچى
قورئان فەرموۋى ھەر ئەۋە جى بە جى بكة (واقبل الحق ممن جاء به صغيراً او كبيراً) ۋە ھەق
قبول بكة جا ئەۋ ھەقە ھەر كەس ھىتابىتى وتبىتى گەۋرە بىت يان بچووك (وان كان بغضاً
بعيداً) با ئەۋ كەسەى قەسەى ھەقەمەت پى دەلى كەسىكى بىگانەش بى ۋكەسىك بى رەقىشت لى

بئ (ورد الباطل ممن جاء به صغیرا او کبیرا کان حبیبیا قریبا) فهرمووی شتی نارموا و نابه جئ و باتیلش و مره گره و وازی لئ بینه و بیدهره دواوه جا هر کهس ووتبیتی وهینابیتی بچووک بیت یان گه و ره بیت با نهو که سه ی نهو قسه و کرده وه نا به جئ و به تاله ده کاو ده ئی که سیک بئ خزمت بئ ونزیک وخوشه و یستت بئ ---

۲۹۲. ﴿ به سه مهاتای عه بدو ئلای کوری بیشیری مازنی له خزمهتی پێغه مبهردا (ﷺ) ﴾

عه بدو ئلای کوری بیشیری مازنی - رهزای خوای لئ بیت - که سه حابیی پێغه مبه ره (ﷺ) ده فهرمووی : من مندا ل بووم دایکم بانگی کردم وهیشه وه ترئ یه کی دامی که ببیه م بو پێغه مبه ری خوا (ﷺ) منیش بهر له وه ی بیگه یه تم له رێگا لیم خوارد کاتی گه ی شتمه خزمهت پێغه مبه ره و ترئ یه که م دایه دهستی پێغه مبه ری خوا (ﷺ) سهیری هیشه وه ترئ یه که ی کرد بینی بو ل کیشم کردو وه ولیم خواردو وه بو یه گو ئ ی راکیشام و فهرمووی نه ی فیل باز نه وه بو چی نه و ترئ یه ت والی کردو وه ؟ واته : پێغه مبه ری خوا (ﷺ) به م گو ئ راکیشانه نه و مندا له ی ناگادار کرده وه که کاریکی نا به جیی کردو وه بیگومان نه و ناگادار کردنه وه یه به گو ئ راکیشان ته ئسیر و کاریگه ری خو ی هه بو وه و مندا له که ده رسی لیورگرتو وه و نه وه تا گه و ره بو وه و بو ته پیا و نه م با سه ی هر له بیر ه.

۲۸۸

٢٩٢. ﴿ نىمامى عومەر ئاواتە خواز بوو کە کورەگەى وەلامى پرسیارەگەى پێغەمبەرى خواى بدابایەووە ﴾

صەحابى گەنج و شارەزا عەبدوللای کۆرى نىمامى عومەر - خواى لى رازى بى - دەلێت:
جارێکیان کە من تەمەنم منداڵ بوو لە خزمەت باوکەدا چووینە خزمەت پێغەمبەرى خوا
(ﷺ) کە چووینە خزمەتى تەماشامان کرد وا چەند صەحابى لە پێرو لە گەنج لە خزمەتى
پێغەمبەرى خوادا دانیشتبوون و دەورى پێغەمبەریان داووە و بە راستى نوورو بەرگەت لە
مەجلیسەگە بەرز دەبۆو دەلێت : من و باوکم سەلامان کردو چووین لە شوێنێکدا کە چۆل
بوو دانیشتین و گۆتمان بۆ فەرماشتەکانى پێغەمبەر راگرت جا یەکیک لە ئوسلوبە پێ
حیکمەتەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ رازاندنەوى مەجلیس و کردنەوى مێشک و دل
و دەروونی گۆنگر بۆ فەرموودەکانى ئەووە بوو کەلى جار پرسیارى لەو کەسانە دەکرد کە گۆیان
بۆ گرتووە بۆ ئەوى ئەوانیش قەسەى خۆیان ھەبى و ئازادى رادەبرینی بۆچوونەکانیان لى
زەوت نەکرێت عەبدوللای دەلێت : جا ھەر لەو مەجلیسەدا پێغەمبەرى خوا بە چاوە جوان و پێ
مێھەربانییەکانى سەپىرێکی یەکە بە یەگەى ناو مەجلیسەگەى کردو فەرمووی : خۆشەویستانم
ئەى ھاوێلە بەرپۆزەگانم پرسیارىکتان لى دەکەم کێتان زانى وەلامم بداتەووە پرسیارەگەشم
نەمەیه (إن من الشجرة شجرة لا يسقط ورقها وإنها مثل المؤمن فحدثوني ما هي ؟)

واتە : بە راستى درەختێک ھەیه لە ناو درەختەکاندا ھىج کاتى گەلاکەى ھەئناوێ و زۆر
خۆراگرو پەمگ داگوتراو و ھىزى رەشەبا نایجووئێنێت ئەم درەختە وەک ئێنسانى نىماندار
واپە نىمانداریش ئاوا خۆراگرو بە عەزىمەت و وورە بەرزو چاوەترس و ھەمیشە گەش و دل
کراوھى فەرمووی دەى پێم بلێن ئەو درەختە چیه ؟ عەبدوللای دەلێت دانیشتوانى
مەجلیسەگە دەستیان کرد بە ناو بردنى درەختەکانى بیابان و شیوو دۆلەکان بەلام ھىچیان
وولامەگەیان راست نەبوو منیش کە منداڵ بووم لە مەجلیسەگەدا دانیشتبووم یەکسەر بە
مێشکەدا ھات کە ئەو درەختە دارى خورمايە وویستم قەسە بکەم و بێلیم : ئەى پێغەمبەرى خوا
من دەزانم ئەو درەختە چیه , ئەووە دارى خورمايە بەلام کە سەرم ھەلپى تەماشام کرد

ئىمامى ئەبو بەگرو عومەرى باوکم دانىشتبوون بۆيە شەرمم کرد قسە لە مەجلىسێکدا بکەم
 کە ئىمامى ئەبو بەگرو باوکمى تيا دانىشتبى ئەو بوو قسەم نەکرد پاشان پىغه مبهردى خوا
 (صلى الله عليه وسلم) فەرمووى دەى مادام کەستان نەتانزانى ئەو درمختە کامەيه وا من
 پىتان دەلێم : ئەو درمختى دار خورمايه عەبدوللا دەلێت : جا کاتى چووینەو بۆ مائەو بە
 باوکم وت بابە گيان بەخوا من دەمزانی کە ئەو دارەى پىغه مبهردى خوا (ﷺ) دەربارەى
 پرسیارى کرد چیه دەمزانی دارى خورمايه بەلام بەخوا شەرمم کرد تۆ وئىمامى ئەبو بەگرو
 دانیشن و من قسە بکەم ئىمامى عومەر فەرمووى بەلام رۆلە گيان بزانه ئەگەر بتوتايە
 وقسەت بکردايە لە لای من خۆشتر بوو لەوێ کە رانه خوشترى سوور کە بەنرخترین سامانە
 لای عەرمب هى من بوايه. ^{۲۸۹}

۲۹۴. ﴿ئەبى شەهەم﴾ تەوێهێ کردو بە ئینى دا بە پىغه مبهردى خوا (ﷺ) ﴿﴾

﴿ئەبى شەهەم﴾ - رەزای خواى لى بىت - بۆمان دەگێرێتەو و دەلێت : من کەسێک بووم بى
 نیش و کار دەسوورامەو و زۆر حەزم بە نزیکى لە ئافەرتان دەکرد تا ئەو بوو لەگەڵ کۆمەلىك
 دا هاتم بۆ شارى مەدینەى پەرۆز بۆ ئەوێ پەیمان بەدەین بە پىغه مبهردى خوا (ﷺ) و وەعدى
 بەدەینى کە دىفاع لە ئىسلام بکەین و جیهاد لە پىناوى خوادا بکەین بەلام کە گەشتینە مەدینە
 کات زۆر درمەنگ بوو شەو بوو پىغه مبهردى خواش چەند ئیشیکى زەرورى هەبوو نەیدەتوانى
 چاوى بەم کۆمەلە خەلکە بکەوێ لەبەر ئەو دهبوايه تا بەیانى چاودرێمان بکردايە ئەو بوو
 بلاو بووینەو من لە یەکیک لە کۆلانەکانى شارى مەدینەدا لەو شەویدا تووشى ئافەرتێک بووم
 نزیک بوومەو لە ئافەرتەکە و جل و بەرگە کەم راکێشا ئافەرتەکە وەلامى نەدایەو و پڕیشت بۆ
 بەیانى هەموومان گۆبووینەو و چووین بۆ خزمەتى پىغه مبهردى خوا (ﷺ) پىغه مبهردى خوا
 زۆر دڵ خۆش بوو سلاوى لە خەلکە کردو بە پرووێکی گەشەو پىشوازی لى کردن و یەکە
 یەکە دەستى خستە دەستى پیاوێکانەو و عەهد و پەیمانى لى وەرگرتن تا سەرە گەشتە سەر

من منیش ومکو ئەو خەلکە دەستم درێژ کرد بۆ ئەوەی دەست بڤخەمە دەستی (رسول الله) وه وپەیمانی بدهم بەلام پێغەمبەری خوا دەستی نەهێنایە پێشەوه و فەرمووی : (احسبك صاحب الفیرة ؟) فەرمووی : ئایا تۆ نەبووی دوینی شوو جلی ئافەرتەگەت راگێشا ؟ دەلی زانییم خوای گەوره ناگاداری کردۆتەوه ئەگینا خو کەس ناگای له من نەبوو بۆیە دانم نا به هەلەى خۆمداو وتم : بەلی فەرمووی : بپۆ دەست ناخەمە دەستتەوه و پەیمانێتی وەرناگرم چونکە ئینسانێک داوین پاک نەبێ له ئیسلامدا جینگای نابیتەوه بەلی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پشتی تێ کردم و پڕۆشت منیش زۆر بەلامەوه سەیر بوو ئایا پێغەمبەری خوا هەر له سەر ئەوەی دەستم بۆ بەرگی ئافەرتێک بردووه پەیمانم لێ وەرناگرێ و دەست ناخاتە دەستەوه ئایا ئەمەش به داوین پیسی حیسابه ؟

بۆیە یەكسەر له دلی خۆمدا بریارم داو هاوارم کرد ئەى پێغەمبەری خوا پەیمانم لێ وەرگره ومەحرووم مەكە لهو دەستە پیرۆزەت بەلێن بێ جارێکی تر شتی وا ناکەم ومعد بێ داوین پاک بم ئەمجا پێغەمبەری خوا ئاوپر بۆ دامەوه وزمردەخەنەیهکی بۆ کردم وفەرمووی : ئایا ومعدو بەلێن دەمدی لەمەودوا رەفتاری وا نابەجێ نەكەیتەوه ؟ وتم بەلێنت دەمدی فەرمووی دەى كهواته دەستت بپینه ئەمجا دەستی خستە ناو دەستەوه وپەیمانی لێ وەرگرتم.^{۲۹۰}

^{۲۹۰} (ئیمامی ئەحمەد روایەتی کردووه).

۲۹۵. ﴿مژدەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بۇ پياويكى پير﴾

لە تەفسىرى ئىبن كەئىر ج ۶ ص ۱۱۷ باسى بەسرھاتىك دىمكەتلىك دەلىت جارىكيان كابرەيكى پير گەلەبەر پىرى برۆكانى ھاتىوونە سەرچاوى ھاتە خىزمەت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وتى ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كابرەيك ھەرچى خرابە و تاوانە كىردویمەتى ھەرچى بى شەرى و كارى نارەوا بۆى رى كىردىڭى دىڭى ئى نەكىردوۋە ئەو كابرە ئەوئەندە گوناھبارە ئەگەر گوناھكەنى بەسەر ھەموو ئەھلى سەر زەویدا دابەش بىكىن ئىيان زىاد دىمىت ئاىا ئەگەر بەم ھەموو گوناھەوۋە تەوۋبە بىكات خوا ئى خۇش دىمى ؟ پىاومكە مەبەستى خۇى بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋى ئاىا موستمان بوۋىت ؟ پىاومكە وتى من بەراستى و لە دلئەو بىروام ھەىە و بە زىمانىش دەلىم : (أشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له ، واشهد أن محمدا عبده ورسوله) شاىەتى دىمەم كە ھىچ خاۋىك نىە شاىەنى پەرىستى بى جگە لە زاتى خوا ئەو خاۋىە ھىچ ھاۋبەش و شەرىكى نىە وە من شاىەتى دىمەم كە موخەمەد بەندەى خاۋىە ، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋى : (فإن الله غافر لك ما كنت كذالك ومبىل سىناتك) واتە ھەرموۋى ئەى مامە پىرە بىزانە كە مادام تۆ ئاۋا ئىمانت بە خوا و بە پېغەمبەرەكەى ھىناۋە و خۇت بە تاۋانىار دەزانى و لە قاۋى ئەۋدا تەۋبە دىمەكىت ئەۋا موژدەت ئى بى خۋاى گەۋرە لە ھەموو گوناھەكانت خۇش دىمىت و ھەرچى خرابەشە بۆت دىمكەت بە چاكە ، كابرە بەسەر سورمانەۋە و لە خۇشيان وتى ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاىا خوا ھەموو تاۋان و خرابكارىەكانم بەم ئىمان ھىنان و تەۋبەكىرنە بۇ دىگۆرىت بە چاكە ھەرموۋى بەئى دلئىابە صەحابەكان دەلىن : كابرە پىرەكە لەخۇشى ئەم موژدەمىە رۆىشت و لە رىگادا ھەر دىموت : (الله اكبر الله اكبر) ھەتا لە چاۋان ون بوو .

۲۹۶. ﴿کراسەکەى لە پیغمبەرى خوا (ﷺ) وەرگرت تا ببى بە کفن بوى﴾

هاوێلى بەپێزی پیغمبەرى خوا (ﷺ) تەلەحەى گۆرى عوبەیدوللا (خوای ئى رازى بىت) یەكێك بوو لە موسلمانە هەزارەکانى چوار دەورى پیغمبەرى خوا (ﷺ) یەكێکیش بوو لەو دە هاوێلى کە مۆژدەى بەهەشتیان پێدراو هەشتەمین کەس بوو کە موسلمان بوو لە مەككەدا پێنجەمین کەس بوو لەسەر دەستى ئەبوبەكرى راستگۆدا موسلمان بوو ، هەرۆهە یەكێك بوو لەو شەش کەسەى کە پێشەوا عومەرى كورى خەتتاب بۆ شورا هەلى بژاردن ئەم هاوێلى بەرێزە پیاویكى هەزار و دەست كورت بوو هەمیشە لەپشتى پیغمبەرى خوا (ﷺ) نوێزى دىمكرد و لە هیچ نوێزێكدا دووا نەدمەكەوت زۆر خوشەویست بوو لە دلى پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەم پیاو هەمەبوو لەبەرى دىمكرد بۆكاتى نوێزەكان پۆزێك دووای نوێز پیغمبەرى خوا (ﷺ) لەحالى تەلەحەى پرسى ئەویش لەوێلامدا وتى : سوپاس بۆ خوا و مزعم باشە بەلام پیغمبەرى خوا (ﷺ) ناردى لە مائەوە كراسێكى خۆى هەبوو هینایان و پێشكەشى تەلەحەى كرد كاتێك تەلەحە گەراپەووە بۆ مائەوە هاوسەرەكەى كراسەكەى پیغمبەرى خوا (ﷺ) بى بىنى وتى ئەووە چیت بە پیغمبەرى خوا (ﷺ) وتووە ؟ ئایا شكاتت لای خوای گەورە ئى كردوووە ؟ دەخیل شتى وات نەكردبى تەلەحە وتى سوێند بەخوا نەخیر شكاتم نەركدوووە پیغمبەرى خوا (ﷺ) خۆى پێشكەشى كردم وتى : ئەى بۆ قبوالت كرد تەلەحە وتى : سوێند بەخوا تەنها لەبەر ئەووە قبوتم كرد كە بێكەنە كفن كاتێك كە مردم و مەلائیکەتەكان هاتن و ئى یان پرسیم كە دىبارەى ئەو پیاو هە جى دەلێیت كە خوا ناردویەتى ؟ منیش دەلێم كفنەكەم كراسى ئەو پیغمبەرە (ﷺ) هەر لەبەر ئەوەش وەرم گرت.

۲۹۷. ﴿نافرەتە بېۋەژنەكە ئىمانەكەى لىۋان لىۋ بوو لە قەناعەت و

مەمانە﴾

رۆژىك پاش نوپۇزى ئىۋارە پياۋىك دېتە خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پارچەپەك گۆشتى جوانى ھىناۋو بە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وت ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم گۆشتە بدە بەپەكەك لە ھەزارە مۇسلمانەكان پېغەمبەرى خواش (ﷺ) تەماشىا كرد ھەزارەكانى چوار دەۋورى ھەموو ناننى ئىۋارىيان خواردوو لەگەل ئەۋەش ئى پىرسىن كىتان ئەم گۆشتە دەباتەۋە ؟ وتيان ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بېۋىستىمان پى ى نىيە نانمان خواردوو پېغەمبەرى خواش (ﷺ) بە ئەبوو ھورەپىرەى ھەرموو : ئەى ئەبوو ھورەپىرە ئەم گۆشتە ببە بۇ فلان داپكى ھەتىۋان كاتىك ئەبوو ھورەپىرە خۋاى ئى رازى بى گۆشتەكەى بردوو لەدەرگى دا نافرەتەكە پىرسى كى يە ؟ وتى : ئەبوو ھورەپىرە ، وتى : خىرە بەم شەۋە ؟ وتى : پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم گۆشتەى بۇخۆت و مائەكانت ناردوو ، نافرەتەكەش وتى : سلاو لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بىكە و ھەرزى بىكە مائەكان نانيان خواردوو و خەوتووشن ئەبوو ھورەپىرە وتى : ھەلى گرە بۇ سېپەنى يان تا ھەلدەست نافرەتەكەش وتى : لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بېرسە ئايا كەفالىتى دەكات كە مائەكانم تا سېپەنى دەمىن تا من گۆشتىان بۇ ھەلېگرم ؟ با پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بېنىرت بۇ ئەۋانەى لەمن ھەزارترن ئىتر ئەم ئىۋارىيە تازە نانمان خواردوو و تا سېپەنىش خوا كەرىمە.

۲۹۸. ﴿بەسەرھاتی گەنجیک کە فریشتەکان خواردنیان دەکرد بە دەمیەوه ئە

میوه و بەرھەمی بەهەشت﴾

رۆژنیکان پێغمەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ ھاوھەڵاندیدا لەشاری مەدینەنە رویشتبوووە دەرھووە تەماشایان کرد و واشتر سوارێک بەغار دیت بەرھ و رۆوی پێغمەمبەری خوا (ﷺ) ، پێغمەمبەری خوا (ﷺ) تەماشای کرد و فەرمووی وادەزانم ئەو سوارە بەرھ و رۆی نیە دێ و دەمیەوی بگاتە نیە پاش کەمێ سوارەکە گەشت و دابەزی و پێغمەمبەری خوا (ﷺ) ھاوھەڵانی بەخێرھاتنیان کرد و پێغمەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی لە کوێوە ھاتووی ؟ لاومکە بەدەم ھەناسە برکێ و ماندوو بوونی سەفەر و تەپ و تۆزی بیابانەووە وتی لەلای خێزان و منال و ھۆزەکەمەووە ھاتووم پێغمەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ئەی دەرھووی بەرھ کوێ برۆی ؟ وتی : دەمیەوی بگەم بە خەزەمەت پێغمەمبەری خوا (ﷺ) کە ئەی دەرھانی ئەو کەسە قسە و گەفتوگۆی لەگەڵ دەکات پێغمەمبەری خوا (ﷺ) ، فەرمووی باشت دەست کەوت گەنجەکەش تیگەشت کە ئەو پێغمەمبەری خوا (ﷺ) لە خۆشیاندا دەم و جاوی گەشایەووە ئازار و ماندوو بوونی سەفەری نەما یەکسەر رۆوی کردە پێغمەمبەری خوا (ﷺ) وتی (یارسول الله علمنی مالامان ؟) واتە : ئەی پێغمەمبەری خوا (ﷺ) شارمەزەم بکە و پێم بڵێ نیسلام چێ ؟ پێغمەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : نیسلامەتی ئەومێ کە شایەتەمان بێنی بەوێ کە ھیچ پەرستراویک نیە کە شایەتی پەرستەن بێ تەنھا خوا نەبێ شایەتەمان بەدی کە موخەمەد پێغمەمبەری خوا (ﷺ) وە نوێژ بکە و زەکات بەدی و رۆژووی رەمەزان بگری و حەجی مالی خوا بکە گەنجەکە وتی : وا شایەتەمان ھێنا و بپرێم دا ئەوێ فەرمووت : بە پشتیوانی خوا جێ بە جێ بکەم گەنجەکە سواری ووشرەکە بۆووە و ھێشتا دوو سێ ھەنگاو دوور نەکەوتبوو کە ھاچی ووشرەکە کەوتە کونێکەووە و ووشرەکە کەوتوو گەنجەکە ھێرێ داو ھەر خێرا ھێیان گرتەووە دووا ھەناسەی داو مرد ، پێغمەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : ئەو پیادەم بۆ لا بێنن عەماری کوری یاسر و حوزەیفە چون بەلایەووە و ویستیان ھەلی بستینن و دایبینیشین بەلام دانەنیش بەلادا کەوت جۆلانیدیان جۆلەتی تیا دا نەمابوو بۆیە وتیان : ئەی پێغمەمبەری خوا (ﷺ) مردوو ،

پیغمبهری خوا (ﷺ) بهر و لای هات و کاتی نزیک بۆوه ئی سهری دمکرد به لام لهناکاو رووی کرد بهر و لای عمار و حوزمیهوه و فهرمووی : (قانی رأیت ملکین یدسان فی فیه من ثمار الجنة فعلمت انه مات جائعا).^{۲۹۳}

واته بهراستی من بینیم که دوو فریشته له لای بونوو خواردنیان دمکرد به دهمیهوه له میوه و بهرهمی به ههشت بۆیه منیش زانیم که به برسیهتی مردوووه .

۲۹۹. ﴿پیغمبهری خوا (ﷺ) له گوشتی مه ره که ی نه خوارد چونکه پرس به خاوه نه که ی نه کرابوو﴾

جاریکیان پیغمبهری خوا (ﷺ) و چهند هاوه لکی به لا گوندیکدا تپه پرین ئافرمتیک نانیاں بۆ ساز دمکات له کاتی نان خواردندا پیغمبهری خوا (ﷺ) یه کهم دهستی بۆ دمبات و ئیتر ناتوانیت بیخوات و ده فهرموویت : (هذه شاة نجت بغير اذن اهلها) واته : ئهم مه ره بهی پرسی خاوه نه که ی سهر بر دراوه ئافرته که ش ده لئ : ئیمه له گه ل سعادی کوری مه عازدا نه وه له نیوانمان دا نیه ئیمه ئاژه لی ئه وان بهی پرس دهبهین و ئه وانیش هی ئیمه دهبهین.^{۲۹۴}

^{۲۹۳} (رواه الامام احمد بسند حسن).

^{۲۹۴} رواه الامام احمد برجال الصحيح.

٣٠٠. ﴿سه عدی کوری عوباده پرسیری کرد له پێغه مبهری خوا (ﷺ)﴾ له بهاری چاکترین خێر﴿

سه عدی کوری عوباده ده لیت به پێغه مبهری خوا (ﷺ) وت : (یا رسول الله ان امی ماتت فانی الصدقة افضل؟) نهی پێغه مبهری خوا (ﷺ) دایکم کۆچی دوای کردووه و ئایا چ خێر و سه ده مه یه ک له هه موو خێر و چاکه یه ک باشتره که بۆی بگه م به خێر ، پێغه مبهری خوا (ﷺ) هه رمووی : ئاوی بۆ بکه به خێر (فحضر بئرا و قال : هذه لام سعد) ئیتر سه عدیش بیره ئاویکی لیدا و وتی : نه مه بۆ دایکی سه عد خێر و خیرات بێ.^{٢١٥}

٣٠١. ﴿عیکریمه ی کوری نه بو جه هل شه کوا ی حا لی خو ی کرد له خره ت﴾ پێغه مبهری خوا (ﷺ) ﴿

موفه سه یرینی قورئان نه وانه ی قورئانیان ته فسیر کردووه ده لێن : ئایه تی (لایسخر قوم من قوم عسی ان یكونوا خیرا منهم) واته با هیج گه ل و بیاویکتان گالته و مه سخه ره به گه له بیاویکی دی نه کات له وانه یه گالته پیکراوه کان لای خوا له گالته چیه کان چاکتر بن له بهاری عیکریمه ی کوری نه بو جه هله وه هاته خواره وه کاتی عیکریمه موسلمان بوو هاته خره مه تی پێغه مبهری خوا (ﷺ) موسلمان ه کان کاتی چاویان پێ که وت وتیان : (ابن فرعون هذه الامه) واته نه مه عیکریمه یه که کوری فیرعه ونی نه م ئوممه ته یه واته کوری نه بو جه هله کاتی عیکریمه گوئ ی ئی بوو که موسلمان ه کان له ناو خو یاندا به چرپه وه گالته ی پێ ده که ن و ته ماشای یه کتر ده که ن و چاو له یه کتر داده گرن و ئاماژه ده که ن که نه وه کوری نه بو جه هله که فیرعه ونی نه م ئوممه ته یه ، عیکریمه شه کزوا ی حا لی خو ی لای پێغه مبهری خوا (ﷺ) کردوو وتی من له رابردووی باوکه م به رپر سیار نیم وه من له ناخی دلمه وه موسلمان بووم ئیتر بۆچی موسلمانان ئاوام پێ بلێن ؟ ئیتر نه م ئایه تی هاته خواره وه و قه ده مغه ی کرد که س به چاوی سوکوو قسه ی رووشینه ر و گالته ئامیز ته ماشای بری ئیماندار ی خو ی بکات و قبول نه کرا جار یکی تر له لای عیکریمه با سی نه بو جه هلی باوکی بکری بۆ نه وه ی نه و نازاری پێ نه خوا .

۳۰۲. ﴿ پله و پایه ی عهبدوڵای کوری مهسعود لای پیغه مبهری خوا (ﷺ) ﴾

نیمامی علی دهفهرمووێت رۆژێکیان پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمانی به هاوهلی به پێز عهبدوڵای کوری مهسعود کرد که بجێته سهردارێک و شتیکی بۆ بیئێ له ههندیك پویهتدا داری سوکی دهووست جا کاتێ که عهبدوڵا چوووه سهردارهکه چوووه سهر دارهکه قاجی دهركهوت چونکه بهرگه که ی هه لکرا هاوه له کان ته ماشای قاجی عهبدوڵایان کرد و هه موو دهستیان کرد به پیکه نین و ته ماشای یه کتریان ده کرد ناو لهو کاته دا پیغه مبهری خوا (ﷺ) پرووی تیکردن و فهرمووی : (ماتضحکون لرجل عبدالله ائقل في الميزان يوم القيامة من أحد).^{۲۹۶}

واته به چی پێده که نن و زمرده خه نه تان دیتێ و گالته ده که ن به قاجه باریکه گانی عهبدوڵای کوری مهسعود ؟ دهی سویند بێ نهو قاجه باریکه ی عهبدوڵا له ته رازووی کردوه و هه گاندا له رۆژی قیامهتدا له شاخی ئو خود قورستره .

^{۲۹۶} رواه الامام احمد باسناد الصحيح

۳۰۳. ﴿دوور کەوتنەو لەرهفتاری سەردەمی نەفامی﴾

جابری کوری عبدالله خوی ئی رازی بی دەگیڕیتەو و دەئیت لە غەزایەگدا لە خزمەتی پیغمبەری خوادا (ﷺ) بووین خەلکیکی زۆری کۆچەران لە خزمەتی دابوین جا لەناو ئەو خەلگە زۆری کۆچەراندە پیاویکی تیدا بوو کە زۆر کات یاری بە پمەکە ی دەکرد و هەلی دەسوراند و پمەکە ی فری دەدا و دەیگرتهو لەناکاویکدا سەری پمەکە ی بە پاژنە پی ی کەسیکی مەددینەیی یارمەتیدەر کەوتوو نازاری دا یارمەتی دەرەکی داو یارمەتی دەرەکی زۆر زۆر تۆرە بوو هەتا هاوای کرد و داوای لە یارمەتیدەرکانی خزمی کرد کە فریای بکەون و تۆلە ی بۆ بکەنەو و وتی ئە ی کۆمەلە ی ئەنصار ئای خزمەکانم و مرن تۆلەم بکەنەو کابرای موهاجیریش کە پمەکە ی پی بوو ترساو ئەویش هاواری کرد کە ی موهاجیرەکان ئە ی خزمەکانم و مرن بەهانا مەو و ا هیرشم دەکەنە سەر لەم کاتەدا پیغمبەری خوا (ﷺ) گۆی بیستی ئەو دەنگە دەنگە بوو بە پەلە هاتە ناووە و فەرمووی ئەو چییە و ا بە بانگەوازی خەلکی جاھیلی بانگ دەکەن و گەلە کۆمەکی لەیەکتری دەکەن پاشان فەرمووی هیمن بینەو و مرن دانیشن بزانم لەسەر چی و ا دەکەن ؟ ئیتر بۆیان باس کرد کە لەسەر ئەو بوو کە پمەکە ی ئەو موهاجیرە بەر پاژنە ی پی ئەو ئەنصار یە کەوتوو و زۆر نازاری داو و ئیتر داوای یارمەتی و گەلە کۆمەکی لە خزمەکانی کردوو و موهاجیرەکش بەهەمان شیو پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی (دعوها فانها خبیثة) واتە وازی ئی بینن لەو رەفتاری سەردەمی نەزانی کە گەلە کۆمەکی و خزم کۆکردنەو و لەشکر کیشیە بۆ سەر یەکتەر و لە جیاتی چارەسەری گرفتێکی بچوو ک دروست کردنی شەڕیکی گەورە و خویناوی ئی دەکەوێتەو چونکە بەراستی ئەو پێسە و بۆگەنیو و لە ئەهلی موسلمان ناوشتیو مەو.

۲۹۷

۳۰۴. ﴿ فریشتەگان بەژداریان کرد له به خاک سپاردنی سەعلەبەى كورى

عەبدورەحمان ﴿

جابرى كورى عبدالله خاى لى رازى بى دىگىرپىتەو و دەلىت لاوئك لەنىو شارى مەددىنەدا موسلمان بوو ناوى سەعلەبەى كورى عەبدورەحمان بوو يەكئك بوو لە ھاوھالانى ئەنصار ئەم لاوھ خزمەتى پىغەمبەرى خاى (ﷺ) دىگىر رۇژئك پىغەمبەرى خاى (ﷺ) دەنىرئىت بۇ كارئك بەلای مائىكدا تى دەپىرئىت و تەماشای مائىك دەكات ئافىرمتىك دەپىنئىت لە ژوورەو خوى دىشوات دەست بەجئ ھەست دەكات تاوانى كىردو و لەدىرگاھ سەپرى مائىكى كىردو و دىترسئىت ئايەتى لەسەر بىتە خوارەو ئىتر دىروات بۇ نىو ئەشكەوتى شاخەگانى نىوان مەككە و مەددىنە لەوى ژۆر بە پەشىمانى لە خوا دەپارپىتەو كەلى ى خۆشبىت پىغەمبەرى خاى (ﷺ) بۇ ماوھى چل رۇژ ھەوالى نازانىت بۇيە جبرىل (سەلامى خاى لى بى) دىتە خوارەو ھەوال دەكات بە پىغەمبەرى خاى (ﷺ) كە پەروەردگار دەفەرموئىت : لاوئك لەنىو ئومەتەكەتدا لەو شاخەدايە و پەناى بۇلای من ھىناوھ پىغەمبەرى خاى (ﷺ) ھەردو بەرپزان عومەرى كورى خەتتاب و سەلمانى فارسى دەنىرئىت بە دووای سەعلەبەدا لە رىگە تووشى شوانىك دىن و پىرسارى لى دەكەن ئەوئش دەلىت : بەدواى ئەو كەسەدا دىگەرئىن كە لەترسى دۆزەخ ھەلاتوھ ؟ ئىمە ھەموو شەوئك دەپىنئىن لە نىوھ شەودا ھەردو دەستى لەسەر سەرى داناوھ و ھاوار دەكات و دەپارپىتەو و دىگىرى لە ترسى لى پىرسىنەوھى دواروژ ، ئىمامى عومەر وتى ئەو كەسەمان دەوئىت ئىتر شوانەكە بىردنى بۇ نىزىكى شۆنەكەى سەعلەبە و كاتىك نىوھ شەو ئىمامى عومەر بىنى باوشى پىداكردو گووشى بەخۆيەوھ سەعلەبە وتى : ئايا پىغەمبەرى خاى (ﷺ) بەتاوانەكەمى زانىوھ ؟ ئىمامى عومەر وتى : من نازانم بەلام من و سەلمانى ناردوھ بەشۆنئتا سەعلەبە وتى دىمەوھ لەگەلتان بەلام بەمەرجىك با لەكاتى نوئىزدا بچىنە لای پىغەمبەرى خاى (ﷺ) كە گەپانەوھ بۇ مەددىنە و چون بۇ مزگەوت كاتى نوئىز بوو سەعلەبە گوئى لە دەنگى پىغەمبەر (ﷺ) بوو لە ھۆش خوى چوو دووای نوئىز پىغەمبەرى خاى (ﷺ) ھاتە لای و دەست و قاچى بۇ جولاىد و

سەعلەبە ھاتە ھۆش خۆی پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی بۆ لیمان وون بوویت ؟ سەعلەبە وتی لەبەر گوناھباریم پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ئایەتیکت بێ بلیم ئەگەر ببخوینیت تاوانەکانت پادەمائیت ئەویش ئایەتی بەقەرە (رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ { ۲۰۱ }) وتی ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) تاوانی من لەووە گەورەترە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی فەرمودمکەو خوا گەورەترە و خویندنی تاوانەکە پادەمائیت : پاشان پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی پێکرد بچیتەووە مالی خوێان و ئیسراحت بکات بەلام کە دەچیتەووە بۆ ھەشت رۆژ نەخۆش دەکەویت پاشان سەلمان بە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەلیت کە سەعلەبە نەخۆشە پێغەمبەری خواش (ﷺ) تەشریفی دەچیت بۆ سەردانی و سەری لەسەر پانی خۆی دادەنیت بەلام سەعلەبە سەری لا دەبات پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموویت : بۆ لای دەبەیت دەلیت : سەری من پەری تاوانە با لەسەر پانتەووە نەبیت پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەپرسیت کۆیت ئازاری ھەمە ؟ سەعلەبە دەلیت : وا ھەست دەکەم میروولە لە نیوان پیست و گوشت و ئیسقانەکاندا دەپوات پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی ھەزرت لە جیبە ؟ سەعلەبە وتی : ھەزم لە لێ خۆش بوونی پەرورەدگار نیتر جبریل (سەلامی خۆی ئێ بێ) ھاتە خوارووە وتی ئەو پێغەمبەری خوا (ﷺ) پەرورەدگار سەلامت ئێ دەکات و دەفەرموویت ئەگەر ئەم بەندەو منە تا قەراغی ئاسمان گوناھێ ھەبیت من ئێ ی خۆش دەبم پێغەمبەری خواش (ﷺ) مژدەو دا بەسەعلەبە بەلام کە سەعلەبە گوێ بیستی ئەو مۆژدەو بوو ھاوارێکی کردووە گیانی دەرچوو و کۆچی دوای کرد ، پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی کرد شۆردیان و کفن کرا و نوژی لەسەر کرد و لەگەڵیدا رویشت بۆ سەر قەبران بۆ بەخاک سپاردنی بەلام پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە رویشتندا لەسەر نووکی پەنجەکانی پێی دەرویشت پاشان ھاوێلان لە پێغەمبەری خواپان (ﷺ) پرسى بۆ لەسەر نووکی پێت دەرویشتی فەرمووی : بەو خواپەو منی بە پێغەمبەر پەوانە کردووە نەمتوانی بێم لەسەر زەوی دابنیم ئەوئەندە مەلانیکیە دابەزیووە بۆ بەخاک سپاردنی سەعلەبە.

۳۰۵. ﴿خە یثە مە و کۆرەکە ی سەعد ھەردوکیان تەمەرزو بوون بۆ دەست

کەوتنی بەھەشت﴾

لەرۆژی غەزای بەدردا باوک و کۆرێک ئامادە بوون باوکەکە ناوی خە یثە مە بوو کۆرەکەشی ناوی سەعد بوو لەبەر ئەوەی مالا و منالی ووردیان زۆر بوو پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھەرمووی یەکیکتان بگەرێنەووە بۆ مالمووە چونکە کاروانەکەمان لەدەست چوووە و لەوێ دەجێت تووشی شەڕ ببین و ئیووش دەبێ یەکیکتان بگەرێتەووە بۆلای خێزانە زۆر و ھەزارەگەتان و ئاگای لییان بێت و بژیوی ژیاڵی پۆزانەیان بۆ پەیدا بکات پێغەمبەری خوا (ﷺ) بەم باوکو کۆرە ھەرموو : یەکیکتان بگەرێنەووە بۆلای ژن و مالمەگەتان بەلام ئەو باوک و کۆرە ھیچیان پازی نەبوون بە گەرانیووە تا ناچار پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھۆرعی بۆ کردن لە ھۆرەگەدا ناوی کۆرەکە سەعد دەرچوو واتە ناوی کۆرەکە ھەرچوو کە لە خەزمت پێغەمبەری دا (ﷺ) بمانیتەووە و دەبێ باوکەکە کەناوی خەبە مە بوو بپرواتەو بۆ ناو مالا و منالەکیان نا لەم کاتەدا باوکە پیرەکە بە چاوی پیر لە فرمیسکەووە چوووە بەردەم کۆرەیی و بە زمانی لالانەووە پارانەووە وتی (یا بني اشرني اليوم) واتە : پۆلە گیان توخوا ھیچم لە تۆ ناوی ئەووە نەبێ ئەمڕۆ نۆرە خۆت بدھیت بە من من بمانمەووە و تۆ بپۆیتەووە بۆ لای مالا و منال کۆرەکەش بە ئەو پەری نەدەبەووە وەلامی باوکی دەداتەووە وەک ئەوێ پێ ی بلێ بابە گیان دەزانم داوی چی دەگەیت دەلی ئە ی باوکی شیرینم (یا ابت لو کان غیر الجنه فعلت) واتە : بابە گیان بەخوا ئەگەر باسەکە غەیری بەھەشت بووایە بە قسەم دەرکدی و پێشەکەشم دەرکدی بەلی ئەم کۆرە گەنجە وەک ئەوێ چاوی لەبەھەشت بپۆ لەناویا بێ و بجێ ناوا بەھەقینەووە باسی بەھەشتی دەرکرد بەلی باوکەکە بە گریان و دڵشکاویووە گەراییووە و پاشان جەنگی بەدر دەستی پێکرد و سەعدی کۆری شەھید بوو ئاواتەکە ی ھاتە دی و شاد بوو بە بەھەشتی بەرین باوکی پیری کە جەنازی تافە کۆرەکە گرتە باووش نەیفەرموو : ئای پۆلە چیمان بەسەر ھات ئای من بەم پیری بەتەنھا ئەم ھەموو خێزانە چۆن بەخێو بکەم چونکە ئەوھندە بەتەواوی متمانە ی بەخوا ی گەرە بوو باوکە پیرەکە تەنیا یەک خەمی ھەبوو ئەویش

نەو بوو چۆن بگاتە بەهەشت نەو بەهەشتەى هەموو دووای نوێژێکی بەیانی و ئیوارە داوای
 لە خوا دەکرد کە بەو بەهەشتەى شاد بکات بەم شیوەیە پۆزان هاتن و رۆشتن دووای نەو
 جەنگی ئوحد هاتە پێشەو خەینە مە کە سەعدی کۆری لە غەزای بەدردا شەهید بووبوو
 هاتە خزمەتی پێغه مبهردی خواو (ﷺ) عەززی کرد ئەى پێغه مبهردی خوا (ﷺ) : بەراستی
 پۆزى بەدرم لەدەست چوو خۆ بەخواى گەورە سور بووم لەسەر بەژدار بوونم لە جەنگی
 بەدردا نەو بوو گەیشته رادەى قورعە کردن لەگەڵ کۆرەگەمدا سەعد نەو بوو ناوی نەو
 دەرچوو بۆمانەو و شەهیدی دەست گەوت ئەى پێغه مبهردی خوا (ﷺ) (وقد رايت البارحة
 ابني في النوم في أحسن صورة يسرح في ثمار الجنة وانهارا ويقول : الحق بنا ترافقنا في الجنة
 فقد و جئت ما وعدنى ربي حقاً) واتە ئەى پێغه مبهردی خوا (ﷺ) سویند بەخوا ئەم شەوی
 رابردوو کۆرەگەم لەخەودا بینی لەسەر جوانترین شیوە بوو هەر حەزەت دەکرد تەماشای نەو
 دەم و چاوە جوانەى بکەى لەبەهەشتدا بوو لە میوەى درەخەتەکانی بەهەشتی دەجنی و
 لەبەهەشتدا پیاسەى دەکرد و ناوی دەخواردەو و کۆرەگەم پێی وتم : بابەگیان وەرە بۆ لامان
 وەرە با لەهەشتدا بەیەگەوە بین بەراستی نەوای گەورە بەلێنی پێدا بووین من پێی
 گەیشتم و لەناوی دام و بەراستی وەعد و بەلێنی خوا حەقە کاتیکی نەو باوکە ریش سببە نەو
 خەونەى بۆ پێغه مبهردی خوا (ﷺ) گێراپەو بە گریانەو فەرمووی : (وقد والله يا رسول الله
 أصبحت مشتاقاً الى مرافقته فى الجنة وقد كبرت سني و رق عضمي و احببت لقاء ربي ، فادع
 الله يا رسول الله ان يرزقني الشهادة ومرافقة سعد في الجنة) واتە : بەراستی فەسەم بەخوا ئەى
 پێغه مبهردی خوا (ﷺ) تا مەزرۆم و هەموو هیوا و ناوتم تەنها و تەنها نەو میە کە بگەمەو بە
 کۆرەگەم لەبەهەشتدا و چۆن لە دنیادا شەو پۆز بەیەگەوە بووین و دوو هاوڕێی گیانی بە
 گیانی وا بووین لەبەهەشتیدا ناوا بەیەگەوە بین و تەمەزرۆی نەو بەیەک گەیشتنەى ناو
 بەهەشت ئەى پێغه مبهردی خوا (ﷺ) بەراستی پیر بووم و جوومە سالتەو سەر و ریشم سبب
 بوو و پشتم جەماوەتەو و ئەزۆم دەلەرزى و ئیسقام زەعیف بوو ئەى حەز دەگەم کە بە
 دیداری پەرورەدگارم شاد بێم ئەى پێغه مبهردی خوا (ﷺ) ئەى خۆشەویستی خوا دوو عام بۆ
 بکە کە خواى گەورە شەهیدیم بە قسەت بکات و بگەمەو بە هاوڕێیەتی کۆرە تاقانە

خۆشه‌ویسته‌که‌م سه‌عد له‌به‌هه‌شتدا (فادعا له رسول الله ﷺ) بذالك ، فقتل بأحد شهيدا)
واته پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دووعای بۆ کرد که خوای گه‌وره شه‌هیدی بکاته قسه‌تی و به
کوڕه‌که‌ی شاد بێته‌و له‌به‌هه‌شتدا نه‌وه بوو له جه‌نگی ئوحودا شه‌هید بوو ره‌زای خوا له‌خۆی و
کوڕه تافانه‌که‌ی بێ. ٢٩٩

٣٠٦. ﴿مُجَاهِدِيكَ وَازِي هَيْنَا لَهْ زَهْمَاوَهْنَد كَرْدَن لَه پِیْناو به‌رگری کردن له

نایینه‌که‌ی﴾

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ك سه‌رکردمیه‌کی لێهاتوو خه‌مخۆر و باوکیکی دلسۆز به‌دمنگ
گیروگره‌تی هه‌موو که‌سه‌که‌وه ده‌چوو چاودێری حال و گوزهرانی بژێوی هه‌موو هاوه‌لانی ده‌کرد
کاتی‌ک بینی یه‌کێک له‌ هاوه‌له هه‌زاره‌کانی که‌ناوی سه‌عد بوو له‌به‌ر هه‌زاری ناتوانیته‌ هاوسه‌ر
و خیزان پێکه‌وه بنیته‌ ئیتر خۆی راسته‌وخۆ نه‌و نه‌رکه‌ی گرت به‌سه‌تۆ و که‌وته هه‌ولدن بۆ
پاش نه‌وه‌ی داوای کچی یه‌کێک له‌هاوه‌لانی بۆ کرد ماریی و مه‌سه‌رف و مال پێکه‌وه نانی
خسته‌ نه‌سته‌ی سێ که‌س له‌ هاوه‌لان و به‌سه‌عدی فه‌رموو برۆ بۆ لای عوسمانی کوڕی عه‌فان و
دووسه‌د دره‌هه‌می ئێ وهر بگره‌ برۆ بۆ لای عه‌بدوره‌حمانی کوڕی عه‌وف دووسه‌د دره‌هه‌می ئێ
وهر بگره‌ برۆ بۆ لای علی کوڕی نه‌بو تالیب دووسه‌د دره‌هه‌می ئێ وهر بگره‌ ئیتر سه‌عد رۆیشت بۆ
لای هه‌رسێکیان و نه‌وانیشت خوایان ئێ رازی بێ هه‌ریه‌که‌یان زیاتری پێشکه‌ش کرد له‌وه‌ی
پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دیاری کردبوو ئیتر سه‌عد رۆیشت بۆ بازار تا شتوومه‌کو که‌ل و په‌ل و
پیداویسته‌یه‌کانی خیزانی بکریته‌ کاتی‌ک له‌بازار بوو گوێی له‌ بانگه‌وازی‌ک بوو بانگه‌وازی
جیهادی ئێ دمه‌دا و دمیوت : نه‌ی سوارچاکی ئیسلام به‌رپێکه‌ون بۆ مه‌یدانی جیهاد کاتی‌ک سه‌عد
بینی وا هاوه‌لانی هه‌موو که‌وته‌نه‌ خۆ بۆ به‌دمنگه‌وه چوونی بانگه‌وازه‌که‌ ئیتر نه‌ویش سه‌ری
به‌ره‌و ئاسمان به‌رز کردوه‌ و وتی : نه‌ی په‌روه‌ردگاری ئاسمانه‌کان و زه‌وی نه‌ی په‌روه‌ردگاری
موحه‌مه‌د (ﷺ) نه‌م پاره‌یه ئیستا له‌ده‌ستایه‌ بیگی‌په‌ به‌ جوړی‌ک سه‌رفی بکه‌م که‌ جیگه‌ی

رەزامەندى و پىخۇشبوونى خۇاى پەرورەردگار و پىغەمبەرمەكەى (ﷺ) و بېروادارن بى ئىتر لەباتى كېرىنى كەل و پەلى كال دەستى كرد بە كېرىنى ئەسپىك و شمشىرىك و تىروكەوانىكى كېرى و خۇى توند پىچاپەو بەجۇرىك تەنھا ھەردو چاوى ديار بوو ئىتر سوارى ئەسپەكەى بوو رۇيشت و خۇى گەياندە برا موحاھىدەكانى ئەوانىش ئەيانناسىيەو و وتيان : ئەو سوارە كى پە ناياناسىن ئىمامى على وتى وازى لى بىنن رەنگە خەلگى بەحرەين يان شام بىت ھاتىب پىرسىارى دىنەكەتان لى بىكات بەلام پىي خۇش بىت خۇى ماوئەك لەگەلتان بىت بەلام بىنيان وا شمشىرى ھەلگىشاو و گەيشە مەيدانى جەنگ و شىرانە دەستى كرد بە جەنگ تا ئەسپەكەى پىكرا و پاشان خۇى قۇلى لى ھەلمالى و دەجەنگى كاتىك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىنى ناسىيەو سەعدە فەرمووى تۇ سەعدى ؟ وتى بەلى دايك و باوكم فيدات بى ئىتر سەعد بى گويىدەنە دوژمن و بى سەل كىردنەو لە مردن مەزدانە كەوتە گيانى دوژمنانى تا پىكرا و شەھىد بوو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چوو سەر تەرمەكەى و سەرى لەسەر پانى موبارەكى خۇى دانا و تەپ و تۇزى لە دەم و چاوى بە جەلەكانى خۇى سېرى و فەرمووى : ئاى گە بۇنت خۇشە و جەند خۇشەويستى خوا و پىغەمبەرى خواش (ﷺ) پاشان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستى كرد بە گريان و پرووى وەرچەرخان و فەرمووى : (ورد الحوض و رب الكعبة) واتە : ئاوى جەوزى كەوسەرى خواردەو سويىد بەخۇاى كەعبە ئەبوو لوبابە خۇاى لى رازى بىت پىرسى دايك و باوكم بە فيدات بىت ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جەوز چىيە ؟ فەرمووى ديارىيەكى خۇاى پەرورەردگارە پىي بەخشيوم پانىيەكەى لە صەفاومىيە بۇ جەزەمەوت لىوارەكانى بەدوور و ياقوت دارىزراو و ئاوادەكەى لە شىر سېترە و لە ھەنگوين شىرپىترە ھەر كەس جارىك لى خواردەو ھەرگىز تىنوى نابىت ئىنجا روى وەرگىرا فەرمووى : گريانەكەم بۇ سەعد بوو پىكەنىنەكەم دىخۇشىم بوو لەبەر بەرزى پەلە و پاىيە و رىز و پاداشتى لاي خۇاى گەورە روو وەرگىرانەكەيشم بىنىم ھاسەرانى حورلەيىنى دەوورىان دابوو لاقيان پىرى خىرخال و پاومەنە بوو لەشەرما روم وەرگىرا ئىتر پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى دا جەك و كەل و پەلەكەى بىنرەنەو بۇ ھاسەرەكەى.^{۳۰۰}

۳۰۷. ﴿بەسەرھاتى ئەبو مەھزۇرە بانگدەرەكەى مزگەوتى ھەرام﴾

لەدوۋاى رىزگارکردنى طائىف پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەشكرەكەى بەرە و جەعرانە برد و ئەوئىشى رىزگار كرد گابرايەك لە جەعرانە موسلمان بوو ناوى ئەبو مەھزۇرە بوو ئەم پياوھ دەنگى زۆر خوش بوو بۆيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پېنى خوش بوو بېيتە بانگبېزى مزگەوتى ھەرام ھەر بۆيە نامەيەكى نووسى بۆ كاربەدەستى شارى مەككە كەناوى عىتابى كورې ئەسید بوو داواى لىكرد كە ئەبوو مەھزۇرە بىكاتە بانگدەرى مزگەوتى ھەرام ئىتر بەپېنى ئەو بېرپارە ئەبوو مەھزۇرە بوو بە بانگبېزى ھەمىشەى مالى خوا لە دوۋاى خوشى ئەم كارە گەورە و گەرنگە و پېرۆزە بۆ كورمزاكانى مايەوھ رۆزىك ئەبوو مەھزۇرە بانگ دەدات دەنگە خوش و زوللەكەى كارابى زۆرى لەسەر دلى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دادەنىت و دەستى پېرۆزى بەسەر و سنگى دا دەھىنى و دوعاى خىرى بۆ دەكات ئىبن و موخەيرىز دەئىت رۆزىك ئەبوو مەھزۇرەم بېنى قزى زۆر درىژر بوو لىم پەرسى ئەوھ بۆچى پەرچت كورت ناكەيتەوھ ؟ لەوھلامدا وتى : پەرچىك دەستى پېغەمبەرى خواى (ﷺ) بەر كەوتبېت و دوعاى بۆ كەربىت چۆن كورتى دەكەمەوھ ؟ لە راستى دا قزى زۆر درىژر بوو كاتىك دادەنىشت قزەكەى بەردەدایەوھ دەگەيشتە سەر زەوى.^{۳۰۱}

^{۳۰۱} - الرسول لي قلوب اصحابه وليد الاعظمي ص ۱۷۹.

- الاستيحاب لابن عبدالب ۱/۱۲۱

۳۰۸. ﴿بەسەرھاتە ناودارەكەى بەردەم مالى پېغەمبەر: (ﷺ) لە نىوان

ئىمامى ئەبوبەكر و ئىمامى عەلى دا خاويان ئى رازى بى﴾

رۆژنىكىان ئىمامى ئەبوبەكر خاوى ئى رازى بى لەگەل ئىمامى عەلى خاوى ئى رازى بى ئەبن بە ھاوئل پېكەو بەرە و مالى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نەپۇن بۇ دىدەنى لەبەر دەرگای مالى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) رانەومستەن و كېشەى پېشكەوتەن ئەكەوتتە بەينىانەو بەو شىوۋى خوارەو ئەبوبەكر دەلتىت ئەى عەلى فەرموو پېشكەو ئىمامى عەلى وتى نەخېر ئەى ئەبوبەكر چۆن مەن پېش تۆ ئەكەوم كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ فەرموو پەتى لەومتى دونيا ھەيە و رۆژ ھەلتىت و ئاوا ئەبىت لە دوۋاى پېغەمبەرانەو ھىچ كەسنىك ھىندەى ئەبوبەكر بەرپىز و گەورە نىە ئەبوبەكر دەلتى : ئەى عەلى مەن چۆن پېشى تۆ دەكەوم پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ نافەرمووئ : چاكتىن ئافرەتى سەر دونيا كە فاتىمەيە لە چاكتىن پىاۋى سەر دونيا كە عەلى يە مارەم بېرپەو ، عەلى وتى ئەى ئەبوبەكر دل لە دل مەدە بەرپاستى مەن پېش تۆ ئاكەوم چۈنكە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ ئەفەرمووئ : ئەگەر بىرو باۋەرى ھەموو ئادەمىزادەكانى سەر دونيا بېكىشئ لەگەل بىروباۋەرى ئەبوبەكردا ھىشتا باۋەرى ئەبوبەكر قورستە و بەسەرھەموۋىاندا سەر ئەكەوئ ئەبوبەكر وتى : ئەى عەلى ھىچى كە راگىرمان مەكە و پېش كەو چۈنكە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ فەرموو پەتى لەپۇزى دوۋايدا كە ھەموو ئادەمىزادەكان پەرىشان و نارەحتەن لەبەر راۋەستانى رۆزى دوۋاىي و كەردارىان لەو كاتەدا ئىمامى عەلى و فاتىمە و ھەسەن و ھوسەين بەسۋارى دېن و را ئەگىرېن ئادەمىزادەكان پوۋ لە ئىمامى عەلى ئەكەن و ئەلېن ئەو پىاۋە نورانىە نانىاسىن چ پېغەمبەرىكە ؟ ۋەلاميان ئەدرىتەو ئەو پېغەمبەر نىە عەلى كۆرى ئەبوتالىبە عەلى وتى ئەبوبەكر پېشكەو مەن پېشى تۆ ئاكەوم ئەدى نەتبىستۋە كە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ فەرموو پەتى ئەگەر مەن خۇشەوېست و ھاۋەلىكەم لە دونيا بە غەپرى خوا ھەلېزاردبايە ئەبوبەكرم ھەلئەبزارد ئەبوبەكر وتى : ئەى عەلى بېرۇ پېشكەو مەن پېشى تۆ ئاكەوم پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى تۆ فەرموو پەتى مەن لە دوۋا رۆزدا لە گەل عەلىدا ئەبەم خاوى گەورەش ئەفەرموئ ئەى خۇشەوېستى خۇم موحەممەد بزانە ئىبراھىم سەلامى خاوى ئى بى بە دىئۆزترىن باۋك بۇ ھەلېزاردۋى ۋە عەلىشەم بە دىئۆزترىن

هاوێ و برا بۆ هەلبژاردوی عەلی وتی ئاخەر ئەبوبەکر چۆن پێشی تۆ ئەکەوم کە خوای میهرمبان لەبارەى تۆوه فەرمووێهتی لە سورمى زومەر (وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ {۳۳}) واتە ئەو کەسەى لەلایەن خواوە ئایینی و بەرنامەى راستى ھێناوە و باومرپی پێى ھەبە بەراستى ئەوانى پارێزگار و خۆ پارێزن یان وەکو ئەبوبەکر کە بەبێ بیر و تێپوانین باومرپی ھێنا بەو قورئان و پێغەمبەرە پاک پەموشتە وە ئەم ئایەتە ھەموو باوەردارێک لە رابردوو لە ئیستائو لەمەودووواش ئەگریتەووە کە ئەو قورئان و ئایینە بەراست بزانی بە شوێنى فەرموودە بەرزەکانیدا بپروات وەبەراستیش تەنھا ئەوانەن بپروادارى لەخوا ترس و راستەقینە و خۆیان لەو شانە ئەپارێزن کە ھۆى ناپەزای خوان ئەبوبەکر فەرمووی : ئەى عەلى پێشەگەووە چونکە من پێش تۆ ناکەوم خوا پێزى زۆرى ئى ناوى لەبارەى تۆوه فەرمووێهتی لە سورمى بەقەرە (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ {۲۰۷}) واتە لەناو کۆمەلەى ئادەمیزاددا ھىوا ھەبە گیانى خۆى بەخیت ئەکات لەپێگای پەزماھەندى خوادا وە ئىمامى عەلىش یەکیک بوو لەوانەى کە گیانى بەخت کرد لە پێناوى خواو پێغەمبەرى خوادا ، کەلەناو جیگەگەى پێغەمبەردا نوست بەلام خوای گەورە پاراستى و بەسەلامەتى رزگارى بوو لە دووایدا ھاتە مەدەینە بە خزمەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گەشت وەبەراستى خواش خاوەن میهرمبانى یوہ بەرامبەر بە بەندەکان خۆى بەم شیوہى ئىمامى ئەبوبەکر و ئىمامى عەلى خوای گەورە لییان رازى بێ لەو حالەدا بوون جبریل سەلامى خوای لەسەر بێ ھاتە خوارموہ جوو بۆ لای پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : ئەى پێغەمبەرى خوا ئەبوبەکر و عەلى لەبەر دەرگا راوەستاون پێغەمبەر ھەر خیرا پێشوازی لێکردن کەسەى گەرد وا کێشەیانە لەسەر پێشکەوتن پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىمامى ئەبوبەکرى لەلای راستى راگرتوو ئىمامى عەلىش لە لای چەپ راگرت و فەرمووی : بابەرۆینە زۆرەوہ بەراستى رۆزى دوواى لە قیامەت بەو شیوہ کۆ ئەکرێنەوہ و ھەشرمان دەرکێت وە بەو جۆرە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کۆتای بە کێشەى پێشکەوتن ھێنا.

۳۰۲

۳۰۹. ﴿لەمالی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) تەنھا یەک پارچە خورما هەبوو﴾

ئەبو ھورەیرە رمزای خۆی ئی بئ - لەدوای ئەوێ گە داکی موسلمان بوو جاریکیان ئەبو ھورەیرە بەتەواوەتی برسێتی تینی بۆ دینێ و لەداکی دەپرسێ گە نایا هیچ شک دەبی گە بیخۆم ؟ داکی وتی بەخوا هیچ جۆرە خواردنێک لەمالماندا نیە ئەبو ھورەیرە لەبرسان مالهەو بەجێ دەھێلێ و بەرە و مزگەوت بەرێ دەکەوێ گە دەجیتە مزگەوتی پێغەمبەری خوا (ﷺ) تەماشای دەکا وا چەند کەسێکی تر لەپارانێ پێغەمبەری خوا (ﷺ) وا لە مزگەوتن لە ئەبو ھورەیرە دەپرسن و دەڵێن : ئەرئ ئەو بەو گەرمایە چ شتێک هیناویتیە دەرەو ؟ دەلئ چیتان بئ بلتیم بەخوا غەیری برسێتی هیچ شتێکی تر وای ئی نەکر دووم لە مال بێمە دەرەو ئەوانیش وتیان : ئیمەش ھەر لەبرسان لەمال ھاتوینە دەرەو و خۆ هیچ شونیکیش شک نایەین تەنھا مالی پێغەمبەری خوا (ﷺ) با ھەموومان بپۆین بۆ خزمەتی دەلئ : گە لەدەرگامان داو پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەرگای ئی کردینەوہ جاوی پیمان کەوت فەرمووی : (ماجاء بکم هذه الساعة) واتە : ئەوہ خیرە گەشتونەتە ئیرە : وتمان : بەخوا برسێتی پالی بیوھناوین لەم کاتەدا بێنە خزمەت پێغەمبەری خوا (ﷺ) زۆر بەدەم و جاویکی گەش و رویەکی بەزەردەخەنەوہ یەک بەیەک بەخیرھاتنی کردین و فەرمووی : با بزانین لەمالی ئیمە هیچمان ھەیە ؟ گە چووہ ژوورەوہ فەرمووی خەمتان نەبئ وا پارچەیک خورمای ئی یە لەھەموو مالی پێغەمبەری خوا (ﷺ) تەنھا پارچەیک خورمای ئی یە گە چەند دمنکە خورمایەکە بەلام ئەو زاتە بەرزە گە لەھەموو کەس سەخیر و دەست و الاتریو ھەر خیرا خورماکی ھینا و ھەرکەسە دوو دمنک خورمای خستە دەستیانەوہ و فەرمووی : (کلو هاتین التمرین واشربوا علیها من الماء فانها ستجزيانکم يومکم هذا) واتە : ھەریەکەتان ئەم دوو دمنکە خورمایە بخوای ئاوی بەسەردا بخۆنەوہو خەمتان نەبئ ئەمڕۆ لەبرسایەتی پرگارتان دەکات و بەستانە ئەبو ھورەیرە دەلئ : من دمنکە خورمایەکم خوارد و دمنکەکی ترم ھەلگرت و شاردمەوہ پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (یا ابا هريرة لم رفعت هذه التمرة ؟) واتە : ئەو ئەبو ھورەیرە ئەوہ بۆچی ئەو دمنکە خورمایەت ھەلگرت و نەتخوارد ؟ منیش وتم

قوربان بۇ دايكەم ھەلگرت بەخوئا ئەويش وەك من برسپەتى و ھىچ خواردنىكىش لەمالمانا نىە ھەرچەنلە بۆخۆم زۆرم برسپە بەلام ئەم دىنكە خورمايەيان با بۇ دايكەم بى و ئەويش تۆزىك لەبرسپايەتپەكەى لاجى و لەو بەرەكەتەى جەنابت بەرى بگەوى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : (كلها فاننا سنعطيك لها تمرتين) واتە فەرمووى ئەو دىنكەشيان بۆخۆت بخۆ و دوو دىنكە خورماى تەرت دەمدەينى و ببەرەموە بۇ دايكەت ، دەلتىت منىش ئەمجا دىنكە خورماكەى تەرم خواردوو دوو دىنكىشەم بۇ دايكەم وەرگرت و بۆم بەردەموە بۇ مائەوہ.^{۳۰۳}

۳۱۰. ﴿بەسەرھاتى گەنجىك كەخوای گەورە بەھوى پىغەمبەر (ﷺ) لەناگر

رەزگارى کرد﴾

ئىمامى ئەحمەد و تەبەرانى لە سەحابى بەرپەز عەبدوللەى كورپى ئەبى ئەوفائە (خوئا ئى رازى بىت) گىراويانەتەو كە فەرموويەتى رۆژىكىان لە خەزمەتى پىغەمبەرى خوادا بوين (ﷺ) لەوكاتەدا كەسەك بەمەلە و ھەلە داوان ھاتە خەزمەتى و وتى : ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كورپىكى گەنج وا لەسەر مەرگىايە و خەرىكە رۆحى دەردەجى ھەرچەنلە لەلەى دەلتىن (لا اله الا الله) بەلام ئەو ناپى و شايتەمانى بۇ نايەت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : ئايا ئەم كورپە گەنجە لە ژيانيدا نوپىزى دەركرد ؟ وتى : بەلى قوربان زۆر نوپىزى باشى دەركرد پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : دەھەستەن با بەكۆمەل بېرۆين بۇ لای ئەو گەنجە بەلى كاتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و سەحابەكان گەشتەنە لای گەنجەكە بىنيان ھالى پەرىشانە و لە دەھە و سەعات دايە كە دونيا بەجى بەلى جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چووہ نەزىك سەرى گەنجەكەوہ و فەرمووى : ئەى كورپى گەنج بلى (لا اله الا الله) گەنجەكە وتى : ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) زامەن ئەو قەسەيەى بۇ نايەت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پرووى كەردە خەلگەكە و فەرمووى : كى لە ئىوہ زۆر لەو كورپە نەزىك بووہ و ناگای لە رەوشت و كەردارى بووہ ئايا ئەو كورپە گەنجە كەردەموەكانى چۆن بووہ لە ژيانيدا ؟ ەرزەيان كەرد : ئەم كورپە گەنجە ھىچ رەوشت

^{۳۰۳} دىن و زىن لە ژىر رۆشەنى راسپاردەكانى (رب العالمين) لاپەرە ۱۲۱

و کردموویەکی خرابی نەبوو تەنها ئەو نەبێ زۆر بۆ دایکی خراب بوو ، پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : دایکی زیندوو ؟ وتیان بەئێ : فەرمووی : بڕۆن بۆم بانگ بکەن جا کاتی دایکی کۆرەگە هات پێغمبەری خوا (ﷺ) بەدایکی کۆرەگە فەرموو : تۆ دایکی ئەم کۆرە ؟ وتی : بەئێ : فەرمووی : (ارایت لو اجبت نار ضخمة ، فقیل لك ان شفعت له خلینا عنه ، والا احرقناه بهذه النار اکننت تشفعین له ؟) واتە ئەو دایکی ئەم کۆرە گەنجە ئەگەر نایستای ناگریکی گەورە بکری تەو و بیانەویت کۆرەگەتی تێ بخەن خەلکیش پێت بلێن ئەگەر تۆ تکای بۆ بکە ئەو وازی ئێ دەهێنین ئەگینا بەو ناگرە دەسووتینین ئایا تۆ تکای بۆ دەکە ؟ نەبێ ئەو ناو ناگرەگە ؟ ئافەرەگە وتی : بەئێ ئەو پێغمبەری خوا (ﷺ) تکای بۆ دەکەم هەرگیز دلم قبوول ناکات لەبەرچاوی خۆم بەناگر بيسوتین ، ئەکجا پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (فأشهدي الله واشهدي قد رضيت عنه) واتە دەو کەواتە خۆی گەورە بکە بە شاهی وەمنیش بکە بە شاهی کەتۆ لەو کۆرەت رازی بوویت چونکە ئەگەر تۆ ئێ رازی نەبێ خواش ئێ رازی نابێ و بە ناگری دۆزەخ دەسووتین ، دایکی کۆرە گەنجەگە وتی : خۆیە و تۆ دەکەم بە شاهی وە پێغمبەرەگەشت دەکەم بە شاهی کە من لەم کۆرەم رازی بوم و وا گەردنیم نازاد کرد لەو هەموو خرابەییە کە بەرامبەر بە منی کردوویەتی ، ئێنجا پێغمبەری خوا (ﷺ) چوو لە سەری کۆرە گەنجەگە و فەرمووی (يا غلام قل لا اله الا الله) وحده لا شريك له واشهد ان محمدا عبده ورسوله) واتە : پۆلە گیان بلێ جگە لە خوا هیچ خۆیەکی دیکە نیە و هیچ هاوێشێکی نیە و شاهییش دەدەم کە موحەممەد بەندە و پێغمبەری خۆیە کۆرەگەش یەکسەر بە دوای پێغمبەری خوا (ﷺ) شایەتمانی هێنا و پاشان وەفاتی کرد جا پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (الحمد لله الذي انقذه بي من النار) واتە : فەرمووی سوپاس و ستایش بۆ ئەو خۆیە کە بەهۆی منهو لە ناگر رزگاری کرد .

۳۱۱. ﴿رېز و حورمەتى ئيمانداران لاي خواي گەورە﴾

جاريكيان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەدمورى كەعبەدا دەسوراپەوۋە فەرموۋى : (ما اطيعك وما اطيع ريبك) واتە : ئاي چەند شىرىن و جوانى وەچەندە بۇنت خۆشە (ما اعظمك وما اعظم حرمتك) واتە : ئەي كەعبەي خانەي خوا و بىلبىلەي جاۋى ئيمانداران چەند بەرزو گەورمىي و خواي گەورە چەند حورمەتى ئى گرتوۋى (والذي نفس محمد بيده حرمة المؤمن عندالله اعظم من حرمتك ماله ودمه) واتە ئەي كەعبەي خۆشەويست ئەي ئەو جىگايەي مليۇنەھا ئيماندار شەوانە و رۇزانە روت تى دەكەن و تەوافت دەكەن لەگەل ئەوۋدا كە تۆ ئەوۋەندە بەرپىزى بەلام سوئند ئەو كەسەي كە گيانى موحەممەدى بەدەستە رېز و حورمەتى ئيماندار لاي خواي گەورە زۆر گەورەترە لە رېز و حورمەتى تۆ لاي خوا مالى ئيماندار و خوينى ئيماندار.^{۳۰۴}

۳۱۲. ﴿خواي گەورە ديمەنى جەنگى مونتهى ھىنايە بەرچاۋى پېغەمبەرى خوا﴾

(ﷺ)

لەجەنگى مونتهەدا لە سالى ھەشتەمى كۆچىدا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) سوپايەكى سى ھەزار كەسى نارد بۆ شام بەسەر كىردايەتى زمىدى كۆرى حارىئە و فەرموۋى ئەگەر زەيد توۋشى شتى ھات با جەغفەرى كۆرى ئەبو تالىب سەرۆك و ئالا بەدەست بى ئەگەر جەغفەرىش توۋشى شتى ھات با مۇسلمانان بۇخۇيان فەرماندەيەك ھەلبۇزىر كاتى سوپاي ئىسلام گەيشتە مەعان بىستيان كە دوژمن دوو سەد ھەزار كەسەن كەوتنە پراۋىژ لەناۋ خۇياندا و خەرىك بوو راپان بىتە سەر ئەۋەي كە ھەۋال بەدەنەۋە بە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) تا بزەنن يارمەتياں بۆ دەنيرى يان فەرمانى بەجىيە عەبدولاي كۆرى رەۋاحە كەوتە ھاندانىيان و وتى : خزمىنە بەخوا ئەو شىبەي ئىستا پىتان ناخۆشە ئەۋمىيە كە ئىۋە ھەۋلى بۆ دەدەن ئەۋىش

شەھىدىيە ئىمە بە باومېرى ئاپىنەكەمانەۋە دە جەنگىن ئىمە يەككى لەو دوو خۇشى چاكەيەمان دەستگىر دەبى سەرگەۋىتىن يان شەھىدى لەسرھاتى جەنگەكەدا زەپىدى كۆرى خارىنە شەھىد بوو ئىنجا جەغفەرى كۆرى ئەبوتالېب بوو بەغەرماندەدى لەشكرى ئىسلام و ئەۋىش ھەردوو قۇلى لەسرەكەدا قىرتان و ئالاکەى بەبەينى ھەردوو پانى گىرت بوو دوۋاتىر شەمشىرىيان لەھەردوو پانى داۋ شەھىد بوو ئىنجا غەبىدوللى كۆرى رەۋاحە ئالاکەى ھەلگىرت و پاراپى و دوو دىيەكى توۋش بوو بەلام ھەر خىرا ئامۇزگارى نەقىسى خۇى كىرد و بەجەند دېرە ھۇنراۋىيەك بەخۇى وت : ئەى نەفسەكەم خۇ ئەگەر لەم شەپەشدا نەكۆزىيى رۇزىك ھەر دەبى بىمى خۇ لەدەست مىردن رىزگارت نابى ئەى نەفسەكەم ئەۋەى چەند سالە ئاۋاتى بۇ دەخۋازى كە شەھىد بوۋنە لە پېناۋى خۋادا و گەپىشتە بە كارۋانى شەھىدانى ئىسلام ۋا ئەمىرۇ نىزىك بۆتەۋە دەبىرۇ مەيدان و ئاللى ئىسلام بەرزى بىكەۋە و لە دوۋىمىن بىدە يان سەرگەۋىتىن ئىسلام يان گەپىشتەۋە بە ھاۋەلان زەپىد و جەغفەر بەلى چۈۋە مەيدان و شەپىكى زۇر مەردانە و دىلپانەى كىرد و سەرئەنجام بە پاىەى بەرزى شەھىدى گەپىشت ئىنجا مۇسلمانان لەسەر ۋەسىيەت و راسپاردەكى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) خالىدى كۆرى ۋەلىدىيان كىرد بەسەرگەۋى خۇيان و ئەۋىش پاش چەند رۇزىك شەپ كىردن تۋانى سوپاى ئىسلام رىزگار بىكا و بەكەترىن زىيان و كۈشتار بىيانگىرپتەۋە خالىد لەباى ئەو رۇۋەۋە دەلىت لەجەنگى مۇئەددا رۇزىكىيان نۇ شەمشىر لەدەستىدا شىكا ۋەشەمشىر نەبۋو لەدەستىم دا خۇى بىگىرىت تەنىيا شەمشىرىكى يەمانى نەبىت لەشارى مەدەپىنەدا ۋا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەناۋ يارانىدا دانىشتۋەۋە دەستى بە دەم و چاۋپەۋە گىرتۋەۋە ۋە ھەموو سەحابەكان ۋەردوۋ بىدەنگ سەرنىجى دەدەن و كەسىك قەسەپەك ناكات و كەس گۈنى لەدەنگى ھەناسەپەكەش نىيە پاش ماۋىيەك خۇشەۋىستى خوا دەستى لەسەر دەم و چاۋى لاۋىردو ۋەرمۋى ئىستا خۋاى گەۋرە دىمەنى جەنگى مۇئەددا ھىتايە بەرچاۋم چاۋم لى يە زەپىد ئالاکەى ھەلگىرت و شەھىد كىرا پاشان جەغفەر ئالاکەى ھەلگىرت و شەھىد كىرا ئىنجا بىدەنگ بوو ئەنصارەكان رەنگىيان تىك چۈۋ تىران لە ھەلۋىستى غەبىدوللى كۆرى رەۋاحە چۈنگە پېش رۇپىشتىيان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەۋالى دابوۋ كە دوۋاى جەغفەر غەبىدوللى دەپىتە سەرگەۋە ئەى بۇ باسى غەبىدوللى نەكەرد تۇ بلىي ھەلەتەى ؟ ھەموو

خزمەكانى و مەددىتەيىھەكان ترسان پاشان پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : وا عەبدوﻻى كۆرى رەواھە ئالاکەى ھەلگرت و شەھىد بوو ئىنجا فەرمووى : لەبەھەشتدا ھېنرانە بەرچاوم لەسەر تەختى ئالتۇنى دانىشت بوون عەبدوﻻم بىنى تەختەكەى تۆزى نزمترە لە زمىد و لە جەغفەر صەحابەكان فەرموويان : قوربان بۆچى ؟ خۇ ھەر سىڭيان لەيەك شەردا و لەيەك مەيداندا و بەدەستى يەك دووژمن شەھىد بوون ئىتر ھۆى چيە عەبدوﻻ لەبەھەشتدا نەگەيشتوتە پلەى ئەوان ؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : ھەر دوو فەرماندەكە زمىد و جەغفەر بەى دوو دلى و وستان چۈنە مەيدانى شەر و شەھىد بوون بەلام عەبدوﻻى كۆرى رەواھە ھەندى دوو دلى و پاراپىي و سەلمىنەھەى تووش بوو بۆيە لەبەھەشتدا بەھۆى ئەو دوو دلى و پاراپىيەوہ پلەيەك ھاتە خواروہ و نەگەيشتەوہ بە دوو ھاوہلە شەھىدەكەى پېش خۇى.^{۳۰۰}

۳۱۲. ﴿بەسرھاتى سەلەمەى كۆرى ھىشام پالەوانەكەى نىوزىندان﴾

يەككە لەو ئيماندارانەى كە لە زىندانە تاريكەكاندا ئازار و ئەشكەنجەى زۆر نامرۇفانەى چەشت بەدەستى براى خۇى سەلەمەى كۆرى ھىشام بوو (خا ئى پازى بى) ئەو پېشمەرگە خۇپراگرەى ئىسلام براى ئەبو جەھلى دلى رەق و بى باومر بوو كەسەرگىدايەتى بەرەى كوفرى دەگرد لە دژى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئىسلام و بېرواداران ئەوئەدە دلى رەق و بى باومر بوو ھەر كەس شوئىن ئىسلام بگەوتايە تونلتىن سزاي دەدا با نىزىكتىن كەسيشى بوويە سەلەمە (خا ئى پازى بى) يەككە بوو لەوانە ھەر بەھەلھاتنى خۇرى زىپىنى ئىسلام پىڭاى ژيانى بۇ روناك بوپەوہ و ئيمانى ھىنا و لەگەل دەستە سەرەتايىھەكانى شۆرشە نوپيەكەدا بەنھىتى بە خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەگەيشت و فېرى ئەو ئايەتەنە دەبوون كە دەھاتنە خواروہ و تەوحيپى دەگردن بەلام سەلەمەش وەكو ھەموو مۇسلمانانى تر كەوتە بەر شالاوى ئەشكەنجەدان تا ئەويش وەك ھاوہلەنى تىرى بۇخۇ دەرباز گردن پىڭاى ئاوارمىيان گرتە بەر و بەرەو حەبەشە كەوتنى پى بەلام پاش ماومىيەك واى زانى بارودۇخى شارى مەككە چاك بووہ

بۆیە گەرایەوه مەککە بەلام دووبارە ئاسایشەکانی ئەبوجەهل قۆلبەستیان کرد و بەرهو
 زیندانە تاریکەکان راپێچیان کرد لەگەڵ زیندانی گرانیشیدا نازار و ئەشکەنجەشیان دەدا تا
 لەئاینەکە ی پەشیمان بێتەوه بەلام سەلەمە زۆر لەوه گەورەتر بوو کە ئەوان بتوانن لە
 ئایینەکە ی پەشیمانی بکەنەوه ئینجا برۆادارن دەستیان کرد بە کۆچ کردن بۆ مەددینە و
 پێغمبەری خواش (ﷺ) هیچرەتی کرد بەلام لەو کاتەدا سەلەمە و کۆمەلەی لە ھاوێلان لە
 زیندانا بوون چەند سائیک تیپەری ئەوان ھەر لە زیندانا بوون ھەوایی ئەشکەجەدرانیان و
 خۆراگری و نەبەزی ئەوان گەشتەوه پێغمبەری خوا (ﷺ) زۆر دلی سوتا بۆیان و لە
 قنوتەکانیدا ھەمیشە دوعای بۆ دەکردن ھەروەکو یەك مانگی تەواو لە قنوتی بەیانیدا دوعای
 رزگار بوونی بۆ دەکردن و دەیفەرموو (اللهم انج الوليد ابن الوليد اللهم انج سلمة بن هشام
 اللهم انج عياش بن ربيعة اللهم انج المستضعفين في المؤمنين اللهم اشدو طائتك على مضر اللهم
 اجعلها عليهم سنين كسني يوسف) (أخرجه اصحاب الكتب الستة ومنهم البخاري ومسلم في
 صحيحهما) بەلێ ئەو کۆمەلە موحاھیدە ھەتا جەنگی ئەحزاب لەسائێ پێنجەمی کۆچیدا ھەر
 لە زیندانا بوون تا ئەبو ھوڕەیرە دەلێ بەیانیک لە قنوتدا پێغمبەری خوا (ﷺ) دوعای بۆ
 نەکردن بە پێغمبەری خوا (ﷺ) ووت بۆچی دوعات بۆ نەکردن فەرمووی (اوتراهم
 قدموا) واتە ئایا نایانبینی بۆ لامان ھاتن ؟ سەلەمە و کۆمەلەی لە ھاوێلان نزیکەی یانزە ساڵ لە
 زیندانا مانەوه سەلەمە یانزە ساڵ لە زیندانەکانی ئەبوجەھلی برابردا بەدەستی ئاسایشەکانی
 ئەشکەنجە دەدا تا پۆژیک خوا بۆیان ئاسان دەکات سەلەمە و عەیاشی کۆری ئەبی رەبیعە و
 وەلیدی کۆری وەلید دەتوانن لە زیندان ھەلبێن و بەرە و مەددینە بکەونە رێ ھەرچەند
 بەدەیان مەفرەزی ئاسایشیان بۆ دەردەچیت و پێگانا دەچن کە دیارە ئەو کاتە خالیدی
 کۆری وەلید بەرپرستی ئاسایشەکانی مەککە بوو بەمەفرەزەکانیەوه دووایان دەکویت تا گوندی
 عەسفان کە لەنێوان مەککە و مەددینەدا بوو بەلام خوا رزگاریان دەکات و دەگەنە شاری
 مەددینە و خزمەتی پێغمبەری خوا (ﷺ) ھەموو ھاوێلان و جەماوەری شار پێشوازیەکی
 گەرمیان لێ دەکەن خوای گەورە و میھربانیش باسی خۆراگری ئەو کۆمەلە پێشمەرگانەمان
 گیان لەسەر دەستانەمان بۆ دەکات و دەفەرمویت لە سورەتی (النحل) (تُمْ إِنَّ رَبَّكَ لَاللَّذِينَ

هَاجِرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهِلُوا وَصَّروا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ { ۱۱۰ } واتە : پاشان ئەو موحمەد پەروردگاری تۆ بە نەسبەت ئەوانەو کە هێجەرمەتیان کرد پاش ئەووی ئازار و ئەشکەنجە دران هەروەها جیهادیان کردو خۆراگر و نەبەز بوون بەراستی پەروردگاری تۆ زۆر لێبوردو مێهرەبان بوو ئیمامی تەبەری رەحمەتی خۆی لێ بێت لە تەفسیری ئەم ئایەتەدا دەلێت : ئەم ئایەتە لەسەر ئەو موحامەد خۆراگرانە ھاتە خوارووە کە لە مەککە زۆر ئەشکەنجە دران پاشان خۆراگران هێجەرمەتیان کرد لەوانەش سەلەمەو کۆری ھیشام و عەیشی کۆری ئەبێ رەببە و ولید و غەیری ئەوانیش ئەم موحامەدانە لەدوای پزگار بوونیان گەشتنە شاری مەدینە و بە خزمەتی پیغمبەری خوا (ﷺ) گەشتنەو ھەولیان دەدا قەرەبووی ئەو ساتانە بکەنوە کە لە پیغمبەری خوا (ﷺ) دوور بوون بۆ لەبەر کردن و تیگەشتنیان لە قورئان ھەروەها بەشداری ھەموو غەزا و جەنگەکانیان کرد تەنانەت سەلەمەو قارەمان و خۆراگر لە جەنگی مونتەشدا بەشداریەکی بەرجاوی کرد کە لە مانگی جەمادی یەکمەمی سالی ھەشتەمی کۆچیدا رویدا لەم جەنگەدا ژمارەو موحامەدانە ئیسلام سێ ھەزار کەس بون و ژمارەو سوپای شەڕە خۆر و تالانچی دوژمنیش زیاتر لە دووسەد ھەزار کەس بوون ھەبەولای کۆری عومەر خەوانیان لێ رازی بێت دەلی : کاتێک سوپای ئیسلام بەرێ کەوت پیغمبەری خوا (ﷺ) زەمیدی کۆری حاریسەو کردە ئەمیریان و قەرمووی (ان قتل زید جعفر وان قتل جعفر فعبالله بن رواحة) (رواه البخاری) (۴۶۱) واتە ئەگەر زەمید کوژرا با جەعفەر ئەمیر بێت ئەگەر ئەویش کوژرا با عەبەولای کۆری رەواحە ئەمیر بێ عەبەولای دەلی کاتێک بەنیو تەرمی شەھیدەکاندا دگەڕاین تەرمی جەعفەرمان بینی زیاتر لە نەو تەرمی برینی پێوە بوو ھەموو شوینی دەمی شیر و نوکی پرم و تیر بوو ، پاش شەھید بوونی ھەرسێکیان خالیدی کۆری ولید ھەلبژێردا بەسەرکردەو سوپای مۆسڵمانان لەبەرپرستی ئاسایشەو دەبێتە قەرماندەو موحامەدان و ئەویش زۆر زیرەکانە توانی سوپای ئیسلام پاشەگەشە پێ بکات پاش وەشانندی گوزیکی جەرگ بر بەسوپای دوژمن کاتئ سوپای ئیسلام گەراپەو ھەددینە پیغمبەری خوا (ﷺ) جەماویری شار چوونە پیشوازیان خەلگەو وتیان پاتان کردوو (یا فرار فررتم فی سبیل الله) بەلام پیغمبەری خوا (ﷺ) قەرمووی (لیشوا بافرار

ولكنهم الكرار ان شاء الله) واتە ئەمانە بە پشتیوانی خۆی گەورە رایان نەکردوو و خۆ سازدانیان کردوو بۆ هێرشێ تر لە دوای ئەم ڕوداووە سەلامە لە ڕوی نەدمەت بچیتە ناو خەڵکەو بۆیە کاتێک خێزانەکەى دەچیتە لای دایکى ڕودادارن ئوم سەلامە هاوسەرى پێغمبەرى خوا (ﷺ) ئەویش دەپرسیت ئەو بەچى سەلامەى گۆرى هیشام نابینم لە نوێژدا لە لای پێغمبەرى خوا (ﷺ) خۆ نەخش نیه ئیمە نەمانزانی بێت ؟ هاوسەرەکەى سەلامەش دەڵێ نەوێ نەخۆش نیه بەلام ناتوانیت بچیتە ناو خەڵک کە پێیان دەڵێن ڕاکردوو هەکان ئوم سەلامەش بۆ پێغمبەرى خوا (ﷺ) پێغمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموویت (بل هم الكرار في سبيل الله فليخرج) (الاصابة ۶۷۴) واتە ئەوانە پالەوانى خۆسازدەرى ڕێگای خان با بێتە دەرەوە بۆ ناو خەڵک ئێر سەلامە وەك موحاهیدێكى گیان لەسەر دەست کە هەمیشە ئامادەى مەیدان بوو تا لەسەردەمى خیاڵەمى پێشەوا ئەبویەکردا کاتێک سوپای ڕێک خست بۆ ڕوبەرپوونەوى سوپای ڕۆم سەلامەش لەپێشەوى موحاهیدان بوو تا لەیەكەم سالى سەردەمى عومەردا خۆى لێ ڕازى بێت لە جەنگى ڕۆمەکاندا لە مانگی موحەررەمدا لە سالى چوارەمى کۆچیدا شەهید بوو پاش لەدەسالى زیندانی و نۆ سال جیهادی بەردەوام خۆى گەورە لێ ى ڕازى بێ. ^{۳۰۶}

^{۳۰۶} ۱- الاصابة ابن حجر ۶۷/۲

۲- لرسان حول الرسول ۵۰۵/۱ - ۵۱۴.

۳- صحيح السيرة النبوية ابراهيم العلى ص ۴۹۶ - ۵۰۷.

۳۱۴. ﴿عەبدوللاي كۆرى زەيد ووشەكانى بانگى ئىسلامى فيركرا لەخەودا﴾

عەبدوللاي كۆرى زەيد دەلتىت : مۇسلمانان چۈنە خىزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) داوايان ئى كىرد كە درووشمىك دىنگىك نىشانەيەك دىيارى بىكرىت بۇ ئەۋەى مۇسلمانانى پى ئاگادار بىكرىتەۋە كە كاتى نوپۇز ھاتوۋە و رۈۋ بىكەنە مەزگەوت و نوپۇزى جەماعەت ئەنجام بەن كۆمەلىك شت پېشنىار كرا لەناۋاياندا باسى ئەۋە كرا كە ناھوس ئى بىرى و ھەر كەگۈپيان لەدەنگى ناھوسەكە بوو بزانن كە ئەۋە كاتى نوپۇز ھاتوۋە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموۋى ھەرچەندە ناھوس ھى گاۋرانە بەلام بەنابەدلىۋە ھەرموۋى : با لەمەو دوۋا ناھوس ئى بىرىت عەبدوللاي كۆرى زەيد دەلتىت ئەۋە شەۋە كە لە پۇژمەكى دا ئەۋە بىرپارە درا لەخەۋەندا كەسىكەم بىنى زەنگىكى گەۋرەى پى بوو وتم ئەۋە بەچەندە دىفروۋشى وتى : پىم بلى بۇچىتە ؟ وتم : زەنگى پى ئى دىمەين و مۇسلمانانى پى ئاگادار دىكەينەۋە كە كاتى نوپۇز ھاتوۋە وتى : نا ئەم زەنگىيە بەكەلكى ئەۋە نايات بەلام ۋەرە من شتىكى لەمە باشترت فىر بىكەم ئىتر دەستى كىرد بە (الله الكبر الله اكبر) تا كۆتاي بانگەكە بەخەبەر ھاتم نىك نوپۇزى بەيانى بوو زۇر بەخەۋەكە دلخۇش بووم دەست نوپۇز مگرت و بەرە و مەزگەوت پۇشتم بۇ خىزمەت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋەلەخىزمەتدا دانىشتەم و خەۋەكەم بۇ گىراپەۋە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پىروۋى ئەۋەندەى تر گەشاپەۋە سوپاسى خۋاى گەۋرەى كىرد و ھەرموۋى بەراستى ئەم خەۋەنە ھەق و راستە و بەلام بىلال لەتۇ دىنگى خۇشترە و بەھىزترە ھەر ئىستا بىرۇنە سەربانى مەزگەوت و تۇ بانگەكە كەلەخەۋەندا پىنات وتى بەھىۋاشى بىلى و با بىلالىش بەدەنگى بەرز بىلى دەلى : لەسەر ھەرمانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەل بىلال چۈينە سەربانى مەزگەوت من بەھىۋاشى بانگەكەم دەۋتو بىلالىش بەدەنگە زولالەكەى بانگەكەى دەۋتوۋ تارىكى ئەۋە شەۋەى شەق كىرد ھاتىنەۋە ناۋ مەزگەوت و عومەرى كۆرى خەتتاب بەپەلە كەمەباكەى بەدوۋاى خۇيدا رادەكېشا ھاتە خىزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وتى (والذى بعثك بالحق لقد رايت مثل الذى ارى) ۋاتە ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) سۈيىند بەۋخۋاىيە كەتۇى بەھەق رەۋانە كىردوۋە بە پېغەمبەر مەنىش ھەمان ئەۋە ۋوشانەى بانگيان لەخەودا پى وتم و ئەۋە خەۋەنى عەبدوللاي كۆرى زەيد بىنىۋىيەتى و ئىستا گۈنم لەبانگەكە بوو مەنىش ھەمان خەۋەنم بىنى و ئەۋە ۋوشە ناسكانەى بانگيان بەمەنىش وت پېغەمبەرى خوا (ﷺ) زىاتىر دلخۇش بوو ھەرموۋى : دەى سوپاس و ستايش بۇ خۋاى گەۋرە.

۳۰۷

۳۱۵. ﴿پێغەمبەر (ﷺ)﴾ داواى کرد که خواى گەوره له‌نیازی ناودلى فوضاله‌ی

کوری عومه‌یر خوش بیٔا ﴿﴾

پێشه‌وا نه‌حه‌مه‌دی کوری عه‌نبه‌ل خواى ئى پازى بى دهم‌فرمویت هه‌میشه هه‌ول بده
 نه‌هتت خیر بیٔ هه‌تا نه‌هتت خیر بیٔ نه‌وا خو‌یشت له‌خیرا نه‌زیت دو‌واى نه‌وه‌ی شاری
 مه‌که‌که فه‌ت‌ح کرا و مو‌سلمانان به‌سه‌رگر‌دايه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به‌سه‌ر به‌رزیه‌وه
 گه‌رانه‌وه بو‌ شاری مه‌که‌که‌ی پیرۆز جا‌ریکیان پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) داى به‌لای زه‌لامی‌کدا
 که‌ناوى فوضاله‌ ی کوری عومه‌یر بو‌و که‌به‌نیاز بو‌و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بکو‌ژیت
 پێغه‌مبه‌ری خو‌شه‌ویست (ﷺ) ئى ى پرسی ها فوضاله‌ ها نه‌وه بیرت له‌چی ده‌کرده‌وه و
 خه‌پاڵی چی ئى ی دا‌بویت ؟ فوضاله‌ وتی هیج نه‌بو‌و نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ دلى
 خو‌مدا یادى خوام ده‌کرد پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی کرد به‌ پیکه‌نین و فه‌رمو‌وی : داوا
 ده‌که‌م که‌ خواى گه‌وره له‌و نیازت خو‌ش ببیٔ نینجا ده‌ستی مو‌باره‌کی خسته‌ سه‌ر سنگی
 فوضاله‌ ، فوضاله‌ ده‌ل‌یت سو‌پ‌ند به‌خوا ه‌یشتا پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌ستی لانه‌بردبو‌و
 له‌سه‌ر سنگم وام هه‌ست ده‌کرد که‌سم خو‌شنه‌ویستوو به‌قه‌دمر پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) .

۳۱۶. ﴿ پێغمبەری خوا (ﷺ) بە ئێنەکە ی بردە سەر بۆ ئەبی هە یثە م ﴾

ئەبو ھورەیرە ئەو بەسەر ھاتە دەگێڕیتەو و دەلێت ڕۆژێکیان پێغمبەری خوا (ﷺ) لەکاتیگدا لەمال دەچوو دەرەو کە پێشتر ھەرگیز لەو کاتەدا نەچوو بوو دەرەو توشی ئەبوبەکر بوو خوا ئی ڕازی بێ ، فەرمووی (ما جاء بك يا ابي بكر ؟) ئەو چی تۆی ھێناوتە دەرەو لەم کاتەدا بۆ ئەم شوینە ئەی ئەبوبەکر ؟ ئەبوبەکر خوا ئی ڕازی بێ وتی : (خرجت ألقى رسول الله (ﷺ) وانظر في وجهه والتسلم عليه) واتە : بە ئومیدی بەخزمەت گەشتنی تۆ ھاتومەتە دەرەو ئەی پێغمبەری خوا (ﷺ) لەو کاتەدا عومەریش خۆی ئی ڕازی بێت ھاتە دەرەو پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (ماجأ بك يا عمر ؟) واتە ئەی عومەر چی تۆی لەم کاتەدا تۆی لەمال ھێناوتە دەرەو ؟ عومەر خۆی ئی ڕازی بێت وتی (الجوع يا رسول الله) واتە ئەی پێغمبەری خوا (ﷺ) بەخوایا برسیەتی منی ھێناوتە دەرەو لەتاو برسیەتی نارامم ئی بڕاوە و لەمال ھاتە دەرەو پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (وانا قد وجدت بعض ذالك) واتە : منیش ھەر شتێکی ناوا کە برسیەتیە لەمال ھێناومیتە دەرەو ئەمجا ھەرسێکیان ڕۆشتن بۆ مائی (ابی ھیثم بن التیھان الانصاری) ئەم بیاوە خەلکی مەدەینە بوو نازەلی زۆر و باخی خورمای چاکی ھەبوو کە چوونە باخەکەیمووە لەوێ نەبوو لە خێزانەکەیان پرسی ئەو ئەبی ھەیثە م لە کوێ یە ؟ وتی چوو ناوی سارد لەو کانێ بەیتیت ژنەکە زۆر بەجوانی پێشوازی ئی کردن و جیگای بۆ داخستن و بەخێرھاتنی کردن پاش کەمێک ئەبو ھەیثە میش ھاتەو و زۆر خۆشحال بوو کە پێغمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ ئەبوبەکر و عومەردا خۆیان ئی ڕاوی بێت لوتفیان کردوو و سەردانیان کردوو دوای بەخێرھێنانی گەرم ھەر خێرا چوو خورمای تازە بۆ ئی کردنەو و لەگەڵ ناوی سارد بۆی دانان پێغمبەری خوا (ﷺ) و ھەردووک ھاوئەکە لەخورما و ئاوەکەیان خوارد پێغمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : (هذا والذي نفسي بيده من النعيم تسألن عنه يوم القيامة ضل بارد ، ورطب طيب ، و ماء بارد) واتە ئا ئەوێ خواردمان سویند ئەو کەسێ نەفسی منی بەدەستە کە زاتی خۆی گەورمە ئەو ئەو نەعمەتە کە خۆی گەورە لە قیامەتدا لێمان دەپرسیتەو

لەسەرى سىبەرىكى فېنك و خورمايەكى تازە و ئاويكى سارد و سازگار (۳۱۲) پاش ئەوۋى كە
خواردنەگەيان خوارد پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەئىنى بە ئەبى ھەيئە م دا كە ئەگەر ھاتوو
مەر و مالآتى بى باومرەنم دەست كەوتوو خەلكانىشم ئى بەدىل گرتن ئەوۋە كۆيلەيەكت بەدىمى
رۆۋگار تىبەرى رۆۋنك سى كەسيان بەدىلى ھىنايە لاي پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەويش دووانى
داپە موسلمانان پاشان يەككىيان مايەوۋە لەو لاوۋە فاتىمەى كچى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاتوو
داواى كرد تا ببىتە يارمەتى دەرىك بۆى بەلام پىغەمبەرى خوا (ﷺ) داواكەى فاتىمەى كچى
قبول نەكرد و فەرموۋى پىش تۆ بەئىنم بە ئەبى ھەيئە م داوۋە و دەبى بەئىنەگەم نەشكىنم و
بەوفا بم بەرامبەرى.^{۳۰۸}

٣١٧. ﴿عومەری کۆری خەتتاب خۆی ئی رازی بیټ دادوەری کرد لەنیوان جولهکەیهک و موناڤیقێکدا﴾

لە عەبدوڵای کۆری عەباسەووە خوا لەخۆی و باوکی رازی بی گێرپ دراوتمەووە کە پۆزێکیان کابرایەکی جولهکە و کابرایەکی موناڤیق واتە دووروو لەسەر شتێک دەبیته کێشەیان نەوانیش کێشەکە دەگەیهننە لای پێغمەبەری خوا (ﷺ) دووای گۆی گرتن لە هەردوو لا پێغمەبەری خوا (ﷺ) هەق دەدا بە کابرای جولهکەکە بەلام موناڤیقەکە بەم حوکمە رازی نەبوو بۆیە وتی : حەز دەکەم سەرێکیش لە ئەبوبەکر پەزای خۆی ئی بی بدەین و بزانی نەو دەلی چی سەبارەت بەم کێشەیهەمان کاتی چوێ لای ئەبوبەکر ئەویش هەمان حوکمی پێغمەبەری خوا (ﷺ) دا بەلام کابرای موناڤیق هەر دلی دانەمرکا بۆیە وتی حەز دەکەم سەرێکیش لە عومەری کۆری خەتتاب خۆی ئی رازی بیټ بدەین و بزانی نەو دەلی چی کە هاتنە لای عومەر کابرای جولهکە قەسی گرد و وتی : ئەو عومەر نێمە چوینە لای پێغمەبەری خوا (ﷺ) و حوکمیکی دا بەلام ئەم پیاوێ دلی ناوی نەخواردەووە و بۆیە وتی : با بچین بۆ لای ئەبوبەکر کاتی چوین ئەویش هەمان حوکمی دا بەلام ئەم کابرایە هیشتان دلی دانەمرکا وای نیستا هاتوینە لای تۆ بزانی حوکمی تۆ چیه ؟ عومەر خۆی ئی رازی بیټ فەرمووی پێغمەبەری خوا (ﷺ) حوکمی بۆکرد و رازی نەبوو ؟ وتی بەلێ فەرمووی : پاشان ئەبوبەکریش حوکمی دا هەر رازی نەبوو ؟ وتی بەلێ عومەر فەرمووی دەتۆزێک بوومست نایستایم دێمەووە چووێ ژۆرەووە و شمشیرێکی لەگەڵ خۆی هینا و لەمێ کابرای موناڤیقی داو فەرمووی : ئەمەش حوکمی عومەرە.

٢٠٩

٣١٨. ﴿ که گوئی له قسهی نه عرابیه که بوو پێغه مبهری خوا (ﷺ) بهردهوام دهیقه رموو (سبحان الله سبحان الله) ﴾

له فهرمودیه کی سه حیحدا که نیما می نه بو داود ریوایه تی گردوو ده لیت جارێکیان کابرایه کی نه عرابی ده شته کی له بیابانه وه به هه له داوان و شپزه می هاته خزمه تی پێغه مبهری خوا (ﷺ) وتی (یا رسول الله جهلت الانفس ، وضاعت عیال ، ونهکت الاموال ، وهلکت الانعام فاستسقي الله لنا فانا نستشفع بك على الله و نستشفع بالله عليك) واته کابرای نه عرابی وتی : نه ی پێغه مبهری خوا (ﷺ) تینمان بۆ هاتوو خه ریکه مال و منالمان له ده ست ده چیت مالمان ته و او بوو مالت و مه رمان به هیلاک جوو له ده ست ووشکه سالی و بی بارانی جا داوامان بۆ له خوا بکه به لکو بارانمان بۆ ببارین خۆ ئیمه که سمان نیه په نای بۆ به رین نه گهر ئیشمان به خوا بێت ده بێت تۆ تکامان بۆ بکه ی له خوا نه گهر ئیشیمان به تۆ بی ته و ده بی داوا له خوا بکه ین تکامان بۆ له تۆ بکات پێغه مبهری خوا (ﷺ) که گوئی له م قسه یه بوو له کابرا توو ره بوو فهرمووی : (ويحك اتلري ما تقول ؟) واته : هه ی هاوار بۆتۆ نه وه تۆ ده زانی ده لی ی چی ؟ ئهمجا پێغه مبهری خوا (ﷺ) بهردهوام ده یقه رموو (سبحان الله ، سبحان الله) تا نه و منده ی (سبحان الله) فهرموو که له ده م و چاوی سه حابه گاندا به دی ده کرا که پێغه مبهری خوا (ﷺ) نا ره حهت و دلته نگه پاشان پێغه مبهری خوا (ﷺ) به کابرای نه عرابی فهرموو : (ويحك انه لا يستشفع بالله على احد من خلقه ، شأن الله اعظم من ذلك) واته : فهرمووی : هه ی مال و یران بزانه به راستی خوی گه و ره نا کرئ به تکاکار له سه ره هه یج که س له دروستکراوه گانی پایه و حالی خوی گه و ره زۆر گه و ره تره له وه ی که له گه ل مه خلوق و دروستکراویکی خۆی په کسان بکریت .

۳۱۹. ﴿كُومَلَيْكُ پرسیار و وەلامی پرشنگذار لەنیوان پێغه‌مبەری خواو (ﷺ) پیاویکی دەشتەکی﴾

خالییدی کۆپی وەلید (خوای ئی پازی بێ) دەگیرێتەوێه گە کابرایەکی دەشتەکی ھاتە خزمەتی پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) عەرزی کرد ئەی پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) ھاتومەتە خزمەتت تا ھێندە پرسیارت ئی بکەم لەدنیای و قیامەتدا پێویستم بە شتی تر نەبێت پێغه‌مبەری خوشەویستیش (ﷺ) فەرمووی : چی ئارەزوو دەکەیت بپرسە .

پیاوێکە وتی : دەمەوێ بێمە زانترین کەس ؟

پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : لە خوا بترسە زانترین کەس دەبێت .

پیاوێکە وتی : دەمەوێ بێمە دەولەمەندترین کەس ؟

پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : قەناعەت بکە دەبێت بە دەولەمەندترین کەس .

پیاوێکە وتی : دەمەوێ دادپەرورترین کەس بێم ؟

پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : چی بۆخۆت پێت خوشە بۆ خەلکیش پێت خوش بێت دادگەرترین کەس دەبێت

پیاوێکە وتی : دەمەوێ خێرۆمەندترین کەس بێم ؟

پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : سوود بێهەمە بە خەلکی خێرۆمەندترین کەس دەبێت .

پیاوێکە وتی : دەمەوێ لەھەموو کەس زیاتر لە خوا نزیک بێم ؟

پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی : زۆر یادی خوا بکە لەھەموو کەس زیاتر لەخوا نزیک دەبێت .

پياۋەكە وتى : دەمەۋى باۋەرم تەۋاۋ بىت ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : پەشت چاك بكة باۋەرم تەۋاۋ دەبىت .

پياۋەكە وتى : دەمەۋى لە چاكە خاۋان بىم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : وا خوا بېرستە ۋەك بېبىنىت چونكە با تۆ نەبىبىن خۇ
ئەۋ ئەتبىنىت .

پياۋەكە وتى : دەمەۋى لە گوۋ پايەلان بىم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : فەرزەكانى خوا پيادە بكة لە گوۋپايەلان دەبىت .

پياۋەكە وتى : ئەمەۋى بە پاكى بە بىنىنى خاۋى گەۋرە شاد بىم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى بەلەش قورسى مەمىنەرەۋە و خۆت بشۇ بىگوناح بە
بىنىنى خوا شاد دەبىت .

پياۋەكە وتى : دەمەۋىت لە قىامەتدا لە نووردا حەشر بىرىم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى سەم لەكەس مەكە لە قىامەتدا لە نووردا حەشر
دەكرىت .

پياۋەكە وتى : دەمەۋى لە قىامەتدا خوا رەھىم بى بىكات ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : رەھىم بەخۆت و خەللى بكة ، خواش لە قىامەتدا رەھىم
بى دىكات .

پياۋەكە وتى : دەمەۋى تاۋانم كەم بىت ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : زۆر تەۋبە و ئىستىغفار بكة تاۋانم كەم دەبىت .

پياوھكە وتى : دهمەوئى بەرپزترین كەس یم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : شكاتی حالت مەبەرە لای كەس بەرپزترین كەس دەبیت .

پياوھكە وتى : دهمەوئى بەھیزترین كەس یم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : پشت بەخوا ببەستە .

پياوھكە وتى : دهمەوئى رۆزیم فراوان بىت ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : بەدەست نوێژدوھ بە .

پياوھكە وتى : دهمەوئى لە خۆشەويستانی خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) یم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : ئەو شانەت خۆش بویت كە خواو پىغەمبەرەكەى خۆشيان دەوئىت .

پياوھكە وتى : دهمەوئى لە قىامەتدا لەخەشم و تورپى خوا دلتيا یم ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : لەكەس تورپوھ مەبە .

پياوھكە وتى : دهمەوئى نزا و دوام قبول بىت ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : لەحەرەم دوور بكەوھرەوھ

پياوھكە وتى : دهمەوئى خواى گەورە لە قىامەتدا تاوانەكانم بۆ بشارىتەوھ ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : لە دنياىدا تاوان و عەيبى براكانت بشارەوھ .

پياوھكە وتى : جى لەتاوان رزگارم دەكات ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : فرمىسك و ملكەجى و نەخۆشى .

بىاۈمگە وتى : چ چاكەيەك لاي خوا گەورمىيە ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى پەشت چاكي و تەوازە و ئارام و خۆگىر لەسەر بەلا و نارەھەتى .

بىاۈمگە وتى : چ تاۋانىك لاي خوا گەورمىيە ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : پەشت خرابى و پەزىلى و تەماع .

بىاۈمگە وتى : تۈرەي خوا لە دىناۋ قىامەتدا بەجى دادەمركىتەۋە ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : بەخىركردنى نەيتى و بەجىيەننى سىلەي رەھم .

بىاۈمگە لە دوۋاھەمىن پىرسىاردا وتى : بەجى ناگىر دۆزەخ دىكۆزىتەۋە ؟

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : بە ئارام گىرتن لەسەر نارەھەتى دىنادا.^{۳۱۰}

۳۲۰. ﴿لَاوِيكَ سَيِّدَاوَاكَارِي هەبوو لە پێغمەبەری خوا (ﷺ)﴾

ومفدیک هاتنه لای پێغمەبەری خوا (ﷺ) ئەویش هەرجیان وویست بۆی جی بەجی کردن پاشان کەخەریک بوو بپۆن پێی فەرموو کەسی تەرتان لەگەڵدا یە ؟ وتیان بەئێ لاویکمان لەگەڵ دایە لای شتەکانمان بەجێمان هێشتوووە فەرمووی : دەی بینێرن بۆلام کەلاوەکە هات پێغمەبەری خوا (ﷺ) پێی فەرموو جیت داوایە تا بۆت جی بە جی بکەین ئەویش وتی : پێغمەبەری خوا (ﷺ) پێویستی من وەک هاوێلانم نیە من دەمەوێ دووعام بۆ بکە ی کەخوا لێم خۆش بێت و رحەم بێ بکات و دڵم دەوێلمەند بکات پێغمەبەری خوا (ﷺ) دەستی بەرز کردووە و دوعای بۆ کردووە فەرمووی : (خۆیە لێ ی خۆش ببە و رحەم بێ بکە و دڵی دەوێلمەند بکە) ئینجا لاوەکە و ومفدەکە هەموویان گەرانەووە جی و پێی خۆیان پاشان لەسالی دەی کۆچیدا لە مینا پێغمەبەری خوا (ﷺ) ئەو ومفدە ی بینێهوە ئەحوالی ئەو لاوەی لێ پرسی ئەوانیش وتیان : ئەو پێغمەبەری خوا (ﷺ) هەرگیز کەسی وەک ئەومان نەدیووە ئەو زۆر رازی بەبەشی خوا ئەگەر خەلکی هەموو دنیا دا بەش بکەن ئاوریان لێ نادا ئەو پێغمەبەری خواش (ﷺ) فەرمووی : (من هیوادارم کە بە کۆیی بمریت) پیاویکیش پرسیاری کرد باشە ئەو پێغمەبەری خوا (ﷺ) هەموو کەسێ بە کۆیی نامریت (۳۰) ئەویش فەرمووی : (نەخێر کەسی وا هەیە خەیاڵ و هەست و هۆشی پەرتەوازه بوو بە دنیا دا و پەل دەکوێ بە هەموو لایەکدا کاتی ئەجەلی دێ خوا دەیاتەووە ئێر هەر پەلە ی لەهەر لایەک بێت و سەرگەرمی هەر شتێک بێت واتە : پێچەوانە ی موسلمانێ کامێ کە هەموو هەست و هۆش و خەیاڵی لای رەزامەندی خۆیە و یەک پارچە یە و یەک مەبەست و یەک ئاوات و ئامانجە. ^{۳۱۱}

۳۲۱. ﴿خوای گەورە تۆۋى باۋەرى ناشتېۋو لەدەروۋنى مەغازى كۆرى

جەبەلدا﴾

رۆژنىك پېغمبەرى خوا (ﷺ) لەمەغازى كۆرى جەبەلى پەرسى ئەى مەغاز جۇنىت و چۆن رۆژت ئى بۆتەۋە ؟ وتى : ئەى پېغمبەرى خوا (ﷺ) بەباۋەردەۋە رۆژم ئى بۆتەۋە پېغمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : ئەى مەغاز ھەموو قسە و باسنىك راست و درووستىكى ھەيە نىشانەى باۋەرى تۆ چىنە ؟ وتى ئەى پېغمبەرى خوا (ﷺ) ھىچ بەيانىيەك نەبۋە كە ھەستەم وا بزانم دىگەمە ئىۋارە و ھىچ ئىۋاپەكىش نىيە بەتەماى بەيانى بىم ھەر ھەنگاۋىكىش دىنىم بەھىۋاى ئەۋە نىم ھەنگاى دوۋاى ئەۋ بىنىم ۋە وا دىزانم كە ھەموو گەلان ۋەستىنراۋن و ھەر كەس نامەى كىردەۋى خۇى بەدەستەۋىيە خاۋەن باۋەرىن لەپەانى پېغمبەرگانىياندان و كافران و بى باۋەرىنىش لەگەل بىتەگانىياندا كەلەدىياندا دىيانپەرستىن ۋە وا دىزانم چاۋم لەپاداشتى بەھەشتى و تۆلەى دۆزەخىانە ، پېغمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋى : (رېگەت دۆزىۋەتەۋە ونى مەكە و لەدەستى مەدە خوا تۆۋى باۋەرى لەدەروۋنتدا ناشتەۋە).^{۳۱۲}

۳۲۲. ﴿كأبرأى جووله كه شهرم داىگرت كه خوزه يمه شايه تيه كهى دا﴾

رۆژنىك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) قەرزى جووله كهيهكى لا دەبىت دەيداتهوه و گەس ناگای ئى نابىت جووله كه كه دىت و داواى قەرزەكهى ئى دەكاتهوه و پىغەمبەرى خواش (ﷺ) دەفەرموویت : (فالانە رۆژ دامىتیهوه) ئەویش دەلى : كى شايه ته بابىت لەویدا ، خوزیمه كه هاوەلى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) وتى من شايمەم كه پىی داویتەوه كابرأى شهرم داىگرت و رۆشت پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی : خوزیمه خۆتۆ لەوى نەبووى چۆن شايه تى وات دا ؟ ئەویش وتى : قابىله ئیمە بىروات پى بكەين كه هەوالى ئاسمانمان بۆ دىنى و بىروات پى نەكەين كه قەرزى ئەو كابرأیمە داوتەوه ؟ بىگومانم كه راست دەفەرموویت ، پىغەمبەرىش (ﷺ) ئەو يەقىنەى خوزیمەى زۆر نرخاند فەرمووی (هەر گەس خوزیمە شايه تى بۆ بدات بەسیه تى) دوواى وەفاتی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كه قورئان كۆكرايهوه هەموو ئايەتەك دەبوايه نوسرابىتەوه و دوو كەسەش لەبەرى بووايه ئىنجا تۆماریان دەرکرد تەنها يەك ئايەت نەبى كه نووسرابوو بەلام تەنها خوزیمە لەبەرى بوو لەبەر قسەكهى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئايەتەكهيان تۆمار كرد و وتیان : شايه تى خوزیمە بەسمانه.

۳۱۳

۳۲۳. ﴿پېغەمبەرى خوا﴾ (ﷺ) دۇستايەتتەكى پتەوى ھەبوو لەگەن زاهىرى

كۆرى حىرام

ئەنەسى كۆرى مالىك دەلتىت : كابرايەكى دەشتەكى ناوى زاهىرى كۆرى حىرام بوو جارووبار دەھاتە شارى مەدەنەمە و كارو پېشەى خۇى دەگرد و دەگەرپايەوۈ لەگەن خۇيدا ھەندىك كەشك و رۆنى گوندى دەھتئا بەدىارى بۇ خزمەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتىكىش بگەرپايەتەوۈ بۇ گوندەكەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەندىك خورما و شتى ترى تايىبەتى لەگەن بەرپى دەگردەوۈ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەم كابرايەى زۇر خۇشەوۈيىست دەپقەرموو (ان زاهرا بادىقتئا و نحن حاضرۈه) واتە : زاهىر گوندە بۇ ئىمە ئىمە شارىن بۇ ئەو ئەم كابرايە ھەتا بلىى ناشىرىن و ھەزار بوو دەم و چاوى رەش بوو پىرچى ئالتوز بوو سەرى خوار و خىچ بوو لاواز و بى ھىز بوو رۇزىك لەگوندەكەى خۇيەوۈ دەرچوو ھاتە مالى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەلام پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەمال نەبوو ئەوۈش ھەندى شتى گوندى ھىنابوو بۇ فروشتن بۇيە پرووى لەبازار كرد بۇ فروشتىيان كاتىك پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەمەى زانى بەرەو بازار بەدووايدا چوو ئى گەرانى لىكرد ھەتا پىي گەشت ئەو سەرقالى فروشتن بوو ئارمقى گەرمى ھاوۈنى ئى دەرچوپايەوۈ جل و پۇشاكى لادىي لەبەر دابوو بەشىواز و بۇنى ناشىرن و ناخۇشەوۈ لەناو ئەو بازاردا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەپشتەوۈ گرتى زاهىرىش پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نەدىت نەيزانى ئەوۈ پېغەمبەرى خوايە (ﷺ) كە گرتويەتى بۇيە ترساو دەيووت : بەرم دە تۆ كىيت ؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بىدەنگ بوو خۇى ئاشكرا نەگرد زاهىرىش ھەر ھەولى ئەوۈى دەدا خۇى رىزگار بكات لەو گرتنە پرووى كىردەوۈ دوواوۈ پېغەمبەرى خواى (ﷺ) دى ئەو كات دلى دلتيا بوو لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ترسەكەى ئى رۇيشت بۇيە پىشتى خۇى بەسنگى پېغەمبەرمەوۈ (ﷺ) دەنا كاتىك زانى ئەوۈ پېغەمبەرمە (ﷺ) بۇيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستى كرد بە سۆحبەت و گالتە كردن لەگەن زاهىردا بەدەنگى بەرزەوۈ بەخەلگى دەفەرموو (من يىشترى العبد؟ من يىشترى العبد؟) واتە كى بەندە و كۆيلە دەكرىت ؟ كى بەندە و كۆيلە دەكرىت ؟ زاهىرىش وا جوان سەپرى حالى خۇى دەكات كە ھەزارىكى زۇر بىدارە و بى نەوازە نەمال نەجوانى ھىچيانى نىە بۇيە وتى : كەواتە ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) سوۈند بەخوا كەس من لەتۆ ناكىرىت كەم بەھام بەلام پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووۈ بەلام تۆ لەلاى خواى گەورە بى بەبھا نىت بەلگو زۇر بەسەنگ و بەبەھايت لاي خواى گەورە.^{۳۱۴}

^{۳۱۴} (استمع بحياتك ، چىز لە ژيانى خۆت وەرگەرە - نوسىنى دكتور موحەممەد عەرىفى وەرگىزىنى نەبىرەكر ترفىق لاپەرە ۴۶ - ۴۸).

۳۲۴. ﴿فَرِيشَتَه كَانْ گَوِيَّانْ دَهْگَرْتْ لَه قورئان خويندنه كهى نوسهيدى كورى

خوزهير﴿

نوسهيد زۆر تامه زۆرى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بوو نوسهيد لَه و ساته وه كه ئيمانى هيتا و چووه ناو رېزى كاروانى خوا ويستان ئيتىر بەيه كجارى خۆى بۇ خوا ساغ كرده وه و ههميشه خەرىكى عىبادەت و زىكر و خواناسى بوو هەرومها خەرىكى شەو نوڤز و قورئان خويندن بوو جگه لەوهى زۆر دەنگى خۆش بوو ئەومندە بە دلسۆزى قورئانى دەخويند هاوهلان پېش بركن و كى بەركييان دەكرد بۇ گوى ئى گرتنى ، نەك هەر هاوهلان لەسەر زەوى بەلكو فرىشته كانيش لَه ئاسمانه وه بۇ گوى بېستنى دەنگى قورئان خويندننى نوسهيد ئەهاتنە خواره وه ئەوهتا ئەبى سەعیدى خودرى لَه نوسهيدە وه دەگيرتە وه كه دەلى شەوئىك لەسەر شوين خەرمانى خورما بووم لەنيوه شەودا قورئانم دەخويند ئەسپەكەم را دەچلەكى ديسانە وه بەردەوام بووم لَه خويندن هەر را دەچلەكى ترسام بەدەم راپەرپنە وه يەحياى كورم بشيلى كه لەو لای خۆمە وه نووست بوو بۇيه ناچار هەلسام بچم بۇ لای ئەسپەكە و وازم لَه قورئان خويندن هيتا بينيم تارمايپەك بەسەر سەرمەوميه و لەسەروو تازمايپەكە وه رۆشنايى وەك چرا دەبينم بەرز دەبیتە وه بەره و ئاسمان تا لەچاوم وون بوو بۇ سېهينى رۆيشتەم بۇ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) گيرپايە وه وەك چۆن روى دابوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : (تِلْكَ الْمَلَائِكَةُ كَانَتْ تَسْمَعُ لَكَ و لَوْ قَرَأْتَ لِأَصْحَابِهَا النَّاسَ مَا تَسْتَرُ مِنْهُمْ) .^{۳۱۵}

واتە: ئەوانە فرىشته بوون گويان لَه قورئان خويندنه كەت گرتوو ئەگەر بەردەوام بویتايە تا بەيانى ئەونيش دەمانە وه و خەلك دەيان بينى ئەوى كه لى يان شاراهە بوو .

۳۲۵. ﴿چىرۆكى ھاوسەرگىريەكەى رەببىعەى ئەسلەمى﴾

رەببىعەى ئەسلەمى خىۋاى لى رازى بى ئافرىتىكى خىۋاست نەيتوانى ماريىى بىداتى ، رەببىعە رۇيشت بۇلاى پىغمەمبەرى خىۋا (ﷺ) ھەۋالى پىدا پىغمەمبەرى خىۋا (ﷺ) فەرمانى كىرد بەھاۋەلە بەرىزەكانى كە ھاۋكارى كۆ بىكەنەۋە ، ھاۋەلە بەرىزەكان بۇيان كۆكردەۋە رەببىعە ھەلى گىرت و پىشكەشى ھاۋسەرى كىرد پاشان رەببىعە گەرايەۋە بۇ جارى دوۋەم بۇ لاى پىغمەمبەرى خىۋا (ﷺ) ھەۋالى پىدا كە ناتوانى و ھىچى نىيە بۇشايبەكەى يەكى ئە ھاۋەلە بەرىزەكانى بەرانىكى دايە ، پىغمەمبەرى خىۋا (ﷺ) فەرمىۋى بىرۇ بۇ لاى خاتىۋە عائىشە ھەندى جۇى لى ۋەربىگرە و بىكەن بە نان بۇ شايبەكە ، ئا بەم شىۋەيە مۇسلمانەكان ھاۋكارى برايەكەيان كىرد بۇ تەۋاۋ كىردى ئۇ ھىنانەكەى ، براكەيان دىخۇش و شادومان كىرد.^{۳۱۶}

^{۳۱۶} چىرۆكى رەۋشە جۋانەكان لاپەرە ۸۶.

۳۲۶. ﴿بەسرھاتى ئەو شەھىدەى نوورىكى گەورە لە لاشەكەيەو بەرە و

ئاسمان بەرز بوويەو﴾

خالىدى كورى سەئىد يەككىكە لە مەفرەزە سەرماتايەكانى شۆرشەكەى پىغمەمبەرى خوا (ﷺ) بەتايبەتى دەسلەتدارانى شارى مەككە بە درىندانەترىن شىوہ لە پرووى ئەم شۆرشە خواپىيەدا وەستان، يەككىك لە سەرانى دەسلەتدارانى مەككە سەئىدى كورى عاص بوو، كە باوكى خالىدە ھەموو شىوازيكى دزايەتيكردنى پىغمەمبەرى ﷺ گرتبوو بەر ئەوەندە بە توندو تيزى لە پرووى بالۆبوونەوى ئىسلامدا دەوستا تا سەرنجى كۆرەكەى پاكىشا بۆ ئەو كە ھەزىكات بە خزمەتى پىغمەمبەر ﷺ بگات و ببينىت و بزانى ئەم بانگەوازەى ئەو چى يە ؟ شەويك خالىد خەويك دەبينى ئە خەوگەيدا لە قەراغى شىويكى ناگردا راوستاوە گەورمىي و پانى شىوگە مەگەر ھەر خوا بزانيەت، يەككىك ديت پالى پىوہ دەنيت بۆ ناو ناگرەكە بەلام پىغمەمبەرى خوا ﷺ دەستى دەگرى و ناھيلى بگەويەتە ناو ناگرەكەو يەكسەر لە خەوگەى راڊەچلەكى و خەبەرى دەبىتەوہو دەلى سويند دەخۆم بەخوا ئەم خەوہ راستە يەكسەر سەبينى دەروات بۆلاى ئەبوبەكرى صديق و خەوگەى بۆ دەگىرپتەوہ چونكە پيشەوا ئەبوبەكر زاناترين كەس بوو لە تەفسىرى خەودا ئەبوبەكرىش پىي دەلى ھىواى داھاتووى خىرت بۆ دەخوازم ئەوہ پىغمەمبەرى خوايە ﷺ دواى كەوہو مسولمان بە ئىسلام ناھيلى بچىتە ناگرەوہ بەلام باوكت دەچىت ئىتر خالىد دواى پىغمەمبەر ﷺ دىكەويەت تا بەخزمەتى دەگات و پىي دەلى تۆ خەلك بۆچى بانگ دەكەى؟ پىغمەمبەرى خواش ﷺ قەرمووى ﴿ ادعوك الى الله وحده، لا شريك له وان محمد وعبدہ ورسوله ، وتخلع ما أنت عليه من عبادة حجر لا يسمع ولا يضر ولا يبصر ولا ينفذ ولا يدري من عبده ممن لا يعبدہ) واتە من بانگ دەكەم بۆ باوەرھىنان بە خواى پەروەردگای تاك و تەنھا كە ھىچ ھاوبەشى نيەو موخەمەدیش بەندەو نىردراويەتى بانگت دەكەن بۆ وازھىنان لەو بەتەى دەپەرستى كە بەردىكى كەرو لالە نابىستى و بى توانايەو نابىنى و بى سوودەو ناشزانى كى دەپەرستى و كى نايپەرستى) خالىد وتى : ﴿ اشهد ان لا اله الا الله واشهد انك رسول الله ﴾ ئىتر پىغمەمبەرى خوا ﷺ زۆر دلخۆش بوو بە مسولمان بوونى خالىد بەمەش خالىد بوو بە پىنجەمىن كەس كە ئىيمانىيان ھىنا پاش ماومەك باوكى بە مسولمان بوونى خالىدى زانى و زۆر لە سەردلى قورس بوو ناردى بە شوپىنيا كاتىك ھات گۆچانىكى بە دەستەوہبوو لە سەروچاوى خايلدا شكەندى و وتى : سويند

بەخۇا ناھىيەلىك ھىچ بىخۇيت تا دەمرىت يان واز لەدىنى موحەمەد دەھىنى خالىد وتى : ئەگەر تۆ خواردىم ئى دەگىتەوۋە خۇاى گەورە پەرورەدگار رۇزى و رۇزىم بۇ دەھىنىت. ئىتر خالىد رۇيشت بۇلاى پېغەمبەرى خۇا بەسەرۋچاۋى خۇيئاۋىيەوۋە.^{۳۱۷}

خالىد بوو بە پېنجه مېن برۋادار و پېش ئەۋىش ئەم بەرپزانەش مەسۇلمان بوو بوون (ئەبۇبەكرى صدىق، ئەلى كورپى ئەبو تالىب، زەيدى كورپى خاريسە، سەئىدى كورى ئەبى ۋەقاس) خالىد ھەر بەو لېدانە رۇزگارى ئەبوۋە باۋكى ھەردوۋ كورپەكەى (ئەبان و عمرو رافى) خەزەمتكارى نارد بە شۇيىندا خالىد لەگەلىان چۈۋىيەوۋە بۇ مائەۋە باۋكى پېى ووت پېت دەلېم واز لەم ئايەنە بەيئەو لەسەر ئايىنى باۋ باپېرت بە ئەگەرنا بەخۇا خواردىت ئى قەدەغە دەگەم، خالىد ووتى : جا خۇا رۇزەم ئەدا ئىتر باۋكى كەۋتە لېدانى زۇرى لېدايەوۋە فەرمانى دا كرىدانە ژوۋىكەوۋە زىندانىان كىردو خواردن و خواردنەۋەى ئى قەدەغە كىرد ھەتا سى رۇز نەى ھىشت كەس بېچىت بەلايدا لە رۇزى چوارمدا ھەندى خەزەم و كەس پىرسى باۋكىيان كىرد لە زىندانە كە سەردانى خالىدىان كىردو لىيان پىرسى ھالىت چۇنە؟ خالىد وتى لەنىۋ نازو نىعمەتى خۇادا (عزوجل) تەپاۋ تىل دەكەم ووتيان : كاتى ئەۋە نەھاتوۋە بىرى لە ھالى خۇت بىكەيتەوۋە بېيئەوۋە سەر ھۇش و بىرو ژىرىت بىخەيتە كارو بە قەسەى باۋكت بىكەيت؟ خالىد ووتى بە ھەزلى خۇا ساتىك ھۇش و بىرو ژىرىم لىم دوور نەكەۋتۈتەوۋە بۇ بەگۈيىكرىدى باۋكىشەم ھەرگىز بۇ نەفەرمانى خۇا بە قەسەى باۋكىم ناكەم ووتيان بۇ ئەۋەى باۋكت لىت خۇشېى و لەم زىندانە رۇزگارت بېيئە بەچىد ووشەيەك ۋەسفى لات و عوززا بىكە خالىد ووتى : لات و عوززا دوو بەردى كەپرو لائىن و مەن شىتىكىيان پىندا ھەلئادەم كە خۇا پېغەمبەرى خۇا پىيان ناخۇشېى و رازى نەبىن باۋكىشەم چى لەدەست دى با بىكات تەنھا دەسەلاتى بەسەر ئەشكەنچەدانمدا ھەيە ناتوانىت بىرو باۋەرم بگۇرپىت لەدۋاى ئەۋەىش باۋكى خالىد ئەۋەندى تر رىق ئەستور بوو، فەرمانىدا لە زىندانەكەشدا چۈرپەلى بېسەرتى و ھەموو رۇزىكىش بە كۇت و زىجىرەوۋە لە كاتى گەرمەى نىۋەرۇدا بېبەن لەسەر شاخ بەرۋوتى لەسەر ئەۋ بەردە گەرمانە پالى خەن و بەردى گەۋرەش لەسەر سكى دابىنن تا پەشىمان دەيئەوۋە بەلئىن ھەركاتىك خالىدىان دەردەكرد بۇ بەر ھەتاۋە گەرمەكە خالىد دەيوت : (الحمد لله الذي اكرمني بالايمن والعزبي لاسلام) واتە : سوپاس بۇ ئەۋ پەرورەدگارەى بە ئىمان رىزى لىنام و بە ئىسلام سەربەرزى كىردم بەخۇا ئەم ھەموو سزاۋ ئەشكەنچەيە ناكاتە يەك ساتى ئاگرى دۇزەخ ئىتر با

سەعیدی باوکم چى لە دەست دیت گەمەرخەمى نەگات من ھەرگیز واز لە دینی خوا ناھێنم ماوەیەکی زۆر خالید لە زینداندا مایەو بەلام تەنھا زیندانی نەبوو بەلکو لەگەڵ کۆت و زنجیرەدا کێفل بە دەستەکانی سەعیدی سەرکردەى بیاباوران بى شەرمانە و نامرۆفانەترین شیوە ئەشکەنجەى دەروونی و جەستەیان دەدا بەلام خالید ئەشکەندەو نازار ئەک لە وورەى دانەبەزاند بەلکو وازی لە دەعوەش نەھێنا ھەر کاتێک براکانی دلیان بۆی دەسووتاو سەریان لێدەدا خالید باسی ئیسلامی بۆ دەکردن و بانگی دەکردن بۆ نیمان ھێنان و ھەمیشە مانای ئەم سروودەى دەووتەوہ:

لەگەڵ زیادبوونی سێدارەو کۆت و زنجیر و بەرپەستا

لەگەڵ ناھى خروشاوی رەش و پرووتانی ژێر دەستا

ھەر دەبى بازووی خوێناوی مەشخەلى قورئان ھەلگرئ

چونکە پێویستە بەردەوام خوێن برژئ بەسەر مەبەستا

بەئى خالید توانی کاریگەری لەسەر براکانی دابنئ و وایان لێبکات ڕێگەى ھەڵاتنى بۆ ئاسان بکەن تا لە نیوہشەویکدا لە زیندان ھەلبئ و خوێ بگەيەنیتە خزمەت پێغەمبەرى خوا ﷺ ھەر بە ڕزگاربوونی خالید لە زیندان ھەردوو براکەشى خۆیان گەياندە خزمەت پێغەمبەرو ﷺ خالیدی برايان ئەوانیش مسوڵمان بوونی خۆیان ڕاگەياند کاتێک سەعیدی باوکیان زانی ھەردوو کۆرەکەى تریشى مسوڵمان بوون و مائیان بەجێھێشتووہ ئەوانیش وا لای پێغەمبەرى خوان ﷺ وتى : من یەکیک لە کەسە دەستڕۆشتووہکانى مەککە ھەرسئ کۆر کەم چوونە ریزی تاقمەکەى موحەمەدوہ و وازیان لە ناینى باب و باپیرانیان ھیناوہ ئیتر چۆن لەرووم بئ لەمەککە دا دانیشم ئیتر پەیمانیدا مەککە بەجئ بەئلیت و بەمال مندالەوہ رویشتن بۆ گوندیک لە نزیک تائیف و تامردن نەگەرايەوہ لەو سات و کاتەشدا پێغەمبەرى خوا ﷺ بۆ ڕزگارکردنى ھەندئ لە ھاوالاتى لە نازارو ئەشکەنجەى سەرانى مەککە ناردنى بۆ حەبەشە ئیتر کۆمەلەیک لە ھاوہلان کۆچیان کرد بۆ حەبەشە و خالیدیش یەکیک بوو لەوانە لەگەڵ ھاوسەرەکەیدا کەناوى ئامینەى کچی خەلەف بوو کۆچیان کردو ماوەى حەفدە ساڵ لە حەبەشە مانەوہ بەکارى دەعوہ و بانگەوازەوہ خەریکبوون بەئى خالید و مال و مندالی لە حەبەشە مانەوہ نەگەرانەوہ تا دواى فەتھى خەیبەر ئەوجا کۆچیان کرد لە حەبەشەوہ بۆ مەدینە بەلام پێغەمبەرى خوا ﷺ لە دەستکەوتى جەنگى ڕزگارکردنى خەیبەر بەشى خالیدی دانا وەک چۆن بەشى بەشداربووانى دانا پاش ماوەیەک پێغەمبەرى خواش ﷺ خالیدی کردە والى یەمەن ھەتا پێغەمبەرى خواش ﷺ کۆچى دواى کرد خالید ھەر والى بوو پاشان گەرايەوہ مەدینە

کاتیکیش جهنگی رۆم دەستی پێکرد خالیدو ئەبان و عەمری بۆ بێشداریان کردو رۆژی زۆر قارەمانانەیان بینی بە تاپەتی عەمر کاتیکی کافرەکان بێنیان زۆر شیرانە شەڕ دەکات و رۆو لە هەر لایەک دەکات دوژمن خۆی پێناگیرێت ناچار بوون یەک تیپی سەر بەخۆیان دانا بۆ شەڕکردن لەگەڵ عەمردا ئێتر عەمر بریندار دەبێت و شمشیریکی بەر سەری دەکەوێت بەلام هەر واز لە هێرش ناهێنێت تا دوژمن زەفەری پێدەبەن و شەهیدی دەکەن پاشان ھاوێلانی دەچنە سەر تەرمەکەیی زیاتر لە سێ برینی نووکی شمشیری پێو دەبێت بەلام خۆینی عەمر و ھاوێلانی بە فەرۆ ناروات و سوپای ئیسلام توانی سەرکردەیی رۆمەکان (سکلاریوس) بکوژن و نزکیەیی دەههزار کوژراو و برینداریان بە دوژمن بە جێ هیشت خالیدو ئەبان بۆ بێشداریانە جەنگەکانی تریشدا ھەموو بێشداربوون تا جەنگی (ئەجنادین) ڕوویدا زۆر پالەوانانە بێشداریانکرد و زۆربەیی زانیان دەلێن ھەردووکیان لەو جەنگەدا شەھید بوون ئەو کەسی خالیدی شەھید کرد پاشان مسوڵمان بوو پرسیار دەکات ئەو پیاوھ کێ یە ؟ دەلێن بۆ چی دەپرسییت؟ ئەویش دەلێ کاتیکی شەھید بوو نووکیکی گەورەم بینی لەلاشەکەپەوھ بەرەو ئاسمان بەرز بووێوھ (زەھەبی) رەحمەتی خۆی لەسەربۆ دەلێت خالیدی کۆری سەعید پیاویکی زۆر قەشەنگ بوو لەجەنگی ئەجنادیندا شەھیدکراوە. (سیر اعلام النبلا- ۲۶۰).^{۳۱۸}

^{۳۱۸} ۱- البداية والنهاية ابن کثیر ۳/۳۱-۳۲.

۲- الإصابة ، ابن حجر ، ۲/۲۰۳.

أصحاب الرسول ، محمود المصري ۲/۲۶۵- ۲۷۰.

۳۲۷. ﴿بەسەرھاتی ئەو ئافرەتەى شووکردنەکەى بانگەوازو مارەبیەکەى ئیسلام بوو﴾

یەكێك لەو ئافرەتانەى كە پێنوووس ناتوانى باسى ھەلۆستە مەردانەگانى بكات (ئوممو سولەیمى كچی مەلحانە) ئوممو سولەیم كە دایكى ئەنەسى كۆرى مالىكە- خاویان ئى پازى بى - ھەر بە ھەلھاتنى تیشكى زۆرىنى ئیسلام بە ئاسمانى شارى مەدینەدا بە تاییبەتى پاش ھیجرەتى یەكەم سەفرو بانگەوازی ئیسلام موصەبى كۆرى عومەیر - خاوى ئى پازى بى - دلى بە نوورى ئیمان پرووناك بوویەوھو مسوئمان بوو ھەر بە مسوئمان بوونی كەوتە بانگکردنى ھاوسەرەكەى (مالىكى كۆرى نە ضر) بەلام مالىك نەك ھەر مسوئمان نەبوو بەلگۆ ھەولێ زۆرى دەدا تا (ئوممو سولەیم) لە ئیسلام پەشیمان بكاتەو بەلام ئوممو سولەیم بەشیومیەكى زۆر خەكىمانە بەردەوامبوو لەبانگکردنى و دەمىوت : تۆ چۆن بتيك دەپەرستى كە دارتاشەكان لە دار دروستیان كردووھ ئیتەر دایكى ئەنەس لەگەل بانگکردنى ھاوسەرەكەیدا ھەولیدەدا ئەنەسى كۆرىشى لەسەر ئیمان و عەقیدە پەرورەدە بكات بۆیە مێردەكەى پێى دەلێت : سەر لە كۆرەكەم مەشیوینەو بەرھەو خراپەى مەبە دایكى ئەنەسیش دەلێت : من عەقیدەى تەوھیدی فێر دەكەم دەیخەمە سەر رێگای راست ئیتەر مالىكى ھاوسەرى نەیتوانى لەگەلێا بژى بە رەق ھەلئساوى بەرھەو شام بەرپێكەوت ھەر لەوئى لەلایەن چەند ناحەزێكەو دەكوژرێت و ھەر لەوئیش بەخاك دەسپێردرێت كاتێك ھەوالى كوژرانى دەگاتەو دایكى ئەنەس زۆر دلگران دەبێت كە بەكافرى سەرى نایەوھو ئیمانى نەھێنا ئیتەر ئەنەسى كۆرى گەورە بوو دایكى بپاریدا نەزرى كرد ھەمیشە لە خزمەتى پێغەمبەرى خوا ﷺ بێت، بۆیە ئەنەس تا ماوێ دەسال واتە : تا كۆچى داوى پێغەمبەر ﷺ ھەر لە خزمەتیدا بوو لەلایەكى ترمەو كاتێك بپاوا مافوولۆ گەورە بپاوانى شارى مەدینە بیستیان كە (ئوممو سولەیم) بێوژن كەوتووھ ناردیانە خوازبێنى یەكێك لەوانەش ئەبو تەلحەبوو پێش ئەوێ مسوئمان ببى كاتێك خوازبێنى كرد (ئوممو سولەیم) پێى وت : بپاوى وەك تۆ داواى رەت ناكړیتەوھ بەلام تۆ كافرى و من مسوئمانم لەبەرئەوھ ناتوانم ئیسلام رێگەم نادات شووت پى بكەم ئەگەر مسوئمان ببیت شووت پى دەكەم و مارمێەكەشم تەنھا مسوئمان بوونتە و ھىچى ترم ناوێت ئینجا وتى : بپاوى وەك تۆ چۆن بىر ناكاتەوھ ئاخىر تۆ بتيك دەپەرستى لە دار دروستكراوھ ئەگەر سەرما تینت بۆ بێنى دەیسوتینیت و دەبێتە خوڵەمیش وا نییە؟ ئەبو تەلحە وتى بەللى وتى ئیتەر چۆن شەرم ناكەیت كەشتى وا

دەپەرستیت؟ ئەى بۆ خوايەك كە دروستى كردوویت و ئەو هەموو نازو نىعمەتەى پىغەمبەرستىت نایەپەرستیت؟ ئیتر دواى ماویەك وتووێژ راگۆڕینەوه ئەبو تەلحە وتى : (اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله) ئیتر ئوموسولەیم بە ئەنەسى كۆرى وت : لەگەڵ ئەبو تەلحە برۆ مارەم بپرەو مارەییەكەشم تەنها ئیسلامە كە ئەبو تەلحە هەلبێزاردوو. ^{٣١٩}

ئیتر ئەبو تەلحەو ئوموسولەیم بوون بە نموونەى ژن و پیاوی خاوەن پەيام و پەرورەدەگراوى قورئان و هەلوێستەگانىان تەعبیری لە بیرو باوەڕەکیان دەکرد بۆیە ئەبو تەلحە بەشداری هەموو جەنگ و غەزاكانى دەکردو لە غەزای حونەیندا تەنها خۆى زیاتر لە بیست چەكدارى هیرشكارى بۆ باوەڕانى گوشت ئەو دوو برۆدارە هەموو ژيانى خۆیان تەرخانکردبوو بۆ خزمەتى ئیسلام و پەيامە پیرۆزەكەى پاش ماویەك خۆى پەرورەدگار كۆپىكى پىغەمبەرستى كە زۆر خوشیان دەویست نازناوى (أبا عومەر) بوو پىغەمبەرى خواش ﷺ زۆرجار یارى لەگەڵ دەکردو دەیدواند ئەبا عومەر بەئەندەمەكى هەبوو پێى دەوترا (نوغەیر) پىغەمبەرى خوا ﷺ كە تووشى ئەبا عومەر دەبوو پرسیارى بەئەندەمەكى لێدەکردو دەستى بە سەرىدا دەهێناو دەیفەرموو (يا أبا عمير ما فعل النخیر؟) واتە : ئەبا عومەر نوغەیر چیکرد؟ ماویەكى پێچوو ئەبا عومەر نەخۆش دەكەوێت ئەبو تەلحە زۆر پەرۆشى بوو رۆژێك ئەبو تەلحە لەمال دەردەچێت (ئەبا عومەر) كۆچى دواى دەكات ئیتر ئوموسولەیم خۆى دەیشوات و كفن و دفنى دەكات و بۆنى خۆشى پێوه دەكات و لەگۆشەیهكى ژوورەكەدا شتیك دەدات بە سەرىداو بەمالو مندالی دەلێت : كەس هەوالى مردنى ئەبا عومەر بە باوكى نەدات تا خۆم پێى دەلێم ئیوارە ئەبو تەلحە دەگەرێتەوه هەوالى ئەبا عومەر دەپرسیت دایكى دەلێت : زۆر باشە خەویكى لێكەوتبوو قەد خەوى وا خۆشى لێنەكەوتوو ئیتر نان و خواردن ئامادە دەكات و كاتى نووستنیش خۆى بۆ هاوسەرەكەى ئامادە دەكات و سەرجێى ئەنجام دەدەن و سەینى بە ئەبو تەلحە دەلێت تۆچى دەلێت ئەگەر دراوسێیهك شتیكى لە دراوسێكەیان خواست و پاشان خاوەن شتەك داواى كردەوه نایا بۆى هەیه نەیداتەوه یان نكۆلى تێدا بكات؟ ئەبو تەلحە دەلێ : كارێكى خراپى كردوو بەداشتى چاكەشى نادریتەوه ئینجا ئوموسولەیم دەلێت : دەى ئەبا عومەریش لاى تۆ ئەمانەت بوو خۆى گەوره پێى بەخشیبووین ئیستا لێى وەرگرتینەوه دەبرۆ بەخاكى بسپێرەو تەسلىمى پەرورەدگارى بكە ئیتر ئەبو تەلحە یەكسەر هەوالەكە بە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەدات پىغەمبەرى خواش ﷺ فەرمووى (اللهم بارك لهما فى

لیلتھما) واتە (پەرورەدگار! فەرۆ بەرمکت بپرژێنە بەسەر ئەمشەویاندا) نیتەر ھەر ئەو شەو
خوای بەرەکەتیان بەسەردا دەرژێنی و سکی پەر دەبیئت پاش تەواوبوونی کاتەکەى خوا کۆرپکیان
پێ دەبەخشێت و ئومموسولەیم بە ئەنەسدا دەنیرێت بۆ خزمەتى پیغمبەر ﷺ و چەند
دەنگە خورمایەکیش دەنیرێت پیغمبەر ﷺ منداڵەکەى لیوێردەگرێت و دەفەرموێت : هیچی
لەگەڵدايە دەلی بەئی چەند دەنگە خورمایەکی لەگەڵدايە نیتەر پیغمبەر ﷺ خورماکە
دەجوێت و دەیات لە مەلاشوی منداڵەکەو ناویشی دەنیت عەبدوللا. ٣٢٠

ئینجا ئیمامی بوخاری لە ئیبن عویەینەو دەگێرێتەو لە پیاویکی ئەنصارو دەنیت : نۆ
کۆرپ ئەو عەبدوللايەم بینی ھەموویان قورئان خوێنبوون شایانی باسە ئەو کەلە ئافرمتە
شۆخە کەم وێنە جگە لە بانگەوازکردنی لە زۆربەى غەزاکانیشدا بەشداربوو لەگەڵ
پیغمبەرى خوادا ﷺ بۆیە ئەنەس - خۆی ئی رازی بێ - دەگێرێتەو دەنیت لە جەنگی
ئوحدودا عائیشەو ئومموسولەیم بینی بالیان لێھەلانیبوو کوندە ئاویان لەسەر پشت ھەلگرتبوو
دیان ھێنان بۆ موحاہیدان و دەیانکرد بە دەمیانەو کە تەواو دەبوو دەچوون ئاوی تریان
دەھێنايەو. ٣٢١

ھەروەھا ئەنەس دەگێرێتەو دەلی ئومموسولەیم لەجەنگی حونەیندا خەنجەرێکی
پێبوو لە پشتی بەستبوو لە کاتیکیا بە عەبدوللا وەسکی پێبوو کاتیکی ئەبو تەلحە
خەنجەرەکەى بە قەدیو بینی چوو بە پیغمبەرى خۆی ﷺ وت : پیغمبەرى خواش ﷺ
بە زەردەخەنەو فەرمووی : ئەى ئومموسولەیم ئەم خەنجەرەت بۆ چیە ؟ لە وەلامدا وتی :
ئەگەر موشریکیک لێم نزیک بوویو بەم خەنجەرە زکی دەدرم ھەروەھا شەری ئەو کەسانەى
پێ دەکەم ، کە رادەکەن و بەجێت دەھێلن ھەروەک شەری ئەو دوژمنانەى خۆی پێدەکەم کە
شەری تۆ دەکەن شایەتى باسە ئومموسولەیم ھەر تەنھا موحاہیدە نەبوو بەئکو گرنگی زۆری
بە زانست داوھو چوار دە فەرموودەى رىوایەت کردووە ھەروەھا کۆمەلێ لە ھاوہلان
فەرموودەیان لێبوو رىوات کردووە لەوانە ئەنەسى کۆرپ و عەبدوللاى کۆرپ عەباس و
عەمرى کۆرپ عاص و عەبدولرەحمانى کۆرپ عەوف و زیدی کۆرپ سابت ئەبو ھورەیرە -
خۆی ئی رازی بێ ، دەگێرێتەو پیاویک ھاتە خزمەتى پیغمبەر ﷺ و وتی : ئەى پیغمبەرى

٣٢٠ رواہ البخاری ٥٤٧٠، ومسلم ٢١٤٤، وأحمد ١٨١/٣

٣٢١ رواہ البخاری

خو ﷺ برسپەتى تىنى بۇ ھىناوم پىغەمبەرى خواش ﷺ ناردى بۇلاى خىزانەكانى تا خواردنى بۇ ئامادە بىكەن بەلام كەسيان ھىچيان نەبوو ئىتر پىغەمبەرى خوا پرووى كرده ئامادىبووان و فەرمووى (الا رجل يضفه الليلة يرحمه الله) واتە : رەحمەتى خوا لەو پياوھى نەمشەو ئەم پياوھ بەرئىتەوھ پياوئىك لە ئەنصارەكان كە ئەبو تەلجەى ھاوسەرى ئومموسولەيم بوو دەياتەوھ بۇ مائەوھ بەلام لە مائەوھ خواردنىكى كەمى مىندالەكان نەبى ھىچيان نابىت بۇيە لەگەل ئومموسولەيم بەرنامەيەك دادەنن بەمشۆمىيە سەرھتا مىندالەكان بخەوئىنن و پاشان خواردن بەرئىت بۇ ميانەكەو كاتى نان خواردن چراكە بكوژئىتەوھ تا ئەبو تەلجە نەبىنئىت كەنان دەخوات و وابزانئى لەگەلئىدا نان دەخوات ئىتر ئومموسولەيم بەو شۆمىيەى بەرنامەيەكى دانابوو ئەنجامى دەدات ميانەكە نان دەخوات خۇشيان و بەمىندالەكانىشەوھ بە برسپەتى سەر دەنيئەوھ بۇ سبەينئى كە ئە بو تەلجە بە خزمەتى پىغەمبەر ﷺ دەگات پىغەمبەر ﷺ دەفەرموئىت :

(لقد عجب الله من فلان وفلان) رواه البخارى - پاشان خواى گەورە ئەم ئايەتەى ناردە خوارەوھ (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ) الحشر ۹ ، واتە ئەو بپروا دارانە فەزلى بپروا دارانى تر دەدەن. بەسەرخۇياندا ھەرچەند خۇيان زۆر ھەزارو نەدارىشن شايانى ئاماژە بۇ كەردنە پىغەمبەرى خوا ﷺ سەرى ئى دەدا لە مائەوھ جارىكيان پىغەمبەرى خوا ﷺ سەرى لىدەداو ھەر لەمالياندا نوئىزى سوننەت دەگات و بە ئومموسولەيم دەفەرموئىت: (ئومموسولەيم) كە نوئىزە فەرزەمكانات كەرد لە پاش نوئىزەكان (ايە الكرسى) بخوئىنەو پاشان سى و سى جارى بلى (سبحان الله) و سى و سى جارى (الحمد لله) و سى و سى جارى (الله أكبر) بىكە پاشان لە خوا بپارىرەوھ ولامت دەدرئىتەوھ پىت دەوترئىت بەلئى بەلئى. ^{۳۲۲}

۳۲۲- ۱- رواه مسلم والبخاري و أبو يعلى.

۲- صفة الصفوة ابن الجوزي ۴۶/۲- ۴۹.

۳- مجلة الربية الإسلامية الحدود (۹) سنة ۳۵ آب ۲۰۰۲

۴- رياض الصالحين، تحقيق عبدالعزيز رباح أحمد يوسف الدقاق

۵- نساء في حياة الرسول ﷺ نجوى عبدالعزيز ص ۷۳-۷۵.

۳۲۸. ﴿بەسەرھاتی میقدادی کۆری ئەسودو ھاوڕیکانی لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ﴾

لە ھاوھەلی بەرپێز میقدادی کۆری ئەسودەو- رەزای خۆی ئی بێ - دەگێرێوە وە
ووتویەتی : من و دوو ھاوڕێم لە برسان چاومان کزو گوێمان گران بوویو داوای ھاوکاریمان لە
صەحابەکان کرد کە ھەندیک خۆراکمان بدەن بەلام ئەوانیش ھەرەکو ئێمە ھەزارو نەدار
بوون بۆیە کەسمان دەست نەکەوت کە ھاوکاریمان بکات و شتیکیان بدات بێخۆین بۆیە
جووینە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ باسمان کرد کە برسێتی کاری کردووەتە سەر بینینی
چاوەکانمان و بیستنی گوێکانمان و حالمان خراپە بەلکو شتیکیان بێ ببەخسی ئەویش فەرمووی
لێکردين بۆمالی خۆیان و کە جوینە مائی پێغەمبەر ﷺ سێ بزنی ئی بوو کە گوانیان پەر لە
شیر بوو پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ئەی میقداد ھەرسێ بزەنکە بدۆشەو شیرمەکیان بکە
بە جوار بەشەوە منیش وەکو ئێوە برسیم و میقداد دەلالت : لە خۆشیاندا ھەر خێرا ھەرسێ
بزەنکەم دۆشی و شیرمەکم لە مەنجهلێک کردو پاشان جوار پەرداخم ھێناو بەیەکسانی کردمە
ناویانەو پێغەمبەری خوا ﷺ پەرداخێک و من پەرداخێک و دوو ھاوھەلەکی تریش یەکی
پەرداخێک من و دوو ھاوھەلەکم بەشە شیری خۆمان خواردەو بە تەواوەتی تێرمان خواردەو
و ئاسوودەییەک بەھەناوماندا ھات لەو کاتەدا کەسێک ھات بە شوێن پێغەمبەری خوادا ﷺ
بانگی کرد بۆ کاریکی پێویست بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ فریانەکەوت بەشە شیرمەکی خۆی
بخواوەو شەو بەشیکی رویشت و پێغەمبەری خوا ھەر نەھاتەو لەدلی خۆمدا ووتم : بەخوا
دیارە پێغەمبەری خوا لە مائیک لای داووە ئیستا تێری خواردووە بێشتەو بۆ مائەو پێویستی
بەو شیرە نیە بۆیە ھەستام بەشە شیرمەکی ئەویشم خواردەو ھەر ئەوھندە لە خواردنەو
شیرمەکە بوومەو نێر شەیتان دەستی کرد بەدەلە راوکی بۆم و پێی دەوتم : نای چیت کرد نایە
بەشە شیرمەکی موحەممەد خواردەو؟ ئیستا دیتەو زۆری برسێو بە تەمای ئەو بەشە
شیرمەتی بەلام کە زانی بەشەکی خوراوەتەو نێر بە ھیلاک دمچی چونکە دوووعات ئی دەکات

و بەم شیومیە مان وێرانی دونیاو قیامەت دەلیت : هەردوو ھاریکەم خەوتن بەلام من لە داخان نەخەوتم جل و بەرگەکەم ئەوەندە کۆن بوو ئەوەندە کورت بوو بۆوە لە دپاوی و پینەکردن ئەگەر سەری خۆم پێ دادەپۆشی ئەوا تا ئەزۆم دەرەکەوت ئەگەر ھاجم پێ دادەپۆشی ئەوا سەرم دەرەکەوت بەخەمو خەفەتەووە دانیشتبوووم کاتیکی زانی پێغەمبەری خوا ﷺ ھاتەو چوووە لای پەرداخە شیرەکەپەووە بەلام تەماشای کرد شیری تێدا نەماوەو خوراووتەووە بۆیە هەردوو دەستی موبارەکی بەرزکردنەووە بۆ ئاسمان لە دلی خۆمدا وتم : ئەی ھاوار بەمالم بەخوا ئیستا دووعام لێدەکات و بەھیلاک دەچم بەلام نا ئەووە پێغەمبەری رەحمەتەو وشەیی زەحمەت بەدەمی پیرۆزیدا نایەت، میقداد وتی گوێم شل کرد تا بزاتم لە دوو عاکەیدا چی دەفەرمویت : گوێم ئی بوو فەرمووی : (اللهم اطلع من اطعمني واسق من سقاني) واتە : خوای گەورە خۆراک بەدیتە ئەو کەسەیی کە خۆراکم دەدات و ئەو کەسەش تێراو بکەیی کەمن تێراو دەکات میقداد وتی کە گوێم لەم دووعایە بوو ئەو ھەلەم فۆستەووە لەجیگایەکەم ھاتە دەرەو و رام کرد چەقۆم برد یەکی لەو سێ بزە کامیان زۆر قەلەووە سەری بێرم و پێغەمبەری خوای ﷺ پێی تێر بکەم ھەرچەندە ھی خۆم نەبوون بەلام و وتم با ئەو دووعایەیی پێغەمبەری خوام لە دەست نەچیت دواتر ھەرچۆن بوووە نرخیی بزەکە ھەر پەیدا دەکەم بەلام سوپاس بۆخوای گەورە کە جووم چی ببینم وا گوانیان خەریکە لە شیردا دمتەقیت، بێرم کردەووە باشە ھەپوان ئیوار بدۆشری چۆن بەو خێرایە گوانی پێ دەبیتەووە لە شیر؟ میقداد فەرمووی تەماشام کرد مەنجهلێکی زۆر گەورە دیاربوو کەلەبەر گەورەیی ھەرگیز شیریان تێدا نەدۆشی بوو ئەو مەنجهلە گەورەبەم بردوو (فجعلت فيه حتى علتہ رغوة) دەستم کرد بە دۆشین ھەتا کەف سەر مەنجهلەکە کەوت بەلێ ئەو مەنجهلە گەورە پێ لە شیرەم بردە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی (اشربتم شرايكم الليلة) ؟ واتە ئایا شیرەکی ئیوارمەتان خواردەووە؟ میقداد دەلیت : خۆم لە وەلامەکەیی دزیەووە وتم : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ شیرەکە بخۆرەووە خواردیەووە سێ جار وتم قوربان ئەم جارەش بخۆرەووە ئەم جارەش بخۆرەووە پێغەمبەری خوا ﷺ سێ جارەکە خواردیەووە ھەتا تێری خواردەووە ئیتەر کە زانییم

دووعاىەكەم مسۆگەرکرد (ضحكت حتى ألقيت إلى الأرض من الضحك) لە خوشيا دەستم کرد بە پېگەنن هەتا ئەوەندە بى کەنیم بە پشتا کەوتە سەر زەوى پېغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى (إحدى سؤاتك يا مقداد) ئەمەش يەكێك لە گالتەو گەپ و بەزمەكانتە ئەى مىقداد ئەم پېگەننەت بى ھۇ نىە جیت کردووہ بۆم بگێرەرەوہ منیش جى پروى دابوو بۆم گێرپاەوہ پېغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى: (هذه بركة ما هذه إلا رحمة من الله) فەرمووى ئەمە بەرەكەتە بەراستى پېروونەوہى گوانى ئەو بزەنە لەو ھەموو شىرە زۆرە لەكاتىكدا كە ئىوارە دۇشراوہ غەيرى رەحمەتى خوا نەبىت ھىچى تر نىە بەرەكەتەكەى كرده بەرەكەتى خواى گەرە نەیفەرموو ئەوہ بەرەكەتى دوو عاى من بوو پاشان فەرمووى : ئەى باشە بۆجى ئەو دوو ھاوہلەشمان خەبەر نەکردوہ تا ئەوانیش لەوہى ئىمە خواردمانەوہ بخۆنەوہ مىقداد دەلێت : وتم : سویند بەو خواىەى كە تۆى کردووہ بە پېغەمبەرى ھەق و راست گویم بەوہ نەداوہ كى لىى خواردوووتەو كى لىى نەخواردوووتەوہ دواى ئەوہى دووعاى تۆم مسۆگەر کردو لەو بەرەكەتە بەر منیش كەوت واتە : لە خوشيان لە بیرم چوو ھەلىان سێنم.^{۳۲۳}

۲۲۹. ﴿پياوھ ئەعرابىيەكە كە گوى بىستى فەرمايشتەكەى پىغمبەر ﷺ بوو بەتەواوى دۇنيا بوو﴾

رۇۋىك لە رۇۋان لەرشمائىكى غەرمىدا لە بىاباندا ئافرىتىك ھاوار دەكات مىندالى دىبىت زياتر ئازارى مىندال بوونەكە زىاد بوو ھەتا گەيشتە ئەوپەرى ئازارمەكە و مىندالەكە بوو بەلام مىندالەكە رەش پىست بوو كابرا سەيرى خۇى كرىدى سەيرى ئافرىتەكەى كرىد وا سەير دەكات ھەردوكيان سېى پىستىن بۇيە سەرى سورما ئەى چۆن ئەم مىندالە رەش پىستە بۇيە شەپتان دوو دلى خستە دلىمە لەوانەيە ئەم مىندالە لەتۆ نەبىت لەوانەيە كابرايەكى رەش پىست داوین پىسى لەگەل دا كرىبىت ئەم مىندالە لەووە بوبىت لەوانەيە كابرا بۇ تىكچون دەجىت بۇيە كاروانى كرىد بۇ شارى مەدىنە ھەتا چووە خزمەت پىغمبەر ﷺ و مەھەندىك ھاوەلانىشى لە خزمەت دا بوون كابرا وتى ئەى پىغمبەرى خوا ﷺ خىزانەكەم لە ژىر نىكاحى مىندا مىندالىكى رەش پىستى بوو ئەمەش لەرەگەز و تىرەمان ھەرگىز رەش پىستمان تىادا نەبوو پىغمبەر ﷺ سەيرى كرىد و روانى بۇى زانى دوو دلى ھەيە لە مىندالەكەى پىغمبەر ﷺ دەيتوانى نامۇزگارىەكى رىك و پىكى بكات مە ھەردەم گومانى باش بە خەلگەنى تر بەرىت گوناھ و تاوان نەداتە پال ژنەكەى خۇى بەبى ھىچ زانىريەك بەلام پىغمبەر ﷺ دەيەوئ ھەلسوكەوتىكى واى لەگەل بكات چارسەرىك بىت لەشپوزىكى تر بەووى وىستى ئەم كابرايە خۇى بەخۇى ئەم كىشەيەى خۇى چارسەر بكات بۇيە پىغمبەر ﷺ ئەوونەى بۇ دەھىنىتەو پەشپومەكە وەلامەكەى ئى نرىك بىتەو پەى پىغمبەر ﷺ تەماشى كابراى كرىد شوئەوارى لا دىى پىوەبوو لە ھەمان كاتدا ھەمووى جۆرە ھزرىك بە مىشك و ھۇشيدا دىت دەربارەى ئافرىتەكەى پىغمبەر ﷺ پىى فەرموو : ئايا خاوەن حوشترىت؟ كابرا وتى : بەلى پىغمبەر ﷺ رەگەزەكانيان چۆنە؟ وتى : سوورن پىغمبەر ﷺ ئايا رەشيان تىدايە؟ كابرا وتى : نەخىر پىغمبەر ﷺ ئايا لەناوایاندا نىە رەنگى رەش و سېى تىكەل بوو بىت؟ كابرا بەلى پىغمبەرى ﷺ ئەى بۇچى ئەمە ھەيە؟ وەك ئەووى پىغمبەر ﷺ پىى فەرمووئىت مادام ھەموو حوشترەكان بە نىرومى سوورن ھىچ رەنگىكان تىادا نىە بىجگە لە سوور ئەى چۆن و بۇچى بەجگە حوشترى رەش بە سوورو سوور بە رەش تىايدا دەبىت رەنگەكەى جىاوازە لە رەنگى نىرو مى كابرا ھەندىك بىرو تىارمانى كرىد لە پاشاندا وتى : لەوانەيە لەباو باپىرپانەو ئەم جۆرە رەنگانە ھەبىت ھەر بۇيە ئەم بىچووش چووتە سەر باو باپىرانىان بۇيە تىادا

دەرگەوت پېغەمبەر ﷺ قەرموۋى: لەوانەيە. مىندالەكەي تۆش لەباو باپىرانتان تۆيان خىزانەكەت رەش پېستى تىادا بوو بى.^{۳۲۴}

كاپرا ئەم دەلامەي پېغەمبەرى گۆي ئى بوو ھەندىك بىر كىرەنەۋەي كىردو ھىزىر ھەمان ھىزىر خۇيەتى بۆيە دىنىابوو رازىش بوو بە دەلامەكەي پېغەمبەر ﷺ بۆيە گەرايەۋە بۆلەي ئافرىت و مىندالەكەي خۇي.

۳۳۰. ﴿پېغەمبەر ﷺ داۋكارىيەكانى ھۆزى شە قىيى رەت كىردەۋە﴾

كاتىك ئىسلام سەرى ھەلدا ھۆزەكان نوپنەريان دەھاتنە لاي پېغەمبەر ﷺ لەوانە ۋەھدى شە قىيى بوو چەند كەسنىك بوون كاتىك ھاتنە لاي پېغەمبەر بىردىنى بۆ مىزگەوت بۆ ئەۋەي گۆي بېستى قورئان بىن ئەۋان پىرسىياري پىباو زىناو ئارمەقيان كىرد قەرموۋى: ئەمانە ھەموو ھەرامىن بىتىكىيان ھەببو ناۋى (الربى) بوو (الطاغىيە) زۆر لىيى دىمىترسان پېغەمبەر ﷺ قەرموۋى بېشىكىن ووتيان ئىمە لەباو باپىرانتانەۋە بۆمان ماۋمەۋە تەنھا سى سال باپىمىنەتەۋە؟ پېغەمبەر ﷺ قەرموۋى نەخىر چۈنكە ئەۋە بىرو باۋەرەۋە تەنازۋول كىرد تىايدا ھەرگىز نابىت بۆيە عومەر وتى: ئەۋە بىتە لەچى دىمىترس؟ ووتيان: ئىمە بۆلەي تۆ نەھاتۋىن ئەي عومەر ئەۋەش بى دىنگ بوو وتيان: بۆ دوۋسال؟ قەرموۋى: نەخىر ووتيان: بۆ يەك سال قەرموۋى نەخىر ووتيان تەنھا بۆ مانگىك قەرموۋى نەخىر كاتىك زانىيان ئەمە بىرو باۋەرەۋە ئىسلام بەبى بىرو باۋەر ھىچ سوۋىتىكى نىيە دابەزىن وتيان: تۆ خۇت بىرو خىنە ئەي پېغەمبەرى خوا قەرموۋى مىن كەسنىك دىمىترم ئەم ئىشەتان بۆ بىكات كاتىك ھاتنەۋە بۆ لاي ھۆزەكەي خۇيان ئەۋان مىسۋلمان بوون بەلام ترسىيان ھەرمابوو لە بىتەكەي خۇيان بۆيە موغىرەۋە چەند ھاۋەلىك چوون بۆ روۋخاندن و شكاندىنى بىتەكە موغىرە وتى: ئىستا ھەموو ھۆزەكانى شە قىيى بە پىكەنەن دەخەم؟ كاتىك چەك و شىتىكى بەدەستەۋە گىرت چوۋ لە بىتەكەي دا خۇي بوراندەۋە ھەندىك لافافىرى بەخۇي كىرد ئەۋانىش لە دوۋرەۋە سەپىريان دەكىرد ووتيان: تەۋاۋكەس ناتۋانى ئەۋە بىنە بروخىننى بەلام موغىرە ھەستايەۋەۋە بەرد بە بەرد ھەمۋى لەسەر يەك لادا وتى: ئەۋە بىتە ھىچ سوۋدو زىيانى بۆ ئىۋە نىيە.^{۳۲۵}

^{۳۲۴} رواه مسلم وابن ماجه واللفظ لابن ماجه.

^{۳۲۵} استمع بحالک - چىز لە زىيانى خۇت ۋەرگەرە نوۋمىنى دىكۆر موحەممەد عەرىفى ۋەرگىترانى ئەبىركىر تولىق ،

٣٢١. ﴿مُسَوِّلَمَانَن تَوَوَرَبوون لَه هه ئسوكهوتى پياوه دهشته كيه كه﴾

كاتێك كابراییهكی دهشتهكی كهسیکیان كوشتبوو بۆ خوین ، و فیدییهكهی هاته خزمهتی پيغمبەر ﷺ بۆ ئهوهی یارمهتی بدات بۆ كۆمهك كردنی لهسهر خوین دانیهكهی بۆیه پيغمبەر ﷺ ههندیك شتی پێی بهخشی له پاشاندا وهك دئنهواپیهك فهرمووی چاكهمان لهگهڵ كردی یان چۆن؟ ئهویش وتی : نهچاكهت كرد نه جیگهی بۆ گرتم ههندی له مسوئلیمان توورهبوون خهريكبوو بۆی ههستن بهلام پيغمبەر ﷺ ئاماژهی بۆ كردن كه نهكهن ههستن بۆ ئیدانی كابرایی دهشتهكی له پاشاندا پيغمبەر ﷺ ههستایهوه چوووه مالهوه ههندیك شتی لهوێشدا دهست كهوت بانگی كابرایی دهشتهكی كرد فهرمووی تۆ هاتی بۆلای ئیمه داوات ئی گردین ئیمه ههندیكمان پێ بهخشیت تۆ یش ئهوت وت كهوتت ئیستاش ئهومندهی تۆم لهمالی خۆم بۆ هیناوی كابرایش وتی: بهئێ باشهو خوا خیرت بنووسی كه چاكترین كهس و كاری بۆ ئیمه پيغمبەر ﷺ ئهم سوپاس كردنهی كابرایی لهلا باش بوو بۆیه لهوه ترسا له دلی هاوهلاندنا شتیك مابیت نهوهكو له جیگایهكدا بیبینن و ناحهزی رقییان ئی بیتهوه بۆیه به كابرایی دهشتهكی فهرموو: ئهوهی لهلای من دمیلتیت ئهوا لهناو هاوهلاندنا بیلتیرهوه بۆیه كابرایی دهشتهكی هاته ناو هاوهلان به پيغمبهری ﷺ وت : خوا خیرت بنووسی تۆ چاكترین كهس و كاری بۆ ئیمه بۆیه كابرایی خهريك دهبی دهرچێ و بگهڕێتهوه پيغمبەر ﷺ وویستی وانهیهكی تهكنیکی سهرنج راكێشانی دلان به ئهوان بدات بۆیه فهرمووی : نموونهی من و ئهو كابراییه دهشتهكیه وهك نموونهی كابراییهك وایه خوشترهكهی لهدهستدا رابكات خهلكیش شوینی بكهون خوشترهكیش زیاتر بترسی و غاردانی تیژتر بكات بۆیه كابرایی بهخهلكی دهلت: ئهی خهلكینه لیم گهڕێن خوشتری خۆمهو دهمانم چۆن دمیگێرمهوه ههندیك خواردنی بۆ ناماده دهكات لهسهرخۆ بۆی دهروات خوشترهكیش خاومنهكهی خۆی دهناسیتهوهو بهرمو خواردنهكهی دهگهڕێتهوه ههتا جلّهوی بهدهستهوه دهگرت و سواری دهبیئت به لهسهر خۆپیهوه نهگهڕ ئیوه بهقسهی كابرایی دهشتكیتان بگردایه وهك ئهوهی ئهو وتی ئهوا ئهویش دهچوووه ناگری دۆزهخهوه بهوهی پهشیمان دهبۆوه له ناین و به كافرێ دهمرد.

٣٢٦

۳۲۲. ﴿ئەگەر ھاوێلان تورە بکړن خوای گەوره توورە دەبی﴾

ئەبو سوفیان تێبەری بەلای سەلمان و سوهەیب و بیلالدا ووتیان: شمشیری خوا جیی خۆی نەگرت لە گەردنی دوژمنی خوادا ئەبۆبەکر کە لەوێدا بوو پێی وتن: ئەم ووتەیه بەرپیش سپی و گەوره پیاوی قورمیش دەلێن؟ دوايی کە ئەبۆبەکر ھاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ ھەوالەکە ی پێ گەیاند ئەویش فەرمووی: ئەبۆبەکر دوورنێ ئەوانت زویر کردیی ئەگەر تۆ زویرت کردبێ بەراستی خوات زویر کردووە ئەبۆبەکر ھاتووە بۆلایان و وتی: براکانم خۆ زویرم نەکردوون؟ ووتیان: نەخێر برا خوا لێت خۆش بێت. ^{۳۲۷}

۳۲۳. ﴿دوا کاری عەرەبە دەشتیەکیەکە وەك داواکاریەکە ی پیرەژنەکە ی بەنی ئیسرائیل نەبوو﴾

رۆژێک پێغەمبەر ﷺ دەبێت بەمیوانی عەرەبیکی دەشتەکی زۆر رێز لە پێغەمبەر ﷺ دەگریت و خزمەتی دەکات ئەویش پێی دەفەرموێ: چیت دەوێ داواکە کابرا وتی ئەی نێردراوی خوا خوشترێک بە پێداویستیەکانیەو وە بزنێک کە خیزانم بیدۆشی ئەمە ی دووچار دووبارە کردووە پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموو: نەت توانی وەك پیرەژنەکە ی بەنی ئیسرائیل بێت ھاوێلان ووتیان: ئەی نێردراوی خوا پیرەژنەکە ی بەنی ئیسرائیل چی یە ؟ فەرمووی: کاتێک موسا - سەلامی خوای ئی بێت - ویستی لەگەڵ بەنی ئیسرائیلدا شەو دەرچێ رێ ی ئی تێک چوو زانایانی بەنی ئیسرائیل ووتیان: ڕەنگە حیکمەتی تیا بێت وون بووین و ڕێمان ئی تێک چوووە بۆ ئەوێ کە ھەر خۆمان نەرۆین و دەمانەوێ پێت بڵێین کە یوسف پێغەمبەر - سەلامی خوای لەسەربێ - پەیمانی ئی وەرگرتووین کە ئەگەر لە میسر دەرچووین لاشە ی ئەویش لەگەڵ خۆمان ببەین موسا- سەلامی - خوای لەسەربێ فەرمووی کامتان دەزانن قەبری یوسف لە کوێ یە ؟ ووتیان: تەنھا پیرێژنێکی بەنی ئیسرائیل دەزانن قەبری یوسف لە کوێ یە ناردی بەدوای داو کە ھات پێی فەرموو: قەبری یوسفم پێ نیشان بدە وتی: بەخوا پێشانت نادەم ھەتا وەکو نەبمە ھاوێلان بە ھەشتدا ئەویش پێی ناخۆش بوو ڕەنگە لەبەر ئەوەی کە ئەو داوايە ی بۆ چووێ بە ھەشت بە دەست ئەو نیە یان لەبەر ئەوەی کە ئەو

بەرسىيارەى بۇ پېشانىدانى قەمىرەكەى ئەو دەنىيى و ئەومىندە گەورمىيە بەرامبەر بەھەشت بىي ؟
خوای گەورە سىروشتى بۇ نارد كە پەيمانى بەھەشتى بەدەرى كە پەيمانى چوونە بەھەشت و
ھاوەلىتى دايە ئەویش شونىكى پېشانىدان كە ناوى تيا وىستابوو ووتى : ناوەكە لایەن كە لایان
بەرد ووتى : دەى ئىرە ھەلکەن كە ھەلىان كەند لاشەى پېغەمبەر یوسف – سەلامى خوای ئى
بى – دەركەوت لاشەكەى ھىچ تىك نەچووبوو كە دەریان ھىنا دەردەوشایەووە رېگای بەو شەوہ
بۇ رووناك كەردنەووە رى ئى خوایان دۆزیووە.^{۳۲۸} دەلىن لاشەى یوسف و موسا- سەلامى خوایان
ئى بى – لە ھەلەستىن نىزراون.

۳۲۴. ﴿ جەریر جەلەكەى پېغەمبەرى ﷺ ماچ كەرد ﴾

رۆژىك ھاوەلىك كە ناوى جەریر بوو ھات بۇ مەجلىسى پېغەمبەر ﷺ لەبەرئەوہى جىگا
نەبوو لەناو دەركاكەدا وویستى دانیشى پېغەمبەرىش ﷺ جلىكى خوای بۇ ھەلدا كە لەسەرى
دانیشى ئەویش جەلەكەى گەرت و ماچى كەرد و رازى نەبوو لەسەرى دانیشى ووتى ئەى
پېغەمبەرى خوا چۆن مەن لەسەر جلى تۆ دادەنیشم خوا رېزىت ئى بگىزىت وەك رېزىت لەمەن
گەرت.^{۳۲۹}

^{۳۲۸} بەھارى دىلان نووسىنى ئەندازىار عوسمان ، ل ۱۵-۱۶.

^{۳۲۹} بەھارى دىلان نووسىنى ئەندازىار عوسمان ، ل ۱۴.

۳۳۵. ﴿لە دوای مردنی عاصمی کوری سابت خواي گەورە تەرەمگەي پاراست﴾

موجاهیدانی ئیسلام لە جەنگی بەدردا توانیان گورزیکی جەرگەر وا لە دوژمنان بوەشتن
کە ھەرگیز بە خەیاڵیاندا نەھاتبوو پيغمبەر ﷺ وە ھاوەلانی بگەنە قوناغیک بەو جوړە
توانای بەرگریان ھەبێت بۆیە سەرانی قورمیش تووشی ھستریا بوون و بریاریان دا کە گریان لە
سەر کوژراوەکانیان قەدەمغە بکەن ھەروەھا نەیانھێشت خەلگی دیلەکانیان بە پارە نازاد بکەن
چونکە پيغمبەری خوا ﷺ بریاری داوو ھەر دیلێک دەمندانێ برپاداران ھێری خویندەواری
بکات و نازاد بێ ئەوانەش خویندەواریان نیە لەبەرانبەردا بە ھەندێ پارە نازاد دەرکێن.^{۳۳۰}

ھەروەھا سەرانی قورمیش بۆ تۆلە سەننەووە بریاری شەپکی سەر تاسەریاندا بۆیە
جەنگی ئوحدو ھاتە پێشەووە ھەموو چین و توێژەکانیان بەشداری جەنگی کرد بە تاییبەتی
ئافرەتان کە ھیندی خیزانی ئەبو سۆھیان سەرکردایەتی دکردن پیاوانیان ھاندەدا بۆ شەرو
دەیان وروژاندن و بای قارەمانیەتیان بۆ دکردن ھەروەھا پاش کۆتایی شەپکە سولافەي
کچی سەعد کە یەکیک بوو لە ئافرەتانی قورمیش ھەم لە شەرمکەدا بەشداریبوو ھەم دوای
شەرمکە بەدوای تەرمی میردەمکەي و کورەکانیدا دەرکرا تەرمی میردەمکەي لە شوپنیکدا
دۆزیووەو لەسەر لوتکەي کۆی ئوحدیش تەرمی ھەرسێ کورەمکەي کە ناویان (مسافح ، کلاب
و جلاس) بوو دۆزیووەو ھەرچەندە جلاس گیانی تێدامابوو دایکی دەمی نا بە بن گۆییەووەو بێ
وت : کێ کوشتنی کورێ خۆم؟ لەوہلامدا وتی : عاصمی کورێ سابت ھەرسێکمانی کوشت پاش
ماویەیک ئەویش گیانی دەرچوو نێر سولافە پەیمانی بە (لات و عوزا) دا کە ئەبێ تۆلەیان
بسینی نابی دانیشی نابی ھرمیسکی چاوی ووشک ببیتەووە تا قورمیش تۆلەي بۆ دەستینیت و
کاسەي سەری عاصمی بۆ دەھینیت و ھەرمقی تێدا بخواتەووە.^{۳۳۱}

^{۳۳۰} الرحيق المختوم ، ص ۲۵۶ .

^{۳۳۱} صور من حياة الصحابة ، ص ۳۹۸ .

ھەرودھا بىلاوى كردهوه كه ھەركەستىك سەرى عاصمى بۆ بەھىنەت ئەوا دە وشتر پاداشت و مردەگرئ نەم ھەوالە بەنىو قورەيشدا بىلاوبوويەو گەنجەكانيان كەوتنە گەپان و ھەوال زانىنى عاصم و ھەركەس ھەولەيدا ئەو دەستكەوتە بۆخۆى بېت،^{۳۲۲} تا پۆزى كارەسانى رەجىح ھاتە پېش لە سالى چواری كۆچيدا كاتىك پېغمبەرى خوا ﷺ لەسەر داواى تېرى (عضل) و (قارە) دە ھاوئى نارد بۆ بانگەوازو بىلاوكردەنەوى ئىسلام و عاصمى كۆرى سابىتى كرده ئەمىريان كاتىك بە غەدرو خيانەت لەلايەن دووسەد چەگدارى تېرى (بەنى الحيان) دەو دەورەدران و داوايان ئى كردن خۆيان بەدن بە دەستەو ھاوئەكانى چاومروانى بۆچوونى عاصم بوون كە ئەمىريان بوو ئەوئىش پېتى ووت: برايانى خۆم من بۆخۆم نامادەنم خۆم بەدەم بە دەست كافەرەو ئىتر شمشېرەكەى ھەلگرت و ووتى پەرورەدگارە من بەرگىرە لە ئاينى تۆ دەكەم ئاينى تۆ دەپارېزم تۆش لاشەى من و گۆشت و ئىسقانى من لەدەستى كافران بېارېزە ھەرودھا ووتى: پەرورەدگارە ھەوالى ئىمە بگەيەنە بە پېغمبەر چونكە غەدريان ئى كردىن ئىتر لە ھەر چوار لاو تىر بارانيان كردن عاصم و شەش كەسى تريان لەوئىدا شەھىد كران ھىزى خيانەتكارى (بەنى لىحانیش) داواى لەو سى كەسەى تر كرد كە مابوون خۆيان بەدن بەدەستەو لەسەر بەئىن و پەيمان خراپەيان لەگەل ناكەن ئىتر خويەيب و زەيد خۆيان دا بەدەستەو ئەوئى تىرشيان شەھىد بوو خويەيب و زەيدىيان بىردن و لە مەككە دا فرشتيانن و پاشان بەداردا ھەئىان واسىن و تىربارانيان كردن و شەھىد كران ھىزى پائو روتى كافەرەكان زانىيان لەنىو كوزراوكاندا عاصمى تىدايە كەوتنە گەپان بەداوى تەرمەكەيدا تا دەوشترەكە وەربگرن بەلام خواى پەرورەدگار نزاكەى عاصمى وەرگرت و تەرمەكەى بە زەردەوالەو ھەنگ پاراست و نەپانەشت ھىچ كەستىك بچىتە سەر تەرمەكەى زۆر ھەولەيدا بەلام بە ناچارى پۆشتن و بەجىيان ھىشت ووتيان داوى پۆز ئاوابوون دەچىنەو، چونكە ئەوكاتە ھەموو دەچنەو لائەو مالى خۆيان بەلام نەپانزانى پاراستنى تەرمەكەى دەسلالتى خوايەو ئەو مېروانەش بە فەرمانى خوا تەرمەكەيان پارستوو و ئەوانە لەسەربازانى خوان و خواى پەرورەدگارەش كەس نازنەت ژمارەو جۆرى سەربازەكانى چەندە ھەرچەندە كات ھاوین بوو ھىچ ھەورو ھەلەكەش بە ئاسمانەو نەبوو لەناكاو خواى بالا دەست ھەورى ھىناو بارانەتەكى بەخورى باراندا كەدەشت و دەرو چەم و شىوكان لافاو گرتیەو و تەرمى پېرۆزى عاصمەش لافاو بىردى و نەدۆزراپەو ھىزى كوفرو گومرايى و راو پووتیش ئاواتيان بىردە گلو ئەو

دەستکەوتەیان دەست نەکەوت بۆیە کاتیک هەوالی پاراستنی تەرمى (عاصم) گەشت بە پێشەوا عومەرى کورى خەتاب خۆی ئی رازی بى - وتی خوا بەندەى بېروادارى خۆی دەپارێزیت عاصم نەزرى کردبوو کە لە ژيانیدا نەدەستى بەر کافرو بت پەرستان بکەوێت و نەئەوانیش دەستیان بەر ئەو بکەوێت لەدوای مردنیش خۆی گەورە تەرمەگەى پاراست و بى باوەرپان دەستیان بەر تەرمەگەى نەکەوت.^{۲۳۲}

۳۳۶. بەسەرھاتی شوجاعى کورى وەھەب ھاوێلە فیداکارەگەى دەورى پىغمبەر ﷺ

ھاوێلى پىغمبەر ﷺ شوجاعى کورى وەھەبى ئەسەدى لە شارى مەككە چاوى بە دنیا هەلەیناوە لە سەرھەتای بانگەوازی ئىسلامدا ئىمانى هێناوەو چوووتە ریزی کاروانى خواوێستانەووە لەگەڵ ھاوێلاندا هيجرەتى کردوووە بۆ حەبەشەو دواتر گەراوتەووە بۆ مەككەو دواتریش لەگەڵ دەست پیکردنى هيجرەتى ھاوێلان بۆ مەدينە شوجاعیش هيجرەت دمکات و خزمو کەس و کارو تىرمەگەى (شوجاع) زۆربەى زۆریان مسولمان بوون بۆیە زۆربەیان هيجرەتیان کرد بۆ مەدينە بە گەشتنى شوجاع بە مەدينە نىتر بوو بەیەكێک لە پێشمەرگە گيان لەسەر دەستەکانى ئىسلام و لەھەموو جەنگ و غەزاکاندا بەشداری کردوووە بە قارەمانانە و لە هیچ غەزایەكى پىغمبەردا ﷺ دوانەکەوتوووە بەلکو لە هیچ سەریەکیش دوانەکەوتوووە زۆر قارەمانانە و چاو نەترسانە و بوێرانە بەشداری کردوووە سەربازێكى گيان لەسەر دەست و گوێرپايل بووووە شیاوى ئەو بووووە پىغمبەرى خوا ﷺ پلەى بەرزبکاتەووە بۆیە لە سالى هەشتەمى کۆچیدا پىغمبەر ﷺ بۆ چالاکیەكى پارتیزانانە بۆ خێلى ھوازن کە ناوچەيەك کە پێنج رۆژ رێگە لە مەدينەووە دووربووووە پێیان دەووت ناوچەى (السى) نىتر شوجاع خۆى و تىپەگەى بەرپێدەکەون بە شەو رێگا دەبێن و بەرۆژیش خۆیان حەشار دەدەن تا دەرگەنە شوێنى مەبەست و دەتوانن ئەو چالاکیەى بۆیان دیاریکراوە ئەنجامی بدن و بەسەرکەوتوووى بگەرێنەووە لە ماوەى پێنج رۆژدا چالاکیەکە ئەنجام دەدەن و دواتر دەستکەوتەگە دابەش دەکەن

۲۳۲ - ۱- البداية والنهاية، ابن کثير.

۲- الرحيح المختوم، المبار کفورى.

۳- أصحاب الرسول، عمود المصرى.

و ھەريەكى پازدە حوشترىان بەردەكەوى لە راستىدا شوجاع ئەو چالاككەيە وا ئەنجام دەدات كە زۆر كارايى لەسەر خىلى ھەوازن دادەنى و دواى ئەو چالاككەيە زۆربەيان دىنە خزمەتى پىغەمبەرو مسوئلمان دەبن لە سالى شەشەمى كۆچىداو لە مانگى (ذى الحجه) داو لە پيش ھەتھى مەككەدا پىغەمبەرى خوا ﷺ نوپنەرى خوى دەنيرى بۆلای سەرۆك و پاشاكانى ناوچەكە يەككە لەو سەفېرو نوپنەرانەى پىغەمبەر ﷺ شوجاع دەنى كە پىغەمبەر ﷺ بە نامەيەكەو دەينيرى بۆلای سەرۆكى غەساسينەكان (حارسى كورى ئەبى شەمىرى غەسانى) و بانگى دەكات بۆ ئىسلام بوون شوجاع باسى سەفەرە دىپلۇماسيەكەى خوى دەگىرپتەموو دەلى : نامەكەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ھەلگرت و پويشتەم بۆلای پاشاى غەساسينەكان لە ديمەشق ئەوكاتە پېيان دەوت (غوطە) دادەنىشت دەلئيت گەيشتمە ديمەشق و چووم بۆ كۆشكى سەرۆكايەتى پاشاو دارو دەستەكەى زۆر سەرقال بوون، چونكە چاومپروانى ھاتنى ھرقىل پاشاى رۇم بوون كە بەنيازى سەردانى قودس بوو لەدواى سەرگەوتنبا بەسەر فارسدا دەلئيت من دووسى رۇم مامەو مەجال نەبوو پاشا بېينەم بۆيە بە سكرتيرەكەيم وت من نيردراوى پىغەمبەرى خوا ﷺ بۆلای پاشا ئەويش وت: تا فلان رۇم نايبىنى چونكە سەرقالى خۆسازدانە بۆ پيشوازى لە قەيسەرى رۇم سكرتيرەكەى كەناوى (مورە) بوو پرسىارى پىغەمبەرى خواى ليكردن منيش باسى پىغەمبەرى خوا بۆ كرد باسى رەوشتە جوانەكانى و خەسلەتە بەرزەكانى و باسى ناينى پېرۇزى ئىسلامم بۆ كرد كە بۆ رزگار كردنى مرۇف لە كۆت و بەندى بىتەرستى و مرۇف پەرستى و بەردو دار پەرستى و سامان و مائىپەرستى ھاتوو مرۇف لە خوى ھالى بكات ھاتوو مرۇف ڤىرى تەوھىدو پەكتاپەرستى و عبادەت بۆ خواگردنو مرۇف دۆستى و رىزو خۆشەويستى بكات ھىندە باسى ئىسلام و پىغەمبەرى خوا بۆ كرد تا قورگى پېرېو لە گريان و چاوەكانى فرمىسكى بە خورەم لىدەبارى بەدەم ھەنسكى گريانەو وتى من باسى ئەو پىغەمبەرەم لە ئىنجىلدا خويندۆتەو من باوېرم پېى ھەيە و بەراستى دەزانم بەلام ناوېرم مسوئلمان بوونى خۆم ئاشكرا بكەم، چونكە پاشا دەمكۆزى شوجاع دەلى بەراستى رىزى دەگرتەم و خزمەتى دەكردم ھەروھا دەلى مامەو ھەتا پۆزىك حارس ھات و لەسەر كورسيەك دانىشت و تاجىكى شاھانەى لەسەرى نابوو رىگەيدا چوومە لاى و نامەكەى پىغەمبەرى خوا پىدا كە نووسرايوو : (بسم الله الرحمن الرحيم من محمد رسول الله الى العارث بن ابي شمر سلام على من اتبع الهدى وامن بالله وصدق فانى ادعوك انى ان تؤمن بالله وحده لا شريك له يبقى ملكك محمد رسول الله).

نامەکەى خویندەنەوه ئینجا ھەربى داو تورە بوو وى : كى دىتوانى ئەم دەسلەتەو سامانەم لى بسىنى و لە چنگم دەرپەينى من وا دەرۆم بۆ گيانى ئەگەر لە يەمەنىش بى ھەردەچم بۆى ئادەى خەلگم بۆ كۆكەنەوه ئيتەر ھەر دىقيراندو قەسەى دەکرد پاشان ھەلساوا ھەرمانى کرد ئەسبى بۆ ئامادە بکەن ئینجا پرى کردە من و وى ھاوئەلەگەت مەبەستى پيغەمبەر بوو ئاگادار بکە پاشان نامە دىنوسى بۆ قەيسەرى برادەرى و ھەوالى نامەکەى پيغەمبەر ﷺ بىرپارەگەى خۆشى پيئەدات بەلام قەيسەر لەوئەلامدا دىنوسى نەگەى ھيرش بەريت بۆى ھەروازى لى بھينە کاتیک وەلامى قەيسەرى بۆھات منى بانگکردو پيى وىم : کەى دەگەرپيئەتەو بۆلى ھاوئەلەگەت ؟ وىم : سبەينى ئيتەر ھەرمانى کرد سەد مسقال ئالتونى پيئام و ھەرمانيئا جل و بەرگو مەسرى رىگەم بىھنى ھەروما ھەرمانى دا سكرتيرى تايبەتى خۆى مۆرى بەريشم بکات ئيتەر مۆرى بەربى کردم و پيى وىم : سەلام و ريزى من بگەيەنە پيغەمبەرى خوا ﷺ منيش کە گەرپامەو خەزەتى پيغەمبەرى خوا ﷺ ھەوالى ھەلوپستى حارس پيئام ھەرموى دەسلەتەى نامينى پاشان سەلامى مۆرىم پي گەياندو ھەوالى ئيمان ھينانيم پي گەياند پيغەمبەر ﷺ ھەرموى : راستى کردوو ئینجا حارس پاشاى غەساسينەکانيش لە سالى رزگارى مەککەدا مردو کۆچى دواى کرد کۆتايى بە دەسلەتەى ھات، شوجاع پيشمەرگەيەکى بەوھافا ھاوئەلەگەى گيان لەسەر دەستى پيغەمبەرى خوا بوو تا پيغەمبەر ﷺ کۆچى کرد بۆلى ھەروەردگارى گەرپامەو ئيتەر شوجاع زيانى لى تاريک بوو ھەزى دەکرد ساتى زووتر شەھيد بى و بەسەرپەرزى بىروات بۆ خەزەتى پيغەمبەرى خوا ﷺ تا لەسەردەمى خيلافەتى پيشەوا ئەبووبکر دا - خواى لى رازى بى - جەنگى ھەلگەرپامەکان دەستى پيئام شوجاعيش زۆر قارەمانانە بەشداری کردو رۆلى مەردانەى بىنى تا لەو شەھەدا شەھيد بوو لەسالى پازدەى کۆچيدا - ھەزراران پەزاو رەحمەتى خواى لى بى. ۳۳۴

۳۳۴ ۱- البدایة والنہایة، ابن کثیر

۲- طبقات ، ابن سعد.

۳- فرسان النہار من الصحابة الأخبار دکتور سید بن حسین العفاني .

۳۲۷. ﴿بەندەيەك خوا نوورى خستبوويه دئيهوه﴾

رۆژنىك پېغەمبەر ﷺ بە لاوتكى فەرموو كە ناوى _ حارثە) بوو (كىف اصيحت يا حارثە)؟ لەجى دايت ئەى حارثە وتى (اصيحت مؤمنا حقا يارسو الله) بوومەنە بروادارىكى تەواو ئەى پېغەمبەرى خوا ئەويش فەرمووى : بزانە دەلىلى چى ؟ ھەموو قسەيەك بەلگەى دەوى بەلگەى تۆ چى يە ؟ لەسەر قسەكەت وتى : وام لىھاتووہ بە رۆژ بە رۆزووم و بەشەويش شەو نوێژ دەكەم و ھەروەك ەعرشى خوا بەسەر سەرمەوہ ببينم وايە بەھەشت لەبەرچاومە كە چاكە كاران لەنازو نيعمەتدان و دۆزەخيشت لەبەرچاومە كە خراپەكاران سزا دەدرين پېغەمبەرىش ﷺ فەرمووى (عرفت فالزم، عبد نور الله الايمان في قلبه) رنى خۆت دۆزىوہتەوہ بەردەوام بە ، بەراستى عەبديكىت خوا نوورى خستۆتە دلتەوہ جا ئەم حارثە يە لە غەزادا شەھيد بوو دايكى ھاتە لاى پېغەمبەر ﷺ وتى : حارثە جى و رنى چۆن دەبىت؟ ئەگەر لەبەھشتايە با دلخۆش بىم و ئەگەر واش نىيە يا شيومنى خۆمى بۆ بكەم پېغەمبەر ﷺ فەرمووى (اجنة ھى، بل ھى جنان، وان ابنك اصاب الفردوس الأعلى) واتە : ھەر بەھەشت بگرە چەندەھا بەھەشت كورمكەى تۆ بەراستى لە فيردەوسى ئەعلاىيە دايكەكەش رۆيشت و لەبەر خۆيەوہ دەپوت (بخ بخ لك يا حارثة) واتە : بەھ بەھ بۆخۆت و جىت ئەى حارثە.^{۳۲۵}

۳۳۸. بەسرھاتى ئەعراپىيەكەى بەنى فەزارە لە خزمەتى يىغەمبەردا



ئەعراپىيەك حوشرىك بۇ يىغەمبەرى خوا ﷺ دىننىت و پىشكەشى دەكات و دەلى : ئەى
 يىغەمبەرى خوا ئەمە ھەدىو ديارى منەو پىشكەشت بى يىغەمبەرى خواش ﷺ لى
 وەردەگرى و سوپاسى دەكات و وەكو عادەتى ھەمىشەى خۇى ھەزى دەگرد پاداشتى بداتەو و
 شتىكى پىشكەش بىكەتەو بۇيە كاتى ئەعراپىيەكە وويستى بگەرتەو بۇ گوندەكەى خۇى
 يىغەمبەر ﷺ حوشرىكى زۆر چاكتەر لەو وى خۇى پىشكەش كەردەو ھەرموى : ئەمەش ديارى
 ئىمەيە بۇ تۆ بەلام ئەو كەسە كە لە ئەعراپى بەنى فەزارەبوو لەو كەسانە بوو كە بەمىشك
 ووشك و قسە رەق ناسرابوون لە وەلامى يىغەمبەرى خوا ﷺ لە جياتى سوپاس و مەمنونى
 زۆر بە رەقى و زمانىكى تال و زىر وەلامى دايەو ووتى : ئانەمە پاداشتى ديارىكەمە جا
 ئەمە جى يە ؟ لە رېواپەتەكدا دەلىت : يىغەمبەرى خوا ﷺ شەش حوشرى دايە كەچى ئەو
 ھەر دلى ئاوى نەدەمخواردەو ھەر دەپوت ئەو حوشرەى من بە ديارى بۆتۆم ھىنا رەقىقى
 ئەمانە نەبوو دەپواپە پاداشتى من زۆر زياتر بواپە ئەوئەندەى قسەى ناخۆش كەرد كە
 يىغەمبەرى خوا ﷺ ناچار بوو بچىتە سەر مەنبەر ھەرموى :

ئەى خەلىكە كەسى وا ھەيە ھەدىو ديارىم بۇ دىنى پاشان مەنىش بەوئەندەى لەدەستمان
 بى دەمەوى پاداشتى بدەمەو و پى بىخەشمەو كەچى ئەو كەسە ھەر نارازىو ھەر قسەى
 ناخۆش دەكات دەى سوپىند بەخوای گەورە لە دواى ئەمسالەو ھەدىو ديارى لە ھىچ عەرمبىك
 وەرنەگرم جگە لە ئەنصارىەكانى مەدىنەو قورمىشى مەككەو ھۆزى سەقىف و ھۆزى دەوس
 نەبى چونكە ئەم چوارە بە بەرچاوتىرى و بەخشندەى و رەموش بەرزى ناسراون.^{۳۳۶}

^{۳۳۶} رواه البخارى في الادب المفرد (۶۰۹) وحسنه الالباني .

۳۳۹. ﴿پېغەمبەر ﷺ بۇ چۈۈنەكەي زىيادى كۆرى لە بېدى راست كىردەۋە﴾

جارىك پېغەمبەر ﷺ ۋىستاۋ پرووى كىردە ئاسمان ۋەك ئەۋەدى بىر بىكەتەۋە يان چاۋمىروانى شىتېك بېت لە پاشاندا فەرموۋى : (هذا اوان ان يختلس العلم بين الناس حتى لا يقدرُوا منه على شيء) واتە : ئىستاكاتى ئەۋە ھاتوۋە كە زانست خۇي بشارىتەۋە لە نىۋان خەلگىدا ھەتا ھىچ توانايىپەكيان بەسەرىدا نامىنى مەبەستى پېغەمبەر ﷺ ئەۋە بوۋ كە خەلگى پىشت لە قورئان و فېربوۋنى حۈكەمەكانى دەكەن بۇيە ھاۋەلىكى گەنجى خويىن گەرم بەناۋى زىيادى كۆرى لەبېدى ئەنصارى ھەستاۋ زۆر بەدل گەرمىيەۋە ۋتى : ئەي پېغەمبەرى خوا ﷺ چۈن زانست لەناۋ نىمەدا ھەل دەگىرى؟ لەكاتىكدا كە ئىمە قورئانمان خويىندوۋە بە خىزان و مىندالانىشمان فېركردوۋن بۇيە پېغەمبەر ﷺ سەيرى كىرد ۋا سەيرى دەكات گەنجىكى خويىن گەرمەۋە دلى بە ئابىن دەسوۋى بۇيە پېغەمبەر ﷺ ۋويستى ئاگادارى بىكەتەۋە بۇ تىگەپىشتەكەي فەرموۋى :

(ثكلتك امك يا زياد ان كنت لا عدك من فقهاو اهل الحينه) واتە داپكت بۆت بگىرى ئەمەش ۋوشەپەكە نەرىتە نەك دوۋەلى ئى بىكات فەرموۋى من تۆم بەيەكىك لە زاناكانى شارى مەدىنە دادەنا ئەمەش خۇي لەخۇيدا چاكى ئەۋ كابدرايە دەردەخات لەناۋ ئەۋ ھەموۋ خەلگەدا كە لايەنىكى پىرشىنگدارە بۇ زياد لە پاشاندا پېغەمبەر ﷺ فەرموۋى : (هذه التوورات والانجيل عند اليهود والنصارى فهاذا نفع عنهم؟) واتە ئەۋ تەۋرات و ئىنجىلە لەناۋ جۈۋلەكەۋ گاورەكاندا چ سوۋدىكى بى گەياندوۋن؟ مەبەست ئەۋمىيە تەنھا بوۋنى قورئان لەناۋ خەلگدا بەس نىيە بەلكو خويىندەۋە كارپىكىردنى ئەۋە سوۋد مەندىيە.

۳۴۰. ﴿كأبرايه کی دهشته کی مۆژده پیدانه که ی پیغەمبەری ﷺ وەرنه گرت و رەتی کردەوه﴾

پیغەمبەر ﷺ جارێك له جیگهیهك دابهزی ناوی جەعرانه بوو لەنیوان مەككەو مەدینەدا بوو كەابرایهك هات و داواى كۆمەكى و یارمەتى لێ كرد پیغەمبەرىش ﷺ سۆزى پێدا كە یارمەتى بدات بەلام كەابرا زۆر بە پەلە بوو پیغەمبەرىش ﷺ دەرڤەتى نەبوو كە كارمەكى بەو پەلەیه بۆ جێ بەجێ بكات بۆیه كەابرا وتى : ئەى موحەممەد ئەوەى كە وەعدت پێ داوم پێم نادمیت پیغەمبەرىش ﷺ وەك دلدانەوهیهك فەرمووى مژدەو دلتیابه پێت دەدم چ ووشەیهك هەیه لە و ووشەیه جوانترو بەرزتر و ناسك ترو نەرم ترو خۆشتر مژدەت لێ پێ بەلام كەابرا هیچ كاریگەرى لەسەرى نەبوو بەلكو بە دەنگێكى زۆر بەرزەوه وتى زۆرت وت مژدەت لێ پێ بۆیه پیغەمبەر ﷺ لەم ووشەیه توورە دەپێت بەلام رق و كینەى خۆى دەخواتەوه بۆیه پیغەمبەر ﷺ پرووى كردە باوكى موساو بیلال كە لەگەڵى دانیشتبوون لە پەناى ئەو كەابرایەدا فەرمووى ئەو كەابرایە مژدەى ناوێ ئیوه وەرن مژدەى خۆتان وەرگرن ئەوانیش ووتیان بەلێ ئیمە ئەو مژدەیه وەردەگیرن ئەى پیغەمبەرى خوا ﷺ لە پاشاندا داواى قاپێكى كردوو ناوى تێدا بوو هەردوو دەستى خۆى تێدا شۆردو دووعاى تێدا خوێند لە پاشاندا فەرمووى : لێى بخۆنەوه بە پرووى خۆتانەوه بیهێنن گەردن و لاشەى خۆتانى پێ تەر بکەن ئەوانیش ئەمەیان كردوو زۆر دڵخۆش بوون دایكى سەلەمەش لەوێ بوو نزیک بوو لێیان دانیشتبوو لەو دیوى پەردەوه ئەویش وویستی ئەو پیرۆزى و بەرەمەتەى پیغەمبەرى ﷺ لە کێس نەچى بۆیه بانگی كردن لەو دیوى پەردەوو وتى : هەندێك بۆ دایكى خۆتان بەپێلنەوه ئەوانیش هەندێك ئاویان لێ هێلایەوه بۆیان نارد ئەویش وەرن گرت.

۳۴۱. ﴿عەبدوڵلای کۆری مەسعود - ڕەزای خۆی ئی بی - کە گۆی بیستی فەرمايشته کە ی پێغەمبەر ﷺ بوو لە جیگای خۆی دانیشت﴾

جابر - خۆی ئی ڕازی بی - دەئیت ڕۆژی جومعه کە پێغەمبەری خوا ﷺ چوووە سەر مینبەری پیرۆزی فەرمووی : ئەی خەلکی ئە دانیش لە شوینی خۆتان لەو کاتەدا عەبدوڵلای کۆری مەسعود - خۆی ئی ڕازی بی - دەهات بەرمو مزگەوت گەیشته دەرگای مزگەوت و کە گۆی ئی بوو پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : دانیش یەك هەنگاوی تری هەلنەهێناو لە شوینی خۆی دانیشت، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ئەی عەبدوڵلا وەرە پێشەووە بۆناو مزگەوت مەبەستم تۆ نەبوو. ^{۳۳۸}

۳۴۲. ﴿خۆی گەورە داوکاریە کە ی خۆبەیی کۆری عەدی جی بە جی کرد﴾

خۆبەیی کۆری عەدی - خۆی ئی ڕازی بی - کاتیک بە دیلی کەوتە بەر دەستی کافرەکانی مەککە و بریاری کوشتنیان بۆ دەرکرد و بەدار خورمایە کدا هەلیان واسی و خەریکی تیریباران کردنی بوون بۆ ئەوەی بە ئازاریکی زۆرەووە بیکوژن ناو بەناو تیریان تی دەرگرت و لەو کاتەدا کە چەند تیریک لەلاشە ی پیرۆزیدا بوون و خۆین لە جەستە ی دەهاتە خوارەووە ئەبو سوفیان ئی نزیك بۆووە ووتی : ئەی خۆبەیب (ایسرك أن محمداً عندنا نضرب عنقه وأنت في اهلك).

واتە : ئایا حەزرت دەرکرد و خۆزگە ناخوازیت کە ئیستا موحەممەد لای ئیمە دیل بواپە و لە گەردنیمان بدایە و تۆش بەسەلامەتی لەناو مالدی منداڵی خۆتدا ژیاونت بەسەر بێردایە؟ خۆبەیب - خۆی ئی ڕازی بی - بەبی دوو دلی و زۆر بە دلیرانە وتی (لا والله مايسرنی انی فی اهلی وان محمداً ﷺ فی مکان الذی هو فیہ یصبیه شوکە تۆذیة) واتە : نەخیر سویند بەخۆی گەورە حەزناکەم و ئاوات ناخوارم کەمن لە ناو منداڵی خۆمدا سەلامەت و بیووە بژیم بەلام پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو جیگای دانیشنداو لەناو مالدی خۆیدا تاکە دەرگیک ئازاری بدات ئەبو سوفیان کە ئەم وەلامی لە خۆبەیب - خۆی ئی ڕازی بی بیست ئاوا بەو پەری قەناعەتی و دڵەووە وەلامی دایەووە وتی:

(ما رأيت أحدا يحب أحد كحب أصحاب محمد محمداً) واتە : من نەمبینووە کەسێک ناوا بەدڵ و بەگیان کەسێکی خوش بویت بە وێنەی خوشەویستی راستەقینەی هاوێلانە موخەممەد بۆ موخەممەدی سەرکردەیان ئینجا تریان بۆ هاوێشت و سەرنجام شەھیدیان کرد لەسەر مەرگدا کۆتا وشەی خۆبەیب خۆای ئی رازی بۆ ئەو بوو کە ووتی : (خوایە گیان خۆت ناگاداری کە من دەم و چاوی کافر نەبێت هیچم ئی دیار نیە خوایە بۆخۆت سەلامی من بگەپەنە بە پێغەمبەری خوشەویستم ﷺ لە هەمانکاتدا ئەو داوایە لە خوا گەورە کرد پێغەمبەری خوا ﷺ لەناو مزگەوتە کەیدا بوو لە شاری مەدینە لەگەڵ هاوێلانە نازیزەکانیدا لە ناگاوە بەبۆ ئەوێ کەس هاتبێتە مزگەوتەووە و سەلامی ئی بکات فەرمووی : (وعليك السلام و رحمه الله وبركاته) ئاگادارین ئیستا خۆبەیب شەھید کرا خۆای گەورە داواکەیی خۆبەیبی دڵسۆزی ئیسلامی جۆ بەجۆ کردو سەلامەکەیی بە جیریلی ئەمیتدا گەیانەدە خوشەویستەکەیی موخەممەد ﷺ. ۳۳۹

۳۴۲. ﴿بیلال لە رێگادا بە شوین پێی موبارەکی پێغەمبەر ﷺ دەرۆشت﴾

بیلالی حەبەشی تەماشای دەکات وا پێغەمبەری خوا ﷺ بەرەو شونیک دەرۆات بیلالیش - خۆای ئی رازی بۆ - لە ترسی ئەوێ کە نەوێکو پێغەمبەر ﷺ تووشی مەترسیەکی بێت لەلایەن جولهکەو دوزمانانەووە بۆیە بە شوینیدا رۆشت رێگاکی تۆزیک قور بوو کاتێک کە پێغەمبەری خوا ﷺ کە هەستی کرد کەسێک بە شوینیەو مەیتێ ناوێ دایەووە ئەووە بیلالە بەلام هیچ جێگایەکی پێی دیار نیە فەرمووی ئەی بیلال ئەووە بە کوێدا رۆشتوویت خۆ تەنها جێگە پێی من دیارە ؟ بیلال - خۆای ئی رازی بۆ - وتی : ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هاجم خستۆتە سەر شوین پێیەکانی تۆو حەزم کرد کە لە هەنگاوی رێگەشدا بە شوین پێی موبارەکی جەنابتدا بڕۆم. ۳۴۰

۳۳۹ رواه البخاری.

۳۴۰ نووری مینەر، بەرگی یەكەم، لاپەرە ۲۹۲.

۳۴۴. بەسەرھاتی ئەبوبکرى صديق و رەببىعەى ئەسلەمى لە خزمەتى

پێغەمبەردا ﷺ

رُؤُوسُكَ ئەبوبكر قسەيەكى رەق بە رەببىعەى ئەسلەمى دەلى و ھەر زوو پەشيمان دەبێتەووە دەلى: رەببىعە قسەكەم پى بلىرمووە بۆ ئەوێ بى بە ھەق بەھەق ئەویش رازى نابى پى بلیتەووە ئەبوبكریش دەلى: ناخر لاى پێغەمبەر ﷺ شكاتت ئى دكەم ئەویش دەلى: ھەرگیز ئەو قسەمە پى نالیمووە ئەبوبكر دەروات بۆلاى پێغەمبەر ﷺ و رەببىعەش بەدوايدا خزمانى رەببىعە دەیبینن دەلى ئەو چە ؟ ئەویش مەسلەكەیان بۆ دگێرێتەووە ئەوانیش دەلى: خوا رەحمت پى بكات لەسەرچى شكاتت ئى دكەت ئەو ھیتشا ئەوێ ووتووە كە ووتووێتى ؟ رەببىعەش دەلى بى دنگ بن ئەو ئەبوبكرە خوا لە بارمىووە دەفرمووى: (ثَانِي اَتَيْنِ اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ التَّوْبَةُ : ٤٠ بە قوربانە برۆن لاچن نەك ئاوپرداتەووە بتانبینى و وابزانى گەلە كۆمەكیتان كردووە لە دژى ئەو توورە بى و پێغەمبەریش ﷺ لە بەر توور بونەكەى ئەوان و لیم زویر بى و رەببىعە تیاچى پاشان بە تەنیا رۆى و بە دواى ئەبوبكردا تا گەشتنە لاى پێغەمبەر ﷺ و ئەبوبكر بۆى گێرایەووە پێغەمبەریش ﷺ سەرى ھەلێرى و بە رەببىعەى فەرموو: چیتە رەببىعە چیت ھەبە لەگەڵ ئەبوبكرە؟ رەببىعە وتى، ئەى پێغەمبەرى خوا ئەو قسەيەكى پى ووتووم و پیم ناخۆش بوو ئینجا ووتى پیم بلىرمووە بۆ ئەوێ ھەق بە ھەق بێت و منیش رازى ئەبووم پێغەمبەر ﷺ فەرموو: چاكت كرد ئەى رەببىعە پى مەئیرەووە بەلكو بلى خوا لیت خۆش بێت ئەى ئەبوبكر رەببىعەش وتى خوا لیت خۆش بێت ئەى ئەبوبكر ئەبوبكرە ئەبوبكرە بەگريانەووە ھەستاو رۆشت.^{۳۴۱}

۳۴۵. ﴿ئەبو ھورەیرە ووشە زێڕینەکانی لە پێغمبەر ﷺ وەرگرت﴾

ئەبو ھورەیرە بۆمان دەگێڕێتەووە دەلالت پێغمبەری خوا ﷺ لەناو ھاوئەکانیدا دانیشتبوو فەرمووی (من يأخذ مني هذه الكلمات فيحصل بهن، او يعلم من يحصل بهن؟) واتە: چ کەسێک نامادەیی تێداپە ئەم چەند ووشەیم ئی وەرگیری و پاشان کاریان پێ بکاو بە کردووە لە ژیاویدا جی بە جیایان بکات یان فێری کەسێکیان بکات کە ئەو کەسە بە کردووە جی بە جیایان بکات و کاریان پێ بکات ئەبو ھورەیرە دەلالت : وتم : ئەو پێغمبەری خوا ﷺ من ئەو ووشە زێڕینانەت ئی وەرمەگرم ئەبو ھورەیرە - خۆی ئی رازی بێ دەلالت (فأخذ ببدي، وعد خمساً) واتە : دەستی گرتە و پێنج شتی ژمارد پێغمبەری خوا ﷺ فەرمووی :

یەكەم إتق المحارم تكن أعبد الناس واتە خۆ پارێزبە لە حەرامکراوەکان دەبێ بە خواپەرستەری کەس.

دووهم : وارض بها قسم الله لك تكن أغني الناس : واتە رازی بە بەووی کە خۆی گەورە دیاری کردووە دەبێ بە دەوڵەتمەندترین کەس.

سێ یەم و أحسن إلى جارك تكن مؤمناً واتە چاكا کاربە لەگەڵ دراوسێ کەت دەبێ بە ئیماندار.

چوارەم : واجب للناس ما تحب لنفسك تكن مسلماً: واتە پێت خۆش بێ بۆ خەڵکی لە خێرو چاکە کە تووشیان ببێ لەووی کە بۆ خۆت پێ خۆشە دەبێ بە مۆسڵماننێکی راستەقینە.

پێنجەم ولا تكثر الضحك، فإن كثرة الضحك تميت القلب واتە زۆر پێ مەكەنە چونكە پێكەنینی زۆر لە رادەبەدەر دڵ دەمرێتی.

۳۴۶. ﴿بەسرھاتى دوو برايه كەي سەردەمى پېغەمبەر ﷺ﴾

ئەنەسى كۆپ مالىك خۇاى لى رازى بىت دەئىت لەسەردەمى پېغەمبەرى خۇادا ﷺ لە شارى مەدىنەدا دوو برا ھەبوون يەككىيان رۆژانە دەھاتە خىزمەت پېغەمبەرى خۇاى گوىى لە ھەرمائىشتەكانى دەگرت ۱۱ جوان لە بەرى دەكرن و بە خەللى دەگەياندن برايه كەي تىرىشى ئىشى دەكردو سەنئەتكار بوو رۆژى برا ئىشكەرەكە شكاتى لە براكهى كرد لە : خىزمەتى پېغەمبەرى خۇاى ﷺ وتى :

(يا رسول الله، إن هذا أخي لايعنني بشيء) واتە ئەي پېغەمبەرى خۇاى ﷺ ئەم برايم بە ھىچ جۆرى ھاوكارىم ناكات و كارىكم لەگەل ناكات و پارمەك پەيدا ناكات و ھەر خەرىكى فېربوونى زانستى شەرىعە ھەردەمى من يارمەتى بىدەم و گوزەرانى بۇ دابىن بكەم پېغەمبەرى خۇاى ﷺ ھەرمووى (لعلك ترزق به) بە خۇا رەنگە خۇاى گەورە بەھوى ئەم برا فېر خوازمتەو رزق و رۆژى تۆش بدات و بەرەكەتت بۇ تى بغات تۆ بەھوى ئەووە نان بخۆيت نەك ئەم لەژىر مەنەتى تۆدا بژىت. ^{۳۴۲ ۳۴۳}

۳۴۷. ﴿رېنمايىھە كەي پېغەمبەر ﷺ بۇ ئافرەتلىكى ھەوى دار﴾

رۆژىك ژنىك بە پېغەمبەرى ﷺ وت من سەر بە ھەوئەم خۇ قەيناكات ئەگەر لای ھەوئەكم خۇم ھەللىشم و بلىم مېردەكەم فالان شتى بۇ كر دووم و بۆشى نەكر دېم پېغەمبەر ﷺ ھەرمووى : (المتشبح بها لم يحط كلا بس ثوبي زور). ^{۳۴۴} واتە : ئەوھى خۇى ھەللىكىشى بە شتىكەوھ كە نەببىت و وىرى نەگرتبىت وەك كەسىك وايە كە دووبەرگى دۆرى پۆشيببىت چونكە لەلایەكەوھ درۆ دەكات كەخۇى ئەوشتەى نىھ وە لەلایەكى تىرىشەوھ درۆ بەدەم كەسىكى دىكەوھ دەكات كەشتىكى پېداوھو لە راستىشدا پېى نەداوھ.

^{۳۴۲} حديث حسن صحيح سنن الرمذي (۱۸۷۶).

^{۳۴۳} حديث صحيح أخرجه الرمذي (۲۳۴۶) ولي الصحيحة (۲۷۶۹)

^{۳۴۴} رواه البخاري ومسلم

۳۴۸. ﴿نافرەتلىك لە خىزمەتى پىغەمبەردا ﷺ شىكاتى كرد لە باوكى خۇى﴾

رۆژىك ئافرىتىك ھاتە خىزمەتى پىغەمبەر ﷺ و شىكاتى لە باوكى كردوو وتى باوكم بەبى پەزىمەندى خۆم بەشووى داوم بە ئامۇزاكەم پىغەمبەر ﷺ دەست بەجى ناردى بە دوى باوكى ئافرىتەكەداو لە بەرچاوى ئافرىتەكەو گشت نامادىبووان فەرمووى : كەس نابىت بە زۆر كچى بدات بە شوو ئىنجا ئافرىتەكە ووتى : ئەى پىغەمبەر خوا من پازىم كە شوو بكەم بە ئامۇزاكەم بەلام وىستەم بەم كردارەم ئافرىتان ئاگادارىكەم لەوھى كە شوو كردىيان بەرەزىمەندى خۇيان دەبىت و كەس زۆرى نىيە لە سەريان.^{۳۴۵}

۳۴۹. ﴿كابرا ئەغرابىيەكە ھەتا مرد ھەربە خەفەتبارى ژيا﴾

نىمامى بوخارى دەلىت كابرايەك چووە خىزمەت پىغەمبەرى خوا ﷺ پىغەمبەر ﷺ فەرمووى : ناوت چى يە ؟ كابرا وتى (خەن) واتە : غەمگىن پىغەمبەر ﷺ فەرمووى : نا نابىت تۆ ناوت غەمگىن و خەفەتبار بىت تەماشىا بكەن ئەومەند دىسۆزە رازى نابىت كەسلىك لە ئوممەتى بەناوېش خەفەتبار بىت نەك بە ژيان و كردار بۆيە فەرمووى (بل انت سهل) بەلگە تۆ ناوت ئاسانكارە كابرا ئەغرابىيەكى مېشك ژىنگاوى بوو وتى (لا أغير اسما سمانىيە ابى) واتە نەخىر ئامادەنىم ناوېك كە باوكم ئى ناوم بېگۆرم بە ناوېكى تر ئەم پياوۋە رەتى ئەو ھەموو دىسۆزىيە پىغەمبەرى خۇاى كىردەموو رەحمەتى نەوېست و زەحمەتى ھەلېزارد بۆيە ھەتا مرد بە غەمبارى و خەفەتبارى ژيا.

^{۳۴۵} بەرەز پەرۋەردەى ئىسلامى نروسىنى ، ئەندازىار عوسمان ، لاپەرە ۹۲.

۳۵۰. «وتەکانی عەبدوللای کۆری عومەر بوون مایەیی سەر سورمانی ھاوەلانی

پێغەمبەر ﷺ»

جارێکیان پێغەمبەری خوا ﷺ بە ھاوەلانی فەرموو کۆی لە ئێوە چۆتە بەهەشتەو؟
 عەبدوللای کۆری عومەر – خۆی ئی پازی بێ، وتی: من ئیمامی عومەر – خۆی ئی پازی بێ
 – کە لەوێ دانیشتبوو وەلامەکەیی عەبدوللای کۆری بەلاو سەیر بوو ئینجا پێغەمبەری خوا
 ﷺ فەرمووی کۆی لە ئێوە ئاوی بەهەشتی خواردۆتەو؟ عەبدوللای – خۆی ئی پازی بێ
 فەرمووی: قوربان من پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی کۆی لە ئێوە خواردنی بەهەشتی
 خواردوو؟ عەبدوللای – خۆی ئی پازی بێ – فەرمووی: من، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئادەیی
 بزائەم چۆن؟ بزائەم چۆن لە خواردن و خواردنەوێ بەهەشتی خواردوو هێشتا لە دنیایادی
 چویتە ناو بەهەشت و بەهەشت بە چاوی بینووە، عەبدوللای – خۆی ئی پازی بێ فەرمووی
 ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ تۆ هەوالت داوینێ کە لە ئیسراو میعراجدا بەهەشتی دیوو لە
 ئاوەکەیت خواردۆتەو لە لە خواردنەوێکەیت خواردوو جا کە تۆ چوویت مانای وایە ئیمەش
 چووین و هەوالتی تۆش گومانی تێدانیه هەروەکو من چوویم وایە ئەمەش جێی سەر سورمانی
 ھاوەلان بوو کەوا عەبدوللای – خۆی ئی پازی بێ – بە ووردی بیر کردوو بە جوانی دەری
 بێ. ۳۴۶

۳۵۱. ﴿پێغمبەر ﷺ رینمایەکی گەنم فرۆشێک دەکات﴾

لە صەحیحی (موسلیمدا) هاتوو، کە جاریکیان پێغمبەری خوا ﷺ رۆشت بەلای بیاوێکدا کە خواردەمەنی دەفرۆشت گەنمی دەفرۆشت رووکاری دەرەوی زۆر جوان بوو بەشیوەی سەرنجی پێغمبەری خواي پراکێشا پێغمبەر ﷺ دەستی خستە ناویەو تەماشای کرد ناوێکی تەرەو بۆنی کردوو فەرمووی : ما هەذا ؟ ئەو بۆچی وا تەرەو؟ کابرای فرشیار وتی : (اصابته السماء یار سول الله) واتە : ئەو پێغمبەری خوا ﷺ ئەومباران لێیداو ئاوا تەری کردوو پێغمبەر ﷺ فەرمووی : (فهلا جعلته فوق الطعام حتی یراه الناس، من غشنا فلیس منا) واتە : فەرمووی ئەو بۆچی ئەم تەرپووت نەخستۆتە سەرەو تاوەکو خەلکی ببینن وە بزانی ئەو جوانەکی لەسەرەو سەرنجیان پراکێشی ژێرەو وانیە و بەکەلک نەماوە ئینجا فەرمووی : هەر کەسیک غەشمان لێ بکات لە ئێمە نیە.

۳۵۲. ﴿پێغمبەر ﷺ پیاوێکی راسپارد کە پابەند بێ بەریزی یەکەمی

نوێز﴾

جاریک کابرایەک هاتە خزمەتی پێغمبەری خوا ﷺ عمرزی کرد : ئەو پێغمبەری خوا ﷺ کردەویەکم پێ بلێ ئەگەر ئەنجامی بدم لەسەری بەردەوام بێ بەهۆی ئەو کردەو جوانانەو بچمە بەهەشت پێغمبەر ﷺ فەرمووی : بێ بە بانگیژی مزگەوت کابرا وتی ئەگەر نەتوانی بانگ بدم دەنگی بانگم نەبوو چ کردەویەکی تر بکەم، پێغمبەر ﷺ فەرمووی : پێش نوێزی بۆ موسولمانان بکە کابرا ووتی : ئەگەر نەتوانی ئیمامەتی بکەم و پێش نوێزی بۆ موسولمانان بکەم چ کردەویەکی تر ئەنجام بدم، پێغمبەر ﷺ فەرمووی : (فعلیک بالصّف الاول) ئامۆزگاریت دەکەم بەردەوام هەول بده کە لە پەری یەکەمی نوێزدا بیت. ۳۴۷

٣٥٣. ﴿پیاوێکە مرد لە کاتی کدا خۆی گەورە لێی تورە بوو﴾

ئەنەسی کۆری مائیک دەئیت : (کنا عند رسول الله ﷺ) واتە : ئێمە کۆمەڵی ھاوێژەکان لە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ بووین (فجاء رجل، فقال : يا رسول الله مات فلان، قال : أليس كان معنا أنفاساً قالوا : بلى ، قال سبحانه الله كأنها أخذة على غضب ، المحروم من حرم وصيته)

واتە : پیاوێک بە ھەڵە داوان ھاتە خزمەت پێغەمبەری خواو عەرزێ کرد فلان کەس مرد پێغەمبەر ﷺ ھەرمووی ئایە ئیستا لامان نەبوو؟ خۆ کەمێک لەمەوبەر بەیەگەووە بووین ووتیان بەئێ ئەی پێغەمبەری خوا ھەر ئەر پیاوێ کەمێک لەمەو بەر لەگەڵ ئێمە جیا بوویووە مرد پێغەمبەری خوا ﷺ وەک ئەرێ دەرستی گەورە لەو کاتدا کە گونجاوێ بۆ ئەم مەبەستە بە ئوممەتەکە ی بۆ ئێمە نەوێ بەم پیاو ھێناوە ھەرمووی پاکو بێگەردی بۆخوا ئەتێ ئەر پیاو لەسەر تورەبوونی خوا لێی مردوووە چونکە وەصیەتی نەکردبوو کە مرد بێبەش ئەو کەسە کە لەو صیەت نووسینی شەریعە پێش مردنی بێ بەشە.

٣٥٤. ﴿خەڵکە سەریان سورماو دەمو چاویان تێک چوو کە گۆی بیستی

ھەوائیک بوون لە پێغەمبەر ﷺ﴾

نیمامی مائیک لە کتیی (الموطأ) دا دەئیت زەیدی کۆری جەھەنی وتوێتی لە پۆزی غەزای خەیبەردا پیاوێک کە لەو غەزایدا لەگەڵمان بوو مرد خەڵکە کە چوونە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ پێیان راگەیاندا : کە فلان کەس مرد کە کەسیکی دڵسۆزو ئازابوو مردوو، بەلام پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی (صلوا علی صاحبکم) واتە : ئێو خۆتان نوێزی مردوو لەسەر برادرە کەتان بکەن و من ناچم نوێزی لەسەر بکەم خەڵکە کە ھەموویان سەریان سورماو دەم و چاویان تێک چوو لە بیستی ئەم ھەوالە کە دیارە ئەم پیاو کاریکی نەوێندە نا بەجێی کردوو کە شایەنی ئەوێ پێغەمبەری خوا ﷺ نوێزی جەنازی لەسەر بکات و ئەو ھەموو ھەزل و گەورەییە لە دەست چوو پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی بۆیە نوێزی لەسەر ناکەم چونکە (إن صاحبکم قد غل فی سبیل الله) واتە ھاوێژە کەتان دزی کردوو لەو مائە کە لە غەزا کەدا دەستکەوتی مسوڵمانان بوو زەیدی کۆری خالید دەئیت (ففتحنا متاعه فوجدنا خرزات من خرز يهود ما تساوى درهمين).

واتە ئێمەش کە لوپەلە کێمان کردوو ھەندیک ووردەشتی جولە کە کانمان دۆزیووە کە

٣٤٨

بەھەر ھەمووی بای دوو درھەم نەدەبوو.

۳۵۵. ﴿پرسىارەكەى پىياويكى دەشتەكى دەربارەى ئەحكامەكانى ئاين﴾

پىغەمبەر ﷺ جارىك لەسەر مېنبەرەكەى راوستا ووتارى دەخوئندەو بۇ خەلكى كابرايەك ھاتە ژوورى مزگەوتەو سەيرى پىغەمبەرى ﷺ كرد لە پاشاندا وتى ئەى پىغەمبەر ﷺ كابرايەك پرسىار لە ئاينى خۆى دەكات نازانى ئاينەكەى چىەو چۆنە؟ پىغەمبەر ﷺ رووى كرده لای ئەو كابرايە وا سەير دەكات كابرايەكى دەشتەكەى لەوانەىە نامادەى ئەوەى تىدا نەبىت كە چاومروانى بكات ھەتا ووتارەكە تەواو دەبىت بۆيە پىغەمبەر ﷺ خۆى بۇ يەكلایى دەكاتەو بۇ ئەوەى ئاينەكەى تى بگەيەنەت، چونكە لەوانەىە كابرا لە مزگەوت دەرجى و جارىكى تر نەگەرپتەو بۇ مزگەوت، ديارە كابرا پرسىارەكەى زۆر بەلاوہ گرنگ دەبىت ھەتا واى لى دەكات كە ووتارەكە بە پىغەمبەر ﷺ بېرىت و بۇ ئەوەى ئەحكامەكانى ئاينى تى بگەيەنەت پىغەمبەر ﷺ بىرو ھزرى لە بۆچوونەكانى بەرامبەرى دەكردەو نەك بۆچوونى خۆى بە تەنھا پىغەمبەر ﷺ دابەزى لەسەر مېنبەرەكەى داواى كرد كورسەكى بۇ بھىنن كە بەرامبەر كابراى دەشتەكى دانىشت ئاينەكەى خستە ناو زارىەو تىگەيشتە پىويستەكانى لە ئاينى تى گەياند ھەتا تىگەيشت لە پاشاندا ھەستاو كابراى بەجى ھىشت و گەرايەو سەر مېنبەرەكەى و ووتارەكەى دەست پى كەردەو ھەتا تەواوى كرد.^{۳۹۱}

^{۳۹۱} استمع بحياتك چىز لە ژيانى لە عزت وەرگرە: نووسىنى دكتور موحەمەد عەرىفى وەرگىزانى: نەبەكر

٣٥٦. عامری کوری رەبیعی کە گۆی بیستی ووتەکەى پێغمبەر ﷺ بوو یەكسەر گۆزە ئارەقەکەى پێژاند

پێغمبەر ﷺ لە پێش بوونی بە پێغمبەر و لەپاش بوونی بە پێغمبەر ﷺ هەرگیز ئارەقى نەخواردۆتەوه زۆرجاریش خەلك دیاری هێناوه بۆ پێغمبەر ﷺ بۆ بەکارهێنانى یان ئەویش دەیکردەوه بە دیاری تەنانت زێڕو زیو حەریرشیان بە دیاری بۆ دەهێنا ئەویش بە خێزانەکانى یان خەلكى تری دىبەخشیهوه کاتێک عامری کوری رەبیعی گۆزە پێ ئارەقەکەى خستە پێش پێغمبەر ﷺ وەك دیاری پێغمبەر ﷺ سەیری گۆزمەکەى کردوو بەلایەوه جێى سەر سورمان بوو بۆیە فەرمووی ئەى عامر تۆ نازانى ئارەق حەرام بووه؟ عامر ووتى نەخیر پێغمبەرى خوا فەرمووی : حەرام بوو عامر هەلى گرتەوه هەندێک بە گۆیى عامریان و ت بڕۆ بیفرۆشه پێغمبەر ﷺ گۆیى ئى بوو فەرمووی نەخیر ئەگەر خوا شتیکی حەرام کرد نرەخەکەشى حەرام دەکات بۆیە عامر یەكسەر پێژاندی بە زەویدا.^{٣٥٠}

٣٥٧. بەسەرھاتی عەبدولای کوری سەعدى کوری ئەبى سەرح ئەو کەسەى لەنویژى بەیانیدا ئە سوژدەدا مرد

کەسێكى خەلكى مەككە ناوی عەبدولای کوری سەعدى کوری ئەبى سەرح بوو موسلمان بوو کاتى وەحى پێغمبەرى خوا ﷺ بوو هەر ئایەت و سورەتێكى قورئان بەاتایە خوارەوه لەدەمى پێغمبەرى خواى ﷺ دەبیست و دەینوسیەوه پاش ماوێهەك لە ئیسلام پاش گەز بۆوه و هەلگەرایەوه و مورتەد بۆوه کاتێک پێغمبەرى خوا ﷺ فەتەحى مەككەى کرد فەرمووی بیکۆژ و فەرمووی خوێنى بەهەدەر چوو ئەم پیاوێه کە زانى کارى تەواو بووه و سزای خیانەتەکانى وەرەگرت ئەى کرد بۆ لای ئىمامى عوسمانى کوری عەففان کە برا شیری ئىمامى عوسمان بوو ئىمامى عوسمانیش لەگەڵ خۆى هێنا بۆلای پێغمبەرى خوا ﷺ بۆ ئەوێه کە پێغمبەرى خوا ﷺ بیهەخشى و ئەمانى پێ بەت کە صەحابەکان نەیکۆژن کاتێک ئىمامى عوسمان ئەم پیاوێه لەگەڵ خۆى هێنا بۆ خزمەت پێغمبەرى خوا ﷺ داواى ئەمانى بۆ کرد پێغمبەرى خوا ﷺ لەو کاتەدا لەناو کۆمەلەى زۆر لە هاوێلانێ دابوو کاتێک ئىمامى عوسمان

رۇيشت و دوور كەوتنەو كابرا لە كوشتن رزگارى بوو پېغەمبەرى خوا ﷺ بەوانەى چوار دەورى فەرموو (اما كان فيكم رجل رشيد يقوم الى هذا حيث راني گفت يدي عن بيعته فيقتله ؟) واتە ئەو كەسكى ئازا و رەشىد و چالاكتان تىدا نەبوو كاتىك كە زانى من ئەوئەندە بىدەنگ بووم بى توو پەلامارى ئەو كابرايە بدات و بىكوژىت من بۆيە ئەو ھەموو ماومىيە ھەم نەكردوو وەلامى داواكەى عوسمانم نەدايەو بۆ ئەوئەى كەسى لەئىو ھەموو پەلامارى بدات و بىكوژىت بەلام كەستان ئەوئەتان نەكرد ھەھابەكان تىكرا فەرموويان : ئەى پېغەمبەرى خوا ﷺ ئەى بۆچى ئامازمەكت نەداينى ؟ بۆچى چاويكت لى دانەگرتين و بەتيلە چاويك فەرمانى كوشتنيت پى نەداين تا يەكسەر بمان كوشتايە ؟ پېغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووى (ان النبي لا يقتل بالاشارة وفي رواية انه لا ينبغي لنبي ان يكون له خائنة اعين) (۲۵۵) واتە بەراستى نابى پېغەمبەر بە ئامازە فەرمان بە كوشتنى ھىچ كەسك بدات لە رىوايەتلكدا بە راستى بۆ پېغەمبەر نەھاتوو، كە ئامازەى چاوى ھەبى بە نيەتى لەناوبردنى كەسك ئىبن ھىشام دەفەرموى: ئەم پياو ھەدوللاى كورى سەعدى كورى ئەبى سەرھە كاتى ئەو لىبورەنى لە پېغەمبەرى خوا بىنى و ئەم دەنگ و باسەشى بىستەو زۆر بە دل و بەكول مسولمان بۆو مسولمانىكى زۆر دلسۆزى لى دەرچوو وە زۆر خزمەتى بە ئىسلام كەدەو پىشەوا ئىبن كەسەر لەكتىبە نايەبەكەيدا البدايە والنھايە ج ۴ ص ۲۹۶ فەرموويەتى: (مات و موساجد فى صلاه الصبح) واتە: ئەم ھەدوللايە لە نويزى بەيانيدا لەكانى سوجدەدا مرد.

۳۵۸. ﴿عومەر پرسىيارەكەى كۆچەرانى ئاراستەى پيغەمبەر ﷺ كرد﴾

ئەبو نەعیم لە (الحلیه ج، ۱، ص ۷۸۲) لە پەوبانەوہ - خواى ئى پازى بى - ھىناویەتى دەئیت:
لەگەل پيغەمبەر ﷺ لە رپپەكدا بووین و ئیمەش لەگەل بووین كە كۆچەران وتیان : ئەگەر
بمانزانیایە چ سامانى باشە كاتى خوا نایەتى لەسەر زپرو زیو دابەزانددووہ؟ عومەر وتى
ئەگەر دەتانەوئیت لای پيغەمبەر ﷺ ئەو پرسىيارەتان بۆ دەكەم وتیان : بەلئى ئەویش چوو بۆ
لای پيغەمبەر ﷺ منیش سواری ووشرەكەم بووم و كەوتمە شوپنى وتى پيغەمبەرى خوا
كۆچەران كاتى بیستیان خوا چى لەسەر زپرو زیو دابەزانددووہ وتیان خۆزگە دەمانزانی چ
سامانى باشترە كاتى خوا ئەمەى لەسەر زپرو زیو دابەزانددووہ فەرمووی : (ليتخذ احدكم لسانا
ذکرا وقلبا شاکرا و زوجة مؤمنة تعین احدکم علی ایمانه).

واتە: با ھەر کامتان زامانیكى بە زیکرو دلئىكى سوپاسگوزارو ھاوسەرىكى باومردار بگرتە
خۆ كە یارمەتى نیمانتان بدات لە گپرانەوھىەكى دیکەدا (و زوجة تعينه على الآخرة) واتە
ھاوسەرى بۆ رۆزى دواى یارمەتى بدات.
۳۵۱

۳۵۱ - رواه ابو داود (۲۶۸۳).

- رواه احمد والترمذي وابن ماجه

۳۵۹. ﴿وہسیہتی نوح - سەلامى خۋای لی بی - بۆ کورەگەى﴾

بەزار لە عەبدوللای كۆرى عومەرەوہ ھىناوہىتى دەلەيت : پېغەمبەر ﷺ فەرمووی : ئايە
 ۋەسىيەتى نووحتان بۆ كۆرەگەى پى بلىم ؟ ووتيان : بەلى فەرمووی : نوح ۋەسىيەتى كرد بۆ
 كۆرەگەى و بە كۆرەگەى فەرموو : ئەى كۆرى شىرىنم من ۋەسىيەتت بۆ دەكەم بە (لا اله الا الله)
 چونكە ئەگەر بخريته تايەكو ئاسمانەكان و زەوىش بخريته تايەك ئەو (لا اله الا الله) لەوان
 قورسترە ئەگەر ئەلقەيەك بوایە لىيان قورستر و زاتر دەبوو تا پوخت بۇلای خوا بچيت
 ۋەفەرمانت پى دەكەم بە وتنى (سبحان الله العظيم و بحمدہ) چونكە پەرسىشى دورستكراوانە
 بەوہش رۇزيان دەبريتمەوہ رېگريشت لى دەكەم لە دووشت ھاوہل دانان و خۆ بە زل زانين
 چونكە ئەو دوانە رېگرن لە بەرەو خواچوون دەلەيت : ووترا ئەى پېغەمبەرى خوا ئايە ئەگەر
 كەسى خواردن بىنى و دەستەيەك لەسەرى بن يان جلى پاك و چاك بپوشى ئەوہ خۆ بەزل
 زانىنە ؟ فەرمووی :

(ليس يعنى بالكبر انما الكبر ان تسفه الخلق و تغمص الناس) واتە : لە بەخۆ زلزانين نيە
 بەلكو خۆ بەزلزانين ئەوہيە خەلك بە گەمزە بزاني و سووك و كەم لەگەليان بچوليتەوہ.^{۳۵۲}

^{۳۵۲} صحيح حاكم لە عەبدوللآوہ بەو شىرەبە ھىناوہىتى دەلەيت سەندەدەگەى صدحیحە وە لە (الرغیب
 والترھیب)، ج ۳، ص (۷۷) داھاتوہ

۳۶۰. ﴿بەسەرھاتى مسولمان بوونى طوفە يلى كۆرى عەمرى دەۋسى لە خزمەتى پېغەمبەردا ﷺ﴾

طوفە يل كۆرى عەمرى دەۋسى نوپنەرى ھۆزەكەى بوو ھات بۇ بازارى (عكاظ) بۇ خوپىندىنەۋى ھۇنراۋەو شانازى كردن بە سەرۋىرەكانى ھۆزەكەيەۋە كە ئەبو جەھل و پىاۋانى قورەيش بىنيان ووتيان ئەگەر موخەممەد دەستى بگاتە طوفە يل مسولمانى دەكات بۆيە ميوانداريەكى چاكيان بۇ سازكردو تىيان گەياند كە بەھيج جۆرىك لە موخەممەد نزىك مەكەۋە تازىانت پى ئەگەيەنى ئەۋمىندىيان تانەو تەشەر لە موخەممەد دا طوفە يل بىرپارى دا كە لەكاتى طە ۋافى كەعبەدا گوئى خۇى بە لۆكە بىناخنى و بەھيج جۆرىك گوئى لە موخەممەد نەگىرئ لە كاتى طە ۋافدا پېغەمبەر ﷺ لەلەى كەعبەدا نوپىزى دەكردو گوڤەيل پەنگو رووى پېغەمبەرۋ شان و شكۆى كاريان تىكرد بۆيە لە دلى خۇى دا وتى : مالت ويران بىت طوفە يل خەلگى بە شاعىرىكى چاك و پايمەرزت دىزانن و قىسى چاك و خرابى خەلگى دەتوانئ ھەلئەنگىنى چى ئەبى ئەگەر گوئى لە موخەممەد بگرى ئەگەر خراب بوو بەگوئى مەكەۋ خۇ ئەگەر چاكىش بوو ئەۋە ھەقە دواى بىكەۋى طوفە يل لۆكەكانى لە گوئى دەرھىناۋ گوئى لە پېغەمبەر ﷺ گرت كە سورەتى (الرحمن) ى دەخويندەۋە زۆر كارى كرده سەر دل و دەرۋونى بۆيە دواى رۆيشتنەۋى پېغەمبەر ﷺ دواى كەوت و بۇ مائەۋىيان و لەۋئ مسولمان بوو ئىنجا وتى : ئەى پېغەمبەرى خوا من قىسەم دەرۋات لەناۋ گەلەكەمدا كە گەرامەۋە بانگيان دەكەم بۇ ئىسلام بەلگە لە خوا بىبارىتەۋە كەرامەتىكم پى بدات تاۋەك بەلگەۋ نىشانەيەكبى بۇم بۇ ئەۋەى زووتر بىروام پى بىكەن پېغەمبەرىش ﷺ دەستى موبارەكى بەرزكردەۋە ھەرموۋى : خوايە بەلگەۋ نىشانەيەك بىدە بە طوفە يل كە يارمەتى بدات لەۋ نىمەتە خىرەى كە ھەمەتى جا كە طوفەيل گەرايەۋە لە رىگا ناۋچەۋانى دەرەۋشايەۋە ترسا گەلەكەى وابزانن بىتەكانيان دەستيان لى ۋەشانەۋەۋە بۆيە دوۋعاى كرد كە خوايە رۆشنايى يەكەم ، خواى گەۋرەش دوۋعاگەى گىراكردو ئىنجا سەرى گۆچانەكەى دەرەۋشايەۋە يەكەم كەس كە بە طوفەيل گەپشت عەمرى باۋكى بوو بە خىرەاتنەۋەى كردو كەۋتنە گەتوگۆ و باسى بەسەرھاتى خۇى بۇ گىرايەۋە وتى : من لەتۆ بەرىم ئەگەر مسولمان نەبى باۋكى مسولمان بوو پاشان دايكى و ھاۋسەرەكەيى و عەمرى كۆپىشى مسولمان بوون ئىنجا كەۋتە بانگ كىرنى گەلەكەى و ئەۋانىش بىروايان نەھىنا بۆيە گەرايەۋە خزمەت پېغەمبەر ﷺ بە دلى شكائەۋە ووتى : ئەى

پەوانەکراوی خوا بە لکو دووعا لە گەلە دڵپەقەکەم بکەى خوا تەفرو تونایان بکات
 پێغەمبەرى رحمت بۆ جیهانیشت فەرمووی ئیماندارى بە زۆر نیەو ئیمە دووعایان بۆ
 دەگەین کە خوا ھیدایەتیاں بدات نینجا بە طوفەیلی فەرموو بگەرێردووە ناو گەلەگەت و
 بەنەرم و نیانی و لەسەرخۆ بانگیان بکە بۆ ئیسلام بەئێ طوفەیل گەراییوە و لەسەرخۆ
 کەوتە بانگەوازکردن بەکەم کەس کە ئیمانی ھێناو موسلمان بوو ئەو ھورمێرەبوو کە پاشان
 بوو بەو بلیعەتەى کە زۆری فەرموودەکانی پێغەمبەرى لەبەرەبوو بانگەواى بەردەوام بوو تا
 سالی ھەوتەمی کۆچی کە پێغەمبەر ﷺ فەتھى خەیبەرى کرد لەو سالی دا طوفەیل بەخۆى و
 ھەشتا خێزانەو ھیجرەتیاں کرد بۆ مەدینە کاتێ گەشتنە مەدینە پێغەمبەر ﷺ بە (لا الھ
 الا اللھ) و (اللھ اکبەر) کردنەو بە دەنگی بەرز پێشوازیان کردن و ئەوانیش ھەموویان
 بەیعتیاندا بە پێغەمبەر ﷺ طوفەیل لە رۆژی فەتھى مەککەدا بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ
 بتی (ذالکھین) شکاند لە دواى وفاتی پێغەمبەرىش ﷺ طوفەیل سەربازێکی بەوھفاو
 گۆپراپەل بوو بۆ ئەبوبەکر - خواى ئێ رازی بێ - وە لە شەری (یەمامە) دا لەگەڵ باوکی و
 کورەکەى دا بەشاریان کرد دژی موسەیلەمەى درۆزن رۆژی یەکەم باوکی طوفەیل شەھید بوو
 لە بەیانى رۆژی دوايشدا طوفە یل بە کورەکەى وت : کورێ خۆم ئەمشەو لە خەومدا بینیم
 سەرم تاشراووە لەو دەچوو بآلئەیمکیش لە دەم بێتە دەری و ئافەرتیکیش باوھى بۆ
 کردمەووەو زۆر بەسۆزەو گرتیمە خۆى تۆش کورێ خۆم دەتویست بەخیرایی پێم بگەیت بەلام
 نەگەیشتی جا من بەو لێکی دەدەمەووە کەسەر تاشینەکەم پەڕینی سەرم بێ و بآلئەکەش
 گیانم بێ کە دەردەچێ و ئافەرتەکەش زەوی یە کە باوھش بۆ دەکاتەووە بە شەھیدی ئەمگرتە
 خۆى بە خوا دەمێگە ئاواتی بۆ دەخوازم وە ئەوھش کە پێم نەگەیشتی بەوھى دەزانم کە لە
 گەلما شەھید نابێت و دەزانم کە ھەولێ شەھید بوونتە خواش بۆخۆى چاکتر دەزانى کورێ
 خۆم گویم ئێ بگرە من دەزانم شەھید دەبم و بۆنى بەھەشت دەکەم و سەیتەم بۆتە ئەومێە لە
 رێ ى خوادا تێ بکۆشە تیکۆشانێک کە مردن و شەھادەتت ئاواتت بێت و خەم مەخۆ بۆ مردنى
 باوکت و برا شەھیدەکانى ئەم شمشیرەشم دواى من بۆ تۆ بیوھشینە لە رێ ى خوادا و ھێرشى
 پێ بکەرە سەر دوژمن لە راستى ئەوان لە پێناوى (طاغوت) دا دەجەنگن و ئیمەش لە پێناوى
 بەرز ڕاگرتنى فەرموودەى خواو ژێر خستنى ووشەى کافراندا دەجەنگین وە ئیتیر بپۆ بەلای
 کارتەووە کورێ خۆم ھەرگیز خوات لەیاد نەچێ پەروردگا دەفەرموێ : (یا ایھالنین امنوا اذا
 لقیتھ فئە ھاابتو واذکروا اللھ کثیرا لعلکم تفلحون) پاش ئەم نامۆزگارى یە بەنرخە طوفەیل

چوو و ناو شەرەکەو دۆزمنی تارو مارکردو بەرپەنگێک حەماسەتی هەبوو هەلەمەتی دەبرد تا بێکراو شەھید بوو وە گەشتە ئاوتی هەتاھەتایی عەمری کۆری طوفەیلێش لەسەر پێبازی گیان فیدایی و فیداکاری بەردەوام بوو لەسەر وەسپەتەکەیی باوکی تا لە جەنگی (یەرموک) دا ئەویش شەھید بوو چوو و پێزی ئەو ئیماندارە خواناسانەیی کە پەرەمەردگار لە بارەیانەو دەفرمویت:

(من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى تحبه ومنهم من ينتظر وما بدلوا تبديلا).^{۳۵۲}

واتە لەناو ئەو بێڕا دارانەشدا پیاوانی وایان هەبوو ئەو پەیمانەیی بە خۆیاندا بوو راستیان لەگەڵکردو زۆر بەباشی پابەندیشبوون پێیەووە گاتیکیش گەوتنە جەنگەووە مەردانە جەنگیان کرد، نینجا بووشیان نەزرو پەیمانی خۆی بردە سەر جەنگەووەرانە جەنگی کرد تا شەھید کرا هەشیان بوو هەردەم چاوەڕوانی شەھیدی بوو لە رۆی خوادا بە هیچ جۆرێکیش لانیەوون و پەیمانی خۆیان نەگۆری .

۳۶۱. ﴿بەرەکەتی خۆی گەورە بە ناشکرا دیاربوو بە نان و گۆشتەکەو﴾

ئەبو یەعلا موحەممەدی کۆری مۆنکە دیرەو لە جابرەو دەگێڕێتەو کە پێغەمبەری خوا ﷺ ماوەی چەند پۆز بوو شتیکی وای نەخواردبوو کە مەوێ هیزو تاقەت و توانای ئی و مەبگری سەردانی هەموو خێزانەکانی کرد بەلام لای هیچیان خواردنێکی باشی دەست نەکەت پێغەمبەر ﷺ چوو بۆ مائی کچەکەیی فاتیمەو فەرمووی : (يا بنية هل عندك شيء ؟ فإني جائع) واتە : ئەی کچی شیرینم هیچت لایە بێخۆم چونکە بە راستی من زۆرم برسی یە ؟ فاتیمە وتی : نە بەخوا بابە گیان بە قوربانت بێم هیچمان نیە پێغەمبەری خوا ﷺ ماومێک لەلای فاتیمەیی کچی دانیش و پاشان بەرمو مائەو گەراپەووە زۆر دوور نەگەوتبوو کە دراوسی یەکی مائی فاتیمە دوو کۆلیرەیی گەرم و هەندێ گۆشتی برزای بۆ هێنان هەر خێرا خاتوو فاتیمە کۆلیرەو گۆشتەکەیی لە نانبەرەییەکەو پێچاو لە دای خۆیدا وتی شەرت بێ هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ لێی نەخوات خۆم و هاوسەر و منالەم دەمی ئی نەدەین ئینجا بانگی حەسەن

یان حوسینی کۆری کردو ناردی بە شوین پێغمبەری خواداو بانگی کردموه که پێغمبەری
خوادا ﷺ هاتهوه بۆمائی فاتیمه خاتوو فاتیمه فەرمووی باوکە گیان خوای گه‌وره شتیکی بۆ
ناردووین بۆتۆ شاردومه‌ته‌وه پێغمبەر ﷺ فەرمووی ئاده‌ی بیهێنه فاتیمه دمفەرموئ
منیش چووم نانه‌به‌ره‌که‌م هێنا له‌به‌رده‌م پێغمبەری خوادا کردمه‌وه ته‌ماشامان کرد پره‌ له
کولیره‌و گۆشت کاتی ته‌ماشام کرد چه‌په‌سام خواجه گیان خۆ هه‌ر دوو کولیره‌ بوو چۆن ئیستا
ئه‌و هه‌مووه‌ په‌گه‌سه‌ر زانیم ئه‌مه‌ به‌ره‌کی خوای گه‌وره‌یه‌ زۆر سوپاسی خوام کردو سه‌لاواتم
له‌سه‌ر پێغمبەردا پێغمبەری خواش که ئه‌و هه‌موو خواردنه‌ی بینی زۆر سوپاسی خوای
گه‌وره‌ی کرد ئینجا فەرمووی ئه‌ی کچی شیرینم ئه‌مه‌ت له‌کوئ بوو؟ وتم : (یا ابت هو من
عندالله، إن الله یرزق من یشاء بغير حساب) واته‌ ئه‌ی باوکی شیرنم ئه‌مه‌ رزقیکه‌ له‌لایه‌ن
خواوه‌، خوای گه‌وره‌ بیهوئ رزقی هه‌ر که‌سی بده‌ت ئه‌یدات به‌بی حیساب پێغمبەری خوا
سوپاسی خوای گه‌وره‌ی کردوو فەرمووی :

(الحمد لله الذي جعلك يا بنیة شیبة بسیدة نساء بني إسرائيل) واته‌ : سوپاس و ستایش
بۆ ئه‌و خواجه‌ی که ئه‌ی که‌چه‌که‌م کردوویتی به‌ هاوشیوه‌ی گه‌وره‌ی ئافه‌رتانی به‌نی ئیسرائیل
که مه‌ریه‌مه‌یه‌ چونکه‌ ئه‌ویش هه‌رکات رزق و رۆزیه‌کی لابوایه‌ و په‌رسیاری ئی بکرایه‌ ئه‌مه‌ت
له‌کوئ بوو ؟ ده‌یفه‌رموو: ئه‌مه‌ له‌لایه‌ن خواوه‌یه‌ و به‌پراستی خوای گه‌وره‌ رزقی هه‌ر که‌سی
ده‌دات که بیهوئ به‌بی حیساب ئینجا پێغمبەر ﷺ ناردی به‌ شوین عه‌لی داو پاشان هه‌موو
خیزانه‌کانی داو له‌سه‌ریه‌ک سفره‌ دانیشتن له‌گه‌ڵ ئیمامی عه‌لی و فاتیمه‌ و حه‌سه‌ن و حه‌سه‌ین
و هه‌موو خیزانه‌ به‌رپزه‌کانی نانه‌که‌یان به‌یه‌که‌وه‌ خوارد هه‌موو تێریان خوارد هێشتا
نانه‌به‌ره‌که‌ پڕ بوو خاتوو فاتیمه‌ دمفەرمووی ئه‌مجا به‌شی ده‌رو دراوسێکانم ئی داو
به‌مشیه‌یه‌ خوای گه‌وره‌ به‌ره‌کی به‌سه‌ردا رشتین.

۳۶۲. ﴿بەسەرھاتی مسوڵمان بوونی عەدیی کۆری حاتیم لە خزمەت پێغەمبەردا ﷺ﴾

عەدیی دەلێت : هیچ پیاویکی عەرەب لەمن زیاتر رقی لە پێغەمبەری خوا ﷺ نەبوو کاتی ناویم بیست پیاو ماقوولێک بووم و نەصرانی بووم و چواریهکی دەست گەوتی ھۆزەمکەم بۆ خۆم و مەنەگرت من بۆخۆم دیندار بووم و پادشای قەومەکەشم بووم کاتێک کە ھەوالی پێغەمبەری خوا ﷺ بیست رەقەم لێی بوو خزمەت گوزاریکی عەرەبیم ھەبوو کە و شتری بۆم بەخێو نەکرد پێم ووت : مالت کاوڵ بێ لەناو و شترەکانم دا کۆمەلە و شترێکی تیزڕەوو قەلەو جیا بکەرەووەو لەنزیکم دا بیان بەستەرەووە جا ئەگەر بیستت سوپای موحمەدەد ڕووی لەم ناوہ کردوووە ئەوا ئاگادارم بکەرەووە نیومڕۆیکیان ھاتە لام و ووتی : ئەی عەدیی ھەر کاتێک نیازت بوو بێ کە ئەگەر سوارچاگانی موحمەدەد دایان بەسەرت دا ئیستە بێ کە چونکە من چەند ئالایەکم بینین و دەرباریان پرسیارم کرد ووتیان : ئەمە سوپای موحمەدەد ئەلێ ووتەم : دەی و شترەکان بێنە پێشەوہ ئەویش ھینایە پێشەوہ ئەوہبوو کەس و کارو مال و مندالەم سوارکردن پاشان و تەم خۆم ئەگەیمەنمە نەصارا ھاودینەکانم لە شام رێگەئێ جەوشەبەم گرتە بەر و لە شوینی خۆمان کچیکی حاتیم بەجێ ھێشت سوپای ئیسلام ھێرشی کردە سەر طە ی و خەلکیکی زۆر بەدیل گیرا بە تاییبەت سەفانەئێ خوشکی عەدیی ئەویش ھینرایەوہ بۆ مەدینە و پێغەمبەری خوا ﷺ ھەوالی عەدیی ئەزانێ کە بەرەو شام ھەلاتوہ و خوشکەکەشی لەگەڵ ئافەرەتە دیلەکان دا لە ژوورێکی نزیک دەرگای مزگەوت دا بەند ئەکرێت کاتێک کە پێغەمبەری خوا ﷺ تێپەری کە ئافەرمێکی ژیری سەلیقەدار بوو ھەستا و ووتی : ئەی پێغەمبەری خوا باوگم کۆچی دوایی کردو خاوەنەکەشم دیار نیە چاکەم لەگەڵدا بکەو نازادەم بکە خوا چاکت بۆ بکات فەرمووی (ومن وافدك) واتە خاوەنەکەم کی یە ؟ وتی عەدیی کۆری حاتیم فەرمووی : (الفار من الله و رسولہ) واتە : ئەوہی کە لەخوا و پێغەمبەرمەکەئێ ھەل ھاتووہ ؟ ئیتر بە جێی ئەھیلێ بۆ سبەینێ بە ھەمان شێوہ لەبەر دەمیا ئەووستی و ھەمان وت و وێژ ڕوونەداتەوہو بەجێی ئەھیلێ بۆ دووسبەئێ سەفانە دەست لە تەکا کردن ئەشوا بەلام پیاویک لە دوای پێغەمبەردەوہ ناماژەئێ بۆنەکات ھەتا فەسە بکات ئیتر ھەلئەستیت و ئەلێت ئەی پێغەمبەری خوا باوگم کۆچی دوایی کردووہ خاوەنەکەشم دیار نیە چاکەم لەگەڵ بکەو نازادەم بکە خوا چاکت بۆ بکات فەرمووی : (قد فعلت، فلا تعجلي بخروج حتى تعجدي من قومك من

يكون لك تقّة، حتى يبلغفك إلى بلادك، ثم اذنبيني) واتە باشە بەلām پەلە مەكە بۆ دەرچوون هەتا خزمیكى متمانە پێكراوت دەست بكهوى و بت گەیهێتە ولاتی خۆت ئەوسا ناگادارم بکە سەفانە پرسىارى ئەوكەسە ئەكات کە نامازى بۆ ئەكات ئەلێن عەلى كورى ئەبو تالیب بووە دواى ماومیهك كەس و گارو ناسراوانى پەیدا ئەبن و پێغمەبەرى خوا ﷺ ناگادار ئەكات کە بپاوى متمانە پێكراوى دەست كەوتوون پێغمەبەرى خوا ﷺ پۆشتەى ئەكات و ولاغى بۆ سواربوون ئەداتى و پارەى مەسرمفى ئەداتى و لەگەڵ پیاوێ ناسراوەكاندا دیت هەتا ئەگاتە شام لە كاتیكدا كە عەدىی لەناو مالو مندالى دا دانیشتیوو سەیر دەكات وا ئافەرتێك لەناو كەژاومیهكدا بەرو ئەوان دیت ئەلێت : كچەكەى حاتیمە سەیر ئەكات ئەبینى ئەو كە ئەگاتە بەروە دەست بە گەلەى و لۆمەى عەدىی ئەكات و ئەلێت : هەى رەحم بێ ستمكار ژن و مندالەكەى خۆت دەرپازكردو شەرف و نامووسى باوكت بەجێ هیشت وتی : خوشكە گیان من كردم تۆ نەى كەى ماومیهك لای ئەبێت ئەوسا لێی ئەپرسى : ئەم بپاوت چۆن دیتە بەرچاو ؟ ئەلێت بەخوا من وای بەچاك ئەزانم بە زووترین كات خۆت بگەیهێتە لای خۆ ئەگەر پێغمەبەر بێ ئەوا هەركەس زووتر شوینی بكهوى فەزل و پایەى زیاترى دەست دەكهوى و گەر پادشایش بێ پیاوى وەك تۆ هەرگیز بەلایەو بەى ناز نابى ئەلێت : بەخوا ئەم بۆچوونە راستە عەدىی بەرو مەدینە ئەكهویتە رێ و خۆى ئەگەیهێتە خزمەتى پێغمەبەرى خوا ﷺ لە كاتیكدا كە لەمژگەوتدا دەبێ سەلامى لى ئەكات ئەویش دەپرسى كە ئەم پیاوێ كى یە ئەویش دەلى عەدىی كورى حاتیم بۆ زیادە رێز لى گرتن لە عەدىی ئەى باتەو بۆ مالهو لە رێگا پیرەزنیكى لاواز رێ بە پێغمەبەرى خوا ﷺ دەگرت و ماومیهكى زۆر ئەى وەستینی و باسى پێوستى خۆى ئەكات بۆى عەدىی لە دلى خۆى دا دەلى : بەخوا ئەمە پادشا نیه دواى ئەو پێكهووە چوونەو بۆ مالهو پێغمەبەرى خوا ﷺ لە مالهو تەنها پشتى یەکیان بۆ دانیشتن هەبوو كە لەچەرم دروست كرابوو بەرپشائیش پەرگراپۆو دای نا بۆ عەدىی تا لەسەرى دانیشى و فەرمووى (اجلس على هذه) ئەلێت : بەلكو تۆ لەسەرى دابنیشە فەرمووى : (بل انت) ئیتر عەدىی لەسەرى دانەنیشى و پێغمەبەرى خوا ﷺ خۆى لەسەر زموى یەكەدا دانەنیشى دیسان عەدىی بەخۆ ئەلى : بە خوا ئەمە كاری پادشا نیه لە رىوايه تێكدا عەدىی ئەلێت : شاهیدی ئەدەم كە تۆ بەرزى و دەسلالت و خراپەكارى سەر زەوێت ناویت كە هاوێلانى بێنیا ن پشتى یەكەى بە عەدىی داو خۆى لەسەر زەویمەكە دانیشت ووتیان : ئەى پێغمەبەرى خوا ئەمەى بە تۆو دیتان تا ئێستە بە كەسمانەو نەدیو فەرمووى : (هذا كريم قوم، فإذا

اتاکم کریم قوم فاکرموه) فەرمووی عەدیی سەردارو پایەداری کۆمەلەیکە ھەر کە گەورە
 کۆمەلەیک ھاتە لاتان ریزی ئی بگرن پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی (ایە یاعەدی ابن
 حاتم الم تکن رکوسییا) واتە تۆ لەسەر دینی رکوسی نەبوویت؟ رپکوسی دینیک بوو
 لەنیوان نەصاراو صابیئە دا ئەویش ئەلئیت : بەئێ ئەپرسی (او لم تکن تسیر فی قومک بالمرباع)
 واتە : ئەی تۆ چواریەکی دەست کەوتەکانی قەومەکەت ئەبرد بۆ خۆت؟ ئەویش ئەلئیت
 بەئێ : ئەفەرمووی (فإن ذلک لم یکن یحل للک فی دینک) واتە : لە دینەکەت دا بۆت حەلال
 نەبوو ئەلئیت نەری بەخوا ئیتەر بەمە بۆ عەدیی ساغ ئەبیتەو کە پێغەمبەرمو ئەوێ کە
 خەلک نای زانی ئەو ئەی زانی پاشان پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی (لعلک یاعەدی إنما
 یمنعک من دخول فی هذا الدین ماتری من حاجتھم فواللہ لیوشکن المال ان یفیض فیھم فلا یوجد
 من یأخذہ، ولعلک إنما یمنعک من دخول فیہ ماتری من کثرہ عدوئھم و قلة عددھم، فواللہ
 لیوشکن ان تسمع بالمرأة تخرج من القادسیة علی بعیھا حتی تزور البیت لا تخاف ولعلک إنما
 یمنعک من دخول فیہ انک ترى ان الملك والسلطان فی غیرھم، وایھم اللہ لیوشکن ان تسمع
 بالقصور البیض من أرض بابل قد فتحت علیھم) واتە : ئەی عەدیی لەوانەییە ئەو دەست کورتی
 یەئ کە بە مسوڵمانەکانەو ئەئ بینی لە مسوڵمان بوون قەدەمغەت بکات دەبەخوا ھاکا سامان
 لە ناویاندا ئەومندە زۆربوو کە کەس وەری نەگرت ئەوانەش ئەو زۆربەئ دوژمنان و کەمی یەئ
 مسوڵمانان کە ئەبینی لە مسوڵمان بوون قەدەمغەت بکات دەبەخوا ھاکا بەرگویت بکەوئ کە
 ئافرمەتیک لە قادسیەو بە تەنیا سواری وشرەکەئ ببیت و بیت زیارەتی مائی خوا بکات و
 لەھیج نەترسی ئەوانەشە کە ببینی وا مولک و دەسەلات لە دەستی غەیری مسوڵمانەکان دایە
 لە مسوڵمان بوون قەدەمغەت بکات دەبەخوا ھاکا ببستت کە کۆشکە سپی یەکانی بابل بە دەستی
 مسوڵمانەکان فەتھ کران ئیتەر عەدیی مسوڵمان ئەبیت لە ریوایەتی ئیبین جەریردا واهاتوو کە
 عەدیی ئەئ : ھاتمە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ و خاجیکی زێرین لە ملم دابوو فەرمووی :
 (یاعەدی اطرح هذا الوثن من عنقک) واتە : عەدیی ئەو بتە لەملت دا فری بدە منیش فریم دا
 کە گەپشتمە لای لە سورەتی (براءة) بوو قورئانی دەخویند ئەوہوو ئایەتی (اتخذوا احبارھم
 وریمنا نھم اربابا من دون اللہ) ئەخویند منیش وتم : ئەئ پێغەمبەری خوا ئیمە قەشەگان نا
 پەرستین فەرمووی : (الیس یحرمون مآحل اللہ فتحرمونہ ویحلون ما حرم اللہ فتحلونہ؟)
 واتە : ئەئ شتی کە خوا حەلالی کردبێ ئەوان حەرانی ناگەن و ئیوہش حەرانی بکەن و
 شتیکیش کە خوا حەرانی کردبێ ئەوان حەلالی ناگەن و ئیوہش حەلالی بکەن؟ ئەئ : وتم

بەئێ فەرمووی (فتلك عبادتهم) واتە دەی ئەووە پەرستنیانە لە رێوایەتێکی تردا بەئێنی دەست خستنی گەنج و گەوهەر و زێڕ و زیوی کیسرای کۆری هورمزی پێ دا لەلایەن مسوڵمانەکانەووە عەیدش بەسەر سوڕمانەووە ئەپرسی: کیسرای کۆری هورمز؟ ئەفەرمووی: کیسرای کۆری هورمز سێ جار ئەفەرموی هاكا رۆژی هات کابرا بگڕێ بەدوای کەسیکا زەکاتەکە ی ئ و مریگێ کەچی دەستی نەگەوێ جا عەدیی دەری ئەپری کە لەو سێ بەئێنە بەئێنی هاتنی ئافرەت لە حیرمەو یان فادسیهوە بە تەنیا بۆ حەج و دەست کەوتی گەنج و گەوهەری کیسراو زۆربوونی پارکە هیچ کەس زەکات و مەنەگێ دوانیان هاتوونەتە دیی ئافرەت لە حیرمەو بەتەنیا ئەچی بۆ حەج و خۆشی لەگەڵ ئەو ئەسپ و سوارانەدا بوو کە هێرشیان کردۆتە سەر مەدائینی پاپتەختی ساسانی دای ئەووە سویند ئەخوا کە سێ هەم بەئێنیش دیتە دیی چونکە فەرماشتی پێغەمبەری خوايە ﷺ.^{٣٥٤}

٣٦٢. ﴿بەسەرھاتی نووعە یمان و حوشتی عەرەبە بیابان نشینەکە﴾

کابرایەکی عەرەبی خەلکی بیابان هاتە شاری مەدینەو حوشتەکە لە پەنای مزگەوتی پێغەمبەرەووە ﷺ بەستەووە بۆ خۆشی چوووە مزگەوتەکە پێغەمبەرەووە ﷺ دەستی کردە نوێژکردن و پاشان مایەووە بۆ ئەوێ پشویەکیش بەدات هەندێ لە صەحابەکان بانگی کەسیکیان کرد کە ناوی (نووعیمان) بوو کەسیکی زۆر سوووعەتجی و قسە خۆش بوو بانگی نووعیمانان کرد بەردیان بۆلای حوشتەکە کابرای عەرەب و ووتیان : (لو نحرثها فاکلناها) واتە : خۆزگە هەر ئێستا ئەم حوشتە سەر بپریایەو بمانخواردایە بەراستی ئێمە مرخمان لە گۆشتەکە خۆش کردوووە حەیفە ئەم گۆشتە جوانەمان لەدەست بجێ نووعیمان وتی : ئەی باشە کابرای خاومنی چی ؟ ئەی کێ بۆی دەبێژێ؟ صەحابەکان ووتیان تۆ حەقت نەبێ پێغەمبەری خوا ﷺ خۆی پارەکە دەدات ئەم کابرایە ئەم حوشتە بۆ فرۆشتن هیناوەو ئێستا پشویەک بەدات دەیات بۆ بازار دەفرۆشی جا حەیف نیه ئێمە نەبخوین و لەدەستمان بجێ پێغەمبەری خوا ﷺ دێ ئێمە ناشکینێ و مافی خاومەنەکە دەداو بایی چەندێ بێ لە بازار پارەکە دەدات بەئێ نووعیمان پەلاماری حوشتەکە داو سەری بپری لەو کاتەدا کابرای خاومەن حوشت لە مزگەوت هاتە دەرەووە کە حوشتەکە بەسەر پراوی بینی پڕ بەدەنگی هاواری کرد ئای

فريام كەون حوشترەكەيان سەر بېرىم پىغەمبەرى خوا لەمالەوۋە گوئى لە دىنگى بوو بە پەلە
 ھاتە دەرەوۋە كە ئەمەى بىنى فەرمووى : (من فعل هذا ؟) واتە : ئەمە كى ئەم كارەى كردوۋە؟
 سەحابەكان ووتيان نوعميمان پىغەمبەرى خوا ﷺ گەرا بە شوئىنى نوعميمان دا بەلام ديار
 نەبوو ئىتر دەستى كرد بە گەران بە شوئىندا لەم مال بۇ ئەو مال ھەتا لە مالى (طیاعة بنت
 ازبیر بن عبدالمطلب) دۆزىوۋە كە نوعميمان خۇى لە چاللىكا شاردىبۇۋە لى خورماى بەسەر
 خۇيدا دابوو پياويك ئامازەى بۇ چالەكە كردو بە ئەسپاى وتى : ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەم
 بىنيوۋە زەحمەتە لىرمىبى بە پەنجەش ئامازەى بۇ چالەكە دىمكرد پىغەمبەرى خوا ﷺ چوۋە
 سەر چالەكە نوعميمانى گرت و دىرى ھىناو سەپرى كرد ھەموو دەم و چاۋى نوعميمان خۇلاۋى
 بوۋە فەرمووى : (ما حملك ما صنعت؟) واتە ئەى نوعميمان ئەوچى پالى پىئونى تا ئەم
 كارە بىكەى؟ نوعميمان وتى (الذين دلوك على يا رسول الله، هم الذين امروني) واتە : ئەى
 پىغەمبەرى خوا ﷺ بە خوا ھەر ئەوانەى كە شوئىنى خۇشاردەنەوۋە كەمیان نىشانى جەنابت دا
 ھەر ئەوانەش بوون كەپيان ووتىم : حوشترى ئەو كابرايە سەر بېرىم و تۆ پارەكەى بدەى (فجعل
 رسول الله ﷺ يمسح التراب عن وجهه ويضحك ثم فرح واعطاه ثمن الناقة) واتە ئىتر
 پىغەمبەرى خوا ﷺ تەپ و تۆزو خۇلەكەى لەدەم و چاۋى نوعميمان سېرى و پىكەنى پارەى
 حوشترەكەى دا بە خاۋنەكەى و ھەمووات تىر گۆشت بوون بەدەم گالتەو قسەى خۇشەوۋە.^{۳۵۵}

٣٦٤. بەسەرھاتی مسوڵمان بوونی زەیدی کۆری سەعەنە لە خزمەتی پێغەمبەردا ﷺ

حاکم رێوایەتی کردوووە لە عەبدوللای کۆری سەلامەووە کە دەلێت کاتێک خوا وستی هیدایەتی زیدی کۆری سەعەنە بەدات زەید ووتی : هیچ نەماوە لە نیشانەکانی پێغەمبەراییەتی لە موحمەد نەیبینیم تەنها دووشت نەبێت کە حیلەمەکی پێش ھەلجووونی دەکەوێ و ھەر چەندە زیاتر توپە بکڕێ زیاتر ئارام دەگڕێ بۆیە دەمویست لێی نزیک ببمەووە خۆم تاقی بکەمەووە پۆژێک پێغەمبەر ﷺ لە مالهەو ھاتە دەرێ و ەلی لەگەڵدا بوو پیاویکی دەشتەکی بە سواری و لاخەکە یەو ھات و وتی : ئەو پێغەمبەری خوا خەلکی فلان دێ مسوڵمان بوون و ە من پێم وتبوون ئەگەر مسوڵمان ببم پزق و پۆزیتان زۆر دەبێ و ئیستاش تووشی ووشکە سائی بوون ئەترسم وەک چۆن بەخۆشی مال و چاکەووە موسڵمان بوون ئاوا لێی دەرچن لەم بارو زرووفەدا ئەگەر دەتوانیت بەلکو ھەندێ یارمەتیاں بۆ بنێرێ پێغەمبەریش ﷺ بە نیعمای ەلی فەرموو : ھیچمان لەبەر دەستایە بۆیان بنێری؟ وتی نەخێر ھیچمان لانەماوە زەید دەلێ منیش فەرسەتم زانی وتم : ئەو موحمەد ھەندێ خورما بەدەنی لە فلان باخ و بیستان لە پێشەو پارمەکیەت دەدەمێ ئەویش فەرموو : نا ئەو جوولەکە خورما دەدەمێ، ھەقی ئەو پارمە بەلام مەرج نیە ھی فلانە باخ بێت منیش وتم : باشەو ھەشتا مسقال ئالتونم دایە کە دواپی خورما بەدەنی ئەویش دایە کابراو فەرموو : بڕۆ بەعەدالەت بەشی بکە لەناویاندا زەید دەلێ پێش ئەو کاتی دانەوێ قەرزەکە بێت بە ئەنقەست ھاتم و یەخەیم گرت و بە توورمیی وتم : ھەقەکەم بەدەری ئەو موحمەد بە خوا ئێوێ (بەنی عەبدولوتەلیب) ھەروا قەرز کوێرن خۆم ھەر دەمزانی وان لەم قسانە ی من عومەر رقی ھەستاو سەیری کردم و پێی وتم : ئەو دوژمنی خوا چۆن ئاوا بە پێغەمبەر ﷺ دەلێت ؟ بەو خواوەی کە بەھەق ناردوویەتی ئەگەر لەبەر ئەو نەبوا یە لەگەردنم ئەدایت پێغەمبەریش ﷺ بە ھێمنی و زەردەخەووە سەیری عومەری کردو فەرموو ئەو عومەر نیە ھەردوو کمان شتیکی ترمان لەتۆ دەویست کە بەمن بلێ ی بە چاکی قەرزەکەم بەدەمەووە بەویش بلێ ی بە جوانی داوا بکاتەو ەو ئینجا بڕۆ ھەقەکی بەدەمەووە بیست صاعیشی بۆ زیاد بکە جا کە عومەر زیادە دایم وتم : ئەمەیان بۆچی یە وتی : ئەو لەبەر ئەو یە کە تۆم ترساندوووە پێم ووت : دەمناسی ؟ وتی : نەخێر تۆ کێیت ؟ وتم : زەیدی کۆری سەعەنە وتی : تۆ زانی جوولەکەیت ؟ وتم : بەلێ وتی : باشە چی وای لێ کردووی ئاوا بکەیت بە پێغەمبەر ﷺ ئاوا ی پێی بلێت ؟

وتم ، ئەى عومەر من ھەموو نىشانەكانى پىغەمبەرايەتى ئەوم لا ئاشكرا بوو تەنھا دوان نەبىت كە حىلمەى پىش توورەيى دەكەوئ و چەندەش زياتر تورەى بگەى زياتر ئارام دەگرئ و ھەئناچئ وەمنىش ئىستا ئەوم ئى بىنى ئەى عومەر تۆ بە شاھەتە ئەوا من رازىم كە خواى پەرورەدگام بئ و ئىسلام ئاينم بئ و موھەممەدىش ﷺ پىغەمبەرم بئ وەمن دەولەمەندترىنى جولەكەگانم بە شاھەت بە كە نىوہى مائەكەم خىربىت بۆ ئوممەتى موھەممەد ﷺ عومەر وتى : بەشى ھەمووى ناكات بلئ : ھەندىكيان منىش ووتم : ھەندىكيان ئىنجا زەمىد لەبەردەم پىغەمبەر ﷺ و يارانیدا وتى (اشھد ان لا اله الا الله و اشھد ان محمدا عبده ورسوله) .

۳۶۵. ﴿عومەرى كۆرى خەتتاب - خواى ئى رازى بئ - بەدەنگى بەرز گرىا كە چاوى بە حالى پىغەمبەر ﷺ كەوت﴾

رؤؤك پىشەوا عومەرى كۆرى خەتتاب دەچىتە خزمەتى پىغەمبەرى خوا ﷺ لە ژوورەكەى خۆیدا دەبىنى پىغەمبەر ﷺ لەسەر ھەسرىك راکشاوہ كە ھەسەرەكە لەبەر كۆنى قەراغەكانى نەماوہو پىغەمبەرى خواش ﷺ سەرى لە سەر سەرىنىك بوو پىستىكى خۆشەكرائى دابوو بەسەرىدا لاتەنىشتەكانى وئەى ھەسەرەكەى لىدەرچووبوو لە قوژبىنىكى ژوورەكەشدا ھەندئ جۆ لە قاپىكدا دانرابوو لەگەل ھەندئ لەو گىايەى كە پىستەى پى خۆش دەگرئ كاتىك ئىمامى عومەر ئەم دىمەنە دەبىنئ دەست دەكات بە گريان و خۆى پىناگرئ و دەنگى گريانى بەرز دەبىتەوہو پىغەمبەرى خواش تەماشائى عومەرى دەكرد بە خور فرمىسك لە چاوەكانى دەھاتە خواروہ پرسیارى كردو فەرمووى : ئەوہ دەگرىت ئەى كۆرى خەتتاب؟ پىشوا عومەر وەلامەكەى قولپەى گريان و خورزى فرمىسكەكانىدا تىكەل بوو بوون و وتى : ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ چۆن نەگرىم وا دەبىنم ئەو ھەسەرە چۆن كارى لەسەر لاتەنىشتت كردووہو وئەى لەسەر پەراسوہكانت دەرچووہ ئەوہش خەزىنەكەتە كەچى تىداپەو ديارە؟ ئەوہش كىسراو قەيسەرە چۆن دەژىن و لەسەر قەرەوئلەى ئالتون و دۆشكى ئاورىشم دەنوون و تۆش لەسەر ئەو ھەسەرە زېرە ئەوان لەناو ئەو ھەموو نازو نىعمەتەى خدا لەناو باخ و باخاتى پىر لە ميوەداو تۆش ئاوا دەژىت؟ لە كاتىكدا تۆ پىغەمبەر و ھەلبىزىردراو و خۆشەويستى خواى پىغەمبەرى خوا ﷺ بەدەم زەردەخەنەوہ فەرمووى : ئەى كۆرى خەتتاب

نەمانە خوشيەكانى ژيانيان بۇ پېشخراوه بەلام لە بران و كۆتاييدايە ئىمەش كۆمەلىكىن خوشيەكانمان بۇ ھەلگىراوه بۇ دواپۇز ئايا رازى نيت؟ ئىمە ژيانى نەبراوھى دوا پۇزمان ھەبى و ئەوانيش ژيانى كەم و كورتى دونيا؟ نىمامى عومەر وتى : بەلى.^{۳۵۶}

ئىنجا نىمامى عومەر وتى ئايا ناگرى راخەرىكى لەم ھەسیرە نەرمەرت بۇ راخەين ؟ پېغەمبەرى خواﷺ ھەرمووى (مالي والدنيا؟ ما مثلي ومثل الدنيا الا كراكب سار في يوم صائف، فاستظل تحت شجرة ساعة ثم راح وتركها).^{۳۵۷}

واتە : من لەكوئى و دنيا لە كوئى؟ نموونەى من و دنيايەك وەك سوارىك وايە كە لە گەرماى ھاويندا بەدەشتىكى چۆلدا دەروات و لەبەر گەرما ماومىەك لەبن سىبەرى دارىكدا دەمىنىتەوہ پاشان دەروا بەجىي دەھىلى.

^{۳۵۶} رواه الحاكم ۴/۱۰۴، وابن حبان ۴۱۸۸، وأحمد ۱/۱۳۳

^{۳۵۷} رواه الرمذي (۲۳۷۷) وابن ماجه (۴۱۰۹).

٣٣٦. ﴿پێغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌سفی قه‌یسی کۆری سه‌عدی کرد به‌وه‌ی که له‌لانه‌ی سه‌خاوه‌تدا گه‌وره‌ بووه﴾

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ مانگی ره‌جه‌بی ساڵی هه‌شتم دا بانگی کرده ئه‌بو عوبه‌یده‌و ئالای فه‌رماندایه‌تی سێ سه‌د پیاوی موهاجیرو ئه‌نصاری دایه‌ ده‌ست که عومه‌ری کۆری خه‌تتابی‌شان له‌گه‌ڵ دابوو فه‌رمانی به‌سه‌ردا دا تا به‌سریه‌که‌یه‌وه هێرش بکاته سه‌ر هۆزی جووه‌ینه که تا ئه‌وکاته‌ش مسوڵمان نه‌بوو بوون و ناوچه‌که‌شیان له‌ مه‌دینه‌وه پێنج شه‌و دووربوو، پیاوانی ئهم سهریه‌یه هه‌ر هه‌موویان پیا‌دمبوون و ته‌نها چه‌ند وشترێکیان پێ بو بۆ هه‌لگرته‌ی نان و خۆراکیان جا مێژوو نووسان ئه‌وه‌یان باس کردووه که به‌ره‌وه‌ی بگه‌نه ناوچه‌ی جووه‌ینه تووشی برسیه‌تیه‌کی وه‌هابوون که گه‌لای خه‌به‌طیان خواردووه (خه‌بط) ناوی گه‌لای دره‌ختیکه که ئه‌وه‌رینه‌ی و ووشک ده‌کرێته‌وه ئه‌هاپرێ و تێکه‌ڵ به‌ ئارد ده‌کرێت له‌به‌ره‌وه‌ی که ئهم سوپایه ئه‌ومنده برسی بوون سه‌ری‌ازمه‌کان گه‌لای خه‌به‌طیان نه‌خوارد بۆیه ناو‌را سهریه‌ی خه‌به‌ط به‌و برسیه‌تیه ئه‌ومنده لاوا‌زبوون که ئه‌گه‌ر تووشی دوزمن ببوونایه توانایان نه‌بوو بچن به‌گژی دا له‌م غه‌زایه‌دا که سهریه مسوڵمانه‌که خه‌ریک بوو له‌برساندا تیا بچێ سه‌خاوه‌تی گه‌نجیکی ئه‌نصاری ده‌رکه‌وت، که‌ناوی قه‌یسی کۆری سه‌عدی کۆری عوباده بوو له‌گه‌ڵ سهریه‌که‌دا بوو دیاره سه‌عدی کۆری عوباده‌ی باوکی سه‌رداری خه‌زرج بوو قه‌یسیش به سه‌خاوه‌ت ناوبانگی ده‌رکردبوو قه‌یس گه‌نجیکی بێ مال و سامان بوو که دیتی وا سهریه مسوڵمانه‌که به‌ده‌ست برسیه‌تیه‌وه گه‌ریان خواردووه چوو بۆلای ئه‌ع‌رابیه‌کی بنه‌ماليه‌کی دۆستی مسوڵمانان له‌ جووه‌ینه‌و داوای ئی کرد که چه‌ند وشترێکی پێ بفرۆشێ تا سه‌ریان بپ‌رێ بۆ سوپا مسوڵمانه‌که به‌و مه‌رجه‌ی که له‌ مه‌دینه خورم‌ای بداتێ کابرای جووه‌ینه‌ی به‌ قه‌یسی وت : به‌خوا نات ناسم تۆ کێیت؟ وتی : من قه‌یسی کۆری سه‌عدی کۆری عوباده‌ی کۆری ده‌لیمم ئه‌ع‌رابیه‌که ده‌ری ب‌ری که دۆستایه‌تیه‌کی پته‌وی له‌گه‌ڵ سه‌عدی سه‌رداری یه‌ش‌ریپ هه‌یه ئه‌وه‌بوو پێنج وشتری پێ‌ فرۆشت هه‌ریه‌که به‌ دووبار خورم‌ای ووشک له‌ خورم‌ای ئالی ده‌لیم داوای ئه‌وه‌ی داوای شاهیدی کرد قه‌یس چه‌ند هاوه‌لتیکی ئه‌نصارو موهاجیری له‌گه‌ڵدا بوون و کردنیه‌ شه‌هید که یه‌کتیان عومه‌ر بوو عومه‌ر وتی من شاهیدی نادهم ئه‌مه قه‌رزدار ده‌بی‌ت و سامانی‌شی نیه به‌لگو سامان هی باوکیه‌تی کابرای جووه‌ینه‌ی وتی به‌خوا سه‌عد له‌سه‌ر کیشیک خورما ده‌ست له‌ کوره‌که‌ی هه‌لناگریت دم و چاوێکی گه‌شاوه‌ ره‌فتاریکی

مەردانەش ئەبێنم قەیس و شەرمەکانی هێنان و هەر رۆژە یەکیکیانی سەر دەبێرێ کە رۆژی جوارەم ھاتە بەرھەو ئەبو عوبەیدە ئەمیر نە یەشت و شتری جوارەم سەر بێرێ و پێی وت : ئەتەوی قەرزەگەت بێریتەووە بێ ئەوی سامانەت ھەبێ؟ نابێت سەری بېریت قەیس ووتی: ئەبو عوبەیدە تۆ وای ئەبێنی کە باوکم قەرزێ خەلکی ئەداتەووە و یارمەتی ئی قەوماو ئەدات و لەگرانی دانان ئەدات، کێشێک خورمای کۆمەلەیک جیھادگار لە پێناوی خوادا نەبێرێ؟ خەریک بوو ئەبو عوبەیدە نەرم بێی و وازی ئی بھێنێ کەچی عومەر وتی عەزیمە لەگەڵنا بەکاربھێنە ئەووش برباری دا و نە یەشت و شتری جوارەم سەر بېرێ بەمە دوو و شتری بێ مانەووە ئەوھبوو لە رینگا بە نۆبە سواری ھەردووکیان ئەبوون ھەتا گەشتنەووە مەدینە دەنگ و باسی برسێھتی سوپای ئیسلام بەسەد گەشت وتی : ئەگەر من قەیس بناسم ئازەلیان بۆسەر ئەبێریت کە قەیس گەشت و سەعدی باوکی توووشی بوو لێی پرسی لەگاتی برسێھتی ئەو خەلگەدا چیت کرد؟ وتی : ئازەلم سەر بېرین وتی : چاکت کردووە وتی : پاشان چی ؟ وتی سەرم بېرێ وتی : چاکت کردو وتی : پاشان چی ؟ وتی : سەرم بېرێ وتی : چاکت کردووە سەر بېرە وتی : پاشان چی؟ وتی : قەدغەکرام : وتی کێ قەدغەکی کردیت؟ وتی ، ئەبو عوبەیدە کۆرێ جەراحێ ئەمیرم وتی : بۆچی ؟ وتی : وای ئەگەیاندا کەمن سامانم نیە بەلکو سامان ھی باوکمە منیش وتم : باوکم قەرزێ دوورینە ئەبێرێ و یارمەتی ئی قەوماو ئەدات و لەگرانی دا نان ئەدات ئەو لەگەڵ من دا ناکات ؟ سەعد وتی : جوار باخچەت پێشکە بن دەربارە ئەووش کیتابیکی بۆ نووسیم و ھێنای بۆ ئەبو عوبەیدە و ئەویشی کردە شاھێد بۆلای عومەریش بۆ ئەویش شاھیدی ئەداو وتیان: کەمترین باخچە پەنجا بار خورمای تیا ئەبێت کابرای بیابان نشین ھات و قەیسیش قەرزەگەکی بۆ بزاردەووە و شتری داھە بۆ سواریبوون و جل و بەرگی پێشکەش کرد کە ئەم دەنگ و باسە گەشتە پێغمبەری خوا ﷺ قەرمووی (ئەنە فی بیت جود) واتە: ئەو لەلانە سەخاوت دا گەورەبوو.

٣٥٨

٣٦٧. ﴿خەزینەی خۆی پەروردگار گەورەیه﴾

جاریك پیاویك بەسەرو پێی بەتی و جل و بەرگیکی شەڕووە دێتە خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ داوای یارمەتی دەكات و پێغەمبەری خواش ﷺ یارمەتی دەدات جاریکی تر داوا دەكات ھەر یارمەتی دەدات بۆ جاری سێیەم داوا دەكات پێغەمبەری خوا ﷺ ھیچی پێی نامێنێت یارمەتی بدات بە زەردەخەنەو بەکابرا دەلی برای خۆم ھەر شتیكت پێویستە برۆ لە بازار ھەئیبگرە لەسەر من کاتیك شتیك ھاتە دەستم قەرزەگەت بۆ دەمدەووە پێشەوا عومەری گۆری خەنتاب دەلی : ئەو پێغەمبەری خوا ھەتا ھەتیوو یارمەتیتدا نیتر کە نیتە ھاوکاری بکەیت خۆی پەروردگار تەکلیفی شتیك ناکات کە مەرۆف دەسلاتی بەسەریدا نەبێت بەم ووتەیی عومەر پێغەمبەری خوا ﷺ دەم و جاوی گۆراو رنگی تیکچوو و پێی ناخۆش بوو، بەلام پیاویك کە لە تەنیشیانەو بوو وتی : پێغەمبەری خوا ﷺ چۆن ھەزرت ئی یە بەخەشە چونکە خەزینەی پەروردگار گەورەیه نیتر بەو قەسەیی کابرا پێغەمبەری خوا ﷺ زەردەخەنەییکی کر وەك پشتگیریەك بۆ قەسەکی.

٣٥٩

٣٦٨. ﴿خاوەن شت شایستە ترە کە شتەکە ی ھەئیبگریت﴾

رۆژێك پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ ئەو ھورمیرە - خۆی ئی رازی بێ - رۆشت بۆ بازار پارچەپەك قوماشی بە جوار درھەم كری، کاتیك خاوەنی قوماشەكە ھات بۆ ئەو قوماشەكە ببیوت پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ببێو بەزیادەو کابرا وتی : ئەم قەسەیم لەكەسی تر نەبێستوو ئەبو ھورمیرە - خولی ئی رازی بێ وتی بەسە بۆ ئاوا ساردو سړی ؟ ئایا پێغەمبەرەكەت ناناسی ؟ کابرا مەترەكە ی فرێداو گەوت بەسەر دەستی پێغەمبەردا تا ماچی بکات پێغەمبەری خوا ﷺ دەستی کابرای دوورخستوو فەرمووی : ئەو چى دەكەى : ئەو ەجەمەگان بەرامبەر پاشاكانیان دەیکەن من پاشا نیم بەلگو پیاویكەم لە ئیو ئینجا کابرا قوماشەكە ی پێواو پێغەمبەر ﷺ ئی وەرگرت ئەبو ھورمیرە - خۆی ئی رازی بێ - وویستی ھەئیبگریت پێغەمبەر ﷺ رازی نەبوو پێی فەرموو خاوەن شت کە نەتوانیت ئەوگاتە برا مسولمانەكە ی ھاوکاری دەكات.

٣٦٠

٣٥٩ رواه الرملي : ٣٤٨.

٣٦٠ چیرۆکی رەوشە جوانەکان ، لاپەرە ٩٧.

٣٦٩. ﴿پێغه مبهردا ﷺ که گۆی بیستی سکاڵای پیاوه که بوو تووره بوو﴾

جاریکیان که سێک هاته خزمهت پێغه مبهردا ﷺ عهززی کرد (یا رسول الله اني لآتأخر عن الصلاة في الفجر مما يطل بنا فلان فيها) واته : ئه ی پێغه مبهردا ﷺ به پاستی من بپهشم و به شداری ناکهم له جه ماعهتی نوێزی به یانی دا ئه و هه موو خێرو پاداشته گه وهره له دمهت ده چی به هۆی ئه وه ی که فلان کهس پێشنوێزیمان بۆ ده کات و ئه وه نده نوێزه که درێژ ده کاته وه به پاستی من خۆم بۆ پاناگیرئ و ئیتر له بهر ئه وه ناچم بۆ مزگه وت و نوێزی به یانی ه کهم له ماله وه ده کهم که پێغه مبهردا ﷺ ئه مه ی بیست: (فغضب رسول الله ﷺ مارایته غضب في موضع كان اشد غضبا منه يؤمئذ، ثم قال : يا ايها الناس ان منكم منفرين، فمن ام الناس فليتجاوز ، فإن فيهم الضعيف والكبير وذال الحاجة).^{٣٦١}

واته : پێغه مبهردا ﷺ به شۆمه یه کی و توڕه بوو که هه رگیز له هیج جیگایه که داوا توڕه نه بوو بوو پاشان فهرمووی ئه ی خه لکینه به پاستی هه ندئ له ئیوه هه ن که خه لکی دوورده خه نه وه له ئیسلام له په ممه تی خوا له پاداشتی زۆر له مزگه وت له جه ماعه ت له جومه ده ئاگاداربین و بزائن هه رکه سی پێش نوێزی بۆ خه لکی کرد با پێش نوێزیه کی کورت و بوخت بیت ئه وه نده درێژ نه کاته وه خه لکی بیزار بین چونکه به پاستی له ناو ئه و که سانه دا که نوێزی له دواوه ده کهن که سانیکی تێدایه که لاوازه و به سالاجووه توانای زۆر و مستان و مانه وه ی نه وه که سانیکی له ریزی جه ماعه ته که دا که خاوه ن کارن و نیش و کاریان هه یه و چاومه رئ ی ئه وه ن نوێزه که یان بکه ن و برۆنه وه سه ر کاره کانیان.

٣٧٠. ﴿حەفتا ھەزار فریشتە نامادەى ناشتنى سەعدى کۆرى مەعاز بوون﴾

سەعدى کۆرى مەعاز - خۆى ئى رازى بى - ئەم ھاوێلە نازىزە لە شەپدا برىندار بوو پاشان بەو برىنەموە لە مالهەو وەفاتى کرد پێغەمبەر ﷺ فەرمووى : (اهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ) متفق عليه.

واتە : عەرشى خوا ھاتە جووێلەو لەرزە بۆ مردنى سەعدى کۆرى مەعاز، واتە : لە خۆشى بەرزبوونەوێ رۆحى پاکی سەعدى کۆرى مەعاز بۆ بارەگای خۆى گەورە عەرشى خوا ھاتە جولان کاتێک سەعد وەفاتى کردو ھەواییان دا بە پێغەمبەرى خوا ﷺ ئەوێند بەپەلە رۆشت ھاوێلان کە لە گەلیدا بوون پەتى نەملەکانیان بچرا ووتیان ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ بۆ واخیرا دەرۆیت ؟

فەرمووى : (انى أخاف أن تسبقنا إليه الملائكة فتغسله كما غسلت حنظلة) واتە : بەراستى ئەو ترسام کە فریشتەکان پێش ئێمە بگەنە سەرى و بیشۆرن، ھەر وەکوو حە نخلە لە یان شوست، پاشان کە چوونە مزگەوتەو بۆ ئەوێ نوێزى مردووى لەسەر بکەن پێغەمبەرى خوا ﷺ خۆى کۆدەکردەو خۆى بجووک دەکردەو عەرزىان کرد بە قوربان خۆ جیگا زۆرە فەرمووى ئەماو ھەموو مزگەوتەکە ئەوێندەى فریشتە تێداپە جیگا ئەماو ھەموو ئەو فریشتانە ھاتوون نوێزى مردووى لەسەر بکەن ئەمجا کە بردیان بۆ سەر قەبران و تەسلىم بە خاک کرا پێغەمبەر ﷺ فەرمووى (هذا العبد الصالح تحرك له العرش) واتە ئەم بەندە چاکە عەرشى بۆ ھاتە جولان (وفتحت أبواب السماء) واتە ھەموو دەرگاكانى ئاسمانى بۆ گرانیو (وشهد سبعون ألفاً من الملائكة) واتە : حەفتا ھەزار فریشتە نامادەى ناشتنى بوون کە (لم ينزلوا إلى الأرض قبل ذلك) واتە : ئەو فریشتانە پێش ئەم جارە ھەرگیز نەھاتبوونە سەر زەوى (لقد ضم ضمة ، ثم أفرج عنه) واتە زەوى گۆشى بە گوشینیکی تووند پاشان بەریدا.^{٣٦٢}

٣٧١. ﴿عەبدولای کوری رهواحه داواکاریه‌کی جوانی خسته روو له

خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ﴾

(ابن جریر) له محمدی کوری (کعب) ی (قرظی) یه‌وه ده‌گیرێته‌وه ده‌ئێت : عبدالله ی کوری رهواحه به‌پێغه‌مبه‌ری خوای ووت : مه‌رج بگه‌ره له‌سه‌رمان بۆ خوا و نه‌فسی خۆت ؟ پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی (مه‌رجی په‌رومردگار نه‌وه‌یه بیپه‌رس‌تن و هاوه‌لی بۆ په‌یدا نه‌که‌ن ، مه‌رجی خۆشم بریتیه‌ له‌وه‌ی چۆن پارێزگاری له‌خۆتان و ماڵ و منداڵتان ده‌که‌ن ئاواش پارێزگاری له‌من بکه‌ن ، ئه‌وانیش وتیان : نه‌گه‌ر وامان کرد چیمان ده‌ستگیر ده‌بێت ؟ فه‌رمووی : به‌هه‌شت ، وتیان : به‌راستی بازرگانه‌کی سودمه‌نده بۆیه نه‌ده‌یگۆزینه‌وه و نه‌ ده‌ستیشی لی ده‌کێشینه‌وه ئینجا ئایه‌تی (إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ { ١١١ }) واته : به‌راستی خوا گیان مانی له ئیمانداران کړیوه به‌وه‌ی که به‌هه‌شت بۆ ئه‌وانه و به‌شیانه ئه‌و بروادارانه جه‌نگ ده‌که‌ن له‌رێی خودا و ئینجا بێ باوهران ده‌کوژن و خۆشیان شه‌هید ده‌بن ئه‌وه به‌ئێنێکی راسته و خوا بریاری داوه له‌سه‌ر خۆی له ته‌ورات و ئینجیل و قورئاندا جا کێیه به‌ئێن و په‌یمانی خۆی وه‌فادارتره له خوا ؟ که‌واته مژده به‌خشین و شادمان بن به‌و فروشنه‌تان که مامه‌له‌تان پێ کرد به‌راستی هه‌ر ئه‌وه‌یه که‌یشتن به ئامانجی زۆر گه‌وره .

۳۷۲. ﴿خودای گه‌وره هدر پا‌که و هدر پاکیش و مرده‌گریٔ﴾

(واحدی) و (اصبهانی) له (ترغیب) دا له جابره وه دهگیرنه وه : ده ئیت پیغمبهری خوا ﷺ باسی له حرام کرنی مهی دهکرد عمره مپکی دهشته کیش ههستا و وتی : من پیاوێکم پێشهم بازرگانی بوو به شهرا به وه و له ریگی ئهم بازرگانیه وه ما ئێکم گۆ کرده وه ئایا نهو ماله به که ئکم دیت نه گهر له نیستا به دواده گوێ رایه لی خوا بکه و لهو مالهش به خشم ؟ پیغمبهری خوا ﷺ فهرمووی : خوای گه وه به که و به ته نه اش ههر پاک و بیت گهرد و مرده گریت پهرو مرد گاریش بو چه سپاندن و شاهیدی دان له سهر نهو قسه بهی پیغمبهری خوا ﷺ نایهتی) قُلْ لَا يَسْتَرِي الْغَيْثُ وَالطَّيْبُ وَلَوْ أَعْنَبَكَ كَثْرَةُ الْخَيْثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَبْصَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ({ ۱۰۰ })

واته : ئەى پێغهەمبەرى خوا ﷺ پێیان بۆ : پەيس و پاڪ يەكسان نين هەرچەندە
زۆر بەتى ئەو پەيسە سەرتنجى راكۆشايەت كە واتە ئەى ھۆشمنەندان لەخوا بترسن و
پارێزگار بن بۆ ئەوى سەرقرز و سەرکەوتوو بن .

٣٧٣. ﴿مالیکی کوری صەیف سەرپێچی نواند بەرامبەر پێغه مێردی

خوا ﷺ﴾

(ابن ابی حاتم) له سەعیدی کوری جووبەیرمۆه دەرگرتەوه دەئیت : پیاویک بەناوی مالیکی کوری صەیف هات بۆ لای پێغه مێردی خوا ﷺ سەرپێچی نواند لەبەرامبەر پێغه مێردا ، پێغه مێردی خواش ﷺ پێی فەرموو : سوێنت دەدم بەوهی تەوراتی دابەزاندوووە بۆ سەر (موسا) نایا له تەوراتدا باسی ئەوه کراوه پەروردگار خەشم و قینی له قەشەیی قەلە و گرتوو ؟ مالیکیش قەشەیهکی قەلە و زل بوو بۆیه تۆرەبوو ووتی : خوا هیچ نیگایەکی نەناردوووە بۆ سەر مەرۆف ، ھاورێکانیشی وتیان : ئەهێ ھاوار ئەوه تۆ چی دەئیت ئەهێ بۆ (موسی) نیگا دانەبەزیو ؟ نینجا پەروردگار نایەتی (و ما قەدر والله حق قدره) دابەزاندا .

٣٧٤. ﴿راسپاردەکە ی پێغه مێردی خوا (ﷺ) بۆ رافعی کوری موعەللا﴾

له ئەبو سەعیدی کوری رافعی کوری موعەللاوه ھاوووە کەله مزگەوت نوێزی کەرتوووە پێغه مێردی خوا (ﷺ) داویەتی بەلایدا بانگی کردوووە ئەکسەر وەلامی نەداوتەوه ئەبو سەعید ووتی : نوێزەکەم تەواو کرد لەپاشاندا چوووە خزمەتی ئەبو سەعید ووتی : پێغه مێرد (ﷺ) فەرموو : چی رێگری لێ کردی کە وەلام نەدەیتەوه ؟ وتی : نوێزم دەرکرد بۆیه وەلامم نەدایتەوه فەرموو : مەگەر خۆی گەرورە ناهەرمویت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ { ٢٤ })

واتە : ئەهێ ئەوانە ی باوەرتان هێناوە بەدەم بانگەوازی خوا و پێغه مێردۆه بچن کاتێک بانگتان دەکات بۆ بەرنامە و رێبازیک کە دەتانیە نیتەوه و ژيان بەخشە ؟ جا فەرموو : پێش ئەوهی له مزگەوت بچیتە دەرۆه گەروترین سورمەت پێ نشان دەم له قورئان ؟ وتی : ئەهێ پێغه مێردی خوا فەرمودەکەم لەبەر دەرۆه فەرموو : ئەو سورمەت سورمەت (الحمد لله رب العالمين) ه کە ناویشی ھەوت نایەتی دووبارە بوووەومیە ھەرۆھا ناویش قورئانی گەورمیە کە بەمن بەخشاوه .
٣٦٣

۳۷۵. ﴿ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) نامۇزگارى عوسمانى كورى مە ظعونى

کرد که دوور بکه ویتەوہ له گوشه گیرى ﴾

عوسمانى كورى مە ظعونى (خوا لىي رازى بىت) ئەوئندە زىادەروى گەردبوو لە خواپەرستىدا خەرىك بوو لە سنورى ناوئىدىتى و ميانەرەوى دەردەچوو لە ترسى خواى پەرورەدگار بەلام مامۇستاي مەرفاىەتى پېغەمبەرى خوشەويست (ﷺ) عوسمانى گىراپەوہ ناو بازنەى ناوئىدىتى و (اعتدال) لە عائىشەوہ (خوا لىي رازى بىت) دەلتىت : خىزانى عوسمانى كورى مە ظعون كە ناوى (خەولەوى كچى حەكىم) بوو ھاتە لام سەر و شكلى نا رىك و پىك بوو واتە : دياربوو گوئ بەخۇى نادات پەرسىم چىتە ؟ بۆچى بەم شىئومىيەت ؟ ئەويش وتى : ھاوسەرەكەم شەو تا بەمىانى شەونوئىز دەكات و رۆژىش بە رۆژوو ئەبىت واتە : كاتى نىيە بۆ نافرمان كاتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھات بۆلاى عائىشە خاتوون ، عائىشە ئەمەى بۆ باس كەرد پېغەمبەرى خواش (ﷺ) بە عوسمان گەيشت و پىي فەرموو : (يا عثمان ان الرهبانية لم تكتب علينا ، امالك في اسوة ؟ فوالله اني اخشاكم لله ، و احفظكم لحدوده).^{۳۶۴}

واتە : فەرمووى : ئەى عوسمان گوشەنشىنى بۆ ئومەتى ئىسلام نەوسراوہ مەگەر تۆ ناتەوئ شوئىن مەن بکەوى و چاو لە مەن بکەيت ؟ دەى سوئند بەخوا مەن لە ھەموتان زياتر لەخوا ئەترسم و لە ھەموتان زياتر سنورەگانى دەپارێزم.

۳۷۶. ﴿بەسرھاتى جولەيىب و چۈنيەتى ژن ھىنانەكەي﴾

خاومنى ئەم چىرۆكە لە دنيادا جگە لە باومرەكەي ھىچى شك نەمەرد ئەمبو بەرزەي
نەسلەمى چىرۆكى ژن ھىنانى (جولەيىب) بەم شىۋىيە دەگىزىتەو و دەلىت :

جولەيىب يەكك بوو لە پشتىوانان و ھاوەلانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) عادەتتەيان واپوو
نەگەر كچيان ھەبوايە نەياندەدا بەشوو ھەتا پېغەمبەرى خوايان (ﷺ) لى ناگادار نەكردەو تا
بزانن ئەو ئەيەوى يان نا ئەومبوو جارېك پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بە پياۋىكى لە پشتىوانان
فەرموو (يافلان زوجنى ابنتك) واتە : ئەي فلان كچەكەتم بەمىيە ئەويش ووتى : بەلى جاكى
لەتۇ باشترە فەرمووى : (انى لست لىنفسى ارىدھا) واتە : مەن بۇ خۇم داۋاي ناكەم وتى : ئەي
بوكى فەرمووى : بۇ جولە يىب وتى : ئەي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بابازنەم داىكى كچەكە دلى
چى ھات بۇ لاي داىكى كچەكە وتى : داخۋازى كچەكەتى كىردو ووتى : بەسرچاۋ جا چى لەو
باشترە كچەكەم بېيتە خىزانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەويش وتى : نايەوى بۇ خۇي بەلگو بۇ
جولەيىب وتى : بەراستتە ؟ سۆيىند بەخۋا نايەمە جولەيىب ، ئەو بوو كاتى باۋكى كچەكە
ھەلسا بگەرېتەو بۇ لاي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وە وەلامەكەي پى بگەيەنيت كچەكەيان
بەشەرمەو ووتى : كى مەنى لە نىۋە خواستو ووتىيان : پېغەمبەرى خوا (ﷺ) وتى : دەي
دەتانەوى فەرمانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) رەت كەنەو بەمەنەو دەستى دلتىام كە بەراستى
ئەو وىلەم ناكات ئەو بوو باۋكى كچەكە چو بۇ لاي پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنى ووت : ئەو
دەيدەمە دەستى تۇ بەرمو بىدە بە جولەيىب (ئىسھاقى كورى عەبدولاي كورى ئەبو تەلەھ)
بە ئابىتى وت : ئەزانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) چ دوعايەكى بۇ ئەو كچە كرد ؟ پەرسى چ
دوعايەكى بۇ كرد ؟ وتى : فەرمووى (اللهم صب عليها الخىر صبا ولا تجعل عيشها كذاكدا)
واتە : ئەي خۋاي پەرورەدگار خىر و بىرى بەسەردا بىرىزە و مەھىلە ژيانى مەينەتى و
كۆپرەمورى بىت . ئابىت دەلىت : ئەو بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كچەكە لە جولەيىب
مارەكد وەلەيەكى لە غەزاكانىدا پېغەمبەرى خوا (ص) پەرسى ؟ (هل تفقدون من احد ؟)
واتە : كەس ھەيە ديارنەبى و بەدوايلا بگەرېن ؟

ووتيان : فلان و فلان ديارنين ديسان فەرمووى : (هل تفقدون من احد ؟) ووتيان : فلان و فلان ، ئەمجارەشيان فەرمووى : (هل تفقدون من احد ؟) ووتيان : نەخىر شىئەر ھەر ئەوانەى كە وتمان فەرمووى : (ولكن افقد جليبيبا فاطلبوه في القتلي) واتە : بەلام من بەدواى جولەيبىب دا دەگەرئىم لەناو كۆزراومكاندا بۆى بگەرئىن گەران تا دۆزىانەو لەنىوان ھەوت كەسدا گەوتبوو كە كوشتبوونى و دواتر خۇيشى شەھىد كرابوو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى : (هذا منى و انا منه ، اقتل سبعة ثم قتله ؟ هذا منى و انا منه ، اقتل قتله ؟ هذا منى و انا منه) واتە : پىغەمبەرى (ﷺ) دەفەرموئى : جولەيبىب لە منە و منىش لە ھەوت كەسى گشتوو و ئەوجا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلىگرت و ھاوولانىش گۆريان بۆ ھەلکەند ئەو جىيەكى نەبوو لەسەرى دابىنىن بىجگە لە بالەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەتا خستىانە گۆرەگەى ثابت دەلئيت : ئەوھبوو لەناو ئەنصاردا ھىچ بىوھزنىك نەبوو لە بىوھزەكەى جولەيبىب بۆئوى باشتەر بىت و بە بۆئوى تر بىت.^{٣٦٥}

^{٣٦٥} ھەبىسى دەلئيت : لە صحىحدا ھاوتوھ بەئى ھاس كەردلى داغوازى و زەواج وە احد گىرايمتەوھ و پياوانىش پياوانى مەسھەن (المجموع) ژمارە (١٥٩٧٧).

٣٧٧. ﴿پێغمەربەری خوا (ﷺ) جاهیمەى سەلەمى راسپارد كە چاكە كاربى

بەرامبەر دایكى﴾

هەمیشە هاوێلان راوێزیان بە پێغمەربەر (ﷺ) دەکرد رۆژێك كاتى مسوولمانان سەرقالى خو ئامادەكردن بوون بۆ جیهاد كەسێك بەناوى جاهیمەى سەلەمى (خوا لى رازى بێت) وىستى لەگەڵیاندا دەربجێت ، چوووە خزمەتى پێغمەربەر (ﷺ) تا راوێزى پى بكات كاتى پێغمەربەرى خوا (ﷺ) وى : ئەمى پێغمەربەرى خوا (ﷺ) دەمەوێت برۆم بۆ غەزا هاتووم راوێژت پى بكەم ؟ پێغمەربەر (ﷺ) لى پرسى : ئایا دایكت هەیه ؟ وى : بەلى ، پێغمەربەر (ﷺ) فەمووى : برۆ خزمەتى دایكت بكە چونكە بەهەشت لەژێر پى ئەم دایە چونكە پێغمەربەر (ﷺ) دەیزانى دایكى جاهیمە پىوێستى بە خزمەت و چاودێرى هەیه و كەوتۆتە تەمەنەوه تەنها ئەم كورەشى هەیه بۆیە نامۆزگارى كرد كە بروات خزمەتى بكات ئەم جیهادە لە پیناوى خوادا فەرمووى (فالزمها فان الجنة عند رجلها) .^{٣٦٦}

^{٣٦٦} أخرجه : السنن و الطبراني في الاوسط و رجاله ثقات .

٣٧٨. ﴿پێغه مبهری خوا﴾ (ﷺ) به بورده که ی شانی موباره کی فاتیمه ی کچی

ئه سه دی کفن کرد

کاتی عه بدول مه لیبی باپیری پێغه مبهری خوا (ﷺ) ههستی به وه کرد که ئه جهل نزیك بوته وه ئه بو تالیبی کوری راسپارد که (محمدی کوری عبدالله) ی برزای بگریته خۆی واته : سه ره رشتی بکات له وانه یه عه بدول مه لیب مه بهستی له وه بو بیت که دهستی سۆزو ئه مین له مانی ئه بو تالیب دایه و به تایی بهتی لای فاتیمه ی خیزانی بو باش سه ره ره رشتی کردنی پێغه مبهردا (ﷺ) ئه وه بوو فاتیمه (رهزای خوای لیبت) ی ئه وه پهری پارێزگاری لیکردو له گه ن هاو سه ره کهیدا ئه بو تالیب چاودێریان لیکرد و هه میشه دهیبینی که ئه و خوار دهنه وه ی موحه مه د (ﷺ) له گه ن مندا له کانییدا به شداری له خوار دندا ده کرد به به رمکه ت بوو له راستیدا ئه م ئافرمته رێزداره چاودێریه کی تایی بهتی پێغه مبهری (ﷺ) ده کرد و جیاواز له هه موو مندا له کانی له سیره ی (الحلبیه ١/١٨٩) دا نو سه ره که ی باسی حا لی پێغه مبهری خوا (ﷺ) ده کات له مانی مامیدا و ده لیت : مندا له کانی مامی پێغه مبهری خودا (ﷺ) که له خه وه هه لده سان پوو هه ئه ر سکا و سه رو په رچ هه ئه ر سکا و چاویان ریه و قاوی بوو، به لām پێغه مبهری خودا (ﷺ) کاتی له خه وه هه لده سا دم و چاوی ره وه نه قی ده دا و چاوی په ر له کل بوو له (ئه نه نه سی) ی کوری مالی که وه ده لیت : کاتی فاتیمه ی کچی ئه سه دی دایکی ئیمامی عه لی - رهزای خوا یان لیبت - وه قاتی کرد پێغه مبهری خودا (ﷺ) چه و ژوره وه و بۆلای و له لای سه ریه وه دانیش و فه رمووی : ((رحمک الله یا امی، کنت بعد امی تجو عین و تشبعینی، و تعرین و تلسینی و تمنعین، نفسک طیبا و تطمعینی، تریدین بذلك وجه الله والدارا الاخرة) واته :- رهحه تی خوات لیبت دایه له دوا ی دایکم تۆ خۆت برسی ده کرد و منت تیر ده کرد تۆ خۆت بی به رگ بووی به لām هه میشه من پۆشرا و بووم هه موو خوار دهنێکی باشت له خۆت هه رام ده کرد و ده ره خواردی منت ده دا هه موو ئه مانیش له بهر خاتری خوا و رۆژی دوا یی بوو، وه دوا یی فه رمانی کرد که سی جار به ژور دینت ئینجا ئه و ناوه ی که کافوری ئیندا بوو که بهت پێغه مبهری خودا (ﷺ) به دهستی خۆی کردی به سه ره دا و گراسه که ی خۆی دا گه ن دوو گر دپه بهری فاتیمه و - خوا ئی رازی بیت،

بەو بوردەش بەسەر شانىيەو بەو كفىنى كرد، بوردە جل و بەرگىكى خەتدارە يان پۇشاكىكى خورىيە دەپچىرەيت لەخۆو بە سەرما پاشان ئوسامەى كورى زەيدو ئەبو ئەيوبى ئەنصارى و عومەرى كورى خەتاب و غولامىتى بانگ كرد بۇ گۆر ھەلگەندىن ئەوانىش گۆرمەكەيان ھەلگەند تا گەيشتە گۆرىچكە (اللحد) كە پېغەمبەرى خودا (ﷺ) خۆى ھەلگەندىو بەدەستى خۆى خۆلەكەى لا برد و كاتى لىبۆو ھە ناويدا راکشاو فەرمووى: ((الله الذى يحيى ويميت وهو حي لا يموت، اغفر لأمى فاطمة بنت اسد، ولقنها محتها، ووسع عليها مدخلها، بحق نبيك والانبياء الذين قبلى فإنك ارحم الراحمين)) واتە: ئەى ئەو خوايەى دروست گراوەكان دەژىنىت و دەيانەرىنىت وە خۆى ھەرگىز نامرئىت لە دايكەم فاتىمەى كچى ئەسەد خۆشەبە زمانى پاراوگە بۇ پەرسىيارەكانى گۆر و گۆرمەكەى بۇ فراوان بىكە بەھەقى پېغەمبەرەكەت و ئەو پېغەمبەرەنەى پىش من ھاتوون چونكە بەراستى تۆ بە بەزمىترىن كەسى لە دوايدا چوار جار تەكبىرى لەسەر كر دوو دواتر لەگەل عباس و ئەبەبەكرى صديق دا - خوالىيان رازى بىت - خەستىانە ناو گۆرەكەو وە لە عبدەللاى كورى عباسەو دەلىت: كاتى فاتىمەى دايكى نىمامى على - خوالىي رازى بىت وەفاتى كرد پېغەمبەرى خودا (ﷺ) كراسەكەى خۆى لەبەر كرد و لەگەلدا لە ناو گۆرمەكەدا راکشاو ووتيان : ئەى پېغەمبەرى خودا (ﷺ) پىشتەر ئەمەمان لەتۆ نەبىنىو فەرمووى ((انه لم يكن احد بعد ابي طالب ابري منها، انما البستها قميصي لتكسى من حل الجنة وافطبت معها ليهون عليها))^{۳۶۷}. واتە : لەراستىدا لە دواى ئەبو تالب ھىچ كەس ھىندەى ئەم چاكەى بۆم نەبوو وەبۆيە كراسەكەى خۆم لەبەر كرد تاوەكو لە جل و بەرگى بەھەشت بپۆشى و لەگەلدا لە گۆرمەكەيدا راکشام تاوەكو نارەحەتى گۆر لەسەرى سوک بىت.

^{۳۶۷} ((ھە يە مە دە لىت: - له (المجمع) (۲۵۷/۹) دا طە بە رانى لە (الأوسط) دا گىراو پەتەو و ئايادا سەعدانى كورى وەلىدى السابرى ھە يە كە نەناسىو جگە لە و ھەموو پياوانەى ترى فەرموودە كە جنى مەتانەن).

٣٧٩. ﴿رەحم و سۆزى خۆى گەورە زۆر فراوانە﴾

كابرايەكى دەشتەكى ھاتە خزمەتى پىغمبەر (ﷺ) كاتى گەيشتە مزگەوت و دابەزى و لاخەكەى بەستەو و ئىنجا چوو و مزگەوت و لەدواى پىغمبەر (ﷺ) نوپىزى كرد لەدواى ئەوئى لەنووپىز تەواو بوون بە دەنگىكى بەرز ھاوارى كرد ووتى :- خۇدايە رەحم بەمەن و مەھم بەكى وەھىچ كەسىكى تر مەخەرە ژىر رەحم و بەزمىت، پىغمبەرى خۇدا (ﷺ) ھەستايەو و رونىكردەو بۆ ئەو كابرايەو سەرچەم باومرداران فەرمووى : (رەحم و سۆز و بەزى خوا زۆر بەرفراوانە بەلام تۆ ئەى كابرا ھەستاي ئەو رەحمەتەت بچوك كەردەو تەنھا بۆ دوو كەس كارى وامەكە چونكە خۆى گەورە خاومنى رەحم و بەزمىيە، بەزى خۇدا سەد بەشە يەك بەشى ناردو و بۆ سەر زەوى ئەوئە جىنۇكەو مەرۇف و ئاژەل و درمخت و ھەموو شتەكانى گرتۆتەو و ئەو و نۆ بەشەكەى تىرى داناو بۆ دوارۆز كە تايبەتە بە باومردارانەو. ^{٣٦٨}

٣٨٠. ﴿ئوم سەلەمە پاداشتى ئارامگى دەسكەوت﴾

ئوم سەلەمە -خوالى رازى بىت - دەگىرتەو لە پىغمبەرى خۇدا (ﷺ) بىستومە فەرموويەتى ((ھەر مسوئەلىك توشى بەلەك بىت بىت :- ئىمە لای خۇدا ھاتووين دەگەرىنەو بۆلای ئەو : ئەى پەرورەدگار يارمەتىم بەدە لەو بەلەكەو لەبرى ئەو باشترم پىبەخشە خۆى گەورە پاداشتى بەلەكەى نافەوتىنەت . لەو بەخشە باشترى پىدەبەخشەت دەلتىت : منىش بە باشى لەبەرمكرد و لە دواى ماومەك مىردەكەم (ئەبوسەلەمە) مرد ئەمەوت: ئايا چ مسوئەلىك ھەمە لە ئەبوسەلەمە باشتر بىت خۆراگىبووم داواى پاداشتەم لەخۆى گەورەكرد وە نزام كرد، بەو نزاىەى پىغمبەرى خۇدا (ﷺ) فەرمانى پىكردبووم لەدواى ئەوئى چوارمانگ و دەرۆز رۆشت بەسەر مردنەكەيدا شووم كرد بە پىغمبەرى خۇدا ﷺ مندا ئەكانى بۆ بەخىوكردم دەيوت: چۆنى دەفەرمو پىغمبەرى خوا وام ووت : خۆى گەورەش لەو باشتر پاداشتى دامەو كە ئەوئىش پىغمبەرى خۇدا (ﷺ) بوو ھەربۆيە (ئوم سەلەمە) بوو خىزانى پىغمبەرى خۇدا (ﷺ) بۆ دايكى باومرداران ئەمەش بە بەرەكەتى ئارامگى. ^{٣٦٩}

^{٣٦٨} (رواه البخاري).

^{٣٦٩} (٣/٣٤١) ارواه المسلم.

٣٨١. عه بدو لای کوری عومهر پابه ندبوو به سووننه ته کانی پیغه مبهری

خودا (ﷺ)

عبداللهی کوری عومهر زۆر دهستی دهگرت و پابه ندبوو به سووننه ته کانی پیغه مبهری خودا (ﷺ)، له نافع هوه ده ئیت: عبداللهی کوری عومهر شوین پی پیغه مبهری خودای (ﷺ) هه ئه دهگرت، له ههر شوینیک نوێی تیدا بکردایا هه تا جارێکیان پیغه مبهری خودا (ﷺ) له ژیر داریکدا دابهزی دواى نه وه عبداللهی کوری عومهر - خوالی رازیبیت- زوو زوو دهچۆ لای نه و داره و ناوی ده دا تا ووشك نه بیئت. ^{٣٧٠}

ههر له نافع هوه له عبداللهی کوری عومهر هوه ده ئیت :- پیغه مبهری خودا (ﷺ) فهرمووی ((لو تركنا هذا الباب للنساء)) واتا: نه گهر نه م دهر گایه مان جیهیشتبایه بو نافرمان باش بو، نافع ده ئیت : دواى نه وه عبدالله له و دهر گایه وه هاتوو چۆی نه دهگرت تا وفاتی کرد. ^{٣٧١}

ههر له نافع هوه له عبداللهی کوری عومهر هوه خوا لی رازیبیت له سه ر ریگای مه که که سه ری وولاخه که ی دهگرت لغاوه که ی و پیچی پیده کرد هوه و دهیووت به لکوو سمیک بکه ویته سه ر سم واته : به لکو نه مه وا دهر چیت پی وولاخه که ی بکه ویته سه ر شوین پی وولاخه که ی پیغه مبهری خودا (ﷺ)، وادیاره پیغه مبهری خودای (ﷺ) ی بینیه که له وشوینه وولاخه که ی تیپه راندوه.

^{٣٧٠} (٣/٣٤١) ارواه المسلم.

^{٣٧١} (اسد غابه).

٣٨٢. ﴿چیرۆکی ئەبو قەتادەى ئەنصارى لە جەنگى حوڤه یندا﴾

ئەبو قەتادە دەگیرێتەو دەئێت: لە رۆژى جەنگى حوڤه ین لە گەل پێغەمبەرى خودا(ﷺ) چووبوڤه دەرەو کاتى بە دوزمان گەشتین پیاویکم بىنى چووبوڤه سەر ووی موسولمانان لە دواوہ بۆى چووم و شمشیرێکم دا لە گەردنى و درەگەیم بېرى پرووى تێکردم و وهك ئەوہى خۆى فریادیە باوشم دەمرانى بۆنى مردنى لێدێت ئەو جار بەریدام و گەوت و مرد وە دەئێت: پێغەمبەرى خودا(ﷺ) ئەو رۆژە فەرمووی (من قتل قتلا لە بىنە، فله سلبه): واتە ھەر گەسێک یەگێک بکوژیت وە بە لگەى ھەبێت ئەوا غەنیمەتەگەى بۆ خۆى دەبێت دەئێت: منیش ھەلسام و وتم گى شایەتیم بۆ دەدات ؟ و چیرۆکەگەم بۆ گیرایەوہ پیاویک ھەلسا ووتى: راست ئەئێت : ئەى پێغەمبەرى خودا(ﷺ) وە غەنیمەتەگەى ئەو پیاوہش لای منە ئەبو بەکر ووتى : نا بەخوا ھەرگیز شیرێک لە شیرەکانى خوا نا جەنگى لە پینا و خواو پێغەمبەرەگەیدا و غەنیمەتەگەى بە تۆ بدات پێغەمبەرى خودا(ﷺ) فەرمووی : ئەبوو قەتادە راست دەئێت ئەوجا غەنیمەتەگەى پێدام و درەگەم فروشت دام بە باغێک لە بەنى سەلەمە ئەمە یەگەمین شتێک بوو لە ئیسلامدا دەستم گەوت.

٣٧٢

۳۸۳. ﴿چىرۆك و بەسەرھاتى ئەبا عامر لەجەنگى حونەين دا﴾

داۋى ئەمەدى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە حونەين بۆيۈەۋە ئەبا عامرى بەسەر سوپاي(اوطاس) دۈە نارد ئەومبىو بە (دورمىدى كورى صمە) گەيشت كۈشتى و خۋاي پەرومردگار شىكستى بە ھاۋرىكانى (دورمىد) ھىنا بەلام پياۋىك بە تىرىك داى لە ئەزىزى ئەبا عامر و لە جىگاي خۋى خستى ، ئەبو موسا دەئىت : وتم : مامە گيان كى بوو تىرەكەى لىدايت؟ ئەۋىش ئامازەى بۇ كرد رۆيشتەم بەدوايدا پىي گەيشتەۋە كەمنى بىنى پىشتى ھەل كردو رايكرد پىم ووت : شەرم ناكەيت ؟ مەگەر عەرب نىت؟ بۇجى ناۋمستى پىاۋانە شەر بگەين؟ دەئىت : ئەو جا ۋمستاۋ بەيەك گەيشتىن يەك و دوو لىدان لەنىۋاتماندا روويدا و كۈشتەم پاشان گەرامەۋە بۇ لاي ئەبا عامر پىم ووت: خۋاي پەرومردگار ئەۋى دا بە كۈشت كە تىرەكەى لىداۋوۋىت ووتى: ئەم تىرە لە ئەزىزۇم دەريئە منىش دەر مەيئنا دەبىنم ئاۋى لىدئەتە دەرۋە ووتى: برازا گيان بىرۇ بۇلاى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ۋ سەلامى منى پىيگەيەنە و پىي بلى: داۋاي لىخۋىش بوونم بۇ بىكات، ئەۋجا ئەبا عامر منى لە جىي خۋى دانا بەسەر خەلكەكەۋەو زۆرى نەبىرد خۋى ۋمفاتى كرد كە گەيشتىنەۋە لاي پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ھەۋالەكەم پىندا ئەۋىش ھەئسا دەست نوۋىزى گرت و دەستەكانى بەرز كىردەۋەو فەرموۋى((خۋايە خۋشەبە لە بەندەكەت ئەبا عامر ئەۋمىندە دەستى بەرز كىردەۋە سىپايى ژىر بالىم چاۋ پىكەۋەت، پاشان فەرموۋى((اللهم اجعله يوم القيامة فوق كثير من خلقك))ۋاتە : ئەى پەرومردگار لەرۋىزى قىيامەتدا بىخەرە سەروى زۆرىك لە دروستكراۋانت منىش ووتم ئەى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) بۇ منىش داۋا بگە ؟ فەرموۋى ((اللهم اغفر لعبد الله بن قيس ذنبه، وادخله يوم القيامة مدخلا كريما)) ۋاتە پەرومردگار لە تاۋانى عەبدوللاى كورى قەيس خۋش بە چونكە ئەبو موسا ناۋى:عبداللانى كورى قەيس بوو ۋە لە رۆزى قىيامەتدا جىگايەكى رىزدارى بۇ ئامادە بگە.

۳۷۳

۳۸۴. ﴿پىاۋە نەنصارىيەكە كە گۆي بېستى ئايەتەكە ى قورئان بوو دەست

بەردارى ھەردووك كورەكەى بوو﴾

رېۋايەت كراۋە كە پىاۋىكى نەنصارى لە نەۋەى سالى كورى عەۋف پېش ھاتنى ۋەھى بۇ پېغەمبەرى خودا(ﷺ) دوو كورى دەبن بە گاور كە پېغەمبەرى خودا(ﷺ) كۆچ دەكات بۇ مەدىنە ۋ پىاۋەكە مەسۇلمان دەبىت دوو كورەكەى لەگەل چەند پىاۋىكى گاۋردا رۇنيان پى دەبىت ۋ دېنەۋە بۇ مەدىنە، باۋەكەكە كە يەخەى دوو كورەكەى ئەگرى ۋ پېيان ئەلئى : ھەتا مەسۇلمان نەبن ۋازتان لېناھىنم ئەم ئاكۇكىيە دەگەپەننە لاي پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ۋ پىاۋەكە ئەلئىت: ئەى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ئايا رەۋايە بە چاۋى خۇم سەير بىكەم ۋ ھەندىكەم بېچىتە ناۋ ئاگرەۋە؟ ۋاتە: كورەكانەم بەشكىن لە خۇم بۇ ئەم بابەتە خۋاى گەۋرە ئەم ئايەتەى ناردە خۋارەۋە ((لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) ۋاتە: بەھىچ جۇرئىك زۇرى كردن لە دىن دانىيە بۇ ھاتنە ناۋ ئىسلام چۈنكە بەراستى لەيەك جىابۇتەۋە رېنموۋنى ۋ شارەزاي لە گومرايى ۋ سەرلېشىۋاۋى ئەم ئايەتە تايبەتە بە ئەۋانەى ئايىنى ئاسمانيان ھەيە ئىنجا ھەركەس لەرئى بىى برۋاى بگەرئەۋە بىى باۋەرىيەت بەھەر پەرسىراۋىك جگە لەخوا ۋەبرۋا بېنىت بەخوا ئەۋا بېگومان بەتوندى دەستى گرتۋە بەدەستە گىرەيەكى قايمى بەھىزى ۋا كە ئىسلام يان ئىمانەكەيەتى كە بچران ۋ بەريۋونى بۇ نىيە ۋەخوا بىسەرى زاناييە رۇيشت دەست بەردارى ھەردوو كورەكەى بوو.^{۳۷۴}

٣٨٥. ﴿چیرۆکی (صرمة) ی کوری قه‌یس له‌خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ)﴾

نیمای نه‌حمه‌د له‌ موسنه‌دا له‌ موغازی کوری جه‌به‌له‌وه له‌ فه‌رموده‌یه‌کی درێژدا ده‌رباره‌ی نوێژو زه‌کات ریویه‌تی گردوو که‌وتویه‌تی :- مسولانه‌کان مادام نه‌خه‌وتبوون خواردنیان نه‌خوارد و ناویان نه‌خواردوه‌وه وه‌ ژن و می‌ردیان نه‌کرد که نه‌خه‌وتن ده‌ستیان نه‌گرت و پاشان نه‌وه‌بوو پیاویکی نه‌نصاری که‌پێی نه‌وترا (صرمة) واته‌: کوری قه‌یس به‌ رۆژوو بوو و کاری نه‌کرد هه‌تا ئێواره‌ی لی‌هات هاته‌وه‌ ماله‌وه‌و نوێژی عیشای گردوو خه‌وت ئێتر نه‌ نانی خواردوو نه‌ نانی خواردوه‌وه هه‌تا رۆژی لی‌ویه‌وه پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) چاوی پێکه‌وت و زۆر ماندوو دیاربوو بۆیه‌ فه‌رمووی ((مالی اراک هه‌د جه‌نت جه‌دا شه‌یدا) واته‌ : فه‌رمووی: چی یه‌وا زۆر ماندوو هیلاک نه‌تبینم؟ نه‌ویش هه‌واله‌که‌ی دایه هه‌روه‌ها عومه‌ریش دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌ خه‌وی لی‌که‌وتبوو چوبوه‌ لای ژنه‌که‌ی نه‌ویش هاته‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) و له‌ په‌شیمانی کارمه‌کی دا نه‌گریاو باسه‌که‌ی بۆ گێرایه‌وه نه‌وه‌بوو خودای گه‌وره‌ ئه‌م نایه‌ته‌ی نارد هه‌وه‌:-

((أَجِلْ لَكُمْ لَيْلَةَ الصَّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نَسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ {١٨٧}﴾ البقرة.

واتا: پێتان پێدراوه له‌ شه‌وانی رۆژووی په‌مه‌زاندا درووست بوون له‌گه‌ل ژنه‌كانتان ، نه‌وان بۆ ئێوه پۆشاکن و وه‌ ئێوه‌ش بۆ نه‌وان پۆشاکن خوا ده‌یزانی که‌ ئێوه‌ نا‌پاکیتان له‌ خۆتان ده‌کرد بۆیه‌ په‌شیمانی لی‌گیراکردن وه‌ لی‌تان خۆش بوو ئێتر له‌ ئیستاه‌وه له‌ شه‌وا بجه‌نه‌ لایان وه‌ به‌ دڵ به‌خوازن نه‌وه‌ی که‌ خوا بۆی نویسیون له‌ منداڵ وه‌ به‌خۆن و به‌خۆنه‌وه هه‌ تا بۆتان جیا ده‌بێته‌وه‌ رۆشته‌ی سه‌پی رۆژ له‌ رۆشته‌ی ره‌شی شه‌و له‌ شه‌به‌قدا له‌ پاشان رۆژوه‌که‌تان ته‌واو بکه‌ن تا شه‌وی دوا‌یی وه‌ مه‌چه‌نه‌ لای ژنه‌كانتان له‌ کاتی‌که‌دا که‌ له‌ مزگه‌وتدا ما‌به‌نه‌وه بۆ خوا په‌رستی نه‌مانه‌ سنورانی خوان و نزیکیان مه‌که‌ونه‌وه‌ ناوا خوا باسی فره‌مانی خۆی ده‌کات بۆ خه‌لکی تا خۆیان به‌پاریزن.

٣٨٦. ﴿ پێغمەبەری خودا (ﷺ) ڤەرمانی کرد بە موغیرە ی کۆری شوعبە کە

سەیری دەستگیرانە کە ی بکات ﴾

سەعیدی کۆری مەنصور و ئیبن نەجار لە موغەیرە ی کۆری شوعبەو (خوایی پازی
 بیت) هیئاویانە کە وتیەتی : کچیکی ئەنصارم خوازبیتی کرد بۆ پێغمەبەریشم (ﷺ) باس کرد
 ئەویش پێمی ڤەرموو (رایتھا ؟) واتا : بینیتو؟ ووتم : نەخیر ، ڤەرمووی (فانظر اليها فإن
 إحدى ان يؤدم بينكما) سەیریکە چونکە ئەو نەبیتە مایە ی هۆگریتان منیش چووم بۆ لای و
 ئەووم بۆ دایک و باوکی باس کرد و ئەوانیش هەر یەگەیان سەیری ئەوی تری کرد منیش
 هەستام و لە مانەکە هاتمە دەرەو کچەکە ووتی : ئەو پیاووم بۆ بانگ بکەنەو ئەو بوو لە
 پشتی پەردەکەو وەستاو ووتی : نەگەر پێغمەبەری خودا (ﷺ) ڤەرمانی پێدا بێت بە سەیر
 کردنم ئەو سەیرم بکە ئەگینا ماوەت نادەم سەیرم بکە ی ئیت سەیرم کرد و مارەم کرد ئیت
 هیچ ئاڤەرتیکی ترم مارە نەکردووە کە بە لامەو لەو خوشەوێست و بەرپزتر بیت.

٣٨٧. ﴿پیاوه ئه‌عرابیه‌که‌ له‌گه‌ڵ خوادا راستی کرد گه‌وره‌ترین سه‌رفرازی بو‌خۆی مسو‌گه‌ر کرد﴾

به‌یهه‌قی و نه‌سانی پیاویه‌تیان کردووه‌ که‌ پیاویکی ئه‌عرابی دێته‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری
خودا(ﷺ) ئیمان دێنێت و شوێن ئیسلام ده‌که‌وێ ئه‌لێت : له‌گه‌ڵدا کوچ ده‌که‌م ئه‌ویش دایه
ده‌ست په‌کیک له‌ هاوه‌ڵان که‌ له‌ غه‌زای خه‌یبه‌ر هاته به‌رده‌وه پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ) شتیکی
ده‌ست که‌وت دابه‌ش کردو به‌شی گه‌برای ئه‌عراشی داو به‌شه‌که‌ی دایه ده‌ست هاوه‌ڵه‌کانی
چونکه‌ ئه‌و خه‌ریکی له‌موراندنی ووشره‌مکانیان بوو , که‌ ئه‌عرابیه‌که‌ گه‌رایه‌وه به‌شه‌که‌یان پێدا
ئه‌ویش ووتی : ئه‌مه جیهه‌؟ ووتیان به‌شی خۆته پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ) بو‌تی داناوه به‌شه‌که‌ی
هه‌لگرت و هێنايه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) ووتی ئه‌مه جیهه‌؟ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)؟
فه‌رمووی: ((قسم لك)) واته: واتا به‌شی خۆته بۆم داناویت , ووتی: من بۆ ئه‌وه شوێنی
تۆ نه‌که‌وتووم به‌لکو بۆ ئه‌وه شوێنت که‌وتووم که‌ تیرێک بێت و بدا لێرم نامازه‌ی بۆ قورگی
کرد ووتی بمرم و بچمه به‌هه‌شته‌وه فه‌رمووی: ((ان تصدق الله يصدقك)) واته: فه‌رمووی
((نه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ خوادا راست بکه‌یت خواش راستت بۆ دێنێته پێش پاشان هه‌ستان بۆ جه‌نگی
دو‌ژمن نه‌ه‌نده‌ی پێنه‌چوو به‌ شه‌هیدی هێنايانه‌وه خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)
فه‌رمووی: ئه‌مه خۆیه‌تی؟ ووتیان به‌ئێ: فه‌رمووی: (صدق الله فصدقه) واته: له‌گه‌ڵ خوادا
راستی کرد و خوداش راستی بۆ هێنايه پێش پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ) به‌ جبه‌که‌ی خۆی کفنی
کرد پاشان هێنايه به‌رده‌می و نوێزی له‌سه‌ر کرد و په‌کی له‌ دوعاگانیشی ئه‌وه بوو(اللهم هذا
عبدك خرج مهاجرا في سبيلك قتيل شهيدا وانا عليه شهيد))

واته: فه‌رمووی: خواجه ئه‌مه به‌نده‌ی خۆته و له‌پێناوی تۆدا کۆچی کردووه وه به‌ شه‌هیدی
سه‌ری ناوته‌وه و منیش له‌ سه‌ری شاهێدم.

۳۸۸. ﴿چېرۆك و بەسەرھاتى مسولمان بوونى عەبدولئالەي دوالبجادين لە

خزمەتى پېغمبەرى خودا﴾ (ﷺ)

محمدى كورى سەئید دەئیت: (ذوالبجادين) ھەتیوئىكى نەداربوو باوكى مردو ھىچى بۆ بەجېنەھىشت بوو مامى بوە كەفیلی بەخیوگرەنى تاوگەو بېرىك حالى باش بوو كە پېغمبەرى خودا(ﷺ) ھاتە مەدینە (ذوالبجادين) دەرونى تامەزىزۆ ئىسلام بوو لەبەر مامىشى نەدەوئرا باسى بکات ھەتا سالان و چەند غەزایەك تېپەرىن ئىنجا بە مامى ووت: مامە من دەمىكە چاومەیم بەئگو مسولمان بیت بەلام واديارە تۆ موخەممەت ناوئیت دەى مۆلەت بدە من بامسولمان بەم مامى ووتى: سوئند بەخوا ئەگەر شوئین موخەممەد بکەویت ھەرچىەكى پېمداوئیت لئیت ئەسەندەو ھەتا جلەکانیشت ئەوئیش ووتى: دەى سوئند بەخوا من شوئىنى موخەممەد كەوتووم و بەرد پەرستیم واز لئەئناوہ ئەمەش لە دەستمدایە ھانى ببیە، ئەوئیش ھەموو شتەکانى لئەسەندەو و جلەکانیشتى لەبەرىدا دامالى، ئەوئیش ھات بۆلای دایكى پارچە بجادىكى بە دووبەش بۆ برى يەكئىکانى كرده شەروال واتە: نئوانى ناوك و ئەزئوى پئىداپۆشى و ئەوئىرشىانى دا بەسەر شان و ملیدا وە پاشان ھات بۆ مەدینە لە بورقان كە كئوئىكە لەلای راستى تېپەربوونە لە مەدینەو ھەتا مەككە دەمەو بەیان لە مزگەوت راکشا پېغمبەرى خودا(ﷺ) بەیانیان لە خەلكى ورد دەبوئەو ھەتا ماشاى دەكرد ئەوئیش تا بزائى غەرىب و كەسى نەناسراو دەرنەكەوتوو، دەبىنئیت عبدالله لەوئىيە پرسى (من انت؟) واتە: تۆ كئىيت؟ ئەوئیش ناوى خۆى پئووت و پئىشى ووت: كە مسولمانە وە ناوى عبدول العزى بوو، پېغمبەرى خودا(ﷺ) پئى فەرموو: تۆ عبدالله ى خاوەنى دوو بجادى پاشان فەرموو: ((انزل منى قریبا)) واتە لە نزىك منەو ھەتا بئىنەرەو، ئەوئىبوو زۆر لەگەلئیدا لەمیانەكانى دەمایەو ھەتا وای لئەھات قورئانىكى زۆرى خوئندو لەبەرىكرد.^{۳۷۰}

٣٨٩. چیرۆک و بەسەرھاتی طلیحە ی کوری خویلید کە ناسراوە بە

هەلگەراوەی تۆبەکار

(طلیحە) ناوی طلیحە ی کوری خویلیدی کوری نوفلی ئەسەدیە ھاوێی پێغمەمبەری خودا(ﷺ) و کەسیکە لە ئازایەتیدا بە نموونە دەھێنرێتەو، لە بەنی ئەسەدە کە یەکیکە لەو تیرانە ی لە نێوان ئەجد و فورات دا نیشتمانی جێبوون سالی نوێ کۆچی شاندی بەنە ی ئەسەد کە(طلیحە) شیان لە ناویدا بوو ھاتنە مەدینە تا لەسەر دەستی پێغمەمبەری خودا(ﷺ) ئیسلام بوونی خۆیان رابگەیەنن (طلیحە) مسوڵمان بوو بەلام دواتر لە دین ھەلگەرایەو بەو ھەش ستمی لەخۆی کرد و لە (نجد) بانگەوازی پێغمەمبەرایەتی کرد چەند رووبەر و بوونە و مەیکە لەگەڵ مسوڵماناندا ھەبوو کە تیایدا شکستی ھێناو سەر شۆر بوو ئەو بوو پێش و فاتی پێغمەمبەری خودا(ﷺ) ئازاوە سەری کێشابوو کە(طلیحە) یەکی بوو لەوانە ی دەستیان تیا دا بوو ئەو مەبوو (خیال) ی برای نار دە لای پێغمەمبەری خودا(ﷺ) تا ھەوایی ئەو ی پێدات ئەمیش وەکو ئەو بوو پێغمەمبەر و بانگی بکات بۆ واز ھێنانی لە دوژمنایەتی کردن و ئاشت ببنەو ئەم جۆرە پەخشانانە ی ئەوتەو (والحمام والیمام , والصر و الصرام, قد صمن قبلکم بأعوام, لیبلغن ملکنا العراق والشام) واتە: بآئندەو کۆتر بازووری کە جۆرە بالدارێکە ئازا و پالەوان چەندین سال پێش ئێوە بەرپۆزوو بوون تا بگەنە عێراق و شامی موڵکمان. پێغمەمبەری خودا(ﷺ) زواری کوری ازووری ئەسەدی نارد تا رووبەر ووی طلیحە ببنەو ئەو بوو (ضرار) طلیحە توشی ترس کرد مسوڵمانان لە زیاد بووندا بوون. ھەرچی کۆمەلەکی طلیحە ش بوو کە میان دەکرد تا وەکو چار شمشیرمەکی بۆ ھێناوە بەروودا بەلام طلیحە خۆی ئ لادا ئەو مەبوو طلیحە شەر کەریکی ناوازمبوو لە ھیزدا ئەو ی قۆستەو ووتی: کە چەک کاری تێناکات و لەو ماوەیدا پێغمەمبەری خودا(ﷺ) وە فاتی کردو خەلکی لای (ضرار) یان چۆلکردو لە دەوری طلیحە کۆبونەو ھەرچی ضرار و ئەوانە ی لەگەڵیدا مابوونەو لە دەستی طلیحە خۆیان رزگار کرد, ئینجا مەترسی طلیحە بۆ سەر مسوڵمانان زیادیکرد لەبەر ئەو پێشەوا خەلیفە ئەبوبەکر چەند لیوایەکی ئامادەکرد بۆ شەرکردن لەگەڵ ھەلگەراوەکاندا و خالیدی کوری وەلیدی لەگەڵ پێنج ھزار سەربازدا نارد بۆ طلیحە و لەگەڵ طلیحە بەیەک گەشتن کەسوپاکە ی زیاتریو لە سوپاکە ی خالید طلیحە لە مال دانیشتیو شەریش لە ھەوشە ی مائەکەیدا ھەلگیرسابو ئەو بوو (عیینە ی کوری حصن) زوو زوو لەنێوان طلیحە و

سوپا كەيدا دەھات و دەچو و لىي دىمىرسى جىرىل نەھاتە لات؟ ئەۋىش ئەۋىوت نەخىر شەرىش بەردەوام بوو خەرىك بوو شىكىستان ئەھىنا و لە كۆتايدا ئىدىيەى كىرد كەوا سىروشتى بۇ دابەزىۋە و پىي ئەلەيت: (ان لك رحا كرحا، وحديثا لاتنساه) واتە تۆيش دەستھارىكت ھەپە ھاۋىيەۋى ئەو ۋەفەرمايشىكت ھەپە كەلەبىرى ناكەيت(عينة) خىرا ھاۋارى كىرد لە خەلگەكە ۋوتى: ئەۋە سوپىد بەخۇا درۆزىنە لەبەرئەۋە برۆن و ھەلپىن طليحه ش پاش شىكىست ھىنانى دانى نا بە درۆكەيداۋ خىزانەكەى ھەلگىرت و بەسۋارى ئەسپەكەى رايان كىردو ۋوتى: ھەركامتان توانى ۋەك من با مال و خىزانەكەى رىزگار بىكات و رابىكات شەر لەسەر رەچەلەكتان بىكەن ھەرچى ئاينىشە شەرى لەسەر نەكەن واتە: مەبەستى لەۋە بوو كە طليحه پىي راگەياندىبون چۈنكە ۋوچودى نەبوو. طليحه بۇخۇى رىكىخىستبوو بەۋجۇرە رايكرد بۇ شام و جەنگەكەى كۆتاي پېھات طليحه لە شام خۇى گەيانلە(ال جفنه)ى غەسانى،^{۳۷۶} لەۋىدا بەخۇيدا چۈۋەۋە ھاتەۋە باۋەشى ئاينى راست و دروست و پاك و پىر بەرەكەتى ئىسلام و چۈە دەرەۋە بۇ غەمرە ئەۋە بوو كە بەلەى مەدىنەدا تىپەربوۋ لەرىي مەككەدا بە ئەبۇبەكرى صدىق-خوالىي رازىبىيان ۋوت: ئەۋە طليحه يە فەرموۋى: جى لىبىكەم ۋازى لىپىنن ئەۋ خۇا رىنمۈنى كىردوۋە بۇ ئىسلام طليحه لە شام مايەۋە تا ئەبۇبەكر-خوالىي رازىبىيت- ۋەفاتى كىرد ئەۋەبوۋ ئەبۇبەكر رىگىرى كىردبوۋ لەۋانەى پىشتر لە ئىسلام ھەلگەرايوۋنەۋە لە ناۋ سوپادابىن و بەشدارى(فتوحات) بىكەن بۇيە طليحه لە مالى خۇيدا مايەۋە پاشان پىشەۋا عومەرى كورى خەتاب- خوالىي رازىبىيت- رىگەى پىدان بە مەرجىك سەرگىراپەتايان پىنەسپىرەيت طليحه ھات بەيەت بە عومەر بىدات ئەۋ ۋوت و ۋىژە لەنىۋانىاندا روویدا، عومەر ۋوتى: بە طليحه تۇ بىكوزى عكاشمەى كورى محىنى پىۋا چاكىت لەگەل ئابىتى (افرم) دا سوپىد بەخۇا ھەرگىز خۇشم ناۋىت ئەۋەبوۋ طليحه كەسىكى قەسە ئامادەبوۋ ۋوتى: ئەى ئەمىرى باۋەرداران ئەۋان دوۋ پىۋان خۇا لەسەر دەستى من رىزى لىنان و منى سەر شۆر نەكرد بە دەستى ئەۋان ۋە خەلگىش لەگەل بوۋنى پىشەنەى خراپىش ئەكرىت رىك بىكەۋن خەلىفە عومەرىش قەسەكانى بەدل بوو و لىي رازى بوو پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە فەرموۋدەپەكدا فەرموۋىەتى:-

((يضحك الله الى رجلين قتل احدهما الاخر، يدخلان الجنة، يقاتل هذا في سبيل الله فيقتل،

ثم يتوب الله على القاتل فيسلم، فيقاتل في سبيل الله فيشهد) رواه البخارى ومسلم.

^{۳۷۶} (سير اعلام النبلاء(۱/۳۱۷) البدايه والنهايه (۱۹۶/۵).

واتە خۆی پەرۆمردگار بە دەم دوو پیاو مە پێدەکەنێ کە یەکیکیان نەوێ دیکە ی کوشتوووە
دەچنە بەهەشتەو یە کە میان: کە لە پێناوی خوادا جەنگاومو کوژراوە پاشان لە بکوژمکە ی
خۆش دەبێت و موسوڵمان دەبێت و ئەویش لە پێناوی خوادا دەجەنگێت و شەهید دەبێت.....

ئەو بەو طلیحە چوێ ژێر ئالای ئیسلام وەک خەباتکارێک لە پێناوی خوادا سالی چوار دە ی
کۆچی لەگەڵ سوپای سەعدی کوری ئەبو و مفاص دا بوێ رزگار کردنی عێراق کە و تە رێ سوپای
موسوڵمانان زیاد لە سی هەزار جەنگاوەر بوون کە سی هەزاریان لە بەنی ئەسەد بوون و
طلیحە یەکیک بوو لەوان سەرگردایەتی نە دەکردن هەرچی سوپای فارسەکانە خۆی دەدا لە
سەدو بیست هەزار سەعد حەزی کرد سەرھتا قەرەوێکی پشکنین بنیڕێت و یەکیک لە
سوپاکە ی فارس دیل بکات تا وەکو هەوای لیوەرگرێت، ئەو مەبو بوێ ئەم جوړە کارانەش کەسانی
شیاوو زۆر بە جەرگ و لیھاتوونە بوا یە هەلیان دەبژارد ئەو مەبوو (عەر کوری مەد) ی لەگەڵ
چوار کەسدا بە جیا نارد طلیحە شی بە تەنھا نارد و هەرچی عەر و ھاو ئەکانی هەرکە بینیان
سوپای فارسەکان لە قادسیە نزیک دەبەنەو گەرانەو، بە ئەم طلیحە بە تەنھا رۆشت تا لە
شەودا بە دزیەو چووێ ناو سەربازگەکە ی رۆستەم و مایەو و چاودێری سوپاکە ی دەکرد لە
کۆتایی شەودا ئەسپێکی بە دل بوو بە شمشیرەکە ی کە مەندەکە ی بری و بوێ دەرچوو ئەو مەبو
ناگر پەرستەکان هەستیان پێکرد و بە دوایدا رۆشتن بە ئەم پێی نەگەشتن، پیاوێکیان نەبێت
کە لە طلیحە نزیک بویەو و رەمەکە ی بوێ هەلدا لە دواوە بە ئەم طلیحە خۆی لیلادا و نەپێکا
هەرچی سوارمکە ی بەردەم طلیحە ی گرت بە ئەم طلیحە دەستپێشخەری کرد و رەمەکە ی زوتر بوێ
ھاوشت و کوشتی، ئەم جارە یەکیکی تر شوینی کەوت ئەویش هەر وەک ئەو تر بە دەستی
طلیحە کوژراو یەکیکی تریش کە شوینی کەوت طلیحە دیلی کرد و لەگەڵ خۆی راپێچی کردو
دایە دەست سەعدی کوری ئەبی و مفاص- خوا لیی رازا بیئت- رۆستەم بە خۆی و فیلەکانیەو
ھات و شەپ هەلگیرسا طلیحە یەکیک بوو لەوانی ووتاری بوێ سوپای ی موسوڵمانان دەدا و
ئەو پەری ھیمەت و کۆشی دەکرد بە گرنگترین کار هەل دەستا ئەویش ھێر شکردنە سە فیلەکان
بوو جید دەستی خۆی وەک پالەوان دیاری کرد ئەو مەبوو خەلیفە عومەری کوری خەتاب- خوا
لیی رازی بیئت- چوار شمشیر و چوار ئەسپی نارد بوێ سەعدی کوری ئەبی و مفاص وەک خەلات

بۆ پالەوانانی سوپا طلیحەش شەمپێریکی لەوانە بەرکەوت وە لە جەنگێکی تردا کە لە جەلەولا رویدا دیسان طلیحە پالەوانی جەنگەکە بوو، لە جەنگی نەهاوەندیشدا فارسەکان زمارەپەکی یەکجار زۆر سەربازیان کۆکردبوو بۆ ڕوو بە ڕوو بونەوهی موسوڵمانان ئەومبوو خەلیفە عومەری کۆری خەتاب نەعمانی مقرنی بە سی ھەزار جەنگاومرەو بۆ ناردن و فەرمانی کرد کە لەگەڵ ھەریەکە لە طلیحە و عمری کۆری معدی یەکریب و عمری کۆری سەلەمەیدا ڕاویژ بکات ئەومبوو نەعمانی وەک پێش قەرەوێکی پشکنین ناردنی و ھەریەکەیان لە ڕینگەپەگەو پوشتن ئەو دوانە عمری کۆری معد یەکریب و عمری کۆری ئەبی سەلەمە ھەروا گەرانەو ھێچیان پێنەکرا طلیحەش بەتەنھا (١٣٠) کم پوشت تا گەشتە نەهاوەندوو لەوئ ئەووی ویستی بۆی دەرکەوت، پاشان گەراپەو ئەومبوو کە ماوێیەکی زۆر دیار نەما، موسوڵمانان وایان گومان برد کە دووبارە ھەلگەراوتەو لە ناین. بەلام ھەرکە بینیان وا گەراپەو دەستیان بە اللە اکبر کرد، ئەویش ھەرجی بینی بووی گێراپەو بۆ نەعمان ھەردوو کۆمەل بەیەک گەشتن ئەو پۆژە . طلیحە گەورەترین شەری کردوو بەھەزار سوارچاک ھەژماردەکرا ھەروەک خاومنی (الطبق الطبقات)،^{٣٧٧} باسی دەکات ئەو پۆژە نەعمان خوالیی رازیبیت شەھید کراو طلیحەش خوا لئی رازیبیت پاش ئەووی کارگەلیکی بە سوپای فارس کرد شەھید کرا، پێشەوا زەھەبی دەلێت : طلیحە – خوالیی رازیبیت – رۆژی نەهاوەند ئەرکی خۆی جێبەجێکرد بەزێادەو و پاشان شەھید بوو.

^{٣٧٧} (موجمەدی کۆری سەعد لە (الطباقيان) داو لە (الطبقة) (الرابعة من الصحابة) دا باسی طلیحە ی کردوو دەلێت: لە نازایەتی و بەرجاو رونیدا لە جێ ھەزار یارو بوو لە جەنگدا، الیدایە/٥/ ١٩٦

٣٩٠. ﴿پێغەمبەری خودا﴾ (ﷺ) وەصفی (ذول بجا دین) ی کرد بە تۆبەکار﴿

لە عوقبەتی گوری عامرەوہ — خوالیی رازیبیئت دەلێت: پێغەمبەری خودا(ﷺ) بە پیاویک
کە بە(ذول بجا دین) ناو دەبرا فەرمووی: (انە اواد) واتە: کەسیک زۆر ئاھ و ھەناسە ھەلبکیشیئت
و پەڕێشان بیئت لەبەر ئەوہی بە بەسەرکردنەوہی قورئان زۆر یادی خوا ی دەکردوو لە دوعا
کردندا دەنگی بەرز دەکردوہ لە(الادرع)وہ دەلێت: پاسەوانیم بۆ پێغەمبەری
خودا(ﷺ) شەویک بۆ کارێکی خۆی چووہ دەرەوہ منی بینی دەستی گرتە و پوشتین لەرێگا بە
پیاویک گەشتین نوێزی دەکرد و بە دەنگی بەرز قورئانی دەخویند پێغەمبەری خودا(ﷺ)
پێی ووت: ((عسی ان یکون مرثیا)) واتە: ئەشی ریا باز بیئت دەلێت منیش ووتە: ئەو
پێغەمبەری خودا(ﷺ) نوێز دەکات و دەنگی بۆ قورئان خویندن بەرز دەکاتەوہ ؟ دەلێت:
پێغەمبەری خودا(ﷺ) دەستی بەردام و پاشان فەرمووی: ((انکم لن تقال و هذا الامر بالغالبه))
واتە ئێوہ ئەم ناینە بەسەر یەکتربوندا زالبوون بە دەست ناھێنن. پاشان شەویکی تر چوہ
دەرەوہ منیش پاسەوانیم دەکرد، دەستی گرتە و بەلای پیاویکدا تیپەرین دەنگی بۆ قورئان
خویندن بەرز کردبووہ.

ووتە: ئەشی کەسیکی ریا باز بیئت، پێغەمبەری خودا(ﷺ) فەرمووی: ((کلا انە اواب))
نەخیر بەلکو ئەوہ کەسیکە زۆر دەگەریتەوہ بۆلای پەرورددگاری و داوای لیخۆش بوونی
لێدەکات سەیرم کرد دەبینم عبداللەہی گوری (ذول البجا دینە).^{٣٧٨}

^{٣٧٨} (ھە یقە می دەلێت: احمد گێراوینەوہ پیاوانی فەرموودە کە سەحیح(الجمع) بە ژمارە (١٥٩٨٢).

۳۹۱. ﴿چىرۆكى نوسەيپىھى كچى كەعب و خوشەويستىيە بېسنورەكەي بۇ پېغەمبەرى خودا (ﷺ)﴾

نوسەيپە كچى كەعبى ئەنصارىيە - خوالى رازىيىت - براگەي عبداللەي كورى كەعبى مازنىيە كەيەككە لەوانەي بەشدارى جەنگى بەدىيان كىردوۋە، ھەرھە عبدالرحمن ى براى لەوانەبوو كە ھەمىشە چاۋ بەفرمىسك بوو لەترسى پەرۋەردىگارى، ئوم عەمارەشيان بېئوتوۋە واتە: بەنوسەيپەي كچى كەعب لەشەۋى عەقەبەدا بەشداربوۋە، ھەرۋەھا لە ئوحد و خودەيپەيە ھونەين و يەمامەدا بەشداربوۋە، ئافرىتىكى تېكۆشەريومو لەشەردا كارگەلىكى ئەنجامداۋە ھەرۋەك لە غەزادا دەستى براۋە،^{۳۷۹} خاتوو نوسەيپە لەگەل ھاۋسەرەكەي غەزىيەي كورى عەمرو ھەردو كورەكەيدا بەشدارى ئوحديان كىردوۋە، لەوشەردا بۇ ئاۋدان بە جەنگامرەكان چوبو كوندەيەكى پېئوۋ ئەيگىراۋ لەگەل ئەۋمىشدا شەرىشى دەكىردوۋ لە دوانزە لاۋە بىرىندار كرا پېغەمبەرى خودا(ﷺ) دىفەرموو: (لقام نسيبة بنت كعب اليوم، اى يوم احد، خير من مقام فلان و فلان) واتە: جېگاي نوسەيپەي كچى كەعب لەم رۆژەدا واتە: لەرۆژى ئوحدو لە جېگاي فلان و فلان باشترە لەو رۆژەدا نوسەيپە- خوا لىي پازى بىت- بە تونترىن شىۋە دەجەنگاۋ جەلەكانى بە كەمەريەۋە توند كىردىۋو تا سيانزە جارى بىرىندار كرا خەمرەي كورى سەئىدى مازنى باسى نەنكى دەكىرد لە ئوحدو بەشدارى كىردىۋو بۆي گىرابوۋە كە چاۋى بە ئىيىن و قومىئە كەۋت كە بە شمشىردەيدا لە دەمارى مىلى نوسەيپە كە ئەمە كەۋرەترىن بىرىنى بوو يەك سالى تەۋاۋ تىمارى دەكىرد پاشان بانگەۋازى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ھاۋارى كىرد بچن بۇ لاي (حمراۋ الاسد) نوسەيپەش جەلەكانى توند كىردەۋە ھەرچەندى دەكىرد خويىنى بىرىنەكەي نە دەگىر سايەۋە - پەزاي خۋاي لىيىت ئوم عەمارە دەلىت رۆژى ئوحد بىنىم پېغەمبەرى خودا (ﷺ) بە تەنھا ماۋە چەند كەسىكى كەم نەبىن لە دەۋرى بوون كە ژامىيان لە دە كەس تىپەرى نەدەكىرد من و كورەكانم و ھاۋسەرەكەم لە دەۋرو بەرى ماينەۋە پارىزگاريمان لىدەكىرد لە كاتىكدا خەلكى بە شكاۋى تىدەپەرىن پېغەمبەرى

خودا(ﷺ) منی بینی که قه ئه ئانم پێنه بوو کابرایه کیش له و لوه خه ریک بوو هه ئه مهات قه ئه ئانیکی به دهسته وه بوو پێی فهرموو قه ئه ئانه کهت بده به که سیک شهر بکات نه ویش قه ئه ئانه کهی داناو منیش هه ئم گرت به رده وام پێغه مبهردی خودا(ﷺ) پێده پاراست ئای له و رۆژه نه سپ سواره کان که خالیدی گوپی وه لید پێش موسو لمن بوونی سه رگرده یان بوو بیان پێگر دین خو ئه گهر وه ک ئیمه به پیاده شه پیان بگر دایه ئه واه به یارمه تی خوا تیکمان ده شکاندن ئه وه بوو کابرایه ک به سه ر ئه سپه که یه وه به ره و رووم هاتوو ویستی لی ئه دنا منیش به قه ئه ئانه که م رێگریم لێ کرد و نه یه توانی هیج بکات و پشی هه لک رد عور قوب دای له ئه سپه که ی نه ویش له سه ری که و ته خواره وه پێغه مبهردی خودا(ﷺ) هاواری کرد (یا ابن ام عماره، امک امک) واتا ئه ی گوپی ئوم عوماره دایکت دایکت ده ئیت : کو په که شم یارمه تیدام تا کابرام کوشت عه بدو لای که ری زمیدی گوپی ئوم عه ماره ده ئیت : ئه و رۆژه بریندار کرام و خوینی برینه که م نه ئه و مستایه وه پێغه مبهردی خودا(ﷺ) فهرمووی برینه که ت به سه ته دایکم هات بو ئام و برینه که ی بو به ستم و پێغه مبهردی خودا(ﷺ) فهرمووی : (انهض بني، فضارب القوم) واتا هه ئسه کو رم لێ بان به و، به رده وام ده یه فهرموو ئه وه ی تۆ به رگی ده گری کێ هه یه به رگی بگری ئه ی ئوم عه ماره، ئوم عه ماره ده ئیت ئه و کابرایه ی که له کو په که می دابوو هات به ره و روومان پێغه مبهردی خودا(ﷺ) فهرممی (هذا ضارب ابنك) واته ئه و مبه و له کو په که تی دا ده ئیت : منیش رێگام پێگرت و له لاقیمدا و به سه ر وو ئاخه که یه وه که و ته خواره وه پێغه مبهردی خودا(ﷺ) زه رده خمه یه کی کرد تا کاکیلیم بینی فهرمووی : (الحمد لله الذي ظفرك) واتا سو پاس بو ئه و خوا یه ی سه ری خستیت وه پێغه مبهردی خودا(ﷺ) سه میری برینه که ی ئوم عه ماره ی ده گرد و به کو په که ی ده فهرموو : (امک امک اعصب جرحها اللهم اجعلهم رفقا ئی فی الجنة) واتا دایکت دایکت برینه که ی بو به سه ته ئه ی په رورده گار بیانکه به ها وه ئم له به هه شتا ئوم عه ماره ده ئیت و وتم ئیتر هیج باکم نیه له دنیا هه رچیم به سه ر بیت. ٣٨٠

پاش ئه‌وه‌میش که پێغه‌مبەری خودا (ﷺ) وفاتی کرد و بەره‌و رحمة‌تی په‌رومردگاری رۆشت، ئوم عەمماره‌ به‌رده‌وام بوو له‌ تیکۆشان له‌ پێناو ئاینه‌که‌یدا و به‌وه‌فابوو بۆی تا دواهه‌مین هه‌ناسه‌ی له‌ موحه‌مه‌دی کوری یه‌حیای کوری هه‌بانه‌وه‌ ده‌لیت : ئوم عەمماره‌ له‌ ئوحوودا له‌ دوانزه‌ لاوه‌ بریندار کراو له‌ رۆژی یه‌مامه‌دا ده‌ستی په‌ری و هه‌ر له‌و رۆژهدا جگه‌ له‌ ده‌ستی له‌ پانزه‌ لاوه‌ بریندار کرا ئه‌وه‌ بوو به‌ برینداری هاته‌ مه‌دینه‌ بینرا که‌ نه‌بویه‌کر — ره‌زای خوای لیبت — له‌و کاته‌دا که‌ پێشه‌وای مسوڵمانان بوو ، سه‌ردانی ده‌کردوو هه‌وال پرسی لیده‌کرد.^{٣٨١}

حبیبی کوری زه‌ید که‌ موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن له‌ت و په‌تی گرد کوری ئوم عەمماره‌ بوو پاش گه‌شتیکی موباره‌کی پر له‌ به‌ره‌م‌ت کاتی ئه‌وه‌ هاتبوو ئه‌و جه‌سته‌ ماندوووه‌ خه‌باتکاره‌ بگاته‌ ئه‌و مه‌نزله‌ی که‌ په‌روه‌ردگار په‌یمانی پێدابوون.ئه‌وه‌ بوو فه‌رمانی خوای په‌رومردگاری به‌جیه‌نناو رۆحی پاکی بۆ ئه‌و جیه‌ی فری. که‌ په‌رومردگار ده‌فه‌رموویت : ((فی مقعد صدق عند ملک مقتدر)). سوره‌ القمر ایه ٥٥.

واته‌ : ((له‌ نشینگه‌یه‌کی په‌سندان لای پاشایه‌کی به‌ ده‌سه‌لاتی توانا)) ده‌سا خوۆشی له‌خۆت نه‌ی ئوم عەمماره‌.^{٣٨٢}

^{٣٨١} (ابن سعد ٤١٦/٨).

^{٣٨٢} (البدایة والنهاية ٨/٥).

٣٩٢. ﴿جبريل (سەلامى خۇاى لىبىت) ۋەلامى سەلامەكەى عبداللىھى كورى

عەمر كورى عاصى دايەۋە﴾

لە عبداللىھى كورى عەمر كورى عاصەۋە دەئىت : رۇزىكىان لەگەن پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە مائىيان بووم فەرموۋى: ((هل تدرى من معنا فى البيت؟)) واتە : دەزانى ئىستا كىمان لەم جىيەدا لەگەن دايە ؟ پرسىم : كى ئەى پېغەمبەرى خودا(ﷺ)؟ فەرموۋى : ((جبريل "سەلامى خۇاى لىبىت" ووتم :سەلام و رەھمەتى خوات لەسەربىت ئەى جبريل)) پېغەمبەرى خودا(ﷺ) فەرموۋى : ((انه قد رد عليك السلام)) واتە : جبريل جوابى سەلامەكەتى دايەۋە. ۳۸۳

٣٩٣- ﴿نەبو(غزە)ى شاعىر پاشگەزىۋە لەۋ بەئىنەى كە دابوۋى بە

پېغەمبەرى خودا (ﷺ)﴾

لە (حمراء الاسد) پېغەمبەرى خودا(ﷺ)نەبو (غزە)ى شاعىرى گەۋتەۋە بەردەست , كە لەگەن سوپاى كافرەكان ھاتبوو بۇ جەنگى ئوھود لەكاتىكدا كە ئەۋ كەسە پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە غەزائ بەردا چاكەى لەگەندا كرىبوو, بەرىدا بوو لەدۋاى ئەۋەى كە بەئىنى دابوۋ كە بە ھىچ شىۋىمەك جارىكى تر بە ھۇنراۋەكانى خەلك ھان نەدات دۇى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) و لە دۇى مەسۇلمانان نەجەنگىت, پېغەمبەرى خودا(ﷺ) فەرمانىدا بە كۈشتى ئەۋىش ووتى: ئەى موحەممەد چاكەم لەگەندا بگەۋ وازم لىبەينە لەبەر خاترى كچەكانە, ۋە پەيمانەت دەدەمى كە جارىكى تر پەيمان ناشكىنم ۋەك ئەۋەى كە شكاندم پېغەمبەرى خودا(ﷺ) فەرموۋى: ((نا بەخوا بەرت نادەم تا ئەم جارەش بچىتەۋە بۇ مەككەۋ دەست بە سىلتەدا بەئىت و بلىت فىلەم لە موحەممەد كرىد؟دووجار چونكە مەۋفى پروادار دووجار لە كۈنىكەۋە ناگەزىت فەرموۋى: ((بەدە لەملى ئەى زوبەير،^{۳۸۴} ئەۋىش لە مىلى داۋ تۆلەى پەيمان شكىنەكەى ۋەركرت.....

^{۳۸۳} (حديث: حسن رواه (الطبراني) المجمع (١٥٩٠٤) .)

^{۳۸۴} (رواة البيهقي في السنن الكبرى) كتاب السير/باب مايفعله بالرجال البالغين منهم ٦٥/٩ وأصل الحديث: لي الصحيحين.

٣٩٤. ﴿كەعبى كورى زوههبرى كورى نه بو سه لى به ته و به كارى و مسوولمانى

هاته خزمەتى پێغه مېرى خودا ﷺ﴾

كەعبى كورى زوههبرى يەكێك بوو لهوانهى كە زۆرێك ههجووى پێغه مېرى خودا ﷺ كردبوو و نهویش خوێنى نهوهى هه لال كردبوو جا كاتێك كە پێغه مېرى خودا ﷺ له طائف گهرايهوه كەعبى كورى زوههبرى كە خویش و باوكیشى شاعیر بوون دنیای لیها تێوه یەك و نهیدمانى خۆی له كوێ ههشار بدات نهوه بوو بوجهبرى براهی هه لئا تا به ته و به كارى و مسوولمانبوونهوه بپته خزمەتى پێغه مېرى خودا ﷺ، نهگینا دواى بۆخۆى گیر دهخوات نهوه بوو له ستایشى پێغه مېرى خودا قهصیده بهناوبانگه كەى (باند سعادى رێكخست و هاته مه دینه و كە پێغه مېرى خودا ﷺ) له نوێزى بهیانی بۆوه كەعب هاته خزمەتى و له بهرده میدا دانیش و دهستی خسته ناو دهستی و پێغه مېرى خودا ﷺ) نهیدمانسى و ووتى : كەعبى كورى زوههبرى بهتۆبه و مسوولمانیهتى هاته خزمەت و داواى نه مانم لیته كات نایا لێ و مره گری؟ پیاویكى نه نصارى هه لێ کوتایه سەرى و ووتى : نهى پێغه مېرى خودا ﷺ) لێم گه رێ بۆ دۆژمنى خوا تا له ملی بدهم فه رمووى : ((دعه عنك فقد جاء تائباً نازعاً)).

واته : وازی لیپته به ته و به كارى و كۆلدانه وه هاتوو هاشان قهصیده كەى ووت : نه لێن كە نه و قهصیده به سەر پێغه مېرى خودا ﷺ) دا نه لیت، عه باكهى سه رشانى خۆى نه دا پێى كە نه وه بوو هاشان كه و ته دهست خه لیقه كان.^{٣٨٥}

^{٣٨٥} (قه سله لانی له (المواهب) دا ٧٠/٣ و توبه تى له ریا به تى نه بو به كرى كورى نه باریدا هاتوو كه كاتى نه گاته نه و دپره :

مهند من سیرف الله مسرل

إن الرسول لنور يستضاء به

پێغه مېرى خودا ﷺ) بورده یكى له بهردابو هه لیدا بزی و مه عاویه ده هزاری پێدا به لام كەعب ووتى إشارى هېچ كەسێك ناکه م بۆ كراسى پێغه مېرى خودا ﷺ) كاتێك كەعب كۆچى دواى كرد معاویه بیست ههزار دره مى بۆ وه ره سه كەى ناردوو بورده كەى لێره رگرتن جا نه و بورده یه نه وه به كه له لای سولتانه كانه.

۳۹۵. ﴿سەد و چل ھەزار مەلانىكە دابەزىن بۇ نوپۇز كۆردن لەسەر جەنازەگەى

معاويەى كورپى معاويەى موزەنى﴾

لە ھەرمودەى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) جەخت كراوتەو ھە لەسەر گەورمىي و بەرمەكتى
 سوپەتى (ئىخلاص) بۇ نمونە : پياويك گوئى لە پياويكى تر دەبىت (قل هو الله احد) زۆر
 دووبارە دەكاتەو ھە دىت بۇ لاى پېغەمبەرى خودا(ﷺ) و باسى ئەو پياوھى بۇ دەكات،
 پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە ھەلامى دا ھەرمووى : بەو خوايەى گيانى منى بە دەستە (قل هو الله
 احد) يەك لەسەر سىي قورنانه بوخارى گىراويەتيەو ھە جارئكى دىكەش پېغەمبەرى خودا(ﷺ)
 سريەيەك دەنىرئ و پياويك دەكاتە سەركردميان ئەويش كاتيك پيش نوپۇزيان بۇ دەكا لە
 كۆتايى قورنان خويىننەكانيدا (قل هو الله احد) دەخويىن دىنەو ھە لاى پېغەمبەرى خودا(ﷺ)
 باسى دەكەن، كە ئەو پياوھ (قل هو الله احد) ى زۆر دەخويىنئ ئەويش ھەرمووى لىي بېرسن
 بزائن بۇوا دەكات ؟ كە لىيان پەرسى ووتى : ئەو سووپەتە سىقاتى خواى مېھربانى تيايە و من
 ھەز دەكەم بىخويىنم و خۆشەم دەوئ پېغەمبەرى خوداش (ﷺ) ھەرمووى : ھەوالى بەدەنى كە
 خوا خۆشى دەوئ ، موسليم و نەسائى گىراواينەتەو ھە . معاويەى كورپى معاويەى موزەنى
 ھاووەئيك بوو ديار نەبوو ئەوھى پەلەى بەرزى ئەوھى دەرخت رۆزى مردنەگەى بوو ئەوھش
 بەسەرھاتەكەيمەتى ئەو ھاووەئە – خوا لىي رازى بىت – لەگەل پېغەمبەرى خودا(ﷺ) بەشدارى
 غەزاي كردووە و گوپرايەل و دامەزراو بوو ھە رۆزى غەزاي تەبوكداتوشى گرانەتايەكى قورس
 دەبىت و چى ھەولئ چارەسەرى بۇ ئەدەن چارەسەر نابئ بۇيە پېغەمبەرى خودا (ﷺ)
 ھەرمانى پېدەدات كە لە مەدينە بىئىنئەو ھە پاش ماوھەك بەر لەوھى پېغەمبەرى خودا(ﷺ)
 بگەرپتەو ھە معاويە وھقات دەكات ھەر ئەو شەو ھەرىل – سەلامى خواى لىبىت- دەجىتە لاى
 پېغەمبەرى خودا(ﷺ) لە خىمەكەيدا ھەوالئ دەداتئ كە معاويە وھقاتى كردووە و ھەرمووى :
 وەرە لە دەرەوھى خىمەكە نوپۇزى (غائب) ى لەسەر بگە چونكە دوو رېز مەلانىكەت لە
 ئاسمانەو ھە دابەزىون كە ھەر رېزەى ھەفتا ھەزار مەلانىكەتە و چاوەرپى تۆن ئىمامەتيان بۇ

بکەیت و ئەوانیش دمیانهوێت نوێزی (غائب) ی لەسەر بکەن پیغمبەری خودا (ﷺ) فەرمووی: باشە بە چی گەیشتۆتە ئەو پلەیه؟

جبریل-سەلامی خۆی لێبێت- فەرمووی: ئەو پیاووە سورەتی ((قل هو الله أحد)) ی زۆر خوش ئەویست و هەمیشە ئەویوت ئەو سورەتە سێقاتی خۆی پەرۆردگاری تیا. ^{٣٨٦}

٣٩٦. ﴿عەبدوللای (ذو البجادين) بەختەوهری راستەقینهی دەستکەوت﴾

(ذو البجادين) لەگەڵ پیغمبەری خودا (ﷺ) بەرێکەوت بۆ غەزای تەبووک و لەوی و وفاتی کرد عبدالله ی کوری مەسعود چیرۆکی وفاتی دەگیرێتەو و دەلێت: ناوهراستی شەو هەستام و کاتی لەگەڵ پیغمبەری خودا (ﷺ) لە تەبووک بووین لەلای سەربازگەکەو هەشخەلێکم چاو پێکەوت بە داگیرساوی بەرەو شوێنەکە چووم دەبینم پیغمبەری خودا (ﷺ) و ئەبوبەکر و عومەر -خوالێیان رازیبێت-

- لەوێن و عبدالله ی (ذو البجادين) وفاتی کردوو و خەریکن گۆری بۆ هەڵدەکەنن و پیغمبەری خودا (ﷺ) لەناو گۆرەکەیدا یەو ئەبوبەکر و عومەریش خوالێیان رازیبێت- دەیدەنە دەستی پیغمبەری خودا (ﷺ) دەفەرمووی: (أدنیا الی اخاکم) واتە: بڕاکەتەم لێنێک بکەنەو ئەوانیش نزیکیان کردووە بۆی کاتی ئامادە کردوو لەجێی خۆی داينا فەرمووی: ((اللهم اني قد امسيت راضيا عنه ,فارض عنه)) واتە ئەی خودای پەرۆردگار من لێی رازیم دەسا تۆش لێی رازیبە، عەبدولای کوری مەسعود دەلێت: خۆزگە خاوەنی ئەم گۆرە من بووما. ^{٣٨٧}

تاومکو دوواکە ی پیغمبەری خودا (ﷺ) بێگرتایەتەو .

^{٣٨٦} (له خزمەت قورئالدا) نووسینی: ئەندازیار عوسمان، لاپەرە: ٣٩٩.

^{٣٨٧} (ابن حجر له (الاصابه) (٩٩/٤) باسی کردوو.

۳۹۷. ﴿چىرۆك و بەسەرھاتى (ابو خىثمە) لە غەزائى تەبىووك دا﴾

(ابن اسحاق) دەئىت: لەپاش دەرچونى پېغەمبەرى خودا ﷺ بەجەند رۆژىك (ابو خىثمە) گەرايەووە مالى خۆى لەرۆژىكى زۆر گەرمدا بىنى ھەردوو خىزانەكەى دوو كەپريان بۆ نامادەكردوووە لەناو باحەكەيدا و ڤىنكىيان گەردۆتەووە و خواردنىيان نامادە گەردوووە ئەویش تەماشائى گەردوو ووتى : پېغەمبەرى خودا ﷺ لەبەر گەرمائى خۆرەيت و لەناو تۆزو رەشەبا؟ (ابو خىثمە) ش لەسەيبەرى ڤىنك و خواردنى خۆش و ئافرەتى جوان لە مالى خۆيدا ئەمە ھەرگىز دادگەرى نىيە ئىنجا ووتى: دانانىشم تاودەكو تويشوووم بۆ نامادە نەكەن بەلكو بگەمە خەزمەتى پېغەمبەرى خودا ﷺ لە رىگە پىش گەيشتنى بە تەبىووك لەگەڵ (عمر بن وەب) بوون بە ھاوڕى كە گەيشتنە تەبىووك (ابو خىثمە) داواى كرد كە عومەر دوابكەوئىت و ووتى : من گوناھىكم ھەيە بامەن پىش تۆ بچمە لاى پېغەمبەرى خودا ﷺ جا كاتىك نەزىك بوويەووە خەلكەكە ووتيان : سوارىك بەرەو لامان دىت پېغەمبەرى خودا ﷺ ڤەرمووى : ياخو (ابو خىثمە) بىت ووتيان: بەلى خۆيەتى ئىتر ھاتە لاى پېغەمبەرى خودا ﷺ و سلاوئىكى لىكرد پېغەمبەرى خودا ﷺ پىي ڤەرموو: ئەو ھاكتەرە ئەى (ابو خىثمە) ئىنجا دوعاى چاكەى بۆ كرد.

۳۸۸

۳۹۸. ﴿پىاوه ئەعراپىيەكە زىرەكەى پىدرا چونكە چاك ستايشى خىواى پەرورەدگارى كرد﴾

تەبەرانى لە (العجم الأوسط) لە ئەنەسەو - خوالى رازىبىت - ھىناوئەتى و صەحىحە دەلىت : پىغەمبەرى خودا (ﷺ) بەلای دەشتەكەىدا رۆى گە نوپزى دەگرد دەپووت: ئەى ئەوھى چاوەگان نایبىنن گومانەكان تىكەئى نابن وەصفكاران ناتوانن وەصفى بكەن روداوەگان نايگۆرن و ژمارەى دئۆپى بارانەكان و ژمارەى گەلای دارەكان و ژمارەى ئەوانە دەزانىت كەشەو تارىك و رۆژ رۆشنیان دەكاتەوھ و دەزانى چ ئاسمانى لە ئاسمان و زەوئەك لە زەویدا و دەريايەك لە ناخیدا و شاخى تىايدا جى ھەيە چاكترىن تەمەنم لە كۆتايىيەو چاكترىن كارم لە كۆتايى تەمەنم و چاكترىن رۆژانم ئەوكاتە دابنىكەتيايدا دەگەمەوھ پىت پىغەمبەرى خودا (ﷺ) كەسىكى راسپارد تالای دەشتەكەىكە بىت و پىي فەرموو (ئەگەر نوپزەكەى كرد بپهينە بۆلام) كاتى نوپزى كرد ھىناى لە ھەندى كانەوھ برى زىر بە ديارى ھىنرا بوو بۆ پىغەمبەرى خودا (ﷺ) كاتى دەشتەكەىكە ھات زىرەكەى بۆ خستە روو و فەرمووى : ئەى دەشتەكى تۆ لە چ ھۆزىكىت ؟ ووتى : ئەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ) لە بەنى عامرى كورى صەعصەعە فەرمووى:

(هل تدري لم وهبت لك الذهب؟) واتە : دەزانىت بۆجى زىرەكەم پىدايت ؟ ووتى : لەبەر پەيوەندى نىوان ئىمە و تۆ ئەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ) فەرمووى : (إن للرحم حقاً ولكن وهبت لك الذهب بحسن ثنائك على الله عزوجل)

واتە: خزمایەتى مافى خۆى ھەيە بەلام زىرەكەم پىدايت لەبەر چاك ستايش كردنت بۆ خىواى پەرورەدگار.

٣٩٩. ﴿دووعاي پېغەمبەرى خودا﴾ (ﷺ) لە ئەبوو عامرى فاسق گىرابوو ﴿

لەكاتى گەرانبەوى پېغەمبەرى خودا﴾ (ﷺ) لە تەبووك بەردە مەدینە ئەم نایەتانه دابەزىن:
 ((وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
 وَلَيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْتَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ {١٠٧} لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدَ أُسَسَ عَلَى
 التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحْيُونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ {١٠٨}))
 التوبة.

واتە: لە دوو روھکاندا کەسانى وا ھەن وەکو ئەبو عامرى راھیبى عىساىيى کە لە مەدینەدا
 دژ بە پېغەمبەرو مسوڵمانان و بۆ بەھێزکردنى گوڤرو بى باومرى خۆيان و بۆ پەرت کردنى
 ریزەکانى کۆمەلى باوەرداران و دورخستەنەوھيان لە پېغەمبەرى خودا﴾ (ﷺ) و بۆ ئەوە بیکەنە
 کەمین و روانگە بۆ ئەو کەسانەى کە پێشتر بەر لە دروستکردنیدا دژى خواو پەيامبەرەکەى
 دەجەنگان دەگێرنەوھە کە ئەبو عامرى فاسق ھەمیشە ھەرشەى لە پەيامبەرى خوا دەکرد کە
 بە: ھەموو ھیزىکى دژایەتى بکاو ھەرکەسىکىش شەرى لەگەڵ بکات ئەم نامادە دەبێت
 ھاوکارى بکات، جابە ھەرمانى ئەو دژو نەیارەى پېغەمبەرە ئەو مزگەوتەى کرايەو، ھەتا
 بىتتە جىگەى پیلان و فاک و فیک دژ بە مسوڵمانەکان کەچى بە ھەموو ھیزىکیان سوێند
 دەخۆن کە: تەنھا چاکەو خێرمان لە کردنەوھى ئەو مزگەوتەدا مەبەست بوو، خۆ
 خوابۆخۆى چاک بە ئاگایە کە درۆزن و دلێشیان چى تێدايە و مەبەستیشیان چى بوو؟
 ھەرگیز تۆش ئەى پېغەمبەرى خودا﴾ (ﷺ) لە مزگەوتى وادا رامەوستەو نوێژ مەکە دلێابە ئەو
 مزگەوتەى مزگەوتى (قبا) کە ھەر یەکەم رۆژ لەسەر پناغەى تەقوا دامەزرا بە ھەفتە تۆ
 نوێژى تیا بکەیت، ھەتا مزگەوتى (ضیرار) لەم مزگەوتەدا کۆمەلە پیاویکى تێدايە لە
 پشتیوانان زۆر ھەزىان لە ھەموو چلک و چەپەلێک و لە ھەر تاوان و گوناھێک پاک ببەوھ
 دیارە خواش بۆخۆى پاگانى خوش دەوێت ھۆى دابەزىنى ئەم نایەتە پیرۆزانە: پێش ھاتنى
 پېغەمبەرى خودا﴾ (ﷺ) بۆ مەدینە پیاویک لە خەزرج ھەبوو ئەبو عامرى راھیبى پێى دەوترا
 لە سەردەمى نەھامیدا بوو بوھ گاور پیاویک بوو لە ناو عەشیرەتەکەى خۆى ریزیان لێدەگرت

بەلام كاتىك پىغەمبەرى خودا(ﷺ) ھاتە مەدىنەو موسولمانان لە دەورى كۆبونەووە ئەبوو عامر دەستى كرده دزايەتى ئاپنى خواو ھەلھات بۆ مەككە جا لە رۆزى ئوھوددا ئەم بىباومرە ھەنى چالى لە نيو ريزەكاندا ھەلگەندبوو پىغەمبەرى خودا(ﷺ) كەوتە يەككىيانەووە ددانى پىرۆزى شكاو سەرىشى برىندار بوو، لەسەرمتاى جەنگەكەشەووە ئەبوو عامر ھات و بانگى ئەنصارەكانى كرد بۆ ئەوھى واز لە پىغەمبەرى خودا(ﷺ) بەھىن، ئەوانىش ووتيان : خوا چاوى كەست پى گەش نەكاتەووە ئەى ناپاكى دوژمنى خوا ئەویش ئەيووت : خزمەكانم پاش خۆم خراپيان بەسەر ھاتوو ، پىغەمبەرى خودا(ﷺ) لەپىش دا بانگى كرد بۆ ئىسلام و رازى نەبوو بۆيە دوھى لىكرد لە دورىدا بە دەريەدەرى بمرىت ، دوھاكەى پىغەمبەرى خودا(ﷺ) ى لىگىرابوو. چونكە پاش جەنگى ئوھود رۆيشت بۆلاى ھىرقل بۆ ھاندانى لەسەر جەنگى موسولمانان ھەر لەوئ ماپەووە نامەى نوسى بۆ منافقەكانى مەدىنەو داواشى لىكردبوون جىگاپەك دروست بكەن وەكو مەئبەندىك بىت نەگەر گەرايەووە بۆ لايان ئەوانىش ئەو مزگەوتەيان دروست كردوو داوايان كرد پىغەمبەرى خودا(ﷺ) نوپزى تىدا بكات، بەلام پىغەمبەرى خودا(ﷺ) دوای خست تاوھكو گەرانەوھى لە تەبووك پىش گەرانەومشى جبرىل- سەلامى خواى لىبىت- ئاگادارى كردەووە لە مەبەستيان لە دروست كردنى مزگەوتەكە، بۆيە پىش گەيشتنى پىغەمبەرى خودا(ﷺ) بۆ مەدىنە فەرمانى كرد ئەم مزگەوتەيان روخاند.^{٢٨٩}

٤٠٠. ﴿بەسرھاتى سى ھاوئل كەلە ئاسمانەوہ خوا چاوپۆشى ليكردن﴾

بەسرھاتى ئەم سى كەسە لەسەر زارى كەعبى كورى مالىك - خوالى رازىبىت - باس كراوہ لە كتيبەكانى ژياننامەى پيغمبەرى خودا(ﷺ) فەرمودەوہ تەفسىر بەچەند رىوايەتيك نزيكن لە يەكترىەوہ , صحيحى بخاريش بەورتىن شيۆە باسى ئەم بەسرھاتەى كردووە, كەعبى كورى مالىك - خوالى رازىبىت-خۆى باسماڻ بۆ ئەكات و ئەئيت : لە هيچ غەزايەك دوانەكەوتووم لە پيغمبەرى خودا(ﷺ), لە تەبووك ئەبىت , لە غەزاي بەدرىش دواكەوتبووم بەلام كەس لەسەر دواكەوتنى بەدر لۆمەى نەكرا . لەشەوى حەقەبەش لەگەل پيغمبەرى خودا(ﷺ) بووم , نەنانەت ئاواتم نەدەخواست لە جياتى ئەوہ ئامادەى بەدر بوومايە , ئەگەرچى بەدر زياتر لەناو خەلكى باس دەكرىت, من لەكاتى غەزاي تەبووكدا لەھەموو كاتىكم بەتواناو خۆش گوزمرانتربووم, ھەرگىز پيشتەر دوو ولاخەم پيگەوہ نەبووہ , پيش كاتى ئەو غەزايە پيغمبەرى خودا(ﷺ) لە هيچ غەزايەكدا راستەوخۆ باسى نەدەكرد بۆكوئ دەچىت, جگە لەم غەزايە كەلە گەرمایەكى سەختدا بوو , ريگەكەشى زۆر دور بوو بۆيە بە راشكاوہ باسى ئاراستەى غەزاكەى كرد بۆ ئەوہى مسولمانان ئامادەى خۇيان وەرگرن, ژمارەى مسولمانانىش زۆر بوو لەگەل پيغمبەرى خودا(ﷺ) , بەلام تۆمارگەيەك نەبوو كە ناوى ھەموويانى تيادا كۆبكرىتەوہ , بۆيە ھەر كەس ياكى بيوستايە دوايكەوئ دەر نەدەكەوت ئەگەر وەحى ئاشكرائى نەكردبايە پيغمبەرى خودا(ﷺ) دەرچوو بۆ ئەم غەزايە, لەكاتىكدا بەروبووم و سيبەر خۆش بوو, ئەوان ئامادەبوون و منيش دەستەم كردە خۆ ئامادەكردن , بەلام دەگەرامەوہو ھيچەم ديارنەبوو, لەدلى خۆمدا ئەم ووت من توانائى دەرچوونم ھەيە, كات تپەردەبوو منيش ھيشتا خۆم ئامادە نەكردبوو ووتەم : لەپاش دەرچونيان بە رۆژنيك دووررۆژنيك فريايان دەكەوم, ھەر بريايم دەداو جيبەجيم نەدەكرد تاوكمو تەواو دورگەوتنەووم, خەريك بوو دەرچەم و خۆزگە دەرچومايە , بەلام قەسمەتم نەبوو. كە دەرە چوم بۆ بازار جيگائى داخ بوو ئەوانەى دەم بينين يان منافق بوون يان كابرايەكى لاواز بوو . كەخوا ريگەى داوہ دواكەوئ ئينجا پيغمبەرى خودا(ﷺ) باسى منى نەكرد تاوہكو گەيشتە تەبووك

رۇزىكىيان لەوى فەرمووى: (كەعب چى كرد؟) پياويك لە بەنى سەلەمەوۋە ووتى: جەلەكانى و لەخۇباي بوونى دواي خست موعازى كورى جەبەل ووتى: بەراستى قەسەيەكى خراپت كرسويند بەخوا ئەي پېغمبەرى خودا(ﷺ) جگە لە چاكە هيچمان لىي نەبينيوم، بەلام پېغمبەرى خودا(ﷺ) بېدىنگ بوو لەوكاتە پياويكى پۇشاك سېي بينى تراويلكە دەشاردەوۋە پېغمبەرى خودا(ﷺ) فەرمووى: ياخوا ئەبو خەيئە مەبىت و ئەو بوو. ھەرئەويش بوو كە كەمىك خورماي بۇ غەزاكە بەخشى و مونافىقەكان تانەيان لىدا كەعبى كورى مالىك دەئىت: كاتىك زانىم سوپاكە بەرەو مەدىنەدەگەرئەمەوۋە خەم و خەفەت دايگرتەوۋە ئىنجا دەمووت: سېي جۇن لە تورەيى پېغمبەرى خودا(ﷺ) دەرىچەم لەو بارەشەوۋە بەنام بىردە بەر ھەموو كەسكى ژىر و ھۆشمەند لە كەس و كارم كاتىك ووتيان: پېغمبەرى خودا(ﷺ) نزيك بوويەوۋە نيازى پوچەلم لەسەر لاچوو دلتىاش بووم كە بەھىچ شتىك رزگارم نابىت بۇيە بريارمدا قەسە راست بكەم كە پېغمبەرى خودا(ﷺ) دەگەرايەوۋە مەدىنە سەرھەتا دووركات نويۇزى دەكرد لە مزگەوتەكە ئىنجا بۇ خەلگى دا دەنىشت كاتىك ئەوۋى كرد دواكەوتەمەكان دەھاتن و پۇزىشان دەھىنايەوۋە سوئندىيان دەخواردوو زياتر لە ھەشتا كەس دەبوون پېغمبەرى خودا(ﷺ) قەسەكانى لىيورگرتن و داواي لىخۇش بوونى بۇ كردن راستى ئەوانىشى ھەوالەي خوا كرد. منىش ھاتم و سەلامەم كرد پېغمبەرى خودا(ﷺ) زەردەخەنەيەكى كردوو ۋەكو زەردەخەنەي تورەكراو فەرمووى: ۋەرە منىش رۇيشتم لەبەر دەستىدا دانىشتەم فەرمووى: بۇ دواكەوتى؟ ئايا ولاخت نەكريبوو؟ ووتەم بەئى: سوئند بەخوا ئەگەر لەلاي كەسكى دونيا وويست دانىشتىبام دەمتوانى لە تورەي دەرىچەم لە راستىدا تۈنلەي قەسەكردنىش ھەيە، بەلام بەخوا ئەگەر ئەمرۇ درۇيەكت لەگەل بكەم و رازىت بكەم دورنەيە خۋاي گەورە تۇ تورەيكات لىم ئەگەر قەسەيەكى راستىش بكەم و دلگرانىبىت لىم خۋايزارم لە خۋاي گەورە سەرمىجامى باش بىت سوئند بەخوا ھىچ پاساۋىكەم نەبوو سوئند بەخوا ھەرگىز ئەوئەندەي ئەوكاتە بەتۈاناو خۇش گوزەرانتر نەبووم كەدواكەوتەم لەو غەزايە پېغمبەرى خودا(ﷺ) فەرمووى: ئەمە راستى كرد ھەئەسە تاكو خۋاي گەورە ھوكم دەكات لەم مەسەلەي تۇ پياوانىك لەبەنى سەلەمە سوئند كەوتن و پىيان ووتەم: سوئند بەخوا پىشتەر نەمان بىنيويەت گوناھىكت كەربىت

ئایا نەتوانی پۆزشتیک بۆ پێغمەمبەری خودا(ﷺ) بهێنیتەوه، وەکو ئەوانی تر ئەومندە بەس
 بوو. کە تەوہیت بکردایە و پێغمەمبەری خودا(ﷺ) داواى لێخۆش بوونی لەخوا بۆ بکردبای
 ،سویند بەخوا ئەومندە سەرزەنشتیان کردم تاوەکو خەریک بوو بگەرێمەوہ لای پێغمەمبەری
 خودا(ﷺ) ووتەم:کەسى تر ئەم قسانەى منیان کردووہ ؟ ووتیان: بەئێ : دووگەسى ترئەوانیش
 ئەم قسانەى تۆیان کردووہ ھەمان وەلامى تۆش درانەوہ ووتەم: گێ بوو ؟ ووتیان: (مرارہ یں
 الربیع العمرى)و(ھلال بن امیة الواقفى) باسى دووبیاویان بۆ کردم نامادەى بەدریونەوہ
 پیشەنگیکى باشن کاتیک باسى ئەو دوو گەسەیان بۆ کردم رۆیشتم ئینجا پێغمەمبەری
 خودا(ﷺ) لەنیوان ھەموو ئەوانەى دواکەوتن لە غەزا کە قەدەغەى کرد لە مسوئەلمانان قسە
 لەگەڵ ئەو سێ کەسەدا بکەن، ئیتەر خەلگى لیمان دورکەوتنەوہ و ھەموویان گۆران
 بەرامبەرمان، تەنانەت ھەستم کرد زەویش بەرامبەرم گۆراوہ، ئەو زەویە نیە کە دەمناسى
 پەنجا شەو بەوشیوہ ماینەوہ دوو ھاوڕیکەم لەمال دانیشتن و دەگریان بەلام من لەوان لاوترو
 بەھیزتربووم، دەردەجووم و دەجومە نوێژمکان و لەبازار دەگەرام، بەلام کەس قسەى لەگەڵ
 نەدەکردم نیجا دەھاتمە نوێژمکان سلاوم لە پێغمەمبەری خودا(ﷺ) دەکردو لەدلى خۆمدا
 ئەمووت : ئایا لیوی جولاندەوہ بۆ وەلامى سەلامەکەم؟ ئینجا لە نزیکى نوێژم دەکردو بەدزی
 سەیرم دەکرد ئەگەر برۆیشتام بۆ نوێژ تەماشای دەکردم ئەگەر تەماشام بکردبایا رووی
 لیومردەگێرام . کاتیک ئەم حالە ھەر بەردەوام بوو چومە سەر دیواری مالى ئەبو قەتادە کە
 نامۆزام بوو زۆریش خۆشەویست بوو لەلام سلاوم لیکرد بەلام سلاومکەى وەلام نەدامەوہ ووتەم
 :ئەى ئەبو قەتادە سوینت دەدەم بەخوا ئایا تۆ نازانى من خواو پێغمەمبەرم خۆش دەوینت؟
 بیدەنگ بوو دووبارەم لیکردەوہ ھەر بیدەنگ بوو سێیەم جار سویندم دا ووتی: خواو
 پێغمەمبەرمکەى باشتەر دىزان فرمیسكى چاوم ھاتە خوارى و گەرامەوہ و ئینجا بەناو بازاری
 مەدینەدا ریم دەکرد یەکیکم بینی لەو جوتیارانەى لەشامەوہ دین و خواردن دەھینن بۆ
 مەدینە دەیفروشن ووتی : گێ کەعبى گورى مالیکم پێ نیشان دەدات، ئیتەر خەلگەکە ناماژەیان
 بۆمن کرد ، ئەویش ھات و نوسراویكى لە پاشادى غەسسانەوہ دایە دەستم، تیايدا نوسرابوو
 پیمان گەشتووہ کە ھاوہلەکەت لالوت بوہ لیت خوایش تۆى نەخستومتە وولاتى شەرمەزارى و

لە ناوچوون بۆيە وەرە لامان دالەوايت بکەين کاتىك خويندەمەو ووتىم : ئەمەش بەلایەكى تر نامەگەم بردوو خستەم نۆ تەنورەگەو، کاتىك دەرۆزى ماپوو بۆ تەواو بوونى پەنجا رۆزەگە کەسەك لەلای پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ھات و ھەرمانى پېگەردم لە خەزانەگەم دوربەگەمەو، ووتىم : لىي جىبابەمەو يان چىبەگەم ؟ ووتى : نەخىر تەنھا نەزىك مەبەو لىي ھاورىگانىشم ھەروايان پىوترا.

دەلەيت: بەخەزانەگەم ووت: بۆ لای كەس وگارت تاكو خواي گەورە لەم مەسەلەيە حوكم دەگات ئىنجا خەزانى ھىلالى كورى نۆمەيە چو لای پېغەمبەرى خودا(ﷺ) ووتى: مېردەگەم بىاويكى پىرمو كەس نىە بەخەيويەكەت ئايا پەيت ناخۆش نىيە خەمەتى بکەم؟ ھەرمووى : نەخىر بەلام لەيت نەزىك نەگەوتەم، ووتى : سۆيىد بەخوا خەرىكى گريانە لەو رۆزەو، منىش ھەندىك پەيان ووتىم : داواي مۆلەت بکە لە پېغەمبەرى خودا(ﷺ) وتم: وەلامى چۆن دەبەيت كەمەن بىاويكى گەنجەم , دەلەيت : دەشەوى تر بەم شىو مەمەو، بۆ پەنجا رۆز لەو رۆزەو قەسمان لەگەل نەدەگرا، نويزى بەيانىم كەرد لەسەربانى خانويەك بووم يادى خوام دەكردو زۆر نارەحەت بووم دنياي ئ تەنگ ببو، گويم لە بانگ كەرىك بوو لەسەر كىوى سەلەو ھاواری دەكرد ئەي كەعبى كورى مالك مژدەت لىيەيت، منىش يەكسەر سۆزدەم برد بۆ خوا و زانىم شادىمان بۆ ھات لەكەتە نويزى بەيانىشدا پېغەمبەرى خودا(ﷺ) خەلكى ئاگادار كەردەو لە ھەرگىرانى تەوبەگەمان، خەلكى پىرۆزبايان لىدەكردىن كەسەيكەش بەسەر ئەسپەكەو ھاتە لام و كەسەيكەريش لە ئەسەم بەپەلە ھاتە لام دەنگى سەر كىوگە پەلە تەربوو لەسەر ئەسپەكە كاتىك مژدە دەرەكە ھات بۆلام ھەردوو پۆشاگەگەم داكەندو پەيم بەخشى لەم رۆزەشدا ھەر ئەو دەم ھەبوو دوو پۆشاكى تەرم خواست و لەبەرم كەرد رۆشتەم بۆ لای پېغەمبەرى خودا(ﷺ) و خەلكى دەستە دەستە دەھاتنە لام و پىرۆزباي تەوبەگەيان لىدەكەردم. كەعب دەلەيت : چومە مەزگەونەگەو پېغەمبەرى خودا(ﷺ) دانىشتبوو خەلكىش بەدەورىدا بوون، تەلەھى كورى عوبەيدوللا بەراكەردن ھاتە لام و تەوقەي لەگەل كەردم و پىرۆزباي لىكەردم، سۆيىد بەخوا ھىچ كام لە مەجھىدەكان ھەلەسا جگە لەو ھەرگىزىش ئەو ھەو ئەو لەبەر ناكەم.

كەعب دەلتىت : كاتىك سلاوم كرد له پېتەمبەرى خودا(ﷺ) بەرويهكى گەشەوه پىي ووتم : مۇدەت لىيىت بە چاكتىن رۇز تىپەربووه بەسەرتدا، لەو رۆژەوه لەدايك بویتە ووتم : ئايا لەتۆومىيە ئەى پېتەمبەرى خودا(ﷺ) يان لە خواومىيە؟ فەرمووى : بەلكو لەلاى خواومىيە پېتەمبەرى خودا(ﷺ) كە دلى خۆش دىبوو، روومەتى وەك مانگ دەدرەوشايەوه ئىنجا لەبەر دەستى دانىشتەم و ووتم : ئەى پېتەمبەرى خودا(ﷺ) ھەرچى مائەم ھەيە دىكەمە خىر بۆ خواو پېتەمبەركەى پېتەمبەرى خودا(ﷺ) فەرمووى: ھەندىك مائەت بابمىنىت چاكتەم، ووتم : كەواتە : بەشەكەى خەيبەرم دەھىلمەوه ووتم: ئەى پېتەمبەرى خودا(ﷺ) خواى گەورە بەراستگۆى رزگارى كردم، بۆيە ھەتا ماوم ھىچ قەسەيەك ناكەم راستى نەبىت سۆيىد بەخوا كەس ناناسم لەرگەى راستگۆيەوه ئەومىندەى مەن چاكەى دەستكەوتىيىت، لەو رۆژەشەوه ھەرگىز درۆيەكم نەكردووه، داواكارم خواى گەورەش بمانپارىزىت. لەومىندەى تەمەنم ماوه دەلتىت : ئىنجا خواى گەورە ئايەتەكانى دابەزاند:

((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ { ١١٧ } وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ { ١١٨ } يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ { ١١٩ }))
التوبة.

واتە:چون بۆ جىھاد فەرمان و كارىكى براوى خوايە بۆيە ھەرچۆرە دواكەوتنىك بىت بى بىيانوى شەرىى وەرناگىرىت و ناپەسەندە و تۆلەى ھەيە و بۆيە خوا لەو كارەى پەيامبەرىش خۆش بوو كەمۆلەتى دەستەيەك لەدوو روھكانىدا كە : لەگەلى نەچن بۆ جەنگى تەببوك وەلە كۆچكەران و پشتىوانانىش كە ھەندىكيان چوونە جىھاد و ھەندىكيان خۇيان بە زمويدا نووساند خۆش بوو ئەوانەيان كەلەجەنگە سەختەكەى تەببوك دا دواى پېتەمبەرى خودا(ﷺ) اللە عليە وسلم)كەوتن و پەيرەميان لىكردوو چوونە تەببوك پاش ئەوہ خەرىك بوو ھەندىكيان دىيان لاپى بىت و نەچنە جىھادەكەو، پاشان دووبارە خوا تەوبەكەى لىومردمگرت، چونكە

به راستی خوا بهرامبهر به وانه زۆر به لوتقه زۆریش له گهانیان به میهره خوا تهوبه ی لهو سێ
 كهسهش وهرگرت كه خۆیان له غهزاكه گرت به دواوه واته : له مه دینه مانه وه نه چونه جهنگی
 ته بووك تا له خهفته دا وای لیهات نه م زهویه فراوانه یان لا تهنگ بوو. له خه م و خهفته
 له گیانی خۆیان بێزار بوون چونكه پتغمبهری خودا (ﷺ) بپاری دابوو نابێ هیچ كهسێك
 ته نانه ت سلاویشیان ئی بكات ههتا فه رمانی خوا دیت ئیت زانیان كه هیچ به نایه کیان نه ماوه
 مه گهر هه ر به نا به خوا به رن له پاشان خوا رپنمای تهوبه ی كردن بۆ ته وه ی تهوبه بكه ن ئیت
 تهوانیش تهوبه یان كرده و خوا به خشی تهوبه ی تهنها ته وه خوا به قه بولكاری تهوبه و
 لیبوردهیه زۆریش دلۆفان و میهره بانه ته ی تهوانه ی باومر تان هیناوه له ناهه رمانی خوا پارێز
 بكه ن و هه میشه له گه ل دهسته ی راستان بن گهرمه ترین نیعمه تی خوای گه وه ره له سه رم پاش
 مو سه لمانیه تی راستگۆییم بوو له گه ل پتغمبهری خودا (ﷺ).^{٢٩٠}

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

وصلی الله علی حبیبنا محمد وعلی آله وصحبه وسلم

سەرچاوهكان

١. پوختهی تهفسیری قورئان : نامادهکردنی مامۆستا موحهمهد ملا صالح .
٢. تهفسیری ئاسان : مامۆستا بورهان موحهمهد ئەمین .
٣. تهفسیری پامان له مانا و مەبەستی قورئان : نویسنی ئەحمەد کاکە مەحمود .
٤. موفره داتی ئاسان بۆ لێکدانەوهی ووشه و زاراوه کانی قورئان نامادهکردنی پرگار کهریم و ناصح فهتاح .
٥. البداية والنهاية : الامام ابن كثير
٦. السيرة النبوية : لابن هشام
٧. سيرة الرسول جمع و ترتيب محمود المصري
٨. سير اعلام النبلاء : الامام الذهبي
٩. صحيح السيرة النبوية : ابراهيم العلي
١٠. نور اليقين في سيرة سيد المرسلين : تأليف الشيخ محمد الخضري
١١. الاساس في السنة وفهما السيرة النبوية: سعيد حوى
١٢. اصحاب الرسول جمع وترتيب محمود المصري
١٣. صيغة الصفوة : الامام ابن الجوزي
١٤. پوختهی سهحیحی بوخاری : وەرگیرانی لیژنەیهک
١٥. پوختهی سهحیحی موسلیم دانانی زکی الدین عبدالعظیم عبدالتوی المنذری وەرگیرانی لیژنەیهک .
١٦. التاج الجامع للأصول في احاديث الرسول (ﷺ) دانراوی مامۆستا شیخ مەنصور علی ناصف وەرگیرانی نووری فارس حەمە خان .
١٧. ژياننامەى پيغەمبەر (ﷺ) خستنه رووی روداوەكان و شيكردنه‌وهى بەسەرھاتەكان : نویسنی : دکتۆر . علی محمد صلابی . وەرگیرانی : ئیحسان برهان الدین .
١٨. ژيانى ئازیزمان (ﷺ) . : نویسنی : مامۆستا حەبییب محمد سعید .

١٩. حياة الصحابة كاندەلوی تە حقیقی فە رموودە کان شیخ موحەممەد ناصرالدین الالبانی . وەرگیڕانی : نیهاد جەلال .
٢٠. سوّمای دیدە : عادل شاسواری .
٢١. ژیاانی پێغەمبەری خودا (ﷺ) لەقورئان و فەرموودەکاندا : نووسینی موحەممەد مەلا فاتیق شارمزووری .
٢٢. ریاض الصالحین : دانراوی ئیمامی نە وە وی وەرگیڕانی نوری فارس حەمە خان .
٢٣. ژوانگەیی سەرورەمان : نووسینی مامۆستا موحەممەد سەنگاوی
٢٤. انیس المؤمنین دۆستی بڕواداران ئامادەکردنی صفه فوك صەعدولّا الموحتر وەرگیڕانی عەبدولّا حەسەن سەعید .
٢٥. استمتع بحياتك – چیژ لە ژیاانی خۆت وەرگرە . نووسینی : دکتۆر موحەممەد عەریفی . وەرگیڕانی : ئەبویەکر توفیق .
٢٦. پێغەمبەری خودا (ﷺ) پێشەواپە : فاتح مەلا رەسوڵ شارەستینی .
٢٧. دین و ژین لەژێر رۆشنایی راسپاردەکانی (رب العالمین) نووسینی : فاتح مەلا رەسوڵ شارەستینی .
٢٨. نووری مینبەر : فاتح مەلا رەسوڵ شارەستینی .
٢٩. ئاسوودەیی نیسلام : فاتح مەلا رەسوڵ شارەستینی .
٣٠. بیاوان و ئافەرەتانی دەووری پێغەمبەر(ﷺ) نووسینی سعد يوسف ئەبو عزیز وەرگیڕانی : تارا حەمە سەعید حەمە کەریم .
٣١. نوسراوەکانی ئەندازیار عوسمان موحەممەد رەشید .
٣٢. چیرۆکی ئادابە نیسلامیەکان : نووسین و وەرگیڕانی دەستەپەك لە مامۆستایان .
٣٣. چیرۆکی رەوشتە جوانەکان : نووسین و وەرگیڕانی دەستەپەك لە مامۆستایان .
٣٤. سونەنی ئەبو داود : نووسینی : ئەبو داود سلیمان بن الاشعث السجستانی : وەرگیڕانی : ناصح ابراهیم سازانی .

ناوەڕۆک

- ٤..... پێشەکی
- ١- ھەر پێغەمبەریک وەک ئەوەی ھینابیت گەلەکی نازاریان داوە..... ٦
- ٢- ئەگەر ئەھلی ئاگر بوايە جلی غەیری سپی لەبەردا دەبوو..... ٧
- ٣- پێغەمبەر ﷺ زۆر بەتوندی پەيوەست بوو بەو وەحیدێ کە بۆی دەھات..... ٧
- ٤- جبریل لەسەر تەختیک بوو بەھەواوە..... ٧
- ٥- بەبێ ھیچ دوو دلی و گومانیک بپروای بە پێغەمبەر ﷺ ھینا..... ٩
- ٦- بەسەرھاتی یەكەم کەس قورئانی بەدەنگ خویند دواي پێغەمبەر ﷺ..... ٩
- ٧- بەسەرھاتی یەكەم کەس کەسەلامی کرد لە پێغەمبەر ﷺ بە سەلامی ئیسلامەتی..... ١٠
- ٨- بەسەرھاتی یەكەم و تار دەر کە بانگەوازی خەلکی کرد بۆلای خواو پێغەمبەر ﷺ..... ١٤
- ٩- عەمپی کۆری عەبەسە بانگەشە کە ئەو چواریەکی ئیسلامە..... ١٦
- ١٠- پیاوێ ئیراشیە کە قەرزمەکی ئە ئەبو جەھل و مرگرتەو..... ١٧
- ١١- ھانی کۆرمەکی ئەدا تا کۆمەکی نایینی تازە بکات..... ١٨
- ١٢- کە ووتەي رابیہ کە گێرایەو پێغەمبەر ﷺ بەو دڤخۆش بوو..... ١٩
- ١٣- بەسە ئەگەر ھیچی تریش نەبیستم باکم نیە..... ٢٠
- ١٤- فەرمانی کرد بە کچە کە سینگێ داپۆشی و ترس بە دلی دا نەیت..... ٢٠
- ١٥- کەسێکم نەبوو بەرگرم ئیبتکات تا بچم بەدەمیەو..... ٢١
- ١٦- ئەوانەي پێغەمبەری خوايان نازار دەدا خواي گەورە تۆلەي ئی سەندنەو.....
- سوک و ریسوای کردن..... ٢٢
- ١٧- ھەتا ئە ژياندا بوو توشی ئەرزۆکی بوو..... ٢٣
- ١٨- خوا زیندوت دەکاتەووە دەتخاتە ناو ئاگری دۆزەخ..... ٢٤
- ١٩- ئەي خزمەکانم فزیای خۆتان بکەون..... ٢٥

- ٢٠- وه لیدی کۆری موغه ییره دان دمنی به راستی به نامدی ئیسلام..... ٢٥
- ٢١- قورەیش لای نه بو تالیب سکالایان کرد له باره ی پیغمبهردا (ﷺ)..... ٢٦
- ٢٢- نه قامی و سه رگه شی نه بو جهه ل بی نه ندازه بوو..... ٢٦
- ٢٣- شه ی تانه دۆرا وه که ی قورەیش ته نها خه جاله تی و سه رشۆری بو مایه وه..... ٢٧
- ٢٤- به سه رهاتی قه رزه که ی خه بیاب که له لای عاصی کۆری وائل بوو..... ٢٨
- ٢٥- سویند به خوا نه گه ر بانگی هاوړیکانی کردبا قویشته زه بر به دهسته گانی سزا ده یانگرت..... ٢٨
- ٢٦- هاو به ش په رستان له گه ل پیغمبهردا (ﷺ) سو جده یان برد..... ٢٩
- ٢٧- دارنک سه لامی کرد له پیغمبهردی خوا (ﷺ)..... ٢٩
- ٢٨- ئیبن وزه عبهری نه ی توانی به په رچی پیغمبهردا (ﷺ) بداته وه..... ٣٠
- ٢٩- وتیان دهنگ به زر بکه ی نه وه یان نزمی بکه ی نه وه هه ر ده ییستیت..... ٣٢
- ٣٠- خوای گه وه ریگری ئیکرد که ده ریان بکات..... ٣٢
- ٣١- یاخی بوو باوهری نه هیناو ووشه ی یه کتا په رستی نه ووت..... ٣٢
- ٣٢- خۆنه که به هه رکه سیکیان که وت به بی باوهری کوژا..... ٣٤
- ٣٣- ناره حه تترین کاری قورەیش به رامبهرد به پیغمبهردا (ﷺ)..... ٣٥
- ٣٤- گیرا بوونی نزای پیغمبهردا (ﷺ) له قورەیش..... ٣٦
- ٣٥- نه بو تالیب پیغمبهردی خوا (ﷺ) ناداته دهستی بیباوهران..... ٣٧
- ٣٦- نه بو به گه ر (خوای ئی رازی بیّت) په نادانی ئیبن و دوغنه ی رهت کردموه..... ٣٩
- ٣٧- به سه رهاتی مؤسلمان بوونی حوسه یینی کۆری عوبه یده ی خوزاعی..... ٤٠
- ٣٨- جبریل سه لامی خوای ئی بی له ناو په نه هه وره که دا بوو..... ٤٢
- ٣٩- هه ر له و رۆژموه نازناوی راستگو ی ئی نرا..... ٤٢
- ٤٠- یه که م وشته له پیشیا نه وه نه و وشته بوو که پیغمبهردا (ﷺ) وه صفی کردبوو..... ٤٣
- ٤١- عوسمانی کۆری مه ظعون رازی نه بوو به په نادانی بتپه رستان..... ٤٣
- ٤٢- به سه رهاتی مه یسه رهی کۆری مه سروق له گه ل پیغمبهردی خودا (ﷺ)..... ٤٥

- ٤٢- به‌ ئافه‌ته‌که‌ی وت پێغه‌مبه‌ریک نێردراوه‌ داوین پیسی قه‌ده‌غه‌کردوه‌..... ٤٦
- ٤٤- ئه‌یاسی کۆری مه‌عاز له‌ گۆی گرتنی بۆ پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) موسلمان بوونی پێوه‌ دیاربوو..... ٤٧
- ٤٥- پیاوینکی جووله‌که‌ وتی: به‌ خوا ئێوه‌ به‌ختتان له‌ ده‌ست داوه‌..... ٤٩
- ٤٦- مه‌فروقی کۆری عه‌مه‌ر که‌ گۆی بیستی ووته‌که‌ی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) بوو ووتی به‌خوا ئه‌مه‌ ووته‌ی دانیشتوانی زمو‌ی نییه‌..... ٥٠
- ٤٧- دوو رۆژی ترم نه‌دیتن که‌ له‌ و دووانه‌ بچن..... ٥٥
- ٤٨- پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ پاش موسلمان بوونیان ناوی دوو دزه‌که‌ی گۆری به‌ جووته‌ ریز لینگیراوه‌که‌..... ٥٦
- ٤٩- بۆره‌یده‌ی کۆری حه‌صیب به‌خۆی و هه‌شتا مال موسلمان بوون له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ)..... ٥٧
- ٥٠- پاش رینمونی خوا چه‌ند قسه‌یه‌کی جووله‌که‌کان بۆ هۆکاری موسلمان بوونیان..... ٥٨
- ٥١- موضعه‌بی کۆری عومه‌یر له‌شاری مه‌دینه‌دا ناز ناوی قورئان خوینی ئی ئرابوو..... ٥٩
- ٥٢- موضعه‌ب بۆیه‌که‌مین جار نوێژی هه‌ینی کرد له‌ مه‌دینه‌ دا..... ٦٣
- ٥٣- سه‌رناکه‌ومه‌ سه‌ربانیك‌ تو له‌ ژێریدا بیت..... ٦٤
- ٥٤- خانوه‌که‌ی ئه‌بو نه‌یوب هه‌رماوه‌ ونزیک مزگه‌وتی پێغه‌مبه‌ری خوایه‌..... ٦٥
- ٥٥- جووله‌که‌کان په‌ یمانیان دا به‌لام به‌ئینه‌که‌یان نه‌برده‌ سه‌ر..... ٦٥
- ٥٦- روه‌داوینك‌ روه‌ی دا له‌ نیوان ئه‌بو به‌کرو فینحاصی جووله‌که‌دا..... ٦٧
- ٥٧- سویندی خوارد که‌ له‌ کتێبه‌که‌یاندا سیفه‌تی پێغه‌مبه‌ری تیا‌دا یه‌..... ٦٩
- ٥٨- پیلانه‌که‌ی شاشی کۆری قه‌یس سه‌ری نه‌گرت..... ٧٠
- ٥٩- پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی یارمه‌تی دهران ده‌کات..... ٧١
- ٦٠- دادومه‌یه‌کی پاست وڤه‌وای کرد له‌ نیوان دوو که‌سه‌که‌دا..... ٧٢
- ٦١- یه‌کسه‌ر بره‌وایان هینا به‌ قورئان وچاوایان پر بوو له‌ فرمێسک..... ٧٣
- ٦٢- جامه‌ دزراوه‌که‌ و مرگه‌رایه‌وه‌ لێیان..... ٧٤

- ٦٣- خۆی گەورە هەورە بروسکە یەکی بۆناردو سوتاندی..... ٧٥
- ٦٤- رەبیعه داوای کرد بێتە هاوڕێی پیغمبەر (ﷺ) لە بەهەشتدا..... ٧٦
- ٦٥- بەسەرھاتی عەرەبە دەشتەکیەکی لەگەڵ پیغمبەردا (ﷺ)..... ٧٦
- ٦٦- خۆزگە ژێر خەریکی نەرممان بۆ دا نایتایە..... ٧٧
- ٦٧- پیغمبەر (ﷺ) مۆلەتی نەدا بە مرئێد کە عەناق مارە بکات..... ٧٧
- ٦٨- بەسەرھاتی ئەو مائەدی کە پێیان دەوترا (ئوبەیرق)..... ٧٩
- ٦٩- بەراستی خوشەویستی راستە قینە دەبی ناوایی..... ٨٢
- ٧٠- خێزانەکانی پیغمبەر (ﷺ) دەستیان هەنگرت لە داواکاریەکیان..... ٨٣
- ٧١- جوولەکەکان وەلامی پیغمبەریان پێ نەدرایەو..... ٨٥
- ٧٢- بەسەرھاتی پیاوێ چاوشینەکی کە چاوەکانی وەک چاوی شەیتان بوو..... ٨٧
- ٧٣- رووخساری پیغمبەر (ﷺ) گەشایەو وەک ئەوێ زێر پۆش بێت..... ٨٨
- ٧٤- خێزانەکی وێی فروشتنەکەت بە قازانجە..... ٨٩
- ٧٥- برسێتی بە رووخساری پیغمبەر (ﷺ) دیار بوو..... ٩٠
- ٧٦- پیغمبەر (ﷺ) راویژی کرد بە جبریل سەلامی خۆی ئی بی..... ٩٠
- ٧٧- ئە مائی پشتیوانان کەس هێندە مائی نەبوسە عید دەولەمەند نەبوو..... ٩١
- ٧٨- پیا بەندبوونی سەویان بە ووتە پیروزمەکی پیغمبەر (ﷺ)..... ٩١
- ٧٩- پیغمبەری خوا (ﷺ) فەرمانی کرد راخەرمکە بگێرێنەو بۆ ئافەتەکە..... ٩٢
- ٨٠- ئەبو جوحەیفە تا مرد تیری سکی نانی نەخوارد..... ٩٢
- ٨١- هاوێلان بە فەرماشتەکی پیغمبەر (ﷺ) زۆر دڵخۆش بوون..... ٩٣
- ٨٢- بەسەرھاتی زەمامی کۆری سەعلە بە ئە خزمەت پیغمبەری خودا (ﷺ)..... ٩٣
- ٨٣- پیغمبەری خوا (ﷺ) دوو عایەکی جیای کرد بۆ ئەبو رەیحانە..... ٩٥
- ٨٤- ئەگەر چووبانە ناو ناگرمکەوێ ئێی دەرندە چوون..... ٩٥
- ٨٥- هەردووکیان گریان لەبەر کاریگەری ووتەکی پیغمبەر (ﷺ)..... ٩٦
- ٨٦- کامتان دەچن لەگەڵ ئەم خاوەن مافەدا..... ٩٦

- ٨٧- نۆسه‌ید كه‌له‌كه‌ی مو‌باركه‌ی پێغه‌مه‌ری (ﷺ) ما‌ج كرد..... ٩٧
- ٨٨- كه‌ پیاو‌كه‌ گۆی بیستی و‌ته‌كه‌ی پێغه‌مه‌ر (ﷺ) بوو به‌نده‌م‌كان ئازاد‌كران..... ٩٧
- ٨٩- به‌سه‌ر هاتی ئه‌بو‌راشید له‌گه‌ڵ پێغه‌مه‌ردا (ﷺ)..... ٩٨
- ٩٠- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) جو‌عه‌یلی كۆری سورا‌قه‌ی سپارد به‌ ئیما‌نه‌كه‌ی..... ٩٩
- ٩١- فریشته‌یه‌ك وه‌لام‌ی بو‌ده‌دایه‌وه‌ وه‌ گه‌نیدا بوو..... ١٠٠
- ٩٢- به‌سه‌ر هاتی سه‌عه‌دی كۆری عوباده‌ له‌گه‌ڵ پێغه‌مه‌ری خوا‌دا (ﷺ)..... ١٠١
- ٩٣- پێغه‌مه‌ر (ﷺ) شایه‌تی خوزه‌یمه‌ی به‌ شایه‌تی دوو پیاو‌ دانا..... ١٠٢
- ٩٤- به‌راستی ترسان له‌ خوای گه‌وره‌ ده‌بی ناوای..... ١٠٣
- ٩٥- پێغه‌مه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی كرد چاكه‌ی له‌گه‌ڵ بنو‌ینن هینده‌ی نه‌برد ده‌وله‌مه‌ند بوو..... ١٠٣
- ٩٦- پێغه‌مه‌ر (ﷺ) پشتگیری قسه‌كانی سه‌لمانی كرد كه‌ نا‌راسته‌ی نه‌بو‌ دمه‌ردای كردن..... ١٠٤
- ٩٧- به‌سه‌ر هاتی نه‌و پیاو‌ی كه‌ له‌لای پێغه‌مه‌ر (ﷺ) نا‌رم‌زای.....
- ده‌ری‌ی به‌رام‌به‌ر دراوسیه‌كه‌ی..... ١٠٥
- ٩٨- خوا راست ده‌كات و س‌كی برا‌كه‌ت درو‌ ده‌كات..... ١٠٦
- ٩٩- ره‌بیه‌ی كۆری كه‌عب دوا‌رۆژ هه‌لده‌بژێری به‌سه‌ر دنیا‌دا..... ١٠٦
- ١٠٠- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) ئامۆزگاری وه‌فدی به‌نی عام‌ر ده‌كات..... ١٠٧
- ١٠١- له‌ به‌ر نه‌و به‌ئینه‌ی كه‌ دا‌بوویان به‌شدارێ جه‌نگه‌كه‌یان نه‌كرد..... ١٠٨
- ١٠٢- هه‌تا مو‌سه‌لمان نه‌بوو ریگه‌ی پێ نه‌درا به‌شداریان له‌گه‌ڵدا بكات..... ١٠٩
- ١٠٣- ره‌وشتی به‌رزی پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) له‌ رو‌یشتن به‌ریگادا له‌گه‌ڵ هاو‌هه‌لانی‌دا..... ١١٠
- ١٠٤- هه‌ر كه‌ میقدادی كۆری عه‌م‌ر قسه‌كانی كردن پێغه‌مه‌ر (ﷺ) به‌ باشی وه‌لام‌ی دایه‌وه‌ و دوو‌عای بو‌ كرد..... ١١١
- ١٠٥- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) به‌و‌ته‌كه‌ی سه‌عه‌دی كۆری مو‌عاز د‌نخۆش بوو..... ١١١
- ١٠٦- عومه‌یری كۆری ئه‌ل‌عمام تامه‌رزو بوو بو‌ ده‌ست كه‌وتنی به‌هه‌شت..... ١١٣
- ١٠٧- به‌سه‌ره‌اتی مه‌عازی كۆری عه‌م‌ری كۆری ئه‌ل‌عمام و‌عه‌وم‌زی كۆری عه‌ف‌را له‌ جه‌نگی به‌دردا..... ١١٤

- ١٠٨- هەوان دانه‌که‌ی پێغەمبەر (ﷺ) له باری عوقبە‌ی کۆری نه‌بی موعه‌یت دمقاو دمق هاته‌ دی..... ١١٦
- ١٠٩- سه‌وده‌ی کچی زه‌مه‌ه ووتە‌یه‌کی له‌ دهم دهرچوو پێغەمبەر (ﷺ) پێی ناخۆش بوو..... ١١٨
- ١١٠- جوبه‌یری کۆری مطعم هەر که‌ گۆی بیستی چە‌ند نایه‌تیک بوو ئیسلام چوو قولا‌یی دێهوه..... ١١٩
- ١١١- هەر که‌ پێغەمبەر (ﷺ) هه‌واله‌که‌ی دا به‌ عه‌بیاس به‌ ته‌واوی دنیایا بوو..... ١٢٠
- ١١٢- ئاواته‌ خواز بوو به‌ قاچه‌ شه‌له‌که‌یه‌وه به‌ ناو به‌ه‌شتدا بگه‌ڕی..... ١٢٢
- ١١٣- حه‌رام سکا‌لی کرد له‌ مه‌عاز لای پێغەمبەر (ﷺ) خوا..... ١٢٣
- ١١٤- سماکی کۆری خه‌رشه‌ شمشیره‌که‌ی پێغەمبەر (ﷺ) به‌ هه‌قی خۆی وه‌رگرت..... ١٢٤
- ١١٥- به‌سه‌ر هاتی پابتی کۆری وه‌قش ویه‌مانی کۆری جابر له‌ جه‌نگی ئوحووددا..... ١٢٥
- ١١٦- نوصه‌یرمی کۆری پابت له‌ رۆژی ئوحووددا ئیسلام چوو دێهوه..... ١٢٥
- ١١٧- موخه‌یریق وه‌سیه‌تی کرد که‌ ما‌ل و سامانه‌که‌ی به‌دریته‌ پێغەمبەر (ﷺ) خوا..... ١٢٦
- ١١٨- مه‌ربه‌عی کۆری قه‌ییزی مو‌نافیق رق وکینه‌ی خۆی ئاشکرا کرد به‌رامبه‌ر پێغەمبەر (ﷺ) خوا..... ١٢٧
- ١١٩- به‌ سه‌ره‌اتی رافیه‌ی کۆری خوده‌یج و سه‌مه‌ری کۆری جونده‌ب له‌ جه‌نگی ئوحووددا..... ١٢٨
- ١٢٠- به‌سه‌ر هاتی وه‌هبی کۆری قابووسی موزه‌نی و حاریسی کۆری قابووسی برا‌زای له‌ جه‌نگی ئوحووددا..... ١٢٩
- ١٢١- به‌سه‌ر هاتی جه‌زه‌ئه‌ی کۆری نه‌بو عامیر - نه‌و که‌سه‌ی که‌ شه‌ید کرا فریشه‌کان شۆردیان..... ١٣٠
- ١٢٢- به‌سه‌ر هاتی عه‌بدو‌للا‌ی کۆری عه‌مه‌ری کۆری حه‌رام - خۆی لی‌ رازی بی-..... ١٣١
- ١٢٣- نه‌نه‌سی کۆری نه‌ضر به‌ راستی به‌ ئینه‌که‌ی خۆی به‌ جوانی به‌ جی گه‌یانده‌..... ١٣٣
- ١٢٤- به‌سه‌ر هاتی نه‌به‌لغه‌یدا‌ق قزمان له‌ جه‌نگی ئوحووددا..... ١٣٤
- ١٢٥- که‌ هه‌تیان گرت‌ه‌وه‌ وه‌ک گاه‌ دمی‌وێ‌راند..... ١٣٤

- ١٢٦- بەسەرھاتی ڕافعی کۆری خەدیج و نووکه ئاسنەکە ی ناو سنگی..... ١٢٥
- ١٢٧- ھەر ھەموویان ڕازی بوونی پێغمەبەریان (ﷺ) پێ خوش بوو..... ١٣٦
- ١٢٨- عەبدوللە ی کۆری ئوبە ی دوو ڕوو ڕازی نەبوو پێغمەبەر (ﷺ) داوای ئێ خوشبوونی بۆ بکات..... ١٣٧
- ١٢٩- پێغمەبەری خوا (ﷺ) دژنەوایی بیشری کۆری عەقربە دەکات..... ١٣٩
- ١٣٠- نزا کردنی پێغمەبەری خوا (ﷺ) بۆ ھەمنە ی کچی جەحش گیرابوو..... ١٣٩
- ١٣١- ئافەرتەکە ی ھۆزی دینارو خوشەوێستی بێ سنووری بۆ پێغمەبەری خوا (ﷺ)..... ١٤٠
- ١٣٢- عەبدوللای کۆری ئونە یس فەرمانەکە ی پێغمەبەری خوا (ﷺ) جێ بە جێ کرد..... ١٤١
- ١٣٣- بەسەرھاتی کارساتەکە ی بیری مەعوئە..... ١٤٣
- ١٣٤- وەھاداری پێغمەبەری خوا (ﷺ) بەرامبەر بە ئێن و پە یمانەکانی ئە ئەو پە ڕی پلەدا بوو..... ١٤٤
- ١٣٥- عامیری کۆری فوھەیرە ئە دوا ی شەھیدبوونی بەرزکرایەووە بۆ ئاسمان و دوا ی دووبارە دانرایەووە..... ١٤٥
- ١٣٦- ڕۆژی ئە چکەکە ڕۆژیکێ سەر سوڕھینەری خوا ی پەروردگار بوو..... ١٤٥
- ١٣٧- بەسەرھاتی ژنە یارمەتیدەرکە کە پاکانە ی کرد بۆ عوئانی کۆری مە ظعون خوا ی ئێ ڕازی بێت..... ١٤٦
- ١٣٨- بەسەرھاتی ئەو ئافەرتە ی کە خێرەکانی دەرە خشێ ھاوسەرکە ی..... ١٤٧
- ١٣٩- دوا ی ساتیک پیاو مە ئە بەستەووە دەرە ی بوو..... ١٤٨
- ١٤٠- بەسەرھاتی عومەری کۆری خەتتاب و ھیشامی کۆری جەکیم ئە بارە ی خوێندنی قورئان..... ١٤٩
- ١٤١- ئافەرتەکە ی ئێ مارە کرا بەو ئە ندازە قورئانە ی کە ئە بەری بوو..... ١٥٠
- ١٤٢- مە عقە لی کۆری یە سار کە گوئیستی نایە تە کە بوو خوشکە کە ی مارە کردووە ئە پیاو مە..... ١٥١
- ١٤٣- پێغمەبەر (ﷺ) دادووری کرد ئە ئیوان دوو ژنە کە ی تیرە ی ھوزەیل..... ١٥١

- ١٤٤- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) داواکاری ههردوو ک خزمه که ی رەت کردموه..... ١٥٢
- ١٤٥- به سەر هاتی موسلمان بوونی ته مامه ی کوری ناخال..... ١٥٣
- ١٤٦- نافره ته کان که گوینیان له عومهر بوو عه باکانیان پینچا له خویانهوه..... ١٥٤
- ١٤٧- کچه هه تیوه که گریا که گوینی له ووتنه که ی پێغه مبهردا (ﷺ) بوو..... ١٥٥
- ١٤٨- به سەر هاتی نه بو به کری صدیق و حه نظه له له خزمه تی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٥٦
- ١٤٩- جوهریه ی کچی حارث نافره تیکی به خیرو به رکه ت بوو بو هۆزمکه ی..... ١٥٧
- ١٥٠- به سەر هاتی نه بی یه سر نه و که سه ی که ژنیکی ماچ کرد..... ١٥٨
- ١٥١- جووله که یه ک داوای گرهن تی کرد له پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٥٩
- ١٥٢- به راستی پیاوه که قسه که ی راست و ته و او بوو..... ١٥٩
- ١٥٣- پیاوه که مل که چ بوو بو هه ق..... ١٦٠
- ١٥٤- پاریزگاری کرد له ناشکرا کردنی نهینی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦٠
- ١٥٥- عومهری کور ی نه بی سه له مه پابه ند بوو به کاره جوانه کانی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦١
- ١٥٦- دهستی شهیتان له گه ل دهستی ههردووکیان دا بوو..... ١٦٢
- ١٥٧- پیاوه نه نصاریه که پابه ند بوو به نوژی به کۆمه ل..... ١٦٢
- ١٥٨- به سەر هاتی پیاوه خاوه ن ته و مرکه..... ١٦٣
- ١٥٩- به نو سه له مه شوینه که ی خوی نه گۆری له ویدا مایه وه..... ١٦٣
- ١٦٠- پێغه مبهردا (ﷺ) نه و وشانه ی فیری ههردووکیان کرد که جبریل فیری کردبوو..... ١٦٤
- ١٦١- قویه یسه ی کور ی المخارق وشه ی دایی بو و مرگرتنی زانست..... ١٦٥
- ١٦٢- پیره ژنه که که شادوومان بوو به موژده که ی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦٥
- ١٦٣- پیاوه دهشته کیه که پابه ندی فه رمانه که ی پێغه مبهردا (ﷺ) بوو..... ١٦٦
- ١٦٤- ته له ی کور ی به پرا وخشه ویستی بی سنووری بو پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦٦
- ١٦٥- کۆرێک که شانازی پی ده کرت به سه ر فریشته کانه..... ١٦٧
- ١٦٦- به سەر هاتی له قیتی کور ی سه بره له خزمه تی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦٨
- ١٦٧- حارثی کور ی خوزاعی پابه ند بوو به و به ئینه ی که دا بو ی به پێغه مبهردا (ﷺ)..... ١٦٩

- ١٦٨- هەردوو لا پاشگەز بوونەوه و خۆیان سپارد بە فەرمانی پەرۆمردگار..... ١٧١
- ١٦٩- پێغەمبەری خوا کە گۆی بیستی قسەى جوولەکەکان بوو توورە بوو لێیان..... ١٧٢
- ١٧٠- خۆای گەورە پێغەمبەری ناگادار کرد سەبارەت بە قسەو باسی جوولەکەکان..... ١٧٣
- ١٧١- وابضەى کۆرێ مەبد پرسیاری کرد لە پێغەمبەر (ﷺ) دەربارەى چاکە..... ١٧٤
- ١٧٢- هەماهەنگ بوونی بۆچوونی عومەر لە سێ شونندا لەگەڵ بریاری خۆای پەرۆمردگار..... ١٧٤
- ١٧٣- بەسەرھاتی عوقبەى کۆرێ عامیر لە کۆرێ پێغەمبەری خوا (ﷺ)..... ١٧٥
- ١٧٤- پێغەمبەر (ﷺ) کە گۆی بیستی عانیشتە بوو پیکەنى..... ١٧٦
- ١٧٥- پێغەمبەر (ﷺ) لە هەنسوکەوتی کابرا دەشتەکیەکە توورە بوو..... ١٧٦
- ١٧٦- هەواندانەکەى پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە بارەى جگمى کۆرێ هندی بکری دەقاو دەق ھاتە دى..... ١٧٧
- ١٧٧- مەعازى کۆرێ جەبەل و سەعدى کۆرێ عوبادە نامۆزگارى جوولەکەکانیان کرد..... ١٧٧
- ١٧٨- کەنیزەکە کە نازاد کرا چونکە ئیماندار بوو..... ١٧٨
- ١٧٩- پیاوێکە هەردوو کە دستى خۆى پێکرد لە خێرو چاکە..... ١٧٩
- ١٨٠- بەسەرھاتی (العذراء) تەشتە گۆرمکەى پێغەمبەر (ﷺ)..... ١٧٩
- ١٨١- بەسەرھاتی کە غەرى کۆرێ یەسارى موزەنى و ئەبو بەکرى صدیق..... ١٨٠
- ١٨٢- پەنجە تەقاندن کارى شەیتانە..... ١٨٠
- ١٨٣- نامۆزگاریەکەى پێغەمبەر (ﷺ) بۆ جوبەیری کۆرێ مەلە م بوو بە مایەى خێرو بەرکەت..... ١٨١
- ١٨٤- کە شیرمەکەى بە دیارى بۆن ناردن دُنیا بوون کە لێیان توورمەبوو..... ١٨١
- ١٨٥- دەشتەکیەکە نەگەشتە سەبەى ئیوارە مرد..... ١٨٢
- ١٨٦- پێغەمبەر (ﷺ) بە هەمان نێهتێ خۆیان وەلامى جوولەکەکانى دایەوه..... ١٨٣
- ١٨٧- فەرمانى بە کۆرەکەى کرد لە دواى پێغەمبەر (ﷺ) بڕوات..... ١٨٣
- ١٨٨- دەقانیەک پووی دا لە نیوان ئەبو بەکر و عومەردا..... ١٨٤

- ١٨٩- بەسەرھاتی ووتە بیژمکە ی تیرە ی بەنی سەعد وگفتوگۆ کردنی
لەگەن پیغه مبهردا (ع.س.ع) ١٨٥
- ١٩٠- سەرە بزنیك حەوت مان گەراو ئەوجا گەیشتهوه دەست کەسی یەكەم ١٨٥
- ١٩١- بیلال چاومروانی نەکرد وپە ئە ی کرد ١٨٦
- ١٩٢- هەر کە پیغه مبهردی خوا (ع.س.ع) گوی بیستی ووتە کە ی
عەمری کۆری عاص بوو پیکەنی ١٨٦
- ١٩٣- گەرما ی توند هەناسە ی دۆزەخە ١٨٧
- ١٩٤- پیاو کە ئە پۆشاکە کە ی پیغه مبهردا (ع.س.ع) کفن کرا ١٨٧
- ١٩٥- خاوەنی وویستە کان تەنھا خۆ ی گەورمیه ١٨٨
- ١٩٦- ئامۆزگاریە کانی پیغه مبهرد (ع.س.ع) بۆ عەبدوللای کۆری فضالە ١٨٨
- ١٩٧- عەمری کۆری عاص بێدەنگ بوو نەبادا پیغه مبهرد (ع.س.ع) ئە پزبەندی
خۆشەویستەکانیدا بیخاتە کوتایی ١٨٩
- ١٩٨- هاو ئە ئەنسا ریە کە بە خیرایی ئە را کردندا ناسرا بوو ١٩٠
- ١٩٩- نوم و مرمقە ی کچی ئە وقل بە شە هیده ناوی دمبرا ١٩٠
- ٢٠٠- بەسەرھاتی پیاو ئەنسا ریە کە کە پابەند بوو بە خۆیندنی سوورمتی ئیخلاص ١٩١
- ٢٠١- بەسەرھاتی خەواتی کۆری جوبەیری ئەنسا ری ئە خزمەتی پیغه مبهردا (ع.س.ع) ١٩٢
- ٢٠٢- بەسەرھاتی عەمری کۆری سە ئەمە وپیش نوێژی کردنی بۆ هۆزمکە ی ١٩٣
- ٢٠٣- کاتیك گە نەجە کان پیغه مبهردیان بینی بلاو هیان کرد ١٩٤
- ٢٠٤- کە چاوی بە حانی کۆرمکە ی کەوت چاوە پیرۆزە کانی پیغه مبهرد (ع.س.ع)
فرمیسکیان باراند ١٩٤
- ٢٠٥- پیغه مبهردی خوا (ع.س.ع) دەشتە کیە کە ی فیری نوێژ کرد ١٩٥
- ٢٠٦- پیغه مبهرد (ع.س.ع) کاری ئافرمە کە ی بە گەورە سەیر کرد ١٩٥
- ٢٠٧- پیغه مبهردی خوا بە شیوە یەکی زۆر تووند سەرزە نشتی ئە قەرەعی کۆری حابسی کرد ١٩٦

- ٢٠٨- ھەرکە گۆی بیستی ووتەکە ی پێغەمبەر بوو نەبو بەکر
لە خوشیدا سوپاسی خۆی کرد..... ١٩٧
- ٢٠٩- خۆی پەروردگار ڕزق و ڕۆزی دیاری دەکات لە بینی فەجرو ڕۆژە لاتدا..... ١٩٨
- ٢١٠- سەلمانی فارسی بە بینینی چەند نیشانەیەک لە پێغەمبەری خوا
یەکسەر موسلمان بوو..... ١٩٨
- ٢١١- سەرکەوتنی ئیمامی عەلی بەسەر عەمری کۆری عەبدوودا لە جەنگی خەندەقدا..... ٢٠٤
- ٢١٢- بەسەرھاتی نەبو لوبابە ی کۆری عەبدوولونزیر لە غەزای نەحزاب دا..... ٢٠٥
- ٢١٣- دوو عاکانی پێغەمبەر (ﷺ) و موعجیزە ی سەرکەوتن لە غەزای خەندەقدا..... ٢٠٩
- ٢١٤- خۆی گەورە ڕێنمایی تاقە پیاویکی کردوو سووپای کافرەکانی
پەرتەواژە کرد لە غەزای خەندەقدا..... ٢١١
- ٢١٥- جوولەکە ی بەنو قورە یظە پابەند نەبوون بە نامۆزگاریەکە ی ئیبن ھەیبان..... ٢١٨
- ٢١٦- پێغەمبەری خوا (ﷺ) حوکمیکی توندی دەرکرد لە بارە ی
ھەنگەر او ھەکانی عوگەل و عورەینە..... ٢٢٠
- ٢١٧- نەخشەکە ی عەبدوولای کۆری عەتیک و ھاوھەلەکانی دژی نەبو را فیع سەری گرت..... ٢٢٢
- ٢١٨- لە حودەیبییە دا موعجیزە مێکە ی گەورە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەرکەوت..... ٢٢٦
- ٢١٩- لە کاتی ووتوو وێژی پێغەمبەری خواو عوروە ی کۆری مەسعوود لە
حودەیبییە دا ڕووداویکی سەیر ڕووی دا..... ٢٢٩
- ٢٢٠- بەسەرھاتی نەبو جەندەلی کۆری سۆھەیل لە کاتی مۆرکردنی
ڕێکەوتنامە ی حودەیبییە دا..... ٢٢٣
- ٢٢١- بەسەرھاتی سەلەمە ی کۆری نەکوھع پالەوانە ناودارەکە ی غەزای (ذی قرد)..... ٢٢٩
- ٢٢٢- پێغەمبەر (ﷺ) ڕێگاکانی چاکە ی پیشانی مەعازی کۆری جەبەل دا..... ٢٤٦
- ٢٢٣- لە مائی پێغەمبەردا (ﷺ) تەنھا یەک پەرداخ شیر ھەبوو..... ٢٤٧
- ٢٢٤- منداڵەکە بەرگە تازەکە ی پۆشی و دلخۆش بوو..... ٢٤٧

- ٢٢٥- به سه رهاتی خودمیر نهو که سه ی که خوای گه وره جبریلی نارد ه لای
 پێغه مبهردا (ﷺ) له پیناوی نهودا..... ٢٤٨
- ٢٢٦- به سه رهاتی نهو پیاوه ی که فریشته کان شه رمیان ئی ده کرد..... ٢٥٠
- ٢٢٧- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) سالم مولای نه بو حوزه یفه ی به چاکه کار و سه ف کرد..... ٢٥٠
- ٢٢٨- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) وه سفی عه بدوللای کور ی عومه ری کرد به پیاو چاک..... ٢٥١
- ٢٢٩- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) که گو ی بیستی قورئان خویند نه که ی زهیدی
 کور ی ثابت بوو سه رسام بوو پینی..... ٢٥٢
- ٢٣٠- حارثه ی کور ی نوعمان دوو جار جبریلی پینی له ژبانی خو ی دا..... ٢٥٢
- ٢٣١- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) رینگای نه دا ئافره ته که نه زه که ی به ریته سه ر..... ٢٥٤
- ٢٣٢- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) که نجینه یه کی به هه شتی پیشانی نه بو موسا دا..... ٢٥٥
- ٢٣٣- پیاوه نه سه دیه که که گو ی بیستی ووته که ی پێغه مبهرد بوو
 داوای هیج شتیکی نه کرد..... ٢٥٦
- ٢٣٤- پیاوه جوله که که هه ر که زانی زاوای پێغه مبهردی خوا یه (ﷺ) دیناره که و
 نارد ه که ی به خشیه ئیمامی عه لی..... ٢٥٧
- ٢٣٥- که گو نیستی نایه ته که بوو هون هون فرمیسک به چاوه
 پیروزمکانیدا هاته خوار موه..... ٢٥٨
- ٢٣٦- عومه ری کور ی خه تتاب زور دلخوش بوو به و ته پیروزم که ی پێغه مبهردی خوا (ﷺ)..... ٢٥٨
- ٢٣٧- عه بدوللای کور ی عومه ر پابه ند بوو به رینماییه که ی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ٢٥٩
- ٢٣٨- پیاوه که گو ی له فه رمایشته که ی پێغه مبهردا (ﷺ) بوو پیش نه وه ی
 خز مه تکاره که بگاته لای..... ٢٥٩
- ٢٣٩- فریشته کان سه ردانی عمرانی کور ی حوصه ی نیان ده کرد..... ٢٦٠
- ٢٤٠- به سه رهاتی موسلمان بوونی جه ریری کور ی عه بدوللای له
 خز مه تی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ٢٦٠

- ٢٤١- بەسەر هاتی ئەسمانی کچی یەزید و شانلیکی ئافەرتان
 لە خزمەتی پێغه مێردا (ﷺ) ٢٦٢
- ٢٤٢- عکاشی کۆری محسن شکۆمەندی دویاو قیامەتی بە دەست هینا ٢٦٢
- ٢٤٣- مالیکی کۆری حویرث رەتی کردموو پێش نوێژی بۆ میوانەکانی بکات ٢٦٤
- ٢٤٤- ئافەتەکی تیرە بەنی ئەسەد پابەند بوو بە یادی خوا ٢٦٥
- ٢٤٥- خوریمی ئەسەدی پابەند بوو بە رێنماییەکانی پێغه مێردا (ﷺ) ٢٦٥
- ٢٤٦- پێغه مێردا (ﷺ) نامۆگاری ئەبو بەکر و عومەری کرد
 لە بارەى شەو نوێزمەکانیان ٢٦٦
- ٢٤٧- کە فەرماشتەکی پێغه مێردا (ﷺ) خوا هاتەو یادی ئەبو بەکر زۆر بە سەختی گریا ٢٦٧
- ٢٤٨- هەوان دانەکی پێغه مێردا (ﷺ) لە بارەى عەبدوللای
 کۆری عەباس دەقاو دەق هاتە دی ٢٦٨
- ٢٤٩- پێغه مێردا (ﷺ) نزای تەمەن درێژی کرد بۆ دایکی خالید ٢٦٩
- ٢٥٠- ئەبو بەکر هەرکە گوێ بیستی گورانی دوو کچەکە بوو توورەبوو ٢٦٩
- ٢٥١- رێنمایی یەکی پێغه مێردا (ﷺ) بۆ ئەسمانی کچی ئەبو بەکر ٢٧٠
- ٢٥٢- خۆ بەگەرە گرتن رەت کردنەوێ راستیە ٢٧٠
- ٢٥٣- عەبدوللای کۆری رمواحە بەرتیلی جوولەکەکانی رەت کردموو ٢٧١
- ٢٥٤- حەکیمی کۆری حزام جل و بەرگی ژێ یەزنی بە دیاری برد بۆ پێغه مێردا (ﷺ) ٢٧١
- ٢٥٥- عومەر پۆشاکەکی دا بە برا بیباومرەکی ئەبەر جی بە جی کردنی
 فەرمانەکی پێغه مێردا (ﷺ) ٢٧١
- ٢٥٦- ئیمانەکی (أبو ثعلبة بن جحر) لیوان لێو بوو لە دنیای و متمانە ٢٧٢
- ٢٥٧- بەسەرھاتی عوینە کۆری حیصن و ئەفرەعی کۆری حاییس
 لە خزمەتی پێغه مێردا (ﷺ) ٢٧٤
- ٢٥٨- پێغه مێردا (ﷺ) مانای هاوێڵەتی فیری پیاو ئەنصارێە کە کرد ٢٧٥
- ٢٥٩- ریزو ئەدەبی عەبدوللای کۆری عەباس بەرامبەر پێغه مێردا (ﷺ) خوا بی ئەندازە بوو ٢٧٥

- ٢٦٠- بەسەر هاتی نه زری ژنه رەشه دەر لێدەر مکه له خزمهتی پێغه مبهردا (ﷺ) ٢٧٦
- ٢٦١- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) نزی کرد بۆ حوزمیفه و دایکی ٢٧٧
- ٢٦٢- پێغه مبهرد (ﷺ) بروی و مرگێرا له خاوهنی باڵه خانه به رزمه که ٢٧٧
- ٢٦٣- بەسەر هاتی نهو هاوه نهی که سکالای کرد له برایه کهی ٢٧٨
- ٢٦٤- بەسەر هاتی شووشه زیر مکهی مانی پێغه مبهرد (ﷺ) ٢٧٩
- ٢٦٥- بەسەر هاتی نه زرمکهی نه بو ئیسرا ئیل ٢٧٩
- ٢٦٦- عه بدو ئلای کوری موغه فقه ل په یوه ندی پچراند له گه ل خزمه کهی ٢٨٠
- ٢٦٧- که هه رمانه کهی پێغه مبهردی پێگه یشته پیاوه نه خوشه که هه موو ٢٨٠
- تفاقه کهی خوی دایه نه سه له مبه که ٢٨٠
- ٢٦٨- نوبه ی کوری که عب دهستی کرد به گریان له خوشی نه وهی ٢٨١
- که خوای گه و ره پیزی ئی ناوه ٢٨١
- ٢٦٩- عه بدو ئلای کوری عه مر نا واته خواز بوو مۆله ته کهی ٢٨١
- پێغه مبهردی خوای قبوو ئبگر دایه ٢٨١
- ٢٧٠- نوم شو ر م ی که له ناسمان ده وه سه تل ی که ناوی بۆهات ٢٨٣
- ٢٧١- پر سیار مکهی نوم سه له مه له پێغه مبهردی خوا (ﷺ) له باره ی ٢٨٣
- در یژی پو شاک ی نا فره تان ٢٨٤
- ٢٧٢- نا فره تی که به سەر وولا خیکه وه رچه نه کی له خزمهتی پێغه مبهردا (ﷺ) ٢٨٤
- ٢٧٣- پێغه مبهردی خوا (ﷺ) به ئینه کهی به جی گه یاند بۆ عه بدو ئلای ٢٨٤
- کوری نه بو نه هه مسانه ٢٨٥
- ٢٧٤- به سەر هاتی کل یلی دەر گای که عبه وینه مانی { به نی عب الدار } ٢٨٦
- ٢٧٥- وه فاداری پێغه مبهردی خوا (ﷺ) به رام بهر خیزانه کهی ٢٨٦
- خه دیجه - خوای ئی رازی بی ٢٨٩
- ٢٧٦- به هه شتی ئی حه رام کرا چونکه خوی گوشت ٢٩١

- ٢٧٧- پێغه مبهری خوا (ﷺ) نژای کرد بو پیاوه که که دسته کانی جوان بێتهوه..... ٢٩١
- ٢٧٨- ئامۆزگاریه ناودارو گرنگه که پێغه مبهردا (ﷺ) بو پیاویکی دل ربق..... ٢٩٢
- ٢٧٩- ئافره تیک به ههشتی بو مسوگهر بوو له بهر خاتری دوو کهچه کانی..... ٢٩٣
- ٢٨٠- نیه تی دل له کارو کهسابه تدایه..... ٢٩٤
- ٢٨١- نیمامی عه لی نیشی بو پیره ژنیک کرد به شازده دهنگ خورما..... ٢٩٦
- ٢٨٢- پێغه مبهری خوا (ﷺ) ئامۆزگاری میوه فروشیک دهکات..... ٢٩٧
- ٢٨٣- داد پهرومیری پێغه مبهردا (ﷺ) له دانه ووی قهرزدا..... ٢٩٧
- ٢٨٤- راست کۆیی له قسه دا درووشمی مروقی برپا داره..... ٢٩٩
- ٢٨٥- رێنمایی یه که ی پێغه مبهردا (ﷺ) بو پیاویکی نه نصاری بوو
به مایه ی خێرو بهر مهکات..... ٢٩٩
- ٢٨٦- ئافره تیک ته لا قدر او له خزمه تی پێغه مبهردا (ﷺ) سکا لای
کرد له دژی میرده که ی..... ٣٠٠
- ٢٨٧- که گوی بیستی به سه رهاتی پیاوه که بوو پێغه مبهردا (ﷺ) زور گریا..... ٣٠١
- ٢٨٨- رازی کردنی دلی مندال ده بیته هوی رازی کردنی خوای گه و ره..... ٣٠٢
- ٢٨٩- خوشه ویستی پێغه مبهردا (ﷺ) بو حه سه ن و حوسه یی بی سنوور بوو..... ٣٠٤
- ٢٩٠- پێغه مبهردا (ﷺ) پیاو مه کی پاسپارد که داد گهریی له نیوان منداله کانی دا..... ٣٠٥
- ٢٩١- پێغه مبهری خوا چه ند وشه یه کی پر شنگداری فیری عه بدو لای کوری مه سعود کرد..... ٣٠٥
- ٢٩٢- به سه رهاتی عه بدو لای کوری بیشیری مازنی له خزمه تی پێغه مبهردا (ﷺ)..... ٣٠٦
- ٢٩٣- نیمامی عومهر نا واته خواز بوو که کور مه کی وه لامی پر سیاره که ی
پێغه مبهری خوای بدا بایه وه..... ٣٠٧
- ٢٩٤- (نه بی شه هم) ته ویه ی کردو به ئینی دا به پێغه مبهری خوا (ﷺ)..... ٣٠٨
- ٢٩٥- مژده ی پێغه مبهری خوا (ﷺ) بو پیاویکی پیر..... ٣١٠
- ٢٩٦- کراسه که ی له پێغه مبهری خوا (ﷺ) تا ببی به کفن بوی..... ٣١١
- ٢٩٧- ئافره ته بیو مژنه که نیمانه که ی لیوان لیو بوو له قه ناعه ت و متمانه..... ٣١٢

- ٢٩٨- بەسەرھاتی گەنجیک کە فریشتەکان خواردنیان دەکرد بە دەمیەوه
 ٣١٣..... لە میوه و بەرھەمی بەھەشت.
- ٢٩٩- پێغه مێری خوا (ﷺ) لە گوشتی مەرکەیی ئەخوارد چونکە
 ٣١٤..... پێرس بە خواوەنەکەیی ئەکرا بوو.
- ٣٠٠- سەعدی کۆری عوبادە پرسیاری کرد لە پێغه مێری خوا (ﷺ)
 ٣١٥..... لەبارەی چاکترین خێر.
- ٣٠١- عیگری مەیی کۆری ئەبو جەھل شەکوای حائلی خۆی کرد
 ٣١٥..... لە خەزەت پێغه مێری خوا (ﷺ).
- ٣٠٢- پلە و پایەیی عەبدوللای کۆری مەسعود لای پێغه مێری خوا (ﷺ).
 ٣١٦.....
- ٣٠٣- دوور کەوتنەوه لە پەشتاری سەردەمی ئەفامی.
 ٣١٧.....
- ٣٠٤- فریشتەکان بەژداریان کرد لە بە خاک سپاردنی سەعەبەیی کۆری عەبدوڕەحمان.
 ٣١٨.....
- ٣٠٥- خە یثە مە و کۆرەکەیی سەعد ھەردوکیان تەمەرزو بوون بۆ دەست کەوتنی بەھەشت.
 ٣٢٠.....
- ٣٠٦- موحامەدییەک وازی ھینا لەزەماوەند کردن لە پیناوە بەرگری کردن لە نایینەکەیی.
 ٣٢٢.....
- ٣٠٧- بەسەرھاتی ئەبو مەحزورە بانگدەرمکەیی مزگەوتی ھەرام.
 ٣٢٣.....
- ٣٠٨- بەسەرھاتە ناودارمکەیی بەردەم مائی پێغه مێر (ﷺ) لە نیوان نیمامی
 ٣٢٥..... ئەبویەکر و نیمامی عەلی دا خوایان ئی رازی بێ.
- ٣٠٩- ئەمائی پێغه مێری خوا (ﷺ) تەنھا یەك پارچە خورما ھەبوو.
 ٣٢٧.....
- ٣١٠- بەسەرھاتی گەنجیک کە خوای گەورە بەھۆی پێغه مێر (ﷺ) لە ناگەر پزگاری کرد.
 ٣٢٨.....
- ٣١١- ریز و حورمەتی ئیمانداران لای خوای گەورە.
 ٣٣٠.....
- ٣١٢- خوای گەورە دیمەنی جەنگی موئەیی ھینایە بەرچاوی پێغه مێری خوا (ﷺ).
 ٣٣٠.....
- ٣١٣- بەسەرھاتی سەلەمەیی کۆری ھیشام پالەوانەکەیی ئیوزیندان.
 ٣٣٢.....
- ٣١٤- عەبدوللای کۆری زەید ووشەکانی بانگی ئیسلامی فێرکرا لەخەودا.
 ٣٣٦.....
- ٣١٥- پێغه مێر (ﷺ) داوای کرد کە خوای گەورە لە نیازی ناودۆیی فوضالەیی
 ٣٣٧..... کۆری عومەیر خوش بیت.

- ٣١٦- پێغه مبهری خوا (ﷺ) به ئینه که ی برده سه ربو ئه بی هه یه م ٣٢٨
- ٣١٧- عومهری کۆری خه تتاب خوای لی رازی بیئت دادومری کرد له نیوان
جوله که یه ک و مونا فیکدا ٣٤٠
- ٣١٨- که گوئی له قسه ی نه عرابیه که بوو پێغه مبهری خوا (ﷺ) به ردهوام
ده یه رموو (سبحان الله سبحان الله) ٣٤١
- ٣١٩- کۆمه ئیک پرسیار و وه لامی پرشنگدار له نیوان پێغه مبهری خوا (ﷺ)
بیانویکی ده شته کی ٣٤٢
- ٣٢٠- لاییک سی داواکاری هه بوو له پێغه مبهری خوا (ﷺ) ٣٤٦
- ٣٢١- خوای گه وه تۆوی باومری ناشیبوو له دروونی مه عازی کۆری جه به لدا ٣٤٧
- ٣٢٢- کابرای جووله که شهرم دایگرت که خوزه یه شایه تیه که ی دا ٣٤٨
- ٣٢٣- پێغه مبهری خوا (ﷺ) دوستانه تیه کی پتهوی هه بوو له گه ن زاهیری کۆری حیرام ٣٤٩
- ٣٢٤- فریشته کان گوینان ده گرت له قورنان خویندنه که ی نوسه ی دی کۆری حوزه ییر ٣٥٠
- ٣٢٥- چیرۆکی هاوسه رگریه که ی ره بیعه ی نه سه می ٣٥١
- ٣٢٦- به سه رهاتی نه و شه هیده ی نووریکی گه وه له لاشه که یه وه به ره و
ناسمان به رز بوویه وه ٣٥٢
- ٣٢٧- به سه رهاتی نه و نافرته ی شوو کردنه که ی بانگه وازو مارمیه که ی نیسلام بوو ٣٥٦
- ٣٢٨- به سه رهاتی میقدادی کۆری نه سومدو هاوڕیکانی له خزمه تی پێغه مبهردا ﷺ ٣٥٧
- ٣٢٩- پیاوه نه عرابیه که که گوئی بیستی فه رمایشته که ی پێغه مبهردا ﷺ
بوو به ته وای دنیا بوو ٣٦٣
- ٣٣٠- پێغه مبهردا ﷺ داوکاریه کانی هۆزی نه قیزی رت کردموه ٣٦٤
- ٣٣١- مسوئلمانان توورمبوون له هه ئسوکه وتی پیاوه ده شته کیه که ٣٦٥
- ٣٣٢- نه گه ر هاوه لان توور به کرین خوای گه وه توور ده بی ٣٦٦
- ٣٣٣- دوا کاری عه ربه ده شته کیه که وه ک داوکاریه که ی پیرمژنه که ی
به نی ئیسرا ئیل نه بوو ٣٦٦

- ٣٢٤- جەریر جلهكهی پێغه مبهردی ﷺ ماچ کرد..... ٣٦٧
- ٣٢٥- له دواى مردنى عاصمى كورى سابت خواى گهوره تهرمهكهی پاراست..... ٣٦٨
- ٣٢٦- به سهرهاتى شوجاعى كورى وهههه هاوه نه فیداكارهكهی دمورى پێغه مبهرد ﷺ..... ٣٧٠
- ٣٢٧- بهندهیهك خوا نوورى خستبوویه دنیهوه..... ٣٧٣
- ٣٢٨- به سهرهاتى نه عرابیهكهی بهنى فهزاره له خزمهتی پێغه مبهردا ﷺ..... ٣٧٤
- ٣٢٩- پێغه مبهرد ﷺ بو چوونهكهی زیادى كورى له بیدی راست كردموه..... ٣٧٥
- ٣٣٠- كابرایهكی دهمتهكی موژده پێدانهكهی پێغه مبهردی ﷺ و مرنهگرت و رهنی كردموه..... ٣٧٦
- ٣٤١- عهبدووللای كورى مهسعود - رمزای خواى لی بی - كه گوی بیستی فهرمایشتهكهی پێغه مبهرد ﷺ بوو له جینگای خوێ دانیشته..... ٣٧٧
- ٣٤٢- خواى گهوره داوکاریهكهی خویهیی كورى عهدی جی به جی کرد..... ٣٧٧
- ٣٤٣- بیلال له رینگادا به شوین پێی موبارهکی پێغه مبهرد ﷺ دهرۆشت..... ٣٧٨
- ٣٤٤- به سهرهاتى نه بویكری صدیق و رهیعهی نه سهلهی له خزمهتی پێغه مبهردا ﷺ..... ٣٧٩
- ٣٤٥- نه بو هوریه ره ووشه زێڕینهكانی له پێغه مبهرد ﷺ و مرگرت..... ٣٨٠
- ٣٤٦- به سهرهاتى دوو برایهكهی سهردهمی پێغه مبهرد ﷺ..... ٣٨١
- ٣٤٧- رینهماییهكهی پێغه مبهرد ﷺ بو ئافرهتیکى ههوی دار..... ٣٨١
- ٣٤٨- ئافرهتیک له خزمهتی پێغه مبهردا ﷺ شکاتی کرد له باوکی خوێ..... ٣٨٢
- ٣٤٩- كابرا نه عرابیهكهی ههتا مرد ههه به خهفه تباری ژیا..... ٣٨٢
- ٣٥٠- وتهکانی عهبدووللای كورى عومهر بوون مایهی سهه سوهرمانی هاوهلانی پێغه مبهرد ﷺ..... ٣٨٣
- ٣٥١- پێغه مبهرد ﷺ رینهمایهی گهنم فرۆشیک دهکات..... ٣٨٤
- ٣٥٢- پێغه مبهرد ﷺ پیاومهكهی راسپارد كه پابه ند بی بهرزی یهكهمی نوێژ..... ٣٨٤
- ٣٥٣- پیاومهكهی مرد له کاتیگدا خواى گهوره لینی توهره بوو..... ٣٨٥
- ٣٥٤- خهتکه سهریان سووماو دهمو چاویان تینک چوو كه گوی بیستی ههوالینک بوون له پێغه مبهرد ﷺ..... ٣٨٥

- ٣٥٥- پرسیارمکهی پیاویکی دهشتهکی دهرباری نه حکامه گانی ناین ٣٨٦
- ٣٥٦- عامری کۆری ره بیهی که گوی بیستی ووته کهی پێغه مبهردا ﷺ بوو
- یه کسەر گۆزه نارمه کهی پێژاند ٣٨٧
- ٣٥٧- به سهرهاتی عه بدولای کۆری سه عدی کۆری نه بی سهرح نه و که سهی
- له نوێژی به یانیدا له سوجددا مرد ٣٨٧
- ٣٥٨- عومەر پرسیارمکهی کۆچه رانی ناراسته ی پێغه مبهردا ﷺ کرد ٣٨٩
- ٣٥٩- وه سیه تی نوح - سه لامی خوی لی بی - بو کۆرمکهی ٣٩٠
- ٣٦٠- به سهرهاتی مسولمان بوونی طوفه یلی کۆری عه مری دموسی
- له خزمه تی پێغه مبهردا ﷺ ٣٩١
- ٣٦١- به رمکه تی خوی گه وره به ناشکرا دیار بوو به نان و گوشته که وه ٣٩٣
- ٣٦٢- به سهرهاتی مسولمان بوونی عه دیی کۆری حاتیم له خزمه ت پێغه مبهردا ﷺ ٣٩٥
- ٣٦٣- به سهرهاتی نوعه یمان و حوشتی عه ره به بیابان نشینه که ٣٩٨
- ٣٦٤- به سهرهاتی مسولمان بوونی زهیدی کۆری سه عنه له خزمه تی پێغه مبهردا ﷺ ٤٠٠
- ٣٦٥- عومهری کۆری خه تهاب - خوی لی رازی بی - به دهنگی بهرز گریا که
- چای به حانی پێغه مبهردا ﷺ که وت ٤٠١
- ٣٦٦- پێغه مبهردا ﷺ وه سفی قه یسی کۆری سه عدی کرد به وهی که
- له لانه ی سه خاوه تدا گه وره بووه ٤٠٣
- ٣٦٧- خه زینه ی خوی په رومردگار گه وره یه ٤٠٥
- ٣٦٨- خاوه ن شت شایسته تره که شته که ی هه ئیگریت ٤٠٥
- ٣٦٩- پێغه مبهردا ﷺ که گوی بیستی سکالای پیاوکه بوو توو په بوو ٤٠٦
- ٣٧٠- هه فتا هه زار فریشه ناماده ی ناشتنی سه عدی کۆری مه عاز بوون ٤٠٧
- ٣٧١- عه بدولای کۆری ره واحه داواکاریه کی جوانی خسته روو
- له خزمه تی پێغه مبهردا ﷺ خوا ٤٠٨
- ٣٧٢- خوادای گه وره هه ر پاکه و هه ر پاکیش و مرده گریت ٤٠٩

- ٣٧٣- مالیکی کوری سه‌یف سه‌رپێچی نواند به‌رامبه‌ر پێغه‌مه‌ری خوا ﷺ ٤١٠
- ٣٧٤- راسپارده‌که‌ی پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) بۆ رافعی کوری موعه‌للا ٤١٠
- ٣٧٥- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) نامۆزگاری عوسمانی کوری مه‌ ظه‌ونی کرد
- که‌ دوور بکه‌وێته‌وه‌ له‌ گۆشه‌گیری ٤١١
- ٣٧٦- به‌سه‌رهاتی جو له‌بیب و چۆنیه‌تی ژن هینانه‌که‌ی ٤١٢
- ٣٧٧- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) جاهیمه‌ی سه‌له‌می راسپارد که‌ چاکه‌ کاری به‌رامبه‌ر دایکی ٤١٤
- ٣٧٨- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) به‌ بورده‌که‌ی شانی موباره‌کی فاتیمه‌ی
- کچی نه‌سه‌دی کفن کرد ٤١٥
- ٣٧٩- ره‌حم و سۆزی خ‌وای گه‌وره‌ زۆر فراوانه‌ ٤١٧
- ٣٨٠- ئوم سه‌له‌مه‌ پاداشتی نارامگری ده‌سکه‌وت ٤١٧
- ٣٨١- عه‌بدوڵای کوری عومه‌ر پابه‌ندبوو به‌ سووننه‌ته‌کانی پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) ٤١٨
- ٣٨٢- چیرۆکی نه‌بووه‌تاده‌ی نه‌نصاری له‌ جه‌نگی حونه‌یندا ٤١٩
- ٣٨٣- چیرۆک و به‌سه‌رهاتی نه‌با عامر له‌ جه‌نگی حونه‌ین دا ٤٢٠
- ٣٨٤- پیاوه‌ نه‌نصاریه‌که‌ که‌ گوێ بیستی نایه‌ته‌که‌ ی قورنان بوو
- ده‌ست به‌رداری هه‌ردووک کوره‌که‌ی بوو ٤٢١
- ٣٨٥- چیرۆکی (صرمة)ی کوری قه‌یس له‌ خزمه‌تی پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) ٤٢٢
- ٣٨٦- پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی کرد به‌ موغیره‌ی کوری شوعبه‌
- که‌ سه‌یری ده‌ستگیرانه‌که‌ی بکات ٤٢٣
- ٣٨٧- پیاوه‌ نه‌عرا بیه‌که‌ له‌ گه‌ل خ‌وادا راستی کرد گه‌وره‌ترین
- سه‌رفرازی بو‌خ‌وی مسوگه‌ر کرد ٤٢٤
- ٣٨٨- چیرۆک و به‌سه‌رهاتی مسوئمان بوونی عه‌بدوڵای ذوالبجادی
- له‌ خزمه‌تی پێغه‌مه‌ری خوا (ﷺ) ٤٢٥
- ٣٨٩- چیرۆک و به‌سه‌رهاتی طلیحه‌ ی کوری خ‌ویلید که‌ ناسراوه‌ به‌
- هه‌نگه‌راوه‌ی تۆبه‌کار ٤٢٦

- ٣٩٠- پېغه مبهردی خودا (ﷺ) وهصفی (ذول بجادین) ی کرد به تۆیه کار..... ٤٣٠
- ٣٩١- چیرۆکی نوسه بیهی گچی که عب و خوشه ویستیه بېستوورمه کی
- بۆ پېغه مبهردی خودا (ﷺ)..... ٤٣١
- ٣٩٢- جبریل (سهلامی خوای لیبیت) وهلامی سهلامه که ی عبدالله ی کوری
- عهر کوری عاص ی دایه وه..... ٤٣٤
- ٣٩٣- نه بو (غزە) ی شاعیر پاشگه زیووه لهو به ئینه ی که دابووی
- به پېغه مبهردی خودا (ﷺ)..... ٤٣٤
- ٣٩٤- که عبی کوری زوهیری کوری نه بو سه ما به تهویه کاری و
- مسولمانی هاته خزمهتی پېغه مبهردی خودا (ﷺ)..... ٤٣٥
- ٣٩٥- سه د و چل هزار مه لائیکه دابه زین بۆ نوێژکردن له سه ر جه نازمه کی
- معاویه ی کوری معاویه ی موزه نی..... ٤٣٦
- ٣٩٦- عه بدولای (ذو البجادین) به خته وهری راسته قینه ی ده سکه وت..... ٤٣٧
- ٣٩٧- چیرۆک و به سهرهاتی (ابو خيثمة) له غه زای ته بووک دا..... ٤٣٨
- ٣٩٨- بیاوه نه عرابیه که زیرمه کی پندرا چونکه چاک ستایشی خوای پهرومردگاری کرد..... ٤٣٩
- ٣٩٩- دوو عای پېغه مبهردی خودا (ﷺ) له نه بوو عامری فاسق گیرابوو..... ٤٤٠
- ٤٠٠- به سهرهاتی سی هاوهل که له ناسمانه وه خوا چاوپۆشی لیکردن..... ٤٤٢
- سه رچاومکان..... ٤٤٨



خوینہری بهریز:

نہم کتیبہی بهردستت پیکهاتووه له (۴۰۰) چیرۆک و بهسهرهاتی راسته قینه که له ماوهی ژیاانی پٹه مبهردا (پیکهاتووه) روویانداوه تیگرای نه چیرۆک و بهسهرهاتانهش راسته قینه له فهرمووده سه حجه کان و سه رچاوه باوهر پیکراوه مگانه وه و مرگیراون وه ههریه کیک له مانه مایهی سه رنج و تیرامانه و سوود و پهندی تایبهتی لیومردمگیریت هیوادارم تووی بهریزیش نه کتیبه به چاوی دل بخوینیته وه و له ئاکاری رۆژانه و شهوانه و ناخدا رنگ بداته وه



مافی له چاپدانه وهی پارێزراوه بۆ نووسهر
ژماره ی سياردن (1499) ی سالی ۲۰۱۴ ی دراودتی
نرخ (۷۰۰۰) دینار